

Marek Żak

80 lat harcerstwa na ziemi legnickiej

Marek Żak

**80 lat harcerstwa
na ziemi legnickiej**

Wrocław 2025

Wydawca

Chorągiew Dolnośląska ZHP im. hm. Stefana Mirowskiego
50-082 Wrocław, ul. Nowa 6

Korekta

Jagoda Zagrodnik

Projekt okładki i łamanie

Łukasz Kawka

Wydawnictwo przygotowane przy współpracy z Hufcem ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka
i Muzeum Miedzi w Legnicy

Na okładce wykorzystano fotografie ze zbiorów Muzeum Miedzi w Legnicy
i Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

© Copyright by Chorągiew Dolnośląska ZHP im. hm. Stefana Mirowskiego
ISBN 978-83-902625-3-6

DRUK

Drukarnia „Poldruk” s.c. Józef Grzywa, Marek Kawka
58-309 Wałbrzych, ul. Wrocławska 39a

Spis treści

Wstęp	5
Patroni obchodów osiemdziesięciolecia harcerstwa ziemi legnickiej	9

ROZDZIAŁ I

Pionierzy. Legnickie harcerstwo z lat 1945–1949	11
1.1. Niejasne narodziny harcerstwa na ziemi legnickiej.....	11
1.2. Hufiec i struktury tużpowojennego ZHP na ziemi legnickiej.....	16
1.3. Harcerstwo w przestrzeni pionierskiej Legnicy	38
1.4. Od propozycji „przyjaźni” do jawnego nacisku. Legnicki ZHP a komuniści w latach 1945–1948	48
1.5. Pierwsze harcerskie wycieczki, wyjazdy i obozy.....	53

ROZDZIAŁ II

Organizacja Harcerska Związku Młodzieży Polskiej, czyli „czerwone harcerstwo” w Legnicy (1948–1956).....	65
2.1. Kres wolnego harcerstwa w powojennej Legnicy (1948–1951)	65
2.2. W nowej rzeczywistości	74
2.3. Między statystyką a realną siłą – umasowienie szeregów OH ZMP	80
2.4. Legnicka Organizacja Harcerska ZMP na gruncie szkolnym	88
2.5. Kolonie zamiast obozów. Letni wypoczynek członków OH ZMP	104
2.6. Ośrodek Metodyczny ZHP/Dom Harcerza.....	105

ROZDZIAŁ III

W kieracie komunizmu. ZHP w Legnicy w latach 1956–1975	111
3.1. Od OH Polski Ludowej do ZHP – przemiany legnickiego harcerstwa w latach 1956–1957.....	111
3.2. Legnicki hufiec w latach 1957–1975.....	117
3.3. Struktury legnickiego harcerstwa w latach 1957–1975 oraz ich problemy	129
3.4. Działalność ZHP na terenie Legnicy i powiatu legnickiego w latach 1957–1975	157
3.4.1. Harcerze w realiach gomułkowsko-gierkowskiej Polski Ludowej	157
3.4.2. Między ideologią, nauką i... dobrą zabawą. Funkcjonowanie legnickiego harcerstwa w latach 1957–1975.....	168
3.5. Obozowe i nieobozowe akcje harcerzy	186

ROZDZIAŁ IV

Między chorągwią a hufcem. Legnickie harcerstwo w okresie schyłkowego PRL-u (1975–1989).....	195
4.1. Zarys historii Legnickiej Chorągwi ZHP w latach 1975–1989	195
4.1.1. Powstanie i struktury Legnickiej Chorągwi ZHP do 1989 r.	195
4.1.2. Zarys działalności Legnickiej Chorągwi ZHP do 1989 r.	215
4.2. Legnicki Hufiec ZHP w latach 1975–1989	229
4.2.1. Statystyka i struktury legnickiego hufca w latach 1975–1989	229
4.2.2. Działalność Hufca ZHP w Legnicy w latach 1975–1989.....	246
4.2.3. Nie tylko Zaborówiec. Letni i zimowy wypoczynek legnickich harcerzy w latach 1975–1989	265

ROZDZIAŁ V

Od kryzysu do kryzysu. Zarys historii harcerstwa ziemi legnickiej po 1989 roku	279
5.1. Przemiany w legnickim harcerstwie po 1989 r. Pierwszy rozłam i zarys dziejów lokalnych struktur ZHR.....	279
5.2. Ostatnie lata Chorągwi Legnickiej ZHP	284
5.3. Legnicki Hufiec ZHP po 1989 r. – zarys zagadnienia	287
5.4. Kryzys legnickiego harcerstwa w drugiej i trzeciej dekadzie XXI wieku	299
5.5. Harcerstwo ziemi legnickiej w 2025 roku.....	305
Zakończenie.....	315
Bibliografia	317

Wstęp

Mijająca w tym roku osiemdziesiąta rocznica powstania legnickiego harcerstwa to dobra okazja do pierwszego, monograficznego przedstawienia jego dziejów. Dlatego w program obchodów osiemdziesięciolecia harcerstwa na ziemi legnickiej, których organizatorem jest Hufiec Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy im. Janusza Korczaka, wpisano przygotowanie publikacji książkowej na ten temat¹.

Tematyka ta nie doczekała się dotychczas szerszego opracowania. Nadal głównym źródłem wiedzy na temat historii harcerstwa w Legnicy jest kalendarium opracowane dwie dekady temu przez Czesława Kowalaka (1936–2018)². Trzeba też wspomnieć o dwudziestostronicowej broszurze wydanej na sześćdziesięciolecie ZHP w Legnicy, za której przygotowanie odpowiedzialny był Nikodem Mielcarek³. Jest ona kompilacją wspomnianego kalendarium ze wspomnieniami Bronisława Freidenberga (1932–2005), lokalnego dziennikarza, działacza kultury, a w młodości harcerza⁴.

Dzieje legnickiego harcerstwa są silnie powiązane z tym, co działo się równolegle na poziomie krajowym. Rozpoczyna je pionierski, odwołujący się do przedwojennych tradycji ruch, który w przypadku Legnicy, jak i całych tzw. Ziem Odzyskanych, budował swe podwaliny na trudnym, poniemieckim terenie. Wraz z nadejściem stalinizmu ZHP został zlikwidowany i zastąpiony sztucznym oraz całkowicie podporządkowanym komunistom tworem opartym na wzorcach przenoszonych ze Związku Radzieckiego. Również harcerstwo po 1956 r., chociaż powróciło do swojej tradycyjnej symboliki, było ruchem znacznie upolitycznionym i zideologizowanym, gdzie szczytne idee skautingu zderzały się z propagandą i nowomową. Dopiero po 1989 r. ruch harcerski mógł się swobodnie rozwijać. Jednocześnie ZHP przestał być monopolistą, a na terenie miasta i powiatu powstało w następnych latach wiele organizacji harcerskich. Te zaś dzisiaj wspólnie koegzystują, dbając o utrwalanie wartości harcerskich wśród kolejnych pokoleń dzieci i młodzieży.

¹ W programie obchodów 80-lecia w Legnicy (ale także na Dolnym Śląsku) znalazły się także inne projekty, jak np.: wmurowanie na terenie Legnicy tablicy upamiętniającej uczestników tego ruchu młodzieżowego, akcja sadzenia lasu – 80 tysięcy drzew na 80-lecie dolnośląskiego harcerstwa (wspólna dla całej Chorągwi Dolnośląskiej), czy zbiórka Kropel Braterstwa, czyli 80 litrów krwi na 80-lecie dolnośląskiego harcerstwa. Podjęto też projekty jubileuszowe skierowane również do harcerzy z innych organizacji i wszystkich chętnych. To m.in.: Jubileuszowy Rajd Marzanna „Do KOREI”, udział w uroczystości nadania sztandaru 9. Harcerskiej Drużynie Pożarniczej im. płk cc Adama Boryczki „Brona” w Legnickim Polu zrzeszonej w Harcerskiej Organizacji Patriotyczno-Wychowawczej „Cichociemni”, udział w Zlocie 80-lecia Chorągwi Dolnośląskiej ZHP w Jeleniej Górze, festiwal „Dźwięki z Muszli” i festyn w parku miejskim w Legnicy. Ważnym wydarzeniem była wystawa czasowa „Czuj, czuj, czuwaj! 80 lat harcerstwa na ziemi legnickiej (1945–2025)” otwarta w maju 2025 r. w murach Muzeum Miedzi w Legnicy (kurator: Marek Żak).

² C. Kowalak, *Legnickie harcerstwo w latach 1945–2000 (kalendarium)*, „Szkice Legnickie” 2004 (t. 25), s. 307–340.

³ *60 lat Hufca ZHP Legnica. Takie były początki...*, oprac. N. Mielcarek, Legnica 2005.

⁴ Zob. M. Żak, *Powojenna Legnica w świetle wspomnień Bronisława Freidenberga*, „Szkice Legnickie” 2015 (t. 36), s. 183–218.

Podstawa Źródłowa

Przeprowadzone na potrzeby książki badania zostały oparte na możliwie jak najszerzej kwerendzie źródłowej. Wśród nich znalazły się archiwalia, gdzie na pierwszym miejscu należy wymienić zasoby Archiwum Państwowego we Wrocławiu, Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy i Archiwum Chorągwi Dolnośląskiej ZHP we Wrocławiu. Ponadto przydatne okazały się materiały odnalezione w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Archidiecezjalnym i Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu, Archiwum Hufca ZHP w Legnicy, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, Archiwum Wojskowym w Oleśnicy oraz Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Cennym uzupełnieniem były materiały pozostawione przez pierwszego komendanta hufca Władysława Wojciechowskiego (1911–1966), które znajdują się w zbiorach Archiwum Harcerskiego Fundacji ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

Sięgnięto również do kronik przechowywanych w archiwach legnickich szkół (Szkola Podstawowa nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich w Legnicy, Szkoła Podstawowa nr 2 w Legnicy, Szkoła Podstawowa nr 4 im. W. Puchalskiego w Legnicy, Szkoła Podstawowa nr 19 w Legnicy, II Liceum Ogólnokształcące) oraz na terenie powiatu legnickiego (Szkola Podstawowa w Kunicach, Szkoła Podstawowa im. J. Twardowskiego w Dąbiu). Wykorzystano też kroniki szkolne znajdujące się w zasobie Archiwum Kuratorium Oświaty we Wrocławiu (Liceum Pedagogiczne w Legnicy, Szkoła Podstawowa nr 14 w Legnicy), Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy (Szkola Podstawowa nr 6 w Legnicy), Muzeum Miedzi w Legnicy (Szkola Podstawowa nr 5 w Legnicy).

Ciekawe materiały akcydensowe związane z legnickim harcerstwem przechowywane są w zbiorach bibliotecznych w Legnicy (Legnicka Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Gumińskiego), jak i w innych miastach (Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Biblioteka Narodowa w Warszawie). Ponadto dwa „harcerskie” afisze z lat 50. XX w. odnaleziono w zbiorach Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy, a jeden we wspomnianym już archiwum chorągwi.

Wykorzystana została także prasa. Są to zarówno tytuły ogólnoregionalne (czasopisma wydawane we Wrocławiu i kolportowane na terenie całego Dolnego Śląska), jak i te związane ściśle z ziemią legnicką, ewentualnie z zagłębem miedziowym. Istotnym źródłem były wspomnienia i rozmowy oraz pisemne informacje otrzymane od dawnych i obecnych działaczy harcerskich, jak również należące do nich materiały (np. kroniki).

Wszystko to zostało uzupełnione literaturą przedmiotu dotyczącą zagadnień związanych z historią ruchu harcerskiego w Polsce, jak i powojennych dziejów ziemi legnickiej.

Struktura pracy

Na kartach niniejszej publikacji przedstawione zostały kolejne lata działalności ruchu harcerskiego na terenie miasta i powiatu.

Książka składa się z pięciu zasadniczych rozdziałów. Pierwszy to opis wydarzeń z lat 1945–1949, gdy na ziemi legnickiej powstawały pierwsze struktury ZHP, a organizacja mogła w miarę swobodnie budować swoje szeregi. Drugi – to zapis czasów stalinizmu (1949–1956), kiedy harcerstwo zostało zlikwidowane i zastąpione pseudoharcerską Organizacją Harcerską ZMP wzorowaną na radzieckim pionierstwie. Rozdział trzeci obejmuje okres od 1956 do 1975 r., gdy na terenie miasta i powiatu działał reaktywowany hufiec ZHP. Cezurę początkową rozdziału czwartego wyznacza połowa 1975 r. i powstanie Chorągwi Legnickiej ZHP. Dlatego opis okresu lat 1975–1989 został stworzony dwutorowo. Najpierw przedstawiono zarys dziejów chorągwi obejmującej swoim zasięgiem całe ówczesne województwo legnickie, a następnie opisano funkcjonowanie legnickiego hufca, ograniczonego wówczas terytorialnie do samej Legnicy. Rozdział piąty przedstawia natomiast dzieje harcerstwa na terenie miasta i powiatu po 1989 r. Ostatnim wątkiem poruszonym w tej części książki jest prezentacja lokalnych organizacji i drużyn harcerskich.

Podziękowania

Za pomoc w przygotowaniu niniejszej publikacji składałam serdeczne podziękowania następującym działaczom i działaczkom harcerskim: Sławomirowi Wasiowi, Markowi Charańczukowi, Annie Drożdż, Soni Szymkowiak-Kołbie i Sylwestrowi Czerniejewskiemu (Hufiec ZHP w Legnicy im. J. Korczaka), Joannie Jaremczak (Chorągiew Dolnośląska ZHP im. hm. Stefana Mirowskiego), Mateuszowi Materkowi (Organizacja Harcerska „Pro Mundi”), Jerzemu Janickiemu i Patrycji Piwowar-Janickiej (Harcerska Organizacja Perspektywa, HOP), Krzysztofowi Mice (Związek Wolnego Harcerstwa Polskiego „Szare Polówki, ZWHP), Helenie Makowskiej, Magdalenie Ździebło (ZHR), Rafałowi Plezi (9. Harcerska Drużyna Pożarnicza AGAT im. cc ppłk. Adama Boryczki „Brona” w Legnickim Polu), Piotrowi Gajewskiemu (Harcerska Organizacja Wychowawczo-Patriotyczna „Cichociemni”), Angelice Karasek (Harcerska Młodzieżowa Drużyna Pożarnicza w Rzeszotarach).

Dziękuję również osobom związanym z legnickim harcerstwem w przeszłości (alfabetycznie): Lucynie Chałko, Marcie Chmielewskiej, Mirosławowi Gargasiowi, Elżbiecie Kot, Andrzejowi Miernickiemu, Kazimierzowi Pleśniakowi, Piotrowi Pociękinowi, Bożenie Przybyłskiej, Arkadiuszowi Psujkowi, Marii Rutkowskiej-Gorus, Hannie Szurczak, Beacie Źak.

Patroni obchodów osiemdziesięciolecia harcerstwa ziemi legnickiej

Krystyna Borek-Torbińska	Andrzej Nowak
Marek Charańczuk	Jerzy Nowakowski
Elżbieta Dąbrowska-Żaba	Edyta Palica
Wiktoria Drabko	Agnieszka Parzybut
Agnieszka Drobnica	Radosław Parzybut
Mateusz Drobnica	Agnieszka Pauś-Wenek
Aleksander Drożdż	Rafał Plezia
Anna Drożdż	Arkadiusz Psujek
Marta Drożdż	Anna Radziejewska
Natalia Dudek	Małgorzata Sekuła-Szmajdzińska
Piotr Flaszka	Marzena Skrzypnik
Grzegorz Glabisz	Ewelina Stępień
Gmina Legnickie Pole	Sonia Szymkowiak-Kołba
Marcin Grabowski	Magdalena Ślipko
Łukasz Gudanowicz	Paulina Świtalska
Paweł Haręza	Arkadiusz Tomczuk
Karolina Jaczewska-Szymkowiak	Artur Torbiński
Anna Kiryluk	Krystyna Waś
Dominik Kozieł	Sławomir Waś
Aleksandra Kozubal	Maciej Wenek
Jolanta Kozubal	Maksymilian Wenek
Maria Kulisz	Sylvia Zachar
Krzysztof Lewandowski	1. Szczep Gromad i Drużyn
Nikodem Mielcarek	Specjalnościowych "Alfa"
Anna Mokhtari	

Rozdział I

Pionierzy. Legnickie harcerstwo z lat 1945–1949

1.1. Niejasne narodziny harcerstwa na ziemi legnickiej

Początki harcerstwa na ziemi legnickiej sięgają pierwszych tygodni obecności ludności polskiej na tych terenach. Niestety, ze względu na brak źródeł opisujących ten pionierski okres tutejszego ZHP, niejednokrotnie zmuszeni jesteśmy opierać się jedynie na materiałach wspomnieniowych. Wielu faktów nie udało się więc ustalić, aczkolwiek istnieje nadzieja, że odnalezione zostaną nowe materiały źródłowe, dzięki którym będzie możliwe uzupełnienie chociaż części luk w tej narracji. Dlatego zaprezentowane poniżej rozważania należy traktować jako przyczynek do dalszych badań nad tą kwestią, a nie zwarty monograficzny opis powstania legnickiego harcerstwa.

Raczej nie uda się nigdy odpowiedzieć na pytanie, kiedy w Legnicy pojawił się pierwszy działacz harcerski (lub działacze). Istnieje prawdopodobieństwo, że mogli to być członkowie grup operacyjnych, którzy od trzeciej dekady kwietnia 1945 r. przybywali do miasta. Nawet jeśli uznać takie twierdzenia za prawdziwe, to nie można raczej mówić o jakiejś zorganizowanej akcji. Ludzie z harcerskim życiorysem przybywali tu jako pracownicy poszczególnych resortów i fakt, że trafili właśnie do Legnicy, był dziełem przypadku. Nie reprezentowali ZHP, nie mieli w tamtym momencie planu tworzenia struktur tej organizacji.

Jeżeli wierzyć w prawdziwość wspomnień pozostawionych przez Ksawerego Osińskiego, wchodzącego w skład grupy wysłanej w kwietniu 1945 r. na Dolny Śląsk przez Ministerstwo Poczty i Telegrafów w Warszawie, człowiek ten mógłby być jednym z kandydatów do tytułu „harcerza-pioniera”. To bowiem przedwojenny działacz ZHP, komendant hufca w Koluszkach. Do Legnicy trafił już 29 kwietnia 1945 r. W 1970 r. w czasopiśmie „Motywy” zamieszczono tekst o jego losach: „Miasto, o dziwo – niezniszczone. Są i Polacy. Wprawdzie garstka, może ze stu, ale – swoi. Tam gdzie mieszkają, wszędzie wywieszają biało-czerwone flagi. Tej nocy, z 29 do 30 kwietnia (...) nocuje w gmachu Ratusza, nazajutrz przystępuje już do pracy przy odgruzowywaniu byłej niemieckiej placówki pocztowej (...). Wynosi gruz, sterty niemieckich papierzyśk, a jedynie co go różni w tej pracy od kolegów – to Krzyż Harcerski”¹. Twierdził, że bardzo szybko poznał innych działaczy harcerskich i wspólnie podjęli decyzję o udziale w pochodzie pierwszomajowym: „I oto następnego dnia rano, 1 maja. W świątecznym pochodzie w Legnicy, w którym oprócz nielicznych Polaków maszerują również i wolni od służby żołnierze radzieccy – można zaobserwować odrębną grupę. Harcerze. To nic, że nie w mundurach i że tylko dziewięciu. Ale wszyscy z krzyżami w klapach marynarek powojaskowych”².

¹ A.P., *Rok z życiorysu*, „Motywy”, nr 51/52 z 20–27 XII 1970, s. 6.

² *Ibidem*.

Adam Kiewicz (1923–2018), działacz ZHP i historyk harcerstwa, odrzucił taką wersję zdarzeń i powiązał sprawę udziału w pochodzie pierwszomajowym z wydarzeniem z przełomu czerwca i lipca 1945 r. Był to odnotowany w piątym numerze „Gazety Dolno-Śląskiej” pochód stanowiący ostatnią część manifestacji z okazji powstania Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej (28 czerwca) i Święta Morza (29 czerwca). Jak można przeczytać w tym czasopiśmie:

„Po wiecu uformował się olbrzymi pochód ze sztandarami i transparentami. Pochód prowadzony przez 10 pierwszych w Lignicy Harcerzy, przemaszerował ze śpiewem ulicami miasta pod Urząd Wojewódzki, gdzie po odebraniu defilady przez przedstawicieli władz, pochód rozwiązał się”³.

Kiewicz uważał więc, że Osiński pomylił te dwa wydarzenia i tak naprawdę on oraz jego koledzy nie wzięli udziału w pochodzie 1 Maja. Nie przedstawił jednak żadnych argumentów przemawiających za taką opinią, a same fakty przytoczone przez Osińskiego (data przybycia, sytuacja w mieście, działalność grupy pocztowców, uroczystość Święta 1 Maja w 1945 r.) pokrywają się z tym, co wiemy z innych źródeł.

Wspomniana wzmianka prasowa o harcerzach w Legnicy to pierwsza udokumentowana w źródłach informacja o działaczach ZHP w mieście. Harcerze zostali również zauważeni przez jednego z wysłanych na te tereny inspektorów komunistycznej Polskiej Partii Robotniczej. W jego datowanym na 20 lipca 1945 r. sprawozdaniu można bowiem przeczytać:

„Harcerstwo też istnieje, ale jest zaledwie paru chłopców w całej Lignicy, a w powiatach nie spotykaliśmy nigdzie”⁴.

Przedstawiciel harcerstwa przemawiał też w trakcie akademii z okazji pierwszej rocznicy powstania warszawskiego, którą zorganizowano w kinie „Bałtyk”⁵.

W sierpniu 1945 r. reprezentacja ZHP wzięła udział w dwóch spotkaniach przedstawicieli organizacji młodzieżowych w Legnicy (17 i 18 sierpnia)⁶. Mogło być ich więcej, ale tylko

³ *Manifestacja w Lignicy*, „Gazeta Dolno-Śląska”, nr 5 z 8–14 VII 1945, s. 4.

⁴ Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej: AAN], Polska Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie 1944–1948 [dalej: KCPPR], sygn. 295/VII/51 t. 2, Sprawozdanie instruktora KC PPR Felczaka z wyjazdu na Dolny Śląsk (20 VII 1945 r.), k. 44. Z kolei w podobnym dokumencie sporządzonym 11 lipca napisano (jednakże już bez wskazania Legnicy): „Z.H.P. jako organizacja nie istnieje, jest załączek drużyny prowadzony przez dzielnego chłopca 12-to letniego”, zob. AAN, KCPPR, sygn. 295/IX/49, Sprawozdanie instruktora Szafrąńskiego Henryka z wyjazdu na teren Dolnego Śląska (11 VII 1945 r.), k. 9.

⁵ *Obchód rocznicy powstania warszawskiego w Lignicy*, „Naprzód Dolnośląski”, nr 6 z 8–14 VIII 1945, s. 4.

⁶ Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej: APWr.], Związek Walki Młodych. Zarząd Wojewódzki we Wrocławiu 1945–1948 [dalej: ZWMWr.], sygn. 22, Protokół z zebrania międzyorganizacyjnego komitetu z dn.[ia] 17 VIII 1945 r., k. 12–13; *ibidem*, Protokół z zebrania przedstawicieli organizacji młodzieżowych celem utworzenia międzyorganizacyjnej komisji porozumiewawczej odbytego dnia 18 VIII 1945 r., k. 14–16.

z tych dwóch pozostały protokoły. Co więcej, w jednym z nich odnotowane zostały nazwiska uczestników. Harcerstwo reprezentowali: Krzyżanowski, Chojonacka (Chojnacka?) i Two-rek⁷. W tym z 18 sierpnia podano również, że: „Postanowiono ogłosić wspólną walkę z reakcją. Walka ta będzie wypowiedziana w formie rozplakatowania na mieście. Treść plakatów po[d]jął się zredagować kolega z Harcerstwa”⁸. Efektem zebrania z 17 sierpnia było powołanie stałej Komisji Porozumiewawczej Organizacji Młodzieżowych, o czym poinformowano Wojewodę w piśmie z 23 sierpnia, pod którym podpisał się m.in. Krzyżanowski⁹. Zachowało się też odręczne pismo „Komisji Porozumiewawczej Demokratycznych Organizacji Młodzieżowych na terenie Okręgu Administracyjnego Dolnego Śląska” z 31 sierpnia, w którym zwracano się do wojewody o przekazanie majątku Hitlerjugend na potrzeby polskich organizacji młodzieżowych¹⁰, na co ten wyraził zgodę¹¹.

Z kolei pod koniec sierpnia i na początku września 1945 r. członkowie harcerstwa zebrali pochwały na łamach dziennika „Pionier”, jako przodownicy ogłoszonej wówczas w mieście akcji zbiórki książek¹².

Wymienione wyżej fakty można spróbować połączyć z informacjami przekazywanymi przez samych harcerzy, którzy w swoich wspomnieniach wskazują, że na początku lipca 1945 r. rozpoczęła działalność 1. Lignicka Drużyna Harcerzy im. Piastów (późniejsza 30. Dolnośląska Drużyna Harcerska¹³). Jej organizatorem i drużynowym miał być Zdzisław Parylak (1926–1993)¹⁴. Potwierdza to zresztą sprawozdanie Jana Podoby, wówczas dyrektora Państwowego Gimnazjum i Liceum Humanistycznego, gdzie informował, że drużyna męska zawiązała się już w czerwcu 1945 r.¹⁵ Z kolei Bronisław Freidenberg podaje w swych wspominkach, że przygotowania do tego trwały już od wiosny 1945 r.¹⁶:

⁷ *Ibidem*, Protokół z zebrania..., k. 14.

⁸ *Ibidem*, Protokół z zebrania..., k. 12.

⁹ APWr., Urząd Wojewódzki Wrocławski 1945–1950 [dalej: UWWr.], sygn. VI/211, Pismo do Pełnomocnika Rządu na Okręg Dolnego Śląska z 23 VIII 1945 r., k. 37–38.

¹⁰ *Ibidem*, Pismo do ob.[ywatela] Wojewody na Okręg Administracyjny Dolnego Śląska w Lignicy, k. 36.

¹¹ *Ibidem*, Pismo do Komisji Porozumiewawczej Demokratycznych Organizacji Młodzieżowych na terenie Okręgu Administracyjnego Dolnego Śląska w Lignicy z 31 VIII 1945 r., k. 35.

¹² 2.000 tomów zebrali harcerze, „Pionier”, nr 3 z 29 VIII 1945, s. 4; 10.000 książek wzbogaci biblioteki dolnośląskie, „Pionier”, nr 10 z 6 IX 1945, s. 4.

¹³ R. Bojar, ZHP, [w:] *My, pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006, s. 283. „Pierwsza nasza drużyna harcerska w Legnicy (i jedna z pierwszych na Dolnym Śląsku) w społeczności funkcjonowała pod nazwą »Trzydziestka«. Ta popularna nazwa [pochodzi] stąd, że dopiero w kilka miesięcy po swoim powstaniu, w Komendzie Chorągwi Dolnośląskiej ZHP, zarejestrowana została pod numerem trzydziestym”, zob. B. Freidenberg, *Ahoj, przygodo*, „Panorama Legnicka”, nr 49 z 2–8 XII 2003, s. 20.

¹⁴ R. Bojar, ZHP..., s. 283.

¹⁵ Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy [dalej: APL], I Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki w Legnicy 1945–1993 [dalej: ILOL], sygn. 17, Sprawozdanie dyrektora z działalności szkoły w roku szkolnym 1945/46 (b.d.), k. 2. Zob. także: A. Prössel, *I Liceum Ogólnokształcące w latach 1945–1970*, [w:] *Legnicka Jedyńka. 70 lat I Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Legnicy*, red. H. Tamiola, Legnica 2015, s. 41.

¹⁶ B. Freidenberg, *Pierwsza na Dolnym Śląsku drużyna harcerska! (I)*, „Gazeta Legnicka”, nr 218 z 5 XI 1992, s. 3.

„(...) rozpoczęły się jeszcze wczesną wiosną w transporcie ekspatriacyjnym zmierzającym ze stolicy Pokucia, Stanisławowa na Ziemię Odzyskane (...). W transporcie tym jechały też rodziny z nadwornej, Worochty, Delatyna, Bitkowa... Nadwórniakom towarzyszył miejscowy proboszcz, ksiądz Tadeusz Łączyński i skupiając wokół siebie młodzież, snuł plany zorganizowania w miejscu przyjazdu harcerskich drużyn (...)”¹⁷.

Historia przedstawiona przez niego nie pokrywa się jednak z zasadniczymi faktami – ks. Łączyński przybył do Legnicy na początku września 1945 r. (pod koniec sierpnia dotarł do wrocławskiego Brochowa). Chociaż nie można wiązać tego zdarzenia z lipcem 1945 r., to zasługi duchownego dla pionierskiego harcerstwa w mieście są niepodważalne i całkiem możliwe, że już w momencie przyjazdu do Legnicy rozpoczął działania w tym kierunku. Ich czas należałoby jednak przesunąć na wrzesień 1945 r., kiedy zresztą organizacja harcerstwa znacznie przyspieszyła, co spowodowane było rozpoczęciem roku szkolnego 1945/1946. Nie można równocześnie wykluczyć, że na przełomie wiosny i lata 1945 r. doszło do pierwszych oddolnych działań młodzieży w kierunku organizacji braci harcerskiej, zbiórek etc.

W tych rozważaniach należy też uwzględnić materiały po uznawanym za pierwszego komendanta legnickiego hufca Władysławie Wojciechowskim (1911–1966). A ten w spisanim przez siebie „życiorysie harcerskim” wskazał, że zaczął sprawować funkcję hufcowego w Legnicy z dniem 10 czerwca 1945 r.¹⁸ (wcześniej od 10 kwietnia był zastępcą komendanta niewskazanego z nazwy hufca)¹⁹. Tego, że trafił wówczas do Legnicy, w żadnym wypadku wykluczyć nie można, aczkolwiek nie udało się dotychczas odnaleźć jakichkolwiek śladów obecności Wojciechowskiego w mieście wiosną i latem 1945 r. Ponadto sam w swoim notatniku (brudnopisie), w którym zachowały się szkice protokołów z zebrań hufca z 1945 r., napisał, że pod koniec września przejął hufiec po Krzyżanowskim²⁰. Czy zatem Krzyżanowski był pierwszym hufcowym? Brakuje tutaj konkretnych źródeł, a jednocześnie należy uwzględnić możliwość, że w tym pionierskim okresie „struktury wojewódzkie” ZHP w Legnicy stanowiły to samo, co „struktury miejskie”, bo zapewne mowa tutaj o grupie maksymalnie kilkunastu działaczy (o ile nie mniejszej) rzuconych na nieznan, poniemiecki teren. Są to zresztą wydarzenia rozgrywające się w ciągu kilku, maksymalnie kilkunastu tygodni. Dlatego odpowiedź na pytanie, jaką funkcję pełnił Henryk Krzyżanowski, przebywając w Legnicy, jest obecnie trudna do udzielenia.

¹⁷ *Idem*, *Harcerze byli pierwsi*, „Panorama Legnicka”, nr 29 z 16–22 VII 2002, s. 11.

¹⁸ Archiwum Harcerskie Fundacji ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie [dalej: AHFZWHP „Szare Polówki”], sygn. 001-001-002-1957, Życiorys harcerski Władysława Wojciechowskiego (ok. 1957 r.), b.p.

¹⁹ *Ibidem*. Chodzi zapewne o poprzednie miejsce zamieszkania. Trudno powiedzieć jednak coś więcej, bo w życiorysie zawodowym opisał ten fragment swego życia lakonicznie: „(...) w latach 1942 do 1943 r. uczęszczałem do państwowej szkoły rolniczej w Pszczelinie koło Brwinowa. Po ukończeniu szkoły pracuje do roku 1945 jako instruktor [we] wspomnianej szkole, a następnie jako praktykant w szkolnym majątku. Po wyzwoleniu Polski udaje się na Ziemię Odzyskane i pracuje w Legnicy”, zob. AHFZWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-001-001-1963, Życiorys zawodowy Władysława Wojciechowskiego, b.p.

²⁰ AHFZWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-001-031-1945, Notatnik Wojciechowskiego, b.p.

Warto też zauważyć, że na akademii 3 listopada 1945 r. harcerstwo reprezentował „(...) sekretarz Z.H.P. druh Grygiel”²¹.

Z kolei Adam Kiewicz, powołując się na informacje prasowe o udziale harcerzy w pochodzie z okazji powstania TRJN²² oraz w zbiorce książek²³, wskazuje, że to ślady harcerskich instruktorów, którzy w tym czasie byli już obecni w mieście i należeli do jednego z pionierskich zespołów ZHP na Dolnym Śląsku – tzw. grupy legnickiej²⁴. Oprócz wymienionego już R. Krzyżanowskiego w skład jej „dowództwa” wchodził według niego Józef Dobski i Marian Stolarczyk²⁵. Oni również mieli dążyć do jak najszybszego stworzenia komendy chorągwi na Dolny Śląsk.

Jeżeli uwierzyć, iż zadaniem tych ludzi było stworzenie dolnośląskich struktur ZHP (chorągwi), to faktycznie Legnica byłaby wówczas najodpowiedniejszym miejscem do ich zawiązania. Zgodnie bowiem z rozkazem L.6 z 8 maja 1945 r. chorągwie miały powstawać w miastach będących siedzibami władz wojewódzkich²⁶. A taką funkcję pełniła od czerwca 1945 r. właśnie Legnica²⁷. Dlaczego jednak to nie ona, a Jelenia Góra stała się ostatecznie kolebką dolnośląskiego harcerstwa? 26 lipca to tam wydano afisz z rozkazem dotyczącym rejestracji harcerzy i harcerek podpisany „Za komendę Chorągwi Dolnego Śląska” przez wspomnianych Dobskiego i Stolarczyka, a także Rudolfa Korzeniowskiego²⁸. Wydaje się, że odpowiedzi na to pytanie należy szukać w wydarzeniach z lipca 1945 r., kiedy na skutek jednostronnej decyzji władz radzieckich ludność polska została wysiedlona (lub wypędzona) na przedmieścia znajdujące się za rzeką Kaczawą. Dotyczyło to również wszystkich urzędów, z wojewodą włącznie. W tej sytuacji funkcjonowanie miasta w każdej sferze zostało sparaliżowane, akcja osadnicza

²¹ APWr., ZWMZWWr., sygn. 22, Akademia, k. 29a.

²² Autor przywołuje ją błędnie jako tekst opublikowany w trzecim numerze dziennika „Pionier”, zob. A. Kiewicz, *Dolnośląskie harcerstwo w latach 1945–1975*, Wrocław 1982, s. 14.

²³ Z kolei ta informacja rzeczywiście pojawiła się w trzecim numerze „Pioniera”. Zapis zastosowany w książce wprowadza więc czytelnika w błąd, bo wskazuje na to, iż rzekomo o obu tych wydarzeniach informowano w tym samym numerze czasopisma, gdy w rzeczywistości pochód i zbiórkę książek dzieło od siebie blisko dwa miesiące.

²⁴ *Ibidem*, s. 14. Oprócz tego istniała jeszcze grupa w Jeleniej Górze oraz we Wrocławiu.

²⁵ *Ibidem*, s. 18. Z kolei Adam Solarz w książce o historii ZHP w Jeleniej Górze wskazuje, że J. Dobski oraz M. Stolarczyk od samego początku byli jednak zaangażowani w sprawę harcerstwa w tamtym mieście. Jak czytamy: „Na początku czerwca 1945 roku do Tadeusza Rzęsisty Pełnomocnika Rządu RP na obwód 30 obejmujący miasto Jelenia Góra, zgłosił się instruktor harcerski z Kielc Marian Stolarczyk. Rozmawiał z nim o chęci podjęcia tu pracy, zamiarze zorganizowania Harcerstwa oraz Ligi Morskiej, a także o nawiązanej w tym celu współpracy z krakowskimi harcerzami. Otrzymał pracę. Pełnomocnik powierzył mu zadanie uruchomienia i kierowania działalnością Wytwórni Win i Soków. Na siedzibę Harcerstwa i Ligi Morskiej przydzielony został „Pałacyk” przy ul. Grabowskiego 2. Realizacja pionierskich, jak na owe czasy, zobowiązań, których podjął się M. Stolarczyk, wymagała odpowiedniego doboru współpracowników. Na początek zaprosił instruktora harcerskiego z Kielc Józefa Dobskiego, z którym wcześniej współpracował w harcerstwie”, zob. A. Solarz, *Harcerze jeleniogórscy 1945–1950. Część I*, Jelenia Góra 2016, s. 51.

²⁶ Skan dokumentu w: A. Solarz, *Harcerze jeleniogórscy 1945–1950...*, s. 51.

²⁷ Zob. M. Żak, *Drudzy w mieście. Życie codzienne ludności polskiej w Legnicy w latach 1945–1948*, Wrocław 2024, s. 42–43.

²⁸ Wersja elektroniczna: <https://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/publication/14992/edition/14413#description>.

załamała się, większość ludności w panice opuściła Legnicę, a rozwój samego „polskiego życia” w mieście został cofnięty wręcz do stanu z maja 1945 r. Efektem wypędzenia była też decyzja o przeniesieniu niektórych urzędów wojewódzkich do innych miast (np. grupa KERM i Urząd Ziemiański do Jeleniej Góry), a grupy, które jeszcze nie zdążyły założyć tutaj swoich siedzib (np. grupa teatralna pod kierownictwem Stefanii Domańskiej), zostały skierowane do innych ośrodków – pierwszy dolnośląski teatr powstał więc w stolicy Karkonoszy²⁹. Można zatem założyć, że podobną decyzję podjęli pierwsi działacze ZHP, którzy w Jeleniej Górze mieli wielokrotnie dogodniejsze warunki do pracy.

Pierwsza legnicka drużyna harcerska w dniu rozpoczęcia roku szkolnego 1945/1946, 4 września 1945 r. Zbiory Jerzego Stankiewicza

1.2. Hufiec i struktury tużpowojennego ZHP na ziemi legnickiej

W trzeciej dekadzie września 1945 r. dziennik „Pionier” wymienił Legnicę jako jedno z miast Dolnego Śląska, gdzie znajdował się ośrodek „pracy harcerskiej”³⁰. Przyjmuje się, że hufiec legnicki rozpoczął swoją działalność 5 listopada 1945 r. W rzeczywistości jest to dzień wydania rozkazu przez Komendę Chorągwi Harcerzy Dolnego Śląska (rozkaz L.1), gdzie w punkcie 19. upoważniono W. Wojciechowskiego do organizacji hufca w Legnicy³¹. Ostatecznie nie wiadomo, czy na jego podstawie powołano lokalne struktury ZHP, czy może stanowił jedynie

²⁹ Więcej na ten temat: M. Żak, *Narodziny „Małej Moskwy”. O wysiedleniu ludności polskiej w Legnicy za rzekę Kaczawę w lipcu 1945 roku*, „Dzieje Najnowsze” 2019 (nr 4), s. 91–121.

³⁰ ZHP na Dolnym Śląsku, „Pionier”, nr 25 z 23 IX 1945, s. 4.

³¹ Rozkaz L.1. Komendy Chorągwi Harcerzy Dolnego Śląska ZHP z 5 XI 1945 r., źródło: <https://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/publication/14026/edition/13515#structure> [dostęp: 20 III 2025 r.].

podwaliny do usankcjonowania stanu trwającego już od jakiegoś czasu. Zapewne nie tylko w przypadku Legnicy, 5 listopada, jako dzień rozpoczęcia działalności hufca, jest w rzeczywistości datą symboliczną.

Dyplom upamiętniający przyjęcie w szeregi Związku Harcerstwa Polskiego (1. Drużyna Harcerzy im. Piastów w Lignicy), 1945 r. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

Zasięg hufca obejmował zarówno miasto i powiat legnicki składający się wówczas z następujących gmin: Chruśnice (Krotoszyce), Czerwony Kościół, Dobre Pole (Legnickie Pole), Kalinowo (Miłkowice), Kunice, Parchonice (Prochowice), Roje (Ruja) i Wielkie Wierzchowice (Wądroże Wielkie). Ponadto do kwietnia 1948 r. do legnickiego hufca należał powiat złotoryjski³², a do kwietnia 1949 r. powiat lubiński (wówczas Lubiń Legnicki)³³. Z kolei w niektórych okresach lat 1946–1947 wchodził do niego również powiat jaworski³⁴. Ponadto, jak podaje Kiewicz, na początku 1948 r. podjęto próbę utworzenia osobnego hufca dla powiatu legnickiego, aczkolwiek szybko z tego zrezygnowano³⁵.

Pierwszym komendantem legnickiego hufca ZHP był wspomniany W. Wojciechowski. Do momentu likwidacji związku funkcję tę pełniło jeszcze pięć osób (**tab. 1.1.**).

³² A. Kiewicz, *Dolnośląskie harcerstwo w...*, s. 277.

³³ *Ibidem*, s. 273.

³⁴ *Ibidem*, s. 271–272.

³⁵ *Ibidem*, s. 273.

Tabela 1.1. Komendanci hufca męskiego ZHP w Legnicy w latach 1945–1951.

IMIĘ I NAZWISKO	CZAS SPRAWOWANIA FUNKCJI
Władysław Wojciechowski	5 XI 1945 r. – 10 V 1947 r.
Edward Martyka	10 V 1947 r. – 30 IX 1947 r.
Sylwester Walczak	1 X 1947 r. – 1 IV 1948 r.
Zdzisław Parylak	1 IV 1948 r. – 1 XII 1948 r.
Stanisław Stojanowski	1 XII 1948 r. – 1 X 1949 r.
Bronisław Wewiórski	1 X 1949 r. – styczeń 1951 r.

Źródło: A. Kiewicz, *Dolnośląskie harcerstwo w...*, s. 272–273; *Słownik biograficzny instruktorów harcerskich Dolnego Śląska w latach 1945–1990*, Wrocław 1995, s. 576; C. Kowalak, *Kalendarium legnickiego hufca ZHP (1945–2000)*, „Szkice Legnickie” 2004 (t. 25), s. 333.

Drużyna harcerska maszerująca ul. Powstańców (w tle po lewej budynek restauracji „Wenecja”, położonej przy brzegu Koziego Stawu), lata 40. XX w. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

Jeżeli chodzi o powyższą periodyzację zaczerpniętą z książki Kiewicza, to wyjaśnień wymaga kwestia, kiedy faktycznie Wojciechowski rozpoczął swoją pracę jako hufcowy? Z zachowanych po nim dokumentów wynika, że już we wrześniu 1945 r. odbywały się odprawy legnickiego hufca, gdzie występował jako komendant. Trzeba jednak postawić pytanie, jak zaliczyć tę działalność, która miała miejsce przed oficjalnym powołaniem chorągwi i podległych jej hufców.

Włodzimierz Kalichowicz w swoich wspomnieniach podał, że 4 sierpnia 1946 r. składał przyrzeczenie harcerskie w Legnicy na ręce hufcowego „dh. phm. Sidora”³⁶. Brak niestety źródeł, aby zweryfikować tę informację.

W kwestii składu komendy hufca dysponujemy trzema źródłami. Pierwszym jest notatnik

³⁶ W. Kalichowicz, *Moje wspomnienia...*, [w:] *Pałkówna nie oblała matury! My, pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, D. Szmigiel, Legnica 2009, s. 158.

hufcowego (lata 1945–1946), gdzie wymienieni zostali: Władysław Wojciechowski (hufcowy), Zdzisław Parylak (zastępca hufcowego), ks. Tadeusz Łączyński (kapelan), Juliusz Grelich (sekretarz), Jerzy Wyżykowski (skarbnik), Zbigniew Marcinkowski (gospodarz) i Józef Olszuk (kronikarz)³⁷. Podano też kierownictwo drużyn:

- I drużyna męska: Z. Parylak (drużynowy), brak przybocznego;
- II drużyna męska: J. Wyżykowski (drużynowy), Jerzy Skibiński³⁸ (przyboczny);
- I drużyna żeńska: Danuta Dulębianka (drużynowa), Janina Kwiatkowska (przyboczna);
- II drużyna żeńska: Zdzisława Rzepa (drużynowa), Anna Kellner (przyboczna)³⁹.

Z kolei w protokole przesłuchania przez funkcjonariusza z kwietnia 1946 r. jeden z harcerzy informował o następującym składzie władz hufca: W. Wojciechowski (hufcowy), Z. Parylak (zastępca hufcowego), Edward Brzozowski (referent drużyn), Wielebiński (sekretarz), Włodzimierz Karczewski (namiestnik zuchowy). Jeżeli chodzi o drużyny to:

- I drużyna męska: Z. Parylak (drużynowy), Jerzy Mazurkiewicz (przyboczny);
- II drużyna męska: J. Olszuk (drużynowy);
- Drużyna żeglarska: Sylwester Walczak (drużynowy), Mieczysław Zembrzusi (przyboczny)⁴⁰.

Najbardziej szczegółowe jest trzecie źródło – rozkaz komendanta hufca nr L/7 z 14 stycznia 1947 r., w którym wymieniono zarówno skład komendy legnickiego hufca oraz przynależne do niego drużyny wraz z drużynowymi. Skład komendy, bez sekretarza hufca, którego nie wpisano, prezentował się następująco: W. Wojciechowski (komendant hufca), S. Walczak (skarbnik hufca), E. Brzozowski (referent drużyn), W. Karczewski (namiestnik zuchowy) i Jerzy Ławniczak (referent WF i PW⁴¹). Natomiast w wykazie drużyn ujęto:

1. 9. DDH im. Waleriana Łukasińskiego, drużynowy: W. Wojciechowski;
2. 30. DDH im. Piastów, drużynowy: Z. Parylak;
3. 79. DDH im. Henryka Pobożnego w Siedliskach, drużynowy: Henryk Sroczyński;
4. 80. DDH im. Obrońców Westerplatte, drużynowy: S. Walczak;
5. 146. DDH im. Jana Sobieskiego, drużynowy: J. Olszuk;
6. 148. DDH im. Tadeusza Kościuszki w Chojnowie, drużynowy: Władysław Morawski;
7. 149. DDH im. Zawiszy Czarnego w Złotoryi, drużynowy: E. Kowalczyk;
8. 154. DDH im. Henryka Pobożnego w Chojnowie, drużynowy: K. Kozak.

³⁷ Nazwisko J. Olszuka dopisano innym kolorem. Puste miejsca pozostawiono przy stanowiskach referenta drużyn, referenta zuchowego i bibliotekarza, zob. AHFWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-001-031-1945, Notatnik Wojciechowskiego, b.p.

³⁸ Nazwisko skreślone.

³⁹ Nie udało się rozczytać nazwisk osób odpowiedzialnych za zuchy, zob. *ibidem*.

⁴⁰ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu [dalej: AIPNWr.], sygn. 039/9052, Protokół przesłuchania świadka z 9 IV 1946 r., k. 25.

⁴¹ Zapewne chodzi o przedstawiciela lokalnych struktur Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, odpowiedzialnego wówczas za rozwój życia sportowego, szkolenia kadr instruktorskich, przysposobienie wojskowe oraz nadzór nad organizacjami i instytucjami prowadzącymi działalność związaną z tymi zagadnieniami.

Legitymacja harcerska należąca do Mariana Czubaka (1929–1987), członka 30. DDH w Legnicy, lata 40. XX w. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

Ponadto wykazano cztery drużyny próbne:

- Drużyna harcerska przy Szkole Powszechnej nr 2 w Legnicy, drużynowy: Ryszard Marszałek;
- Lotnicza drużyna harcerska w Legnicy, drużynowy: J. Ławniczak;
- Drużyna harcerska przy Szkole Powszechnej nr 5 w Legnicy, drużynowy: H. Resztuta;
- Drużyna harcerska przy Szkole Powszechnej w Szunowie (Świerżawa), drużynowy: M. Rydzynski⁴².

Trudna do ustalenia jest liczebność hufca. Dysponujemy tylko danymi podanymi kilkakrotnie przez lokalne struktury komunistycznego Związku Walki Młodych. W październiku 1946 r. wykazano, iż na podległym im terenie działa 220 członków ZHP⁴³. Jednocześnie uznawano harcerstwo za prężnie działającą organizację⁴⁴. W lutym 1947 r. pisano już 250 harcerzy⁴⁵. W sierpniu tego samego roku pisano zaś, że ZHP było wówczas największą liczebnie organizacją młodzieżową w Legnicy⁴⁶.

Praktycznie nic nie wiemy o działalności hufca żeńskiego, a trzeba wiedzieć, że do 1949 r. harcerki miały osobną strukturę organizacyjną – taki też podział stosowano na łamach prasy⁴⁷. W żadnym opracowaniu nie zachowały się informacje o komendantkach (hufcowych) ZHP w Legnicy. Możemy liczyć tutaj głównie na wspomnienia. Jak wspomina przybyła do

⁴² AHFWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-001-003-1947, Rozkaz L/7 z 14 I 1947 r., b.p.

⁴³ APWr., ZWMWr., sygn. 22, Sprawozdanie miesięczne za październik 1946 r., k. 68.

⁴⁴ *Ibidem*, k. 71.

⁴⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie za miesiąc luty 1947 r. (25 II 1947 r.), k. 82.

⁴⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie Zarządu Powiatowego ZWM w Legnicy (21 VIII 1947 r.), k. 95.

⁴⁷ Np. *Legnica. Harcerze wyjadą na wczasy letnie*, „Naprzód Dolnośląski”, nr 121 (Zielone Świątki) 1947, s. 8.

miasta w październiku 1945 r. Janina Najdekier, hufcową była Maria Machnica⁴⁸. Z kolei Barbara Czarnowska określiła ją mianem opiekunki drużyn harcerskich⁴⁹. Natomiast w lutym 1947 r. w dzienniku „Trybuna Dolnośląska” pisano:

„Zarząd Hufca Harcerskiego w Legnicy pod przewodnictwem Hufcowej Lucy-ny Ciesielskiej, urządził 2.II.1947 r. w lokalu Tow. Przyjaźni Polsko-Radzieckiej wieczorek młodzieżowy, na który zaprosił wszystkie bratnie organizacje”⁵⁰.

Niestety, nie odnaleziono więcej informacji na temat tej osoby. To, że jednak dziewczęta posiadały wówczas swoją odrębność, potwierdzają też inne źródła. W lipcu 1947 r. w dzienniku „Naprzód Dolnośląski” pisano o złożeniu przysięgi przez jedną z żeńskich drużyn przy Państwowym Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym (obecnie I Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki w Legnicy):

„Na łące poza miastem odbyła się uroczystość przyrzeczenia przez II-gą drużynę żeńską harcerek przy Państwowym Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym. Przyrzeczenie składały harcerki na ręce komendantki chorągwi wrocławskiej, a po przyrzeczeniu odbyły się harcerskie popisy. W uroczystości wzięli udział rodzice i inni sympatycy harcerstwa”⁵¹.

W marcu 1947 r. w Liceum Pedagogicznym odbyło się zebranie organizacyjne Koła Przyjaciół Harcerstwa⁵². Nie udało się dotrzeć do kolejnych informacji na temat działalności tego gremium.

O samej pracy kierownictwa hufca można przeczytać w materiałach... Urzędu Bezpieczeństwa. W dokumencie z kwietnia 1946 r. czytamy:

„(...) zebrania w harcerstwie odbywały się co 2 tygodnie, zawsze w niedzielę o godz.[inie] 11 i kończyło się o godz.[inie] 14”⁵³.

⁴⁸ J. Najdekier, *Wspomnienia harcerki*, [w:] *My, pierwsza dekada...*, s. 18. Jedną z jej uczennic we wspomnieniach opisała ją następująco: „Łaciny uczyła nas prof. Maria Machnica. Pamiętam, jak pierwszy raz przyszła do naszej klasy, wyczytała z dziennika nazwiska uczniów, każdy uczeń wstawał, żeby się jej pokazać. I to wystarczyło, żeby zapamiętała nas z nazwisk i wyglądu. Zaimponowała mi jej pamięć. Broszury »Elementa latina« były w tym czasie naszymi podręcznikami. Pani Maria nigdy w klasie się nie denerwowała, zawsze była uśmiechnięta i życzliwa uczniom, przy tym wymagająca. Jakiś czas uczyła nas również języka francuskiego”, zob. H. Górnicka, *Moje – niektóre wspomnienia z lat 1946–1951*, [w:] *My, pierwsza dekada...*, s. 116.

⁴⁹ B. Czarnowska, *Na własne życzenie...*, [w:] *Pałkówna nie oblała...*, s. 94.

⁵⁰ ...i w Legnicy. *Wieczorek młodzieńców hufca harcerskiego*, „Trybuna Dolnośląska”, nr 31 z 7 II 1947, s. 3.

⁵¹ *Legnica. Harcerki składają przyrzeczenie*, „Naprzód Dolnośląski”, nr 154 z 5 VII 1947, s. 3.

⁵² AHFZWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-001-005-1947, Zaproszenie na zebranie organizacyjne Koła Przyjaciół Harcerstwa (23 III 1947 r.), b.p.

⁵³ AIPNW, sygn. 039/9052, Protokół przesłuchania świadka..., k. 25.

„Zebrania Hufca Harcerzy w Lignicy miały zwykle przebieg następujący: komendant Hufca Harcerzy w Lignicy, ob. Wojciechowski Władysław rozsyłał zawiadomienia do starszych harcerzy o mającym się odbyć zebraniu »Rady Hufca«, ew.[entualnie] zebrania »kręgu funkcyjnych«, w skład których wchodził: hufcowy, członkowie komendy Hufca, drużynowi, przyboczn” (...). Obradom przewodniczył zazwyczaj hufcowy, otwierano je odśpiewaniem »Modlitwy« i odczytaniem protokołu z ostatniego zebrania. Przedmiotem obrad były sprawy bieżące Hufca Harcerzy, jak sprawy personalne, nieporozumienia w drużynach, dochody drużyn, werbunek nowych członków, a niekiedy także zagadnienia związane z ideologią harcerską”⁵⁴.

Dosyć często zmieniał się adres komendy hufca. W latach 1945–1948 w źródłach podano co najmniej kilka lokalizacji związanych z tutejszym ZHP. Pierwsza informacja o siedzibie harcerstwa pochodzi z protokołu z zebrania odbytego 17 sierpnia 1945 r., gdzie podano adres Kościelna 8⁵⁵. Mieli tam mieć dla siebie dwupokojowe mieszkanie, gdzie znajdowało się do ich dyspozycji pianino⁵⁶. Z kolei w notatniku W. Wojciechowskiego tenże zapisał, że odprawa komendy hufca z 23 września 1945 r. odbyła się „(...) w Domu Harcerza przy ul. Kamiennej 19 w Lignicy”⁵⁷, a jedna z następnych (7 października 1945 r.) „(...) w Domu Harcerza przy ulicy Jordana 8 w Lignicy”⁵⁸. Przy tej samej ulicy zlokalizowany został w 1946 r. w jednym z protokołów zeznań Urzędu Bezpieczeństwa, aczkolwiek świadek podawał, że był to numer 8 lub 11⁵⁹. Na rozkazie z początku 1947 r. jako adres komendy hufca ZHP w Legnicy pojawił się adres Daszyńskiego 59 (obecnie ul. Kartuska)⁶⁰. Z kolei latem i jesienią 1947 r. władze ZWM informowały, że legnicki ZHP dysponuje „(...) 2 dużymi budynkami”, aczkolwiek nie podano żadnych adresów⁶¹. W kwietniu 1948 r. pismo do komendy zaadresowano na ul. Elżbiety 5 (dziś ul. św. Elżbiety)⁶².

Najbardziej znaną i cenioną drużyną harcerską w powojennej Legnicy była ta działająca przy ówczesnym Państwowym Gimnazjum i Liceum Humanistycznym (dzisiaj I Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki w Legnicy). We wrześniu 1945 r. liczyła pięćdzie-

⁵⁴ *Ibidem*, k. 25–26.

⁵⁵ APWr., ZWMWr., sygn. 22, Protokół z zebrania międzyorganizacyjnego komitetu z dn.[ia] 17 VIII 1945 r., k. 13.

⁵⁶ B. Freidenberg, *Legnickie wspomnienia. Pierwsza na Dolnym Śląsku drużyna harcerska! (I)*, „Gazeta Legnicka”, nr 218 z 5 XI 1992, s. 3.

⁵⁷ AHFZWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-001-031-1945, Notatnik Wojciechowskiego, b.p.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ AIPNWr., sygn. 039/9052, Protokół przesłuchania świadka..., k. 25.

⁶⁰ AHFZWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-001-003-1947, Rozkaz L/7 z 14 I 1947 r., b.p.

⁶¹ APWr., ZWMWr., sygn. 22, Sprawozdanie Zarz.[ądu] Pow.[iatowego] Z.W.M. Legnica za m-c czerwiec (15 VII 1947 r.), k. 88; *ibidem*, Pismo do Wydziału Organizacyjnego Zarządu Wojewódzkiego ZWM (15 X 1947 r.), k. 108.

⁶² APL, Starostwo Powiatowe w Legnicy 1945–1950 [dalej: SPL], sygn. 44, Ponaglenie (29 IV 1948 r.), k. 54.

sięciu członków⁶³. Z dokumentacji szkolnej wynika też, że ich pierwszym opiekunem był Stanisław Rybak⁶⁴. Same początki działalności tej grupy harcerzy na gruncie szkoły bywały trudne, o czym świadczy zapis z rady pedagogicznej z 20 listopada 1945 r., będący pokłosiem wydarzeń z 18 listopada (akcja burzenia niemieckich pomników), gdzie głos zabrał dyrektor placówki Jan Podoba:

„Drużyna harcerska powinna być (...) duszą młodzieży gimnazjalnej, tymczasem (...) tworzy odrębną grupę, która kieruje się rozkazami swoich przełożonych, ale nie reprezentuje właściwie zakładu szkolnego. Drużyna harcerska powinna brać udział łącznie z młodzieżą gimnazjalną w uroczystościach, a nie wyodrębniać się (...). Drużynowy musi wykonywać polecenia dykcji, tymczasem w dniu 18 XI nie miało to miejsca i dlatego poleca[m] opiekunowi Rybakowi odpowiednio wyjaśnić zarządzenia dykcji, względnie przeprowadzić zmianę drużynowych”⁶⁵.

Legniccy harcerze przed wejściem do Państwowego Gimnazjum i Liceum Humanistycznego, które wówczas działało w gmachu szkolnym przy ul. Kamiennej. Na ścianie z tyłu widoczne są propagandowe napisy i malowidło pozostawione przez stacjonującą wcześniej w tym budynku Armię Czerwoną, 1946 r. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

⁶³ APL, ILOL, sygn. 17, Sprawozdanie dyrektora z..., k. 2.

⁶⁴ Archiwum I Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Legnicy [dalej: AILOL], Księga protokołów z posiedzeń rad pedagogicznych z lat 1945–1949 [dalej: Księga protokołów 1945–1949], Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Gimnazjum i Liceum Humanistycznego w Lignicy z dn.[ia] 4 X 1945 r., b.p.

⁶⁵ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dnia 20 XI 1945 r., b.p.

Pod koniec roku szkolnego harcerzy było czterdziestu trzech, „(...) gdyż resztę zwolniono ze względu na nieodpowiednie sprawowanie się”⁶⁶. Nie było bowiem żadną tajemnicą, że aby móc działać w harcerstwie najpierw trzeba wykazać się odpowiednią postawą oraz... ocenami. Osoby lekceważące naukę musiały być świadome, że będzie wiązać się to z utratą możliwości działania w szeregach ZHP. W listopadzie 1946 r. w księdze ogłoszeń legnickiego liceum zapisano:

„Wszyscy harcerze i harcerki, którzy otrzymali ocenę niedostateczną z dwóch lub więcej przedmiotów zostają zawieszani w czynnościach harcerskich do czasu poprawy z tychże przedmiotów”⁶⁷.

Dotyczyło to również możliwości wyjazdu na wakacyjny obóz⁶⁸.

Harcerska zbiórka na podwórku szkolnym przy ul. Kamiennej (tł. ul. Nadbrzeżna, a na dalszym planie zabudowania znajdujące się po drugiej stronie rzeki). Prawdopodobnie z lewej strony stoi komendant hufca Władysław Wojciechowski (1911–1966), lata 40. XX w. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

2 października 1945 r. powstała przy tej szkole 2. Drużyna Harcerzek im. Emilii Plater, która w pierwszym roku działalności liczyła około czterdziestu członkin⁶⁹. Jak czytamy w sprawozdaniu dyrektora szkoły: „pracę swą drużyna rozpoczęła od rzeczy podstawowych, a więc został zaprowadzony sekretariat, w skład którego wchodziły: plany pracy, ewidencja drużyny, teczka pism wpływających i wychodzących, dziennik obecności na zbiórkach i kronika. (...)”

⁶⁶ APL, ILOL, sygn. 17, Sprawozdanie dyrektora z..., k. 2.

⁶⁷ APL, ILOL, sygn. 1, Księga zarządzeń za..., k. 44.

⁶⁸ B. Freidenberg, *W ślady księdza*, „Panorama Legnicka”, nr 1 z 1–6 I 2003, s. 11.

⁶⁹ APL, ILOL, sygn. 17, Sprawozdanie dyrektora z..., k. 3.

została zaprowadzona książka kasowa i oddana pod opiekę drużyny skarbniczki. Zbiórki drużyny odbywały się raz na tydzień. Na pierwszych zbiórkach przeprowadzone były przygotowania na stopień ochotniczek oraz ogólna musztra (...). W listopadzie drużyna zajmowała się uporządkowaniem nowej świetlicy. Nie mogła jednak całkowicie z niej korzystać z powodu braku opału, jak również z braku sprzętów, klamek i zamków⁷⁰.

Grupa harcerzy z hufcową Marią Machnicą (stoi w środku) na pl. Słowiańskim. 1946 lub 1947 r. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

W kwietniu 1947 r. przekazano, że harcerstwo w szkole liczy łącznie 146 uczniów i uczennic⁷¹. W roku szkolnym 1947/1948 opiekunami harcerstwa byli M. Machnica (drużyna żeńska) i Marian Jaremcowicz (drużyna męska)⁷². Rok później zastąpił go Edward Chmiel⁷³. Natomiast w czerwcu 1948 r. podawano, że drużyna męska liczyła czterdzieści osiem osób⁷⁴. Obecność harcerzy wykazywano też w dokumentacji z wizytacji szkoły, aczkolwiek są to wzmianki lakoniczne, informujące tylko, że harcerstwo istnieje⁷⁵.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy odbytego 16 IV 1947 r., b.p.

⁷² *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy odbytego dnia 3 IX 1947 r., b.p.

⁷³ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Gimn.[azjum] i Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy odbytego dnia 1 IX 1948 r., b.p.

⁷⁴ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy odbytego 25 VI 1948 r., b.p.

⁷⁵ APL, ILOL, sygn. 17, Sprawozdanie z wizytacji Państwowego Gimnazjum i Liceum w Legnicy dokonanej przez wizytatora szkół Dudka Jana w dniach 7 i 8 VI 1946 r., k. 9; *ibidem*, Sprawozdanie z wizytacji Państwowego Gimnazjum i Liceum w Legnicy przeprowadzonej przez wizytatora szkół Dudka Jana, w dniach 13, 14, i 15 I 1948 r., k. 10.

Ze wspomnień wiemy z kolei, że przybocznymi w „trzydziestce” byli Andrzej Zgłobisz i Jerzy Mazurkiewicz, a zastępowymi m.in. Wacław Mroziuk i Jerzy Ziarnik⁷⁶. Pojawia się także informacja, że dosyć szybko harcerze zorganizowali harcówkę, która mieściła się przy ul. Jordana, gdzie odbywali zbiórki oraz gromadzili sprzęt biwakowy i sportowy⁷⁷.

Drużyny z tej szkoły uznawano za reprezentacyjne, a przynależność do nich miała wręcz charakter prestiżowy. Henryk Zakrzewski, który należał do harcerstwa w podlegnickich Miłkowicach, zapisał w swoich wspomnieniach: „Słynna »trzydziestka« była drużyną elitarną składającą się wyłącznie z uczniów Gimnazjum Ogólnokształcącego w Legnicy. Pamiętam procedurą sprawę druha Eugeniusza Kempy (kuzyna naszego drużynowego), który nie będąc uczniem Gimnazjum musiał opuścić tę drużynę⁷⁸. Podziwialiśmy (i trochę zazdrościliśmy) szyku, jaki zachowywała ta drużyna, jednolite wyposażenie, jak plecaki ze zrebionej skóry, czarnych skarpet, pomarańczowych chust itd.”⁷⁹. Byli wzorem, a jednocześnie lokalnymi prekursorami:

Gdy (...) [drużyna] ubrała się w jednakowe mundurki, z czarnymi chustami, co niedzielę maszerowała w zwartym szyku na mszę św.[iętą] do kościoła pw. Jana Chrzciciela, którą odprawiał nasz katecheta i kapelan ZHP ks. Tadeusz Łączyński⁸⁰ (...). Za przykładem (...) poszli inni (...). Defilowaliśmy wspólnie ulicami Legnicy z okazji świąt państwowych i uroczystości⁸¹.

Nad wszystkim czuwał zaś właśnie kapelan Łączyński, który sam wspominał, że:

„(...) każdej niedzieli i święto wracając ze mszy św.[iętej] na wiosce około godziny 8.30 jadąc motocyklem sprawdzałem i szykowałem młodzież pod szkołą do uczestnictwa we mszy św.[iętej]”⁸².

W kościele i na plebanii, gdzie wówczas służył duchowny (w 1948 r. został proboszczem nowo utworzonej parafii św. Piotra i Pawła)⁸³, harcerze byli stałymi gośćmi – odbywały się tutaj zbiórki, zebrania, a nawet zabawy. Druhowie przygotowywali m.in. szopkę na Boże Narodzenie⁸⁴.

⁷⁶ Z. Umański, *Moje wspomnienia z legnickiej budy*, [w:] *Kamienni i inni „My, pierwsza dekada” 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2007, s. 62; W. Kalichowicz, *op. cit.*, s. 158.

⁷⁷ Z. Umański, *Moje wspomnienia z...*, s. 62.

⁷⁸ Z kolei uczniowie szkoły mieli obowiązek należeć do harcerstwa przy swojej placówce, o czym przypominał w październiku 1946 r. dyrektor Jan Podoba, ostrzegając, że wobec niestosujących się do tej zasady wyciągnięte zostaną konsekwencje, zob. APL, ILOL, sygn. I, Księga zarządzeń za..., k. 37.

⁷⁹ Niepublikowane wspomnienia Henryka Zakrzewskiego – kopię rękopisu udostępniła Elżbieta Kot.

⁸⁰ Jego sylwetka: J.S. Smalewski, *Legniczanie znani – sławni – zasłużeni*, Legnica 2008, s. 162–163.

⁸¹ Z. Umański, *Moje wspomnienia z...*, s. 63. Nabożeństwa z ich udziałem określił mianem „harcerskich”.

⁸² Archiwum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapituła we Wrocławiu [dalej: AAiBKWr.], sygn. IA28a 293, Parafia św. Piotra i Pawła. 20-lecie Kościoła Katolickiego na Śląsku 1945–1965, b.p.

⁸³ *Dekret*, „Wiadomości Kościelne”, nr 3/5 z 1948, s. 63; Archiwum Parafii rzymskokatolickiej pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Legnicy [dalej: APRzŚAPiPL], Kronika parafii św. Piotra i Pawła, b.p.

⁸⁴ B. Czarnowska, *op. cit.*, s. 95.

Sam ksiądz wspomina, że młodzież pomogła mu zdjąć z frontonu kościoła „(...) trzy odlewy gipsowe: Lutra, Melanchtona i któregoś z Kazerów, umieszczając na ich miejscu XIV-wieczną rzeźbę gotycką Matki Boskiej”⁸⁵.

Od 1947 r. funkcjonowała w Legnicy drużyna lotnicza (Stanisław Bienia – drużynowy, Adam Brzoza – przyboczny)⁸⁶. Posiadała nawet własną modelarnię⁸⁷. Ryszard Bojar, należący wówczas do zuchów, wspominał: „Mieliśmy (...) nadzieję, że kiedyś druż Adam Brzoza lub ktoś inny z drużyny lotników wprowadzi nas w tajniki modelarstwa lotniczego”⁸⁸. Jej genezy należy szukać w zainteresowaniach jej dowódców. Jak wspomina S. Bienia: „Gdy ukończyłem kurs pilotażu szybowcowego w 1947 r. we Frydlandzie k/Wałbrzycha, postanowiliśmy z Adamem zorganizować harcerską drużynę lotniczą (...). Działaliśmy na dwóch frontach, w Lidze

Harcerze z legnickiej „trzydziestki” w czasie uroczystości na pl. Słowiańskim. W tle nieistniejące zabudowania ul. Wjazdowej, lata 40. XX w. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

Lotniczej i w harcerstwie, ułatwiło nam to wydatnie rozwijać drużynę i modelarnię⁸⁹. We wspomnieniach można znaleźć też informacje o drużynie „wodniaków”⁹⁰, czy „marynarskiej”⁹¹.

Bardzo mało udało się natomiast ustalić o harcerstwie w innych szkołach średnich. W grudniu 1949 r. w Liceum Handlowym w Legnicy było pięćdziesiąt harcerek⁹². O ich działalności nie wiadomo nic więcej niż to, że jesienią 1946 r. funkcję drużynowego w tamtejszym harcerstwie pełnił Józef Olszuck⁹³. Jak wspomina B. Freidenberg, był to jeden z lepszych

⁸⁵ AAiBKWr., sygn. IA28a 293, Parafia św. Piotra..., b.p.

⁸⁶ W. Dindorf, *Legnica ulica Fryderyka Engelsa i klasa mat-fiz*, [w:] *My, pierwsza dekada...*, s. 53.

⁸⁷ Zob. *Kamienni i inni...*, s. 129.

⁸⁸ J. Bojar, *Drugi exodus*, [w:] *Kamienni i inni...*, s. 245.

⁸⁹ S. Bienia, *Bracia syjamscy*, [w:] *My, pierwsza dekada...*, s. 105.

⁹⁰ R. Bojar, *ZHP...*, s. 283.

⁹¹ Z. Umański, *Moje wspomnienia z...*, s. 63.

⁹² APWr., ZMPZWWr., sygn. 505, Sprawozdanie z wyjazdu do Legnicy celem dokonania kontroli wykonania uchwał K.C. Partii o pracy na odcinku młodzieżowym, k. 128.

⁹³ APL, ILOL, sygn. 1, Księga zarządzeń za..., k. 37.

organizatorów wśród harcerzy – założył 39. Dolnośląską Drużynę Harcerską im. Waleriana Łukasińskiego (popularnie nazywaną „dziewiątką”), a następnie 146. Dolnośląską Drużynę Harcerską im. Jana Sobieskiego⁹⁴. ZHP działał w Liceum Pedagogicznym⁹⁵. W Szkole Ćwiczeń przy tej placówce w roku szkolnym 1947/1948 opiekunem harcerek oraz harcerzy byli Olga i Ferdynand Reczuchowie⁹⁶. Harcerstwo istniało też w uruchomionej we wrześniu 1948 r. szkole Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci przy ul. Zielonej stopnia podstawowego i licealnego (dzisiaj II Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Wyspiańskiego w Legnicy)⁹⁷. Wiosną 1949 r. podano, że liczyło 175 harcerzy i harcerek⁹⁸, jednakże w sprawozdaniu rocznym na dzień 30 czerwca 1949 r. informowano o sześćdziesięciu dwóch członkach ZHP (trzydziestu siedmiu harcerzy i dwadzieścia pięć harcerek)⁹⁹.

O wiele więcej udało się ustalić w kwestii drużyn harcerskich działających przy szkołach stopnia podstawowego. Jeszcze jesienią 1945 r. powstało harcerstwo w Szkole Podstawowej nr 1 w Legnicy przy ul. Kamiennej. W jej kronice zapisano:

„Z chwilą zorganizowania szkoły i uruchomienia nauki powstają w niej organizacje młodzieżowe. Powstaje »Harcerstwo«. Zostają zorganizowane (...) dwie drużyny harcerskie. Zajęcia i pracę prowadzą (...) łącznie i obok pierwszej drużyny gimnazjalnej¹⁰⁰. Powstaje w szkole również drużyna »Zuchów«. Opiekę wychowawczą nad drużyną męską powierzono naucz.[ycielowi] Gołębiewskiemu J. Od tej pory praca w drużynie męskiej zostaje bardziej zorganizowana i systematyczna. Drużyna żeńska założona razem z drużyną męską liczy obecnie 80 członków. Opiekunką drużyny żeńskiej jest p. [Jadwiga] Wawrzyniak¹⁰¹.

Drużynową była z kolei Zdzisława Rzepianka, która pod koniec roku wyjechała do Wrocławia. Wiosną 1946 r. po kilkumiesięcznym wakacie na tym stanowisku funkcję tę objęła Danuta Dułęba¹⁰². W następnym roku szkolnym opiekunem drużyny męskiej był Stefan Belof, a drużyny

⁹⁴ B. Freidenberg, *Legnickie wspomnienia. „Buda” poprawiła nam humory (IV)*, „Gazeta Legnicka”, nr 223 z 13–15 XI 1992, s. 3.

⁹⁵ M.H. Klimczewska, *Początki legnickiej edukacji...*, s. 252. W jednej z kronik szkoły zachowała się fotografia żeńskiej drużyny harcerskiej z 1948 r., zob. Archiwum Kuratorium Oświaty we Wrocławiu, sygn. 1150, Kronika Państwowego Liceum Pedagogicznego w Legnicy (1948 r.), b.p.

⁹⁶ APL, Zarząd Miejski w Legnicy 1945–1950 [dalej: ZML], sygn. 224, Formularz sprawozdawczo-statystyczny dla szkół powszechnych na rok szkolny 1947/48, k. 306.

⁹⁷ APWr., Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci. Zarząd Wojewódzki we Wrocławiu 1945–1949 [dalej: RTPDZWWr.], sygn. 5, Sprawozdanie z działalności R.T.P.D. w Legnicy za czas od kwietnia 1947 r. do grudnia 1948 r., k. 11.

⁹⁸ APL, ZML, sygn. 222, Organizacje szkolne istniejące na terenie szkoły RTPD w Legnicy, k. 40.

⁹⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie roczne – stan na dzień 30 VI 1949 r., k. 46.

¹⁰⁰ Szkoła średnia, przy której powstała pierwsza drużyna, mieściła się wówczas w tym samym budynku przy ul. Kamiennej.

¹⁰¹ Archiwum Szkoły Podstawowej nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich w Legnicy, bez sygn., Kronika szkoły 1945–1955, b.p.

¹⁰² L. Bauer, *Obóz harcerski w Potoczku i jagody*, [w:] *My, pierwsza dekada...*, s. 285; *eadem*, *Przed laty i teraz...*, [w:] *Kamienni i inni...*, s. 318.

żeńskie Weronika Mazurkiewicz¹⁰³. Następnie od marca 1947 r. harcerstwem (bez rozróżnienia na drużynę męską i żeńską) kierował w szkole Władysław Konkołowicz, a od września 1947 r. Edward Martyka, czyli ówczesny komendant hufca, który funkcję w ZHP łączył z pracą pedagoga¹⁰⁴. W roku szkolnym 1947/1948 jako drużynową wskazano Wiesławę Fiderkiewicz, a jako drużynowego Karola Kazimierskiego, oboje uczęszczający wówczas do liceum¹⁰⁵. Martyka ze stanowiska hufcowego odszedł jednak już pod koniec września 1947 r.¹⁰⁶, nie ma go już również w wykazie nauczycieli z maja 1948 r.¹⁰⁷ Drużynową zuchów była B. Czarnowska¹⁰⁸. Na początku kolejnego roku szkolnego jako opiekunkę ZHP odnotowano Janinę Pydową¹⁰⁹. Według stanu na 22 kwietnia 1949 r. do drużyny harcerskiej należało sześćdziesięciu uczniów, a ponadto istniała jeszcze dwudziestosiedmioosobowa drużyna zuchów¹¹⁰.

W przypadku Szkoły Podstawowej nr 2 w Legnicy, uruchomionej w styczniu 1946 r. przy ul. Kamiennej (od 1947 r. przy ul. Głogowskiej), pierwsze odnalezione wzmianki o harcerstwie pochodzą z początku roku szkolnego 1946/1947, kiedy jako opiekunkę drużyny męskiej wskazano Sabinę Dobrowolską, a drużyny żeńskiej Wilhelminę Czerwińską¹¹¹. O tej drugiej zapisano kilka zdań w kronice szkoły:

„Jedną z istniejących organizacji uczniowskich na terenie szkoły jest drużyna harcerska żeńska. Opiekunką tej drużyny jest nauczycielka Czerwińska. Drużyna wykazuje dość dobre wyniki w pracy, bierze udział we wszystkich uroczystościach państwowych i szkolnych. Harcerki zaopiekowały się grobem koleżanki zmarłej w ub.[iegłym] r.[oku] szk.[olnym] i w dniu święta zmarł.[ych] pełniły wartę przy grobie tejże”¹¹².

¹⁰³ APL, ZML, sygn. 224, Sprawozdanie o organizacji Publ.[icznej] Szkoły Powsz.[ecznej] nr 1 o 17 nauczycielach w Legnicy według stanu z dn.[ia] 1 X 1946 r., k. 16–17.

¹⁰⁴ *Ibidem*, Pismo kierownika Szkoły nr 1 do Inspektoratu Szkolnego w Legnicy (b.d.), k. 44.

¹⁰⁵ L. Bauer, *Obóz harcerski w...*, s. 285.

¹⁰⁶ A. Kiewicz, *Dolnośląskie harcerstwo w...*, s. 272. Brak informacji o jego działalności. Jedynie w czerwcu 1947 r. Martyka pojawił się na afiszu informującym o zaplanowanym w Legnicy I Świątlicowym Zlocie Młodzieży Dorosłej Ziemi Śląskiej, gdzie jako komendant hufca był członkiem komitetu wykonawczego, zob. Biblioteka Narodowa w Warszawie [dalej: BNW], sygn. DŻS XIX 8, [Afisz]: [Inc.:] Zapraszamy Obywateli miast i wsi naszego powiatu na I-y Świątlicowy Zlot Młodzieży Dorosłej Ziemi Śląskiej, który odbędzie się w Legnicy, w niedzielę dnia 15 czerwca 1947 roku [...].

¹⁰⁷ APL, ZML, sygn. 224, Wykaz nauczycieli szkoły podstawowej nr 1 według stanu z dnia 1 V 1948 r., k. 46.

¹⁰⁸ B. Czarnowska, *op. cit.*, s. 95.

¹⁰⁹ APL, ZML, sygn. 224, Arkusz dodatkowy do formularza sprawozdawczo-statystycznego dla szkół ogólnokształcących stopnia podstawowego (szkoły z najwyższą klasą VII lub niższą) na r.[ok] szk.[olny] 1948/49. Stan z dnia 1 X 1948 r., k. 50.

¹¹⁰ *Ibidem*, Organizacje szkolne i ilość członków (22 IV 1949 r.), k. 60.

¹¹¹ *Ibidem*, Sprawozdanie z organizacji Publ.[icznej] Szkoły Powsz.[ecznej] nr 2 o 15 nauczycielach w Legnicy według stanu z dn.[ia] 1 X 1946 r., k. 84–85.

¹¹² Archiwum Szkoły Podstawowej nr 2 w Legnicy, Kronika szkoły nr 2 w Legnicy (1946–1981), b.p.

Pod koniec roku szkolnego opiekunką dziewczynek była już Halina Pacholik. Jednocześnie istniał wakat na nauczyciela chemii, który miał też kierować drużyną męską¹¹³. Od września 1947 r. opiekowali się nimi Stefan Below (harcerze) i Jadwiga Karwowska¹¹⁴. Jednakże w wykazie nauczycieli z tego roku szkolnego (prawdopodobnie listopad 1947 r.) jako osoba odpowiedzialna za drużynę męską widnieje Irena Szukis¹¹⁵. Z kolei w sprawozdaniu powizytacyjnym z kwietnia 1948 r. wymieniona została tylko drużyna żeńska¹¹⁶. Natomiast we wrześniu 1948 r. jedynym nauczycielem przypisanym do ZHP była Maria Gasek¹¹⁷. Według stanu na dzień 22 kwietnia 1949 r. do harcerstwa należało siedemdziesięciu siedmiu uczniów (czterdziestu pięciu harcerzy i trzydzieści dwie harcerki)¹¹⁸.

Żeńska drużyna harcerska przy Zamku Piastowskim (w tle po prawej widoczna wieża Bramy Głogowskiej), lata 40. XX w. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

¹¹³ APL, ZML, sygn. 224, Projekt organizacji Publicznej Szkoły Powszechnej nr 2 w Legnicy na rok szk.[olny] 1947/8 (7 VI 1947 r.), k. 92.

¹¹⁴ *Ibidem*, Formularz sprawozdawczo-statystyczny dla szkół powszechnych na rok szkolny 1947/48, k. 97.

¹¹⁵ *Ibidem*, Pismo do Inspektora Szkolnego w Legnicy, k. 105. Ołówkiem zapisano obok jest nazwiska „zastępstwo”.

¹¹⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie powizytacyjne z wizytacji przeprowadzonej przez mgr. Słupskiego Apolinarego podinspektora szkolnego w szkole nr 2 w Legnicy (24 IV 1948 r.), k. 102.

¹¹⁷ *Ibidem*, Arkusz dodatkowy do formularza sprawozdawczo-statystycznego dla szkół ogólnokształcących stopnia podstawowego (szkoły z najwyższą klasą VII lub niższą) na r.[ok] sz.[kolny] 1948/49 (9 X 1949 r.), k. 110.

¹¹⁸ *Ibidem*, Spis organizacji uczniowskich na terenie szkoły (22 IV 1949 r.), k. 120.

W uruchomionej wraz z początkiem roku szkolnego 1946/1947 Szkole Podstawowej nr 3 (ul. Kamienna) powstało także harcerstwo¹¹⁹, a opiekunem drużyny harcerskiej został Jerzy Gawroński¹²⁰. Pod koniec roku informowano, że w jej szeregach znajdowało się czternastu członków¹²¹. Problemy były na tyle duże, że w styczniu 1947 r. drużyna przestała istnieć, a dzieci zasiłowały działającą wówczas po sąsiedzku drużynę przy Szkole Podstawowej nr 1¹²². Harcerstwo zostało reaktywowane w kolejnym roku szkolnym. Powstała drużyna harcerzy (opiekun J. Gawroński) i harcerek (opiekunka Maria Rybnik)¹²³. Jednak od września 1947 r. harcerstwem zajmowali się Remigiusz Ferlacki i Izabella Filk¹²⁴, którzy opiekowali się łącznie pięćdziesięcioma czterema osobami (dwadzieścia sześć harcerek i dwadzieścia osiem harcerzy)¹²⁵. W styczniu 1948 r. podawano, że drużynę harcerzy przejął Zbigniew Skoczylas, ale nie to było największym problemem – zarówno drużyna męska, jak i żeńska nie posiadały drużynowych¹²⁶. Niebawem znalazł się takowy dla chłopców (nazwisko Orłowski), aczkolwiek już w kwietniu 1948 r. podano, że niebawem odejdzie do „drużyny lotniczej”¹²⁷. Zastąpił go następny, dzięki któremu „(...) praca w Drużynie ruszyła, dowodem tego są dość częste zbiórki, nawet dwa do trzech razy w tygodniu”¹²⁸. Poprawę odnotowano również wśród harcerek¹²⁹. Miano też ambicję stworzenia drużyny zuchów, ale i w tym przypadku brakowało odpowiedniego człowieka do roli wodza¹³⁰. Od września 1948 r. dziewczętami opiekowała się Mieczysława Biedzińska¹³¹. Ona także informowała, że drużyna żeńska *de facto* nie działała, bo brakowało drużynowej¹³². Problem dotyczył jednak całości harcerstwa na terenie szkoły

¹¹⁹ W monografii szkoły podano, że stało się tak na mocy decyzji rady pedagogicznej z 3 IX 1946 r., zob. *50-lecie Szkoły Podstawowej nr 3 im. K.K. Baczyńskiego w Legnicy 1946–1996*, Legnica [1996], s. 15.

¹²⁰ *Ibidem*, Protokół zebrania Rady Pedagogicznej Szkoły Powsz.[ecznej] Nr 3 w Legnicy z dnia 3 IX 1946 r., k. 151; *ibidem*, Sprawozdanie z organizacji Publ.[icznej] Szkoły Powsz.[ecznej] nr 3 o 11 nauczycielach w Legnicy według stanu z dn.[ia] 1 X 1946 r., k. 155–156.

¹²¹ *Ibidem*, Odpis. Protokół trzeciego..., k. 139; *ibidem*, Protokół (odpis) czwartego zebrania Rady Pedagogicznej Publicznej Szkoły Powsz.[ecznej] nr 3 w Legnicy dnia 16 XII 1946 r., k. 168.

¹²² *Ibidem*, Protokół (odpis) piątego zebrania Rady Pedagogicznej Publicznej Szkoły Pow.[szechnej] nr 3 w Legnicy [z] dn.[ia] 28 I 1947 r., k. 175.

¹²³ *Ibidem*, Projekt organizacji Publicznej Szkoły Powszechnej nr 3 w Legnicy na rok szk.[olny] 1947/8, k. 209.

¹²⁴ *Ibidem*, Pismo do Inspektoratu Szkolnego w Legnicy (28 X 1947 r.), k. 278.

¹²⁵ *Ibidem*, Protokół z trzeciego zebrania Rady Pedagogicznej Publicznej Szkoły Powsz.[ecznej] nr 3 w Legnicy z dnia 15 XI 1947 r., k. 226.

¹²⁶ *Ibidem*, Protokół z czwartego..., k. 239–240. Zob. także: *ibidem*, Wykaz nauczycieli w[edłu]g stanu z dnia 1 V 1948 r. (7 V 1948 r.), k. 244.

¹²⁷ *Ibidem*, Protokół z piątego zebrania Rady Pedagogicznej Publ.[icznej] Szkoły Powsz.[ecznej] nr 3 w Legnicy z dn.[ia] 17 IV 1948 r., k. 247.

¹²⁸ *Ibidem*, Protokół z szóstego zebrania Rady Pedagogicznej Publ.[icznej] Szkoły Powsz.[ecznej] nr 3 w Legnicy z dn.[ia] 19 VI 1948 r., k. 267.

¹²⁹ *Ibidem*, k. 266.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Ibidem*, Protokół z pierwszego zebrania Rady Pedagogicznej Publ.[icznej] Szkoły Powsz.[ecznej] nr 3 w Legnicy z dn.[ia] 1 IX 1948 r., k. 274; *ibidem*, Arkusz dodatkowy do formularza sprawozdawczo-statystycznego dla szkół ogólnokształcących stopnia podstawowego (szkoły z najwyższą klasą VII lub niższą) na r.[ok] szk.[olny] 1948/49. Stan z dnia 1 X 1948 r., k. 282.

¹³² *Ibidem*, Protokół (odpis) z..., k. 294.

i skutecznie paraliżował jego funkcjonowanie. W styczniu 1949 r. w protokole z rady pedagogicznej zanotowano:

„Op. op. Harcerskiej drużyny męskiej i żeńskiej na terenie szkoły ob. ob. Z. Skoczył i M. Biedzińska oświadczyli, że nie mogą uruchomić Harcerstwa, ponieważ nie mogą doprosić się u odnośnych czynników o przysłanie do szkoły drużynowych”¹³³.

Szkoła Podstawowa nr 4 została uruchomiona 16 września 1946 r. przy ul. Kamiennej (od roku szkolnego 1947/1948 przeniesiono ją do budynku przy ul. Piastowskiej) i od samego zarania działały tam dwie drużyny harcerskie. Męska pod opieką Józefa Pluty oraz żeńska, nad którą pieczę trzymała Stefania Wańczyk¹³⁴. W styczniu 1947 r. podawano, że harcerzy było czterdziestu siedmiu, a harcerkę dwadzieścia¹³⁵. W kolejnym roku szkolnym opiekę nad chłopcami przejął Eugeniusz Szpura¹³⁶. Jego nazwisko odnotowano jeszcze w wykazie z maja 1948 r.¹³⁷, lecz w październiku tego samego roku do prowadzenia szkolnego harcerstwa został skierowany Władysław Stawik¹³⁸. Według danych na koniec roku szkolnego 1948/1949 w placówce do ZHP należało sześćdziesięciu pięciu chłopców i sześćdziesiąt dziewcząt¹³⁹.

Z kolei w działającej od 1 grudnia 1946 r. Szkole Podstawowej nr 5 w Legnicy (najpierw przy ul. Rzemieślniczej, od września 1947 r. przy ul. Senatorskiej i ostatecznie od września 1949 r. przy ul. Batorego) obowiązki związane z prowadzeniem harcerstwa powierzono Antoniemu Pietrucinowi i Stanisławie Pelowskiej¹⁴⁰. Jednakże od decyzji do realnego rozpoczęcia działalności mijało niekiedy nawet kilka miesięcy. W kronice szkoły zapisano bowiem, że dopiero „Dnia 27 lutego zorganizowano na terenie szkoły żeńską drużynę harcerską, do której wstąpiło 26 uczennic”¹⁴¹. W roku szkolnym 1948/1949 drużyną dziewczynek zajęła się Irena

¹³³ *Ibidem*, Protokół (odpis) piątego zebrania Rady Pedagogicznej Publ.[icznej] Szkoły Pow.[szecznej] nr 3 w Legnicy z dnia 14 I 1949 r., k. 317.

¹³⁴ APL, ZML, sygn. 225, Odpis. Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Szkoły nr 4 odbytego dnia 18 X 1946 r., w Legnicy, k. 16.

¹³⁵ *Ibidem*, Protokół nr 3..., k. 30.

¹³⁶ *Ibidem*, Formularz sprawozdawczo-statystyczny dla szkół powszechnych na rok szkolny 1947/48 (16 XI 1947 r.), k. 53. Z kolei w projekcie organizacji na ten rok szkolny jako opiekun drużyny harcerzy widnieje Wacław Lica. Nie udało się odnaleźć informacji na temat powodów zmiany tej decyzji, zob. *ibidem*, Projekt organizacji Publicznej Szkoły Powszechnej nr 4 w Legnicy na rok szk. 1947/8, k. 48.

¹³⁷ *Ibidem*, Wykaz nauczycieli będących na etacie szkoły (do pisma z dnia 4 V 1948 r. nr 859/48), k. 58.

¹³⁸ *Ibidem*, Odpis. Protokół z..., k. 71; *ibidem*, Arkusz dodatkowy do formularza sprawozdawczo-statystycznego dla szkół ogólnokształcących stopnia podstawowego (szkoły z najwyższą klasą VII lub niższą) na r.[ok] szk.[olny] 1948/49. Stan z dnia 1 X 1948 r., k. 90.

¹³⁹ *Ibidem*, Realizacja obowiązku szkolnego. Stan na 30 VI 1949 r., k. 115.

¹⁴⁰ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Publ.[icznej] Szkoły Powszechnej nr 5 w Legnicy odbytego w dniu 9 XII 1946 r., k. 130. Zob. także: *ibidem*, Pismo do Inspektoratu Szkolnego w Legnicy z 24 X 1947 r., k. 164.

¹⁴¹ Muzeum Miedzi w Legnicy, nr inw. ML/HP/1712, Kronika Publicznej Szkoły Powszechnej nr 5 w Legnicy (1946–1955), b.p.

Neweła¹⁴². W kwietniu 1949 r. do ZHP należało dwudziestu sześciu chłopców i dwadzieścia cztery dziewczęta¹⁴³.

W uruchomionej 1 września 1947 r. przy ul. Kamiennej (od lutego 1948 r. przy obecnej al. Marszałka Józefa Piłsudskiego) „szóstce” opiekę nad harcerstwem żeńskim przydzielono M. Rybnik, a nad drużyną męską J. Gawrońskiemu¹⁴⁴. W maju 1948 r. harcerzami opiekował się już Stanisław Guzik¹⁴⁵, a w kolejnym roku szkolnym byli to Stefania Dobrzańska (chłopcy) i W. Czerwińska (dziewczęta)¹⁴⁶. W marcu 1949 r. wybrano z kolei nowego opiekuna drużyny męskiej (Jana Naumika)¹⁴⁷. Wiosną 1949 r. do ZHP należało sześćdziesięcioro ośmiorgo uczniów i uczennic szkoły¹⁴⁸. Z kolei na koniec roku szkolnego podano, że było ich sześćdziesięcioro dwoje (trzydzieści sześć harcerek i dwudziestu sześciu harcerzy)¹⁴⁹.

W Legnicy funkcjonowało harcerstwo żydowskie¹⁵⁰, którego liczebność uznawano za największą na całym Dolnym Śląsku¹⁵¹. W październiku 1948 r. nauczycielem przydzielonym do harcerstwa był Zygmunt Sztajner¹⁵². W dokumentacji z 1949 r. jako ich opiekun występował już Artur Rozenzweig¹⁵³, nauczyciel śpiewu, którego określano mianem „instruktora”. Dodawano także, że pracuje zaledwie od miesiąca¹⁵⁴. W sprawozdaniu powizytacyjnym z marca tego samego roku można przeczytać: „Na terenie szkoły istnieją 4 drużyny harcerskie i 4 drużyny zuchów, opiekuje się nimi specjalny instruktor (...)”¹⁵⁵. W wykazie kadry nauczycielskiej na rok szkolny 1949/1950 Rozenzweig nie został uwzględniony¹⁵⁶. Z kolei Paulina Dawido-

¹⁴² APL, ZML, sygn. 225, Protokół nr 1 z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dnia 1 IX 1948 r., k. 168; *ibidem*, Arkusz dodatkowy do formularza sprawozdawczo-statystycznego dla szkół ogólnokształcących stopnia podstawowego (szkoły z najwyższą klasą VII lub niższą) na r.[ok] szk.[olny] 1948/49. Stan z dnia 1 X 1948 r., k. 182.

¹⁴³ *Ibidem*, Pismo do Inspektoratu Szkolnego w Legnicy z 18 IV 1949 r., k. 188.

¹⁴⁴ *Ibidem*, Protokół z konferencji nauczycielskiej z dnia 4 IX 1947 r., k. 205; *ibidem*, Formularz sprawozdawczo-statystyczny dla szkół powszechnych na rok szkolny 1947/48 (15 X 1947 r.), k. 213.

¹⁴⁵ *Ibidem*, Wykaz nauczycieli Publ.[icznej] Szkoły Powszechnej nr 6 w Legnicy z dn.[ia] 1 V 1948 r., k. 218.

¹⁴⁶ *Ibidem*, Protokół nr 3..., k. 239.

¹⁴⁷ *Ibidem*, Protokół nr 7 z nadzwyczajnej konferencji Rady Pedagogicznej odbytej dnia 19 III 1949 r., k. 260–261.

¹⁴⁸ *Ibidem*, Organizacje szkolne, k. 271.

¹⁴⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie roczne. Stan na dzień 30 VI 1949 r. (5 VII 1949 r.), k. 275.

¹⁵⁰ Więcej na temat genezy i funkcjonowania tej organizacji w: J. Mieczkowski, *Ogólnożydowska Organizacja Harcerska w Polsce. Autonomiczna sekcja Związku Harcerstwa Polskiego (1948–1950)*, „Harcerstwo”, nr 4/5 z 1992, s. 38–41.

¹⁵¹ B. Szaynok, *Ludność żydowska na Dolnym Śląsku 1945–1950*, Wrocław 2000, s. 131.

¹⁵² Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie [dalej: AŻIH], Centralny Komitet Żydów w Polsce. Wydział Oświaty 1945–1950 [dalej: CKŻP-WO], sygn. 1241, Lista zatrudnionych nauczycieli w[edług] stanu na 1 X 1948 r. w Szkole Powszechnej im. I. L. Pereca w Legnicy, k. 4.

¹⁵³ Zapis jego nazwiska w źródłach jest różny (Rozenzweig, Rozenwajg).

¹⁵⁴ APL, ZML, sygn. 223, Opinia o nauczycielach żydowskiej szkoły im. Pereca w Legnicy, k. 62.

¹⁵⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie powizytacyjne z wizytacji przeprowadzone przez mgr. Słupskiego Apolinarego podinsp.[ektora] szkoln.[ego] w żydowskiej szkole powszechnej im. Pereca w Legnicy (19 III 1949 r.), k. 66; AŻIH, CKŻP-WO, sygn. 1727, Sprawozdanie powizytacyjne z wizytacji przeprowadzone przez mgr. Słupskiego Apolinarego podinsp.[ektora] szkoln.[ego] w żydowskiej szkole powszechnej im. Pereca w Legnicy (19 III 1949 r.), k. 68.

¹⁵⁶ APL, ZML, sygn. 223, Wykaz nauczycieli szkoły żydowskiej w Legnicy rok szk.[olny] 1949/50, k. 87.

wicz, jedna z uczennic tej szkoły, zapamiętała, że organizacją żydowskiego harcerstwa zajmowali się A. Rozenzweig i Dora Furer¹⁵⁷. W kwietniu 1949 r. kierownik szkoły podał, że w istniejącym przy placówce ZHP działa 250 zuchów i harcerzy¹⁵⁸.

Jeżeli chodzi zaś o powiat, to w aktach tamtejszych placówek oświatowych zachowały się informacje o dziesięciu szkołach, gdzie zdołano utworzyć drużyny harcerskie.

Jedna z najwcześniejszych odnalezionych wzmianek o harcerstwie pochodzi z września 1946 r. i dotyczy szkoły w Prochowicach (wówczas Parchonice) noszącej wówczas imię Henryka Pobożnego¹⁵⁹. Informowano o drużynie żeńskiej, którą miała zorganizować i zaopiekować się Krystyna Karwowska, a także o planach stworzenia drużyny męskiej¹⁶⁰. Rok później opiekunem harcerzy był Jerzy Korycki¹⁶¹. Aczkolwiek na początku roku szkolnego 1948/1949 brak już jakichkolwiek wzmianek o harcerstwie w prochowickiej szkole.

Również w szkole w Siedliskach harcerstwo działało przynajmniej od roku szkolnego 1946/1947. Prowadził je Jan Engelmajer, kierownik placówki¹⁶². Jak wynika z jednego z dokumentów, istniało ono na tym terenie wcześniej, tyle że jako „harcerstwo kolejowe”¹⁶³, czyli drużyna kolejowa¹⁶⁴ – miejscowość jest położona blisko Miłkowic, gdzie znajdował się ogromny węzeł kolejowy (towarowy), więc zapewne Siedliska zamieszkiwała niejedna rodzina kolejarska. Jak można się domyślać, chodziło o 79. Dolnośląską Drużynę Harcerzy w Jaranowie (Miłkowice). Jednym z jej założycieli był dwunastoletni Stanisław Zakrzewski, który pod koniec lata 1945 r. trafił do Miłkowic. W swoich wspomnieniach zapisał:

„Wśród rodzin kolejarskich było dużo chłopców w moim wieku lub starszych, którzy tak jak ja byli już »zarażeni« harcerstwem. Zaczęliśmy samorzutnie się grupować w drużynę, która jednak nie miała jeszcze charakteru organizacyjnego ze względu na to, że nie było doświadczonego kierownictwa. Dopiero pod koniec 1945 r. przybył do Jaranowa młody nauczyciel Henryk Sroczyński, nasz przyszły pierwszy drużynowy. Był on w wieku około 22 lat, do harcerstwa

¹⁵⁷ P. Dawidowicz, [bez tytułu], [w:] *Pałkówna nie oblała...*, s. 234.

¹⁵⁸ APL, ZML, sygn. 222, Pismo do Inspektoratu Szkolnego w Legnicy (kwiecień 1949 r.), k. 37.

¹⁵⁹ W monografii szkoły błędnie podano, że harcerstwo powstało w 1949 r., zob. A. Pedryc, *Historia Szkoły Podstawowej w Prochowicach*, Prochowice 2005, s. 19.

¹⁶⁰ APL, ZML, sygn. 233, Protokół z posiedzenia rady pedagogicznej Szkoły Powszechnej im. Henryka Pobożnego w Parchonicach odbytego w dniu 5 IX 1946 r., k. 295.

¹⁶¹ *Ibidem*, Formularz sprawozdawczo-statystyczny dla szkół powszechnych na rok szkolny 1947/48 (15 X 1947 r.), k. 319; *ibidem*, Protokół z nadzwyczajnej konferencji nauczycielskiej w Prochowicach w dniu 9 X 1947 r., k. 327.

¹⁶² APL, ZML, sygn. 235, Odpis. Protokół zebrania Rady Pedagogicznej [Szkoły Podstawowej] nr 4 z dnia 30 IX 1946 r., k. 109; *ibidem*, Sprawozdanie z organizacji Publ.[icznej] Szkoły Powsz.[ecznej] o 4 nauczycielach w Siedliskach według stanu z dn.[ia] 1 X 1946 r., k. 118–119.

¹⁶³ *Ibidem*, Odpis. Protokół zebrania..., k. 113.

¹⁶⁴ Drużyny kolejowe działały w okresie II Rzeczypospolitej i składały się z dzieci, których rodzice byli pracownikami Polskich Kolei Państwowych. Wyróżniały się tym, że poza standardową pracą odbywano w nich m.in. szkolenia z zakresu służby stacyjnej czy sygnalizacji kolejowej, zob. *Drużyny kolejowe Hufca Lubliniec w latach 1937–1939*, źródło: <http://www.historia.lubliniec.zhp.pl/index.php/druzyny-kolejowe> [dostęp: 20 III 2025 r.].

należał jeszcze przed 1939 rokiem i miał bodajże stopień ćwika (...). Od tego czasu datuje się ożywiona działalność naszej drużyny (...). Przede wszystkim (...) nadano [jej] ramy organizacyjne – drużynę podzielono na zastępy, wybrano zastępowych, przybocznego (...), a (...) drużynę (...) zarejestrowano w Hufcu Legnickim (...)”¹⁶⁵.

Twierdzi on jednak, że do Siedlisk harcerze „przenieśli” się dopiero w 1948 r., aczkolwiek bardziej wiarygodna w tym przypadku wydaje się dokumentacja szkolna:

„Nowym drużynowym został Roman Łempa (...). Ponieważ mieszkał on w pobliskich Siedliskach i większość w tym czasie harcerzy pochodziła ze Szkoły Powszechnej w Siedliskach postanowiono, że siedzibę drużyny (zachowując wszystkie symbole i numerację) przeniesiemy do Siedlisk. Nową świetlicę urządziliśmy w szkole (...), a naszym opiekunem został tutejszy kierownik szkoły Pan Jan Engielmajer. Człowiek ten, dobry wychowawca o surowych zasadach, był wielkim zwolennikiem harcerstwa”¹⁶⁶.

W pierwszej połowie 1947 r. zorganizowano drużynę żeńską pod opieką Kubiś¹⁶⁷, natomiast w nowym roku szkolnym jako opiekuna ZHP wymieniono Konstantego Ławrzeckiego¹⁶⁸. Zbiórki odbywały się w każdą niedzielę¹⁶⁹. Niebawem jednak harcerstwo znika z tej szkoły – o ile jeszcze w styczniu 1948 r. jest wzmiankowane w protokole z rady pedagogicznej¹⁷⁰, to późniejsza dokumentacja z 1948 r. omawiająca m.in. działalność organizacji szkolnych, milczy już na ten temat¹⁷¹. Informacja o ZHP pojawia się dopiero w marcu 1949 r., kiedy wspomina o nim Inspektor Szkolny¹⁷². Potwierdza to sprawozdanie roczne z 5 lipca 1949 r., gdzie można przeczytać o zorganizowaniu drużyny męskiej (trzydzieści pięć osób) i drużyny żeń-

¹⁶⁵ Niepublikowane wspomnienia Henryka Zakrzewskiego.

¹⁶⁶ *Ibidem*.

¹⁶⁷ APL, ZML, sygn. 235, Protokół [z] zebrania..., k. 139.

¹⁶⁸ *Ibidem*, Protokół nr 10 z zebrania Rady Pedagogicznej w Publ.[icznej] Szkole Powszechnej w Siedliskach w dniu 13 XI 1947 r., k. 147; *ibidem*, Formularz sprawozdawczo-statystyczny dla szkół powszechnych na rok szkolny 1947/48, k. 170.

¹⁶⁹ *Ibidem*, Protokół z konferencji powizytacyjnej w dniach 12 XII 1947 r., w obecności wizytatora ob.[ywatela] Aleksandrowskiego, Inspektora Szkolnego ob.[ywatela] Cyby i w obecności wszystkich nauczycieli, k. 151.

¹⁷⁰ *Ibidem*, Odpis. Protokół nr 11 z zebrania Rady Pedagogicznej w Publicznej Szkole Powszechnej w Siedliskach z dnia 28 I 1948 r., k. 177.

¹⁷¹ *Ibidem*, Protokół [z] zebrania Rady Pedagogicznej w Publ.[icznej] Szkole Powszechnej w Siedliskach z dnia 23 VI 1948 r., k. 184–186; *ibidem*, Protokół z konferencji Rady Pedagogicznej w Publicznej Szkole Podstawowej w Siedliskach z dnia 16 IX 1948 r., k. 187–191; *ibidem*, Arkusz dodatkowy do formularza sprawozdawczo-statystycznego dla szkół ogólnokształcących stopnia podstawowego (szkoły z najwyższą klasą VII lub niższą) na r.[ok] szk.[olny] 1948/49. Stan z dnia 1 X 1948 r., k. 198; *ibidem*, Odpis. Protokół z zebrania Rady Pedagogicznej w Publicznej Szkole Podstawowej w Siedliskach z dnia 18 XI 1948 r., k. 204–208.

¹⁷² *Ibidem*, Pismo do kierownictwa Publicznej Szkoły Powszechnej w Siedliskach z 9 III 1949 r., k. 214.

skiej (dwadzieścia osób) – zbiórki odbywały się dwa razy w tygodniu. Powstały też harcerskie świetlice¹⁷³. W listopadzie podawano, że w szkole były już cztery drużyny – dwie harcerskie i dwie zuchowe (podział według płci)¹⁷⁴ – razem osiemdziesiąt osób (pięćdziesięciu harcerzy i trzydziestu zuchów)¹⁷⁵.

Istnieją również ślady działalności ZHP w ośmiu innych placówkach oświatowych na terenie powiatu legnickiego. W 1947 r. funkcjonowała drużyna w szkole w Budziszowie Wielkim, a jej opiekunem był Jan Dąbrowski¹⁷⁶. Rok później zajmowała się nią Stanisława Bojakowska¹⁷⁷. W tym samym czasie drużynę harcerską w Wągradnie prowadziła Henryka Bielińska¹⁷⁸. W styczniu 1948 r. dwie drużyny żeńskie działały w szkole w Piątnicy. Pisano: „Działalność widoczna. Przy szkole istnieje świetlica Z.H.P. utrzymana w należytym porządku”¹⁷⁹. Harcerstwo funkcjonowało tam również w kolejnym roku szkolnym (1948/1949)¹⁸⁰. Natomiast według stanu na 1 października 1948 r. harcerstwo istniało w Mierczycach (opiekun Tadeusz Jagoszewski)¹⁸¹. Na koniec roku szkolnego 1948/1949 r. czterdziestu ośmiu harcerzy odnotowano w szkole w Jankowie¹⁸². W listopadzie 1949 r. wspomniano o drużynie zuchów w Miłkowicach¹⁸³. W marcu 1950 r. dziesięciu członków ZHP zanotowano w szkole w Dąbiu¹⁸⁴. Miesiąc później w Kawicach odnotowano dwiętnastu harcerzy i szesnaście harcerek (łącznie trzydzieści pięć osób)¹⁸⁵.

Lokalne władze oświatowe, jak i sami nauczyciele pozytywnie oceniali działalność ZHP. W jednym z protokołów posiedzeń rady pedagogicznej stwierdzono, że w harcerstwie „ura-

¹⁷³ *Ibidem*, Sprawozdanie roczne. Stan na 30 VI 1949 r. (5 VII 1949 r.), k. 241.

¹⁷⁴ *Ibidem*, Protokół z zebrania Rady Pedagogicznej w Publicznej Szkole Podstawowej w Siedliskach odbytego dnia 26 XI 1949 r., k. 260.

¹⁷⁵ *Ibidem*, Protokół z nadzwyczajnego zebrania Rady Pedagogicznej w Publicznej Szkole Podstawowej w Siedliskach odbytego dnia 12 XII 1949 r., k. 253.

¹⁷⁶ APL, ZML, sygn. 227, Formularz sprawozdawczo-statystyczny dla szkół powszechnych na rok szkolny 1947/48 (16 X 1947 r.), k. 30.

¹⁷⁷ *Ibidem*, Arkusz dodatkowy do formularza sprawozdawczo-statystycznego dla szkół ogólnokształcących stopnia podstawowego (szkoły z najwyższą klasą VII lub niższą) na r.[ok] szk.[olny] 1948/49. Stan z dnia 1 X 1948 r., k. 58.

¹⁷⁸ APL, ZML, sygn. 236, Formularz sprawozdawczo-statystyczny dla szkół powszechnych na rok szkolny 1947/48 (18 XI 1947 r.), k. 158.

¹⁷⁹ APL, ZML, sygn. 233, Sprawozdanie powizytacyjne z wizytacji przeprowadzonej przed podinspektora szkolnego Słupskiego Apolinarego w szkole Piątnica (dawniej Pawice) gm.[ina] Kunice (8 I 1948 r.), k. 34.

¹⁸⁰ *Ibidem*, Arkusz dodatkowy do formularza sprawozdawczo-statystycznego dla szkół ogólnokształcących stopnia podstawowego (szkoły z najwyższą klasą VII lub niższą) na r.[ok] szk.[olny] 1948/49. Stan z dnia 1 X 1948 r., k. 37.

¹⁸¹ APL, ZML, sygn. 232, Arkusz dodatkowy do formularza sprawozdawczo-statystycznego dla szkół ogólnokształcących stopnia podstawowego (szkoły z najwyższą klasą VII lub niższą) na r.[ok] szk.[olny] 1948/49. Stan z dnia 1 X 1948 r., k. 206.

¹⁸² APL, ZML, sygn. 229, Realizacja obowiązku szkolnego. Stan na 30 VI 1949 r., k. 352.

¹⁸³ APL, ZML, sygn. 232, Odpis. Protokół posiedzenia Rady Pedagogicznej – odbytego dn.[ia] 7 XI 1949 r. w tutejszej szkole w Miłkowicach, k. 134.

¹⁸⁴ APL, ZML, sygn. 227, Sprawozdanie z wizytacji szkoły stopnia podstawowego w Dąbiu gm.[ina] Prochowice o 2 nauczycielach, przeprowadzonej przez Inspektora Szkolnego Czudka Karola w Legnicy w dniu 10 III 1950 r., k. 184.

¹⁸⁵ APL, ZML, sygn. 230, Sprawozdanie z wizytacji szkoły stopnia podstawowego w Kawicach (gm.[ina] Prochowice) o 2 nauczycielach przeprowadzonej przez inspektora szkolnego Czudka Karola w dniu 20 IV 1950 r., k. 64.

bia” się w dzieciach „wszystkie cnoty dobrego obywatela”¹⁸⁶. W innym można przeczytać, że „Celem harcerstwa jest wychowanie młodzieży w zdrowych zasadach moralnych i rozwoju fizycznym”¹⁸⁷. Z kolei pracownik Inspektoratu Szkolnego uznawał harcerstwo za jedną z tych organizacji, której działalność na terenie szkoły podnosi „stan wychowawczy”¹⁸⁸.

Zaproszenie na zebranie organizacyjne Koła Przyjaciół Harcerstwa, 23 III 1947 r. Zbiory Fundacji ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie (sygn. 001-001-005-1947)

Działalność na terenie poszczególnych szkół nie była jednak łatwa. Brakowało drużynowych, nie w każdej placówce harcerze mieli świetlicę (harcówkę)¹⁸⁹. Brak stabilności (częste zmiany drużynowych oraz opiekunów) paraliżował codzienną działalność ZHP¹⁹⁰. Jak informowano w styczniu 1949 r., ze szkoły nr 6 tamtejsze harcerki czuły zniechęcenie, bo drużynowa opuszczała regularnie zbiórki. Miano w tej sprawie interweniować w hufcu¹⁹¹. Niekiedy drużyny działały tylko „na papierze”¹⁹² lub ograniczały się do spotkań w klasach z opiekunami harcerzy w danej placówce¹⁹³. Szwankowało też zaangażowanie samych opiekunów drużyn¹⁹⁴.

¹⁸⁶ APL, ZML, sygn. 225, Odpis. Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego w dniu 5 X 1948 r., k. 71.

¹⁸⁷ APL, ZML, sygn. 235, Protokół [z] zebrania Rady Pedagogicznej nr 9 z dnia 23 i 24 IV 1947 r., k. 139.

¹⁸⁸ APL, ZML, sygn. 226, Sprawozdanie powizytacyjne (17 IV 1947 r.), k. 138.

¹⁸⁹ APL, ZML, sygn. 224, Odpis. Protokół trzeciego..., k. 142; *ibidem*, Protokół z czwartego zebrania Rady Pedagogicznej Publ.[icznej] Szkoły Powsz.[ecznej] nr 3 w Legnicy z dn.[ia] 24 I 1948 r., k. 240; APL, ZML, sygn. 225, Protokół nr 3 z posiedzenia Rady Pedagogicznej Publicznej Szkoły nr 4 w Legnicy z 25 I 1947 r., k. 30.

¹⁹⁰ APL, ZML, sygn. 225, Protokół nr 11 z konferencji Rady Pedagogicznej odbytej dnia 24 VI 1949 r., k. 265.

¹⁹¹ *Ibidem*, Protokół nr 5 ze zwyczajnej konferencji Rady Pedagogicznej odbytej w dniu 29 I 1949 r., k. 255.

¹⁹² APL, ZML, sygn. 224, Protokół (odpis) z..., k. 294.

¹⁹³ APL, ZML, sygn. 225, Protokół nr 3 z..., k. 30.

¹⁹⁴ *Ibidem*, Protokół nr 3 z konferencji Rady Pedagogicznej odbytej w dniu 15 XI 1948 r. k. 239.

Z kolei warunki, w jakich powstawały i funkcjonowały pierwsze harcerskie drużyny, odpowiadały ówczesnym czasom. Powojenny niedostatek był doskonale widoczny także wśród harcerzy. W 1945 r. brakowało wszystkiego, ale najbardziej rzucał się w oczy deficyt jednolitego umundurowania¹⁹⁵. Umundurowana i wyposażona została grupa harcerzy, która w 1946 r. wyjechała na zlot w Szczecinie. Reprezentanci Legnicy mogli liczyć na tkaninę od władz miasta, z której uszyli im mundury lokalni krawcy. Wspomagano się, zresztą nie pierwszy raz, niemieckim wyposażeniem wojskowym, które przekazała lokalna jednostka wojskowa¹⁹⁶. Jak wspominał B. Freidenberg: „Najmniej kłopotu było z czapkami, bo na polowej rogatywce wojskowej przypinało się w miejsce orzełka lilijkę (...)”¹⁹⁷. Jeżeli chodzi o pasy, to „(...) tylko wyrzucaliśmy sprzączki metalowe z napisem »Gott mit uns« i dratwą przytwardzało się takie zwykłe, niektóre zrobione przez kowala, ojca jednego z naszych kolegów”¹⁹⁸. O tym, jak radzili sobie z takimi problemami harcerze z Miłkowic, wspomina H. Zakrzewski:

„(...) nie mieliśmy prawie żadnego wyposażenia. A mundury to istna pstroka-cizna, przerabiane często z niemieckich mundurów Wehrmachtu, Hitlerjugend lub S.A. Nosiliśmy też niemieckie bagnety, na których zmieniano tylko symbole – swastykę wybijano, a na jej miejsce wstawiano prymitywnie wykonaną lilijkę. Uszyliśmy biało-czerwony sztandar z zieloną lilijką, jak na dzisiejsze czasy był on tylko lichym proporcem, ale wówczas dla nas była to świętość (...). Zdobyliśmy też gdzieś trąbkę sygnałową, fanfarę, werbel, kilka wiatrówek i flowerów oraz... kocioł, który w dalszej naszej działalności bardzo nam się przydał”¹⁹⁹.

Z czasem drużyny dorabiały się nowego wyposażenia. Zakrzewski wspomina również, że od pewnego momentu kompletne umundurowanie harcerskie można było kupić w hufcu²⁰⁰.

1.3. Harcerstwo w przestrzeni pionierskiej Legnicy

Członkowie Związku Harcerstwa Polskiego wyraźnie zaznaczyli swoją obecność w Legnicy w czasie pierwszych miesięcy i lat powojennego życia miasta. Brali aktywny udział w licznych akcjach, zbiórkach, czy obchodach, angażowali się w działalność dobroczynną i charytatywną, reprezentowali swoje szkoły i lokalną społeczność oraz zawsze stawiali się, gdy tylko byli potrzebni lub uważali, że mogą pomóc.

¹⁹⁵ W. Kalichowicz, *op. cit.*, s. 158.

¹⁹⁶ B. Freidenberg, *Ćwiki pod Wieżą Sikorskiego*, „Panorama Legnicka”, nr 16 z 19–25 IV 2000, s. 9; *idem*, *Francja elegancja*, „Panorama Legnicka”, nr 48 z 25 XI–1 XII 2003, s. 20.

¹⁹⁷ *Idem*, *Francja elegancja*..., s. 20. Jak dodawał: „Ponieważ na lilijce widniały, te jeszcze stare, przedwojenne inicjały ONC-ZHP (Ojczyzna-Nauka-Cnota, Związek Harcerstwa Polskiego), więc tłumaczyliśmy je po swojemu: »Ojciec Nakupił Cebuli; Założył Handel Prywatny«”, zob. *ibidem*.

¹⁹⁸ *Ibidem*.

¹⁹⁹ Niepublikowane wspomnienia Henryka Zakrzewskiego.

²⁰⁰ *Ibidem*.

Harcerze na czele procesji Bożego Ciała (w tle gmach dworca kolejowego). Drużynę prowadzi Zdzisław Parylak (1926–1993), 20 czerwca 1946 r. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

Zasadniczym problemem dla opisu tych działań jest brak dokumentacji hufca z tego okresu. Dysponujemy tylko wspomnianym już notatnikiem Wojciechowskiego, w którym znajdują się lakonicznie sporządzone szkice kilku protokołów ze spotkań komendy hufca, rozkaz i bliżej nieopisane notatki. Jako że pochodzą z okresu „pionierskiego”, to część z nich dotyczy tworzenia zrębów legnickiego harcerstwa oraz jego codziennej pracy (np. próby na stopnie). Pojawiają się także takie hasła, jak np. harcerska biblioteka, „Dom Harcerza”, „Dzień Harcerza”, ale nic więcej na ten temat nie można powiedzieć²⁰¹. Brak innej dokumentacji z tego okresu sprawia, że opisując tę kwestię trzeba się opierać na pojedynczych wzmiankach prasowych i rozproszonym materiale archiwalnym, dzięki którym można odtworzyć zapewne ledwie ułamek całości działań harcerzy i to najczęściej poszczególnych drużyn.

Harcerze byli chociażby aktywnymi uczestnikami jednego z najbardziej symbolicznych wydarzeń pierwszych miesięcy polskiej obecności w Legnicy, jakim było obalenie 18 listopada 1945 r. dwóch reprezentacyjnych niemieckich pomników – cesarza Wilhelma I oraz króla Fryderyka II Wielkiego²⁰². Jak opowiadał jeden z uczestników tego wydarzenia: „(...) przy akompaniamencie orkiestry (...) ściągaliśmy linami cesarza z cokołu. Rzecz jasna wcześniej strażacy podpłiwali cesarskiej kłaczki pęciny, tak że zwalenie »Wilusia« poszło dość łatwo. Cesarz zarył – ku uciesze zgromadzonych – pikielhaubą w ziemię, tak, że tylko do góry sterczały z lekka nadamputowane nogi konia”²⁰³.

²⁰¹ AHFZWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-001-031-1945, Notatnik Wojciechowskiego, b.p.

²⁰² *Wilhelm i Fryderyk nie będą już więcej denerwować Legniczan*, „Pionier”, nr 73 z 20 XI 1945, s. 4; *Niszczymy ślady niemieczyny. Zburzenie pomników Wilhelma i Fryderyka w Legnicy*, „Pionier”, nr 79 z 29 XI 1945, s. 4.

²⁰³ B. Freidenberg, *Legnickie wspomnienia. Sam cesarz strzegł parku...*, „Gazeta Legnicka”, nr 93 z 13 V 1992, s. 3. Zob. także: *idem*, *Odpowiedź ilustrowana*, „Gazeta Legnicka”, nr 98 z 21–23 V 1993, s. 8.

W relacji prasowej z otwarcia świetlicy młodzieżowej należącej do OM TUR-u wśród zaproszonych gości znalazł się także, niestety niewymieniony z nazwiska, reprezentant ZHP. W trakcie uroczystości, która odbyła się 9 XII 1945 r., „Przedstawiciel Z.H.P. z całą stanowczością stwierdził fakt współpracy OM TUR-u i Z.H.P. wyrażając pewność, że w świetlicy więzy naszej przyjaźni zacieśnią się bardziej”²⁰⁴.

Harcerze z „trzydziestki” wracają z niedzielnej mszy, 1946 r. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

Druhowie i drużyny reprezentowali swoje szkoły na zewnątrz, uczestnicząc w lokalnych obchodach świąt i uroczystości²⁰⁵, zarówno tych państwowych oraz religijnych. Wszędzie zaś zaznaczano, że harcerze muszą wystąpić w pełnym umundurowaniu i jako osobna formacja²⁰⁶, gdyż liczone przede wszystkim na wywołanie odpowiedniego wrażenia, jakie robiła bez wątpienia zwarta, zorganizowana grupa młodych ludzi ze śpiewem na ustach. Znaczenie zyskiwało wtedy pierwszomajowe Święto Pracy, które niebawem komuniści uczynili jednym z najważniejszych tego typu wydarzeń w ciągu roku. Umundurowani harcerze przewodzili swoim szkołom na pochodach i reprezentowali je na organizowanych z tej okazji spotkaniach²⁰⁷.

²⁰⁴ *Otwarcie pierwszej świetlicy młodzieżowej w Lignicy przez Powiatowy Komitet Organizacji Młodzieży TUR, „Naprzód Dolnośląski”, nr 26 z 24 XII 1945–2 I 1946, s. 7. Zob. także: Otwarcie pierwszej świetlicy młodzieżowej w Lignicy, „Pionier”, nr 98 z 20 XII 1945, s. 4.*

²⁰⁵ Np. AILOL, Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dnia 30 VI 1947 r., b.p.

²⁰⁶ APL, ILOL, sygn. 2, Księga zarządzeń za..., k. 22, 24.

²⁰⁷ APL, ILOL, sygn. 1, Księga zarządzeń za lata 1945–1946, k. 24; APL, ILOL, sygn. 2, Księga zarządzeń za..., k. 16, 45.

W pierwszych latach po wojnie harcerze mieli również okazję do udziału w obchodach tradycyjnego Święta Konstytucji 3 Maja. Po raz ostatni mogli to zrobić w 1947 r. Jak wspomina R. Bojar:

„Odbyła się defilada wojskowo-harcerska, w której 30 DDH (...) uczestniczyła w pełnej gali z proporcami i fartuchami na werblach, o których wyhaftowanie zadreńczyliśmy od dawna naszą mamę. Zrobiła to tym chętniej, że mój młodszy brat Janusz kroczył na czele u boku [Zdzisława] Paryłaka, jako »syn pułku«. W pierwszym szeregu Ryszard Marszałek, Wrzaskała ze sztandarem drużyny i Cymberkiewicz. Ja ginąłem gdzieś na szarym końcu wśród »konusów«”²⁰⁸.

Oficjalnie jednak zakazano im tego – w księdze ogłoszeń liceum zapisano, że 3 maja 1947 r. po mszy świętej młodzież ma przejść do sali kinoteatru „Polonia” przy ul. Skarbowej na akademię, równocześnie zaznaczono, iż mają się tam udać „(...) każdy z osobna”²⁰⁹. Całkowicie inaczej było zaś w przypadku odbywającego się dzień później „Święta Oświaty”, czyli „Dni Oświaty, Książki i Prasy”, stworzonego wówczas przez komunistów święta, które najpierw miało zastąpić 3 Maja, a w dalszej perspektywie usunąć go całkowicie z narodowej pamięci²¹⁰. Innym świętem, które miało zostać niebawem „wymazane” z kalendarza, był 11 listopada. Jednakże jeszcze w 1946 r. odbyła się z tej okazji msza polowa na pl. Słowiańskim, gdzie nie zabrakło harcerzy²¹¹.

Jeżeli chodzi o obchody uroczystości lokalnych to funkcjonował wówczas dzień 11 lutego, uznawany za rocznicę zajęcia miasta przez Armię Czerwoną²¹². Data ta została podniesiona do rangi legnickiego święta, określanego mianem „wyzwolenia Legnicy”. Nie mogło tam zabraknąć ZHP²¹³. Harcerze brali udział także w uroczystościach związanych z kolejnymi rocznicami zakończenia wojny (obchodzone na wzór radziecki 9 maja) – organizowano defilady, jak i capstrzyki²¹⁴. Inną taką datą było Święto Ludowe²¹⁵. Zdarzały się też takie okazje, jak promocja nowych oficerów Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (KBW), którego szkoła oficerska istniała wówczas w Legnicy²¹⁶. Ich obecność na niej została utrwalona na zdjęciu z defilady opublikowanym w czasopiśmie „Na Straży”²¹⁷.

²⁰⁸ R. Bojar, *W Legnicy (1945...)*, s. 34–35.

²⁰⁹ APL, ILOL, sygn. 2, Księga ogłoszeń za..., k. 17.

²¹⁰ D. Jarosz, *Dni oświaty książki i prasy w systemie propagandy kulturalnej władz Polski Ludowej 1946–1956*, „Polska 1944/45–1989” 2011 (t. 10), s. 54.

²¹¹ B. Freidenberg, *Legnickie wspomnienia. W listopadowe Święto*, „Gazeta Legnicka”, nr 221 z 10–11 XI 1992, s. 3.

²¹² W rzeczywistości Legnica została opanowana przez oddziały wojsk radzieckich 9 lutego (ostatnie, drobne potyczki trwały do 10 lutego).

²¹³ APL, ILOL, sygn. 17, Sprawozdanie dyrektora z..., k. 3; *Dolny Śląsk czci pierwszą rocznicę wolności. Uroczystości w Legnicy*, „Naprzód Dolnośląski”, nr 8 z 17 II 1946, s. 6.

²¹⁴ APL, ILOL, sygn. 1, Księga zarządzeń za..., k. 25–26.

²¹⁵ APL, ILOL, sygn. 2, Księga zarządzeń za..., k. 24; *Legnica. Obchód Święta Ludowego*, „Naprzód Dolnośląski” nr 122 z 28 V 1947, s. 5.

²¹⁶ *Ibidem*, k. 13. Zob. także: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, sygn. 678/1734, Kronika SO KBW w Legnicy z lat 1945–1950, k. 21–23.

²¹⁷ *Promocja w Szkole Oficerskiej K.B.W.*, „Na straży”, nr 7/8 z 1947, s. 7 – wycinek ze zbiorów Beaty Schnel.

W pierwszych latach po wojnie młodzież harcerska mogła swobodnie brać udział w uroczystościach o charakterze religijnym. Czyniła to zresztą regularnie²¹⁸, uważając to za jeden ze swych obowiązków. Była nią m.in. pierwsza procesja z okazji święta Bożego Ciała (20 czerwca 1946 r.)²¹⁹, gdzie harcerze maszerowali na czele pochodu. Z kolei z okazji 1 listopada (dzień Wszystkich Świętych) zachęcano harcerzy do udziału w uroczystościach o charakterze świeckim, jak pochód na cmentarz i złożenie wieńców na grobach „bohaterów wojennych”²²⁰.

W powojennej prasie zachowała się wzmianka o obchodach „harcerskiego święta” w Legnicy. W kwietniu 1947 r. w dzienniku „Naprzód Dolnośląski” pisano:

„W dniu 27 kwietnia br. harcerze legniccy obchodzili swoje roczne święto, związane z dniem św. Jerzego, patrona harcerzy. W święcie tym liczny udział wzięło miejscowe społeczeństwo polskie.

Po uroczystym nabożeństwie, odprawionym o godz. 10-tej w kościele św. Jana, dwa hufce harcerzy i harcerek udały się na pl. Słowiański, gdzie defiladę odebrały komendy hufców z prezydentem miasta i delegacją władz. Na placu zebrali się licznie sympatycy harcerstwa. Szczególny entuzjazm wzbudzał przemarsz najmłodszych harcerzy. O godzinie 15.30 rozpoczęły się w parku miejskim zawody, gry, zabawy i śpiewy.

Wieczorem o godz. 19-tej harcerze rozpalili w parku miejskim ognisko, przy którym odbyły się występy i popisy artystyczne”²²¹.

Naturalnym środowiskiem działalności ZHP były szkoły, przy których funkcjonowały poszczególne drużyny. To w nich organizowano zbiórki i tworzone harcówki, gdzie następnie zapoznawano dzieci i młodzież z ideami ruchu skautowego, ćwiczono musztrę, ale także zwracano harcerzom uwagę, że jako członkowie ZHP muszą być przykładem, zarówno na terenie szkoły, jak i poza nią²²². Organizowali spotkania i zebrania dla młodzieży²²³. Brali aktywny udział w szkolnych uroczystościach, jak np. zakończenie roku szkolnego²²⁴. Na ich potrzeby przygotowywali m.in. występy artystyczne – tańce (krakowiak, kujawiak), skecze²²⁵ oraz piosenki i śpiewy²²⁶.

²¹⁸ B. Freidenberg, *Pierwsza zaszczytna warta*, „Gazeta Legnicka”, nr 70 z 9–12 IV 1993, s. 8.

²¹⁹ APL, ILOL, sygn. 1, Księga zarządzeń za..., k. 31.

²²⁰ *Ibidem*, k. 42.

²²¹ *Święto harcerza w Legnicy*, „Naprzód Dolnośląski”, nr 101 z 30 IV 1947, s. 4.

²²² APL, ZML, sygn. 224, Odpis. Protokół trzeciego zebrania Rady Pedagogicznej Publ.[icznej Szkoły Powsz.[ecznej] Nr 3 w Legnicy dn.[ia] 15 XI 1946 r., k. 142.

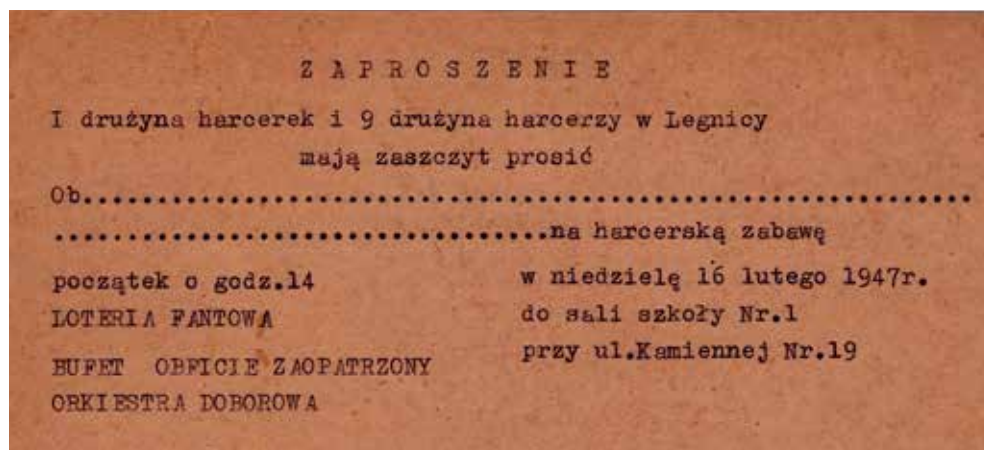
²²³ APL, ZML, sygn. 222, Sprawozdanie roczne – stan..., k. 47.

²²⁴ APL, ZML, sygn. 225, Protokół nadzwyczajnego posiedzenia Rady Pedagogicznej Szkoły nr 5 w Legnicy z dnia 12 VI 1947 r., k. 140.

²²⁵ APL, ZML, sygn. 227, Występy szkoły na zewnątrz, k. 69.

²²⁶ AILOL, Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dnia 20 VI 1947 r., b.p.

Podjejmowali się prac społecznych (np. sprzątanie szkolnych podwórek)²²⁷. W listopadzie 1947 r. informowano np., że harcerze z „trzydziestki” oczyścili z gruzów ul. Kazimierza Wielkiego²²⁸. Wciągano ich do odgórnie organizowanych akcji, jak np. zbiórka złomu²²⁹, czy poniemieckich książek²³⁰. Przeprowadzali też uliczne kwesty na różne cele²³¹. W kwietniu 1946 r. wraz z członkami innych organizacji młodzieżowych zajmowali się wydawaniem ciepłych posiłków dla weteranów wojennych²³². Z czasem coraz częściej byli angażowani do akcji organizowanych przez władze. Brali w nich udział niezbyt chętnie, jednakże wpływy komunistów z każdym miesiącem były coraz większe²³³.

Zaproszenie na harcerską zabawę zorganizowaną w Szkole Podstawowej nr 1 przy ul. Kamiennej, 16 II 1947 r. Zbiory Fundacji ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie (sygn. 001-001-008-1947)

Harcerki i harcerze organizowali zabawy. Znamy kilka takich przykładów. W październiku 1946 r. w sali restauracji „Polonia” podopieczni „trzydziestki” przygotowali ją dla uczniów i rodziców swojego liceum²³⁴. Natomiast w lutym 1947 r. drużyna harcerek i 9. drużyna harcerzy zorganizowali takową w sali gimnastycznej Szkoły Podstawowej nr 1. Zapowiadano loterię fantową, dobrze zaopatrzony bufet oraz odpowiednią oprawę muzyczną²³⁵. Organizowali również pogadanki i odczyty²³⁶. Z kolei w listopadzie 1946 r. harcerze planowali otworzyć „Wielki Przedświąteczny Kiermasz Harcerski”²³⁷.

²²⁷ APL, ZML, sygn. 222, Sprawozdanie roczne – stan..., k. 47.

²²⁸ *Kronika Dolnego Śląska*, „Słowo Polskie” wyd. AB, nr 321 z 22 XI 1947, s. 5.

²²⁹ APL, ILOL, sygn. 2, Księga zarządzeń za lata 1946–1950, k. 3.

²³⁰ *Ibidem*, k. 18–19.

²³¹ APL, ZML, sygn. 227, Protokół (odpis) z trzeciego posiedzenia Rady Pedagogicznej Publ.[icznej] Szkoły Pow.[szecznej] nr 3 w Legnicy, które odbyło się dn.[ia] 19 XI 1948 r., k. 294; APL, ZML, sygn. 235, Protokół [z] zebrania..., k. 139.

²³² APWr., ZWMZWWr., sygn. 22, Sprawozdanie z zarz.[ądu] pow.[iatowego] i miejskiego z dnia 11-go 4.46 r. (16 IV 1946 r.), k. 35.

²³³ R. Bojar, *W Lignicy (1945...)*, s. 31.

²³⁴ APL, ILOL, sygn. 1, Księga zarządzeń za..., k. 39.

²³⁵ AHFZWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-001-008-1947, Zaproszenie na imprezę harcerską, b.p.

²³⁶ ALOL, Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia... [16 IV 1947 r.], b.p.

²³⁷ AHFZWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-001-029-1946, Projekt zaproszenia, b.p.

Jak wyglądała działalność drużyny harcerskiej, pozwala nam poznać zachowany program pracy żeńskiej drużyny harcerskiej im. Emilii Plater przy lokalnym liceum, zaprezentowany na radzie pedagogicznej z października 1947 r.:

„Program pracy (...) referuje ob. naucz. Machnica Maria.

Godło drużyny »Szumiający bor«.

Założenie: »Poznaj swój kraj, a pracą swą przyczynisz się do jego odbudowy«.

Hasło: »Polskość Ziemi Odzyskanych to nasz cel«.

1. Wyrobiecie ideowe (gawędy). W pierwszym półroczu cykl gawęd na tematy harcerskie, w drugim półroczu cykl gawęd na tematy aktualne – społeczne.
 2. Wyrobiecie techniczne – stopnie i sprawności. Przeprowadzenie biegu na ochotniczkę, tropiciela oraz na obozie na pionierkę. Zorganizowanie zastępu zastępowych.
 3. Praca dla »Ziem Odzyskanych«. Dokładnie poznanie swego miasta i okolicy (zbieranie wszelkich danych).
 4. Praca kulturalna: utworzenie biblioteki drużyny, założenie kółka literackiego, imprezy i kominki na tematy związane z założeniem i hasłem drużyny.
 5. Praca społeczna: zaopiekowanie się biednymi rodzinami, pomoc w domu starców, pomoc przy wybieraniu ziemniaków, opieka nad grobami.
 6. Terenoznawstwo i wycieczki: trasy wycieczek jednodniowych, jedna dwudniowa. Zbiórki w terenie, gry i ćwiczenia – sygnalizacja.
 7. Praca zarobkowa: założenie sklepiku szkolnego (o ile będzie lokal). Wspólnie z hufcem założenie składnicy harcerskiej, rysowanie pocztówek, szycie kapeluszy harcerskich, ozdabianie chusteczek oraz indywidualne zarobki zastępów.
 8. Gospodarka drużyny i akcja obozowa: staranie się i uzupełnianie sprzętu i ekwipunku obozowego. Przygotowania do wyjazdu na obozy zimowe i letnie.
- Inne: utworzenie Koła Przyjaciół Harcerzy przy drużynie²³⁸.

W czerwcu 1948 r. dokonano zaś podsumowania tych planów:

„Wyrobiecie ideowe – gawędy przeprowadzono (...). Wyrobiecie techniczne: w ciągu roku przeprowadzono bieg na pionierkę, tropicielkę i ochotniczkę (...). Założono bibliotekę liczącą 15 książek harcerskich. Praca społeczna: praca w świetlicy »Domu Starców«, urządzenie wieczornicy, opieka stała nad biednymi rodzinami, opieka nad grobami poległych żołnierzy. Wycieczki połączone z ćwiczeniami terenoznawczymi i sygnalizacją. Praca zarobkowa: prowadze-

²³⁸ AIIOL, Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy odbytego dnia 4 X 1947 r., b.p.

nie przez cały rok sklepiku, rysowanie pocztówek świątecznych, indywidualne zarobkowe zastępów”²³⁹.

Ważny, a przynajmniej zauważalny, element pracy harcerzy stanowiła działalność estradowo-artystyczna. Przejawiała się na wielu polach, m.in. poprzez czynny udział w działaniach szkolnych kółek teatralnych²⁴⁰. Ich najczęstszym efektem były przygotowywane przedstawienia²⁴¹, prezentowane w czasie różnego rodzaju uroczystości szkolnych i miejskich. Wysyłano takie zespoły na teren powiatu²⁴². Pierwsza odnaleziona wzmianka na ten temat pochodzi z końca 1945 r., kiedy informowano o akademii z 3 listopada 1945 r. poświęconej zbliżeniu polskiej i radzieckiej młodzieży. W części artystycznej wystąpiła grupa ZHP, która odtńczyła przed zgromadzonymi ludźmi krakowiaka²⁴³.

Legniccy harcerze dali się też poznać jako... artyści dużej sceny, za jaką posłużyła im ta znajdująca się w kinie „Polonia” przy ul. Skarbowej. Pierwszym takim przedsięwzięciem były jasełka wystawione 6 i 13 stycznia 1946 r.²⁴⁴ Dlaczego właśnie one? Jak tłumaczy Z. Umański: „Bo polskie, bliskie nam, katolickie...”²⁴⁵. Reżyserem i organizatorem był ks. T. Łączyński. Dekorację wypożyczono z teatru radzieckiego, a o resztę, czyli m.in. stroje dla „aktorów” i żłóbek zatroszczyli się ich rodzice²⁴⁶. Dochód przeznaczono na zakup umundurowania²⁴⁷. Powtórzono je w 1947 r.²⁴⁸, już z większą obsadą²⁴⁹. „Wrocławski Kurier Ilustrowany” podał, iż jasełka wystawiono także w 1948 r.²⁵⁰, a jak wskazuje informacja z protokołu rady pedagogicznej, odpowiedzialni za nie byli harcerze z „trzydziestki”²⁵¹. Autor notatki prasowej w WKI nie wspomina jednak słowem o udziale ZHP²⁵². Z wystawionym w 1946 r. spektaklem wiąże się również pewna anegdota:

²³⁹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy odbytego dnia 25 VI 1948 r., b.p.

²⁴⁰ APL, ZML, sygn. 222, Sprawozdanie roczne – stan..., k. 47.

²⁴¹ Np. APL, ZML, sygn. 235, Odpis. Protokół [z] zebrania Rady Pedagogicznej nr 5 z 21 XI 1946 r., k. 111.

²⁴² APL, ZML, sygn. 222, Sprawozdanie roczne – stan..., k. 48.

²⁴³ APWr., ZWMZWWr., sygn. 22, Akademia..., k. 29a; *Wspólny język i wspólne drogi. Zbratanie się młodzieży polskiej i radzieckiej w Lignicy*, „Pionier”, nr 66 z 11–12 XI 1945, s. 4.

²⁴⁴ APL, ILOL, sygn. 17, Sprawozdanie dyrektora z..., k. 2. Zob. także: B. Freidenberg, *Legnickie wspomnienia. Pierwsza wigilia i pierwsze „Jasełka” w Legnicy*, „Gazeta Legnicka”, nr 252 z 24–27 XIII 1992, s. 9; L. Bauer, *Moje wspomnienia z Legnicy*, [w:] *My, pierwsza dekada...*, s. 96. B. Freidenberg w innym ze swoich tekstów wspomnieniowych pisał, że grano ją trzy dni pod rząd, zob. B. Freidenberg, *Legnickie wspomnienia. Od zbiórki książek do jasełka!*, „Gazeta Legnicka”, nr 74 z 14 IV 1992, s. 3.

²⁴⁵ Z. Umański, *Moje wspomnienia z...*, s. 65.

²⁴⁶ B. Freidenberg, *Bozia z castingu*, „Panorama Legnicka”, nr 52 z 23–29 XII 2003, s. 28.

²⁴⁷ APL, ILOL, sygn. 17, Sprawozdanie dyrektora z..., k. 2.

²⁴⁸ W. Kalichowicz, *op. cit.*, s. 160.

²⁴⁹ B. Freidenberg, *Legnickie wspomnienia. Odpoczynek pod Wieżą Sikorskiego (V)*, „Gazeta Legnicka”, nr 224 z 16 XI 1992, s. 3.

²⁵⁰ *W Legnicy*, „Wrocławski Kurier Ilustrowany”, nr 2 z 2 I 1948, s. 2.

²⁵¹ ALOL, Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy odbytego dnia 25 VI 1948 r., b.p.

²⁵² Czytamy w nim: „Amatorski zespół artystyczny przy Państwowym Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym odegrał z wielkim powodzeniem w sali kino-teatr »Polonia« 3 aktowe jasełka. Impreza widowiskowa cieszyła się znaczną frekwencją. Z aktorów wyróżnili się grający rolę Heroda i Bartosa. Śpiewał kilkudziesięcioosobowy chór międzyszkolny”, zob. *ibidem*.

„Oczywiście nie ustrześliśmy się wpadki, która o mało nie skończyła się skandalem. Otóż nasi dwaj starsi koledzy – Kazik Walczyński i Zdzich Możdżan, przed rozpoczęciem spektaklu lub w czasie jego trwania »zażyli« coś na tremę. »Lekarstwo« zadziało w ostatniej scenie, gdy Kazio, jako gazda przyszedł złożyć nowo narodzonemu dar. Okazało się, że gdzieś mu się on zawieruszył i, gdy podszedł na kolanach do żłobka, złożył u stóp Dzieciątka niedopitą butelkę z »lekarstwem«, mówiąc głośno: »naści tę buteleczkę Jezusiku, pociągnij se z niej, aby dobrze Ci się spało«. Oniemieliśmy na scenie, ksiądz Łączyński zbladł, ale sala zareagowała gromkim śmiechem i burzą oklasków – skandalu nie było»²⁵³.

Harcerskie jasełka. Pierwszy z prawej stoi ks. Tadeusz Łączyński (1913–1988), 1947 r. Zbiory Andrzeja Repelowskiego

Już 3 marca 1946 r. legnicki ZHP wystawił w kinie „Polonia” rewię pt. „Bomba śmiechu”. Bilety na to widowisko kosztowały od 20 do 40 zł²⁵⁴. Mogli je obejrzeć także mieszkańcy Jawora²⁵⁵. Z kolei w roku następnym harcerze, głównie ci skupieni przy legnickim liceum, wystawili dwie rewie²⁵⁶. Najpierw 16 marca 1947 r. Sekcja Artystyczna Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy zaprezentowała rewię pt. „Humorem, tańcem, muzyką i piosenką witamy wiosnę”. Jak informowano na afiszu: „Między innymi wystąpi po raz pierwszy harcerski zespół tanecz-

²⁵³ Z. Umański, *Moje wspomnienia z...*, s. 65. Zob. także: B. Freidenberg, *Pierwsza wigilia, jasełka...*, „Panorama Legnicka”, nr 33 z 27 XII 1995–2 I 1996, s. 4.

²⁵⁴ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu [dalej: BUWr.], sygn. GSL DZS 02030, [Afisz teatralny. Inc.:] Związek Harcerstwa Polskiego w Legnicy urządza w sali Kina „Polonia” dnia 3-go marca 1946 r. o godz. 16-ej rewię p.t. Bomba śmiechu [...]. Zob. także: W. Kalichowicz, *op. cit.*, s. 160.

²⁵⁵ APL, ILOL, sygn. 17, Sprawozdanie dyrektora z..., k. 2; R. Bojar, *ZHP...*, s. 283.

²⁵⁶ AILOL, Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia... [16 IV 1947 r.], b.p.

ny”, a ceny biletów wynosiły od 40 do 80 zł²⁵⁷. Wystawiono ją wcześniej w Złotoryi (8 marca)²⁵⁸ i w Chojnowie (9 marca)²⁵⁹. Prawdopodobnie także w Jaworze²⁶⁰. Natomiast miesiąc później harcerze z 30. Dolnośląskiej Drużyny Harcerskiej zaprezentowali rewię pt. „Prosto z mostu”. W jej programie znalazły się śpiewy, tańce, inscenizacje, dialogi i skecze²⁶¹, a wszystko uzupełniono dużą dawką satyry i humoru. Za opracowanie przedstawienia odpowiadał drużynowy Parylak, a na fortepianie zagrał Marian Zarzycki. Jak można przeczytać na afiszu: „Fragmenty przedstawienia będą filmowane przez kronikę filmową”²⁶². Ceny wahały się od 50 do 100 zł²⁶³. Dochód z takich przedsięwzięć przeznaczano np. na letnie obozy²⁶⁴, aczkolwiek zdarzały się również imprezy „na pomoc dla biednych”²⁶⁵.

Afisz informujący o rewii wystawianej przez Sekcję Artystyczną ZHP w Legnicy, 16 marca 1947 r. Zbiory Biblioteki Narodowej w Warszawie (polona.pl)

Afisz informujący o rewii wystawianej przez 30. Dolnośląską Drużynę Harcerzy, kwiecień 1947 r. Zbiory Biblioteki Narodowej w Warszawie (polona.pl)

²⁵⁷ BUWr., sygn. GSL DZS 02399, [Afisz teatralny. Inc.:] W niedzielę, dnia 16 marca b.r. w sali Kina „Polonia” odbędzie się rewia p.t. Humorem, tańcem, muzyką i piosenką witamy wiosnę [...] / Sekcja Artystyczna Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy.

²⁵⁸ AHFZWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-002-001-1947, Protokół z rewii harcerskiej wystawiony w sali Domu Kultury w Złotoryi w dniu 8 III 1947 r., b.p.

²⁵⁹ *Ibidem*, Protokół z rewii wystawionej w sali P.P.S. w Chojnowie, b.p.

²⁶⁰ AHFZWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-002-010-1947, Wstęp i zakończenie rewii – konferansjerka, b.p.

²⁶¹ *Prosto z mostu*, „Słowo Polskie” wyd. AB, nr 102 z 16 IV 1947, s. 5.

²⁶² BNW, sygn. DŻS XIX 7, [Afisz]: [Inc.:] 30 Dolnośląska Drużyna Harcerzy urządza w sobotę dnia ... i w niedzielę dnia ... 1947 r. o godzinie ... w sali Kina „Polonia” wielką rewię p.t. „Prosto z mostu” [...].

²⁶³ *Ibidem*. W tym samym czasie bochenek chleba kosztował 20–30 złotych.

²⁶⁴ R. Bojar, *ZHP...*, s. 283.

²⁶⁵ BNW, sygn. DŻS XIX 7, [Afisz]: [Inc.:] 30 Dolnośląska Drużyna...

Oczywistym wydaje się fakt, że harcerze i harcerki stawiali na aktywność sportową. Trening stanowił stały element ich pracy. Wątek ten pojawia się w niektórych wspomnieniach²⁶⁶. Istnieją zresztą dowody, że działalność w tej przestrzeni legniccy harcerze prowadzili poprzez własny klub, a przynajmniej jego namiastkę. W datowanym na 1947 r. wykazie klubów sportowych w Legnicy i w powiecie legnickim znalazł się „K.S. Z.H.P. Legnica”, do którego miało należeć ponad osiemdziesięciu członków. Wykazano, że trenowano w nim piłkę nożną, siatkówkę i koszykówkę²⁶⁷. Jak wszystko wskazuje, była to inicjatywa oddolna, bo pod koniec 1947 r. władze upomniały się o... oficjalne zarejestrowanie harcerskiego klubu²⁶⁸. „K.S. Z.H.P” był jednym z ośmiu takich „nielegalnych” lokalnych stowarzyszeń²⁶⁹. W aktach legnickiego starostwa zachowało się kolejne ponaglenie z 29 kwietnia 1948 r. skierowane do „Komendy Harcerstwa Polskiego w Legnicy”, w którym domagano się od niej dopełnienia obowiązku rejestracji klubu sportowego²⁷⁰. Dopisano na nim odręcznie: „Zgłosili się w dniu 5.V.48 r. Rejestrację klubu uzupełnią w Starostwie Grodzkim”²⁷¹. Niestety, nie jest znany dalszy ciąg tej sprawy i czy ostatecznie legnicki ZHP posiadało swój własny, zarejestrowany klub sportowy. Inne fakty raczej temu przeczą. Nie udało się bowiem natrafić na jakąkolwiek wzmiankę na temat działalności takiego klubu lub chociaż na ślad meczu rozegranego z innym lokalnym zespołem.

1.4. Od propozycji „przyjaźni” do jawnego nacisku. Legnicki ZHP a komuniści w latach 1945–1948

Rodzące się po drugiej wojnie światowej harcerstwo nawiązywało do harcerstwa przedwojennego i chlubnych czynów Szarych Szeregów²⁷². Szybko także stało się ruchem niezależnym od komunistów, odpierając zakusy niedemokratycznych władz²⁷³. Istotne było oparcie na wartościach chrześcijańskich²⁷⁴. O tym, jakie idee i hasła przyświecały członkom tużpowojennego ZHP w Legnicy wskazuje w swoich wspomnieniach Wiesław Fiderkiewicz:

„(...) byliśmy elitą wśród młodzieży legnickiej. Wtedy noszenie szarego munduru harcerskiego, krzyża harcerskiego, chusty, sznura funkcyjnego – było wyróżnieniem. To naprawdę zobowiązywało nas do postępowania wg słów przysięgi: »Bóg, Honor, Ojczyzna«.

²⁶⁶ S. Bienia, *op. cit.*, s. 106.

²⁶⁷ APWr, UWWr., sygn. VIII/31, Wykaz działalności klubów sportowych zarejestrowanych i niezarejestrowanych w powiecie Legnica, k. 79.

²⁶⁸ *Ibidem*, Pismo Starosty Powiatowego w Legnicy do Wydziału Wojskowego Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu z 24 XI 1947 r., k. 80.

²⁶⁹ *Ibidem*, Spis klubów sportowych niezarejestrowanych na terenie tutejszego Starostwa, k. 81.

²⁷⁰ Sprawa rejestracji klubu została poruszona przez starostę w piśmie 20 marca 1948 r., które musiało zostać zignorowane, zob. APL, SPL, sygn. 44, Ponaglenie I (29 IV 1948 r.), k. 57.

²⁷¹ APL, SPL, sygn. 44, Ponaglenie..., k. 54.

²⁷² S. Czopowicz, *Szczera wola i zniewolenie. Harcerstwo w Polsce 1945–1980. Zarys problematyki ideowej i wychowawczej*, Warszawa 2010, s. 77.

²⁷³ *Ibidem*, s. 86.

²⁷⁴ *Ibidem*, s. 88, 90. Zob. także: W. Kalichowicz, *Moje wspomnienia...*, [w:] *Pałkówna nie oblała...*, s. 158.

Była to wspinała szkoła życia społecznego, dyscypliny i zawiązywania przyjaźni. Każdy z nas znał z opowiadań naszych dziadków i rodziców historię harcerstwa przed 1939 r. Było to życie oparte o honor – przeplatane przygodą, radością z młodości, obozami. My też po latach wojny tak chcieliśmy przeżywać młodość. Natomiast czyny harcerzy w czasie wojny (...) były dla nas wzorem bohaterstwa i odwagi. Śpiewaliśmy o nich pieśni. Hasło »zbiórka« było dla nas jednoznaczne – musimy tam być – bo to była zabawa, ale zawsze z jakąś myślą przewodnią, by nam przekazać jakieś wskazania życiowe. Każda z nas bardzo się starała, aby swoim zachowaniem zasłużyć na złożenie przysięgi harcerskiej i otrzymanie krzyża harcerskiego²⁷⁵.

Podobną opinię wyraził Wojciech Dindorf, który wspominając o czasach spędzonych zaraz po wojnie w legnickim liceum, napisał:

„Prawie wszyscy byliśmy harcerzami. Wszyscy byliśmy patriotami. Marsze pod sztandarem, ze śpiewem, w mundurach z chustami, sznurami i sprawnościami na ramieniu, w czapkach z lilijką, zbiórki i wycieczki to to, co każdy z nas pamięta. Ojczyzna, Nauka, Cnota – te hasła miały sens i stanowiły fundament naszych uczniowskich postaw patriotycznych, moralnych”²⁷⁶.

Harcerstwo stanowiło również przestrzeń do integracji młodzieży, która przybywając z najróżniejszych stron kraju, jak i Europy, była dla siebie obca²⁷⁷. Jak zapisała B. Czarnowska:

„W każdą niedzielę chodziliśmy czwórkami do kościoła. Drużyny harcerskie brały udział zarówno w obchodach świąt państwowych, jak i kościelnych. Naszą ulubioną piosenką był marsz poświęcony żołnierzom walczącym pod Tobrukiem:

»Na placówkach pod Tobrukiem

Wszak nie taki wicher wiał,

Pod kul gradem i bomb hukiem

Polak zawsze murem stał«.

Bardzo lubiliśmy też śpiewać »Czerwone Maki«; jeszcze w latach 1945–1946 nie było zakazu ich wykonywania”²⁷⁸.

²⁷⁵ W. Fiderkiewicz, *Moje harcerstwo*, [w:] *My, pierwsza dekada...*, s. 287.

²⁷⁶ W. Dindorf, *„My, pierwsza dekada...”*, [w:] *Kamienni i inni...*, s. 16.

²⁷⁷ L. Bauer, *Przed laty i teraz...*, s. 318.

²⁷⁸ B. Czarnowska, *op. cit.*, s. 95.

Z kolei Włodzimierz Kalichowicz po latach twierdził, że działalność w ZHP była dla niego „szkołą życia”²⁷⁹. Kazimierz Bednarski z wielką estymą wspominał wolne harcerstwo istniejące zaraz po wojnie: „Harcerstwo nas wszystkich konsolidowało bez względu na wiek i klasę, do której się uczęszczało. Byliśmy bezgranicznie oddani idei harcerstwa, żyliśmy poza nauką w rytmie zbiorów, organizowania uroczystości i obozów harcerskich, a ponadto byliśmy zgodni w ocenie realiów nas otaczających. Kto nie przeżył rozkoszy harcerstwa do roku 1948, ten już nie zazna tego uczucia uniesienia i nie jest w stanie pojąć istoty ówczesnego harcerstwa w określonej sytuacji Polski”²⁸⁰.

Wszystko to było całkowicie sprzeczne z interesem komunistów, którzy mieli zamiar w krótkiej przyszłości podporządkować sobie wszelkie organizacje społeczne oraz nasycić je własną treścią ideologiczną. Chociaż, jak już zostało wspomniane, przegrali pierwszą potyczkę o harcerzy, zamierzali działać dalej, aby podobnie jak w innych przypadkach uniezależnić ostatecznie ZHP od siebie i przekształcić je w twór oparty na wzorcach radzieckich. Dlatego przez cały ten okres, poczynając już od 1944 r. harcerstwo traktowano jako siedlisko sił antykomunistycznych i poddawane coraz bardziej widocznym oddziaływaniom ze strony komunistów²⁸¹.

Dobłą platformą do realizacji planów podporządkowania harcerstwa był Związek Walki Młodych, komunistyczna organizacja młodzieżowa²⁸², która oficjalnie oferowała „przyjaźń” i współpracę na zasadach demokracji, a w rzeczywistości dążyła do rozbicia i podporządkowania ZHP²⁸³. Druhowie zdawali sobie z tego sprawę i starali się na wszelkie sposoby ograniczać wpływy ZWM w ich środowisku. Jak wspominał Ryszard Bojar:

„Do I Lignickiej Drużyny Harcerzy im. Henryka Pobożnego przyjmował mnie Zdzych Parylak. Zrobił mi egzamin prawdy. Byłem już młodzikiem po przyrzeczeniu w Krakowie z działoszyckiej drużyny im. Zawiszy Czarnego. W którym hufcu? – Miechów. Jak nazywał się hufcowy? – Kopczyński. Jak na niego mówiono? – Cukierek! – Zdałeś – ucieszył się drużynowy. Sprawdzian miał potwierdzić, że nie jestem wtyczką ZWM (...)”²⁸⁴.

W dokumentacji ZWM można natrafić na wzmianki o rzekomej współpracy z ZHP lub próbach jej podjęcia. Pisano nawet o chęci harcerstwa do niej²⁸⁵. Przestrzenią do takiego działania miała być powołana jeszcze w 1945 r. młodzieżowa komisja porozumiewawcza, „która regularnie co tydzień

²⁷⁹ W. Kalichowicz, *op. cit.*, s. 158.

²⁸⁰ K. Bednarski, *Nie byliśmy monolitem*, [w:] *Pałkówna nie oblała...*, s. 201.

²⁸¹ E. Głowacka-Sobiech, *Harcerstwo w Polsce w latach 1944–1990*, Poznań 2013, s. 12. Zob. także: A. Dziuba, *Odbudowa, komasacja, likwidacja. Polityka komunistów wobec organizacji społecznych w Polsce w latach 1944–1952*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2024 (t. 22), s. 36–37.

²⁸² O działalności Związku Walki Młodych na Dolnym Śląsku: M. Palczyński, „Łączmy się przeciw wrogom jedności!” *Związek Walki Młodych i inne organizacje dla młodzieży na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, Wrocław 2014, s. 42–101.

²⁸³ *Idem*, *Związek Walki Młodych i jego członkowie na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948. Zarys problemu*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014 (t. 1), s. 335.

²⁸⁴ R. Bojar, *W Lignicy (1945...)*, s. 30.

²⁸⁵ APWr., ZWMZWWr., sygn. 22, Sprawozdanie Zarządu Powiatowego..., k. 95.

zbiera się w celu omówienia spraw organizacyjnych, względnie przygotowania jakiegoś wspólnego przedsięwzięcia na przyszłość²⁸⁶. Oficjalnie mówiono o „bratniej organizacji”, z którą „(...) żyjemy w jak najlepszej zgodzie (...)”²⁸⁷. Co jakiś czas informowano o wspólnych spotkaniach, jak np. 30 października 1945 r., kiedy harcerze wzięli udział w konferencji polskich i radzieckich organizacji młodzieżowych zorganizowanej z inicjatywy przedstawiciela Komsomołu²⁸⁸.

Zasadniczo istniał odgórny nacisk na tego typu wspólne działanie, od którego harcerze chcieli być jak najdalej, zdając sobie doskonale sprawę, do czego ono prowadzi. Dlatego też nie może dziwić zapis z września 1946 r., gdzie zauważono, że oprócz ZWM i OMTUR inne organizacje młodzieżowe (w tym ZHP) zignorowały przygotowaną na 1 września „Akademię Wrześniową”²⁸⁹. Na niektórych takich wydarzeniach delegacja ZHP jednak się pojawiała²⁹⁰, aczkolwiek stosunki pomiędzy harcerzami a młodymi komunistami były dalekie od sympatii²⁹¹. Jak można przeczytać w sprawozdaniu ZWM za październik 1946 r.: „Próby zapoznania się i zaciągnięcie więzów koleżeńskich między Z.H.P. a ZWM na razie nie dają pożądaných wyników”²⁹². Z kolei w lutym 1947 r. ZHP zabrakło na liście organizacji, z którymi ZWM utrzymuje stały kontakt²⁹³, na następnej stronie dodawano, iż „(...) jawnie stroni od pozostałych organizacji młodzieżowych (...)”²⁹⁴. Pod koniec lata 1947 r. sytuację panującą pomiędzy organizacjami oceniano w sposób następujący:

„Harcerstwo na naszym terenie jest najmniej chętne do współpracy, jest odseparowane i nie chce brać udziału w żadnej wspólnej akcji, przy czym nie odmawia, a zachowuje się biernie, ostatnio wyjeżdżali na obozy.

Z powodu trudności w łonie naszej organizacji i całego wysiłku skierowanego na jej regenerację i wzrost, nie było możliwości zająć się sprawą ZHP”²⁹⁵.

Powtarzano to w następnych sprawozdaniach²⁹⁶. Wyjątek zrobiono, gdy zamordowany został jeden z członków ZWM, co musiało być tak dużym wydarzeniem, że odnotowano je w dokumencie:

²⁸⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie z pow.[iatu] Lignica dla Zarz.[ądu] Woj.[ewódzkiego] Z.W.M. we Wrocławiu (23 I 1946 r.), k. 31. Komisja działała przez wiele miesięcy (zob. *ibidem*, Sprawozdanie miesięczne za m-c kwiecień [30 IV 1946 r.], k. 32; *ibidem*, Sprawozdanie miesięczne za..., k. 68; *ibidem*, Sprawozdanie [8 I 1947 r.], k. 80.), aczkolwiek nie udało się dotrzeć do zbyt wielu informacji na jej temat.

²⁸⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie z pow.[iatu]..., k. 31.

²⁸⁸ APWr., ZWMZWWr., sygn. 22, Protokół z konferencji międzyorganizacyjnej w lokalu O.M.T.U.R.-u dnia 30 X br., k. 23.

²⁸⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie za m-c wrzesień z pow.[iatu] Legnica (24 IX 1946 r.), k. 57.

²⁹⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie z wiecu poświęconego podsumowaniu osiągnięć I Krajowego Zjazdu ZWM w Legnicy (11 I 1948 r.), k. 121.

²⁹¹ *Ibidem*.

²⁹² *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne za..., k. 68.

²⁹³ *Ibidem*, Sprawozdanie za miesiąc..., k. 81.

²⁹⁴ *Ibidem*, k. 82.

²⁹⁵ *Ibidem*, Odpis. Sprawozdanie Zarządu Powiatowego ZWM w Legnicy za okres od 15 VIII do 10 IX, k. 100.

²⁹⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie Zarządu Powiatowego Legnica za okres wrzesień–październik 1947 r. (3 X 1947 r.), k. 106; *ibidem*, Sprawozdanie Zarządu Powiatowego Z.W.M.-u w Legnicy za miesiąc maj 1948 r., k. 131.

„Związek Harcerstwa Polskiego w Legnicy na czele ze swym dowództwem złożył wizytę w Zarządzie Powiatowym składając pełne słowa ubolewania z powodu dokonania morderstwa na Kol.[edze] Stachowiaku”²⁹⁷.

Na brak współpracy ZHP z „partiami demokratycznymi” wskazywano również w sprawozdaniach lokalnych komitetów Polskiej Partii Socjalistycznej z 1948 r.²⁹⁸ Dodawano, iż ZHP znajdował się pod „wpływem kleru”²⁹⁹, a jego członkowie posiadają „(...) stosunek negacji do ruchu socjalistycznego”³⁰⁰.

W źródłach pojawia się wątek współpracy harcerstwa z Organizacją Młodzieży TUR (OM TUR). Współpraca z socjalistami, odwołującymi się do przedwojennych wartości i stanowiących pewnego rodzaju konkurencję dla importowanych ze wschodu komunistów, była dla harcerzy o wiele łatwiejsza do akceptacji. Alternatywa to zresztą „przyjaźń” z komunistyczną młodzieżówką...

Komuniści nie ukrywali, że uważają oparte na przedwojennych zasadach harcerstwo za organizację „wrogą”. Również w Legnicy, gdzie, choć nie posiadamy zbyt wielu źródeł, pojawia się ten wątek. W sprawozdaniu za czerwiec 1947 r. por. Ignacy Światłowski, komendant powiatowy Milicji Obywatelskiej i członek PPR, pisał: „Wychowanie młodzieży w szkołach z powodu braku nauczycieli o nastawieniu demokratycznym jest reakcyjne, zwłaszcza harcerstwo. [W] harcerzy wpaja się nienawiść do Związku Radzieckiego i żołnierza radzieckiego”³⁰¹. W następnych miesiącach pisał też: „Z.H.P. jest bardzo liczne, jednak będąc w rękach ludzi wrogo nastawionych do demokracji ujemnie wpływa na wychowanie harcerzy”³⁰² oraz „(...) należałoby by zmienić kierownictwo [ZHP], które wręcz działa na szkodę Państwa, przez złe wychowanie młodzieży”³⁰³.

Środowisko harcerskie było także inwigilowane. W 1946 r. lokalne UB pozyskało współpracownika, który donosił funkcjonariuszom o działalności władz hufca, poglądach jej kierownictwa na obecną sytuację polityczną, obecność wojsk radzieckich w Polsce etc. W zachowanych protokołach zeznań opowiada dosyć szczegółowo o zagadnieniach związanych z lokalnym ZHP³⁰⁴.

²⁹⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie za miesiąc..., k. 84.

²⁹⁸ APWr., Wojewódzki Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej we Wrocławiu 1945–1948, sygn. 195, Sprawozdanie Powiatowego Komitetu PPS w Legnicy za luty 1948 r. (wojskowy), k. 2. „ZHP nie kontaktuje się z partiami demokratycznymi na naszym terenie i bliższej współpracy nie ma”, zob. *ibidem*, Sprawozdanie Miejskiego Komitetu PPS w Legnicy za luty 1948 r. (wojskowy), k. 4. Zob. także: *ibidem*, Sprawozdanie Miejskiego Komitetu PPS w Legnicy za czerwiec 1948 r. (wojskowy), k. 81; *ibidem*, Sprawozdanie Miejskiego Komitetu PPS w Legnicy za sierpień 1948 r. (wojskowy), k. 87.

²⁹⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie Miejskiego Komitetu PPS w Legnicy za marzec 1948 r. (wojskowy), k. 38; *ibidem*, Sprawozdanie Legnickiego Komitetu PPS w Legnicy za kwiecień 1948 r. (wojskowy), k. 75; *ibidem*, Sprawozdanie Legnickiego Komitetu PPS w Legnicy za maj 1948 r., k. 78.

³⁰⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie Powiatowego Komitetu PPS w Legnicy za październik 1948 r. (wojskowy), k. 91.

³⁰¹ AIPNWr., sygn. 145/193, Raport za czas od dnia 2 VI do dnia 1 VI[I] 1947 r. (1 VII 1947 r.), k. 38.

³⁰² *Ibidem*, Raport sytuacyjny za czas od dnia 1 VII do dnia 31 VII 1947 r. (1 VIII 1947 r.), k. 40–41.

³⁰³ *Ibidem*, Raport sytuacyjny za czas od dnia 1 VIII do dnia 31 VIII 1947 r., k. 48.

³⁰⁴ Akta zachowały się w zasobie archiwalnym wrocławskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej, zob. AIPNWr., sygn. 039/9052.

1.5. Pierwsze harcerskie wycieczki, wyjazdy i obozy

Wiele miejsca we wspomnieniach pierwszych, powojennych harcerek i harcerzy zajmują ówczesne wycieczki oraz letnie obozy³⁰⁵. Były one wówczas dla tych młodych ludzi jedną z nielicznych okazji na dłuższy wyjazd z miasta oraz przeżycia niezapomnianej przygody.

Pierwszy większy wyjazd odbył się wiosną 1946 r. To wówczas harcerze z Legnicy wzięli udział w zlocie młodzieży zorganizowanym 13–14 kwietnia w Szczecinie pod hasłem „Trzymamy Straż Nad Odrą”³⁰⁶. Byli to chłopcy z „trzydziestki”³⁰⁷. Wysłano ich tam ponad czterdziestu³⁰⁸. Podobno na dworzec odprowadziła ich orkiestra wojskowa³⁰⁹. Impreza, zaplanowana na wielki propagandowy spektakl, zakończyła się skandalem, doszło bowiem do zamieszek pomiędzy członkami ZHP a innymi organizacjami młodzieżowymi (głównie komunistyczny ZWM)³¹⁰. Zanim to nastąpiło, harcerska młodzież entuzjastycznie przywitała Stanisława Mikołajczyka, wówczas wicepremiera i przywódcę opozycyjnego Polskiego Stronnictwa Ludowego. R. Bojar, jeden z legniczan, który uczestniczył w wyjeździe, wspomina: „Któregoś popołudnia manifestacja na Wałach Chrobrego. Przypadkowo przy naszej drużynie zaparkowała demokratka – czytaj: rządowy Chevrolet. Wewnątrz? Poznaliśmy i... natychmiast owacja z podnoszeniem samochodu i okrzykami: Mikołajczyk! Mikołajczyk! Za to nazajutrz przyszło braci harcerskiej doznać afrontu. Podczas defilady, kiedy docieraliśmy już za ZWM do trybuny, bierutowska ekipa rządowa opuściła ją ostentacyjnie”³¹¹. Niebawem zostali też wsadzeni szybko do pociągu i odesłani do Legnicy³¹². Na miejscu dowódcy harcerzy zostali podobno zatrzymani i przesłuchani przez Urząd Bezpieczeństwa³¹³. Do sprawy nawiązał w swoich wspominkach B. Freidenberg:

„Wyrzuceni, przyjechali źli i zmęczeni w sobotę rano. I już w nocy z soboty na niedzielę, siedmiu najstarszych druhów ze Zdzisławem Parylakiem, Józkiem Olszukiem i Jurkiem Ławniczakiem, zabranych zostało z domów przez smutnowych panów po cywilu (...). Nie cackano się (...), starając dowiedzieć się,

³⁰⁵ Nie udało się natrafić na jakiegokolwiek ślady ówczesnych zimowisk.

³⁰⁶ *Ogólnopolski Zlot Młodzieży „Trzymamy straż nad Odrą”*, „Naprzód Dolnośląski”, nr 30 z 15 III 1946, s. 4; Z. Daniłowicz, *Na zlot młodzieży do Szczecina!*, „Naprzód Dolnośląski”, nr 57 z 16 IV 1946, s. 3. Zob. także: W. Kalichowicz, *op. cit.*, s. 160; B. Freidenberg, *Ćwiki pod Wieżą...*, s. 9.

³⁰⁷ Wbrew temu co podawał m.in. B. Freidenberg harcerki z Legnicy nie brały oficjalnie udziału w tym wyjeździe, zob. AILOL, Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dn.[ia] 6 V 1946 r., b.p.

³⁰⁸ R. Bojar, *ZHP...*, s. 383. Z odrębnych zapisków hufcowego Wojciechowskiego wynika, że były to łącznie czterdzieści cztery osoby, zob. AHFZWHP „Szare Polówki”, sygn. 001-001-022-1946, Karta uczestnictwa nr 00739, b.p.

³⁰⁹ B. Freidenberg, *Pionierskie lata*, „Panorama Legnicka”, nr 12 z 19–25 III 2002, s. 11.

³¹⁰ Szerszy opis tamtych wydarzeń: *Trzymamy straż nad Odrą. Propaganda, fakty, dokumenty*, oprac. R. Ptaszyński, Szczecin 2007.

³¹¹ R. Bojar, *W Legnicy (1945...)*, s. 31.

³¹² B. Freidenberg, *Pionierskie lata...*, s. 11; *idem*, *Nadkaczawski przekładaniec. Prezydent ubrał harcerzy...*, „Gazeta Legnicka”, nr 79 z 23–25 IV 1993, s. 5.

³¹³ B. Freidenberg, *Wielkanocne „Czuwaj”*, „Panorama Legnicka” nr 14 z 2–8 IV 2002, s. 11.

kto zainspirował na Wałach Chrobrego to niezaplanowane wystąpienie młodzieży. Nie wierzono, że był to spontaniczny odruch wynikający z nastroju podniosłej chwili.

W szkole w poniedziałek tematyka wszystkich lekcji była zdominowana tym smutnym faktem. Osowiali jacyś chodzili nawet nasi wspaniali, zawsze pełni humoru nauczyciele. Zatrzymanego drużynowego i pozostałych funkcyjnych zwolniono po kilkunastu dniach. Mimo że powitano ich jak bohaterów, musieli jednak bez taryfy ulgowej nadgonić przerobiony materiał. Jeszcze raz czy dwa musieli zameldować się w »gościnnej« instytucji, ale potem dano im już spokój. Formalnie przynajmniej, bo jak zorientowaliśmy się, drużynie przydzielono dyskretnych opiekunów...»³¹⁴.

Innym razem wspomniał, że pozostali uczestnicy wyjazdu zorganizowali z tego powodu protest w szkole³¹⁵. Brak jednak jakichkolwiek źródeł archiwalnych, więc do czasu odnalezienia innych materiałów na ten temat, przytoczoną powyżej historię można potraktować jak swego rodzaju anegdotę.

Harcerze przed pamiętym wyjazdem do Szczecina, 1946 r. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

³¹⁴ *Idem*, Wyrzuceni za brawa dla premiera!, „Panorama Legnicka”, nr 27 z 3–9 VII 1996, s. 11.

³¹⁵ *Idem*, Legnickie wspomnienia. Za wiatowanie Mikołajczykowi, ukarani! (II), „Gazeta Legnicka”, nr 218 z 6–8 XI 1992, s. 3.

Z kolei w 1947 r. legnickie harcerki wzięły udział w obchodach 950. rocznicy męczeńskiej śmierci św. Wojciecha w Gnieźnie (26–29 kwietnia)³¹⁶. Jak wspomina B. Czarnowska:

„Prymas Polski kardynał August Hlond uroczyste poświęcił odnowioną po wojnie katedrę. Harcerze z Gniezna oczarowani byli urodą naszych harcerek i długo jeszcze po tym wyjeździe niejedna dziewczyna dostawała czułe listy. Pamiętam nawet piosenkę, którą dla nas śpiewali:

»Niech żyje Gniezno nasz ród
Stolica gorących serc,
Bo gdy gnieźnianin pokocha cię
To na zawsze zostanie wiernym ci«³¹⁷.

Oprócz udziału w uroczystościach młodzież zwiedziła miasto oraz obejrzała przedstawienie teatralne³¹⁸.

Wyjazdów w bliższe i dalsze destynacje było sporo, a ich liczba wzrastała z każdym kolejnym rokiem. Na wycieczki wyruszali harcerze z każdej drużyny. Oczywiście najbardziej eksplorowanym przez druhow i drużny terenem były bezpośrednie okolice Legnicy, gdzie regularnie wyruszano na krótkie wycieczki, jednodniowe obozowiska. Wiosną 1946 r. harcerze zorganizowali uroczyste Przysiężenie Harcerskie, a także harcerski rajd w okolicy Legnicy, który zwieńczyli odwiedzinami w Legnickim Polu³¹⁹. Natomiast harcerki odwiedziły np. Kunice³²⁰. Jak wspominał z kolei R. Zakrzewski: „Nieomal co niedziela wyruszaliśmy na wycieczki do pobliskich wiosek (...), gdzie zakładaliśmy sobie jednodniowe obozy. Przy łoskocie werbli, rozwianym sztandarze i proporczykach maszerowaliśmy przez wioski. Jakże potrzebne były takie marsze wówczas ludności, która zamieszkiwała te wioski, ludności polskiej, która napływała z terenów wschodnich. Pamiętam, że witali nas zawsze radośnie (...). Ważne chyba było to, że swoją obecnością manifestowaliśmy polskość, pokazywaliśmy, że tu wróciła Polska”³²¹. Z kolei wśród miejsc, które odwiedzili harcerze i harcerki z drużyn przy lokalnym liceum wymieniano m.in. Legnickie Pole, Kunice, Jawor oraz Złotoryję³²². W aktach lokalnej milicji odnotowano też jeden nieprzyjemny incydent związany z harcerskimi wycieczkami wokół Legnicy. Otóż w maju 1946 r. na członków drużyny harcerskiej, która wybrała się na wycieczkę do lasu między Starymi Piekarami a Pątnowem, napadli żołnierze radzieccy³²³ – problem ten był

³¹⁶ AILOL, Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia... [16 IV 1947 r.], b.p.; AILOL, Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dnia 23 V 1947 r., b.p.

³¹⁷ B. Czarnowska, *op. cit.*, s. 95.

³¹⁸ AILOL, Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia... [23 V 1947 r.], b.p.

³¹⁹ Z. Umański, *Moje wspomnienia z...*, s. 62.

³²⁰ APL, ILOL, sygn. 17, Sprawozdanie dyrektora z..., k. 3.

³²¹ Niepublikowane wspomnienia Henryka Zakrzewskiego.

³²² AILOL, Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia... [16 IV 1947 r.], b.p.

³²³ AIPNW r., sygn. 145/136, Raport sytuacyjny powiatu i miasta Legnicy za okres od dnia 27 IV do 8 V 1946 r. (8 V 1946 r.), k. 77.

wówczas dosyć powszechny, ze względu na zlokalizowanie w mieście ogromnego garnizonu Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej (PGWAR)³²⁴.

Obozowy sparring. Aktywność fizyczna i rywalizacja była stałym elementem harcerskich zajęć na letnich obozach, lata 40. XX w. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

Największą atrakcją stanowiły jednak obozy. Latem 1946 r. ten dla harcerzy zorganizowano w Drewnicy (dzisiaj Sosnówka) koło Karpacza (wspomina się również o Przesiece pod Śnieżką)³²⁵. Jego budową zajęli się harcerze z drużyny licealnej, którzy zbudowali wieżę strażniczą i kuchnię polową. Jak wspomina Z. Umański:

„Sami gotowaliśmy sobie obiady, przygotowywaliśmy posiłki, dowoziliśmy ręcznym wózkiem pieczywo i niezbędne produkty żywnościowe. Weszliśmy na szczyt Śnieżki od najtrudniejszej strony – od Wilczej Poręby, wędrówki po okolicy, ogniska, zdobywanie sprawności to była duża, niezapomniana przygoda harcerska. Komendantem obozu był dh Z. Parylak, towarzyszył mu nasz nauczyciel – geograf Marian Jaremovicz (prowadził też zajęcia WF i był naszym doradcą) oraz ks. Tadeusz Łączyński. Odwiedzili nas dyr. J. Podoba z gronem nauczycielskim I Gimnazjum oraz nasi rodzice, którzy przywieźli nam dużą »wałówkę« (...)»³²⁶.

³²⁴ Zob. więcej: M. Żak, *Drudzy w mieście...*, s. 356–421.

³²⁵ R. Bojar, *ZHP...*, s. 283; Z. Umański, *Moje wspomnienia z...*, s. 63.

³²⁶ Z. Umański, *Moje wspomnienia z...*, s. 63.

O zdobyciu Śnieżki wspomina także Bronisław Freidenberg: „(...) dosyć zmęczonych, trochę też głodnych, wprawił w dobry nastrój, napis na starym schronisku, od strony naszych południowych sąsiadów: »Ceskoslovenska buda nie Snežce«. Zwłaszcza ta »buda« wszystkim przypadła do gustu³²⁷. Ponadto w innym ze swoich tekstów przytacza fragment harcerskiej kroniki, opisujący typowy dzień na obozie:

„Dzień pracy w obozie rozpoczynał się o godzinie 6 pobudką, a następnie znie-nawidzoną przez wszystkich gimnastyką (za dekowanie się przed gimnastyką pod pryczą groził karny raport i stanie przez 4 godziny w nocy na warcie). O godz.[inie] 7 modlitwa, podniesienie flagi na maszt, odczytanie rozkazu dziennego, a następnie śniadanie. O godz.[inie] 8 maszerowaliśmy na ćwiczenia i gry terenowe. O godz.[inie] 13 obiad, po którym następowała godzina obowiązkowego milczenia. Popołudnie wypełniały na przemian, wykłady lub wycieczki do pobliskich Bierutowic, Karpacza itd.

Na finał dnia, o godz.[inie] 20 kolacja, następnie krótki odpoczynek, ognisko. Dzień kończyliśmy o godz.[inie] 21.45 modlitwą. O godz.[inie] 22 ogłaszano ciszę nocną. W nocy od czasu do czasu zdarzał się alarm. Wówczas np. aplikowano nam odpowiednie ćwiczenia, takie jak zbieranie malin przy świetle księżyca lub zabawy w błędne ogniki³²⁸.

Z kolei w kronice parafii św. Piotra i Pawła zapisano, że: „W lipcu 1947 zorganizowano kosztem parafii i Caritasu obóz harcerski w Anna-Kapelle obok Karpacza³²⁹ – dzisiaj to kaplica św. Anny w Grabowcu, znajdująca się w Sosnowce. Inne źródła wskazują jednak, że miało to być w 1946 r. W trakcie tego obozu doszło do niecodziennego spotkania. Inny z uczestników obozu harcerskiego zapisał: „(...) podczas jednego z ognisk (...) na obozie (...) odwiedziła nas willysami grupa oficerów z zachodniej strefy. Amerykański pułkownik Mr Metzger wspominał swoje skautowskie czasy i razem z nami odśpiewał wieczorne »Day is done«³³⁰.

Harcerki rozbiły obozowisko w okolicach Obornik Śląskich, a zuchy mieli swój obóz w podlegnickim Przybkowie. Jak wspomina jeden z nich: „Mieszka[liś]my w domkach rybackich przy samym brzegu jeziora (...). Od czasu do czasu komenda zabiera nas na przejażdżki po jeziorze, nie wiadomo skąd wytrzaśniętą, regularną szalupą z dulkami na 6 par wiosel³³¹.

W maju 1947 r. na łamach prasy informowano, że letnie obozy harcerskie legnickich hufców zorganizowane zostaną w powiecie dzierzoniowskim. Dziewczęta w miejscowości Potozczek, a chłopcy po sąsiedzku w Kuźnicy. Oprócz tego zapowiadano jeszcze kolonię harcerską

³²⁷ B. Freidenberg, *Ahoj, budo!*, „Panorama Legnicka”, nr 50 z 9–15 XII 2003, s. 20.

³²⁸ *Ahoj, przygodo...*, s. 20.

³²⁹ APRzŚAPiPL, Kronika parafii św. Piotra i Pawła, b.p.

³³⁰ R. Bojar, *W Lignicy (1945...*, s. 31.

³³¹ J. Bojar, *Drugi exodus...*, s. 245. Zob. także: *idem, Additamenty. Introdukcja*, [w:] *Palkówna nie oblała...*, s. 366–367.

w miejscowości Leśniczówka³³². Jednym z uczestników tej wakacyjnej wyprawy był R. Bojar: „Latem 1947 roku mieliśmy obóz w Potoczku w Górach Sowich, okolicach wtedy jeszcze całkiem odludnych, gdzie zdobywaliśmy sprawność »leśnego człowieka«, napotykając porzucone fragmenty wojennych instalacji, obecnie znanych jako »Sztolnie Walimia i Osówki«, pozostałości kompleksu hitlerowskiego »RIESE«³³³. Ludmiła Bauer również wzięła udział w tym zgrupowaniu obozowym:

„(...) siostry [Dulęby] stanowiły komendę obozu harcerzek ze szkół podstawowych w Legnicy i powiatu legnickiego (...). Mieszkałyśmy w budynku. Harcerze byli rozlokowani w pewnej odległości od nas w namiotach. Chyba po tygodniu naszego pobytu przyjechały harcerki z gimnazjum, które rozbiły obóz obok nas po przeciwnej stronie drogi – jego komendantką była prof. Maria Machnica – romanistka.

W naszym obozie zaopatrzeniowym (obożna, intendentka) była harcerka z III klasy liceum o imieniu Danusia. Gotowałyśmy według jej zaleceń same (dzieci z klasy VI i VII) [...].

Spaliśmy na podłodze, każda z nas w przywiezionym przez siebie sienniku, który pierwszego dnia pobytu wypełniało się słomą, a ostatniego słomę się wyrzucało i sienniki zabierało się, by służyły przy następnych wyjazdach. Było mnóstwo spotkań przy ogniskach z harcerzami z pobliskich obozów, ale już nie pamiętam, z jakich miejsc w Polsce tu przyjechali”³³⁴.

Warunki panujące na obozie można dzisiaj oceniać jako dosyć spartańskie (myto się w zimnym strumyku). Nie to jednak zapadło uczestnikom w pamięć z tego wyjazdu. W trakcie jego trwania doszło bowiem do zbiorowego zatrucia:

„Ktoś z dowództwa wpadł na pomysł, aby nazbierać jagód i na kolację ugotować zupę owocową. Podzielono nas na zastępy i poszłyśmy do lasu. (...). Wszystkie zbiory wrzucałyśmy do wspólnego kotła. Ugotowano pyszną zupę owocową. (...) zupa obozowa z jagód wszystkim bardzo smakowała, niektóre repetowały po kilka razy. I byłoby wszystko dobrze, gdyby nie to, że raptem coś dziwnego zaczęło się dziać, a nawet jeszcze nie zdążyłyśmy wstać od stołu. Jedne drużyny zaczęły wykonywać jakieś dziwne, nieskoordynowane ruchy, płasy, zmieniała się ich mimika twarzy, niektóre padały, inne gdzieś biegły, wymiotowały. Domyśliłam się, że (...) to były wilcze jagody. (...) udzielałyśmy pomoc jak umiałyśmy. Biegaliśmy po wsi po domach, zno-

³³² *Legnica. Harcerze wyjadą...*, s. 8.

³³³ R. Bojar, *W Legnicy (1945...* s. 35.

³³⁴ L. Bauer, *Obóz harcerski w...*, s. 285–286.

siłyśmy mleko – poiliśmy nim druhny i wywoływałyśmy wymioty. Ktoś ze wsi pojechał po lekarza. Przywieziono go furmanką o 2 w nocy. Był to staruszek, Niemiec, badał przy świeczce. Trzy druhny w najgorszym stanie zawieziono do szpitala, dwie po kilku dniach wróciły, trzecia została”³³⁵.

Obóz harcerski w Kamieńczuku, 1947 r. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

Ponadto wakacyjny obóz stanowił dobry czas na zdobywanie nowych sprawności i następnych stopni³³⁶. Odnotowywano także pewne trudności. W lipcu 1947 r. „Wrocławski Kurier Ilustrowany” informował, że na obozie w Potoczku istnieje problem z zaopatrzeniem w żywność³³⁷.

W 1948 r. drużyna harcerska wylądowała w Czorsztynie (pow. nowotarski), gdzie obóz rozbito nad Dunajcem, w miejscu, gdzie dzisiaj znajduje się zalew nidzicki³³⁸. Przygotowania do niego rozpoczęto już wiosną – Z. Parylak, ówczesny hufcowy, wydał w tej sprawie okólnik przedobozowy. Czytamy w nim m.in.:

„Kandydatów na obóz przedstawiają drużynowi uwzględniając przy powołaniu następujące warunki: wykazywanie się kandydata gorliwą pracą w ciągu roku harcerskiego nie posiadającego więcej jak 3 karne raporty, posiadany peł.[ny] ekwipunek obozowy, który podaje poniżej, zezwolenie rodziców lub opiek.[unów]. Obóz ma charakter wyszkoleniowy, na którym prowadzony bę-

³³⁵ T. Brzoza, *Obóz harcerski wilcze jagody*, [w:] *Kamienni i inni...*, s. 367.

³³⁶ J. Bojar, *Drugi exodus...*, s. 246.

³³⁷ *Wesoło i gwarno w obozie harcerzy, tylko trochę... głodno*, „Wrocławski Kurier Ilustrowany”, nr 6 z 20 VII 1947, s. 4.

³³⁸ R. Bojar, *W Lignicy (1945...*, s. 38.

dzie kurs zastęp.[owych]. Kandydat musi się zobowiązać, iż na obóz wyjeżdża razem z grupą i wraca. Podczas trwania obozu nie ma żadnych prywatnych wyjazdów, za niepodporządkowanie się do powyższego takich druhów będą nie tylko zwalniał z obozu, lecz nawet z harcerstw[a], jako deztererów i maruderów. W czasie trwania obozu ze względu na bezpieczeństwo i porządek wprowadzę dyscyplinę wojsk.[ową], (...) krnąbrnych i upartych odsyłać będą do domu na własny koszt kandydata (...)”³³⁹.

Uczestnicy harcerskiego obozu wraz ze swoim kapelanem i opiekunem ks. Łączyńskim (pierwszy z prawej), lata 40. XX w. Zbiory Andrzeja Repelowskiego

W Pieniny wyjechało dwudziestu ośmiu harcerzy³⁴⁰. Jednym z uczestników wyjazdu był B. Freidenberg, który pozostawił po sobie bogaty zbiór wspomnień. Cytował też w nich harcerską kronikę, gdzie zapisano: „Nareszcie po wielkich cierpieniach i oczekiwaniach, następuje (...) wyjazd do Czorsztyna. Pakujemy się do wagonów i ruszamy z piosenką »Czuj, czuj, czuwaj!«, żegnając Legnicę. Podróż spędzamy wesoło, nie martwiąc się, że nam trochę za ciasno. Za kilka godzin dojeżdżamy do Krakowa, zwiedzamy z zainteresowaniem stare zabytki historyczne, jesteśmy podnieceni czarem piękności dzieł przodków naszych. Lecz nie długo zachwycamy się tym pięknem, pociąg rusza dalej. Cały dzień pociąg jak wąż pełźnie po górach, dolinach, aż wreszcie zatrzymuje się w Nowym Targu, który wita nas kapryśną pogodą. Wychodzimy z pociągu i zdążamy na nocleg do budynku miejscowego Gimnazjum.

³³⁹ *Okólnik przedobobozowy nr 1*, [w:] *Kamienni i inni...*, s. 390.

³⁴⁰ AILOL, *Księga protokołów 1945–1949*, Protokół z posiedzenia... [25 VI 1948 r.], b.p.

Przez całe miasto idziemy z wielką »pompą«, ludzie witają nas miłymi uśmiechami (...)»³⁴¹. Warto dodać, że aby dotrzeć do Czorsztyna, harcerze musieli przejść jeszcze około trzydzieści kilometrów piechotą³⁴².

W programie wyjazdu znalazł się również kilkudniowy wypad w Tatry, w którym udział wzięło dwudziestu trzech absolwentów kursu zastępowych:

„Przeszliśmy Jugów i rzeczkę Białkę, potem przenocowaliśmy w jakiejś stodole na świeżym, pierwszym sianie i około ósmej rano ruszyliśmy dalej. Po 15-kilometrowym marszu, minawszy po drodze Wodogrzmoty Mickiewicza, około godziny dwunastej osiągnęliśmy Morskie Oko. Tu byliśmy umówieni z komendantem Zdzisławem Parylakiem i księdzem Tadeuszem Łączyńskim. (...) jeden z kolegów zauważył zbliżającą się łódkę. (...) po pewnej chwili rozpoznaliśmy w niej komendanta i księdza (...). Po zrobieniu paru pamiątkowych zdjęć (...), ruszyliśmy dalej, cały czas pod górę. Chociaż trasa z »Morskiego« na Kasprowy jest bardzo urozmaicona dla nas była też mocno uciążliwa. Szliśmy przecież szczytami! (...)

Przyszliśmy w okolice Pięciu Stawów i pod przewodnictwem kolegi druha z Zakopanego, przeszliśmy przez Zawrat (...). Tego, że przejście przez Zawrat, wymaga już sporych umiejętności łażenia po górach, nie muszą dodawać. Nam bowiem też zdarzały się nawet kilkunastometrowe zjazdy na pupach po śniegu. A samo schodzenie z Zawratu zabrało ponad godzinę...

Doszliśmy następnie do Hali Gąsienicowej, przenocowali[śmy] w dużym szałasie i następnego dnia, wychodząc o świcie, przed dziesiątą byliśmy już na Kasprowym... Zakup pamiątek, zjazd kolejką linową do stacji, stąd ze śpiewem marsz do Zakopanego. Do obozu (...) wróciliśmy jadąc na zmianę i pociągami i góralskimi furmankami, nawet jakimś autem na zasadzie dzisiejszego autostopu (...)»³⁴³.

W trakcie wędrówek nie tylko zwiedzano, ale także spotykano niejedną osobę, która zapadła im głęboko w pamięci:

„Gdy tak wędrowaliśmy do Czorsztyna w towarzystwie lekko siąpiącego deszczu, na skraju jednej z mijanych wsi, zaczął nas stary gazda. Przerywając pykanie »fajeki« zapytał: »A dokund to harcerzyki idum«? »A do Czorsztyna«! Odpowiedziano chórem. Po krótkiej pogawędce (wykorzystanej też na odpoczynek) ktoś zapytał »A ile jeszcze będziemy musieli iść do tego Czorsztyna«?

³⁴¹ Cyt. za: B. Freidenberg, *Ahoj, budo!...*, s. 20.

³⁴² *Ibidem*.

³⁴³ B. Freidenberg, *Czeski zawrót*, „Panorama Legnicka”, nr 51 z 16–22 XII 2003, s. 20.

Gazda popatrzył, popykał i »pedzioł«: »No to idźta«! Zdziwieni, wzruszyliśmy tylko ramionami i hajda w drogę. Nie uszliśmy daleko gdy doleciał nas głos starego górala »Będzieta śli śtyry godziny«! Ktoś odkrzyknął »To nie mógł nam gazda od razu tego powiedzieć«? Na to gazda rozkładając wymownie ręce »Przecż musiołech zobaczyć jakie mata chody«!³⁴⁴

Harcerki rozbiły natomiast swój obóz w Długopolu-Zdroju nad Nysą Kłodzką (dwadzieścia jeden osób³⁴⁵). Jak wspomina jego uczestniczka: „Mieszkaliśmy w domu. Nocnych wart, jak w Potoczku, nie było. Menażki myłyśmy w rzece i same też myłyśmy się w rzece, ale nie była ona taka lodowata jak woda w strumyku w Potoczku. (...) pamiętam, że należało pilnować, by idąc na wędrowki nie podchodzić zbyt blisko granicy, aby nie mieć kłopotów ze strażą graniczną”³⁴⁶. Krótkie wspomnienie o tym wyjeździe pozostawiła również T. Brzoza: „Pamiętam, że w niektórych pokojach podczas deszczu kapalo na nas. Była wtedy z nami Pani [Olga] Reczuch, która zorganizowała zespół taneczny – dużo tańczyłyśmy. Jednego dnia pracowałyśmy społecznie w polu u młynarza, a pani młynarzowa poczęstowała nas pierogami z serem i śmietaną”³⁴⁷.

Jeszcze dłuższy opis pobytu w Długopolu przedstawiła Krystyna Leszczyńska. Wynika z niego, że warunki były trudne, a wyposażenie oraz namioty pochodziły z tzw. demobilu:

„Pojechaliśmy pociągiem (...). Wiele domów, willi wyszabrowanych, ale pustych, niezajętych. Jest Pan [Apolinary] Słupski z rodziną (...) i Pani Olga Reczuch z harmonią ręczną. (...) Część rozlokowała się w budynku – kuchnia też, a my, drużyna żeńska, na malowniczej łące (...).

Zajęcia w terenie, podchody, warty. Najlepsza była ta od 10 do 12 w nocy. Nie szło się wcześniej spać, a po warcie już wypoczynek do rana. Najgorsza od 2 do 4 rano, gdy człowiek resztką woli usiłował nie usnąć i dygotał, najczęściej zimna. Do kuchni, oddalonej o jakieś 500 m, dyżurni chodzili 3 razy dziennie z menażkami na posiłki. Tam też chodziliśmy obierać ziemniaki. (...) Przygotowywaliśmy się do przyrzeczenia. Uczono nas historii skautingu, co symbolizuje krzyż i lilijka itp., itd.

(...)

Przepiękne też były nasze ogniska. Piosenki, skecze, no i rytuał zapalania i gaszenia. Zapalał ktoś znaczny, to go wyróżniało (...).

Ogniska nie wolno było gasić. Czekano się, aż samo wygaśnie. I zastęp, który przy tym dyżurował, był wyróżniony”³⁴⁸.

³⁴⁴ *Idem*, *Gazda ocenia harcerskie „chody”...*, „Panorama Legnicka”, nr 19 z 10–16 V 2000, s. 9. Zob. także: *idem*, *Legnickie wspomnienia. Gazda sprawdza nasze chaty...* (VII), „Gazeta Legnicka”, nr 227 z 19 XI 1992, s. 3.

³⁴⁵ AILOL, *Księga protokołów 1945–1949, Protokół z posiedzenia...* [25 VI 1948 r.], b.p.

³⁴⁶ L. Bauer, *Obóz harcowski w...*, s. 286.

³⁴⁷ T. Brzoza, *Obóz harcowski wilcze...*, s. 367.

³⁴⁸ K. Leszczyńska, *Na obozie harcowskim w Długopolu Zdroju*, [w:] *Kamienni i inni...*, s. 388–389.

Ostatni obóz wolnego harcerstwa odbył się w 1949 r. W sprawozdaniu zarządu ZMP pojawiła się tylko lakoniczna informacja, że harcerze na takowym byli³⁴⁹. Ówczesni druhowie i drużny wspominają jednak, że na obóz pojechano do nadbałtyckiego Niechorza³⁵⁰. T. Brzoza podzieliła się swoimi wspomnieniami na jego temat:

„(...) to był już prawdziwy obóz w pełnym tego słowa znaczeniu – pod namiotami w Niechorzu, Wtedy pierwszy raz w życiu zobaczyłam morze. Jechaliśmy pociągiem chyba dołą, dojechaliśmy pod wieczór. Nocowaliśmy w jakiejś dużej hali pokotem na podłodze. Rano po przebudzeniu – śmiechu było pełno – nie mogliśmy się poznać. Nasze twarze były zdeformowane: wargi, nos, powieki obrzęknięte. Okazało się, że to komary tak nas pogryzły. Gryzły nas przez cały miesiąc. Pogoda dopisywała cały czas, morze raz wzburzone, raz spokojne, tylko jednego dnia wyglądało jak jedna wielka gładka tafla wody (bez żadnego drgnięcia). Obóz rozbiłyśmy w lesie, obok kanału płynącego do morza. Namioty były duże. Było dobrze, przyjemnie, miło i wesoło”³⁵¹.

Pamiątkowe zdjęcie z obozu przed namiotem, lata 40. XX w. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

³⁴⁹ APWr., Związek Młodzieży Polskiej – Zarząd Wojewódzki we Wrocławiu 1946–1956, sygn. 505, Sprawozdanie opisowe Z.P. Z.M.P. w Legnicy za miesiąc lipiec [1949], k. 63.

³⁵⁰ R. Bojar, *W Legnicy* (1945..., s. 38; T. Torbacki, *Mój „Przystanek...Legnica”*, [w:] *Kamienni i inni...*, s. 184.

³⁵¹ T. Brzoza, *Obóz harcerski wilcze...*, s. 367.

Rozdział II

Organizacja Harcerska Związku Młodzieży Polskiej, czyli „czerwone harcerstwo” w Legnicy (1948–1956)

2.1. Kres wolnego harcerstwa w powojennej Legnicy (1948–1951)

Okres stalinizmu zapisał się w historii polskiego harcerstwa jako czas unicestwienia Związku Harcerstwa Polskiego. Zmiany, jakie zaszły bowiem w ruchu harcerskim w latach 1949–1950, to budowa całkowicie nowej, centralnie sterowanej pseudoharcerskiej organizacji wzorowanej na radzieckiej Wszechzwiązkowej Organizacji Pionierskiej¹. Jednocześnie odcięto się od tradycji polskiego harcerstwa i światowego skautingu. Doprowadzono w ten sposób do likwidacji ruchu harcerskiego².

Także w przypadku ZHP datą wyznaczającą początek zmian jest zjednoczenie partii w grudniu 1948 r. i powstanie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR)³. Wydarzenia te poprzedziły wielomiesięczne działania komunistów i podległych im służb ukierunkowane na likwidację jakiegokolwiek pluralizmu w przestrzeni publicznej. Jednocześnie starano się konsekwentnie podporządkować każdy element życia społeczeństwa totalitarnej wizji świata importowanej z rządzonego przez Józefa Stalina Związku Radzieckiego. Dotyczyło to również organizacji społecznych⁴.

Oficjalnie ZHP nadal zachowywał swoją odrębność, nie objęło go „zjednoczenie” organizacji młodzieżowych z lipca 1948 r., na bazie których powstał Związek Młodzieży Polskiej

¹ Wszechzwiązkowa Organizacja Pionierska imienia W.I. Lenina – utworzona w 1922 r. radziecka organizacja skupiająca dzieci, której zadaniem było przygotowanie przyszłych kadr Komsomołu (odpowiednik Związku Młodzieży Polskiej). Jej polskim odpowiednikiem była Organizacja Harcerska ZMP.

² Więcej na ten temat: S. Czopowicz, *Szczera wola i zniewolenie. Harcerstwo w Polsce 1945–1980. Zarys problematyki ideowej i wychowawczej*, Warszawa 2010; E. Głowacka-Sobiech, *Harcerstwo w Polsce w latach 1944–1990*, Poznań 2013, s. 65–89; W. Hauser, M. Wierzbicki, *Sto lat harcerstwa*, Warszawa 2015, s. 192–197. Warto też poznać głos drugiej strony: A. Kiewicz, *Harcerstwo w Polsce Ludowej*, Wrocław 2003, s. 93–112.

³ W dniach 15–21 grudnia 1948 r. miał miejsce kongres zjednoczeniowy komunistycznej Polskiej Partii Robotniczej (PPR) i socjalistycznej Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS). W ich miejsce utworzono Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą (PZPR), zob. *Kronika Komunizmu w Polsce*, oprac. W. Bernacki, A. Dziurok, M. Korkuć i in., Kraków 2009, s. 179. Był to ostatni akt kilkuletniego procesu podporządkowywania sobie przez komunistów polskiej sceny politycznej – PPS była bowiem ostatnią liczącą się opozycyjną partią polityczną. Zjazd poprzedziły czystki w szeregach socjalistów, a sama PPS była już partią rozbitą i infiltrowaną, jednocześnie reprezentowaną przez grupę konformistów, gotowych na współpracę z komunistami, zob. K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948*, Poznań 1990, s. 397–406.

⁴ Zob. D. Jarosz, *Zwrot stalinizacyjny 1948–1950 i jego wpływ na funkcjonowanie organizacji społecznych*, [w:] *Nie tylko partia? Organizacje społeczne w Polsce Ludowej 1944–1989*, red. T. Ruzikowski, Warszawa 2017, s. 27–49.

(ZMP)⁵. W rzeczywistości była to już organizacja coraz poważniej infiltrowana i przejmowana przez zwolenników komunistów. W krótkiej perspektywie czasowej zamierzano ostatecznie zlikwidować resztki niezależności harcerstwa⁶. Jego miejsce miała zająć organizacja całkowicie podporządkowana ZMP i komunistycznej partii, stanowiąca dziecięco-młodzieżowe ramię niedemokratycznych władz.

Ostatecznie proces ten trwał ponad dwa lata⁷, a o „reorganizacji” ZHP, bo takich sformułowań m.in. używano, dyskutowano przez wiele miesięcy – prasa regularnie informowała o kolejnych wnioskach i zagadnieniach z tym związanych⁸, stwarzając przy tym pozory zdrowej („demokratycznej”) dyskusji i refleksji nad przyszłością ruchu harcerskiego. Rzeczywistość była jednak całkowicie inna, a los odrodzonego po wojnie ZHP przesądzony...

Chociaż brakuje wielu źródeł mogących pomóc kompleksowo opisać ten proces na gruncie ziemi legnickiej, to analizując dostępne materiały można dostrzec kolejne zmiany zachodzące w tutejszych strukturach harcerstwa.

Już w pierwszym sprawozdaniu Zarządu Powiatowego ZMP w Legnicy wspomniano: „ZHP, ostatnio zmienił nieco oblicze, mamy już 55 członków w ZMP, którzy pracują jako aktywiści kół. Sam harcmistrz kol. PARYLAG [Parylak – M.Ż.] nawiązał z nami współpracę”⁹. Niestety, w następnych sprawozdaniach nie określono, na czym polegała taka „współpraca”. Jednakże informacja zawarta w sprawozdaniu za grudzień nie pozostawia większych złudzeń co do niezależności harcerstwa: „Komenda Hufca Z.H.P. mieści się w naszym budynku¹⁰, także bezpośrednio kontrolujemy ich prace, które nie są zbyt

⁵ W dniach 20–21 lipca 1948 r. we Wrocławiu komuniści zorganizowali Kongres Jedności Młodzieży. Jego celem było „zjednoczenie” czterech organizacji młodzieżowych: komunistycznego Związku Walki Młodych (ZWM), socjalistycznej Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (OM TUR), ludowego Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” i związanego ze Stronnictwem Demokratycznym Związku Młodzieży Demokratycznej (ZMD). Jego skutkiem było powołanie do życia całkowicie podporządkowanego komunistom Związku Młodzieży Polskiej (ZMP), wzorowanym na radzieckim Wszechzwiązkowym Leninowskim Związku Młodzieży (Komsomol), który od tej pory miał być jedyną organizacją odpowiedzialną za wychowanie ideologiczne młodzieży. Ten starannie wyreżyserowany i przeprowadzony spektakl propagandowy miał być dowodem na szczerą chęć młodego pokolenia Polaków do stworzenia jednolitego bloku „demokratycznego”, zob. M. Palczyński, *Kongres Jedności? Likwidacja legalnego niezależnego ruchu młodzieżowego w Polsce w 1948 r.*, „Pamięć i Przyszłość” 2014 (nr 2), s. 56–57.

⁶ Podobny los spotkał niebawem dwie inne organizacje. Pierwszy, to Związek Akademicki Młodzieży Polskiej, również powstały w lipcu 1948 r. na skutek „zjednoczenia” organizacji akademickich: Akademickiego Związku Walki Młodych, Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej oraz kół akademickich młodzieżówek Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Demokratycznego. W 1950 r. został wchłonięty przez ZMP. Drugi, to Związek Młodzieży Chrześcijańskiej Polska YMCA został zlikwidowany.

⁷ E. Głowacka-Sobiech, *op. cit.*, s. 69.

⁸ Np. *Obrazy plenum zarządu wojewódzkiego Związku Młodzieży Polskiego*, „Śląski Dziennik Ludowy”, nr 35 z 6 II 1949, s. 5.

⁹ Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej: APWr.], Związek Młodzieży Polskiej. Zarząd Powiatowy w Legnicy 1948–1956 [dalej: ZMPZPL], sygn. 8, Sprawozdanie z działalności pracy Zarz.[ądu] Pow.[iatowego] Z.M.P. w Legnicy na okres 22 VII 1948–6 X 1948 r., k. 3.

¹⁰ W tym czasie na pieczęci organizacji widniał adres Jordana 17.

aktywne”¹¹. Działano już w szkołach. We wrześniu 1948 r. w protokole z posiedzenia rady pedagogicznej „piątki” zapisano następujące stwierdzenie: „Specjalną opieką należy otoczyć harcerstwo, które ma przejść od tak zwanego »badenpowelizmu« wyrosłego na [wartościach] imperialistycznych na drogę służby Polsce Ludowej i odbudowy”¹². Mniej więcej w tym samym czasie w kronice tej szkoły napisano, że „(...) obok normalnej pracy wysiłek skierowano na wychowanie ideologiczne w duchu demokratycznym i zerwanie z t.[z.]w. »badenpowelizmem«”¹³. W grudniu 1948 r. harcerze brali aktywny udział w tzw. akcji przedkongresowej, przygotowującej szkoły do uczczenia zjednoczenia partii i powstania PZPR¹⁴. Nie ukrywano, że miano zamiar „kierować” dalszą działalnością lokalnych struktur harcerstwa¹⁵:

„(...) należy otoczyć należyłą opieką i pomocą naszych młodszych kolegów ze Związku Harcerstwa Polskiego. Z.H.P. to nasza młoda awangarda, która kiedyś zasili szeregi ZMP, i troska o nasze harcerstwo jest jednym z najważniejszych zagadnień stojących przed naszą organizacją”¹⁶.

W tym samym miesiącu funkcję hufcowego objął Stanisław Stojanowski (Parylak rozpoczął studia w szkole filmowej), którego obecność odnotowano na zebraniach legnickiego ZMP, gdzie omawiał kwestie związane z ZHP¹⁷. Pierwsza odnaleziona notka o zmianach w legnickim harcerstwie pochodzi natomiast ze stycznia 1949 r., kiedy na posiedzeniu prezydium Zarządu Powiatowego ZMP w Legnicy postanowiono, aby do 7 lutego 1949 r. „dobrać” nowy („zetempowski”) aparat kierowniczy harcerstwa¹⁸. Był to dopiero początek, bo jak wspominała jedna z harcererek: „Rok 1949 to okres stopniowej, ale systematycznej likwidacji harcerstwa opierające-

¹¹ APWr., Związek Młodzieży Polskiej. Zarząd Wojewódzki we Wrocławiu 1946–1956 [dalej: ZMPZWWr.], sygn. 505, Sprawozdanie z działalności Zarządu Powiatowego Z.M.P. w Legnicy za m-c grudzień 1948 r. (6 I 1949 r.), k. 28.

¹² Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy [dalej: APL], Zarząd Miejski w Legnicy 1945–1950 [dalej: ZML], sygn. 225, Protokół nr 1 z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dnia 1 IX 1948 r., k. 171.

¹³ Muzeum Miedzi w Legnicy, nr inw. ML/HP/1712, Kronika Publicznej Szkoły Powszechnej nr 5 w Legnicy, b.p.

¹⁴ APL, ZML, sygn. 225, Ankieta sprawozdawcza z akcji propagandowej związanej z Kongresem Jedności Polskiej Klasy Robotniczej, k. 227.

¹⁵ APWr., ZMPZWWr., sygn. 505, Sprawozdanie z działalności Zarządu Powiatowego ZMP w Legnicy za miesiąc styczeń 1949 r., k. 30.

¹⁶ APWr., ZMPZWWr., sygn. 454, Wytyczne do planu pracy dla zarządów gminnych na m-c październik 1949 r., b.p.

¹⁷ Np. APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z drugiego posiedzenia Zarządu Powiatowego ZMP z dnia 31 V 1949 r., k. 69. Człowiek ten był członkiem ZMP, jednakże z wystawianych mu opinii wynika, iż nie był zbyt chętny współpracy ZHP z ZMP (zob. APWr., ZMPZWWr., sygn. 505, Sprawozdanie opisowe Zarządu Powiatowego Legnica za m-c wrzesień 1949 r., k. 80.), a ponadto brał potajemnie udział w uroczystościach religijnych (zob. *ibidem*, Sprawozdanie za czerwiec [1949 r.], k. 53.).

¹⁸ APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z posiedzenia prezydium Zarządu Powiatowego ZMP w Legnicy odbytego w dniu 24 I 1949 r., k. 37.

go się na zasadach przedwojennych i kultywowanego w tajnym harcerstwie podczas okupacji niemieckiej i sowieckiej”¹⁹. Z kolei Ryszard Bojar zapamiętał, że na letnim obozie w Czorsztynie w 1948 r. opiekun harcerzy ks. Tadeusz Łączyński „(...) żegnał nas, uświadamiając, że kres naszego harcerstwa nadchodzi i chyba nie unikniemy działalności w ZMP, ale: »Pamiętajcie chłopcy, żebyśmy za kilka lat mogli sobie podać ręce«”²⁰. Niebawem dla niego oraz innych dotychczasowych opiekunów harcerzy zabrakło miejsca w organizacji²¹.

Na kolejnych zebraniach mówiono, iż trzeba wprowadzić do ZHP „najlepszy aktyw”²². Zadbanie również o odpowiedni „poziom ideologiczny” tych ludzi²³. Zorganizowano szkolenia przygotowujące do pracy w harcerstwie, gdzie wysyłani mieli być zarówno członkowie ZMP oraz „synowie członków partii” zaopiniowani przez gminne struktury komunistycznej młodzieżówki oraz dyrekcję szkoły²⁴. Ich celem była „przebudowa ideologiczna ZHP”²⁵. Organizowano je regularnie²⁶. Z kolei w marcu 1949 r. w jednym z protokołów napisano o przemianie „ideologicznej i organizacyjnej” harcerstwa²⁷. W następnych tygodniach miało dojść do wymiany kierownictwa hufca²⁸. Jednocześnie zaznaczano, że nie chodzi o zmianę nazwy, ale całkowitą zmianę zasad stojących u podstaw dotychczasowego ZHP („Czerwony krawat u harcerza nie jest dowodem całkowitego przeobrażenia”)²⁹. Sami harcerze coraz bliżej współpracowali z komunistyczną młodzieżówką, biorąc np. udział we wspólnych zlotach³⁰. A zmiany zachodziły i już wtedy trudno mówić o wolnym, opartym na badenpowellowskich

¹⁹ J. Najdekier, *Wspomnienia harcerki*, [w:] *My, pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006, s. 18.

²⁰ R. Bojar, *W Lignicy (1945–1949)*, [w:] *My, pierwsza dekada...*, s. 38. W innym swoim wspomnieniu napisał: „Przełom lat 1948 i 1949 to już był demontaż tego ZHP (...). Jeszcze 1 maja 1949 r. próbowa- liśmy w pochodzie »zadać szyku«, wyodrębniając się od części »szturmówkowej« i to właściwie było nasze pożegnanie”, zob. *idem*, *ZHP...*, s. 384.

²¹ B. Czarnowska, *Na własne życzenie...*, [w:] *Pałkówna nie oblała matury! My, pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, D. Szmigiel, Legnica 2009, s. 96.

²² APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z posiedzenia prezydium Z.P. ZMP w Legnicy odbytego dnia 9 II 1949 r., k. 42. W planie za luty i marzec 1949 r. można przeczytać, że należy „Starać się, aby dru- żynowymi zostali aktywiści ZMP”, zob. APWr., ZMPZWWr., sygn. 454, Wytyczne planu pracy dla zarz.[ądów] fabr.[ycznych], gm.[innych] i szkol.[nich] za m-c luty, marzec 1949 r., b.p.

²³ APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z posiedzenia prezydium ZP ZMP w Legnicy odbytego w dn.[iu] 31 I 1949 r., k. 39.

²⁴ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia prezydium rozszerzonego odbytego w dniu 14 VI 1949 r., k. 80.

²⁵ APWr., ZMPZWWr., sygn. 505, Sprawozdanie roczne z pracy Referatu Szkolnego przy Z.P. ZMP Legnica (6 VII 1949 r.), k. 61.

²⁶ APWr., ZMPZPL, sygn. 6, Plan pracy Zarządu Powiatowego i Miejskiego od 1–30 XI 1949 r., k. 129. W jednym z dokumentów można przeczytać, że szkolenie ZHP: „(...) przejawia się w 4-ch zasadniczych pionach. Szkolenie drużyn, szkolenie aktywu ZMP, ZHP na szczeblu powiatowym i gminnym, po linii partyjnej aktywu pow. i sekretarzy gmin, opiekunów drużyn (...)”, zob. *ibidem*, Wytyczne do planu pra- cy Z.P. ZMP Dolnego Śląska na miesiąc grudzień 1949 r., k. 157.

²⁷ APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z posiedzenia zarządów szkolnych i zarządów kół szkolnych które odbyło się dnia 25 III 1949 r., k. 55.

²⁸ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia prezydium z dnia 4 IV 1949 r., k. 57.

²⁹ *Ibidem*, Protokół z I-go Zjazdu Z.M.P. w Legnicy odbytego dnia 18 V 1949 r., k. 67.

³⁰ *W dowód uznania. ZMP-owcy miasta Legnicy otrzymali sztandar od społeczeństwa*, „Słowo Polskie” (wyd. ABCDE), nr 149 z 1 VI 1949, s. 4.

wartościach harcerstwie, jeżeli w maju 1949 r. na odprawie komendy Hufca poruszono m.in. kwestię osób noszących krzyż³¹. Z kolei w czerwcu przedstawiono cały szereg uwag do działalności ZHP. Było to zarówno zbyt małe nasycenie zbiorów i pogadek treściami ideologiczno-propagandowymi, jak i zarzuty wobec kadry instruktorskiej, której wymiany się domagano. Zwracano uwagę, że niektóre drużyny nadal mają takich patronów, jak np. św. Jadwiga³². A to w tamtym momencie stało się już niedopuszczalne.

W październiku 1949 r. nowym komendantem hufca został związany z partią komunistyczną Bronisław Wewiórski³³. Miało to być nowe otwarcie dla ZHP, które do tej pory zdaniem kierownictwa legnickiej młodzieżówki komunistycznej cały czas nie spełniało swojej roli, ponieważ trwało oderwane „(...) od zagadnień wychowawczych po linii organizacyjnej Z.M.P., a obsada jego jest słaba i ideologicznie bezbarwna”³⁴. Na zebraniu prezydium władz powiatowych ZMP komendant przedstawił wówczas m.in. sprawozdanie ze stanu harcerskich szeregów, nowy skład komendy hufca i założenia pracy nad poprawą jego ogólnej sytuacji. Zapowiadał „akcję uderzeniową”, której celem było przeszkolenie nowych drużynowych (tych bowiem wyraźnie brakowało) oraz opiekunów drużyn, a także „Uświadomienie władz politycznych i administracyjnych o celach i zadaniach nowego harcerstwa”³⁵. Zwalczano również organizacje kościelne dla młodzieży, które odciągały młodzież szkolną od ideałów przyświecających „nowemu” harcerstwu³⁶. Samego hufcowego oceniano już o wiele lepiej niż jego poprzednika:

„Praca Hufca ZHP po zmianie Kom.[endy] Hufca jest ściśle powiązana z Z.P. i kontrolowana przez Prezydium, którego członkiem jest Kom.[endant] Hufca ZHP. (...) praca na odcinku ZHP znacznie się polepszyła – obecnie dopełnia się obsady drużyn w czym dużo pomaga akcja »Uderzeniowa«”³⁷.

³¹ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Protokół z odprawy komendy Hufca w dniu 10 V 1949 r., k. 8.

³² APWr., ZMPZWWr., sygn. 505, Sprawozdanie za czerwiec..., k. 52–53.

³³ Był najpierw członkiem PPR, a następnie PZPR, a także sekretarzem podstawowej organizacji partyjnej przy szkole, gdzie pracował jako nauczyciel, zob. APWr., Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu 1950–1973 [dalej: PWRNWr.], sygn. XVII/119, Zał. 4. Charakterystyka członków P.O.P., k. 18. Natomiast w sprawozdaniu ZMP za sierpień podawano, że zarząd organizacji wysunął na nowego hufcowego niejakiego Młynarczyka, jak pisało: „(...) członka ZMP, aktywistę, po kursie wojewódzkim”, zob. APWr., ZMPZWWr., sygn. 505, Sprawozdanie z pracy Z.P. Legnica za okres od 1 VIII do 30 VIII [1949 r.], k. 70. Jak bowiem pisało: „Uważamy, że w nowym roku szkolnym i z nowym hufcowym ZHP powinno pracować po naszej linii”, zob. *ibidem*. To, że był to człowiek tamtego systemu potwierdza także fragment wspomnień Waldemara Świrskiego: „Mój kolega z ławki, Grzegorz Urlich, opowiadał, jaką miał przygodę z panem Wewiórskim. Gdy w 1948 r., spacerując w mundurku harcerskim, spotkał na pl. Słowiańskim Wewiórskiego (nie znali się wtedy), ten dopadł Grzeška i wyrwał mu z mundurka krzyż harcerski”, zob. W. Świrski, *Z lat szkolnych*, [w:] *My, pierwsza dekada...*, s. 236.

³⁴ APWr., ZMPZWWr., sygn. 505, Sprawozdanie opisowe Zarządu Powiatowego Legnica za m-c wrzesień 1949 r., k. 80–81.

³⁵ APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z prezydium Z.P. odbytego w dniu 17 X 1949 r., k. 102.

³⁶ APWr., ZMPZWWr., sygn. 505, Sprawozdanie opisowe Z.P. Legnica za m-c listopad i poprzednie, k. 109–110.

³⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie opisowe Z.P. za m-c październik [1949 r.], k. 93. Zob. także: *ibidem*, Sprawozdanie opisowe Z.P..., k. 109.

Komendant ściśle współpracował z zarządem ZMP i informował go o wszelkich działaniach. Nadal jednak miano pewne uwagi co do osób, które wstępowały do harcerskiego aktywu, wskazując, iż nadal nie jest to element odpowiednio „zetempowski” i mało wyrobiony ideologicznie³⁸.

Członkowie władz hufca otwarcie występowali przeciwko tzw. staremu harcerstwu³⁹. Na odprawie komendy hufca w listopadzie 1949 r. komendant powiedział m.in., że: „Obecnie w naszym państwie toczy się nadal walka (...) musimy być czujni, gotowi, aby odeprzeć ataki ludzi żyjących jeszcze starymi tradycjami, tym bardziej, że wśród nas znajdują się podobne jednostki”⁴⁰. Miesiąc później na innym zebraniu padły takie słowa: „Dawne harcerstwo było organizacją samą w sobie, istniejącą w oderwaniu od codziennego szarego życia. Obecne harcerstwo ma na celu wciągnięcie dziecka w krąg życia (...) oraz intensywną walkę w obronie pokoju powszechnego”⁴¹. Takie i podobne stwierdzenia należy zaś wiązać z planem całkowitego wyrugowania idei skautowych i tradycji przedwojennego harcerstwa⁴². Do tego konsekwentnie zmierzano w całym kraju⁴³. Ich miejsce zajęły wytyczne partii i ideologii socjalistycznej. Istotę stanowiła „przyjaźń” ze Związkiem Radzieckim i pozytywny stosunek do wszystkiego, co było związane z tym krajem⁴⁴. Harcerze mieli też wspierać szkołę we wpajaniu „(...) w młodzież ducha postępu opartego o światopogląd naukowy”⁴⁵. Równocześnie apelowano o ścisłą współpracę z ZMP⁴⁶. To wszystko było doskonale widoczne w codziennej działalności ZHP. Już pod koniec roku 1949 legnicy harcerze, podobnie jak wszystkie inne organizacje, szkoły, zakłady pracy, włączyli się w obchody siedemdziesiątych urodzin... Józefa Stalina⁴⁷. Jak czytamy w protokole z odprawy hufca: „W wolnych wnioskach zabrał głos drużynowy (...), który wystąpił z projektem zobowiązania celem uczczenia urodzin Generalissimusa Stalina. Projekt przyjęty został licznymi oklaskami”⁴⁸. Oprócz tego w grudniu 1949 r. i w styczniu 1950 r. odbyły się także zbiórki z okazji rocznicy powstania PZPR, za-

³⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie opisowe za m-c grudzień 1949 r., k. 119.

³⁹ Jedną z metod przyjętych przez komunistów była dyskredytacja dotychczasowego ruchu jako sprzecznego z ideami budowanego w kraju socjalizmu, a zarazem wrogiego postępowi, bo klerykalnemu. Komunistyczni ideolodzy odrzucali dorobek skautingu, bo ten był „(...) reakcyjny, imperialistyczny, faszystowski, wypaczał charakter, zrażał do nauki i szkoły. Wprowadzał młodzież w świat fikcji, obłudy, w kult prymitywizmu i nie uczył odpowiedzialności społecznej”, zob. E. Sobiech, *op. cit.*, s. 68.

⁴⁰ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Protokół z odprawy komendy Hufca z 13 XI 1949 r., k. 49.

⁴¹ *Ibidem*, Protokół z odprawy drużynowych dn.[ia] 8 XII 1949 r., k. 61.

⁴² R. Bojar, *op. cit.*, s. 38.

⁴³ E. Głowacka-Sobiech, *op. cit.*, s. 70; S. Czopowicz, *op. cit.*, s. 110. W jednym z dokumentów stworzonym kilka lat później pisano, że: „(...) trzeba było się rozprawić (...) z przeżytkami skautowej, baden – powellońskiej ideologii, która pokutowała wśród znacznej części nauczycieli i kadry”, zob. APWr., PWRNWr., sygn. XVII/65, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego ZMP i Wydziału Oświaty PWRN o pracy Organizacji Harcerskiej województwa wrocławskiego, k. 8.

⁴⁴ E. Głowacka-Sobiech, *op. cit.*, s. 70.

⁴⁵ APL, PPRNL, sygn. 1041, Sprawozdanie z wizytacji szkoły Podstawowej w Siedliskach gm.[ina] Grzymalin, przeprowadzonej przez podinsp.[ektora] szkolnego mgr. Słupskiego Apolinarego w obecności wizytatora Kurat.[ora] O.S. Wrocławskiego w dniu 19 I 1950 r., k. 15.

⁴⁶ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Protokół z odprawy komendy Hufca z 13 XI 1949 r., k. 50.

⁴⁷ *Harcerze dolnośląscy przed 70 rocznicą urodzin J. Stalina*, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 342 z 12 XII 1949, s. 6.

⁴⁸ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Protokół z odprawy..., k. 61.

kończenia Planu Trzyletniego⁴⁹ oraz planowanego rozpoczęcia Planu Sześcioletniego⁵⁰. Dodatkowo poszczególne drużyny miały odwiedzić lokalne zakłady pracy w celu zapoznania się z dorobkiem Planu Trzyletniego⁵¹. Z kolei niedługo później w drużynach rozpoczęto zbiórki związane z rocznicą śmierci Lenina (21 stycznia)⁵². Jasno to pokazuje, że w tym czasie ruch harcerski działał już wedle propagandowego kalendarza komunistów.

Warto wspomnieć, że pod koniec 1949 r. zlikwidowano też niezależność organizacyjną hufca żydowskiego (określony w dokumencie skrótem OHŻ), który został scalony z hufcem ZHP⁵³. W następnych latach harcerstwo w szkole żydowskiej działało podobnie jak w innych placówkach oświatowych⁵⁴.

Wraz z początkiem 1950 r. legnicki hufiec rozpoczął przygotowania do zapowiadanego przyjęcia nowego prawa harcerskiego oraz przyrzeczenia⁵⁵. Poszczególne drużyny przeprowadzały zbiórki poświęcone „(...) nowemu prawu i znaczkowi harcerskiemu”⁵⁶. Ich nowa treść została ostatecznie uchwalona w maju przez Zarząd Główny ZMP. Wprowadzone 1 czerwca 1950 r. przyrzeczenie brzmiało następująco:

„Przyrzekam uroczystie wobec kolegów i narodu polskiego uczyć się i pracować dla Dobra Ojczyzny i sprawy socjalizmu. Przyrzekam wiernie przestrzegać prawa harcerskiego, całym sercem, zawsze i wszędzie służyć Polsce Ludowej”⁵⁷.

Niebawem odrzucona została cała dotychczasowa symbolika harcerstwa. Zniknął symbol lilijki, krzyż harcerski, pozdrowienie „Czuwaj” zostało rozbudowane do „W nauce, pracy i walce – Czuwaj!”, umundurowanie upodobniono do odzieży radzieckich pionierów, a wprowadzona odznaka harcerska była zbieżna ze znakiem ZMP. Całkowicie wyrugowano religię, wprowadzono nowy salut (pionierski), a pieśnią harcerską stał się hymn Światowej Federacji Młodzieży Demokratycznej⁵⁸.

⁴⁹ Plan trzyletni (Plan Odbudowy Gospodarczej) – realizowany w latach 1947–1949 plan gospodarczy, w wyniku którego odbudowano polską gospodarkę ze zniszczeń wojennych. Uznawany za jedyne skuteczne tego typu przedsięwzięcie z czasów Polski Ludowej.

⁵⁰ Plan sześcioletni (Plan Budowy Podstaw Socjalizmu) – realizowany w latach 1950–1955 plan gospodarczy, nastawiony głównie na rozwój przemysłu ciężkiego. Zakończył się kryzysem społecznym oraz politycznym.

⁵¹ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Protokół z odprawy..., k. 60.

⁵² *Ibidem*, Sprawozdanie opisowe od dnia 1 I 1950 r., k. 80.

⁵³ *Ibidem*, Protokół z odprawy Komendy Powiatowej Z.H.P. odbytej dnia 10 I 1950 r., k. 84.

⁵⁴ O działalności „harcerstwa” w szkole żydowskiej w pierwszej połowie lat 50.: B. Techmańska, *Edukacja dzieci i młodzieży narodowości żydowskiej w Legnicy w latach 1946–1968*, „Studia Śląskie” 2011 (t. 70), s. 42–43. Autorka podaje jednak błędnie, że funkcjonowało ono wówczas pod egidą Organizacji Harcerskiej Polski Ludowej.

⁵⁵ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Protokół z odprawy..., k. 83.

⁵⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie okresowe z pracy drużyny im. N. Tajtelbaum przy szkole nr 7 z okresu od 1 I–1 III 1950 r., k. 152.

⁵⁷ *Wybór źródeł do dziejów ZHP. Tom II. Walka, sowietyzacja, odwilż, kryzys i upadek (1944–1988)*, wybór i oprac. K. Marszałek, Kraków 2014, s. 55.

⁵⁸ E. Głowacka-Sobiech, *op. cit.*, s. 71–72; S. Czopowicz, *op. cit.*, s. 113–114.

Jak przyjmowali te narzucane zmiany sami harcerze? We wspomnieniach osób związanych z tamtymi wydarzeniami pojawiają się głosy krytyki wobec tak sztucznego i bezkrytycznego przyjmowania rozwiązań zza wschodniej granicy. Bronisław Freidenberg wspomina m.in. o nakazie noszenia czerwonych chust⁵⁹.

Bardzo rzadko w źródłach odnotowywano przykłady oporu. Po pierwsze, pisanie o tym nie było władzy na rękę, a po drugie, sami ludzie, bojąc się represji za otwarty sprzeciw, wybierali po prostu odejście z ruchu harcerskiego. Mowa tutaj zresztą o kadrze średniego szczebla, bo struktury kierownicze (etatowe) zostały wówczas prawie całkowicie wymienione⁶⁰. Zdarzały się jednak pewne „incydenty”. W jednym z protokołów z października 1949 r. odnotowano wypowiedź drużynowego, który zrezygnował z dalszej współpracy z hufcem, bo „(...) oświadczył, że mu już nie odpowiada harcerstwo (...)”⁶¹. Z dużym oporem spotkano się jeszcze wtedy, gdy zasugerowano drużynom prenumeratę propagandowej prasy⁶². Przeważał więc bierny opór. Dlatego nie można wykluczyć także tego, że z powodu niechęci do nowych porządków powstał w latach następnych poważny problem kadrowy – brak chętnych do pracy przewodnika szkolnych drużyn, przykładowo w październiku 1951 r. w Szkole Podstawowej nr 2 żaden z nauczycieli nie chciał przyjąć takiej funkcji, co wywołało wyraźną irytację kierownika placówki⁶³. Postawę niektórych z nich zapamiętano i gdy szkoła miała zostać przekształcona w szkołę świecką pod auspicjami TPD, argumen-

Drużyna harcerzy ze Szkoły Podstawowej nr 5 w Legnicy przed wymarszem na pl. Słowiański, 1 maja 1950 r. Po prawej stoi ich opiekun Antoni Pietrucin. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy (nr inw. ML/HP/1712)

⁵⁹ B. Freidenberg, *Z mojego sztambucha. Pożegnanie z lilijką*, „Panorama Legnicka”, nr 20 z 17–23 V 2000, s. 9.

⁶⁰ E. Głowacka-Sobiech, *op. cit.*, s. 75.

⁶¹ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Protokół z odprawy drużynowych w dniu 13 X 1949 r., k. 33.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ APL, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy 1950–1971 [dalej: PPRNL], sygn. 972, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej przy Szkole nr 2 w Legnicy z dnia 11 X 1951 r., b.p.

Drużyna harcerek ze Szkoły Podstawowej nr 5 w Legnicy przed wymarszem na pl. Słowiański, 1 maja 1950 r. Po prawej stoi ich opiekunka Stanisława Pelowska. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy (nr inw. ML/HP/1712)

tem za usunięciem z grona pedagogicznego jednej z nauczycielek było to, że „(...) ujawniła (...) niewłaściwy stosunek do harcerstwa wyrażający się w tym, że kiedy zaproponowano jej funkcję Przedwodn[iczk]i Drużyny Harcerskiej, płatnego z 1/3 etatu oświadczyła, że się tego nie podejmie, gdyż praca w harcerstwie jej nie odpowiada”⁶⁴.

Oficjalnie takich problemów jednak nie było, a na pewno nikt o nich publicznie nie mówił. W lokalnej prasie pojawiła się za to informacja o przygotowaniach harcerskich drużyn do przyjęcia nowego statutu oraz odznaki harcerskiej, co miało nastąpić 1 czerwca. Kreowano w niej obraz radości towarzyszącej tym wydarzeniom, kiedy „Na zebraniach odczytywane są pogadanki w czasie których harcerze wyrażają radość z mającej nastąpić reorganizacji ZHP”⁶⁵. W czerwcu 1950 r. na łamach dziennika „Legnickie Słowo Polskie” zamieszczono propagandową relację z uroczystości składania nowego przyrzeczenia harcerskiego w Szkole Podstawowej nr 1 w Legnicy:

„Młodzi chłopcy i dziewczęta w mundurkach harcerskich, ustawieni w czworobok z niecierpliwością oczekują na tę doniosłą chwilę.

- Kiedy »to« już będzie? – pyta półgłosem mały harcerzyk Wierzbicki.

Rozmowy i hałas cichną, bo oto na plac wkracza poczet sztandarowy.

- Do przyrzeczenia wystąp – pada komenda opiekunki ogniwa harcerskiego przy tutejszej szkole, ob. Górskiej.

Orkiestra kolejarzy przybyła specjalnie na tę uroczystość, gra »Międzynarodówkę«. Postacie dziewcząt i chłopców w mundurkach wyprężają się na baczność. Z młodych piersi wyrывa się śpiew.

Czwórka harcerek i harcerzy przodowników w nauce, odczytuje na głos przyrzeczenie i prawo harcerskie.

⁶⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie z czynności Komisji, b.p.

⁶⁵ 10.000 godzin oto czyn harcerzy, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 127 z 9 V 1950, s. 4.

Wzruszenie i powaga malują się na twarzach dziewcząt i chłopców, gdy powtarzają słowa przysięgi harcerskiej: »Przyrzekam uroczyście wobec kolegów i narodu polskiego uczyć się i pracować dla dobra Ojczyzny i sprawy socjalizmu... wiernie przestrzegać prawa harcerskiego, całym sercem zawsze i wszędzie służyć Polsce Ludowej...«.

Ob. Górską, kierownik szkoły ob. Kuczera, i prezes koła rodzicielskiego ob. Juranek wręczają odznaki harcerskie: »Bądź prawym i dzielnym harcerzem. Kochaj Ojczyznę i służ jej całym życiem«.

Młodzi uczniowie, nie należący do harcerstwa, z podziwem i z zazdrością patrzą na swych starszych kolegów, otrzymujących odznaki»⁶⁶.

Ostateczna likwidacja ZHP (beprawna)⁶⁷ i zastąpienie go pseudoharcerską Organizacją Harcerską Związku Młodzieży Polskiej (OH ZMP), co nastąpiło na przełomie 1950 i 1951 r. (w styczniu 1951 r. miejsce hufców zajęły wydziały harcerskie w strukturach ZMP)⁶⁸, tak naprawdę sankcjonowała już istniejący od miesięcy stan rzeczy. Kres wolnego harcerstwa wyznacza przełom lat 1948 i 1949, czyli początek stalinizmu w Polsce.

2.2. W nowej rzeczywistości

Wraz z opisanymi wyżej zmianami harcerstwo działające pod sztandarem OH ZMP, określane jako przeorganizowane Z.H.P.⁶⁹ lub „czerwone harcerstwo”⁷⁰, stało się niczym innym, jak następną platformą komunikacji przestrzeni publicznej, tym razem ukierunkowaną na młodzież szkół podstawowych. Jak bowiem mawiali lokalni działacze PZPR: „(...) od tego jak wychowamy młodzież, zależy jak szybko zbudujemy socjalizm”⁷¹.

Organizacja Harcerska stanowiła część Związku Młodzieży Polskiej⁷². W strukturze komunistycznej młodzieżówki istniał osobny wydział zarządzający harcerstwem (Wydział Szkolno-Harcerski⁷³ lub Wydział Harcerski⁷⁴)⁷⁵, który kierował działalnością

⁶⁶ „Będą pracować dla Polski Ludowej”. *Młodzież szkoły podstawowej nr 1 składa przyrzeczenia harcerskie*, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 157 z 9 VI 1950, s. 6.

⁶⁷ E. Głowacka-Sobiech, *op. cit.*, s. 80.

⁶⁸ W. Hauser, M. Wierzbicki, *op. cit.*, s. 197.

⁶⁹ APL, PPRNL, sygn. 972, Sprawozdanie powizytacyjne z wizytacji szkoły nr 2 w Legnicy przeprowadzonej przez podinspektora szkolnego mgr Słupskiego Apolinarego (10–13 II 1950 r.), b.p.

⁷⁰ APL, PPRNL, sygn. 973, Protokół z konferencji klasyfikacyjnej odbytej dnia 27 I 1951 r. pod przewodnictwem kier.[owniczki] szkoły ob. Repelowskiej Łucji, b.p.

⁷¹ APL, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy 1950–1971 [dalej: PMRNL], sygn. 187, Protokół nr XXX/56 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 13 VII 1956 r., k. 32.

⁷² APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Rozdzielnik (3 I 1951 r.), k. 1.

⁷³ Np. APWr., ZMPZPL, sygn. 49, Plan pracy ZP ZMP Wydział Szkolno-Harcerski z przygotowań do Złotu – pow.[iat] Legnica, k. 31.

⁷⁴ Np. APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Instrukcja w sprawie zebrania sprawozdawczo-wyborczych w drużynach harcerskich (14 IX 1951 r.), k. 188; APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z posiedzenia prezydium Z.P.Z.M.P. w Legnicy w dn.[iu] 17 XI 1951 r., k. 144.

⁷⁵ Co ciekawe, już w pierwszej połowie 1949 r. w dokumentacji legnickiego ZMP pojawiło się określenie „referat ZHP”, zob. APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z posiedzenia prezydium dnia 11 IV 1949 r., k. 60.

OH⁷⁶. Ścisła współpraca „harcerzy” z OH z członkami ZMP była na porządku dziennym⁷⁷, a organizację określano mianem „pomocnika” ZMP⁷⁸. Jak powiedziano na jednym z zebrania: „Ideologia ZHP-owca jest ideologią każdego ZMP-owca, My jesteśmy odpowiedzialni za rozwój ZHP”⁷⁹. ZMP pełnił jednocześnie rolę ich opiekuna⁸⁰ i kontrolera⁸¹. Jego członkowie byli typowani na przewodników poszczególnych drużyn szkolnych OH⁸² (odnaleziono jedną wzmiankę świadczącą o tym, że sięgano również po członków PZPR)⁸³. Pracowali w szkołach na etacie – w 1951 r. w mieście były to dwie osoby na pełnym etacie (SP nr 4 i 5) oraz pięć kolejnych na 1/3 etatu (SP nr 1, 2, 3, 6 i 7)⁸⁴. Każdego miesiąca przechodzili oni dwudniowe szkolenia⁸⁵. Z kolei według danych z 1954 r. na terenie powiatu istniało osiem etatów przewodników, dziewięciu następnych pracujących na zasadach rytczaftu oraz piętnastu przewodników społecznych⁸⁶.

Natomiast koła ZMP miały otaczać opieką wybrane drużyny szkolne „harcerzy”⁸⁷. Brak jednak na ten temat jednolitych danych. Zachowały się bowiem trzy spisy z 1951 r. (jeden ze stycznia i dwa z marca), które różnią się od siebie pod kątem niektórych kół ZMP zaangażowanych w pomoc drużynom OH⁸⁸ (**tab. 2.1.**).

⁷⁶ APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Plan kwartalny posiedzeń Wydziału Harcerskiego Z.P.Z.M.P. pow. Legnica (9 X 1951 r.), k. 246; APWr., ZMPZPL, sygn. 49, Plan pracy Zarządu Powiatowego ZMP Wydział Szkolno-Harcerski w Legnicy na okres od dnia 23 IV do dnia 30 VI 1952 r., k. 2.

⁷⁷ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Sprawozdanie z pracy drużyny od dnia 1 IX 1949 r., k. 225; APWr., Związek Młodzieży Polskiej. Zarząd Miejski w Legnicy 1948–1956 [dalej: ZMPZML], sygn. 40, Sprawozdanie ustępującego zarządu szkolnego ZMP przy szkole TPD w Legnicy, k. 5; *Już za dwa dni początek nowego roku szkolnego. W programie uroczystości występy świetlicowe i pochód*, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 238 z 30 VIII 1950, s. 6.

⁷⁸ APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z posiedzenia prezydium ZP ZMP w dniu 29 XI 1955 r. w Legnicy, k. 293.

⁷⁹ *Ibidem*, Protokół z I-go..., k. 67.

⁸⁰ APWr., Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy, woj. wrocławskie 1948–1975 [dalej: KPPZPRL], sygn. 118, Protokół z posiedzenia egzekutywy K.M. PZPR Legnica z dnia 9 X 1952 r., k. 77.

⁸¹ APWr., KPPZPRL, sygn. 130, Protokół z posiedzenia egzekutywy K.M. P.Z.P.R. w Legnicy w dniu 17 XI 1955 r., k. 111.

⁸² APL, PPRNL, sygn. 973, Szkoła Ćwiczeń przy Państ.[wowym] Liceum Pedagog.[icznym] w Legnicy. Roczne sprawozdanie opisowe (6 VII 1954 r.), b.p.

⁸³ APWr., KPPZPRL, sygn. 114, Notatka informacyjna Egz.[ekutywy] KW z 22 IX 1950 r. o pracy POP i ZMP w szkołach podstawowych str. 4 pkt 1, k. 250.

⁸⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie Wydziału Oświaty M.R.N. o pracy z kadrami nauczycielskimi w szkołach podstawowych, k. 326.

⁸⁵ APWr., ZMPZML, sygn. 3, Plan pracy z Zarządu Powiatowego i Miejskiego 1–30 XI 1949 r., k. 15; APL, PMRNL, sygn. 173, Analiza wyników nauczania za I półrocze 1952/53 r. w szkołach podstawowych na terenie miasta Legnicy (5 II 1953 r.), k. 275; APL, PMRNL, sygn. 108, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty MRN w dniu 3 III 1955 r. o godz. 17-tej, k. 23; APWr., KPPZPRL, sygn. 114, Sprawozdanie Wydziału Oświaty..., k. 327. W 1955 r. informowano, że odbywały się w Domu Harcerza, zob. APWr., KPPZPRL, sygn. 130, Protokół z posiedzenia..., k. 111.

⁸⁶ APL, PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z przeprowadzonej wizytacji szkolnictwa podstawowego w powiecie legnickim przez wizytatora szkół Tużnika Józefa w czasie 18–23 I 1954 r. i 3 II 1954 r., k. 13.

⁸⁷ APWr., ZMPZML, sygn. 3, Plan pracy Wydz[iału] Harcerskiego przy ZM. ZMP w Legnicy od dnia 14 III do dn.[ia] 30 IV 1951 r., k. 57.

⁸⁸ *Ibidem*, Wykaz wytypowanych kół ZMP przy zakładach pracy do opieki nad drużynami przez prezydium ZM ZMP w dniu 14 III 1951 r., k. 60; *ibidem*, Wykaz wytypowanych kół ZMP przy zakładach pracy i szkołach do opieki nad drużynami harcerskimi przez prezydium ZM ZMP w dniu 14 III 1951 r., k. 61.

Tabela 2.1. Zestawienie trzech spisów drużyn Związku Młodzieży Polskiej opiekujących się drużynami OH ZMP na terenie Legnicy (1951 r.).

KOŁO ZMP OPIEKUJĄCE SIĘ DRUŻYNĄ OH ZMP			DRUŻYNA OH ZMP POD OPIEKĄ KOŁA ZMP
STYCZEŃ 1951	MARZEC 1951 (SPIS NR 1)	MARZEC 1951 (SPIS NR 2)	
Koło przy Liceum Ogólnokształcącym	Koło przy Spółdzielni „Nasza Przyszłość”		Szkoła nr 1
Koło przy Gimnazjum Handlowym/koło przy Technikum Energetycznym	Koło przy Octowni	Koło przy Gimnazjum Handlowym	Szkoła nr 2
Koło przy Szkole Odzieżowej	Koło przy Związku Zawodowym Kolejarzy	Koło przy PKP	Szkoła nr 3
brak danych	Koło przy Legnickich Zakładach Wytwarzania Papierniczych	Koło przy Legnickich Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego	Szkoła nr 4
Koło przy Szkole TPD/ koło przy Technikum Energetycznym	Koło przy Zakładach Przetwórstwa Owocowo- Warzywnego	Gimnazjum Energetyczne	Szkoła nr 5
Koło przy Gimnazjum Winiarskim	Koło przy Państwowych Zakładach Przemysłu Fermentacyjnego		Szkoła nr 6
Koło przy Szkole TPD	Koło przy Spółdzielni „Jedność”		Szkoła nr 7
brak danych	Koło przy Legnickich Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego	Organizacje szkolne ZMP	Szkoła TPD
Koło przy Liceum Pedagogicznym			Szkoła Ćwiczeń

Źródło: APWr., ZMPZML, sygn. 3, k. 60–61; APWr., KPPZPRL, sygn. 115, k. 38–40.

Równocześnie „harcerstwo” miało być kuźnią kadr ZMP, jego celem było bowiem przygotowanie członków OH do pracy w szeregach komunistycznej młodzieżówki⁸⁹. Najwyżej oceniani absolwenci klas siódmych byli tam „przekazywani”⁹⁰. Dlatego też ostatnie zdanie nowego prawa harcerskiego brzmiało: „Harcerz przygotowuje się do pracy w szeregach Związku Młodzieży Polskiej”⁹¹. W 1956 r. zmieniono je na: „Harcerz pragnie zostać dobrym zetempowcem”⁹².

Działalność organizacji wpisywała się w stu procentach w oczekiwania komunistów. Członkowie OH byli więc aktywnymi uczestnikami ówczesnego życia publicznego, którego rytm wyznaczała niedemokratyczna władza. Faktem stał się więc udział reprezentantów tej organizacji we wszelkich świętach, uroczystościach, a nawet zjazdach partyjnych⁹³. Choć już w latach 40. harcerze brali udział w różnego rodzaju uroczystościach, w tym również tych komunistycznych, to jednak z czasem udział w nich, jak święto 1 Maja, stał się ich świętym obowiązkiem. OH, zarówno z miasta i powiatu⁹⁴, nie tylko brała udział w pochodach i w imprezach towarzyszących (część z nich zresztą sama organizowała⁹⁵). Powszechne były zobowiązania związane z pierwszomajowym Świętem Pracy⁹⁶. Przykładowo w 1950 r. drużyna harcerska przy Szkole Podstawowej nr 4 w Legnicy zobowiązała się do dwugodzinnej pracy przy odgruzowaniu pl. Stalina, w czasie której oczyścili i ułożyli 475 sztuk cegły⁹⁷. Z kolei ich koledzy i koleżanki z Bieniowic postanowili naprawić drogę polną o długości 120 metrów⁹⁸. Niektóre z nich

⁸⁹ APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z IV Konferencji Powiatowej Związku Młodzieży Polskiej pow.[iat] Legnica (23 V 1953 r.), k. 238.

⁹⁰ APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół nr 3 z posiedzenia prezydium ZP z dnia 9 V 1952 r., k. 193; *ibidem*, Protokół z posiedzenia prezydium ZP ZMP w dniu 2 VI 1952 r., k. 205; APWr., ZMPZPL, sygn. 7, Plan pracy prezydium ZP ZMP w Legnicy na drugi kwartał 1956 r., k. 232; APWr., ZMPZML, sygn. 3, Plan pracy prezydium Zarządu Miejskiego ZMP w Legnicy na II kwartał, k. 81.

⁹¹ Rozwijając ten wątek pisano: „Harcerz wie, że ZMP prowadzi całej młodzieży polskiej w pracy dla budowy socjalizmu. ZMP-owców, uważa za starszych braci, razem z nimi pracuje i uczy się od nich. Stara się być godnym przyjęcia w ich szeregi, gdy dorośnie”, zob. *Nasze prawo*, „Świat Młodych”, nr 21 z 29 V 1950, s. 1. Zob. także: *Wybór źródeł do...*, s. 55.

⁹² E. Głowacka-Sobiech, *op. cit.*, s. 100.

⁹³ APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie Ogólnokształcącej szkoły T.P.D. st.[opnia] podstawowego w Legnicy z wyników klasyfikacji za I półrocze 1951/52, b.p.

⁹⁴ Np. APL, PPRNL, sygn. 994, Sprawozdanie roczne Szkoły Podstawowej w Bieniowicach, b.p.; APL, PPRNL, sygn. 1024, Sprawozdanie roczne r.[ok] szk.[olny] 1949/50 (28 VI 1950 r.), b.p.

⁹⁵ Np. APWr., KPPZPRL, sygn. 123, Notatka informacyjna o stanie przygotowań do 1-go Maja na posiedzenie egzekutywy K.M. PZPR w dniu 28 maja br., k. 99.

⁹⁶ Np. APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Sprawozdanie (19 IV 1951 r.), k. 24; *ibidem*, Sprawozdanie z wyjazdu z terenu do Szkoły Podstawowej w Rzeszotarach dn.[ia] 28 IV 1951 r., k. 52; *ibidem*, Sprawozdanie z terenu na wydziale ZHP w Szkole Podstawowej w Mikołajowicach dnia 19 V 1951 r., k. 88; APL, PPRNL, sygn. 972, Dokument zatytułowany: *Drużyna harcerska im. gen. Karola Świerczewskiego przy podstawowej szkole nr 2 w Legnicy dla uczczenia 60-tej rocznicy urodzin B. Bieruta i Święta Pracy powzięła następujące zobowiązania*, b.p.

⁹⁷ *Notatnik legnicki*, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 113 z 25 IV 1950, s. 3. Zob. także: *Harcerze z Grzymalina w Czynie Pierwszomajowym*, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 99 z 11 IV 1950, s. 4.

⁹⁸ APL, PPRNL, sygn. 994, Sprawozdanie roczne Szkoły..., b.p.

dotyczyły uprzątnięcia lub upiększenia przez nich swoich własnych szkół⁹⁹. Łącznie czyn pierwszomajowy legnickich harcerzy wyniósł wówczas 10 000 godzin pracy¹⁰⁰. Na pochodach „harcerze” maszerowali ramię w ramię z członkami ZMP i PO „Służba Polsce”¹⁰¹. W 1951 r. chwalono ich wkład w obchody:

„Bardzo bogato przedstawia się grupa harcerska, która zwłaszcza jeśli chodzi o Dom Harcerza będzie miała wiele eksponatów, jak modele szybowcowe (ponad 20 szt.), sprzęt sportowy, znaczki młodzieżowe, sprzęt kajakerski, eksponaty wykonane przez wspomniany dom, jak detektory, plansze »wieś w Planie 6-letnim«, »na odcinku elektryfikacji«, »przrzeczenie harcerskie« i inne”¹⁰².

Uroczystości Święta 1 Maja poprzedzano zebraniem i spotkaniem, na których omawiano istotę tego dnia¹⁰³. Innym świętem, gdzie „harcerze” zawsze mieli swoją reprezentację, był 22 Lipca¹⁰⁴, czyli święto PKWN¹⁰⁵. Obchodzili też lokalne lutowe święto „wyzwolenia Legnicy”, czyli rocznicę zajęcia miasta przez Armię Czerwoną¹⁰⁶. Wszystko, bez żadnego wyjątku, okraszono grubą warstwą ideologii. Nawet Międzynarodowy Dzień Dziecka został silnie zideologizowany, ponieważ wśród zalecanych haseł znalazły się takie, jak: „Niech żyje Józef Stalin – niezłomny chorąży pokoju – przyjaciel i obrońca dzieci całego świata”, „Niech żyje Bolesław Bierut, wielki przyjaciel i twórca szczęśliwej przyszłości naszych dzieci” czy „Przyjaźń z ZSRR i krajami Demokracji Ludowej – niezawodna obrona naszych dzieci przed ludobójcami imperialistycznymi”¹⁰⁷.

OH, a więc młodzież szkolną, aktywizowano również do innych działań na niwie społecznej. Oczywiście oficjalnie wszystkiemu temu przypisywano spontaniczność i oddolność takich inicjatyw, aczkolwiek wszystkie były starannie wyreżyserowanymi, zakłamanymi spek-

⁹⁹ APL, PPRNL, sygn. 1041, Drużyny Z.H.P. na terenie szkoły, k. 26, 29.

¹⁰⁰ *10.000 godzin oto...*, s. 4.

¹⁰¹ APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z posiedzenia Prezydium Z.P. ZMP w Legnicy z dn.[ia] 2 V 1950 r., k. 127.

¹⁰² APWr., ZMPZML, sygn. 1, Notatka o przygotowaniach do 1 Maja na odcinku młodzieżowym (26 IV 1951 r.), k. 33.

¹⁰³ Np. APWr., ZMPZML, sygn. 3, Plan przygotowań Zarządu Miejskiego ZMP do Międzynarodowego święta klasy robotniczej. 1-szy maja 1953 r., k. 245.

¹⁰⁴ APWr., KPPZPRL, sygn. 120, Ocena przygotowań i przebiegu święta 22 lipca w Legnicy, k. 132; APWr., ZMPZML, sygn. 3, Plan przygotowania kolumny młodzieżowej na dzień 22 lipca (17 VII 1953 r.), k. 256.

¹⁰⁵ Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego – odezwa PKWN (marionetkowego i samowznającego, a zarazem znajdującego się pod całkowitą kontrolą Związku Radzieckiego, organu usurpującego sobie prawo do sprawowania władzy wykonawczej) została ogłoszona 22 lipca 1944 r. Wydarzenie to leży u podstaw niedemokratycznego przejęcia władzy w Polsce przez komunistów.

¹⁰⁶ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Sprawozdanie opisowe za okres od 1 I 1950 r. do 15 III 1950 r. (219. drużyna im. Jarosława Dąbrowskiego), k. 175.

¹⁰⁷ APWr., ZMPZPL, sygn. 49, Hasła na międzynarodowy dzień dziecka (3 IV 1952 r.), k. 1. Zob. także: APWr., KPPZPRL, sygn. 117, Notatka informacyjna z przygotowań do Międzynarodowego Dnia Dziecka (28 V 1952 r.), k. 59–60.

takłami propagandowymi. Dotyczyło to np. II Kongresu Obrońców Pokoju¹⁰⁸. Latem 1950 r. w „Legnickim Słowie Polskim” informowano o zobowiązaniach legnickich harcerzy przebywających na wyjeździe kolonijnym:

„Druga drużyna kolonijna im. Gen. Świerczewskiego (...) pierwsza sformułowała swe zobowiązania:

Postanowiono zorganizować wystawę prac kolonijnych z uwypukleniem zagadnienia walki o pokój, przepracować w PGR Wojcieszów 80 godzin, oraz tyleż roboczogodzin zaofiarować kamieniołomowi, jak też zorganizować specjalną akademię dla miejscowej ludności z okazji Krajowej Konferencji Pokoju. Poza tymi zespołowymi zobowiązaniami powziętymi przez drużynę, niektórzy harcerze podjęli indywidualne zobowiązania.

Tadeusz Skwarek podejmując się wykonania planszy dekoracyjnej tematycznej związanej z walką o pokój, wezwał do współzawodnictwa druha **Adamowa**, który zapowiedział wykonanie dwóch plansz na temat »Chleb« i wezwał do dalszego współzawodnictwa drużynowego **Stefana Łytkę**. Ten ostatni zorganizuje specjalne ognisko harcerskie.

(...)

Trzecia drużyna kolonijna im. Janka Krasickiego, również zaofiarowała 81 godzin pracy w PGR Wojcieszów oraz 108 godzin w wapienniku. Postanowiono też urządzić wystawę prac kolonijnych oraz wziąć udział w akademii i ognisku. Pierwsza drużyna im. Tadeusza Kościuszki postanowiła oczyścić z chwastów jedną szkółkę leśną oraz wykonać dekoracyjne plansze i wypuścić specjalny numer gazetki ściennej¹⁰⁹.

Natomiast już w listopadzie legnicy harcerze wysłali również list do Prezydium II Światowego Kongresu Obrońców Pokoju:

„My harcerze miasta Legnicy z radością witamy II Kongres Obrońców Pokoju, obradujący w Warszawie.

Dumni jesteśmy, że Kongres odbywa się właśnie w naszej Ojczyźnie, najbardziej zniszczonej przez wojnę i odbudowującej się w szybkim tempie, dzięki wysiłkowi całego narodu. Wierzimy, że Kongres przyczyni się do ugruntowa-

¹⁰⁸ II Kongres Obrońców Pokoju – międzynarodowa impreza zorganizowana w Warszawie w dniach 16–22 listopada 1950 r., poprzedzona wielomiesięcznymi przygotowaniem. Należy go rozumieć jako wyraz szerszego programu polityki informacyjnej (propagandowej) państw tzw. bloku wschodniego, z ZSRR na czele. Oficjalnie mówiono o idei pokoju i konieczności wyrzeknięcia się broni atomowej, gdy jednocześnie takową opracowywano w tajemnicy w Związku Radzieckim. Hasła głoszone podczas KOP miały zaś wpływać na opinię publiczną w krajach zachodu, która z kolei miała wywierać wpływ na rządzących nimi polityków.

¹⁰⁹ *Młodzież w walce o pokój. Jak Harcerskie Ogniska Kolonijne pragną uczcić Kongres Obrońców Pokoju?*, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 226 z 18 VIII 1950, s. 6.

nia Pokoju i wykaże, że nie uda się mordercom z Wall Street stłumić potężniejącego z dnia na dzień ruchu obrońców pokoju.

Nasza walka o Pokój – to walka o jak najlepsze wyniki w nauce.

Przyrzekamy dołożyć wszelkich starań, by zasłużyć sobie na miano prawdziwych Obrońców Pokoju.

Zasylamy Wam nasze gorące harcerskie pozdrowienia i życzymy Wam – Żołnierze Pokoju – owocnych obrad dla dobra ludzkości¹¹⁰.

Działano też na gruncie wewnątrzszkolnym, gdzie organizowano z tej okazji tzw. masówki¹¹¹.

Z kolei w styczniu 1951 r. Harcerski Ośrodek Metodyczny zorganizował w sali przy ul. Skarbowej poranek artystyczny (inscenizacje, recytacje, śpiew) w wykonaniu drużyn z Legnicy i Prochowic. Impreza odbyła się pod hasłem „Harcerze – dzieciom koreańskim”¹¹², nawiązującym do trwającego wówczas na Dalekim Wschodzie konfliktu wojennego¹¹³. Nie był to jedyny, ani pierwszy gest „oddolnej” solidarności organizacji z obywatelami komunistycznej Korei Północnej¹¹⁴.

2.3. Między statystyką a realną siłą – umasowienie szeregów OH ZMP

Komunistycznym władzom zależało na jak największym oddziaływaniu na młodzież szkolną. Dlatego, gdy tylko zlikwidowano resztki niezależnych organizacji młodzieżowych i dziecięcych, kolejnym zadaniem stało się wchłonięcie w podległe komunistom struktury OH ZHP jak największej liczby dzieci.

Również w Legnicy przystąpiono do akcji umasowienia harcerskich szeregów i to jeszcze w drugiej połowie 1949 r.¹¹⁵, czyli przed oficjalną likwidacją ZHP¹¹⁶. Zachęcano rodziców do udziału ich dzieci w ruchu harcerskim, przekonując do nowej wizji tego ruchu¹¹⁷. Chociaż na

¹¹⁰ *List harcerzy legnickich do II Kongresu Pokoju*, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 320 z 20 XI 1950, s. 8.

¹¹¹ APWr., ZMPZML, sygn. 39, Sprawozdanie (19 XI 1950 r.), k. 10.

¹¹² *Notatnik legnicki*, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 23 z 24 I 1951, s. 6.

¹¹³ Wojna koreańska – konflikt toczony w latach 1950–1953 (do dzisiaj nie zawarto pokoju, obowiązuje rozejm) pomiędzy komunistami z północy wspieranymi przez Chiny, a wspieranymi przez USA Koreańczykami z południa.

¹¹⁴ Np. *Harcerze ofiarowali na pomoc Korei 7.020 złotych*, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 212 z 4 VIII 1950, s. 6; APL, PPRNL, sygn. 977, Odpis. Protokół z konferencji klasyfikacyjnej odbytej w dniu 30 I 1951 r. w obecności przewodniczącego R.P. ob. Żabzy St.[anisława] i grona nauczycielskiego, b.p.

¹¹⁵ W grudniu 1949 r. w prasie informowano o zobowiązaniu legnickiego ZHP do zwiększenia liczby członków z 2972 do 3500 osób, zob. *Harcerze Dolnośląscy przed...*, s. 6. Pierwotnie komendant hufca chciał, aby w ramach akcji umasowienia liczba harcerzy do 1 maja 1950 r. wzrosła do czterech tysięcy, zob. APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Protokół z odprawy..., k. 50. Zob. także: *ibidem*, Protokół z odprawy..., k. 60.

¹¹⁶ Jedną z drużyn harcerskich która wówczas powstała była ta z Wądroża Wielkiego, zob. APL, PPRNL, sygn. 1047, Protokół nr 3 z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego w dniu 31 I 1950 r. w budynku szkolnym w Wądrożu Wielkim, k. 2.

¹¹⁷ APL, PMRNL, sygn. 103, Protokół zebrania wzorcowego – Komitetu Rodzicielskiego Szkoły Podstawowej nr 2 w Legnicy odbytego w dniu 12 XI 1950 r., k. 173.

konferencjach mówiono, że do harcerstwa powinno należeć 50% uczniów¹¹⁸, w rzeczywistości nie ukrywano nawet, iż oczekiwano, że w jego szeregi wstąpią wszyscy młodzi ludzie¹¹⁹. Hufiec mógł liczyć w tej materii na pomoc ZMP¹²⁰. Kłóciło się to jednak z propagandowym obrazem członka OH jako najlepszego z najlepszych. Widać to także po działaniach wewnątrz szkół, gdzie nie tworzone drużyn z wybranych uczniów, a za wszelką cenę chciano wypełnić wytyczne z hufca – np. placówce z Siedlisk narzucono rozbudowę struktur do poziomu setki uczniów¹²¹. Dlatego jednocześnie pojawiały się twierdzenia, że zbyt duże umasowienie OH źle wpłynie na jej poziom – członkostwo w niej miało być przecież wyróżnieniem¹²². Dla lokalnych dygnitarzy partyjnych, obawiających się krytyki z „centrali”, liczyła się tylko... statystyka. Dotyczyło to również ZMP, bo gdy np. odnotowywano zbyt duży spadek członków, sięgano po takie kroki, jak przyjmowanie w szeregi tej młodzieżówki całych siódmych klas¹²³, które wedle założeń nadal powinny znajdować się w strukturach OH. Robiono więc wszystko, aby tylko zadowolić władze zwierzchnie...

Działania podjęte w tym kierunku przez legnicki hufiec przynosiły efekty. O ile według stanu na 1 września 1949 r. na terenie mu podległym działało sześć drużyn harcerzy i sześć drużyn harcerek – łącznie 326 osób, to w styczniu 1950 r. organizacja liczyła już 1524 osoby (pięćdziesiąt jeden drużyn)¹²⁴. Chwalono się, że liczba drużyn zuchów zwiększyła się z dziewięciu do dwudziestu dwóch¹²⁵. W maju 1950 r. lokalna prasa informowała o poważnym zwiększeniu się szeregów hufca do osiemdziesięciu siedmiu drużyn (2998 członków)¹²⁶.

Na wzrost liczby członków OH wskazują też sprawozdania poszczególnych drużyn/szkół. W czerwcu 1950 r. w Szkole Podstawowej nr 4 w Legnicy było trzydziestu ośmiu harcerzy, czterdzieści pięć harcerek i czterdziestu dwóch zuchów (razem 125 osób)¹²⁷. Dwa lata później członków OH naliczono 298 i stanowili 49% ogółu uczniów¹²⁸. Natomiast w styczniu 1951 r. w szkole 11-letniej TPD (dziś II Liceum Ogólnokształcące im. S. Wyspiańskiego w Legnicy)

¹¹⁸ APL, ZML, sygn. 235, Protokół z nadzwyczajnego zebrania Rady Pedagogicznej w Publicznej Szkole Podstawowej w Siedliskach odbytego dnia 12 XII 1949 r., k. 254.

¹¹⁹ *Ibidem*, Protokół z zebrania Rady Pedagogicznej w Publicznej Szkole Podstawowej w Siedliskach odbytego dnia 26 XI 1949 r., k. 260.

¹²⁰ APWr., ZMPZWWr., sygn. 454, Wytyczne do planu..., b.p.

¹²¹ APWr., PPRNL, sygn. 1041, Protokół ze zwyczajnego zebrania Rady Pedagogicznej w Ogólnokształcącej Szkole stopnia podstawowego w Siedliskach odbytego dnia 26 I 1950 r., k. 6.

¹²² APL, PMRNL, sygn. 173, Protokół nr VI/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 13 II 1953 r., k. 253.

¹²³ APWr., ZMPZML, sygn. 2, Protokół z posiedzenia nadzwyczajnego prezydium ZM. ZMP odbytego dnia 7 VII 1952 r., k. 52.

¹²⁴ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Protokół z odprawy..., k. 83. Już w listopadzie 1949 r. chwalono się, że w „terenie” (powiat) zorganizowano czternaście drużyn, kiedy wcześniej istniały tylko dwie, zob. APWr., ZMPZWWr., sygn. 505, Sprawozdanie opisowe Z.P..., k. 109.

¹²⁵ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Protokół z odprawy..., k. 85.

¹²⁶ *10.000 godzin oto...*, s. 4.

¹²⁷ APL, PPRNL, sygn. 975, Sprawozdanie roczne. Stan na 30 VI 1950 r., b.p.; Archiwum Szkoły Podstawowej nr 4 im. Włodzimierza Puchalskiego w Legnicy [dalej: ASP4], Kronika z lat 1946–1956, 1962–1969, k. 39.

¹²⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie roczne Szkoły Podstawowej nr 4 w Legnicy za rok szkolny 1951/52, b.p.

na 360 uczniów 209 (58%) należało do OH ZMP¹²⁹. Natomiast w „piątce” przekształconej wówczas na szkołę TPD stopnia podstawowego na koniec roku szkolnego 1950/1951 „harcerczami” było 69% uczniów (237 z 345)¹³⁰. Z kolei w „szóstce” w ciągu roku szkolnego liczba „harcerczy” wzrosła o blisko pięćdziesiąt¹³¹. Brak jednak szczegółów, a zwłaszcza nie wiadomo, na ile powszechny stał się tutaj przymus należenia do OH.

W statystyce odnotowywano także spore wahania. Przykładem może być Szkoła Podstawowa nr 3 w Legnicy, gdzie w listopadzie 1950 r. było ich w tamtejszej drużynie 198 (dziewięć zastępów i dwadzieścia siedem ogniw)¹³². W styczniu 1951 r. ich liczba spadła do 172, bo jeden z zastępów został rozwiązany. Powód? Brak przewodnika¹³³. Trzy miesiące później „harcerczy” było już tylko pięćdziesięciu pięciu (brak informacji o powodach tej sytuacji)¹³⁴, a po zakończeniu roku szkolnego według różnych źródeł 104¹³⁵ lub 148. W tym drugim przypadku wspomniano o przyjęciu osiemdziesięciu trzech nowych członków¹³⁶. Następny rok szkolny zakończono natomiast w sile 204 „harcerczy”¹³⁷. Ten oraz inne przypadki zawirowań w obrębie drużyn OH nie świadczą zbyt dobrze o realnych fundamentach tej organizacji na terenie legnickich szkół.

W 1951 r. w materiałach partyjnych przedstawiono liczebność drużyn OH w legnickich szkołach podstawowych (tab. 2.2.).

Tabela 2.2. Liczebność szkolnych drużyn OH ZMP w Legnicy wraz z przewodnikami harcerskimi (1951 r.).

SZKOŁA	LICZBA CZŁONKÓW OH ZMP	PRZEWODNIK HARCERSKI
Nr 1	364	Jadwiga Jaguszewska
Nr 2	287	Maria Gadzińska
Nr 3	188	Ewelina Płocharz
Nr 4	ok. 420	Regina Borsucka
Nr 5	220	Zwadzińska
Nr 6	248	Krystyna Dyrkacz
Nr 7	196	Krystyna Rogoza

Źródło: zestawienie własne na podstawie APWr., KPPZPRL, sygn. 115, k. 36–37.

¹²⁹ APWr., PWRNW r., sygn. XVII/117, Sprawozdanie z prac Komisji Kontrolnej w szkole 11-letniej TPD w Legnicy w dn. [iu] 10, 11, 12 I 1951 r., k. 51–52.

¹³⁰ APL, PPRNL, sygn. 976, Dane statystyczne dotyczące uczniów Podstaw.[owej] Szkoły T.P.D. w Legnicy, b.p.

¹³¹ APL, PPRNL, sygn. 977, Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Podstawowego nr 6 w Legnicy. Sprawozdanie roczne. Stan na dzień 23 VI 1951 r., b.p.

¹³² APL, PPRNL, sygn. 973, Odpis protokołu z konferencji klasyfikacyjnej odbytej w dn. 21 XI 1950 r. w szk.[ole] podst.[awowej] nr 3 pod przewodnictwem kier.[owniczki] szk.[oły] ob. Szukisowej i w obecności grona naucz.[ycielskiego], b.p.

¹³³ *Ibidem*, Protokół z konferencji..., b.p.

¹³⁴ *Ibidem*, Odpis. Protokół z zebrania Rady Pedagogicznej przy szkole nr 3 odbytej w dniu 10 IV 1951 r. w związku z zamknięciem III okresu klasyfikacyjnego w r.[oku] szk.[olnym] 1950/51, b.p.

¹³⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie stat.[ystyczne] i opisowe (5 VII 1951 r.), b.p.

¹³⁶ *Ibidem*, Protokół z zebrania Rady Pedagogicznej Szkoły Podstawowej nr 3 w Legnicy z dnia 20 VI 1951 r. godz. 17 pod przewodnictwem Kier.[owniczki] Szkoły ob. Repelowskiej Łucji, b.p.

¹³⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie roczne kierownika Szkoły Podstawowej nr 3 w Legnicy za rok szk. 1951/52, b.p.

W tamtym momencie „harcerstwo” nie istniało w szkole nr 8 (specjalna) oraz w szkole nr 9 (szkoła niemiecka)¹³⁸. Jednakże w latach następnych odnotowano fakt istnienia struktur OH w „dziewiątce”¹³⁹, a nawet w lokalnym Państwowym Zakładzie Wychowawczym¹⁴⁰. Z kolei już na początku lat 50. wspomniano o nim w Państwowym Domu Dziecka¹⁴¹.

Natomiast w lutym 1953 r. kierownik Wydziału Oświaty Prezydium MRN w Legnicy podawał, że do OH należało 1362 legnickich uczniów, co stanowiło 39% całości tej grupy¹⁴² (**tab. 2.3.**).

Tabela 2.3. Statystyka drużyn OH ZMP w legnickich szkołach (1953 r.).

SZKOŁA	OGÓLNA LICZBA UCZNIÓW	LICZBA CZŁONKÓW OH ZMP	ODSETEK CZŁONKÓW OH ZMP W OGÓLNEJ LICZBIE UCZNIÓW
Nr 1	653	206	31,5%
Nr 2	354	168	42,9%
Nr 3	403	168	41,6%
Nr 4	639	169	26,4%
Nr 5	437	219	50,1%
Nr 6	463	186	40,1%
Nr 7	290	134	46%
Szkoła Ćwiczeń	196	112	58%
R A Z E M	3435	1362	39%

Źródło: APL, PMRNL, sygn. 173, k. 275.

Z kolei w niektórych sprawozdaniach dyrektorów szkół z połowy lub z końca roku szkolnego 1952/1953 (czerwiec 1953 r.) podano również informację o liczbie zastępów i ogniw (**tab. 2.4.**).

¹³⁸ APWr., KPPZPRL, sygn. 115, Notatka informacyjna o zagadnieniach POP i ZHP w szkołach podstawowych (Egz. KW 22 IX 1950 r.), k. 36–37.

¹³⁹ APWr., KPPZPRL, sygn. 129, Sprawozdanie z pracy szkół miasta Legnicy za rok 1954/55, k. 69; APL, PPRNL, sygn. 971, Pismo kierownika Wydziału Oświaty do kierownika Szkoły Podstawowej nr 4 (18 II 1955 r.), k. 101. W styczniu 1954 r. na posiedzeniu władz ZMP domagano się założenia tam struktur „harcerstwa”, zob. APWr., ZMPZWWr., sygn. 337, Protokół z posiedzenia Prezydium ZM ZMP w dniu 8 I 1954 r. w Legnicy, b.p.

¹⁴⁰ APL, PMRNL, sygn. 188, Praca wychowawcza w Państwowym Zakładzie Wychowawczym w Legnicy w roku szkolnym 1955/56 (2 X 1956 r.), k. 16.

¹⁴¹ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Realizujemy plan umasowienia organizacji (26 IV 1950 r.), k. 210.

¹⁴² APL, PMRNL, sygn. 173, Analiza wyników nauczania..., k. 275. Zob. także: APL, PMRNL, sygn. 175, Sprawozdanie z wyników nauczania za rok 1952/53 i przygotow.[ania] do nowego roku szk.[olnego] w szkołach podstawowych, k. 80; APWr., KPPZPRL, sygn. 119, Analiza wyników nauczania za III okres 1952/53 w szkołach podstawowych na terenie miasta Legnicy, k. 265.

Tabela 2.4. Drużyny OH ZMP w legnickich szkołach podstawowych z podziałem na zastępy, ogniwa i członków.

	LICZBA ZASTĘPÓW	LICZBA OGNIW	LICZBA CZŁONKÓW OH
Szkoła Podstawowa nr 1	10	28	189
Szkoła Podstawowa nr 2	brak danych ¹⁴³	brak danych ¹⁴⁴	185
Szkoła Podstawowa nr 3	6	19	150
Szkoła Podstawowa nr 4	9	brak danych	173
Szkoła Podstawowa nr 5	8	24	246
Szkoła Podstawowa nr 6	brak danych	brak danych	243
Szkoła Podstawowa nr 7	5	13	120
Szkoła Ćwiczeń ¹⁴⁵	brak danych	brak danych	129

Źródło: APWr, ZMPZML, sygn. 28, k. 239, 258, 267, 272, 281, 287, 311; APL, PPRNL, sygn. 976, b.p.

Poziom umasowienia zmieniał się. Przykładowo w grudniu 1953 r. w „dwójce” już 67% uczniów należało do OH. Największy ich odsetek znajdował się w klasach najwyższych¹⁴⁶. Z kolei w marcu 1954 r. w „trójce” do OH zapisanych było 61% uczniów¹⁴⁷. Liczba członków wzrastała też w „szóstce”¹⁴⁸. Z kolei w „czwórce” pozostał on poniżej 50% ogółu uczniów¹⁴⁹. Można chyba zaryzykować stwierdzenie, że przez większość swego istnienia legnicka OH ZMP regularnie zwiększała swoją liczebność.

Z kolei z danych dotyczących powiatu wynika, że tam umasowienie było jeszcze wyższe. W kwietniu 1951 r. podawano, że w szkole w Legnickim Polu na 184 uczniów do OH należało 140¹⁵⁰. W szkole w Kosiskach (gmina Wądroże Wielkie) to już około 90% uczniów¹⁵¹. Z kolei

¹⁴³ W styczniu 1954 r. odnotowano pięć zastępów, zob. APL, PPRNL, sygn. 972, Protokół konferencji Rady Pedagogicznej odbytej w dniu 29 I 1954 r., pod przewodnictwem kierownika szkoły ob. Bocheńskiego Mariana przy udziale grona nauczycielskiego w komplecie, oraz Prezydium Komitetu Rodzicielskiego i przedstawicieli młodzieżowych O.H., b.p.

¹⁴⁴ W styczniu 1954 r. odnotowano dwadzieścia dwa ogniwa, zob. *ibidem*.

¹⁴⁵ Według danych z końca 1951 r. w szkole było 133 „harczerzy” skupionych w pięciu zastępach i dziesięciu ogniwach, zob. APWr, KPPZPRL, sygn. 115, Sprawozdanie z prac..., k. 12.

¹⁴⁶ APL, PPRNL, sygn. 972, Zestawienie członków organizacji O.H. wg klas (14 XII 1953 r.), b.p. Odrzucić trzeba natomiast liczbę 236 „harczerzy” wykazanych w protokole z grudniowej rady pedagogicznej, jako niezgodne z innymi danymi, zob. *ibidem*, Protokół z nadzwyczajnego zebrania Rady Pedagogicznej Szkoły Podstaw.[owej] T.P.D. nr 2 w Legnicy – odbytego dnia 17 XII 1953 r. pod przewodnictwem ob. Bocheńskiego Mariana – kierownika szkoły, b.p.

¹⁴⁷ APL, PPRNL, sygn. 973, Sprawozdanie z wizytacji Szkoły Podstawowej nr 3 w Legnicy przeprowadzonej w dnia 15, 16, 17, 18 i 19 III 1954 r. przez kierownika Wydz.[iału] Ośw.[iaty] Pr.[ezydium] MRN Bielskiego Franciszka i kierownika PODKO [Powiatowy Ośrodek Doskonalenia Kadr Oświatowych] Engelmajera, b.p.

¹⁴⁸ APL, PPRNL, sygn. 977, Sprawozdanie z wizytacji Szkoły Podstawowej nr 6 w Legnicy dokonanej w dniach 25, 26, 27, 30, 31 III i 1 IV 1954 r., b.p.

¹⁴⁹ APL, PPRNL, sygn. 975, Zestawienie członków organizacji O.H. wg klas, b.p.

¹⁵⁰ APWr, ZMPZPL, sygn. 48, Sprawozdanie z kontroli drużyny Z.H.P. w Legnickim Polu (2 IV 1951 r.), k. 8.

¹⁵¹ *Ibidem*, Drużyna Z.H.P. przy Szkole Podstawowej w Kosiskach, k. 264.

pisząc o placówce szkolnej w Gniewomierzu, gdzie ponad połowa uczniów nosiła harcerski mundur, używano słowa „tylko”¹⁵². Na początku 1954 r. odnotowano trzydzieści dwie drużyny OH w powiecie, w których skupionych było 57% ogółu uczniów¹⁵³. Warto zaznaczyć, iż nie wszędzie odsetek młodych ludzi należących do OH był tak wysoki¹⁵⁴, aczkolwiek przypadki takie stanowiły raczej wyjątki.

W aktach ZMP zachował się niepełny zestaw ankiet statystycznych z 1951, 1954 i 1956 r. (w drugim i trzecim przypadku jest ich mniej), które zawierają informacje o drużynach z terenu powiatu (**tab. 2.5.**).

Tabela 2.5. Statystyka liczebności drużyn OH ZMP na terenie powiatu legnickiego (1951, 1954, 1956 r.).

Miejscowość	Liczba uczniów w klasach od trzeciej wzwyż			Liczba uczniów/członków OH ZMP			Przewodniczący Rady Drużyny (1951 r.) lub przewodnik drużyny (1954 r., 1956 r.)		
	1951 r.	1954 r.	1956 r.	1951 r.	1954 r.	1956 r.	1951 r.	1954 r.	1956 r.
Bartoszków	-----	-----	50 ¹⁵⁵	-----	-----	25 (50%)	-----	-----	-----
Bieniowice	47	32	73 ¹⁵⁶	25 (53%)	12 (37%)	36 (49%)	Józef Malik	Romualda Huk	-----
Budziszów Wielki	99	88	-----	91 (92%)	79 (90%)	-----	Alicja Zaporą	Maria Gniadek	-----
Dąbie	-----	33	54 ¹⁵⁷	-----	25 (76%)	47 (87%)	-----	Stanisław Kołodziejczak	Janina Kołodziejczak
Gniewomierz	-----	-----	-----	28	-----	-----	Michał Jurzak	-----	-----
Grzybniki (Grzybiany)	37	60	-----	29 (78%) ¹⁵⁸	55 (92%)	-----	Antoni Kapuściński	Janina Wojnar	-----
Grzymalin	64	-----	77 ¹⁵⁹	41 (64%)	-----	45 (58%)	Józef Rutkowski	-----	-----
Jakuszów	-----	-----	84 ¹⁶⁰	-----	-----	59 (70%)	-----	-----	-----
Jankowo (Jenków)	72	-----	-----	52 (72%)	-----	-----	Gabriel Ptak	-----	-----
Janowice	13	-----	-----	11 (85%)	-----	-----	-----	-----	-----

¹⁵² *Ibidem*, Sprawozdanie w kontroli drużyny Z.H.P. w Gniewomierzu (2 IV 1951 r.), k. 10.

¹⁵³ APL, PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z przeprowadzonej..., k. 13. Zob. także: APWr., ZMPZPL, sygn. 49, Zestawienie statystyczne ZW ZMP o stanie liczebnym organizacji harcerskiej w pow.[iecie] Legnica sporządzone wg stanu na dzień 20 XI 1955 r., k. 140–142; *ibidem*, Zestawienie statystyczne ZW ZMP o stanie liczebnym organizacji harcerskiej w pow.[iecie] Legnica sporządzone wg stanu na dzień 24 VI 1956 r., k. 145–147.

¹⁵⁴ APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Sprawozdanie (17 IX 1951 r.), k. 194.

¹⁵⁵ W tym przypadku podano dane z klas II–V.

¹⁵⁶ W tym przypadku podano dane z klas II–VII.

¹⁵⁷ Jak wyżej.

¹⁵⁸ Z kolei w sprawozdaniu z kontroli ze stycznia 1952 r. podano, że w szkole jest 37 członków OH ZMP – niestety, nie podano liczby uczniów, zob. APL, PPRNL, sygn. 939, Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli przez członka Komisji Oświaty ob. Kaletę Józefa w Szkole Podstawowej w Grzybiakach w dniu 26 I 1952 r., k. 13.

¹⁵⁹ W tym przypadku podano dane z klas II–VII.

¹⁶⁰ Jak wyżej.

Kawice	-----	-----	62 ¹⁶¹	-----	-----	49 (79%)	-----	-----	-----
Kosiska	66	67	-----	62 (94%)	66 (98%)	-----	Eugeniusz Hap	Anna Pachol	-----
Kościelec	-----	100	79 ¹⁶²	-----	47 (47%)	58 (73%)	-----	Julian Król	-----
Krotoszyce	-----	107	-----	-----	63 (59%) ¹⁶³	-----	-----	Cecylia Pawluk	-----
Kunice	13	-----	-----	13 (100%)	-----	-----	-----	-----	-----
Lasowice	10	-----	-----	10 (100%)	-----	-----	-----	-----	-----
Legnickie Pole	147	-----	102 ¹⁶⁴	147 (100%)	-----	84 (82%) ¹⁶⁵	Stanisław Groblicki	-----	-----
Mierczyce	52	76	-----	39 (75%)	52 (68%)	-----	Krystyna Pasternak	Czesława Loranka	-----
Mikołajowice	68	-----	-----	68 (100%)	-----	-----	Zbigniew Szymański	-----	-----
Miłkowice	136	130	220 ¹⁶⁶	75 (55%)	101 (78%)	146 (66%)	Władysław Lipiński	Tadeusz Mokrzycki	-----
Nowa Wieś Legnicka	18 ¹⁶⁷	-----	-----	18 (100%)	-----	-----	Jan Dwojak	-----	-----
Ogonowice	20 ¹⁶⁸	-----	-----	20 (100%)	-----	-----	Jan Gutowski	-----	-----
Polanka	45	-----	62 ¹⁶⁹	34 (76%)	-----	61 (98%)	Mieczysław Sroka	-----	-----
Prochowice	236	-----	-----	134 (57%)	-----	-----	Marceli Lacheta	-----	-----
Przybków ¹⁷⁰	98	94	139 ¹⁷¹	47 (48%)	65 (69%)	68 (49%)	Marian Sokołowski	Helena Gonta ¹⁷²	-----
Raczkowa	37	39	-----	34 (92%)	31 (79%)	-----	Jan Pawlak	Danuta Przybyło	-----

¹⁶¹ Jak wyżej.

¹⁶² Jak wyżej.

¹⁶³ W sprawozdaniu przewodnika drużyny OH z tego samego roku wynika, że na 107 uczniów członkami organizacji było 84 z nich (78%), zob. APWr., ZMPZWWr., sygn. 337, Sprawozdanie z przebiegu pracy w drużynie harcerskiej przy szkole podstawowej w Krotoszycach, b.p.

¹⁶⁴ W tym przypadku podano dane z klas II-VII.

¹⁶⁵ W zarządzeniu powizytacyjnym z kwietnia 1956 r. podano, że do OH ZMP należeli wszyscy uczniowie w szkole z klas III-VII, zob. APL, PPRNL, sygn. 1020, Zarządzenie powizytacyjne (13 IV 1956 r.), b.p.

¹⁶⁶ W tym przypadku podano dane z klas II-VII.

¹⁶⁷ W tym przypadku podano, że siedmioro uczniów/harcerzy chodziło do klasy drugiej.

¹⁶⁸ W tym przypadku podano, że sześcioro uczniów/harcerzy chodziło do klasy drugiej.

¹⁶⁹ W tym przypadku podano dane z klas II-VII.

¹⁷⁰ Zachowały się też dane z marca 1955 r., gdzie na 151 uczniów do OH ZMP należało 57 (38%), zob. APL, PPRNL, sygn. 939, Sprawozdanie z wizytacji szkoły podstawowej o 4 nauczycielach w Przybkowie przeprowadzonej przez kier.[ownika] ref.[eratu] szk.[olnictwa] podst.[awowego] ob. Szwaka Leona (25 III 1955 r.), k. 18.

¹⁷¹ W tym przypadku podano dane z klas II-VII.

¹⁷² Została wspomniana również w sprawozdaniu z wizytacji z 1955 r. Jej pracę oceniono bardzo wysoko, zob. *ibidem*.

Rosochata	38	-----	-----	19 (50%)	-----	-----	Klemens Zagrabski	-----	-----
Ruja	127	80	90 ¹⁷³	52 (41%)	55 (69%)	63 (70%)	Antoni Bajorski	Anna Adamska	-----
Rzeszotary	120	97	126 ¹⁷⁴	82 (68%)	76 (78%)	115 (91%)	Józef Czernicki	Aniela Skotnicka	Stanisława Guzior
Siedliska	102	71	89 ¹⁷⁵	84 (82%)	63 (89%)	57 (64%)	Urszula Sroczyńska	Irena Wojtaszewicz	-----
Spalona	101	-----	-----	95 (94%)	-----	-----	Jerzy Pruszyński	-----	-----
Stare Piekary	83	-----	33 ¹⁷⁶	36 (43%)	-----	33 (100%)	Stanisława Galik	-----	-----
Wądroże Wielkie	88	89	74 ¹⁷⁷	72 (82%)	82 (92%)	66 (89%)	Ryszard Mastaliński	Piotr Chmura	-----
Wągradno	63	72	98 ¹⁷⁸	42 (67%)	62 (86%)	45 (46%)	Jan Jabłoński	Władysława Piech	-----
Wielkie Piekary	33	-----	62 ¹⁷⁹	20 (61%)	-----	60 (97%)	Józefa Jakubik	-----	-----
Wilczyce	111	-----	-----	82 (74%)	-----	-----	Cecylia Łacka	-----	-----
Winnica	64	-----	61	58 (91%)	-----	61 (100%)	Anna Kaliczek	-----	Łucja Oroniewicz

Źródło: zestawienie własne na podstawie APWr., ZMPZPL, sygn. 48, k. 254–258, 260–263, 265–286; APWr., ZMPZPL, sygn. 49, k. 71–101, 149, 152–153, 164, 180, 191–204.

I w tym przypadku istniała duża fluktuacja. Drużyny powstawały i niekiedy szybko się rozwiązywały np. wraz z odejściem opiekuna. Przykładowo w 1952 r. w szkołach w Kunicach i w Rosochatej OH już nie działała¹⁸⁰. Według danych z czerwca 1956 r. na terenie powiatu legnickiego istniało wówczas trzydzieści sześć drużyn liczących łącznie 2377 członków.

Analizując dane z Legnicy i powiatu legnickiego, nie można się więc zgodzić z niektórymi badaczami twierdzącymi, że drużynę harcerską stanowił ogół młodzieży szkolnej, która automatycznie zasilala grono OH¹⁸¹. Przeczą temu przynajmniej¹⁸² liczby podawane z terenu Legnicy oraz z powiatu legnickiego, gdzie tylko w nielicznych małych szkołach na terenie wsi

¹⁷³ Jak wyżej.

¹⁷⁴ Jak wyżej.

¹⁷⁵ Jak wyżej.

¹⁷⁶ W tym przypadku podano dane z klas II-V.

¹⁷⁷ W tym przypadku podano dane z klas II-VII.

¹⁷⁸ Jak wyżej.

¹⁷⁹ W tym przypadku podano dane z klas II-V.

¹⁸⁰ APL, PPRNL, sygn. 939, Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli przez członka Komisji Oświaty ob. Kaletę Józefa w Szkole Podstawowej Kunice dnia 29 I 1952 r., k. 11; *ibidem*, Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli przez członka Komisji Oświaty Prezydium P.R.N. dnia 26 I 1952 r. w Szkole Podstawowej Rosochata, k. 12.

¹⁸¹ E. Głowacka-Sobiech, *op. cit.*, s. 82; S. Czopowicz, *op. cit.*, s. 174–175.

¹⁸² Archiwum Chorągwi Dolnośląskiej Związku Harcerstwa Polskiego im. hm. Stefana Mirowskiego we Wrocławiu, sygn. 2/123, Zestawienie statystyczne ZP (ZM, ZD) ZMP o stanie liczebnym organizacji harcerskiej pow. Legnica woj. Wrocław sporządzone wg stanu na dzień 23 VI 1956 r., k. 9.

miały miejsce takie przypadki, a w rzeczywistości liczba „harcerzy” wyraźnie odbiegała od liczby wszystkich uczniów¹⁸³.

2.4. Legnicka Organizacja Harcerska ZMP na gruncie szkolnym

Placówki oświatowe, a zwłaszcza szkoły, zawsze były mocno związane z harcerstwem. Jednak w czasach stalinizmu ta zależność wkroczyła na zupełnie nowy poziom. Jak można przeczytać w „Instrukcji o organizacji Harcerstwa w szkole” z września 1950 r., ruch harcerski, a raczej to, co z niego zostało „(...) jest niezbędnym dopełnieniem działalności szkoły w socjalistycznym wychowaniu najmłodszego pokolenia”¹⁸⁴. Jak pisze więc Stanisław Czopowicz: „OH ZMP była elementem-trybem w partyjno-państwowym systemie oświaty (...)”¹⁸⁵. Dotyczyć to miało tylko szkół podstawowych – w szkołach średnich miejsca dla harcerzy już nie było, bo te pozostawały w gestii ZMP¹⁸⁶. Harcerstwo tworzyło jeden z filarów ideologicznego wychowania młodzieży w szkołach podstawowych¹⁸⁷, miało kształtować charaktery¹⁸⁸, prowadziło w niej „pracę polityczną”¹⁸⁹, miało utrzymywać jej „naukowy światopogląd”¹⁹⁰. Pracę w szeregach OH na terenie szkół dzielono na trzy główne segmenty: nauka, wychowanie polityczne i społeczne oraz część organizacyjną¹⁹¹. Jak pisano w jednym z dokumentów, harcerstwo nadawało ton całej szkole¹⁹². Równocześnie stawiano na mocne zaangażowanie nauczycieli¹⁹³, ażeby temu

¹⁸³ Ostateczne rozstrzygnięcie tej kwestii wymaga przeprowadzenia o wiele szerszych badań, dalece wykraczających poza temat niniejszego opracowania.

¹⁸⁴ *Zarządzenie Ministra Oświaty z 6 września 1950 r. (nr II W-4759/50) w sprawie wprowadzenia Instrukcji o organizacji Harcerstwa w szkołach ogólnokształcących*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty”, nr 17 z 12 IX 1950, s. 197.

¹⁸⁵ S. Czopowicz, *op. cit.*, s. 163.

¹⁸⁶ Ostatnia odnaleziona wzmianka o harcerzach w legnickim liceum pochodzi z lutego 1950 r., kiedy działające tam harcerki zorganizowały konkurs czystości klas, zob. APL, I Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki w Legnicy 1945–1984, sygn. 2, Księga ogłoszeń z lat 1946–1950, k. 114.

¹⁸⁷ APL, PMRNL, sygn. 103, Sprawozdanie Komisji Oświatowej przy MRN za I i II kwartał 1950 r., k. 92; *ibidem*, Protokół sprawozdawczy z przebiegu zebrania rodzicielskiego przy Szkole Podstawowej nr 4 w Legnicy odbytego w dniu 26 XI 1950 r., k. 216; APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Instrukcja w sprawie..., k. 184; APL, PPRNL, sygn. 1035, Sprawozdanie z wizytacji szkoły stopnia podstawowego w Prochowicach o 7 nauczycielach, przeprowadzonej przez ob. Szukisową Rozalię kier.[owniczkę] Ref.[eratu] Szk.[olnictw] podst.[awowego] i specj.[alnego] PPRN Wydział Oświaty w Legnicy w dniach 11 IV i 12 IV 1951 r., k. 20. W kronice Szkoły Podstawowej nr 6 w Legnicy zapisano, że „(...) W tym roku [1950/1951] Szkoła kładzie szczególny nacisk na wychowanie dzieci poprzez organizację szkolną”, zob. APL, Kolekcja OT II. Szczątki różnych zespołów akt polskich 1945–1986, sygn. 10/1, Złota księga [kronika Szkoły Podstawowej nr 6 w Legnicy] (1947–1974), k. 2.

¹⁸⁸ APL, PPRNL, sygn. 973, Protokół z narady pedagogicznej Szkoły Podstawowej Nr 3 w Legnicy odbytej w dniu 19 III 1954 r. pod przewodnictwem kierowniczki szkoły ob. Łucji Repelowskiej, b.p.

¹⁸⁹ APWr., ZMPZPL, sygn. 7, Plan pracy prezydium Z.M. ZMP w Legnicy za I kwartał 1954 r., k. 134.

¹⁹⁰ *Ibidem*, Plan pracy prezydium Z.M. ZMP w Legnicy na IV kwartał, k. 117.

¹⁹¹ APL, PPRNL, sygn. 973, Sprawozdanie roczne kierownictwa Szkoły Podstawowej nr 3 w Legnicy, b.p.

¹⁹² APL, PPRNL, sygn. 1035, Sprawozdanie z wizytacji szkoły stopnia podstawowego w Prochowicach o 8 nauczycielach, przeprowadzonej przez Inspektora Szkolnego K. Czudka w Legnicy w dniach 14 i 15 III 1950 r., k. 2.

¹⁹³ APL, PMRNL, sygn. 180, Analiza wyników nauczania i wychowania za I okres r.[oku] szk.[olnego] 1954/55 w zakresie szkół podstawowych miasta Legnicy, k. 415.

pomóc organizowano specjalne konferencje i spotkania dla kadry pedagogicznej¹⁹⁴ oraz kierownictwa szkół¹⁹⁵. Oczywiście, jak już wspomniano, pieczę nad wszystkich trzymało ZMP¹⁹⁶.

Jak zmiany te wyglądały z perspektywy ziemi legnickiej? 10 grudnia 1949 r. zorganizowana została konferencja kierowników szkół, gdzie omówiono zmiany, jakie miały zajść w harcerstwie na terenie ich placówek. Została ona dosyć dokładnie zrelacjonowana na posiedzeniu rady pedagogicznej szkoły w Siedliskach, gdzie informacjami na ten temat podzielił się kierownik placówki (powtarzając przy okazji rozpowszechniane wówczas w przestrzeni publicznej twierdzenie, że dotychczasowe harcerstwo nie miało wizji, działało bez większego planu i błędziło bez celu, co miało usprawiedliwiać wprowadzane „reformy”):

„Jeżeli chodzi o drużynę w Siedliskach, to istnieje ona od 1946 r. Jednak praca ciągle w niej utykała z braku odpowiedniego kierownictwa. Hufiec legnicki również nie zwracał uwagi na organizację, ponieważ nie wiadano, jaki kierunek ma przyjąć harcerstwo. Obecnie jest ono przebudowane na nowych zasadach (...). Do drużyn harcerskich muszą należeć uczniowie od IV do VII klasy, do zuchów klasy I, II i III. Każda klasa jest zastępem. Jeśli klasa jest bardzo liczna, można utworzyć kilka zastępów. Każdy zastęp składa się z następujących osób:

Zastęp klasy IV – stopień ochotnika

[Zastęp klasy] V – [stopień] pioniera

[Zastęp klasy] VI – [stopień] przodownika

[Zastęp klasy] VII – [stopień] organizatora

Pracą drużyn kieruje opiekun. Jest on reprezentantem drużyn, jest członkiem Rady Drużyny i jako taki bierze czynny udział w pracy harcerskiej. Każda drużyna musi mieć plan pracy i prenumerować »Świat Młodych« i »Biuletyn Instruktorski«. Oprócz swoich prac każda drużyna dostanie do wykonania plan z Komendy Powiatowej»¹⁹⁷.

Przedstawiciele „harczerzy” wchodził więc w skład szkolnych komitetów rodzicielskich¹⁹⁸, które subwencjonowały jego działalność wśród dzieci¹⁹⁹ lub fundowały np. mundury najbied-

¹⁹⁴ APWr., ZMPZML, sygn. 3, Plan realizacji uchwały Sekr. ZG ZMP w sprawie pracy wśród młodych nauczycieli (31 VIII 1951 r.), k. 83.

¹⁹⁵ APWr., ZMPZPL, sygn. 7, Plan pracy ZP.ZMP z odcinka szkolnego za II-gi kwartał 1956 r., k. 243–244.

¹⁹⁶ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Opis pracy drużyny za okres od 15 IX 1949 r. do 15 III 1950 r. (218 D.D.H, Szkoła Ćwiczeń w Legnicy), k. 167.

¹⁹⁷ APL, ZML, sygn. 235, Protokół z nadzwyczajnego..., k. 254.

¹⁹⁸ APL, PMRNL, sygn. 103, Protokół z walnego zebrania Komitetu Rodzicielskiego przy Szkole Podstawowej nr 5 w Legnicy – ul. Batorego 8 odbytego w dniu 26 XI 1950 r., k. 192.

¹⁹⁹ *Ibidem*, Protokół z zebrania Komitetu Rodzicielskiego przy Szkole Podstawowej nr 4 w Legnicy odbytego w dniu 26 XI 1950 r., k. 206.

niejszym z nich²⁰⁰, ale także chusty i odznaki oraz stroje i instrumenty służące im do występów artystycznych²⁰¹. W przypadku Szkoły Podstawowej nr 4 był to np. sztandar i proporczyki²⁰². Członkowie OH kierowali też samorządem uczniowskim²⁰³ i ściśle współpracowali z innymi organizacjami szkolnymi²⁰⁴. Brali na swoje barki odpowiedzialność za odpowiedni stan estetyczny swoich szkół²⁰⁵ oraz za organizację szkolnych uroczystości²⁰⁶. Natomiast w 1953 r., zgodnie z instrukcją Ministerstwa Oświaty, opiekun OH zasiadał w komisji społeczno-pedagogicznej, która typowała spośród uczniów klas siódmych odpowiednich kandydatów do poszczególnych szkół średnich (wedle bieżącego zapotrzebowania)²⁰⁷.

Mianem drużyny określano od teraz wszystkich „harcerzy” w danej szkole. Dzielono ich na zastępy (najczęściej byli to członkowie jednej klasy) i na ogniwa (poniżej dziesięciu członków). Zbiórki drużyn odbywały się zazwyczaj raz w miesiącu, a zastępów raz w tygodniu²⁰⁸. Ich tematyka koncentrowała się na staraniach o jak najlepsze wyniki nauczania, wychowaniu polityczno-społecznym, pracach użytecznych, pogadankach o higienie i wychowaniu fizycznym²⁰⁹. Jedną z regularnych czynności było zaś omawianie życiorysów działaczy komunistycznych²¹⁰. Nie zapomniano o tzw. prasówce, którą prowadzili rotacyjnie sami „harcerze”²¹¹.

Zgodnie z oczekiwaniami pojawili się nowi patroni drużyn. Poszczególne z nich nosiły imiona m.in. Hanki Sawickiej²¹², Janka Krasickiego²¹³, Karola Świerczewskiego²¹⁴, Wandy Wa-

²⁰⁰ APL, PMRNL, sygn. 103, Protokół z zebrania [Komitetu] Rodzicielskiego odbytego 1 X 1950 r. o godzinie 10.30, k. 210. Zob. także: APL, PMRNL, sygn. 168, Wyniki pracy Komitetów Rodzicielskich w szkołach podstawowych i przedszkolach, k. 349–350.

²⁰¹ APL, PPRNL, sygn. 971, Sprawozdanie gospodarcze (12 VI 1951 r.), k. 12; APL, PPRNL, sygn. 973, Sprawozdanie z działalności Komitetu Rodzicielskiego (1951 r.), b.p.

²⁰² ASP4, Kronika z lat 1946–1956, 1962–1969, k. 52.

²⁰³ APL, PPRNL, sygn. 976, Kierownictwo Szkoły Podstawowej nr 5 o 12 nauczycielach w Legnicy. Sprawozdanie roczne. Stan na dzień 23 VI 1951 r., b.p.

²⁰⁴ APL, PPRNL, sygn. 977, Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Podstawowego nr 6 w Legnicy. Sprawozdanie roczne. Stan na 30 VI 1950 r., b.p.

²⁰⁵ W 1950 r. w szkole Kawicach harcerze byli odpowiedzialni m.in. za uporządkowanie otoczenia placówki, założenie kwiatników oraz porządek i opiekę nad biblioteką szkolną, zob. APL, PPRNL, sygn. 1009, Sprawozdanie roczne (27 VI 1950 r.), b.p. Zob. także: APL, PPRNL, sygn. 1020, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej z udziałem Komitetu Rodzicielskiego odbytego dnia 23 VI 1954 r., b.p.; APL, PPRNL, sygn. 1024, Sprawozdanie z wizytacji szkoły stopnia podstawowego w Miłkowicach gm.[ina] Grzymalin o 3 nauczycielach przeprowadzonej przez inspektora szkolnego K. Czudka w Legnicy w dniu 27 III 1950 r., b.p.

²⁰⁶ APL, PPRNL, sygn. 1035, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej przy Publicznej Szkole Podstawowej w Prochowicach odbytego 19 VI 1950 r. o godz. 15-tej, k. 6.

²⁰⁷ APL, PPRNL, sygn. 977, Protokół z zebrania Komisji Społeczno-Pedagogicznej przy Szkole Podstawowej nr 6 w Legnicy w dniu 13 IV 1953 r., b.p.

²⁰⁸ APWr., KPPZPRL, sygn. 115, Notatka informacyjna o..., k. 37; APL, PPRNL, sygn. 972, Protokół konferencji Rady..., b.p.

²⁰⁹ APL, PPRNL, sygn. 973, Sprawozdanie roczne kierownika..., b.p.

²¹⁰ *Ibidem*, Szkoła Ćwiczeń przy..., b.p.

²¹¹ APWr., ZMPZWWr., sygn. 337, Sprawozdanie z pracy..., b.p.

²¹² APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Sprawozdanie opisowe z pracy drużyny im. H. Sawickiej przy szk.[ole] podstawowej nr 1 (11 II 1950 r.), k. 124.

²¹³ *Ibidem*, Arkusz zbiorczy nr 1A (15 III 1950 r.), k. 163.

²¹⁴ *Ibidem*, Arkusz zbiorczy nr 1C (15 III 1950 r.), k. 165.

silewskiej²¹⁵, a nawet Feliksa Dzierżyńskiego²¹⁶. Część stała się symbolem czasów stalinizmu, a inni „pozostali” z ruchem harcerskim na dłużej.

W niektórych szkołach udało się uruchomić harcerskie świetlice²¹⁷, w innych korzystano ze świetlic międzyorganizacyjnych, dostępnych dla wszystkich organizacji szkolnych²¹⁸. O szkole w Prochowicach pisano: „(...) w osobnym budynku – Domu Harcerza – mieści się świetlica szkolna, w której skupia się życie i praca pozalekcyjna młodzieży szkolnej”²¹⁹. Niekiedy powstawały szkolne chóry i teatryki harcerskie²²⁰. Ich występy uświetniały uroczystości państwowe oraz święta i to nie tylko te na terenie szkoły, ale również w zakładach pracy oraz tzw. obchody centralne (miejskie)²²¹. Wyjeżdżali z nimi także do okolicznych wsi²²². Z poziomu szkoły brali udział w akcjach społecznych, jak „miesiąc wiosennej czystości” (1951 r.)²²³. Aktywnie działali w organizacji kolejnych obchodów świąt i uroczystości (np. majowy Tydzień Oświaty, Książki i Prasy²²⁴). Zapoznawano ich również z ludem pracującym poprzez organizację wycieczek do lokalnych zakładów pracy²²⁵.

Aby dostrzec, jak bardzo drużyny OH na terenie szkół tkwiły w ówczesnej propagandzie i ideologii, wystarczy przeanalizować ich codzienną działalność²²⁶. W planie drużyn OH na

²¹⁵ *Ibidem*, Arkusz zbiorczy nr 1D (15 III 1950 r.), k. 166.

²¹⁶ APWr., ZMPZPL, sygn. 49, Zestawienie statystyczne drużyny harcerskiej wg stanu na dzień 16 I 1954 r., k. 53.

²¹⁷ APL, PMRNL, sygn. 104, Sprawozdanie z kontroli świetlicy przy szkole ogólnokształcącej TPD (19 II 1952 r.), k. 38; *ibidem*, Szkoła TPD (15 II 1952 r.), k. 41; *ibidem*, Szkoła nr 4 (16 II 1952 r.), k. 42.

²¹⁸ APL, PPRNL, sygn. 939, Sprawozdanie z wizytacji szkoły stopnia podstawowego w Przybkwie o 3 nauczycielach przeprowadzonej przez kier.[owniczkę] Ref.[eratu] Szkol.[nictwa] Podstawowego ob. Szukisową Rozalię w dniu 21 II 1951 r., k. 9.

²¹⁹ APL, PPRNL, sygn. 1035, Sprawozdanie z wizytacji szkoły podst.[awowej] o 8 nauczycielach w Prochowicach odbytej w dniu 23 IV 1952 r., przez kier.[owniczkę] Ref.[eratu] Szkol.[nictwa] Podst.[awowego] i Spec.[jalnego] ob. Szukisową Rozalię i kier.[ownika] Ref.[eratu] Ośw.[iaty] Dorosłych ob. Licę Waława (28 IV 1952 r.), k. 38.

²²⁰ APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie z całorocznej..., b.p.

²²¹ APL, PPRNL, sygn. 977, Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia..., b.p.

²²² *Ibidem*, Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Podstawowego nr 6 w Legnicy. Sprawozdanie roczne (30 VI 1952 r.), b.p.

²²³ APL, PMRNL, sygn. 168, Sprawozdanie z akcji czystości, k. 25.

²²⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie z przygotowań do Obchodu Tygodnia Oświaty Książki i Prasy, k. 89. W czerwcu 1953 r. ze Szkoły Podstawowej nr 7 w Legnicy informowano: „W świetlicy harcerskiej zorganizowano wystawę połączoną z konkursem czytelnictwa. Młodzież przygotowała na wystawę 85 prac. Tematem były wypracowania, gazetki, ilustracje przeczytanych książek oraz hasła związane z »Dniem Oświaty i Prasy«, zob. APL, PMRNL, sygn. 106, Sprawozdanie z delegacji członków Komisji Kulturalno-Oświatowej przy P.M.R.N. w Legnicy odbytej w dniu 6 VI 1953 r. w Szkole Podstawowej nr 7 w obecności Kierownika Szkoły, celem przeprowadzenia kontroli z przebiegu »Dni Książki i Prasy«, k. 7.

²²⁵ APL, PPRNL, sygn. 977, Protokół z zebrania R.P. odbytego dn.[ia] 30 I 1950 r. pod przewodnictwem kier.[ownika] szk.[oły] ob. Żabzy St.[anisława], b.p.

²²⁶ W jednym z dokumentów opiekunka szkolnej drużyny O.H. stwierdziła wprost, że jej praca w poszczególnych zastępach polegała na „upolitycznieniu młodzieży”, zob. APL, PPRNL, sygn. 973, Protokół zebrania Rady Pedagogicznej w Szk.[ole] Podst.[awowej] nr 3 w Legnicy dnia 24 VI 1954 r. w sprawie podsumowania pracy dydaktyczno-wychowawczej w roku szkolnym 1953/54, b.p.

stałe zawiąły bowiem takie uroczystości, jak np. rocznica Rewolucji Październikowej²²⁷. Dużą „aktywność” przejawiano w ramach miesiąca pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej²²⁸, kiedy np. „harczerze” prowadzili akcję rozpowszechniania literatury radzieckiej wśród lokalnej ludności²²⁹, przygotowywali występy artystyczne²³⁰, brali udział w aranżowanych spotkaniach z radzieckimi pionierami²³¹, w festiwalach pieśni radzieckiej oraz chodzili grupami na filmy radzieckie do lokalnych kin²³². Na zbiórkach omawiano zagadnienia związane z życiem i działalnością Lenina²³³, urodzin Bolesława Bieruta (wysyłano mu m.in. listy i laurki²³⁴)²³⁵, ale także te dotyczące prześladowań i dyskryminacji czarnoskórej ludności w Stanach Zjednoczonych²³⁶ (to jeden z popularnych motywów komunistycznej propagandy wymierzonej w USA), czy rzekomej szkodliwości wpływów „dzikiej kultury amerykańskiej”²³⁷. Wpisywano się w działania związane z ateizacją, prowadząc na ten temat pogadanki²³⁸. Dlatego też m.in. święto patronki górników św. Barbary (Barbórka) obchodzono jako „Dzień Górnika”²³⁹. Jak bowiem pisano: „(...) w każdej sytuacji stosujemy światopogląd naukowy i z całej mocy walczymy z zacofaniem”²⁴⁰. Młodzież poznawała „dialektykę marksistowską” i tradycje „postępowe” narodu polskiego. Zabiegano o kształtowanie postaw „internacjonalistycznych”²⁴¹, zgodnie z duchem „socjalistycznej moralności”²⁴². Natomiast wszystko to, co było niezgodne z tą wykładnią, uznawano za „wrogie”. Dlatego w sprawozdaniach drużyn (szkół) można trafić na wzmianki o przejawach „(...) wrogiej roboty na terenie szkoły”²⁴³.

²²⁷ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Szkoły Podstawowej nr 3 w Legnicy odbytego dnia 20 XI 1953 r., b.p.; APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie z całorocznej pracy OH na terenie Szkoły T.P.D. nr 5 w Legnicy za rok szkolny 1951/52, b.p.

²²⁸ APWr., ZMPZPL, sygn. 49, OCENA z przebiegu miesiąca pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej w drużynach harcerskich pow. LEGNICA, k. 9–11.

²²⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy przewodnika drużyny harcerskiej przy Szkole Podstawowej w Rui za okres od 1 IX 1951 r. do 8 V 1952 r., k. 23.

²³⁰ APWr., KPPZPRL, sygn. 125, Plan pracy Miejskiej Komisji Wykonawczej Miesiąca Pogłębiania Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w Legnicy obejmujący okres działania od dnia 15 VIII br. do 10 XI 1954 r., k. 71.

²³¹ *Ibidem*, k. 75.

²³² APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie z pracy drużyny harcerskiej na terenie Szkoły T.P.D. nr 5 w Legnicy za rok szkolny 1953/54, b.p.

²³³ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Sprawozdanie opisowe ze zbiorów „Młodszej Drużyny Harcerów” przy szkole nr 6 w Legnicy prowadzonych od dn.[ia] 31 X 1949 r. do dn.[ia] 15 III 1950 r., k. 155.

²³⁴ APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie roczne kierownika Podstaw.[owej] Szkoły T.P.D. w Legnicy za rok szk. 1951/52 (3 VII 1952 r.), b.p.

²³⁵ APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Sprawozdanie z wyjazdu na odcinek Z.H.P. w Mierzycach (13 IV 1951 r.), k. 30; APWr., KPPZPRL, sygn. 116, Notatka, k. 132.

²³⁶ APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Sprawozdanie opisowe od 1 I 1950 r. do 15 III 1950 r. drużyny młodszo-harcerskiej przy szkole nr 1, k. 171.

²³⁷ APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie z całorocznej..., b.p.

²³⁸ APWr., ZMPZML, sygn. 28, Protokół z zebrania Rady Pedagogicznej Szkoły T.P.D. nr 2 w Legnicy odbytego pod przewodnictwem ob. kierownika szkoły M. Bocheńskiego w dniu 20 VI 1953 r., k. 235.

²³⁹ APWr., ZMPZML, sygn. 3, Plan pracy w związku z „Dniem Górnika” przypadający w dniu 4 XII 1951 r., k. 114.

²⁴⁰ APL, PPRNL, sygn. 972, Protokół z nadzwyczajnego..., b.p.

²⁴¹ *Ibidem*, Sprawozdanie roczne – rok szkolny 1952/53, k. 258.

²⁴² *Ibidem*, Sprawozdanie roczne Szkoły Podstawowej nr 6 w Legnicy (28 VI 1953 r.), k. 272.

²⁴³ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie Szkoły TPD nr 5 w Legnicy z wyników nauczania i wychowania za I-sze półrocze 1952/53 r.[oku] szk.[olnego] (12 II 1953 r.), k. 266.

Stałym punktem pracy członków OH było przygotowywanie gazetek ściennych. Ich tematykę ustalano odgórnie, a wśród poruszanych w nich zagadnień można znaleźć np. „Młodzież z Z.S.R.R.”²⁴⁴ czy „Przyjaźń polska-radziecka”²⁴⁵. Ponadto na wszelkie sposoby popularyzowano Związek Radziecki, jego kulturę i zwyczaje, jak np. poprzez naukę tańców rosyjskich²⁴⁶. W trakcie harcerskich zbiórek omawiano z kolei wybrane artykuły z tak przesiąkniętych ówczesną propagandą czasopism, jak „Świat Młodych” i „Sztandar Młodych”²⁴⁷. Opisy takiej działalności ociekały wręcz propagandowym wydźwiękiem i językiem. Przykładem może być chociażby sprawozdanie przewodniczki drużyny z legnickiej „jedynki”, które ukazało się na łamach „Sztandaru Młodych”. Można tam przeczytać, że dużo emocji i wzruszeń dostarczyła członkom OH analiza sylwetek działaczy ZMP wytypowanych na II zjazd tej organizacji. Byli podobno pod tak dużym ich wrażeniem, że postanowili powziąć z tego powodu szereg przedzjazdowych zobowiązań²⁴⁸. Na zbiorcach poruszano bieżące tematy polityczne²⁴⁹, jak np. Konstytucja PRL w 1952 r.²⁵⁰

Bardzo dużo o codziennej pracy stalinowskiego harcerstwa na terenie legnickich szkół mówią ich sprawozdania. W tym dotyczącym żeńskiej drużyny przy Szkole Podstawowej nr 1 w Legnicy z początku 1950 r. można przeczytać:

„Drużyna (...) pracę swoją zaczęła od najbardziej prostych prac. Przede wszystkim drużyna przejęła pod swoją opiekę dyżury w stołówce (...) i dyżury na korytarzach celem przypilnowania porządku i czystości. Jako punkt honoru drużyna wytyczyła sobie opiekę nad dziećmi z klas młodszych. Na czym polegała ta opieka? Harcerki starsze organizowały na przerwach zabawy i gry, a jednocześnie uważały, aby dzieci się między sobą nie biły i.t.d. Duży nacisk kładły na czystość, tak względnie klasy, jak i czystość osobistą. Harcerki nauczone tańców (...), rozpowszechniały je pomiędzy dziećmi.

Drugą pracą, którą drużyna przejęła, to opieka nad biblioteką. Harcerki własnoręcznie obłożyły około 800 egz. książek. Świadome swej pracy dbają o dobry wygląd książek i uczą je szanować innych.

Duży wkład (...) włożyły harcerki bawiąc się z młodszymi dziećmi na zabawie zorganizowanej przez szkołę”²⁵¹.

²⁴⁴ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Sprawozdanie z pracy drużyny w mies.[iaçu] lutym i marcu 1950 r., k. 161.

²⁴⁵ APL, PPRNL, sygn. 977, Sprawozdanie z wizytacji szkoły stopnia podstawowego nr 6 w Legnicy o 10 nauczycielach przeprowadzonej przez kierownika Wydziału Oświaty ob. Czudka Karola, b.p.

²⁴⁶ APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Sprawozdanie (24 IX 1951 r.), k. 206.

²⁴⁷ APL, PMRNL, sygn. 170, Plan pracy Prezydium MRN w zakresie włączenia się do przygotowań Zlotu Młodych Przodowników, k. 410.

²⁴⁸ APL, PPRNL, sygn. 971, Sprawozdanie O.H. przy szkole nr 1 według wskazań II zjazdu, XV plenum i wniosków konferencji sierpniowej, k. 104.

²⁴⁹ APWr., ZMPZML, sygn. 28, Sprawozdanie roczne kierownictwa Szkoły Podstawowej nr 3 w Legnicy za rok szk. 1952/53 (30 VI 1953 r.), k. 288.

²⁵⁰ APWr., ZMPZML, sygn. 3, Plan Urzędu Miejskiego Z.M.P. w Legnicy wokół dyskusji nad projektem Konstytucji Rzeczypospolitej Ludowej (16 II 1952 r.), k. 126–128.

²⁵¹ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Sprawozdanie opisowe z..., k. 124.

SPRAWOZDANIE

z okresowej pracy OH na terenie Szkoły T.P.D.Nr.5 w Legnicy

za rok szkolny 1951/52

Drużyna harcerska przy Szkole T.P.D.Nr.5 w Legnicy powstała dnia 1 IX 1951r. Liczba harcerzy ogółem w szkole wynosi 256, licząc zastępców w drużynie 7, ogółem 23.

Pierwszą akcją na terenie drużyny w m-cu wrześniu 1951r. była akcja wyborcza. Podczas tej akcji przeprowadzane były zbiórki przedwyborcze i wyborcze w zastępach i ogólnych. Podczas zbiorów były poruszone tematy dotyczące pracy w kolektynie i jej znaczenia. Dnia 20 IX-51 odbyły się zbiórki przedwyborcze, a w czasie tej późniejszej zbiórki uroczysta wyborcza. Dnia pracy i wspaniałe zdobywanie w przygotowaniu się do uroczystości 34-tej rocznicy Rewolucji Październikowej. Podczas tej zbiórki i ogólnie podjęto wiele zobowiązań, które wykonamy. Drużyna harcerska w miesiącu tym urządziła uroczystą akademię okładającą się z dedykacją zbiorów, pieśniami i rajcami oraz tańcami wchołach. Na powyższą akademię zostali zaproszeni delegaci wojewódzkiego, powiatowego i zastępców odbyły się pogadanki, wykład o wojnie i zbrodni na pograniczu. Właściwie podkreślenie wojny robotniczo-chłopskiej o zastępcy kl. III i IV. Jakże zastępcy przedstawić naminy do drużyny wiejskiej w Bui list na temat pracy w drużynie. W związku ze zbliżającą się 72-ą rocznicą urodzin tow. Stalina prace całej drużyny ograniczono się przede wszystkim do powyższej uroczystości. W miesiącu listopadzie i grudniu zbiórki harcerskie były poświęcone wyłącznie zapoznaniu się z życiem i działalnością tow. Stalina. Zastępcy klas starszych przygotowały uroczystą akademię z pogadanką dotyczącą się na trzy części: 1. Działalność tow. Stalina 2. Zdobywanie 3. Obecna działalność w walce o pokój. Harcerze pisali listy do pionierów radzieckich. W tym czasie, gdy praca harcerska osiągnęła już pewną formę, praca na terenie szkoły zaczęła przejawiać się wpływami społecznymi. Wierząc, że to wpływ kultury, stawała się drużyna harcerskiej stara się temu zapobiec przez ograniczenie wszystkich zbiorów oraz zajęć powlekających. W starszych klasach zostały przeprowadzone pogadanki o szkodliwości wpływu kultury amerykańskiej, które przyniosły dobre rezultaty. Dnia 15 XII 1951r. został zorganizowany pokaz harcerski dla ucznia 34-tej rocznicy zjednoczenia P.S.P.R., na który zostali zaproszeni rodzice, przedstawiciele pracy.

Przed feriami zimowymi młodzież z tej szkoły pomogła przy organizowaniu centralnej choinki noworocznej. Podczas ferii zimowych prace drużyny ograniczono się do zajęć w Domu Harcerskim. Wskazano zastępcy pt. "Kajłuka to twój przyjaciel" zainteresował zastępcy w zastępcach i klasach. Wskazano tym wyróżniającą się zastępcy kl. III i IV. W m-cu lutym 1952r. odbyły się zarząd produkcyjny, w którym z podjętą klasyfikacją. Na zbiorach na temat i ogólnie odbyły się dyskusje nad projektem konstytucji Rzeczypospolitej Polki Ludowej. Odbyły się również podjęcie 34-tej rocznicy powstania Armii Czerwonej. Tematem zbiorów zastępcy i ogólnie w m-cu marcu był tydzień ZMP oraz życie i działalność gen. Karola Świerczewskiego.

W związku z 34-ma kobiet młodzież harcerska podjęła ogólnie zobowiązanie - które zostały wykonane. Z ramienia harcerskiego zostały zorganizowane zastępcy podjęcie 34-ma kobiet, oraz akademię podjęcie gen. Karola Świerczewskiego, oraz tygodniowi ZMP. W tym też miesiącu odbyły się zbiorczy

Z kolei w sprawozdaniu innej drużyny napisano:

„Stała pomoc dyżurnym w utrzymaniu porządków w klasach, w utrzymaniu czystości i estetycznego wyglądu klas i korytarza, oraz boiska szkolnego. Stała pomoc w nauce słabszym uczniom, zakłada kółka dokształcające. Na przerwach drużyny pełnią dyżury, by młodzież nie niszczyła drzew, kwiatów, oraz starszy zastęp zrobił karmniki dla ptaków, które są na drzewach (...).

W związku z tygodniem zdrowia, drużyny wygłosiły pogadanki w klasach na temat higieny w klasach i otoczeniu. W związku z każdą uroczystością zostaje wydana gazetka ścienna ZHP²⁵².

Kolejny dokument z 1953 r. opracowany przez opiekuna OH w Szkole Podstawowej nr 2 w Legnicy ilustruje, jak w sposób nader przemyślany prowadzono stalinowskie działania propagandowe w środowisku dzieci:

„Od stycznia 1953 r. zostałam przewodniczką O.H. (...). (...) udekorowaliśmy świetlicę harcerską, doprowadziliśmy do konkurs[u] czytelnicz[ego], w którym wzięło udział 154 uczniów, z czego 147 harcerzy. Od lutego natomiast zaczęłam pracować intensywnie nad podniesieniem wyników nauczania, przez co harcerz wychowuje [się] na pełno-wartościowego obywatela i zetempowca i budowniczego Polski Ludowej. Została zorganizowana samopomoc koleżeńska, krytyka i samokrytyka harcerzy na zbiórkach, zastępów i ogniw. Gazetki w klasach i na korytarzu zostały poświęcone nauce i pracy młodzieży pionierskiej i komsomolskiej i jej organizatorowi Leninowi. W związku z 10 rocznicą powstania Z.W.M. – zastępy wszystkich klas zapoznały się z życiorysami młodzieży Z.W.M. i K.Z.M.P., którzy zginęli w walce o sprawiedliwość społeczną, odbyła się akademie poświęcona powstaniu Z.W.M., na której odbyły się przyrzeczenia harcerskie. 19 kandydatów wstąpiło w szeregi O.H.

W związku z 35 rocznicą powstania Armii Czerwonej, odbyła się również akademie, na którą złożyły się: wiersze i recytacje zespołowe, pieśni i tańce (...). Dzieci wzięły czynny udział w konkursie technicznym i festiwalu (...). W marcu największą uwagę zwróciła drużyna na ciężką dolę dzieci i młodzieży w krajach kapitalistycznych i kolonialnych (...). (...) odbyła się akademie poświęcona 6-tej rocznicy śmierci bohatera naszej drużyny K. Świerczewskiego (...). W kwietniu odbyła się akademie poświęcona 61-ej rocznicy urodzin Bolesława Bieruta. (...). Odbyła się akademie pierwszo-majowa, na której dzieci zapoznały się z walką ludu pracującego (...). 1 maja nasza drużyna wyjechała na

²⁵² *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy drużyny od dnia 1 I 1950 r. do dnia 15 III 1950 r., k. 170.

uroczystość do Wądroża Wielkiego, gdzie dała występ artystyczny, zacieśniając tym więź między miastem, a wsią”²⁵³.

Wśród innych aktywności trzeba również wymienić udział członków OH w różnego rodzaju zbiórkach (np. złomu, makulatury, szkła), ale i w czynach społecznych, jak np. porządkowanie parku miejskiego, czy grobów na radzieckim cmentarzu wojennym²⁵⁴. Zarówno członkowie drużyn w mieście, jak i w powiecie angażowani byli np. do udziału w wykopkach²⁵⁵ oraz wspierali w pracy lokalne PGR-y²⁵⁶, a nawet organizowali w nich wieczorki artystyczne²⁵⁷. Włączano ich też do walki z chwastami i stonką ziemniaczaną na polach spółdzielczych²⁵⁸. Z kolei harcerze z terenu powiatu podejmowali się takich zobowiązań, jak np. w Legnickim Polu i Prochowicach, gdzie była to uprawa jednego hektara buraka cukrowego²⁵⁹. Wszystkie ich działania zamykano w szeroko rozumianym hasle prac społecznie pożytecznych²⁶⁰. Natomiast o wynikach najlepszych z nich informowano w lokalnej prasie. W maju 1956 r. na łamach „Wiadomości Legnickich” chwalono drużynę z Koskowic, pracującą pod kierunkiem Władysławy Rozbraczyło. Przedstawiono podjęte przez nią wówczas zobowiązania:

„Harcerze są zdyscyplinowani i kochają swoją szkołę, starają się, aby była ona jak najpiękniejsza.

Na cześć święta Klasy Robotniczej drużyna ta postanowiła:

Zorganizować konkurs na najlepszą frekwencję między klasami.

Konkurs międzyklasowy na najlepsze wyniki w nauce.

Założyć poletko doświadczalne kukurydzy o powierzchni 15 m².

Zasadzić 40 drzewek owocowych na działce szkolnej, ponadto każdy harcerz posadzi 4 drzewka u siebie w domu.

Indywidualnie harcerze: Józef Ostrowski i Mieczysław Cieślik zobowiązali się na apelu porannym zrobić ławeczkę na przystanku autobusowym w Kępach.

²⁵³ APWr., ZMPZML, sygn. 28, Sprawozdanie z całorocznej pracy O.H. przy Szkole T.P.D. nr 2 w Legnicy za r.[ok] sz.[kolny] 1952/53 (12 VI 1953 r.), k. 232–233.

²⁵⁴ APWr., ZMPZML, sygn. 28, Sprawozdanie roczne z pracy Szkoły Ogólnokształcącego Stopnia Podstawowego nr 7 w Legnicy w roku szkolnym 1952–1953, k. 267; APL, PPRNL, sygn. 973, Sprawozdanie z wizytacji..., b.p.; APWr., ZMPZWWr., sygn. 337, Sprawozdanie z pracy..., b.p.; APL, PPRNL, sygn. 1035, Sprawozdanie roczne (25 VI 1952 r.), k. 53.

²⁵⁵ APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Sprawozdanie – Wądroże Wielkie (15 III 1951 r.), k. 7; APWr., PWRNWr., sygn. XVII/117, Sprawozdanie z prac..., k. 52.

²⁵⁶ APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół nr 3..., k. 193.

²⁵⁷ APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie z całorocznej..., b.p.

²⁵⁸ APWr., ZMPZWWr., sygn. 337, Plan pracy Zarządu Powiatowego Z.M.P. w sprawie realizacji wytycznych II-go Zjazdu P.Z.P.R. oraz uchwał XIV-go Plenum Zarządu Głównego ZMP, b.p.

²⁵⁹ APL, PPRNL, sygn. 1020, Sprawozdanie roczne (2 VII 1950 r.), b.p.; APL, PPRNL, sygn. 1035, Sprawozdanie z wizytacji..., k. 2.

²⁶⁰ APWr., PWRNWr., sygn. XVII/120, Sprawozdanie z wizytacji zespołowej szkoły podstawowej w Przybkwie pow.[iatu] legnickiego dokonanej w dniach 2–6 XII 1952 r., k. 31.

Przygotować do akademii 1-majowej część artystyczną w dniu pochodu w Wądrożu Wielkim²⁶¹.

Harcerze zgodnie z hasłem „Nasza nauka – to nasz wkład w realizację Planu 6-letniego” mieli dbać o jak najwyższe wyniki nauczania²⁶². Dlatego byli też angażowani w pomoc słabszym uczniom w nauce²⁶³ – mieli „zwalczać” oceny niedostateczne²⁶⁴. Jak można przeczytać w jednym z dokumentów z 1952 r., „Organizacja Harcerska winna stać się w szkole awangardą walki o wyniki nauczania²⁶⁵. Jej członkowie dołączali w tym celu do kółek wyrównawczych²⁶⁶. Kontrolowali oceny uzyskiwane przez uczniów²⁶⁷, które ponadto były analizowane na harcerskich zbiórkach²⁶⁸, gdzie m.in. „(...) wpaja się w dzieci obowiązek przede wszystkim dobrej nauki²⁶⁹. Ci, którzy mieli słabe wyniki, byli poddawani krytyce przez innych, a nawet musieli wygłaszać własną samokrytykę²⁷⁰. Publicznie piętnowano wagarujących. Jak czytamy w sprawozdaniu z wizytacji w Szkole Podstawowej nr 4 z kwietnia 1954 r.:

„(...) organizacja harcerska coraz lepiej i śmielej włącza się w sprawy wychowania kolektywu. Wykazała to narada produkcyjna kl. VIa (...) w sprawie 2 uczniów (...) za wagary, zły stosunek do szkoły i nauki. W zebraniu wzięli udział: kier.[ownik] szkoły, wychowawca klasowy, rodzice obwinionych uczniów. Klasa mocno skrytykowała i potępiła postępowanie kolegów (...). Chłopcy samokrytycznie przyznali się do swoich przewinień i przyrzekli wobec wszystkich poprawić się. Następnego dnia przewodnicząca zastępu tej klasy zarządziła naradę (...) całej klasy z rodzicami. (...) przybyli prawie wszyscy rodzice, (...) wszyscy uczniowie, kierownik szkoły i wychowawcy klasowi.

²⁶¹ B. Dudek, *O życiu harcerzy słów kilka*, „Wiadomości Legnickie”, nr 9 z 1–15 V 1956, s. 5.

²⁶² APL, PPRNL, sygn. 971, Sprawozdanie Komitetu Rodz.[icielskiego] i Organizacji Harc.[erskiej] w związku polepszenia wyników nauczania i wychowania w tut.[ejszej] szkole (20 III 1953 r.), k. 85.

²⁶³ APL, PMRNL, sygn. 177, Protokół nr III/54 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 22 I 1954 r., k. 36.

²⁶⁴ APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Sprawozdanie ze zbiórki harcerskiej Szkoły Podstawowej w Ulesiu dn.[ia] 18 IX 1951 r., k. 203.

²⁶⁵ APL, PMRNL, sygn. 169, Analiza wyników nauczania za I półrocze w szkołach podstawowych, k. 466. Zob. także: APL, PMRNL, sygn. 173, Analiza wyników nauczania..., k. 269; APL, PMRNL, sygn. 176, Analiza wyników nauczania i wychowania za I okres roku szkolnego 1953/54 w zakresie szkół podstawowych (26 XI 1953), k. 380.

²⁶⁶ APL, PMRNL, sygn. 107, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty i Kultury MRN w Legnicy odbytego w dniu 18 III 1954 r. w godz. 17.30–21.30, k. 84; APL, PMRNL, sygn. 175, Sprawozdanie z wyników..., k. 80.

²⁶⁷ APL, PMRNL, sygn. 177, Analiza wyników nauczania i wychowania za I półrocze r.[oku] szk.[olnego] 1953/54 w zakresie szkół podstawowych miasta Legnicy (18 II 1954 r.), k. 335.

²⁶⁸ *Ibidem*, Protokół nr IX/54 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 26 II 1954 r., k. 322.

²⁶⁹ APWr., KPPZPRL, sygn. 115, Notatka informacyjna dotycząca uchwał egzek.[utywy] K.W. z dnia 22 IX 1950 r. o pracy P.O.P i Z.M.P. w szkolnictwie podstawowym, k. 33.

²⁷⁰ APWr., ZMPZML, sygn. 28, Sprawozdanie roczne kierownictwa..., k. 287.

Zebranie prowadził aktyw harcerski. Dobrzy uczniowie opowiadali o sposobie swojej pracy, dzięki której mają dobre osiągnięcia. Dwójkowi uczniowie wskazywali przyczyny [słabych ocen] (...), prosili o pomoc (...) dobrych uczniów. Przeanalizowano wszystkich dwójkarzy, dobrzy uczniowie wytykali lenistwo i niepotrzebne opuszczanie lekcji, mocno krytykowali wagarowiczów, którzy przed całym audytorium przyznawali się do winy i przyrzekali poprawę²⁷¹.

Tak więc nie zostawiano słabszych uczniów samych – osiągający lepsze wyniki w nauce harcerze odwiedzali się nawzajem ze słabszymi kolegami w domach, aby wspólnie się uczyć²⁷². Pomagali również innym w przygotowaniach do egzaminów²⁷³. Niekiedy organizowano nawet naukę zespołową²⁷⁴. Nazywano to „samopomocą koleżeńską”²⁷⁵. Ponadto członków OH, których wyniki nauki były dalekie od oczekiwań, zawieszano²⁷⁶, a nawet usuwano z szeregów organizacji²⁷⁷.

OH wraz z Wydziałem Oświaty i Powiatowym Komitetem Kultury Fizycznej w Legnicy organizowała regularnie cykliczne imprezy sportowe dla harcerzy z całego terenu miasta i powiatu, jak Harcerskie Igrzyska Zimowe²⁷⁸. Były one prelude do tego rodzaju imprez rangi wojewódzkiej²⁷⁹. Zachował się afisz informujący o takich zawodach w styczniu 1955 r. (VI Miejskie i Powiatowe Harcerskie Igrzyska Zimowe). Dzieci rywalizowały w czterech konkurencjach: narciarstwo, łyżwiarstwo, saneczkarstwo i tor przeszkód²⁸⁰. Z kolei w okresie letnim organizowano Letnie Harcerskie Igrzyska Sportowe oraz Harcerskie Kolarskie Rajdy Pokoju²⁸¹.

Oceniając natomiast pracę drużyn OH ZMP, to w kwestiach organizacyjnych łączyło ją z tradycyjnym harcerstwem jedno: uzależnienie wyników pracy od zaangażowania opiekunów. Kluczowy był bowiem czynnik ludzki, a wyniki „harcerskiej” pracy przez to bardzo zmienne²⁸². Tam, gdzie zdołano zaangażować odpowiednich przewodników drużyn, działalność OH ZMP oceniano wysoko. Przykładowo w 1955 r. o pracy organizacji w prochowickiej szkole pisano:

²⁷¹ APL, PPRNL, sygn. 975, Sprawozdanie z wizytacji Szkoły Podstawowej nr 4 w Legnicy dokonanej w dniach 7, 8, 12 i 13 IV 1954 r., b.p.

²⁷² APWr., KPPZPRL, sygn. 115, Notatka informacyjna dotycząca..., k. 33; APL, PPRNL, sygn. 971, Sprawozdanie O.H. przy..., k. 105.

²⁷³ APWr., KPPZPRL, sygn. 124, Sprawozdanie z wyników nauczania za rok szkolny 1953/54 i przygotowania do nowego roku szkolnego 1954/55, k. 137.

²⁷⁴ APL, PPRNL, sygn. 972, Włączenie się O.H. do walki o wyniki nauczania (23 III 1953 r.), b.p.

²⁷⁵ APL, PPRNL, sygn. 1047, Pismo do Wydziału Oświaty Prezydium PRN w Legnicy z 12 V 1953 r., k. 45.

²⁷⁶ APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie z pracy drużyny nad podniesieniem wyników nauczania, b.p.

²⁷⁷ *Ibidem*, Protokół z klasyfikacyjnego posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego w dniu 27 I 1954 r., b.p.

²⁷⁸ APWr., ZMPZPL, sygn. 49, Protokół z posiedzenia Komitetu Organizacyjnego IV Harcerskich Igrzysk Zimowych odbytego w dniu 14 I 1953 r., k. 37–38; APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie z pracy..., b.p.

²⁷⁹ Zob. APWr., ZMPZPL, sygn. 49, Program V. Wojewódzkich Igrzysk Harcerskich (20 I 1954 r.), k. 55–59.

²⁸⁰ APL, Zbiór afiszy i plakatów 1945–2021 [dalej: ZAiP], sygn. 2521, Ogłoszenie dotyczące VI Miejskich i Powiatowych Harcerskich Igrzysk Zimowych organizowanych przez Dom Harcerza [1955 r.].

²⁸¹ B. Dudek, *O Harcerskich Kolarskich Rajdach Pokoju i Letnich Igrzyskach Sportowych Powiatu*, „Wiadomości Legnickie”, nr 12/13 z 21 VI–22 VII 1956, s. 7.

²⁸² Np. APWr., PWRNWr., sygn. XVII/54, Analiza wyników nauczania i wychowania w r.[oku] szk.[olnym] 1955/56, k. 248.

„Przewodnikiem org.[anizacji] harc.[erskiej] jest ob. Jerzak Józef, który pracę swoją w w/w org.[anizacji] wykonuje z wielkim zamiłowaniem. Życzliwy stosunek do dziatwy i dobra znajomość jej zainteresowań i potrzeb ułatwiają mu w wysokim stopniu pracę wychowawczą (...). Zbiórki organizuje i przeprowadza zgodnie z planem. Dziennik zajęć prowadzi na bieżąco. Karność utrzymuje na poziomie. Bierze aktywny udział w szkoleniach dla przewodników. Młodzież chętnie się do niego garnie dzięki temu, że umie on uatrakcyjnić zajęcia w drużynie”²⁸³.

Kiedy takich brakowało, praca danej drużyny pozostawiała wiele do życzenia²⁸⁴. Część osób delegowanych do takiego zadania nie spełniało pokładanych w nich nadziei²⁸⁵. Zdarzało się, że przydzielani do tej roli ludzie mieli zbyt dużo innych obowiązków, co blokowało im odpowiednie zaangażowanie się w działalność OH²⁸⁶. Wysoka była też fluktuacja kadry przewodników. W roku szkolnym 1951/1952 w Szkole Podstawowej nr 2 funkcję przewodnika pełniło pięciu nauczycieli i dopiero ostatnia oddelegowana do tego zadania nauczycielka „(...) potrafiła już w pierwszym miesiącu pracy naprawić błędy poprzednika i ruszyła pracę z miejsca

²⁸³ APL, PPRNL, sygn. 1035, Sprawozdanie z wizytacji szkoły podst.[awowej] o 7 naucz.[ycielach] w Prochowicach przeprowadzonej przez ob. Czwaka Leona – kier.[ownika] Ref.[eratu] Szk.[olnictwa] Podst.[awowego] (3 VI 1955), k. 84. W innym dokumencie pisano jeszcze: „Syzyfową pracę miał przewodnik drużyny harcerskiej, którzy po 2 latach nieobecności objął drużynę i musiał rozpocząć pracę nie mając aktywu młodzieżowego. (...) potrafił nawiązać kontakt z redakcją »Drużyny« i »Świata Młodych«, redaktorzy tych pism dwukrotnie odwiedzili naszą szkołę i ich pobyt przyczynił się do podniesienia pracy harcerskiej”, zob. *ibidem*, Analiza pracy dydaktyczno-wychowawczej Szkoły w Prochowicach w roku szkolnym 1954/55, k. 89.

²⁸⁴ APL, PMRNL, sygn. 173, Analiza wyników nauczania..., k. 275; APWr., ZMPZML, sygn. 2, Protokół z plenarnego zebrania Zarządu Miejskiego ZMP w Legnicy, k. 42; APWr., ZMPZML, sygn. 28, Protokół z zebrania Rady Pedagogicznej Szkoły T.P.D. nr 2 w Legnicy odbytego pod przewodnictwem ob. kierownika szkoły Mariana Bocheńskiego w dniu 22 VI 1953 r., k. 239; APL, PPRNL, sygn. 1047, Zarządzenie powizytacyjne (28 IV 1956 r.), k. 62; APL, PPRNL, sygn. 1024, Zarządzenie powizytacyjne (9 III 1956 r.), b.p.

²⁸⁵ APWr., KPPZPRL, sygn. 114, Notatka informacyjna Egz..., k. 250; APWr., KPPZPRL, sygn. 115, Notatka informacyjna o..., k. 37; APL, PPRNL, sygn. 1020, Sprawozdanie z wizytacji szkoły o 4-ch nauczycielach w Legnickim Polu odbytej w dniach 15 i 16 I 1953 r. przez Kier[owniczkę] Ref.[eratu] Szkół Podstaw.[owych], b.p.; APL, PPRNL, sygn. 1047, Organizacja pracy dydaktycznej i wychowawczej w Szkole Podstawowej w Wądrożu Wielkim (25 VI 1952 r.), k. 34. Przykładowo pod koniec 1954 r. o opiekunce OH ZMP w szkole w Legnickim Polu pisano: „(...) stwierdzono całkowitą beczynność przewodnika (...), która na polecenia kier.[ownika] szkoły nie reagowała w ogóle, tłumacząc się tym, że wszystko co dotyczy jej pracy poznała na kursie. Z wychowawcami nie chce nawiązywać żadnej współpracy. Dokumentacji dotyczącej pracy O.H. nie prowadzi, a swoim zachowaniem wprowadziła całkowity rozgardiasz wśród młodzieży. (...). Nie zna składu O.H. – wyborów nie przeprowadziła, ewidencji nie dokonała – dziennika zajęć nie prowadzi”, zob. APL, PPRNL, sygn. 1020, Sprawozdanie z wizytacji szkoły o 4 nauczycielach w Legnickim Polu przeprowadzonej przez kier.[owniczkę] Ref.[eratu] Szk.[ół] Podst.[awowych] ob. Szwaka Leona w dnia 14–16 XII 1954 r., b.p.

²⁸⁶ APL, PPRNL, sygn. 1024, Sprawozdanie z wizytacji szkoły o 4-ch nauczycielach w Miłkowicach odbytej w dniu 4 i 5 III 1953 r. przez kier.[owniczkę] Ref.[eratu] Szkolnictwa Podstaw.[owego] ob. Raszko Wiktorę, b.p.

w zastępach, a nawet w ogniwach. W rezultacie według oceny władz O.H. przy końcu roku szkolnego drużyna jest typowana jako jedna z najlepszych w Legnicy²⁸⁷.

Ważne było także nastawienie kadry nauczycielskiej, dlatego apelowano o większe zaangażowanie z ich strony. Przy ich odpowiednim wsparciu osiągnano dobre rezultaty²⁸⁸. Ci jednak zasadniczo niezbyt chętnie poświęcali się takiej działalności²⁸⁹. Podobnie było z aktywnym udziałem wśród nauczycielstwa²⁹⁰. Uwagi miano również do poziomu zaangażowania w sprawy OH aktywu ZMP²⁹¹. Niekiedy wskazywano, że trzeba odejść od angażowania do OH nauczycieli, bo ci obciążeni swoimi obowiązkami nie byli w stanie odpowiednio skoncentrować się na pracy z harcerzami. Wzorów doszukiwano się oczywiście w ZSRR, gdzie „(...) przy każdej szkole znajduje się »pionier wozatyj [sic!]<«²⁹². Niekiedy chodziło z kolei o kwestie ideologiczne, jak w przypadku opiekuna OH przy Szkole Podstawowej nr 3, którego krytykowano za wzięcie ślubu kościelnego, a „(...) świadkami obrzędu były dzieci ze szkoły²⁹³. Brakowało więc ludzi szczerze wierzących w ideały socjalizmu. Zwracano uwagę na brak współpracy OH ze szkolnymi świetlicami²⁹⁴. Generalnie legnickie struktury OH zmagaly się z permanentnym brakiem przewodników harcerskich w szkołach²⁹⁵. Ratowano się m.in. absolwentami szkół pedagogicznych²⁹⁶. Nie lepiej było z instruktorami²⁹⁷.

Sami przewodnicy wskazywali zaś na problem szkoleń, które ich zdaniem zbyt mocno skupiały się na dostarczaniu wiedzy teoretycznej. Mieli bowiem duże problemy z przełożeniem jej na grunt szkolny (praktyczny)²⁹⁸. Czasem brakowało zaś po prostu elementarnej logiki, jak w przypadku Szkoły Ćwiczeń, kiedy harcerskie zbiórki organizowano po zajęciach, gdy

²⁸⁷ APL, PPRNL, sygn. 972, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej przy Szkole Podstawowej nr 2 w Legnicy z dnia 24 VI 1952 r. pod przewodnictwem kierownika szkoły w obecności wszystkich nauczycieli, b.p.

²⁸⁸ APWr., PWRNWr., sygn. XVII/53, Sprawozdanie z pracy Szkoły Podst.[awowej] i Lic.[eum] Ogólnokształc[ącego] T.P.D. w Legnicy w roku szkolnym 1953/54, k. 183.

²⁸⁹ APWr., ZMPZPL, sygn. 48, Sprawozdanie z przebiegu pracy na odcinku harcerskim (24 VI 1951 r.), k. 164–165; APL, PMRNL, sygn. 183, Sprawozdanie z przygotowań do otwarcia nowego roku szkolnego i konferencji sierpniowej (5 VIII 1955 r.), k. 235.

²⁹⁰ APWr., KPPZPRL, sygn. 122, Sprawozdanie Wydziału Propagandy KM PZPR w Legnicy z wyników nauczania za I półr[ocze] 1953/54 roku szkolnego oraz informacja o pracy szkolnej POP na tym odcinku z uwzgl[ędnieniem] uchwały grudn[iowej] KC PZPR, k. 78.

²⁹¹ APWr., KPPZPRL, sygn. 127, Sprawozdanie komisji z prac prezydium Zarządu Miejskiego Z.M.P. o formach pracy z aktywnym nieetatowym na odcinku pomocy organizacji Z.M.P.-owskiej i organizacji harcerskiej na terenie miasta Legnicy z uwzględnieniem przygotowań młodzieży do II-go Zjazdu ZMP, k. 29.

²⁹² APL, PMRNL, sygn. 168, Protokół nr XXXIX..., k. 339.

²⁹³ APWr., KPPZPRL, sygn. 129, Sprawozdanie z pracy..., k. 70.

²⁹⁴ APL, PMRNL, sygn. 177, Protokół nr III/54 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 22 I 1954 r. od godz. 10-tej do 17-tej, k. 33.

²⁹⁵ APL, PMRNL, sygn. 103, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty i Kultury przy Prezydium MRN w Legnicy, odbytego w dniu 13 XI 1950 r. o godz. 17-tej, k.176; APL, PMRNL, sygn. 168, Protokół nr XXXIX z posiedzenia Prezydium MRN odbytego w dniu 12 VI 1951 r. od godz. 12-tej do godz. 15-tej, k. 339.

²⁹⁶ APL, PMRNL, sygn. 186, Informacja Wydziału Oświaty z przygotowań do nowego roku szkolnego, ze szczególnym uwzględnieniem obsady kadrowej i bazy materialnej, k. 344.

²⁹⁷ APL, PMRNL, sygn. 187, Protokół nr XXX/56..., k. 31.

²⁹⁸ APL PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z przeprowadzonej..., k. 13; APWr., ZMPZWWr., sygn. 337, Referat polityczno-sprawozdawczy na V-tą Konferencję Powiatową Z.M.P. w Legnicy, b.p.

opiekunki zastępów z Liceum Pedagogicznego miały jeszcze własne i nie mogły siłą rzeczy brać w nich udziału, czyniąc całą działalność iluzoryczną²⁹⁹. Narzekano też na niskie zaangażowanie lokalnych struktur ZMP³⁰⁰.

Nie należy zapominać o jeszcze jednym istotnym czynniku. O atrakcyjności oferty OH, która, nie ma co ukrywać, w kontekście silnego nasycenia ideologią, nie była zbyt interesująca dla bardzo młodych ludzi. Z kolei opiekunowie, którzy stawiali przede wszystkim na zabawę, gry terenowe i zbiórki na świeżym powietrzu, byli dla nich atrakcyjnymi partnerami do działania. To były raczej wyjątki od reguły, którym zresztą wypominano, że „(...) mało (...) poświęca się czasu na zagadnienia wychowawcze i kulturalno-oświatowe”³⁰¹. Dopiero w połowie 1956 r., u schyłku istnienia tej organizacji, informowano, że działalność OH ZMP stała się bardziej atrakcyjna dla dzieci. Rodziła się pewna kolektywność, której wcześniej wyraźnie brakowało. Wspominano np. o biwakowaniu oraz wycieczkach³⁰². Wcześniej te zagadnienia praktycznie nie istniały w dokumentacji drużyn OH. Podobne wnioski z dotychczasowej działalności OH ZMP wyciągnęła wizytatorka szkół w powiecie legnickim, która w swoim sprawozdaniu napisała, że hamowana jest inicjatywa i samodzielność dzieci, ale sytuacja miała być coraz lepsza, bo „Nastąpiła poprawa w organizacji zbiórek, które są bardziej atrakcyjne. Stosuje się więcej gier terenowych, wycieczek, biwaków”³⁰³. Zapewne to po części także efekt pewnego rozprężenia politycznego, które w tym czasie wisiało już w powietrzu.

Istniały również problemy z umundurowaniem i z symbolami OH ZMP. Niektóre drużyny nie miały ich wcale. W 1954 r. wizytatorzy szkół w Miłkowicach i Rui wskazali, że członkowie „harcerstwa” nie nosili ani chust, ani odznak³⁰⁴. Natomiast jak odnotowano w 1956 r. w Bieniowicach: „Harcerze nie noszą żadnych odznak harcerskich i trudno rozróżnić kto należy do organizacji harcerskiej”³⁰⁵.

²⁹⁹ APL, KPPZPRL, sygn. 115, Sprawozdanie z prac..., k. 12.

³⁰⁰ APWr., ZMPZML, sygn. 2, Protokół z plenarnego..., k. 42.

³⁰¹ APL, PPRNL, sygn. 1009, Sprawozdanie wizytacji szkoły podstawowej o 4 nauczycielach w Kawicach dokonanej przez kier.[ownika] ref.[eratu] szk.[olnictwa] podst.[awowego] ob.[ywatela] Łyczbę Teodora przy współudziale kier.[ownika] PODKO [Powiatowy Ośrodek Doskonalenia Kadr Oświatowych] ob.[ywatela] Dąbrowskiego A., b.p.

³⁰² APL, PMRNL, sygn. 187, Analiza wyników nauczania i wychowania (10 VII 1956 r.), k. 45.

³⁰³ APL, PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z wizytacji szkolnictwa podstawowego pow.[iatu] legnickiego przeprowadzonej w dn. 23, 24, 25, 29 V i 4, 5, 6 VI 1956 r. przez wiz.[ytatorkę] Bełz Marię w obecności kier.[ownika] Wydziału Oświaty ob. Reczucha i kier.[ownika] Referatu Szkolnictwa Podst.[awowego] ob. Kisiela, k. 32.

³⁰⁴ APL, PPRNL, sygn. 1024, Sprawozdanie z wizytacji szkoły podstawowej o 5 nauczycielach w Miłkowicach pow. Legnica przeprowadzonej przez ob. Szwaka Leona kier.[ownika] Referatu] Szk.[olnictwa] Podst.[awowego] dnia 22 I 1954 r. pod przewodnictwem wizytatora ob. Tuźnika Józefa, b.p.; APL, PPRNL, sygn. 1039, Sprawozdanie z wizytacji szkoły podstawowej o 4 nauczycielach w Rui przeprowadzonej przez ob. Szwaka Leona w obecności kier.[ownika] PODKO ob. Engelmajera w dniu 26 III i 27 III 1954 r., k. 53. Rok później w trakcie kontroli Miłkowicach odnotowano, że chusty nosiło ok. 30% członków OH ZMP, zob. APL, PPRNL, sygn. 1024, Sprawozdanie z wizytacji szkoły o 6 nauczycielach w Miłkowicach przeprowadzonej przez ob. Engelmajera Jana kierownika Powiatowego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych oraz Puk Marię kier.[owniczkę] Referatu Oświaty Dorosłych, b.p.

³⁰⁵ APL, PPRNL, sygn. 994, Sprawozdanie z wizytacji szkoły podstawowej w Bieniowicach dokonanej przez Kier.[ownika] Wydziału Oświaty F. RECZUCHA z udziałem Kier.[ownika] PODKO A. Dąbrowskiego (27 III 1956 r.), b.p.

MŁODZIEŻ HARCERSKA WITA GORĄCO II-gi ZJAZD Z. M. P.

**Dom Harcerza wraz z Wydziałem Oświaty
i Powiatowym Komitetem Kultury Fizycznej w Legnicy
z okazji II-go ZJAZDU ZWIĄZKU MŁODZIEŻY POLSKIEJ
ORGANIZUJĄ**

w dniu 30 stycznia 1955 roku VI-te Miejskie i Powiatowe HARCERSKIE IGRZYSKA ZIMOWE

Zawody odbędą się w następujących konkurencjach:

**UL. ŻŁOTOGÓRSKA
godz. 10-ta**

**L O D O W I S K O
„WENECJA”
godz. 10-ta**

**UL. ŻŁOTOGÓRSKA
godz. 12-ta**

**UL. BATOREGO 8
godz. 10-ta**

1. NARCIARSTWO

- a) BIEG PATROLOWY na dystansie: 2000 m (dziewcz.)
2300 m (chłopcy)
- b) BIEG PŁASKI na dystansie: 1500 m (dziewcz.)
2000 m (chłopcy)

2. ŁYŻWIARSTWO

- a) JAZDA FIGUROWA — dziewczęta i chłopcy
- b) JAZDA SZYBKĄ — 400 m (dziewcz.)
500 m (chłopcy)
- c) SZTAFETA HOREJOWA — chłopcy

3. SANECZKARSTWO

- a) ZJAZD NA SANKACH JEDYNEK — dziewczęta
i chłopcy

4. TOR PRZESZKÓD

- a) POKONANIE TORU PRZESZKÓD o długości 90 m —
dziewczęta i chłopcy

W wymienionych zawodach mogą brać udział uczennice i uczniowie szkół podstawowych z terenu miasta i powiatu Legnica, którzy:

- a) są urodzeni w latach 1941-1943,
- b) posiadają dobry stan zdrowia,
- c) posiadają ocenę z zachowania bardzo dobrą i ogólny wynik z nauki przynajmniej dostateczny (bez ocen niedostatecznych)

Komitet Organizacyjny Zawodów

Afisz zapowiadający VI Miejskie i Powiatowe Harcerskie Igrzyska Zimowe, 30 stycznia 1955 r. Zbiory Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy (sygn. 85/182/0/0/2521)

2.5. Kolonie zamiast obozów. Letni wypoczynek członków OH ZMP

Organizację Harcerską angażowano w letni wypoczynek dzieci i młodzieży³⁰⁶. Odrzucono jednak tradycyjne obozy harcerskie, uznając je za „reakcyjne”. W zamian wysyłano ich na kolonie oraz zapisywano na półkolonie. W trakcie takiego wypoczynku „harcerze” byli włączani w prace społeczne. Cała organizacja tego typu wypoczynku opierała się zaś na programie przygotowywanym przez ZMP i Ministerstwo Oświaty³⁰⁷.

Pierwsze odnalezione informacje o Harcerskiej Akcji Letniej na ziemi legnickiej pochodzą z 1950 r., gdy w punkcie wczasowym w Jagniątkowie wygospodarowano 240 miejsc dla dzieci (120 dziewcząt w lipcu i 120 chłopców w sierpniu)³⁰⁸. Na potrzeby wyjazdów kolonijnych powoływano „Harcerskie Ognia Kolonijne”³⁰⁹. Z kolei tzw. wczasy miejskie (półkolonie) po raz pierwszy zorganizowano w 1951 r., kiedy w dwóch turnusach (lipcowy i sierpniowy) zaproszono na nie łącznie około dwustu dzieci. Funkcję „domu wczasowego” pełnił Dom Harcerza przy ul. Chojnowskiej³¹⁰. Przedsięwzięcie powtarzano w następnych latach, a rolę organizatora pełnił Wydział Szkolno-Harcerski ZMP³¹¹. Osoby wytypowane do roli opiekunów w takich akcjach przechodziły specjalne szkolenia³¹². Jak bowiem pisano w 1954 r.

„Doświadczenia (...) wykazały, że tak zorganizowane placówki dają gwarancję lepszej karności uczestników, oraz wpływają bardziej wychowawczo i doprowadzają do szlachetnego współzawodnictwa poszczególne zastępy w wykonywaniu wszelkiego rodzaju prac społeczno-użytecznych oraz w tworzeniu kultury życia codziennego placówki”³¹³.

Nawet w okresie wypoczynku oddziaływano ideologicznie na dzieci. Jak czytamy w planie przygotowań do „Akcji Letniej” w 1952 r.: „Treścią tegorocznej akcji letniej (...) będzie zbliżenie dzieciom treści Konstytucji Polski Rzeczypospolitej Ludowej³¹⁴ i jej twórcy tow. Bolesława Bieruta”³¹⁵.

³⁰⁶ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie z przygotowań do Akcji Wczasów dla Dzieci i Młodzieży w 1953 r. (5 III 1953 r.), k. 525; APL, PMRNL, sygn. 182, Sprawozdanie z przeprowadzonych prac przygotowawczych z zakresu Akcji Let[niej] na rok 1955, k. 37.

³⁰⁷ S. Czopowicz, *op. cit.*, s. 114–115.

³⁰⁸ APWr., ZMPZPL, sygn. 5, Protokół z posiedzenia..., k. 129.

³⁰⁹ *Młodzież w walce...*, s. 6.

³¹⁰ *Reflektorem po terenie. Przyjemnej zabawy*, „Słowo Polskie” (wyd. L), nr 129 z 11 V 1951, s. 3.

³¹¹ APWr., KPPZPRL, sygn. 117, Notatka informacyjna „Wczasów letnich w mieście” – turnus I-szy w Legnicy (11 VII 1952 r.), k. 135–137.

³¹² APL, PMRNL, sygn. 174, Sprawozdanie ze stanu przygotowań do Akcji Wczasów dla Dzieci i Młodz.[ieży] w 1953 r., k. 372.

³¹³ APL, PMRNL, sygn. 178, Sprawozdanie ze stanu przygotowań do Akcji Letniej dla dzieci i młodzieży w 1954 r., k. 469.

³¹⁴ Konstytucja PRL – uchwalona 22 lipca 1952 r. konstytucja nazywana m.in. konstytucją stalinowską (radziecki dyktator osobiście ją redagował).

³¹⁵ APWr., ZMPZPL, sygn. 49, Plan pracy Zarządu Powiatowego Wydz.[iału] Szkolno-Harcerskiego przygotowań Akcji Letniej pow.[iat] Legnica, k. 12.

2.6. Ośrodek Metodyczny ZHP/Dom Harcerza

Od marca 1950 r. przy ul. Chojnowskiej 16 działał w Legnicy Ośrodek Metodyczny ZHP (działy: kulturalno-oświatowy z sekcją kukiełkową oraz z zespołem pieśni i tańca, zdrowia, wychowania fizycznego i techniczny z modelarnią)³¹⁶. Jego podopiecznymi byli wówczas wytypowani członkowie OH³¹⁷. Jego podwaliny stworzył Artur Rozenccwajg, dawny opiekun drużyny żydowskiej przy Szkole Podstawowej nr 7 w Legnicy³¹⁸. Wspierać go miała w tym Stanisława Piątek, która była też odpowiedzialna za funkcjonującą w nim bibliotekę³¹⁹. Później placówka zaczęła funkcjonować jako Dom Harcerza³²⁰, którym nadal kierował „Rozenccwajg”³²¹. W jednym ze sprawozdań z 1952 r. ulicę tę (niestety, bez numeru budynku) wskazano również jako siedzibę lokalnych struktur harcerstwa³²², aczkolwiek wcześniej w tej roli pojawiał się adres Strzelecka 30, gdzie mieściła się siedziba ZMP³²³. W 1952 r. postanowiono przenieść Dom Harcerza do nowej lokalizacji przy ul. Hanki Sawickiej 25 (obecnie ul. W. Łukasińskiego)³²⁴, posiadającej dogodniejsze warunki do tego typu działalności.

Domy harcerza wzorowano na funkcjonujących w Kraju Rad domach pionierów³²⁵. Ten legnicki to wtedy jeden z dwóch takich na Dolnym Śląsku³²⁶, który „(...) bazuje na najlepszym aktywie młodzieży harcerskiej”³²⁷. Jego zadaniem było zagospodarowywanie czasu wolnego

³¹⁶ Zachował się też dokument, gdzie podano adres Chojnowska 11, zob. APWr., ZMPZML, sygn. 1, Pismo do Zarządu Miejskiego ZMP w Legnicy z 3 IX 1950 r., k. 22.

³¹⁷ APL, PMRNL, sygn. 973, Protokół z konferencji..., b.p.

³¹⁸ APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Ośrodek Metodyczny rozwija się... (30 III 1950 r.), k. 179–180. Zob. także: *Na kursie modelarskim szkolą się przyszli instruktorzy*, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 125 z 7 V 1950, s. 6; „Przyjaźń polsko-radziecka w twórczości dzieci”, „Legnickie Słowo Polskie”, nr 281 z 12 X 1950, s. 4.

³¹⁹ A. Kania, *Przyjaźń przetrwała!*, [w:] *Kamienni i inni...*, s. 172.

³²⁰ APL, PMRNL, sygn. 172, Sprawozdanie z pracy Domu Harcerza w Legnicy za czas od 1 IX do 30 X br. (I kw. r. szkolnego), k. 361.

³²¹ APWr., ZMPZML, sygn. 2, Protokół z posiedzenia prezydium ZM ZMP w Legnicy dn.[ia] 11 IV 1951 r., k. 8–9. Jak już wspominałem w dokumentach pojawiają się różne zapisy jego nazwiska.

³²² APL, PMRNL, sygn. 169, Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Administracyjnego z działalności stowarzyszeń na terenie miasta Legnicy, k. 140.

³²³ Np. APWr., ZMPZPL, sygn. 47, Pismo do Dolnośląskiej Komendy Wojewódzkiej ZHP we Wrocławiu z 6 II 1950 r., k. 116. Pod tym adresem mieściła się również siedziba władz powiatowych ZMP, zob. APWr., ZMPZPL, sygn. 6, Plan pracy zarządu powiatowego opracowany na podstawie wytycznych Zarz[ądu] Woj.[ewódzkiego] od dnia 1 I do 30 IX 1949 r., k. 3.

³²⁴ APL, PMRNL, sygn. 3, Protokół nr VII/52 ze zwyczajnej sesji Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy odbytego w dniu 26 VIII 1952 r., k. 206. Zazwyczaj ograniczano się do wymienienia nazwy ulicy. Dokładny adres z numerem domu wymieniono w: APL, PMRNL, sygn. 179, Uchwała nr 152/XII/54 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 3 IX 1954 r. w sprawie przeprowadzenia poboru mężczyzn zamieszkałych na terenie miasta Legnicy urodzonych w roku 1934 oraz roczników 1933, 1932, 1931 którzy w latach ubiegłych korzystali z odroczeń, k. 362; APL, PMRNL, sygn. 185, Uchwała nr 41/X/56 Prezydium MRN w Legnicy z dnia 9 III 1956 r. w sprawie sprawnego przeprowadzenia drugiej rejestracji mężczyzn rocznika 1937 na terenie miasta Legnicy, k. 252. Z kolei Czesław Kowalak podaje błędnie, że Dom Harcerza pod tym adresem działał od 1950 r., zob. C. Kowalak, *Legnickie harcerstwo w latach 1945–2000 (kalendarium)*, „Szkice Legnickie” 2004 (t. 25), s. 309.

³²⁵ D. Jarosz, *Główne kierunki działalności państwa w zakresie stalinizacji wychowania dzieci w Polsce w latach 1948–1956*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne” 1998 (nr 2), s. 126.

³²⁶ APL, PMRNL, sygn. 3, Protokół nr VII/52..., k. 206.

³²⁷ APWr., KPPZPRL, sygn. 129, Sprawozdanie z pracy..., k. 70.

młodzieży poza szkołą (tzw. praca pozalekcyjna)³²⁸. Pokrywało to się z działalnością świetlic szkolnych, co jak pokazał czas, prowadziło do problemów, nieporozumień, a nawet konfliktów. Cele, które stawiano jego założodze były jednak o wiele „wyższe”. Jak można przeczytać w jednym z propagandowych pism, uczestniczenie w zajęciach Domu Harcerza miało umożliwiać poznanie rzetelnej pracy, przyzwyczajając do niej oraz uświadamiać młodzież w kwestii ich zdolności i predyspozycji do pracy zawodowej³²⁹. Poza tym pełnił ważną rolę w procesie kształcenia przewodników OH³³⁰. Włączano go także do licznych akcji, jak Złot Młodych Przewodników, kiedy zobowiązano jego kierownika do przygotowania zespołu artystycznego³³¹. Dom Harcerza brał aktywny udział we wszelkich przedsięwzięciach związanych z obchodami świąt czy takich projektów, jak miesiąc pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej. W programie tej placówki uwzględniano również działalność o charakterze wycieczkowo-rekreacyjnym (np. organizacja biwaków³³²), aczkolwiek ten element jej pracy jest wzmiankowany w pojedynczych źródłach (np. sprawozdania przewodników)³³³, co skłania do przypuszczeń, iż nacisk był wówczas położony na inne kierunki.

O jego codziennej działalności można się dowiedzieć więcej ze sprawozdania za wrzesień i październik 1952 r. W dziale technicznym funkcjonowały dwie modelarnie (lotnicza, skutnicza), a także trzy kółka zainteresowań (elektrotechniczne, radiotechniczne i ślusarskie). W dziale wychowania fizycznego prowadzono zajęcia sportowe (m.in. piłka ręczna, siatkówka, tenis stołowy). Istniał dział przyrodniczy, gdzie oprócz poznawania zasad ochrony roślin i zwalczania szkodników hodowano rybki akwariowe, papugi i gryzonie. Z kolei w dziale artystycznym pracowano w kółku tanecznym, składającym się z trzech zespołów – w kółku śpiewu, w kółku mandolinistów i w kółku dekoracyjnym. Był też zespół dramatyczny i recytatorski. Prowadzono zajęcia z tworzenia kukiełek, które miały posłużyć im do wystawiania przedstawień. Działała czytelnia/biblioteka z kąciakiem czytelnym³³⁴.

Zajęcia praktyczne prowadzone w poszczególnych działach łączono z zajęciami teoretycznymi, poprzez które w rzeczywistości prowadzono niejednokrotnie ideologizację dzieci. Jako przykład można podać lekcje z modelarstwa realizowane w dziale technicznym:

³²⁸ APL, PMRNL, sygn. 108, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty MRN odbytego w dniu 18 VIII 1955 r., k. 131; APL, PMRNL, sygn. 187, Analiza wyników nauczania i wychowania (10 VII 1956 r.), k. 46.

³²⁹ APWr., KPPZPRL, sygn. 127, Sprawozdanie Komisji z..., k. 29.

³³⁰ APL, PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z przeprowadzonej..., k. 13.

³³¹ APL, PMRNL, sygn. 170, Plan pracy Prezydium..., k. 411; APL, PMRNL, sygn. 171, Sprawozdanie z przebiegu Akcji Letniej dla Dzieci i Młodzieży w 1952 r. z terenu: Legnica – miasto, k. 458. W różnego rodzaju działania związane z tym wydarzeniem włączono całe lokalne harcerstwo: APWr., ZMPZPL, sygn. 7, Plan pracy ZP ZMP Wydział Szkolno-Harcerski z przygotowań do Złotu pow.[iat] Legnica, k. 73–74.

³³² APL, PPRNL, sygn. 973, Odpis. Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dnia 15 XI 1955 r. pod przewodnictwem kier.[owniczki] szkoły ob. Repelowskiej z udziałem przedstawicielki Miejskiej Komisji Oświatowej ob. Światłowskiej, b.p.

³³³ Np. APWr., ZMPZWWr., sygn. 337, Sprawozdanie z pracy drużyny harcerskiej przy szkole w Wądrożu Wielkim (15 I 1954 r.), b.p.

³³⁴ APL, PMRNL, sygn. 172, Sprawozdanie z pracy..., k. 281–283.

TEATR LALEK „PIONIER”

**Państwowego Domu Harcerza
w Legnicy, ul. Hanki Sawickiej Nr 25, telefon Nr 911**

Wystawia dnia _____ o godz. _____

w sali _____

sztukę

EWY SZELBURG-ZAREMBINY

p. t.

ZA SIĘDMIO GÓRAMI

W 3-CH AKTACH

**Lalki i dekoracje projektował
OLEKSYN ROMAN**

**Reżyser:
DIELSKA JÓZEFA**

**Akompaniament:
KANTOR LEOPOLD**

**UDZIAŁ BIORĄ:
dzieci szkół podstawowych
Nr 3, Nr 4, Nr 5, Nr 6 i Nr 7**

**Lalki i dekoracje wykonano
w pracowni plastycznej
Domu Harcerza
pod kier. Oleksyna Romana**

Bilety dla dzieci w cenie zł 2, dla dorosłych — zł 3 do nabycia w _____

w dniach _____ od godz. _____ do godz. _____

7/49

LMP Legnica 000.710A-01 100 00000 02.7.10-1.01

Afisz z przedstawienia sztuki E. Szelburg-Zarembiny pt. *Za siedmioma górami* wystawionej przez Teatr Lalek „Pionier” Państwowego Domu Harcerza w Legnicy, 1955 r. Zbiory Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy (sygn. 85/182/0/1/34)

„a) Modelarnia lotnicza, zajęcia odbywają się 2 razy w tygodniu od godz. 15–19. Na zajęciach teoretycznych omówiono z dziećmi techniki w realizacji Planu 6-letniego, pomoc Związku Radzieckiego w realizacji Planu, właściwe i umiejętne posługiwanie się narzędziami, higiena i bezpieczeństwo pracy. [...] b) Modelarnia skutnicza, odbywają się 2 razy w tygodniu od 16 do 18-ej. Zajęcia teoretyczne zapoznano dzieci ze znaczeniem rozbudowy wybrzeża i portów morskich w Planie 6-nim dla Polski [...]. Na zajęciach teoretycznych dzieci zapoznawały się z przodującą techniką radziecką oraz wielkimi budowlami komunizmu, znaczenie stosowania techniki radzieckiej przy realizacji Planu 6 letniego”³³⁵.

Dom Harcerza miał spore problemy z frekwencją. Pomimo zdawałoby się bogatej palety zajęć, nie cieszył się dużym zainteresowaniem, a przynajmniej nie takim, jakiego by oczekiwano. Na sześćset osób, które, jak zakładano mogłoby korzystać z jego oferty, w rzeczywistości grono podopiecznych liczyło zaledwie połowę z tej liczby³³⁶ (dział techniczny – 100 os., dział artystyczny – 100 os., dział kukielkarski – 50 os. i dział wychowania fizycznego – 50 os.)³³⁷. Problem ten szczegółowo omawiano na posiedzeniu Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy w grudniu 1952 r. Wskazywano zarówno na problemy z kadrą, jak i z ofertą. Ta bowiem była w sporej części powtórzeniem tego, co oferowały świetlice szkolne, a to z jednej strony rodziło niezbyt pozytywną atmosferę konkurencji pomiędzy Domem Harcerza a kierownikami placówek oświatowych, z drugiej pozbawiało sensu korzystania z zajęć, bo to samo organizowano w szkołach³³⁸. Twierdzono, że powinno być odwrotnie i szkoły powinny dążyć do jak największej liczby swoich uczniów w szeregach Domu Harcerza. Działo to jednak również w drugą stronę, bo dyrektorzy szkół raportowali, że młodzież odpływa w ten sposób z ich świetlic³³⁹. Ponadto uważano, że zbyt niskie jest zaangażowanie w jego działalność Wydziału Oświaty oraz lokalnego zarządu ZMP³⁴⁰. W tej ostatniej sprawie przyjęto nawet specjalną uchwałę³⁴¹.

Osiągano także sukcesy. Za taki należy z całą pewnością uznać powstanie amatorskiego teatru kukielkowego „Pionier”, który w tym czasie wystawiał bajkę „O szewczyku”³⁴². Opiekował się nim Roman Oleksyn³⁴³, aczkolwiek w 1953 r. jako jego kierownik występował Tadeusz Bu-

³³⁵ *Ibidem*, k. 281–282.

³³⁶ *Ibidem*, Protokół nr IV/52 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego 5 XII 1952 r. od godz. 16-tej do godz. 21-szej, k. 320.

³³⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy..., k. 361.

³³⁸ *Ibidem*, Protokół nr IV/52..., k. 319–321; APL, PMRNL, sygn. 173, Protokół nr VI/53..., k. 253.

³³⁹ APL, PMRNL, sygn. 177, Sprawozdanie z pracy szkoły 11-letniej TPD w I półroczu roku szk.[olnego] 1953/54, k. 288–289.

³⁴⁰ APL, PMRNL, sygn. 172, Protokół nr IV/52... k. 319–321.

³⁴¹ *Ibidem*, Uchwała nr 203/LV/52 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 5 XII 1952 r., k. 346.

³⁴² APL, PMRNL, sygn. 173, Analiza wyników nauczania..., k. 274.

³⁴³ APL, PMRNL, sygn. 181, Sprawozdanie Domu Harcerza za czas od 1 IX 1954 r. do dnia 19 I 1955 r., k. 95; H. Karliński, T. Grabska, *Pionierskie lata amatorskiego ruchu teatralnego w Legnicy (1945–1955)*, „Kultura Dolnośląska” 1975 (nr 4), s. 11.

tyniec³⁴⁴. Zachował się afisz zapowiadający sztukę Teatru Lalek „Pionier” z 1955 r. Było to „Za siedmioma górami” i wynika z niego, że lalki i dekoracje zaprojektował R. Oleksyn (w pracowni Domu Harcerza), reżyserią zajęła się Józefa Bielska, a o muzykę zadbał Leopold Kantor. Udział wzięły w nim dzieci ze szkół podstawowych (nr 3–7)³⁴⁵. W tym samym roku podczas jednego z posiedzeń partyjnej egzekutywy wysunięto nawet pomysł, aby na bazie tego zespołu stworzyć pełnoprawny teatr kukiełkowy³⁴⁶. Jak pokazał czas, idea ta nie została zrealizowana.

Z kolei w 1954 r. chciano, aby „Dom Harcerza” przejął opiekę nad dziećmi, których rodzice pracowali w godzinach popołudniowych i wieczornych³⁴⁷. Pojawił się wniosek, aby zajmowano się tam tzw. trudnymi dziećmi³⁴⁸ i takimi „(...) które nie posiadają należytej opieki domowej (...)”³⁴⁹. Wcześniej zaś polityka była odmienna – zapraszano dzieci wyróżniające się w nauce³⁵⁰.

W 1955 r. wiodącym działem był dział techniki. Mówiono o prowadzonej w Domu Harcerza „politechnizacji”, która miała za zadanie „(...) zbliżyć młodzież z produkcją i zapoznać ich z obecną techniką na tych odcinkach”³⁵¹. Ponadto w zamian za zlikwidowany gabinet biologiczny uruchomiony został gabinet fotograficzny. Nadal funkcjonowało za to szereg grup artystycznych oraz pracownia plastyczna³⁵². Nie zapomniano również o imprezach masowych, które, jak tłumaczył sam kierownik placówki, stały się „Jedną z najważniejszych i najlepszych metod najszerszego dotarcia do dzieci i młodzieży z treścią polityczną (...)”³⁵³. Wśród nich wymieniano zbiorowe oglądanie radzieckich filmów, poranki z okazji „Miesiąca Pogłębienia Przyjaźni Polsko-Radzieckiej”, ale także cykl imprez choinkowych³⁵⁴. Utrzymywano też kontakt z radzieckimi pionierami z lokalnego garnizonu Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej³⁵⁵.

Sytuacja panująca w placówce była jednak cały czas niezadowolająca. W sprawozdaniu z kilkukrotnej kontroli Domu Harcerza ze stycznia 1955 r. można przeczytać:

„(...) Dom Harcerza nie stoi na wysokości zadania. Frekwencja bardzo słaba w dniach kontroli wahała się od 25–35. Słaba dyscyplina pracy. Niektórzy in-

³⁴⁴ APL, PMRNL, sygn. 175, Protokół z odprawy roboczej przewodniczących rad zakładowych i kierowników świetlic odbytej w dniu 9 IX br. (9 IX 1953 r.), k. 411, 413.

³⁴⁵ APL, ZAIP, sygn. 34, Afisz z przedstawienia sztuki E. Szelburg Zarembiny pt. „Za siedmioma górami” wystawianej przez Teatr Lalek „Pionier” Państwowego Domu Harcerza w Legnicy [1955 r.].

³⁴⁶ APWr., KPPZPRL, sygn. 127, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego P.Z.P.R. w Legnicy z dnia 27 I 1955 r., k. 58.

³⁴⁷ APL, PMRNL, sygn. 177, Protokół nr III/54..., k. 36; *ibidem*, Uchwała nr 7/III/54 w sprawie działalności świetlic szkolnych, podjęta na posiedzeniu Prezydium MRN w Legnicy w dniu 22 I br., k. 43.

³⁴⁸ APL, PMRNL, sygn. 107, Pismo przewodniczącej Prezydium MRN w Legnicy do Wydziału Oświaty z 2 X 1954 r., k. 266.

³⁴⁹ *Ibidem*, Pismo kierownika Wydziału Oświaty do Oddziału Organizacyjnego Prezydium MRN w Legnicy z 19 X 1954 r., k. 284.

³⁵⁰ APL, PMRNL, sygn. 181, Protokół nr III/55 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 21 I 1955 r. od godziny 10-tej do 16-tej, k. 71.

³⁵¹ *Ibidem*, Protokół nr III/55..., k. 70.

³⁵² *Ibidem*, Sprawozdanie Domu Harcerza..., k. 95–96.

³⁵³ *Ibidem*, k. 97.

³⁵⁴ *Ibidem*, k. 97–98.

³⁵⁵ *Ibidem*, k. 98.

struktorzy opuszczają zajęcia, bez uprzedniego zawiadomienia kierownictwa. Brak atrakcyjności (...). Sekcja czytelnicza prowadzona błędnie. Brak właściwej współpracy kierownictwa Domu Harcerza z personelem wychowawczym. Niektóre zajęcia niezorganizowane np. tenis stołowy bez instruktora. W sali kukiełek (...) starsze dziewczyny tańczą nowoczesne tańce w formie niewłaściwej – nikt na to nie zwraca uwagi. Sekcja pomocy naukowych – nieczynna, a instruktor pobierał wynagrodzenie. Ogólnie mówiąc Dom Harcerza ma zły styl pracy. Wyposażony bogato, posiada dobre pomieszczenie i powinien przyciągać i zainteresować szerokie rzesze młodzieży”³⁵⁶.

Sytuacją w Domu Harcerza zainteresowały się po raz kolejny władze miasta, które na posiedzeniu odbytym kilka dni po kontroli zobowiązały Wydział Oświaty do realizacji szeregu wniosków komisji, mających usprawnić jego funkcjonowanie. Chciano poprawić przede wszystkim współpracę ze szkołami, jak i pracę instruktorów, aczkolwiek wśród wysuniętych postulatów znalazły się nawet te, mówiące o stworzeniu przy nim zespołów chóralnego, tanecznego i recytatorskiego³⁵⁷. Zacieśnienie współpracy ze szkołami³⁵⁸ sprawiło, że frekwencja faktycznie wzrosła, jednocześnie sama jego atrakcyjność nadal była marna³⁵⁹. W tym przypadku dostrzegano niskie kompetencje kadry, która nie potrafiła utrzymać przy sobie młodzieży³⁶⁰.

Natomiast z dokumentu partyjnego z lipca 1956 r. dowiadujemy się o odejściu dotychczasowego kierownika³⁶¹. W tym czasie chciano, aby w nadchodzącym roku szkolnym stworzone zostało kółko wytwarzania pomocy szkolnych³⁶². Z dokumentu z października z tego samego roku dowiadujemy się natomiast, że było w nim zatrudnionych pięciu etatowych instruktorów, którzy prowadzili świetlicę, dział artystyczny (plastyczny), gabinet harcerski, bibliotekę i dział czytelniczy. Nadal zwracano uwagę, że „Do Domu Harcerza przychodzi dużo dzieci bez określonych zainteresowań w celu znalezienia rozrywki i zabawy, który[ch] jest trudno zainteresować w znajdujących się tam kółkach”³⁶³. Wskazywano, że jego oferta nie jest dostępna dla dzieci z terenu powiatu – pojawiały się tylko te, które uczęszczały do placówek znajdujących się bezpośrednio przy Legnicy³⁶⁴.

³⁵⁶ APL, PMRNL, sygn. 108, Sprawozdanie z kontroli przeprowadzonej przez członków Komisji Oświaty w Domu Harcerza w dniu 18 I 1955 r., k. 98.

³⁵⁷ *Ibidem*, Uchwała nr 7/III/55 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy, odbytego w dniu 21 I 1955 r. w sprawie pracy organizacyjnej i dydaktyczno-wychowawczej Domu Harcerza, k. 100–101; *ibidem*, Wniosek Komisji Oświaty w celu usprawnienia pracy Domu Harcerza w Legnicy z 21 I 1955 r., k. 103–107.

³⁵⁸ APL, PMRNL, sygn. 181, Informacja o realizacji uchwały Prez. MRN w Legnicy z dnia 21 I 1955 r. w sprawie usprawnienia pracy organizacyjnej i dydaktyczno-wychowawczej w Domu Harcerza, k. 315.

³⁵⁹ APL, PMRNL, sygn. 108, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty odbytego w dniu 7 IX 1955 r., k. 142.

³⁶⁰ APL, PMRNL, sygn. 181, Protokół nr III/55..., k. 71–72.

³⁶¹ APWr, KPPZPRL, sygn. 131, Protokół z posiedzenie egzekutywy K.M. PZ.PR. z dnia 5 VII 1956 r., k. 310.

³⁶² APL, PMRNL, sygn. 187, Analiza wyników nauczania..., k. 47.

³⁶³ APL, PMRNL, sygn. 109, Wnioski nr 15 komisji powołanej przez Komisję Oświaty MRN w Legnicy w celu właściwego ustawienia pracy w Domu Harcerza w Legnicy i rozpatrzenia kwestii przyznania limitu Budżetowego na rok 1957 (17 X 1956 r.), k. 66.

³⁶⁴ APL, PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z wizytacji..., k. 31.

Rozdział III

W kieracie komunizmu. ZHP w Legnicy w latach 1956–1975

3.1. Od OH Polski Ludowej do ZHP – przemiany legnickiego harcerstwa w latach 1956–1957

Rok 1956 należy do najbardziej newralgicznych momentów w historii tzw. Polski Ludowej¹. To jeden z jej punktów zwrotnych². Wydarzenia, które zaszły na jego przestrzeni uznaje się za koniec stalinizmu w naszym kraju³. Równocześnie burzliwe okoliczności z października⁴ i dojście do władzy Władysława Gomułki⁵ rozpoczęły tzw. odwilż popaździernikową⁶. Ta zaś, chociaż szybko okazała się fikcyjna, to jednak definitywnie zakończyła wiele procesów mających doprowadzić w dłuższej perspektywie do całkowitej sowietyzacji Polski. Dotyczyło to także sytuacji w ruchu harcerskim. Wydarzenia z 1956 r. stanowią bowiem odwrót od decyzji z przełomu lat 40. i 50., na mocy których zlikwidowano Związek Harcerstwa Polskiego, a na jego miejsce powołano organizację wzorowaną na radzieckim pionierstwie. Doszło do odrodzenia ZHP jako podmiotowej organizacji⁷.

Pierwsze wydarzenia, które można uznać za zwiastun późniejszych zmian na odcinku młodzieżowym, w tym Organizacji Harcerskiej Związku Młodzieży Polskiej, można zauważyć już nawet w 1954 r.⁸ Niewydolność organizacji była coraz bardziej widoczna i krytykowana. Z każdym następnym miesiącem ruchy reformatorskie w stalinowskiej OH ZMP stawały się coraz głośniejsze⁹. Wiosną i latem 1956 r. wykrystalizowała się koncepcja przekształcenia jej w nowy podmiot – Organizację Harcerską Polski Ludowej (OHPL). Dokonano w niej szereg zmian organizacyjnych (np. przywrócono sprawności i stopnie harcerskie, podwyższono wiek harcerza do 16. roku życia, co wprowadzało harcerstwo z powrotem

¹ Szerzej: P. Machcewicz, *Polski rok 1956*, Warszawa 1993; P. Codogni, *Rok 1956*, Warszawa 2006.

² K. Kersten, *Rok 1956 – przełom? Kontynuacja? Punkt zwrotny?*, „Polska 1944/45–1989” 1997 (t. 3), s. 7–18.

³ J. Eisler, „Polskie miesiące” czyli kryzys(y) w PRL, Warszawa 2008, s. 24–28.

⁴ *Kronika komunizmu w Polsce*, oprac. W. Bernacki, A. Dziurok, M. Korkuć i in., Kraków 2009, s. 230–231; J. Eisler, *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna PRL*, Warszawa 2018, s. 185–188. Zob. także: *Polski Październik 1956 z perspektywy pięćdziesięciolecia*, [w:] A. Friszke, *Przystosowanie i opór. Studia z dziejów PRL*, Warszawa 2007, s. 107–139. Również Legnica została naznaczona burzliwymi wydarzeniami. 23 i 24 października, doszło na jej ulicach do poważnych protestów brutalnie stłumionych przez wojsko i milicję, zob. M. Kubasik, M. Żak, *Legnica w 1956 roku*, Legnica 2017, s. 187–230.

⁵ Zob. J. Eisler, *Siedmiu wspaniałych. Poczet pierwszych sekretarzy KC PZPR*, Warszawa 2014, s. 200–220.

⁶ Zob. J. Kochanowski, *Rewolucja międzypaździernikowa. Polska 1956–1957*, Kraków 2017.

⁷ E. Głowacka-Sobiech, *Związek Harcerstwa Polskiego od „Zjazdu Łódzkiego” do 1973 r.*, [w:] *Między Kamińskim i Kuroniem. Ewolucja Związku Harcerstwa Polskiego w latach 1956–1964*, red. M. Wenklar, Kraków 2021, s. 98.

⁸ K. Persak, *Odrodzenie harcerstwa w 1956 roku*, Warszawa 1996, s. 64–65.

⁹ *Ibidem*, s. 86–90.

do szkół średnich). Do powołania OHPL doszło w trakcie III Plenum Zarządu Głównego ZMP (23–25 sierpnia 1956 r.), kiedy zaakceptowano wyodrębnienie jej ze struktur ZMP¹⁰. Równocześnie trzeba zgodzić się ze stwierdzeniem, iż „OHPL nie uroniła niczego z ideologii OH ZMP”¹¹.

Historia OHPL trwała bardzo krótko. W grudniu 1956 r. na tzw. zjeździe łódzkim doszło do narady wojewódzkich i powiatowych działaczy OHPL z przedstawicielami „dawnego” harcerstwa (wcześniejsze próby zakończyły się niepowodzeniem). Jego efektem była decyzja o „odrodzeniu” ZHP na bazie OHPL¹² – to kompromisowe rozwiązanie położyło się cieniem na nową organizację, która w dużej części była poniekąd kontynuatorem harcerstwa stalinowskiego, czego dowodem była dalsza obecność w nim działaczy OH ZMP. Dlatego, chociaż początkowo można dostrzec pewną odwilż (pojawily się rajdy, biwaki, obozy, nowe szkolenia, powrócono do dawnej symboliki etc.), to dosyć szybko przygasł pierwotny entuzjazm i wiara w możliwość zmian. Ostatecznie działacze „prowolnościowi” zostali usunięci na bok, a ZHP stał się całkowicie podporządkowaną komunistom organizacją młodzieżową, aczkolwiek wspomniana podległość nie miała już tak „pionierskiego” charakteru, jak w latach 1950–1956.

Sytuacja na Dolnym Śląsku wyglądała podobnie jak w całym kraju. Pismem z 22 września 1956 r. Komenda Główna OHPL w Warszawie powołała Komendę Wojewódzką OHPL we Wrocławiu¹³, która niemal natychmiast przystąpiła do budowy struktur powiatowych. Dotyczyło to również Legnicy¹⁴, gdzie utworzona została Powiatowa Komenda OHPL, na której czele, zgodnie z rozkazem Dolnośląskiej Komendy Wojewódzkiej OHPL z 5 października 1956 r., stanęła Ludmiła Michałowska¹⁵. Natomiast rozkazem z 3 listopada 1956 r. na jej zastępców zostali powołani Julian Strembicki i Tadeusz Jankowski¹⁶. Ponadto do składu komendy weszli: Bronisław Wewiórski, Jaszczuk, Sroka¹⁷, Roman Oleksyn, Ewelina Płocharz i Emilia Jankowska¹⁸. 8 listopada 1956 r. swój pierwszy rozkaz wydała komendantka Michałowska, w którym przydzieliła do drużyn szkolnych następujących drużynowych:

¹⁰ E. Głowacka-Sobiech, *Harcerstwo w Polsce w latach 1944–1990*, Poznań 2013, s. 104–105; W. Hausner, M. Wierzbicki, *Sto lat harcerstwa*, Warszawa 2015, s. 210.

¹¹ S. Czopowicz, *Szczera wola i zniewolenie. Harcerstwo w Polsce 1945–1980. Zarys problematyki ideowej i wychowawczej*, Warszawa 2010, s. 217.

¹² *Kronika komunizmu w...*, s. 233; S. Czopowicz, *op. cit.*, s. 254; E. Głowacka-Sobiech, *Harcerstwo w Polsce...*, s. 147–157; A. Kiewicz, *Harcerstwo w Polsce Ludowej*, Wrocław 2003, s. 158–167.

¹³ Archiwum Chorągwi Dolnośląskiej Związku Harcerstwa Polskiego im. hm. Stefana Mirowskiego we Wrocławiu [dalej: AChDZHPWr.], sygn. 1/139, Rozkaz Komendy Dolnośląskiej OHPL we Wrocławiu nr L 1 z 5 X 1956 r., b.p.

¹⁴ Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej: APWr.], Związek Młodzieży Polskiej. Zarząd Powiatowy w Legnicy 1948–1956, sygn. 49, Pismo przewodniczącego ZP ZMP w Legnicy do Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy z 13 X 1956 r., k. 182.

¹⁵ AChDZHPWr., sygn. 1/139, Rozkaz Komendy Dolnośląskiej..., b.p.

¹⁶ *Ibidem*, Rozkaz Komendy Dolnośląskiej OHPL we Wrocławiu nr L 2 z 3 XI 1956 r., b.p.

¹⁷ W obu przypadkach podano tylko nazwisko, jednakże przy tym drugim dodano, że był to oficer JW (Jednostki Wojskowej).

¹⁸ Rozkaz Komendanta Powiatowego OHPL w Legnicy nr L. 1 z dnia 8 XI 1956 r. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

- w mieście: Józef Karolczuk (SP 1), Józef Januchowski (SP 2), Ewelina Płocharz (SP 3), Maria Niedwiecka (SP 4), Jadwiga Żelazna (SP 5), Janina Paradowska (SP 6), Ewa Stolarska (SP 7), Benedykt Gajec (SP 8), Walter Netwig (SP 9), Alicja Kaukołowska (11-latka) i Teodora Gala (szkoła ćwiczeń);
- w powiecie: Aniela Walenkiewicz (Bartoszków), Ludwik Błaszkievicz (Bieniowice), Wanda Pierzchała (Budziszów Wielki), Krystyna Łoza (Dąbie), Ludwik Olszowy (Grzybiany), Genowefa Posielużna (Grzymalin), Janina Kryszczuk (Jakuszów), Henryk Bos (Janków), Eugeniusz Kilianek (Kawice), Janina Kowalska (Kościelec), Emilia Królikowska (Koziska), Zofia Ziomek (Kunice), Jan Lizak (Legnickie Pole), Kazimiera Bieniek (Mierczyce), Helena Szwajka (Mikołajewice), Stanisław Troczyński (Miłkowiec), Janina Nietupska (Piekary), Krystyna Banaszewska (Polanka), Maria Załobiewska (Prochowice), Władysława Babeczko (Przybków), Genowefa Bajor (Rosochata), Zuzanna Kłopotowska (Ruja), Stanisław Guzior (Rzeszotary), Jerzy Tymko (Siedliska), Marian Strenikowski (Ulesie), Eugeniusz Cependa (Wądroże Wielkie), Zofia Foremna (Wągrodnio), Ryszard Stefaniak (Wilczyce), Stanisława Babirecka (Winnica)¹⁹.

Nie oznacza to jednak, że przy każdej z wyżej wymienionych szkół działały drużyny OHPL. Przykładowo w protokole z posiedzenia Rady Pedagogicznej Szkoły Podstawowej nr 2 poprzedzającego rozpoczęcie roku szkolnego 1956/1957 na liście organizacji na próżno szukać harcerstwa²⁰. Drużyna z „dwójki” pojawia się w grudniu 1956 r. jako drużyna próbna. Wymieniono wówczas również drużyny przy „jedynce”, „ósemce” oraz w Dąbiu, Grzymalinie i Wądrożu Wielkim²¹. O niezbyt dobrym stanie ówczesnych struktur harcerstwa może świadczyć fakt, że w styczniu 1957 r. świeżo powstała komenda hufca ZHP upomniwała dwudziestu trzech drużynowych za brak przesłania planów za grudzień i okres ferii zimowych²².

Krótki czas istnienia OHPL sprawia, że nie możemy powiedzieć zbyt wiele na temat jej działalności na terenie Legnicy. Po składzie komendy widać pewną ciągłość kadrową pomiędzy OH ZMP i OHPL²³. Ciekawy jest natomiast zachowany wykaz instruktorów i prowadzone przez nich zajęcia w ramach kursu dla drużynowych z listopada 1956 r.²⁴ Takie tematy, jak: „Pionierka, obozy, biwaki, wycieczki”, „Zasady terenoznawstwa”, „Zajęcia praktyczne z terenoznawstwa”, „Sprawności harcerskie i ich metoda wychowawcza” czy

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy [dalej: APL], Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy 1950–1971 [dalej: PPRNL], sygn. 972, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej przy Szkole Podstawowej nr 2 w Legnicy odbytego w dniu 29 VIII 1956 r. pod przewodnictwem kierownika szkoły ob. Bielskiego Franciszka z udziałem całego grona nauczycielskiego, b.p.

²¹ Rozkaz Komendanta Powiatowego OHPL w Legnicy nr L. 2 z dnia 1 XII 1956 r. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

²² Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L. 3 z dnia 1 I 1957 r. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

²³ Rozkaz Komendanta Powiatowego OHPL w Legnicy nr L. 2 z dnia 1 XII 1956 r.

²⁴ AChDZHPWr., sygn. 1/139, Rozkaz Komendy Dolnośląskiej... 3 XI 1956 r., b.p.

„Skauting ZHP a OHPL”²⁵ potwierdzają poniekąd zmiany, jakie zaszły w harcerstwie na przestrzeni tamtych miesięcy.

Pewne ślady ówczesnych zawirowań w ruchu harcerskim można odnaleźć na gruncie legnickim. W grudniu 1956 r. na posiedzeniu Prezydium MRN w Legnicy wiceprzewodniczący tego gremium zwrócił się do obecnych na tym spotkaniu kierowników lokalnych szkół z następującymi słowami: „(...) obecnie należy wszelkimi siłami dążyć do odbudowy autorytetu nauczyciela, a wówczas łatwiej będzie nauczycielom prowadzić pracę wychowawczą i.t.d. Kierownicy szkół winni również dopilnować, ażeby właściwe formy pracy przybrały Związki Harcerstwa Polskiego, bo właśnie dobrze pracujący Z.H.P. będzie dużą pomocą dla nauczycieli”²⁶. W podobnym tonie wypowiedziano się w lutym 1957 r., kiedy mówiono: „Kierownicy szkół powinni pomóc w organizowaniu i rozwinięciu pracy Z.H.P. oraz zainicjować organizowanie kółek przyjaciół harcerstwa”²⁷. Równocześnie legnicycy władze zdawali sobie doskonale sprawę, że przekonanie środowiska szkolnego do zaangażowania w ruch harcerski będzie trudne. Kazimierz Gryglaszewski, ówczesny przewodniczący Prezydium MRN „(...) Omawiając sprawy Z.H.P. (...) stwierdza, że z początku będzie może istniała niechęć ze strony kierowników szkół, ponieważ dotychczasowa O.H. nie zdała egzaminu”²⁸. Dodawał zarazem: „Kierownicy szkół winni jednak pamiętać (...) że w wyniku przemian, jakie się obecnie dokonują, Z.H.P. przyjmuje zupełnie nowe formy pracy i Związek ten będzie jednym z czynników oddziałujących na młodzież”²⁹. Chciano, aby organizacja była obecna również w życiu świetlicowym szkół³⁰.

Wraz z początkiem 1957 r. i reaktywacją ZHP zaszły pewne zmiany we władzach legnickiego harcerstwa, aczkolwiek nie można powiedzieć, że całkowicie odcięto się od stalinowskiej przeszłości. Z grona członków komendy hufca zwolniono jednak m.in. Bronisława Wewiórskiego, ostatniego hufcowego z okresu przed 1951 r., a zarazem osobę w dużym stopniu odpowiedzialną za unicestwienie „starego harcerstwa”. Jednocześnie przyjęto do niej kilku działaczy harcerskich z okresu tużpowojennego (np. Józefa Olszuka, Jerzego Ławniczaka)³¹. Wiosną 1957 r. na łamach „Wiadomości Legnickich” informowano o coraz większych szeregach ZHP w mieście, o atrakcyjnej formie działalności (wycieczki) oraz zachęcano wszystkich chętnych do współpracy (instruktorzy)³². Do działania w ramach związku powrócili niektórzy „pionierzy”, jak wspomniany już np. J. Olszuk, który w 1958 r. pełnił funkcję komendanta obozu harcerskiego

²⁵ APL, PPRNL, sygn. 921, Wykaz instruktorów prowadzących wykłady i seminaria na kursie drużynowych Ośrodka Szkolenia Drużynowych w Legnicy w dniach 19 XI–23 XI 1956 r., b.p.

²⁶ APL, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy 1950–1971 [dalej: PMRNL], sygn. 188, Protokół nr LV/56 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 14 XII 1956 r., k. 290.

²⁷ APL, PMRNL, sygn. 189, Protokół nr VI/57 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 22 II 1957 r., k. 141.

²⁸ *Ibidem*, k. 142.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ APL, PMRNL, sygn. 111, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty w dniu 27 XI 1958 r., k. 71.

³¹ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L. 3 z dnia 1 I 1957 r.

³² F. Szymkowiak, *Z życia harcerzy*, „Wiadomości Legnickie”, nr 8/9 z V 1957, s. 5.

w Jarosławcu³³. Jednakże dosyć szybko dało się odczuć, że pewnego rodzaju rozprężenie polityczno-ideologiczne spowodowane zmianami w kraju na przełomie 1956 i 1957 r. było ostatecznie pozorne. Dotyczyło to także harcerstwa, a widać to na przykładzie legnickiego liceum, w którym jeden z nauczycieli twierdził w tym czasie, że „(...) szkoła np. w sprawie harcerstwa nic nie ma do powiedzenia, że uczniowie będą decydować o powstaniu organizacji i o wyborze jej opiekuna”³⁴. Jak dodawano: „Sprawa była szczególnie trudna ze względu na wzrost mętnej fali w okresie Października”³⁵. O niezależności ZHP nie było tutaj mowy. Ostatecznie wspomniany nauczyciel został za swoją postawę zawieszony³⁶.

W 1957 r. z mapy miasta zniknął Dom Harcerza. Na mocy zarządzenia Ministerstwa Oświaty placówki tego typu zostały przekształcone w domy kultury dzieci i młodzieży³⁷. Legnicki DKDiM, nadal działający przy ul. Hanki Sawickiej³⁸, kontynuował swoją działalność bez żadnego przestoju związanego z ewentualnymi kwestiami organizacyjnymi³⁹, a w 1961 r. przekształcono go w Młodzieżowy Dom Kultury⁴⁰. Od samego początku uważano, że należy powiązać działalność hufca z tą placówką, bo jak twierdzono „(...) jest wskazana, a nawet konieczna z punktu widzenia wspólnoty pracy dla dobra dzieci i młodzieży”⁴¹. W 1957 r. rozważano nawet dokooptowanie komendy harcerskiej do lokalu DKDiM, aczkolwiek komisja

³³ AChDZHPWr., sygn. 1/139, Rozkaz Dolnośląskiej Komendy Chorągwi ZHP we Wrocławiu nr L 5/58 z dnia 20 VI 1958 r., b.p. Taką informację odnotowano również w jego książeczce służbowej, której kserokopia znajduje się w zbiorach Działu Historii Muzeum Miedzi w Legnicy, zob. Muzeum Miedzi w Legnicy (bez nr inw.), Książeczka służbowa Józefa Olszuka (kserokopia). Jednakże w grudniu 1957 r. został on zwolniony z komendy hufca i trafił do hufcowej Komisji stopni i sprawności, zob. Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.4 z 16 XII 1957 r., b.p. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie. Wrócił do niej jednak już w styczniu 1958 r., zob. Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.1 (20 I 1958 r.), b.p. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie. Brak innych informacji uniemożliwia jednak wyciąganie w przypadku jego osoby dalej idących wniosków.

³⁴ APWr., Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu 1950–1973 [dalej: PWRNWr.], sygn. XVII/55, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytej dnia 24 VI 1957 r., k. 255.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, k. 256.

³⁷ APL, PMRNL, sygn. 208, Sprawozdanie ze stanu i wyników pracy pozaszkolnej placówek Inspektoratu Oświaty (11 XII 1961 r.), k. 429.

³⁸ Zob. *Zabawy noworoczne w DKD i M*, „Wiadomości Legnickie”, nr 3 z 22–28 I 1959, s. 5.

³⁹ APL, PMRNL, sygn. 193, Protokół nr VI/58 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 28 II 1958 r., k. 102–104; *ibidem*, Sprawozdanie z pracy Domu Kultury Dzieci i Młodzieży w Legnicy za I półrocze r.[oku] szk.[olnego] 1957/58, k. 110–116. Zob. także: W. Topoliński, *Dom Kultury Dziecka i Młodzieży pomocnikiem szkół i rodziców*, „Wiadomości Legnickie”, nr 8/9 z 16 V–7 VI 1958, s. 1.

⁴⁰ APL, PMRNL, sygn. 208, Protokół nr XXVIII/61 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 3 XI 1961 r., k. 99; *ibidem*, Uchwała nr 142/61 Prezydium MRN w Legnicy z dnia 3 XI 1961 r. w sprawie utworzenia Młodzieżowego Domu Kultury w Legnicy, k. 107. W międzyczasie rozważano przeznaczenie budynku przy ul. H. Sawickiej na szkołę, zob. APL, PMRNL, sygn. 111, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty i Kultury z 18 II 1960 r., k. 181; *ibidem*, Protokół z posiedzenia Komisji Finansów, Budżetu i Planu odbytego z dnia 2 III 1960 r., k. 186. Ostatecznie umieszczono tam tylko klasy pierwsze przepełnionej wówczas Szkoły Podstawowej nr 10, zob. APL, PMRNL, sygn. 111, Protokół z odbytego posiedzenia Komisji Oświaty i Kultury MRN w Legnicy dnia 23 IX 1960 r., k. 220.

⁴¹ APL, PMRNL, sygn. 110, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty i Kultury w dniu 23 IX 1957 r., k. 16.

oświaty odrzuciła ten pomysł z obawy na brak „należytej harmonii współpracy”⁴². Jednakże w następnych latach działano wspólnie z MDK na wielu płaszczyznach, a placówka niejednokrotnie wspierała harcerzy⁴³. Odbывało się tam wiele harcerskich imprez⁴⁴. Były to zabawy (bale)⁴⁵, turnieje wiedzy⁴⁶, „giełdy pomysłów”⁴⁷ czy festiwale⁴⁸. Prowadzono wspólne zespoły (klub krótkofalowców, zespół wokalny-instrumentalny)⁴⁹. W marcu 1971 r. w prasie informowano o owocach tej współpracy:

„Bardzo dobrze układa się współpraca między Komendą ZHP i Młodzieżowym Domem Kultury w Legnicy. Wielu harcerzy spędza wolny czas w Klubie Młodzieżowym MDK, w pracowni fotograficznej, radiotechnicznej, w sekcjach wokalnych, estradowych, filmowych i innych. Efekty współpracy są niemałe. W (...) wojewódzkich eliminacjach V Ogólnopolskiego Rajdu Leninowskiego (...) zajęła drużyna przy Liceum Medycznym, działająca jako sekcja estradowa MDK”⁵⁰.

Hufiec i MDK organizowali też wspólne imprezy dla dzieci (np. z okazji Dnia Dziecka)⁵¹. W wywiadzie z 1973 r. dyrektor MDK mówił, że podległa mu placówka razem z harcerzami tworzy „(...) jedną młodzieżową rodzinę”⁵². Takie zresztą wysuwano wobec nich oczekiwania⁵³.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ APL, PMRNL, sygn. 209, Sprawozdanie opisowe z wykonania dochodów i wydatków budżetowych na rok 1961, k. 268; APL, PMRNL, sygn. 120, Informacja o działalności komitetów rodzicielskich i komitetów opiekuńczych w zakresie wychowania dzieci i młodzieży oraz pracy pozalekcyjnej i pozaszkolnej uczniów, k. 119.

⁴⁴ Przykłady tylko z pierwszej połowy 1971 r.: *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWSDPB), nr 24 z 29 I 1971, s. 4; *Z życia ZHP. Wielki bal zuchów*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSPDB), nr 47 z 25 II 1971, s. 6; *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSPDB), nr 69 z 23 III 1971, s. 6; *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWSDPB), nr 72 z 26 III 1971, s. 4; *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWSDPB), nr 89 z 16 IV 1971, s. 4; *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWSDPB), nr 93 z 21 IV 1971, s. 4.

⁴⁵ Np. *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSB), nr 46 z 23 II 1973, s. 4.

⁴⁶ Np. *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 63 z 15 III 1972, s. 6; *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 69 z 22 III 1972, s. 6; *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 235 z 3 X 1972, s. 4.

⁴⁷ Np. *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWPB), nr 7 z 9 I 1975, s. 8.

⁴⁸ Np. *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 105 z 4 V 1972, s. 6.

⁴⁹ *Wakacje w MDK*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWPB), nr 185 z 7 VIII 1974, s. 4.

⁵⁰ *Z życia ZHP. Drużyna z Legnicy reprezentuje województwo*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSPDB), nr 71 z 25 III 1971, s. 6.

⁵¹ *Międzynarodowy Dzień Dziecka w Legnicy. Bal przebierańców. Pokaz modeli latających. Gry terenowe. Konkurs na... chodniku*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 125 z 28 V 1971, s. 4; *1 czerwca w Legnicy. Prezentacja dziecięcych talentów. Tropem następców Szurkowskiego. Kredą na asfalcie*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 123 z 25 V 1973, s. 4.

⁵² *Rozmawiamy z laureatami*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 51 z 1 III 1973, s. 6.

⁵³ APL, Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy 1972–1975 [dalej: PMiPRNL], sygn. 34, Informacja Wydziału Oświaty z realizacji uchwały nr 8/34/70 Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy z dnia 25 IX 1970 r. oraz uchwały nr 12/26/70 Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy z dnia 28 IX 1970 r. w sprawie wychowania i opieki nad dziećmi i młodzieżą (22 I 1973 r.), k. 97.

Lokalne struktury ZHP utrzymywały również stały kontakt z wydziałem oświaty⁵⁴, który stanowił rodzaj łącznika pomiędzy nimi a dyrekcjami szkół⁵⁵, a harcerstwo było dla niego wsparciem w „pracy wychowawczej”⁵⁶.

3.2. Legnicki hufiec w latach 1957–1975

Przejsie od Organizacji Harcerskiej Polski Ludowej do Związku Harcerstwa Polskiego na przełomie 1956 i 1957 r. było w Legnicy dosyć płynne – reaktywowanym hufcem kierowała L. Michałowska, dotychczasowa komendantka powiatowa OHPL⁵⁷. Nawet wydany przez nią pierwszy rozkaz w 1957 r. zachował swoją ciągłość względem tych z 1956 r. W kwietniu 1957 r. zmienił ją na tym stanowisku Jerzy Ławniczak, działacz harcerski jeszcze z czasów tużpowojennych⁵⁸ – jako jeden z nielicznych ówczesnych dolnośląskich hufcowych nie należał do partii komunistycznej⁵⁹. Oprócz tych dwojga, do 1975 r. komendą hufca kierowały jeszcze cztery osoby (**tab. 3.1.**).

Zaproszenie na III konferencję sprawozdawczo-wyborczą hufca, 1969 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

⁵⁴ APL, PMRNL, sygn. 110, Plan pracy Wydziału Oświaty Prezydium MRN w Legnicy na III kwartał 1957 r., k. 29.

⁵⁵ APL, PMRNL, sygn. 111, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty i Kultury w dniu 14 X 1958 r., k. 57.

⁵⁶ APL, PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z wizytacji Wydziału Oświaty Prezydium PRN w Legnicy dokonanej przez wizytatora okręgowego kuratorium ob. Jana Głowczyńskiego w dniach 4–27 II 1970 r., k. 146; APL, PPRNL, sygn. 981, Sprawozdanie z wyników klasyfikacji za III okres roku szkolnego 1959/60 oraz z pracy wychowawczej szkoły nr 11 w Legnicy, b.p. W 1964 r. o harcerstwie ze Szkoły Podstawowej nr 7 w Legnicy pisano, że „(...) w dużym stopniu pomaga Radzie Ped.[agogicznej] wychowywać młodzież”, zob. APL, PPRNL, sygn. 978, Sprawozdanie Szkoły Podstawowej nr 7 w Legnicy za rok szkolny 1963/64 (20 VI 1964 r.), b.p.

⁵⁷ AChDZHPWr., sygn. 1/139, Rozkaz Dolnośląskiej Komendy Chorągwi ZHP we Wrocławiu nr L 1 z 8 II 1957 r., b.p.

⁵⁸ *Ibidem*, Rozkaz Dolnośląskiej Komendy Chorągwi ZHP we Wrocławiu nr L. 3 z 2 IV 1957 r., b.p.

⁵⁹ AChDZHPWr., sygn. 2/123, Spis harcerski. Arkusz zbiorczy hufcowych (1957 r.), b.p.

Tabela 3.1. Komendanci Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy w latach 1957–1975.

KOMENDANT	OKRES PEŁNIENIA FUNKCJI
Ludmiła Michałowska	?? ⁶⁰ – 2 IV 1957 r.
Jerzy Ławniczak	2 IV 1957 r. – 20 XI 1958 r.
Zygmunt Musura	22 XI 1958 r. – 6 IV 1962 r.
Zbigniew Skotarczak	6 IV 1962 r. – 17 IV 1970 r.
Jan Lewandowski	17 IV 1970 r. – 21 I 1973 r.
Henryk Biegański ⁶¹	21 I 1973 r. – czerwiec 1975 r.

Źródło: A. Kiewicz, *Dolnośląskie harcerstwo w latach 1945–1975*, Wrocław 1982, s. 287; *Słownik biograficzny instruktorów harcerskich Dolnego Śląska w latach 1945–1990*, Wrocław 1995, s. 583; C. Kowalak, *Kalendarium legnickiego hufca ZHP (1945–2000)*, „Szkice Legnickie” 2004 (t. 25), s. 333.

Natomiast w latach 1958–1966 istniał podział na hufiec miejski i powiatowy⁶². Hufiec Legnica Powiat został wydzielony rozkazem z 20 listopada 1958 r.⁶³ Na jego czele stanął Czesław Kosiorowski (22 listopada 1958 r. – 7 listopada 1960 r.), a następnie Stefan Kujawa (7 listopada 1960 r. – 1 maja 1966 r.)⁶⁴. Wraz z końcem kwietnia 1966 r. powrócono do jednego hufca dla miasta i powiatu⁶⁵.

Na przestrzeni lat zmieniały się także siedziby komendy. W październiku 1958 r. władze miasta przekazały legnickiemu hufcowi salę przy ul. Jordana⁶⁶ – zamierzano tam uruchomić

⁶⁰ Przyjmowana dotychczas we wszystkich opracowaniach data 5 października 1956 r. to w rzeczywistości moment objęcia przez nią funkcji komendantki powiatowej OHPL. Zapewne „przekształcenie” lokalnych struktur OHPL w ZHP było typową „zmianą sztandaru”. Jednakże moim zdaniem należy wyraźnie rozróżniać te dwie organizacje. Ustalenie dnia objęcia przez nią funkcji komendantki hufca jest jednak trudne. Z jednej strony, pierwszy rozkaz wydała 1 stycznia 1957 r., przy zachowaniu ciągłości numeracji z OHPL (zob. Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L. 3 z dnia 1 I 1957 r.), z drugiej strony, rozkaz, na mocy którego mianowano ją komendantką, pochodzi z 8 lutego 1957 r. (zob. AChDZHPWr., sygn. 1/139, Rozkaz Dolnośląskiej Komendy... 8 II 1957 r., b.p.).

⁶¹ Henryk Biegański – komendantem legnickiego hufca ZHP, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSB), nr 22 z 26 I 1973, s. 4.

⁶² W 1960 r. w „Wiadomościach Legnickich” pisano, że powodem takiej decyzji była trudna komunikacja hufca miejskiego ze strukturami na terenie powiatu, zob. *O harcerstwie w Legnicy*, „Wiadomości Legnickie”, nr 6 z 11–18 II 1960, s. 6.

⁶³ AChDZHPWr., sygn. 1/139, Rozkaz Dolnośląskiej Komendy Chorągwi ZHP we Wrocławiu nr L 7/58 z dnia 20 XI 1958 r. (ciąg dalszy), b.p.

⁶⁴ A. Kiewicz, *Dolnośląskie harcerstwo w latach 1945–1975*, Wrocław 1982, s. 287.

⁶⁵ *Ibidem*. Udało się odnaleźć rozkaz, w którym odwołano S. Kujawę: AChDZHPWr., sygn. 1/146, Rozkaz Dolnośląskiej Komendy Chorągwi im. II Armii Wojska Polskiego ZHP we Wrocławiu nr L. 2/66 z 1 V 1966 r., b.p.

⁶⁶ APL, PMRNL, sygn. 196, Protokół nr XXXII/58 posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 3 X 1958 r., k. 3. Zob. także: APL, PMRNL, sygn. 111, Koreferat na sesję..., k. 38. W dokumentach podano adres Jordana 16, jednak w rzeczywistości obiekt, o którym mowa, znajduje się przy ul. Jordana 17 i tak odnotowywany jest w innych źródłach – np. APL, PMRNL, sygn. 203, Uchwała nr 149/60 Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy z dnia 19 IX 1960 r. w sprawie przeprowadzenia poboru dodatkowego oraz powołania Powiatowej Komisji Poborowej dla miasta Legnicy i powiatów: Legnica, Jawor i Lubiąż Legnicki, k. 362.

świetlicę oraz czytelnię⁶⁷. Ulokowana tam została komenda hufca⁶⁸, która wcześniej mieściła się w dwóch, małych pokojach⁶⁹. W prasie określano to miejsce niekiedy „Domem Harcerza”⁷⁰. Natomiast w lutym 1958 r. przy ul. Sądowej [dzisiaj ul. Żołnierzy II Armii Wojska Polskiego] otwarto składnicę harcerską⁷¹. Z kolei w dokumencie z końca 1963 r., obok lokalu przy ul. Jordana, wymieniona została także świetlica przy ul. Oświęcimskiej 14⁷². W 1967 r. przeprowadzono remont budynku, przystosowując go do nowej funkcji (świetlica ze stołówką i klub nauczyciela). W dalszym ciągu zapewniano, że będzie tam funkcjonować również komenda Hufca ZHP⁷³. Tymczasem pod koniec lat 60. siedziba komendy hufca znajdowała się przy ul. Roosevelta 1. Natomiast na początku lat 70. zlokalizowana była przy ul. Mickiewicza 3, czyli w siedzibie MDK⁷⁴.

Wizyta Stanisława Bohdanowicza (1927–2021), ówczesnego Naczelnika ZHP. Witany przez kadrę i uczniów Technikum Samochodowego. W trakcie swojej wizyty odwiedził też m.in. Technikum Budowlane, gdzie utworzył klub HSPS, 1974 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

⁶⁷ APL, PMRNL, sygn. 111, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty w dniu 27 XI 1958 r., k. 72.

⁶⁸ Fr. Szymkowiak, *Z życia harcerzy...*, s. 5.

⁶⁹ APL, PMRNL, sygn. 111, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty odbytego dnia 6 VI 1958 r., k. 23. Niestety nie podano dokładnej lokalizacji wcześniejszej siedziby.

⁷⁰ Np. F.S., *Harcerze wyruszyli w teren*, „Wiadomości Legnickie”, nr 21 z 29 V–4 VI 1959, s. 5.

⁷¹ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.1 (20 I 1958 r.), b.p.

⁷² APL, PMRNL, sygn. 214, Uchwała nr 132 Prezydium MRN w Legnicy z dnia 29 XI 1963 r. w sprawie umorzenia należności z tytułu czynszu za lokale świetlicowe Związku Harcerstwa Polskiego, Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego i Klubu Sportowego „Czarni”, k. 192.

⁷³ *Przy ul. Jordana. Klub nauczyciela i świetlica dziecięca*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LZJSWDOB), nr 75 z 30 III 1967, s. 4.

⁷⁴ W źródłach pojawiły się też dwa inne adresy: ul. Senatorska 1, wówczas ul. Rewolucji Październikowej (zob. APL, PPRNL, sygn. 941, Sprawozdanie powizytacyjne z 25 I 1961 r., k. 124.) oraz ul. J. Libana 5, ówczesna ul. Obrońców Stalingradu, zob. Pismo dowódcy Jednostki Wojskowej 2893, [w:] Archiwum Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy im. Janusza Korczaka [dalej: AHZHPL], Kronika Z.H.P. Hufca Miasto-Legnica (1965–1970), b.p.

Natomiast w grudniu 1962 r. poinformowano o powołaniu z inicjatywy władz miejskich i partyjnych Rady Przyjaciół Harcerstwa⁷⁵. Na czele jej prezydium stanął I sekretarz KP PZPR w Legnicy, co okazało się stałą praktyką. Ponadto obecni w niej byli m.in. przewodniczący rad narodowych i dyrektorzy szkół⁷⁶. Jej celem było udzielanie wsparcia hufcowi we wszelkich sprawach organizacyjnych, ale i dofinansowywanie jego działań, w tym inwestycji. Pełniła po-
niekąd funkcję kontrolną, oceniając cyklicznie pracę organizacji. W latach 70. postanowiono także powołać gminne koła przyjaciół ZHP, a ich przewodniczący wchodził w skład Powiatowej Rady Przyjaciół Harcerstwa⁷⁷. Wsparcia ZHP udzielała nie tylko lokalna Rada Przyjaciół Harcerstwa, ale też legnickie władze oraz dyrekcje lokalnych zakładów pracy⁷⁸. Były one m.in. fundatorami sztandarów dla harcerskich szczepów i drużyn⁷⁹.

Legniccy harcerze dosyć szybko otrzymali hufcowy sztandar. 30 kwietnia 1958 r., podczas zlotu hufca w Lasku Złotoryjskim i w przeddzień corocznych uroczystości pierwszomajowych, doszło do uroczystego wręczenia nowego sztandaru ufundowanego przez społeczeństwo Legnicy⁸⁰. Relację z tego wydarzenia zamieściły „Wiadomości Legnickie”:

„Już od rana (...) ze wszystkich stron miasta i powiatu (...) zdążyły w stronę parku, mieszczącego się przy ul. Złotoryjskiej, drużyny harcerskie. Ulice miasta wypełniły się gwarem i radosnym śpiewem młodzieży w zielonych i szarych mundurkach, jak nigdy dotąd. (...) na miejscu zbiórki, od samego rana drużyna dh. Harasimowicza czyniła przygotowania na przyjęcie ponad tysiąca młodzieży. Rozbiła (...) kilka namiotów oraz w kuchniach polowych (...) gotowała smaczną grochówkę. Młodzież przybyła na miejsce zbiórki uprzyjemniała sobie czas oczekiwania różnymi rodzajami gier i zabaw. (...) O godz.[inie] 19 na miejsce zbiórki przybył przewodn.[iczący] Prezydium MRN mgr [Kazimierz] Gryglaszewski wraz z sekretarzem Komitetu Miejskiego i Powiatowego [PZPR] tow. [Tadeuszem] Popławskim. Natychmiast komendant Hufca dh. Ławniczak zarządził zbiórkę całości i złożył raport przewodniczącemu. Po raporcie przewodniczący Prezydium wygłosił bardzo serdeczne i gorące przemówienie do

⁷⁵ *Rada Przyjaciół Harcerstwa*, „Wiadomości Legnickie”, nr 50 z 14–20 XII 1962, s. 8.

⁷⁶ *Z życia ZHP. Legnicki hufiec przed IV konferencją*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSPDB), nr 41 z 18 II 1971, s. 6; *Odznaczenia dla przyjaciół harcerstwa*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 271 z 14 XI 1972, s. 6.

⁷⁷ *W każdej gminie koło przyjaciół ZHP*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 288 z 4 XII 1972, s. 5.

⁷⁸ *Z życia ZHP. Harcerstwo to nie tylko przygoda*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWODB), nr 63 z 18 III 1969, s. 4.

⁷⁹ Np. APL, PPRNL, sygn. 1024, Sprawozdanie z wizytacji ośmioklasowej Szkoły Podstawowej w Miłkovicach pow. Legnica przeprowadzonej przez podinspektora szkolnego Krystynę Misztal w dniach: 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15 XII 1967 r., b.p.; Archiwum Szkoły Podstawowej w Kunicach [dalej: ASP Kunice], Kronika z lat 1945–1975, b.p.; Zob. także: *Sztandar dla Szczepu Harcerskiego w Kunicach*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 128 z 1 VI 1970, s. 5.

⁸⁰ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L/3/58 z 10 IV 1958 r., b.p. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

zebranych i wręczył sztandar komendantowi (...). Wreszcie rozpalono ognisko i do godz.[iny] 21-ej młodzież śpiewała, tańczyła, a potem przeszła olbrzymią kolumną przez miasto pod Komendę Hufca na ul. Jordana. Stąd część poszła spać do wagonów sypialnych przygotowanych przez dyrekcję kolei w Legnicy, a reszta do domu”⁸¹.

Już następnego dnia mogli go oficjalnie zaprezentować całemu miastu – podawano, że przed trybuną na pl. Słowiańskim przemaszewowało około półtora tysiąca harcerzy⁸². Był to punkt kulminacyjny zlotu⁸³.

Natomiast w 1965 r. hufiec otrzymał imię Bohaterów Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, co stanowiło element szerszej akcji Chorągwi Dolnośląskiej polegającej na przyjmowaniu przez hufce, szczepy i drużyny imion związanych z polskim wojskiem – w przypadku Legnicy otrzymał takiego patrona także szczep przy Szkole Podstawowej nr 2 (por. Stanisław Mackiewicz) i szczep harcerski przy Szkole Podstawowej 15 (szer. Jan Rusznica)⁸⁴. Decyzję w sprawie patrona hufca musiały podjąć władze miasta. 20 maja 1965 r. złożony wniosek pozytywnie rozpatrzyło Prezydium MRN w Legnicy⁸⁵. W przyjętej wtedy uchwale uzasadniano to, pisząc, że:

„Doceniając bogatą, wielostronną i owocną działalność Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy w dziedzinie socjalistycznego wychowania młodego pokolenia w duchu patriotycznym i gorącego umiłowania Polski Ludowej, w nawiązaniu do tradycji bohaterskich walk o wyzwolenie narodowe i społeczne oraz uwzględniając ścisłą więź łączącą Hufiec ze Szkołą Oficerską Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej

p o s t a n a w i a

nadać Hufcowi Związku Harcerskiego Polskiego w Legnicy nazwę Hufiec Związku Harcerstwa Polskiego imienia Bohaterów KBW”⁸⁶.

Potwierdziła to ostatecznie uchwała Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy z 25 czerwca 1965 r.⁸⁷ Do oficjalnej uroczystości nadania tego imienia doszło jednak już 23 maja 1965 r. w czasie uroczystości z okazji dwudziestej rocznicy powstania KBW, które były z kolei czę-

⁸¹ S.F., *Wśród harcerzy*, „Wiadomości Legnickie”, nr 8/9 z 16 V–7 VI 1958, s. 4.

⁸² *W Legnicy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. B), nr 103 z 2 V 1958, s. 1, 4.

⁸³ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L/3/58 z 10 IV 1958 r., b.p.

⁸⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/90, V Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p.

⁸⁵ APL, PMRNL, sygn. 223, Protokół nr 11/65 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego 20 V 1965 r., k. 71.

⁸⁶ *Ibidem*, Uchwała nr 50/65 Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy z dnia 20 V 1965 r. w sprawie nadania Hufcowi Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy nazwy „Imienia Bohaterów KBW”, k. 73.

⁸⁷ APL, PMRNL, sygn. 22, Protokół nr 5/65 nadzwyczajnej sesji MRN w Legnicy odbytej w dniu 25 VI 1965 r., k. 3; *ibidem*, Uchwała nr 16/65 Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy z dnia 25 VI 1965 r., k. 12.

ścią bogatego programu Dni Legnicy⁸⁸. Miały one miejsce na stadionie przy ul. Bielańskiej, gdzie w paradzie wzięło udział około trzech tysięcy harcerzy i harcerek. Po przemówieniu przewodniczącego Rady Przyjaciół Harcerzy nastąpiła dekoracja sztandaru oraz przekazanie ufundowanego przez wojskowych proporca. Wszystko zakończyła zaś wspólna defilada harcerzy i wojskowych ulicami Legnicy. Trasa wiodła ulicami: K. Świerczewskiego [dzisiaj al. Rzeczypospolitej], Sądową, Wrocławską, Lenina [dzisiaj ul. Witelona], Lampego [dzisiaj ul. F. Skarbka], Jaworzyńską i Szkolną, gdzie nastąpiło rozwiązanie pochodu⁸⁹.

Zaproszenie na uroczystość nadania imienia szczepowi ZHP przy Szkole Podstawowej nr 19 w Legnicy, 1973 r. Archiwum Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy (sygn. 1/3)

Wspomniana współpraca pomiędzy jednostką KBW a poszczególnymi drużynami hufca była intensywna⁹⁰. KBW patronowało i opiekowało się niektórymi z nich⁹¹, a żołnierze pełnili rolę wychowawców⁹². W prasie pisano:

„Chyba żadna z jednostek wojskowych Dolnego Śląska nie utrzymuje tak żywych kontaktów z harcerzami jak Oficerska Szkoła KBW w Legnicy. Nie ma tygodnia, aby elewi tej uczelni nie odwiedzali drużyn harcerskich, nie zapraszali ich na swoje ćwiczenia pokazując, jak obchodzić się z bronią, jak rozgrywać potyczki, jakim sprzętem dysponują szkoły wojskowe itp.

⁸⁸ Gowicz, *Dni Legnicy w telegraficznym skrócie*, „Wiadomości”, nr 22 z 28 V–3 VI 1965, s. 2.

⁸⁹ W *XX rocznicę powstania KBW. Maszerowali wojskowi i harcerze*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWDAB), nr 124 z 27 V 1965, s. 5; Wycinek: W *XX rocznicę powstania KBW. Maszerowali wojskowi i harcerze*, [w:] AHZHPL, *Kronika Z.H.P. Hufca...*, b.p.

⁹⁰ *Wielki zlot legnickich harcerzy*, „Słowo Polskie” (wyd. AB), nr 81 z 6 IV 1965, s. 4.

⁹¹ AHZHPL, *Kronika Drużyny Czerwonych Beretów im. II Armii WP w Legnicy (1965–1975)*, b.p.

⁹² APL, PPRNL, sygn. 981, Odpis protokołu z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytej w dniu 26 VI br. w Szkole Podstawowej nr 11 w Legnicy, b.p.

Ostatnio (...) 50 podchorążaków zapisało się do kręgu instruktorów harcerskich zgłaszając gotowość prowadzenia zajęć z drużynami specjalistycznymi. O ile nic nie stanie na przeszkodzie kilkunastu legnickich harcerzy wyjedzie w tym roku z elewami na letnie ćwiczenia⁹³.

Harcerze brali udział w promocjach absolwentów Szkoły Oficerskiej KBW⁹⁴. W 1967 r. z okazji 22. rocznicy powstania tej formacji w gmachu teatru zorganizowana została uroczysta akademie Komendy Hufca⁹⁵. Udało się odnaleźć wzmiankę o podobnej imprezie w 1969 r.⁹⁶

Współpraca harcerstwa z polskim garnizonem wojskowym trwała nadal także po likwidacji jednostki KBW (1966 r.) i osadzeniu w mieście wojsk łączności⁹⁷. Żołnierze utrzymywali kontakt z lokalną młodzieżą, szkołami i harcerstwem, do czego najlepszą okazją były obchodzone każdego roku uroczystości związane z ważnymi rocznicami Ludowego Wojska Polskiego⁹⁸. Harcerze byli uczestnikami konferencji młodzieżowych organizowanych przez jednostkę wojskową⁹⁹. Angażowali się w proces wychowawczy (posiadali własny krąg instruktorski). W 1968 r. komendant Podoficerskiej Szkoły Łączności z okazji 25. rocznicy LWP ogłosił turniej na współzawodnictwo dla drużyn harcerskich o „zielony hełm”¹⁰⁰. W trakcie tzw. dni otwartych w koszarach, harcerze odwiedzali jednostkę wojskową przy al. Rzeczypospolitej.¹⁰¹ Niejednokrotnie zapraszali wojskowych do swoich klas¹⁰², najczęściej w okolicach październikowego święta Wojska Polskiego¹⁰³. W 1974 r. w kronice drużyny zuchowej „Promyki” przy Szkole Podstawowej nr 19 w Legnicy zapisano: „Zaprosiliśmy przedstawiciela L.W.P. do klasy. Powitaliśmy go wierszami, piosenkami i kwiatami. Żołnierz opowiedział nam wiele ciekawych rzeczy o wojsku. Następnie wzięliśmy udział w uroczystym apelu na terenie koszar, gdzie wręczaliśmy żołnierzom kwiaty. W tym samym dniu odbyła się w naszej szkole akademie z okazji 31. Rocznicy L.W.P. Nasza drużyna

⁹³ *ELEWI opiekują się harcerzami*, „Słowo Polskie” (wyd. AB), nr 97 z 25/26 IV 1965, s. 7. Zob. także: *Aktualności spod znaku lilijki*, „Wiadomości”, nr 17 z 23–29 IV 1965, s. 5.

⁹⁴ Np. *Wojsko z ludem – lud z wojskiem. Uroczysta promocja absolwentów Oficerskiej Szkoły KBW w Legnicy*, „Wiadomości Legnickie”, nr 15/16 z 9 IX–10 X 1957, s. 1.

⁹⁵ *Reporter relacjonuje*, „Wiadomości”, nr 22 z 2–8 VI 1967, s. 2.

⁹⁶ AHZHPL, Kronika Drużyny Czerwonych..., b.p.

⁹⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/79 t. 1, VI Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza Chorągwi Dolnośląskiej im. Armii WP. Sprawozdanie Rady Chorągwi za okres od dnia 28 VI 1969 do 16 II 1974 r., b.p. W 1966 r. w miejsce rozwiązanej Szkoły Oficerskiej i Ośrodka Szkolenia KBW w Legnicy powstała Podoficerska Szkoła Wojsk Łączności (od 1976 r. Centralny Ośrodek Szkolenia Wojsk Łączności), zob. W. Morawiec, *Wojsko Polskie w Legnicy w latach 1945–2008*, „Szkice Legnickie” 2015 (t. 36), s. 241–242.

⁹⁸ Archiwum Wojskowe w Oleśnicy [dalej: AWL], Centrum Szkolenia Wojsk Łączności im. Marcelego Nowotki w Legnicy 1946–1999 [dalej: CSZWŁL], sygn. 11129/99/1, Kronika 14 Ośrodka Szkolenia Wojsk Łączności (2 IX 1966 r. – 11 XII 1980 r.), k. 4, 55.

⁹⁹ *Ibidem*, k. 39.

¹⁰⁰ *Kto zdobędzie „Zielony hełm”?*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 101 z 29 IV 1968, s. 6.

¹⁰¹ AWL, CSZWŁL, Kronika 14 Ośrodka..., k. 74.

¹⁰² Np. Archiwum Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy [dalej: ASP19], sygn. 1/4, Kronika drużyny zuchowej „Promyki” 1972/74, b.p.; ASP19, sygn. 1/5, Kronika drużyny zuchowej „Skrzaty” 1973/74, b.p.

¹⁰³ W czasach PRL-u święto to obchodzono w rocznicę bitwy pod Lenino (12–13 X 1943 r.).

wystąpiła z częścią artystyczną¹⁰⁴. Harcerze organizowali też uroczystości związane z tym świętem na poziomie szkoły¹⁰⁵.

Ważnym partnerem w kwestiach pamięci historycznej i różnych form jej upamiętniania był dla harcerzy Związek Bojowników o Wolność i Demokrację (ZBoWiD). To jego członkowie, często dawni żołnierze KBW, organizowali m.in. spotkania harcerzy z weteranami, powstańcami oraz z wojskowymi¹⁰⁶. Brali udział we wspólnych przedsięwzięciach oraz uroczystościach¹⁰⁷. Ważnym wydarzeniem dla lokalnych struktur ZBoWiD-u było odsłonięcie w lipcu 1964 r. pamiątkowego głazu w Parku Miejskim, upamiętniającego trzech zabitych w 1946 r. podchorążych Szkoły Oficerskiej KBW w Legnicy¹⁰⁸. Obecni byli także harcerze (pełnili warty honorowe)¹⁰⁹. Jeszcze w tym samym roku głaz został przekazany pod opiekę harcerzy ze szkoły przy ul. Zielonej (dzisiaj II Liceum Ogólnokształcące, wówczas zarówno szkoła podstawowa i liceum)¹¹⁰. W 1967 r. harcerzom opiekującym się monumentem wręczono odznaki Opiekuna Pomników Walk i Męczeństwa¹¹¹.

Wśród młodzieży, w tym członków ZHP, tworzone koła przyjaciół ZBoWiD¹¹² – działały przy I i II Liceum Ogólnokształcącym, przy Technikum Ekonomicznym, ale też w szkołach w Kunicach i w Spalonej¹¹³. Oficjalnie miały one rozpowszechniać wiedzę historyczną, jednakże w rzeczywistości bliżej temu było do kreowania „właściwej” wizji historii. Sam hufiec otrzymał w 1969 r. odznakę „Za zasługi dla ZBoWiD”¹¹⁴. Należy pamiętać, że związek to

¹⁰⁴ ASP19, sygn. 1/10, Kronika drużyny zuchowej..., b.p.

¹⁰⁵ ASP Kunice, Kronika szkoły z..., b.p.

¹⁰⁶ Zob. np. APWr., Związek Bojowników o Wolność i Demokrację. Zarząd Wojewódzki we Wrocławiu 1949–1989 [dalej: ZBoWiDZWWr.], sygn. 157, Plan pracy Komitetu Obchodu XX rocznicy powstania Wojska Polskiego, k. 15. O takich spotkaniach wspomniano w harcerskich kronikach – np. zob. ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p. Natomiast w grudniu 1968 r. harcerze postanowili np. odwiedzić z drobnymi upominkami wszystkich żyjących w Legnicy powstańców wielkopolskich, zob. *Harcerze – powstańcom*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 290 z 6 XII 1968, s. 4.

¹⁰⁷ AHZHPL, Kronika Drużyny Czerwonych..., b.p.; AHZHPL, Kronika Hufca ZHP Legnica (1971–1973), b.p.

¹⁰⁸ *Ku czci podchorążych KBW*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWDB), nr 171z 21 VII 1964, s. 3. O historii tego głośnego zabójstwa: M. Żak, *Czerwony młyn. Historie z powojennej Legnicy*, Legnica 2021, s. 136–140. O głazie, który od 2019 r. dostępny jest na ekspozycji plenerowej „Cień gwiazdy. Relikty legnickich pomników PRL-u”: *idem*, *Ekspozycja plenerowa „Cień gwiazdy. Relikty legnickich pomników PRL-u”*, [w:] *Muzeum Miedzi w Legnicy. Dzieje i zbiory*, red. K. Byś, M. Makuch, Legnica 2022, s. 61–62.

¹⁰⁹ APWr., ZBoWiDZWWr., sygn. 42, Protokół z posiedzenia Zarządu ZBoWiD Oddział Legnica w dniu 17 VII 1964 r., k. 97.

¹¹⁰ Akt przekazania pod opiekę, drużynie harcerskiej przy LO nr 2 w Legnicy obelisku ku czci poległych podchorążych SO KBW (27 XI 1964 r.), [w:] AHZHPL, Kronika Z.H.P. Hufca..., b.p.

¹¹¹ *Reporter relacjonuje*, „Wiadomości”, nr 22 z 2–8 VI 1967, s. 2. W kronice szkoły odnotowano w 1968 r. uroczystości związane ze świętem LWP: „W dniu 12 X harcerze i młodzież szkolna trzymała wartę honorową przed obeliskiem (...). Następnie cała szkoła z poczem sztandarowym udała się do parku i tam przed obeliskiem złożono kwiaty”, zob. Archiwum II Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Wyspiańskiego w Legnicy [dalej: AILOL], Kronika szkoły z lat 1967–1976, b.p.

¹¹² *Jak przybliżyć bohaterów?*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 18 z 22 I 1969, s. 6.

¹¹³ APWr., ZBoWiDZWWr., sygn. 157, Sprawozdanie Zarządu Oddziału Powiatowego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Legnicy (20 VII 1969 r.), k. 31, 60.

¹¹⁴ *Ibidem*, k. 56.

organizacja mocno osadzona w systemie komunistycznym, dlatego wszystkie jego działania miały silny element propagandowy, a jej członkowie np. promowali nadawanie drużynom ZHP imion „bohaterów MO i SB”¹¹⁵.

ZHP zaliczano do „stowarzyszeń wyższej użyteczności publicznej”¹¹⁶. Przedstawiciel lokalnego harcerstwa wchodził w skład powołanego w listopadzie 1958 r. Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej Miasta i Powiatu Legnicy (pod koniec 1959 r. był to Tadeusz Ulrich), aczkolwiek uważano, że związek zbyt mało angażuje się w działalność tego gremium¹¹⁷. Harcerstwo widziano także jako jedną z organizacji, którą należy zaangażować do opieki oraz wychowania dzieci i młodzieży, w celu zagospodarowania wolnego czasu i ich aktywizacji¹¹⁸. W 1967 r. chciano, aby ZHP współorganizował podwórkowe rozgrywki sportowe w różnych dyscyplinach¹¹⁹. Jego aktywność na tym polu była jednak mała¹²⁰.

Hufiec niejednokrotnie doceniano za jego zasługi dla miasta i powiatu oraz ich mieszkańców. W 1972 r. Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy postanowiło przyznać ZHP nagrodę miasta Legnicy¹²¹ za działalność społeczną. W 1973 r. przyznano mu odznakę Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej¹²². W 1975 r. hufiec znalazł się wśród podmiotów wytypowanych do odznaki „Zasłużony dla Dolnego Śląska”¹²³. Legniczanie jako jedni z pierwszych z całej chorągwi otrzymali odznakę „Za zasługi dla ZHP”.

Co do samego nazewnictwa drużyn (ich patronów), to w tej kwestii panowała dosyć duża różnorodność – od „bohaterów” pokroju Karola Świerczewskiego czy Hanki Sawickiej do Elizy Orzeszkowej, czy Zawiszy Czarnego¹²⁴. Co ciekawe, w rozkazie z października 1957 r. pojawiła się nawet drużyna „im. Generała Sikorskiego”, funkcjonująca przy Szkole Podstawowej nr 5 w Legnicy¹²⁵. W latach następnych trafiały się takie przykłady, jak bohaterka spod Lenino Anieła Krzywoń, której siostra mieszkała wówczas w Legnicy. Imieniem kobiety nazwano drużynę

¹¹⁵ *Ibidem*, Plan pracy Zarządu Oddziału Powiatowego ZBoWiD w Legnicy na II półrocze 1969 r., k. 88.

¹¹⁶ APL, PMRNL, sygn. 199, Informacja z działalności Wydziału Spraw Wewnętrznych w zakresie pracy z grupami narodowościowymi i stowarzyszeniami, k. 37.

¹¹⁷ APL, PMRNL, sygn. 200, Sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej na miasto i powiat Legnica za czas od 13 XI 1958 do 1 XII 1959 r., k. 413–414.

¹¹⁸ Np. APL, PMRNL, sygn. 116, Rejonowe świetlice dziecięce (b.d.), k. 171; APL, PMRNL, sygn. 118, Protokół nr 12/68 z posiedzenia Komisji Oświaty i Kultury MRN w Legnicy odbytego w dniu 23 X 1968 r., k. 81.

¹¹⁹ APL, PMRNL, sygn. 116, Sprawozdanie Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z wykonania uchwał i postanowień Prezydium oraz wnioski i zalecenia Komisji MRN za II półrocze 1967 r., k. 173.

¹²⁰ APL, PMRNL, sygn. 17, Ocena realizacji uchwały MRN z 16 VI 1967 r. w sprawie wychowania dzieci i młodzieży – dokonana na posiedzeniu Komisji Oświaty i Kultury MRN w Legnicy w dniu 7 II 1968 r., k. 70.

¹²¹ APL, PMiPRNL, sygn. 34, Protokół nr 37/73 z nadzwyczajnego posiedzenia Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy, odbytego w dniu 7 II 1973 r., k. 110; *ibidem*, Uchwała nr 37/123/73 Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy z dnia 7 II 1973 r. w sprawie przyznania nagród miasta Legnicy za rok 1972, k. 111.

¹²² AHZHPL, Kronika Hufca ZHP..., b.p.

¹²³ APL, Urząd Miasta i Powiatu w Legnicy 1973–1975, sygn. 14, Protokół z posiedzenia Prezydium Rady Narodowej Miasta i Powiatu w Legnicy odbytego w dniu 10 IV 1975 r., k. 366.

¹²⁴ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.3 z dnia 1 X 1957 r.

¹²⁵ *Ibidem*.

ZHP w Liceum Medycznym¹²⁶. W 1972 r. szczerp przy SP 5 otrzymał z kolei im. Działaczy Polskiej Partii Robotniczej, co było spowodowane trwającymi wówczas obchodami 30. rocznicy powstania tej partii¹²⁷. Rok później szczerp przy SP 19 przyjął imię Synów Pułku¹²⁸. Natomiast ważnym wydarzeniem w kalendarzu harcerzy było „Święto bohatera drużyny”, kiedy z tej okazji organizowano zbiórki, podczas których harcerze studiowali życiorys swojego patrona, czcili pamięć o nim poprzez przygotowanie występu artystycznego lub opracowanie specjalnej gazetki ściennej¹²⁹. Przykładowo w 1970 r. w Kunicach odbyła się impreza, w ramach której harcerze przygotowali montaż plastyczny prezentujący poszczególne etapy życia Tadeusza Kościuszki¹³⁰.

Działalność hufca miała różnorodne oblicza. W 1960 r. ZHP nawiązał współpracę z klubem filmowym przy Miejskim Domu Kultury¹³¹. W połowie lat 60. hufiec prowadził własny klub filmowy, który w 1966 r. miał na swoim koncie siedem filmów i dwie kroniki harcerskie¹³². Z kolei w 1973 r. w kinie „Ognisko” (ul. Skarbowa) zainaugurowano comiesięczne „harcerskie spotkania z filmem”¹³³. W tym samym roku hufiec był współorganizatorem konkursu wiedzy o filmach radzieckich¹³⁴.

„Harcerskie Święto Osiedla”, 1974 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

¹²⁶ *Drużyna ZHP Liceum Medycznego otrzymała imię Anieli Krzywoń*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 105 z 5 V 1970, s. 4.

¹²⁷ *Szczerp harcerski im. Działaczy PPR*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 50 z 29 II 1972, s. 4.

¹²⁸ ASP19, sygn. 1/3, *Kronika drużyny harcerskiej...*, b.p.; ASP19, sygn. 1/5, *Kronika drużyny zuchowej...*, b.p.

¹²⁹ ASP1, sygn. 4/21, *Kronika 25. drużyny...*, b.p.

¹³⁰ ASP Kunice, *Kronika z lat...*, b.p.

¹³¹ APL, PMRNL, sygn. 203, *Miejski Dom Kultury w Legnicy. Plan pracy na okres jesienno-zimowy 1960*, k. 348.

¹³² *Własny klub filmowy*, „Wiadomości”, nr 10 z 11–17 III 1966, s. 2.

¹³³ *Z życia ZHP. Harcerskie spotkania z filmem*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDB), nr 230 z 27 IX 1973, s. 8.

¹³⁴ *Konkurs wiedzy o filmach radzieckich rozstrzygnięty*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWPB), nr 279 z 23 XI 1973, s. 6.

W Legnicy działała też Młodzieżowa Służba Ruchu¹³⁵, angażująca harcerzy do kierowania ruchem i kontroli drogowej. W 1970 r. Inspektorat MSR przy legnickiej komendzie hufca ZHP zajął drugie miejsce we współzawodnictwie drużyn MSR na Dolnym Śląsku¹³⁶. Rok później nagrodę indywidualną zdobyła na turnieju drużyn MSR zorganizowanym przez Chorągiew ZHP drużyna z Technikum Samochodowego¹³⁷. Rozwijał się Ruch Drużyn Sztandarowych. W 1974 r. naliczono ich w hufcu czterdzieści pięć¹³⁸.

Z kolei od września 1958 r. ZHP był oficjalnie współużytkownikiem ogródka jordanowskiego¹³⁹, jednakże ostatecznie komenda hufca wycofała się dosyć szybko z tej współpracy¹⁴⁰. Do tematu powrócono w 1962 r., kiedy Wydział Oświaty chciał, aby ZHP objął nad takowym patronat¹⁴¹. Brak informacji o dalszym biegu tej sprawy. Zachowała się również wzmianka z grudnia 1957 r. o zamiarze stworzenia Harcerskiego Zespołu Pieśni i Tańca¹⁴². Tutaj także brak wiedzy o ewentualnych efektach tego pomysłu. Harcerze zostali zaangażowani do obchodów Dni Legnicy w 1961 r., kiedy ta cykliczna impreza została zapoczątkowana. W ich ramach na parkowych błoniach zorganizowano harcerski zlot ziemi legnickiej¹⁴³. Wśród występujących grup był także zespół harcerski z Warszawy¹⁴⁴. Hufiec miał swój wkład w następne edycje tej imprezy¹⁴⁵. Byli również obecni przy

¹³⁵ APL, PMRNL, sygn. 115, Pismo Sekretarza Prezydium MRN w Legnicy do Kierownika Wydziału Oświaty Prezydium PRN w Legnicy z 13 VI 1967 r., k. 245. Już w 1963 r. na posiedzeniu Prezydium MRN wspomniano o potrzebie włączenia harcerzy do kierowania ruchem drogowym („harcerska służba ruchu”), zob. APL, PMRNL, sygn. 211, Protokół nr 2/63 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy odbytego w dniu 25 I 1963 r., k. 50.

¹³⁶ AHZHPL, Kronika Hufca ZHP..., b.p.

¹³⁷ Legnicka Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Gumińskiego [dalej: LBP], sygn. VII-291, Druk: *500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika. Sesja popularno-naukowa ZHP i Technikum Samochodowego w Legnicy, Legnica, dnia 7-8 IV 1973 r.*, s. 9-12.

¹³⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/30, Sprawozdanie z działalności Komendy Hufca za okres od 1 IX 1974 r. do grudnia 1975 r., b.p.

¹³⁹ APL, PMRNL, sygn. 196, Plan realizacji uchwały nr 33/5/58 w sprawie aktualnych zadań MRN w dziedzinie oświaty i kultury (15 X 1958 r.), k. 63. Zob. także: APL, PMRNL, sygn. 111, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty i Kultury MRN w Legnicy odbytego w dniu 8 IX 1958 r., k. 51.

¹⁴⁰ APL, PMRNL, sygn. 197, Sprawozdanie z realizacji uchwały nr 33/5/58 Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy w dniu 24 IX 1958 r., w sprawie aktualnych zadań M.R.N. w dziedzinie Oświaty i Kultury, k. 177. Kiedy na posiedzeniu Komisji Oświaty zapytano, jakie były powody takiej decyzji, jeden z uczestników spotkania odpowiedział, że „(...) Harcerstwo miało zamiar budować na terenach powystawowych boisko zabaw dla dzieci i młodzieży (...)”, co uznano za niemożliwe, gdyż ta część parku miała trafić w ręce Zarządu Zieleni Miejskiej. Postanowiono więc powrócić do rozmów z ZHP, zob. APL, PMRNL, sygn. 111, Protokół z posiedzenia Komisji Oświaty odbytego w dniu 3 II 1959 r., k. 93.

¹⁴¹ APL, PMRNL, sygn. 210, Informacja o realizacji Uchwały Miejskiej Rady Narodowej z dnia 29 I 1962 r. o zadaniach w dziedzinie rozwoju oświaty i wychowania w m. Legnicy (16 X 1962 r.), k. 168.

¹⁴² Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.4 z 16 XII 1957 r., b.p.

¹⁴³ APL, PMRNL, sygn. 204, Założenia programu imprez i uroczystości w ramach obchodu „Dni Legnicy” w 1961 r. (22 IX 1960 r.) k. 13.

¹⁴⁴ APL, PMRNL, sygn. 206, Informacja o stanie przygotowań do „Dni Legnicy”, k. 52.

¹⁴⁵ Np. X Jubileuszowe Dni Legnicy 3 VI – 10 VI 1972 r. Podziękowanie, [w:] AHZHPL, Kronika Hufca ZHP..., b.p.

organizacji wyścigów kolarskich z cyklu „Szlakiem Grodów Piastowskich”¹⁴⁶. Natomiast w 1974 r. działalność rozpoczął Harcerski Ośrodek Wodny w Kunicach¹⁴⁷.

W latach 70. razem z MDK i Legnicką Spółdzielnią Mieszkaniową zaczęto organizować festyny dziecięce pod nazwą „Harcerskie święto osiedla” – odbywały się na terenie między blokami przy ul. Jaworzyńskiej i ul. Orzeszkowej¹⁴⁸. Określano je mianem „harcerskiego pożegnania lata”¹⁴⁹. Przy okazji imprezy z 1974 r. w harcerskiej kronice zapisano: „W grach, zabawach i konkursach (...) wzięło udział kilkaset dziewcząt i chłopców. Pierwszą nagrodą był puchar komendanta ZHP oraz wycieczka autokarem (...). Rozegrano nastę[p.]ukujące konkurencje: slalom rowerowy, konkurs rysunk[owy], składanie namiotów, walkę na równoważni, minikonkurs o osiedlu, podnoszenie ciężarka, bieg w workach, budowę zamków z piasku, roboty na drutach i inne. Na zakończenie przy akompaniamencie harcerskiego zesp[ółu] »Hazard« przy wspólnym ognisku odbyło się pieczenie kiełbasek”¹⁵⁰.

Na terenie podległym hufcowi istniały środowiska harcerskie o różnej aktywności. Do tych najbardziej aktywnych dołączyły pod koniec lat 60. Kunice, gdzie lokalnym harcerstwem zajmował się m.in. Kazimierz Pleśniak, przez wiele lat zaangażowany w ruch harcerski, a później zasłużony działacz TPD (w 1971 r. odznaczono go krzyżem „Za zasługi ZHP”)¹⁵¹. Powstał tam pierwszy na Dolnym Śląsku gminny ośrodek harcerski. W 1972 r. szczep ZHP w Kunicach zdobył puchar komendanta hufca, a przynależne do niego drużyny zuchowe dwa pierwsze miejsca w klasyfikacji indywidualnej¹⁵². Organizowano liczne imprezy i turnieje, w których udział brali harcerze całego regionu¹⁵³. Harcerze i zuchy podejmowali się licznych zadań i czynów¹⁵⁴. Reprezentowali legnicki hufiec na przeglądach zespołów harcerskich¹⁵⁵. Tak opisywano ich zasługi w 1973 r.: „(...) harcerze z terenu Kunic w poważnym stopniu przyczynili się do rozwoju działalności społeczno-kulturalnej na terenie miasta i powiatu. (...) organizują imprezy i wystawy artystyczne nie tylko na terenie swojego środowiska, ale również przygotowują imprezy i występy artystyczne dla uczestników Klubu Seniora i Oddziału ZBOWiD”¹⁵⁶.

¹⁴⁶ AHZHP, Kronika Hufca ZHP..., b.p.

¹⁴⁷ AHZHP, Kronika „Hufiec ZHP...”, b.p.

¹⁴⁸ *Zaczętek międzyosiedlowego współzawodnictwa dzieci?*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDB), nr 230 z 27 IX 1973, s. 8; *Harcerskie święto osiedla – już po raz drugi*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWPB), nr 222 z 20 IX 1974, s. 4.

¹⁴⁹ *„Recepta” na życie w osiedlu*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWPB), nr 281 z 2 X 1974, s. 6.

¹⁵⁰ AHZHP, Kronika „Hufiec ZHP...”, b.p.

¹⁵¹ ASP Kunice, Kronika z lat..., b.p. W przywołanej kronice opisano wiele przykładów aktywności Kunickich harcerzy.

¹⁵² ASP Kunice, Kronika Drużyny Zuchowej im. Piastowskiego Orła w Kunicach z lat 1970–1977, b.p.

¹⁵³ *Na zakończenie turnieju – kopernikański bal*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDS), nr 50 z 28 II 1973, s. 4.

¹⁵⁴ *Czyn społeczny harcerzy z Kunic*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDB), nr 81 z 5 IV 1973, s. 8.

¹⁵⁵ ASP Kunice, Kronika z lat..., b.p.

¹⁵⁶ APL, PMiPRNL, sygn. 34, Załącznik nr 1 do Uchwały nr 37/123/73 Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rad Narodowych w Legnicy z dnia 7 II 1973 r. w sprawie przyznania nagród miasta Legnicy za rok 1972, k. 126.

3.3. Struktury legnickiego harcerstwa w latach 1957–1975 oraz ich problemy

Wraz z początkiem 1957 r. i reaktywacją ZHP rozpoczęła się budowa siatki organizacyjnej legnickiego hufca. Z informacji pochodzących ze źródeł szkolnych wynika, że w przypadku „nowo organizującego się harcerstwa” był to proces trudny¹⁵⁷ i rozciągnięty na wiele miesięcy, a nawet lat. Jednocześnie w niektórych przypadkach doszło do dosyć płynnego przejścia drużyny z OH PL do szeregów Związku. W niektórych bowiem szkołach już na początku 1957 r. odnotowywano harcerstwo¹⁵⁸. Trudno jednak wskazać ogólną skalę tego zjawiska.

W rozkazie komendy hufca z 5 marca 1957 r. informowano, że wszystkie drużyny przed ostatecznym przyjęciem do ZHP muszą przejść okres próbny trwający od trzech do sześciu miesięcy. Równocześnie rozpoczęto szkolenia dla drużynowych, zastępowych oraz fanfarzystów i werblistów. Podano też listę ówczesnych drużynowych i p.o. drużynowych, których było ponad pięćdziesiąt osób¹⁵⁹ – oprócz jednej z nich (Ewelina Płochacz, drużynowa harcerzek ze Szkoły Podstawowej nr 3 w Legnicy), pozostali należeli do grupy osób pełniących ich obowiązki¹⁶⁰. Jednakże w kolejnych miesiącach następowała duża fluktuacja na funkcjach drużynowych, powstały nowe drużyny etc.¹⁶¹ Nie wszystkie z drużyn próbnych przechodziły pozytywnie wstępną weryfikację. Zapewne te wymieniane jako istniejące, w pewnej części funkcjonowały tylko „na

¹⁵⁷ APL, PPRNL, sygn. 971, Protokół z zebrania Rady Pedagogicznej odbytego dnia 4 III 1957 r. w Szkole Podstawowej nr 1 w Legnicy, k. 136.

¹⁵⁸ Np. APL, PPRNL, sygn. 973, Protokół z powizytacyjnej konferencji Rady Pedagogicznej Szk.[oły] Podst.[awowej] nr 3 w Legnicy dnia 4 II 1957 r., pod kierownictwem ob. Repelowskiej Ł. – kier.[owniczk]i szkoły, b.p.

¹⁵⁹ Byli to: Józef Karolczuk (harcerze, SP1), Jolanta Grobelna (harcerki, SP1), Józef Januchowski (harcerze, SP2), Jadwiga Tarkowska (harcerki, SP2), Ewelina Płochacz (harcerki, SP3), Czesław Kozłowski (harcerze, SP4), Maria Niedźwiecka (harcerki, SP4), Witold Migdziński (harcerze, SP5), Jadwiga Żelazna (harcerki, SP5), Henryk Łoziński (harcerze, SP6), Janina Paradowska (harcerki, SP6), Benedykt Gajec (harcerze, SP8), Eugeniusz Kuciel (harcerze, Liceum Ogólnokształcące), Halina Król (harcerki, Liceum Ogólnokształcące), Franciszek Stadler (harcerze, Szkoła Zawodowa), W. Kozłowska (harcerki, Liceum Pedagogiczne), Zbigniew Litke (harcerze, Liceum Ogólnokształcące TPD), Teresa Rupp (harcerki, Liceum Ogólnokształcące TPD), Alicja Konkołowicz (harcerki, szkoła TPD), Teodora Gola (harcerze i harcerki, Szkoła Ćwiczeń), Barbara Grysa (harcerki, Technikum Piekarskie), Franciszek Pokarowski (harcerze, Technikum Piekarskie), Eleonora Adamska (harcerki, Technikum Finansowe), Irena Dąbrowska i Alicja Dąbrowska (harcerki, Ośrodek Szkolenia Pielęgniarek), Stanisława Kosiak (harcerki, Państwowa Szkoła Pielęgniarek), Wanda Pierzchała (Budziszów), Emilia Królikowska (Kosiska), Jan Lizak (Legnickiego Pole), Stanisław Traczyński (Miłkowice), Teodora Bieniak (Mierczyce), Władysława Babeczko (Przybków), Maria Żałobińska (Prochowice), Rzeszotary (Stanisława Guzior), Wilczyce (Jerzy Tymko), Eugeniusz Cependa (Wądroże Wielkie), Stanisława Babirecka (Winnica), Krystyna Łoza (Dąbie), Barbara Janowska (Siedliska), Janina Kryszczuk (Jakuszów), Wojciech Gładki (Grzymalin), Marian Strasinkowski (Ulesie), Genowefa Bajor (Rosochata), Henryk Siwoszek (Bieniowice), Zofia Ziomek (Kunice), A. Walonkiewicz (Bartoszków), Krystyna Banaszewska (Polanka), Zofia Foremna (Wągorzno), Zofia Kłopotkowska (Rójce), Helena Sawojka (Mikołajewice), Henryk Boś (Janków), Janina Kowalska (Kościelec), Maria Wyszotrawska (Piekary).

¹⁶⁰ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.1 wydany dnia 5 III 1957 r. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

¹⁶¹ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.2 z dnia 2 V 1957 r. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

papierze” i nie można wykluczyć, że zmiany były tak naprawdę uzupełnieniem braków po tzw. martwych duszach. Tak duża liczba drużyn jest także sprzeczna z danymi z innych źródeł.

Pierwsze dane statystyczne pochodzą z przeprowadzonego w 1957 r. spisu harcerskiego. Wynikało z niego, że na osiemdziesiąt szkół w mieście i w powiecie drużyny ZHP istniały przy trzydziestu dziewięciu z nich. W mieście brakowało ich w pojedynczych przypadkach, jednak, jeżeli chodzi o placówki na terenie powiatu, to struktury harcerstwa funkcjonowały w zdecydowanej mniejszości z nich¹⁶². W strukturach całego hufca istniało tylko pięć drużyn zuchowych, liczących łącznie około setki zuchów¹⁶³. Harcerzy było ponad tysiąc – to prawdopodobnie „pozostałości” po lokalnych szeregach OH ZMP/OHPL.

Mimo wszystko czas po 1956 r. to ewidentnie okres zmian. Przykładowo w rozkazie z października 1957 r. podano informację o zwolnieniu trzydziestu trzech drużynowych i mianowaniu dwudziestu pięciu (w tym jednego do dwóch szkół). Niektóre z nich pokrywały się ze sobą, niekiedy drużynowy zmieniał placówkę, przy której działał (**tab. 3.2.**).

Tabela 3.2. Zmiany kadrowe wśród drużynowych legnickiego hufca ZHP zarządzane rozkazem nr L.3 z 1 października 1957 r.

DRUŻYNA	DRUŻYNOWY (ODWOŁANY)	DRUŻYNOWY (MIANOWANY)
Szkoła Podstawowa nr 1	Józef Karolczuk ¹⁶⁴	Irena Rutkowska
Szkoła Podstawowa nr 2	Józef Januchowski	
Szkoła Podstawowa nr 3	Ewelina Płochacz	Irena Rutkowska
Szkoła Podstawowa nr 4	Maria Niedźwiecka	Krystyna Spuła
Szkoła Podstawowa nr 6	Janina Paradowska	Danuta Słupska
Szkoła Podstawowa nr 6	Henryk Łoziński	
Szkoła Podstawowa nr 8	Benedykt Gajec	
Liceum Ogólnokształcące [nr 1]	Eugeniusz Kuciel	Andrzej Bielak
Liceum Ogólnokształcące [nr 1]	Janina Król	Elżbieta Nawrocka
Liceum Ogólnokształcące TPD	Teresa Rupp	
Liceum Ogólnokształcące TPD	Zbigniew Litke	
Liceum Ogólnokształcące TPD	Alicja Konkołowicz	
Szkoła Podstawowa nr 7 i Liceum Ogólnokształcące [szkoła żydowska]		Stanisława Kosiak Czesław Klimont
Liceum Pedagogiczne		Zygmunt Marszałek

¹⁶² AChDZHPWr., sygn. 2/123, II Spis Harcerski. Arkusz zbiorczy drużyn harcerskich w Chorągwi. Dane z arkusza A₂, b.p.

¹⁶³ *Ibidem*.

¹⁶⁴ W innym dokumencie jego nazwisko zostało zapisane jako „Karolczak”, zob. APL, PPRNL, sygn. 971, Pismo do kierownictwa Szkoły Podstawowej nr 1 (10 X 1957 r.), k. 157.

Szkoła Ćwiczeń	Teodora Gola	
Technikum Ekonomiczne		Anna Ikaniewicz
Technikum Handlowe	Danuta Słupska	Waleria Komar
Technikum Odzieżowe		Irena Kowalska
Technikum Samochodowe	Jan Słupski	Jacek Raszewski
Technikum Spożywcze		Tadeusz Jankowski
Zasadnicza Szkoła Zawodowa		Jerzy Kowalski
Szkoła Podstawowa w Bieniowicach	Henryk Siwoszek	
Szkoła Podstawowa w Budziszowie	Wanda Pierzchała	
Szkoła Podstawowa w Grzybianach	Zofia Wolak	
Szkoła Podstawowa w Jankowie	Henryk Boś Janina Kryszczuk	
Szkoła Podstawowa w Janowie		Witold Wasilewski
Szkoła Podstawowa w Kosiskach	Emilia Królikowska	Lech Kołacz
Szkoła Podstawowa w Kościelcu	Janina Kowalska	
Szkoła Podstawowa w Legnickim Polu	Jan Lizak	Władysław Miętkiewicz
Szkoła Podstawowa w Mierczycach	Kazimiera Bieniek Halina Szwajka	Maria Krzywa
Szkoła Podstawowa w Mikołajewicach		Kazimiera Niewadzi
Szkoła Podstawowa w Polance	Krystyna Banaszewska	Janina Senderek
Szkoła Podstawowa w Prochowicach	Maria Żałobińska	
Szkoła Podstawowa w Przybkowie	Władysława Babeczko	
Szkoła Podstawowa w Rzeszotarach	Stanisława Guzior	
Szkoła Podstawowa w Rui	Zuzanna Kłopatowska	Bazyli Oleśniewicz
Szkoła Podstawowa w Siedliskach	Barbara Janowska	Wanda Pierzchała
Szkoła Podstawowa w Spalonej		Irena Sumiga
Szkoła Podstawowa w Wądrożu Wielkim	Eugeniusz Cependa	Zofia Misiura
Szkoła Podstawowa w Wilczycach	Jerzy Tymko	

Źródło: Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.3 z dnia 1 X 1957 r. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

W dokumentacji hufca zaczęto rejestrować przyjęte w szeregi ZHP drużyny (po przejściu okresu próbnego) wraz z kolorem chusty przypisanej jej członkom. W okresie od października 1957 r. do czerwca 1958 r. podano w niej pierwsze dwadzieścia sześć drużyn:

- Drużyna harcerska męska nr 1 im. Gen. Karola Waltera [Świerczewskiego] przy Technikum Ekonomicznym (drużynowy: Zdzisław Harasimowicz); kolor chusty: żółty z czerwono-żółtym lamowaniem;

- Drużyna harcerska żeńska nr 2 im. Elizy Orzeszkowej przy Technikum Ekonomicznym (drużynowa: Anna Ikaniewicz); kolor chusty: żółty z ciemnowiśniowym lamowaniem;
- Drużyna harcerska żeńska nr 3 im. Stefana Czarneckiego przy Liceum Pedagogicznym (drużynowa: Wiesława Kozłowska); kolor chusty: czarny ze wschodzącym słońcem w rogu;
- Drużyna harcerska męska nr 4 im. Zawiszy Czarnego przy Zasadniczej Szkole Zawodowej (drużynowy: Jerzy Kowalski); kolor chusty: czarny;
- Drużyna harcerska żeńska nr 5 im. Królowej Jadwigi przy Szkole Pielęgniarskiej (drużynowa: Irena Dąbrowska); kolor chusty: zielony;
- Drużyna harcerska żeńska nr 6 im. Bohaterów Szarych Szeregów przy Szkole Pielęgniarskiej (drużynowa: Alicja Dąbrowska); kolor chusty: granatowy ze znakiem Polski Walczącej;
- Drużyna harcerska żeńska nr 7 im. Marii Rodziewiczówny przy Liceum Ogólnokształcącym [żydowskim] (drużynowa: Stanisława Kosiak); kolor chusty: niebieski;
- Drużyna harcerska męska nr 8 im. H. Dąbrowskiego przy Liceum Ogólnokształcącym [żydowskim] (drużynowy: Czesław Klimont); kolor chusty: niebieski;
- Drużyna harcerska żeńska nr 9 im. Stefanii Sempołowskiej przy Szkole Podstawowej nr 3 (drużynowa: Irena Rutkowska); kolor chusty: żółty;
- Drużyna harcerska męska nr 10 im. Generała Sikorskiego przy Szkole Podstawowej nr 5 (drużynowy: Eugeniusz Pilichowski); kolor chusty: pomarańczowy¹⁶⁵;
- Drużyna harcerska żeńska nr 11 im. Batalionu „Zośka” przy Liceum Ogólnokształcącym [nr 1]; kolor chusty: biało-czerwony;
- Drużyna harcerska męska nr 12 im. Tadeusza Kościuszki przy Technikum Samochodowym; kolor chusty: granatowy z dwoma niebieskimi lamówkami¹⁶⁶;
- Drużyna harcerska żeńska nr 13 im. Marii Skłodowskiej-Curie przy Technikum Spożywczym (drużynowa: Zofia Szafrńska); kolor chusty: niebieski z granatową lamówką;
- Drużyna harcerska żeńska nr 14 im. Marii Konopnickiej przy Szkole Podstawowej nr 5 (drużynowa: Jadwiga Żelazna); kolor chusty: pomarańczowy z czarną lamówką¹⁶⁷;
- Drużyna harcerska żeńska nr 15 im. Olgi Małkowskiej (drużynowa: Jadwiga Tarkowska); kolor chusty: zielony z białą lamówką¹⁶⁸;
- Drużyna harcerska męska nr 16 im. Generała Świerczewskiego przy Liceum Pedagogicznym (drużynowy: Zygmunt Marszałek); kolor chusty: czarny z żółtą lamówką, w rogu żółte słońce;
- Drużyna harcerska męska nr 17 im. Brygady Karpackiej (drużynowy: Grzegorz Urlich)¹⁶⁹; kolor chusty: czarny z niebieską lamówką¹⁷⁰;

¹⁶⁵ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.3 z dnia 1 X 1957 r., b.p.

¹⁶⁶ Nie podano imienia i nazwiska drużynowego.

¹⁶⁷ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.4 (16 XII 1957 r.), b.p. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

¹⁶⁸ Nie podano nazwy szkoły.

¹⁶⁹ Nie podano nazwy szkoły.

¹⁷⁰ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.1 (20 I 1958 r.), b.p. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

- Drużyna harcerska męska nr 18 im. Janusza Korczaka przy Szkole Podstawowej nr 2 (drużynowy: Andrzej Bielak); kolor chusty: zielony z dwoma granatowymi paskami;
- Drużyna harcerska męska nr 19 im. Andrzeja Morro [Romockiego] przy Szkole Podstawowej nr 6 (drużynowy: Ryszard Bartnicki); kolor chusty: zielony z żółtą lamówką;
- Drużyna harcerska żeńska nr 20 im. Obrońców Westerplatte przy Szkole Podstawowej nr 6 (drużynowa: Tatiana Kobanij); kolor chusty: granatowy z dwiema białymi lamówkami i ze znakiem Polski Walczącej w rogu;
- Drużyna harcerska nr 21 im. Księcia Józefa Poniatowskiego przy Szkole Podstawowej w Miłkovicach (drużynowy: Stanisław Traczyński); kolor chusty: błękitny z czarną lamówką;
- Drużyna harcerska nr 22 im. Janka Krasickiego przy Szkole Podstawowej w Winnicy (drużynowa: Stefania Babirecka); kolor chusty: czerwony z białą lamówką¹⁷¹;
- Drużyna harcerska nr 23 im. Emilii Plater przy Szkole Podstawowej nr 4 (drużynowa: Krystyna Spuła); kolor chusty: biało-czerwony;
- Drużyna harcerska żeńska nr 24¹⁷² przy Zasadniczej Szkole Odzieżowej (drużynowa: Waleria Komar); kolor chusty: żółty z zieloną lamówką;
- Drużyna harcerska męska nr 25 im. Henryka Pobożnego przy Szkole Podstawowej nr 1 (drużynowy: Józef Olszuk); kolor chusty: czarny z czerwoną lamówką;

Fragment kroniki szkolnej z placówki w Dąbiu przedstawiający „przodujących harcerzy”, 1962 r. Archiwum Szkoły Podstawowej im. ks. Jana Twardowskiego w Dąbiu

¹⁷¹ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.2 (1 III 1958 r.), b.p. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

¹⁷² Patron drużyny nieznaną – kartka w tym miejscu jest urwana (zachował się tylko inicjał imienia „E.”).

- Drużyna harcerska koedukacyjna nr 26 im. Henryka Pobożnego przy Szkole Podstawowej w Legnickim Polu (drużynowy: Władysław Miętkiewicz)¹⁷³.

W marcu 1958 r. ukazała się natomiast informacja o pięciu próbnych drużynach zuchowych, w tym dwóch z terenu powiatu (Miłkowice)¹⁷⁴. Pół roku później w szeregi hufca przyjęto cztery zespoły zuchów:

- Drużyna zuchów nr 1 „Wiosennych Zuchów” przy Szkole Ćwiczeń (drużynowa: Helena Rafałko);
- Drużyna zuchów nr 2 „Wesołych Zuchów” przy Szkole Podstawowej nr 3 (drużynowa: Teresa Dobrzańska);
- Drużyna zuchów nr 3 „Jutrzenka” przy Szkole Podstawowej nr 2 (drużynowa: Stanisława Rafałko);
- Drużyna zuchów nr 4 „Krasnoludki” przy Szkole 11-letniej (drużynowa: Janina Krawczyk)¹⁷⁵.

Cztery następne odnotowano jako drużyny próbne (żeńskie i męskie w Szkole Podstawowej w Miłkowicach, męska w Szkole Podstawowej nr 14 i żeńska przy Szkole Podstawowej nr 6)¹⁷⁶.

Trzeba wspomnieć, że na terenie miasta i powiatu funkcjonowały drużyny koedukacyjne¹⁷⁷. Uwidoczniono je już w spisie harcerskim z 1957 r.¹⁷⁸ Natomiast na początku 1957 r. powstał również Krąg Starszoharcerski przy Komendzie Hufca¹⁷⁹.

Dyplom informujący o zakończeniu pierwszego etapu rywalizacji o tytuł Drużyny Piastowskiego Orła, 1968 r. Archiwum Szkoły Podstawowej nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich w Legnicy (sygn. 4/21)

¹⁷³ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.4/58 (4 VI 1958 r.), b.p. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

¹⁷⁴ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.2 (1 III 1958 r.), b.p.

¹⁷⁵ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.5/58 (20 IX 1958 r.), b.p. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

¹⁷⁶ *Ibidem*.

¹⁷⁷ Np. APL, PPRNL, sygn. 978, Sprawozdanie z pracy Szkoły Podstawowej nr 7 w Legnicy za rok szk.[olnej] 1965/66, b.p.

¹⁷⁸ AChDZHPWr., sygn. 2/123, II Spis harcerski. Arkusz..., b.p.

¹⁷⁹ Rozkaz Komendy Hufca ZHP w Legnicy nr L.1 wydany dnia 5 III 1957 r., b.p.

W 1960 r. na łamach prasy podano, że w latach 1957–1958 na terenie Legnicy i powiatu legnickiego funkcjonowało pięćdziesiąt sześć drużyn harcerskich i dziewięć zuchowych¹⁸⁰. Wiele z nich nie działało zbyt długo. W sprawozdaniach statystycznych z pierwszej połowy 1960 r. wskazano bowiem liczbę drużyn wraz z okresem ich powstania (**tab. 3.3.**). Łącznie odnotowano ich pięćdziesiąt dziewięć (trzydzieści jeden w mieście i dwadzieścia osiem w powiecie)¹⁸¹.

Tabela 3.3. Drużyny harcerskie legnickich hufców z podziałem na czas ich powstania (I półrocze 1960 r.).

CZAS POWSTANIA	HUFIEC			
	LEGNICA MIASTO		LEGNICA POWIAT	
	ZUCHY	HARCERZE	ZUCHY	HARCERZE
przed 31 VIII 1957 r.	2	10	-----	3
1 IX 1957 r. – 31 VIII 1958 r.	3	6	2	4
1 IX 1958 r. – 31 VIII 1959 r.	3	4	1	6
po 31 VIII 1959 r.	1	2	2	10
R A Z E M	31		28	

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 2/124 t. 2, b.p.

Trwał też rozwój drużyn na terenie powiatu. Na początku 1959 r. drużyny harcerskie funkcjonowały przy jedenastu szkołach na terenie powiatu legnickiego¹⁸², natomiast rok później były to już dwadzieścia trzy drużyny harcerzy (540 członków) i pięć drużyn zuchowych (111 członków)¹⁸³. Powoli odbudowywano harcerstwo w szkołach średnich, gdzie jego działalność nabierała coraz większego rozpędu¹⁸⁴. Jedną z placówek, gdzie funkcjonowało silne środowisko harcerzy było Technikum Samochodowe – w 1973 r. tamtejszy szczebel liczył 190 członków podzielonych na cztery drużyny (turystyczna, spadochronowa, Czerwone Berety, MSR)¹⁸⁵. ZHP powstał w działającej w Legnicy szkole żydowskiej. Szymon Fish, który pełnił w tamtejszej drużynie harcerskiej funkcję zastępowego, w swoich wspomnieniach zapisał: „W 1959 r. powstała żydowska drużyna harcerska, którą prowadził pan J. Kropiwnicki. Pa-

¹⁸⁰ O harcerstwie w..., s. 6.

¹⁸¹ AChDZHPWr., 2/124 t. 2, Sprawozdanie statystyczne hufca Legnica miasto w I półroczu roku harcerskiego 1959/60, b.p.; *ibidem*, Sprawozdanie statystyczne hufca Legnica powiat w I półroczu roku harcerskiego 1959/60, b.p.

¹⁸² APWr., PWRNWFr., sygn. XVII/61, Sprawozdanie z wyników nauczania i wychowania za I półrocze 1958/59, k. 162.

¹⁸³ *Ibidem*, Analiza wyników nauczania i wychowania w szkołach podstawowych powiatu legnickiego za I półrocze roku szkolnego 1959/60, k. 205.

¹⁸⁴ APWr., PWRNWFr., sygn. XVII/56, Protokół nr 10 z konferencji końcowej R.P. odbytej w dniu 27 VI 1958 r. z udziałem dyrektora szkoły i członków Rady Pedagogicznej, k. 212.

¹⁸⁵ LBP, sygn. VII-291, Druk: 500-lecie urodzin Mikołaja..., s. 9–12. O początkach harcerstwa w tej szkole: XXV-lecie Technikum Samochodowego im. Wilhelma Piecka w Legnicy (1952–1967), Legnica 1967, s. 33.

miętał też harcmistrza Marszałka. Bardzo podobała mi się panująca w niej atmosfera. Wyjeżdżaliśmy na biwaki i wycieczki”¹⁸⁶.

Nadal jednak harcerze stanowili w najlepszym wypadku kilkanaście, jeżeli nie kilka procent ogółu uczniów. Nie był to zresztą tylko problem ziemi legnickiej. W 1960 r. w skali całej dolnośląskiej chorągwi do ZHP należało zaledwie 10% dzieci i młodzieży szkolnej. Sytuację oceniano więc jako niekorzystną i chciano w jak najkrótszym czasie umasować tę organizację, bo jak mówili przedstawiciele wrocławskiego kuratorium, „Do harcerstwa nie może należeć co dziesiąty uczeń, bo wtedy ten nasz sojusznik jest za słaby”¹⁸⁷. Potwierdzały to również dane przedstawiane w 1962 r. przez legnickie władze oświatowe: „(...) w szkołach powiatu i miasta jest zaledwie około 15–17% harcerzy, a w szkole nr 1 w Legnicy na 1000 uczniów jest zaledwie 53 harcerzy”¹⁸⁸. Dla komunistycznych władz było zresztą to o tyle istotne, bo zaangażowanie dzieci i młodzieży w harcerstwo pozwalało w dużo większym stopniu kontrolować ich czas wolny. A jak pisano w tym samym dokumencie: „Brak organizacji (...) szczególnie w mieście, wpływa na samorządne tworzenie się grup dziecięcych bez żadnej opieki (...)”¹⁸⁹. Warto przywołać słowa z września 1958 r., kiedy na forum rady miejskiej ubolewano, że harcerstwo nie ma „jeszcze” dostatecznego wpływu na młodzież szkolną¹⁹⁰.

We wrocławskim archiwum zachowała się dokładna statystyka legnickiego harcerstwa ze stycznia 1960 r. (**tab. 3.4.**). Wynika z niej, że na terenie Legnicy i powiatu legnickiego w szeregach ZHP znajdowało się 1364 harcerzy i 311 zuchów¹⁹¹.

Informacja z kroniki szkolnej o uroczystym otwarciu harcówki w Szkole Podstawowej nr 1 w Legnicy, 1968 r. Archiwum Szkoły Podstawowej nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich w Legnicy (sygn. 4/1)

¹⁸⁶ Sz. Fish, *Legnica – moje miasto*, [w:] *Marzec '68. Przyczyny i następstwa*, red. M. Kubasik, M. Żak, Legnica 2018, s. 185–186.

¹⁸⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/75, Stenogram dyskusji na..., b.p.

¹⁸⁸ APL, PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z wizytacji szkolnictwa podstawowego w powiecie legnickim i mieście Legnica przeprowadzonej w dnia 21–24 i 28 II 1962 r. oraz 1–3 i 15–17 III 1962 r., k. 116.

¹⁸⁹ *Ibidem*.

¹⁹⁰ APL, PMRNL, sygn. 111, Koreferat na sesję Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy w dniu 24 IX 1958 r. na temat oświaty i kultury, k. 38. Zob. także: APL, PPRNL, sygn. 976, Dotyczy: sprawozdania z pracy dydaktyczno-wychowawczej Szkoły Podstawowej nr 5 za rok 1958/59 (24 VI 1959 r.), b.p.

¹⁹¹ APWr., PWRNWr., sygn. XVII/66, Informacja o stanie harcerstwa na terenie m. Legnicy na dzień 1 I 1960 r. (25 I 1960 r.), k. 85; *ibidem*, Sprawozdanie o stanie organizacyjnym Związku Harcerstwa Polskiego na terenie powiatu legnickiego wg stanu w dniu 1 I 1960 r. (30 I 1960 r.), k. 96. Z kolei według danych statystycznych wrocławskiej chorągwi z końca kwietnia 1960 r. liczba harcerzy wynosiła 1481 (975 miasto i 506 powiat), a zuchów (244 miasto i 100 powiat), zob. AChDZHPWr., sygn. 2/124 t. 2, Raport statystyczny hufca Legnica miasto w II półroczu roku harcerskiego 1959/60, b.p.; *ibidem*, Raport statystyczny hufca Legnica powiat w II półroczu roku harcerskiego 1959/60, b.p.

Tabela 3.4. Zestawienie statystyczne harcerzy oraz zuchów w Hufcu ZHP w Legnicy (styczeń 1960 r.).

		MIASTO	POWIAT	R A Z E M
LICZBA HARCERZY	SZKOŁY PODSTAWOWE	495	540	1035
	SZKOŁY OGÓLNOKSZTAŁCĄCE	94	-----	94
	LICEA PEDAGOGICZNE	67	-----	67
	SZKOŁY ZAWODOWE	168	-----	168
R A Z E M		824	540	1364
LICZBA DRUŻYN HARCERSKICH	SZKOŁY PODSTAWOWE	20	23	43
	SZKOŁY OGÓLNOKSZTAŁCĄCE	4	-----	4
	LICEA PEDAGOGICZNE	2	-----	2
	SZKOŁY ZAWODOWE	7	-----	7
R A Z E M		33	23	56
LICZBA ZUCHÓW	SZKOŁY PODSTAWOWE	119	111	230
	SZKOŁY OGÓLNOKSZTAŁCĄCE	30	-----	30
	LICEA PEDAGOGICZNE	51	-----	51
	SZKOŁY ZAWODOWE	-----	-----	-----
R A Z E M		200	111	311
LICZBA DRUŻYN ZUCHÓW	SZKOŁY PODSTAWOWE	7	5	12
	SZKOŁY OGÓLNOKSZTAŁCĄCE	1	-----	1
	LICEA PEDAGOGICZNE	2	-----	2
	SZKOŁY ZAWODOWE	-----	-----	-----
R A Z E M		10	5	15

Źródło: APWr., PWRNWr., sygn. XVII/66, k. 85, 96.

Wśród najwyżej ocenianych drużyn w mieście wymieniano te przy szkołach podstawowych nr 1, 5, 7 i 11¹⁹². Natomiast w powiecie były to:

- Drużyna Harcerska im. Hanki Sawickiej w Wilczycach;
- Drużyna Harcerska im. Józefa Poniatowskiego w Miłkowicach;
- Drużyna Harcerska im. Królowej Jadwigi w Prochowicach;
- Drużyna Harcerska im. Stanisława Czarnieckiego w Pątnowie Legnickim;
- Drużyna Zuchów w Kunicach¹⁹³.

¹⁹² APWr., PWRNWr., sygn. XVII/66, Informacja o stanie..., k. 85.

¹⁹³ *Ibidem*, Sprawozdanie o stanie..., k. 96.

Dokumenty, o których mowa powyżej, zawierają ponadto informacje na temat stanu kadry harcerskiej (**tab. 3.5.**).

Tabela 3.5. Zestawienie statystyczne kadry Hufca ZHP w Legnicy (styczeń 1960 r.).

KADRA		MIASTO	POWIAT	R A Z E M
DRUŻYNY HARCERSKIE	NAUCZYCIELE	14	23	37
	UCZNIOWIE KLAS STARSZYCH	14	-----	14
	INNE OSOBY	3	-----	3
DRUŻYNY ZUCHOWE	NAUCZYCIELE	1	3	4
	UCZNIOWIE KLAS STARSZYCH	8	2	10
	INNE OSOBY	1	-----	1
R A Z E M		41	28	69

Źródło: APWr., PWRNWr., sygn. XVII/66, k. 85, 96.

Według danych chorągwi ZHP z kwietnia 1961 r., nadal w sporej części placówek oświatowych w Legnicy i w powiecie legnickim nie było żadnej drużyny harcerskiej lub zuchowej (**tab. 3.6.**). Na osiemdziesiąt osiem szkół struktury ZHP istniały w trzydziestu siedmiu (42%)¹⁹⁴.

Tabela 3.6. Statystyka zorganizowania harcerstwa w szkołach na terenie Hufca ZHP w Legnicy (kwiecień 1961 r.).

HUFIEC	RODZAJ SZKOŁY	LICZBA SZKÓŁ NA TERENIE HUFCA/LICZBA SZKÓŁ, W KTÓRYCH ISTNIAŁY DRUŻYNY
LEGNICA MIASTO	SZKOŁY PODSTAWOWE	18/12 (66,6%)
	SZKOŁY OGÓLNOKSZTAŁCĄCE	4/1 (25%)
	SZKOŁY ZAWODOWE	8/4 (50%)
LEGNICA POWIAT	SZKOŁY PODSTAWOWE	58/20 (34%)

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 2/125, b.p.

Z kolei latem 1961 r. w dokumentach miejskiego prezydium obecność harcerstwa odnotowano w dwudziestu pięciu szkołach powiatu legnickiego (**tab. 3.7.**).

¹⁹⁴ AChDZHPWr., sygn. 2/125, Związek Harcerstwa Polskiego. Chorągiew Dolnośląska. Hufiec Legnica m.[iasto]. Raport statystyczny Hufca na dzień 15 IV 1961 r., b.p.; *ibidem*, Związek Harcerstwa Polskiego. Chorągiew Dolnośląska. Hufiec Legnica powiat. Raport statystyczny Hufca na dzień 15 IV 1961 r., b.p.

Tabela 3.7. Drużyny harcerskie działające przy szkołach podstawowych w powiecie legnickim (stan na sierpień–wrzesień 1961 r.).

MIEJSCOWOŚĆ	HARCERZE	ZUCHY	RAZEM
Bartoszków	-----	24+21	45
Dąbie	18	30	48
Gniewomierz	16	19	35
Granowice	35	7	42
Grzybiany	23	-----	23
Jakuszów	60/80 ¹⁹⁵	-----	60/80
Janków	44	-----	44
Kawice	22	-----	22
Kosiska	28	-----	28
Kościelec	21	-----	21
Krotoszyce	25	-----	25
Kunice	35	-----	35
Legnickie Pole	15	-----	15
Mierzyce	26	17	43
Miłkowice	45	40	85
Pątnów Legnicki	21	-----	21
Prochowice	45	35+30	110
Rzeszotary	30	-----	30
Siedliska	35	-----	35
Taczalin	34	-----	34
Ulesie	27	-----	27
Wądroże Wielkie	45	-----	45
Wągorodno	18	20	38
Wilczyce	15	-----	15
Winnica	40	40	80

Źródło: APL, PMRNL, sygn. 480, k. 92, 96, 101, 103, 108–109, 111–112, 114–117, 120–121, 123–125, 127, 130–131, 134, 137, 142–143, 145.

¹⁹⁵ Zapis nieczytelny.

Nie stwierdzono ich w następnych dwudziestu sześciu: Budziszów Mały¹⁹⁶, Czerwony Kościół¹⁹⁷, Duninów¹⁹⁸, Golanka Dolna¹⁹⁹, Gniewomierowice²⁰⁰, Janowice²⁰¹, Krajów²⁰², Księginice²⁰³, Kwiatkowice²⁰⁴, Lasowice²⁰⁵, Mierzowice²⁰⁶, Mikołajowice²⁰⁷, Miłogostowice²⁰⁸, Motyczyn²⁰⁹, Nowa Wieś Legnicka²¹⁰, Ogonowice²¹¹, Piątnica²¹², Piekary Wielkie²¹³, Polanka²¹⁴, Raczkowa²¹⁵, Rosochata²¹⁶, Ruja²¹⁷, Spalona²¹⁸, Stare Piekary²¹⁹, Szczytники²²⁰, Tyniec Legnicki²²¹, a w przypadku Bieniowic i Grzymalina zaznaczono, że drużyny znajdują się w stadium organizacji²²².

Według stanu na 15 kwietnia 1962 r. do hufca Legnica-miasto należało 1132 uczniów zorganizowanych w czterdziestu czterech drużynach. Stanowiło to zaledwie 6,4% ogółu dzieci i młodzieży szkolnej, co stawiało hufiec na ostatnim miejscu w całej chorągwi. Lepiej wypadła hufiec Legnica-powiat, do którego należało 1108 osób (również czterdzieści cztery drużyny) – w tym przypadku było to 14,8%²²³.

¹⁹⁶ APL, PMRNL, sygn. 480, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Budziszowie Małym. Rok szkolny 1961/62 (5 IX 1961 r.), k. 128.

¹⁹⁷ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Czerwonym Kościele na rok szk.[olny] 1961/62 (16 IX 1961 r.), k. 95.

¹⁹⁸ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Duninowie. Rok szkolny 1961/62 (7 IX 1961 r.), k. 105.

¹⁹⁹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Golance Dolnej na rok szkolny 1961/62 (10 IX 1961 r.), k. 113.

²⁰⁰ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Gniewomierowicach. Rok szkolny 1961/62 (1 IX 1961 r.), k. 144.

²⁰¹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Janowicach. Rok szkolny 1961/62 (4 IX 1961 r.), k. 119.

²⁰² *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Krajowie. Rok szkolny 1961/62 (9 IX 1961 r.), k. 141.

²⁰³ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Księginicach. Rok szkolny 1961/62 (8 IX 1961 r.), k. 118.

²⁰⁴ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Kwiatkowicach. Rok szkolny 1961/62 (4 IX 1961 r.), k. 132.

²⁰⁵ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Lasowicach. Rok szkolny 1961/62 (7 IX 1961 r.), k. 100.

²⁰⁶ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Mierzowicach. Rok szkolny (2 IX 1961 r.), k. 135.

²⁰⁷ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Mikołajowicach. Rok szkolny 1961/62 (6 IX 1961 r.), k. 110.

²⁰⁸ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Miłogostowicach (7 IX 1961 r.), k. 107.

²⁰⁹ *Ibidem*, Pismo do Inspektoratu Oświaty Prezydium PRN w Legnicy z 9 IX 1961 r., k. 97.

²¹⁰ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Nowej Wsi Legnickiej. Rok szkolny 1961/62 (5 IX 1961 r.), b.p.

²¹¹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Ogonowicach. Rok szkolny 1961/62 (8 IX 1961 r.), k. 104.

²¹² *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Piątnicy. Rok szkolny 1961/62 (5 IX 1961 r.), k. 138.

²¹³ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Piekarach Wielkich. Rok szkolny 1961/62 (5 IX 1961 r.), k. 140.

²¹⁴ *Ibidem*, Wykaz organizacji SP w Polance. Rok szkolny 1961/62 (21 IX 1961 r.), k. 93.

²¹⁵ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Raczkowej. Rok szkolny 1961/62 (1 IX 1961 r.), k. 136.

²¹⁶ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Rosochatej. Rok szkolny 1961/62 (18 IX 1961 r.), k. 94.

²¹⁷ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Rui na rok szkolny 1961/62 (9 IX 1961 r.), k. 102.

²¹⁸ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Spalanej na rok szkolny 1961/62 (7 IX 1961 r.), k. 99.

²¹⁹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Starych Piekarach. Rok szkolny 1961/62 (5 IX 1961 r.), k. 129.

²²⁰ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Szczytnikach. Rok szkolny 1961/62 (9 IX 1961 r.), k. 98.

²²¹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Tyńcu Legnickim. Rok szkolny 1961/62 (6 IX 1961 r.), k. 133.

²²² *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Bieniowicach. Rok szkolny 1961/62 (5 IX 1961 r.), k. 126. W ankiecie dotyczącej Grzymalina podano liczebność drużyny (dwudziestu trzech harcerzy), zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Grzymalinie na rok szkolny 1961/62 (3 IX 1961 r.), k. 122.

²²³ AChDZHPWr., sygn. 0/76, Sprawozdanie Dolnośląskiej Komendy Chorągwi z działalności za okres od marca 1960 r. do listopada 1962 r., b.p.

W okresie od listopada 1962 r. do listopada 1963 r. odnotowano kolejny wzrost drużyn (tab. 3.8.)²²⁴.

Tabela 3.8. Liczba drużyn zuchowskich i harcerskich w okresie od listopada 1962 r. do listopada 1963 r.

HUFIEC	ZUCHY		HARCERZE	
	1 XI 1962 r.	1 XI 1963 r.	1 XI 1962 r.	1 XI 1963 r.
LEGNICA MIASTO	19	26	23	46
LEGNICA POWIAT	11	19	28	30
R A Z E M	30	45	51	76

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 2/153, b.p.

Zachował się za ten czas zestaw ankiet statystycznych szkół w mieście i w powiecie dotyczący działających tam organizacji uczniowskich. W niektórych z nich podano dane dotyczące ZHP (tab. 3.9.). Znajdują się w nich także daty powstania drużyn, aczkolwiek w niektórych przypadkach wychodzono z założenia, że istnieje tutaj ciągłość sięgająca niekiedy do pierwszych lat powojennych.

Tabela 3.9. Stan liczbowy harcerstwa w szkołach podstawowych w Legnicy i w powiecie legnickim w pierwszym semestrze roku szkolnego 1962/1963 (na podstawie ankiet statystycznych kierowników szkół).

SZKOŁA	HARCERZE/HARCERKI		ZUCHY		RAZEM
	Liczba członków	Data powstania	Liczba członków	Data powstania	
SP nr 1 w Legnicy	30 (żeńską) 65 (męską)	1945 r. 1962 r.	-----	-----	95
SP nr 2 w Legnicy	40	1947 r.	16	1947 r.	56
SP nr 3 w Legnicy	24	1957 r.	24	1957 r.	48
SP 4 w Legnicy	75	1958 r.	60	1958 r.	135
SP nr 6 w Legnicy	85	-----	-----	-----	85
SP nr 10 w Legnicy	100	1958 r.	120	1958 r.	220
SP nr 16 w Legnicy	14	1959 r.	-----	-----	14
SP nr 18 w Legnicy	160	1 X 1961 r.	-----	-----	160
SP w Bartoszowie	-----	-----	24	1961 r.	24
SP w Dąbiu	25	1960 r.	-----	-----	25

²²⁴ AChDZHPWr., sygn. 2/153, Zestawienie statystyczne zuchów i harcerzy Dolnośląskiej Komendy Chorągwi, b.p.

SP w Gniewomierzu	16	1 IX 1962 r. ²²⁵	12	1 IX 1962 r. ²²⁶	28
SP w Granowicach	25	1961/1962	-----	-----	25
SP w Grzybianach	25	-----	-----	-----	25
SP w Jakuszowie	25	1961 r.	-----	-----	25
SP w Jankowie	20	1958 r. ²²⁷	-----	-----	20
SP w Janowicach	30	1961 r.	-----	-----	30
SP w Kawicach	19	1961 r. ²²⁸	-----	-----	19
SP w Kosiskach	25	5 IX 1962 r. ²²⁹	-----	-----	25
SP w Kościelcu	17	1950 r. ²³⁰	-----	-----	17
SP w Legnickim Polu	-----	3 IX 1962 r. ²³¹	-----	-----	-----
SP w Mierzycach	30	1959 r. ²³²	-----	-----	30
SP w Miłkowicach	45	1949 r.	40	1958 r.	85
SP w Pątnowie Legnickim	20	1959 r.	-----	-----	20
SP w Prochowicach	40 (żeńską) 40 (męską)	15 X 1957 r. ²³³ 15 X 1957 r.	24 20	15 IX 1959 r. 15 IX 1959 r. ²³⁴	124
SP w Rzeszotarach	----- ²³⁵	-----	-----	-----	-----
SP w Spalonej	15	1961 r.	14	1961 r.	29

²²⁵ W ankiecie z września 1961 r. jako datę powstania drużyny podano 12 IV 1961 r., zob. APL, PMRNL, sygn. 480, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Gniewomierzu w roku sz.[olnym] 1961/62 (9 IX 1961 r.), k. 112.

²²⁶ Jak wyżej, zob. *ibidem*.

²²⁷ W ankiecie z września 1961 r. podano, że drużyna harcerska powstała 1 maja 1961 r., zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Jankowie. Rok szkolny 1961/62 (3 IX 1961 r.), k. 137.

²²⁸ W ankiecie z września 1961 r. podano, że drużyna harcerska powstała w 1959 r., zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Kawicach. Rok szkolny 1961/62 (9 IX 1960 r.), k. 96.

²²⁹ W ankiecie z września 1961 r. podano, że drużyna harcerska powstała 4 września 1961 r., zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Kosiskach. Rok szkolny 1961/62 (2 IX 1961 r.), k. 121.

²³⁰ W ankiecie z listopada 1961 r. podano, że drużyna harcerska powstała w 1959 r., zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Kościelcu. Rok szkolny 1961/62 (9 XI 1961 r.), k. 116.

²³¹ Podobny zapis (brak liczby członków, data powstania zbliżona do daty ankiety statystycznej) zastosowano wobec wszystkich organizacji – można więc przypuszczać, że ich „powstanie” spowodowane było koniecznością wykazania ich w oficjalnej statystyce. Być może podobnie należałoby traktować inne szkoły, gdzie wykazano, że drużyna harcerska działała od września 1962 r. Ponadto w ankiecie z września 1961 r. podano, że drużyna harcerska istnieje od 1957 r., zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Legnickim Polu. Rok szkolny 1961/62 (11 IX 1961 r.), k. 117.

²³² W ankiecie z 1961 r. podano, że działalność ZHP w szkole została wznowiona w 1961 r., zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Mierzycach. Rok szkolny 1961/62 (9 IX 1961 r.), k. 115.

²³³ W ankiecie z września 1961 r. odnotowano tylko jedną drużynę harcerską i jako datę rozpoczęcia działalności podano 15 października 1958 r., zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich Szkoły Podstawowej w Prochowicach, k. 103.

²³⁴ Jak wyżej. We wrześniu 1961 r. wykazano, że druga drużyna zuchów powstała 20 IX 1960 r., zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich..., k. 103.

²³⁵ W ankiecie odnotowano tylko imię i nazwisko opiekunki drużyny harcerskiej.

SP w Taczalinie	30	1961 r. ²³⁶	-----	-----	30
SP w Ulesiu	20	1959 r.	-----	-----	20
SP w Wądrożu Wielkim	62	1953 r. ²³⁷	-----	-----	62
SP w Wągrownie	20	1956 r.	15	1961 r.	35
SP w Winnicy	50	1961/1962 ²³⁸	-----	-----	50

Źródło: zestawienie własne na podstawie APL, PPRNL, sygn. 921, k. 1, 6, 8, 11–12, 14–17, 19, 28–29, 32, 38, 43, 48, 50, 52, 54–66.

Harcerstwa nie ukazano w ankietach ze szkół w Bieniowicach²³⁹, Budziszowie Małym²⁴⁰, Budziszowie Wielkim²⁴¹, Czerwonym Kościele²⁴², Duninowie²⁴³, Golance Dolnej²⁴⁴, Grzymalinie²⁴⁵, Kochlicach²⁴⁶, Koskowicach²⁴⁷, Kościelcu²⁴⁸, Krajewie²⁴⁹, Krotoszycach²⁵⁰, Księginicach²⁵¹, Kunicach²⁵², Kwiatkowicach²⁵³, Lasowicach²⁵⁴, Mierzowicach²⁵⁵, Mikołajowicach²⁵⁶, Miłogostowicach²⁵⁷, Motyczynie²⁵⁸, Nowej Wsi Legnickiej²⁵⁹, Ogonowicach²⁶⁰, Pawłowi-

²³⁶ W ankiecie z sierpnia 1961 r. uściślono tę datę: 1 września 1961 r., zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Taczalinie. Rok szkolny 1961/62 (4 VIII 1961 r.), k. 108.

²³⁷ W ankiecie z września 1961 r. podano, że drużyna harcerska powstała w 1954 r., zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Wądrożu Wielkim. Rok szkolny 1961/62 (6 IX 1961 r.), k. 130.

²³⁸ W ankiecie z sierpnia 1961 r. uściślono tę datę: 15 września 1961 r., zob. *ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Winnicy. Rok szkolny 1961/62 (30 VIII 1961 r.), k. 145.

²³⁹ APL, PPRNL, sygn. 921, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Bieniowicach. Rok szkolny 1962/63 (7 IX 1962 r.), k. 2.

²⁴⁰ *Ibidem*, Pismo do Wydziału Oświaty w Legnicy dla powiatu i miasta (16 XII 1962 r.), k. 3.

²⁴¹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Budziszowie Wielkim. Rok szkolny 1962/63 (5 IX 1962 r.), k. 4.

²⁴² *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Czerwonym Kościele. Rok szkolny 1962/63 (4 IX 1962 r.), k. 5.

²⁴³ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Duninowie. Rok szkolny 1962/63 (20 IX 1962 r.), k. 7.

²⁴⁴ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Golance Dolnej. Rok szkolny 1962/63 (5 IX 1962 r.), k. 10.

²⁴⁵ *Ibidem*, Pismo do Wydziału Oświaty Prezydium PRN w Legnicy (22 XI 1962 r.), k. 13.

²⁴⁶ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich istniejących na terenie szkoły w Kochcicach (b.d.), k. 18.

²⁴⁷ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Koskowicach. Rok szkolny 1962/63 (5 IX 1962 r.), k. 20.

²⁴⁸ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Kościelcu. Rok szkolny 1962/63 (5 IX 1962 r.), k. 21.

²⁴⁹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Krajewie. Rok szkolny 1962/63 (12 IX 1962 r.), k. 22.

²⁵⁰ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Krotoszycach. Rok szkolny 1962/63 (19 VIII 1962 r.), k. 23.

²⁵¹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Księginicach. Rok szkolny 1962/63 (9 IX 1962 r.), k. 24.

²⁵² *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Kunicach. Rok szkolny 1962/63 (6 IX 1962 r.), k. 25.

²⁵³ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Kwiatkowicach. Rok szkolny 1962/63 (1 IX 1962 r.), k. 26.

²⁵⁴ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Lasowicach. Rok szkolny 1962/63 (12 IX 1962 r.), k. 27.

²⁵⁵ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Mierzowicach. Rok szkolny 1962/63 (4 IX 1962 r.), k. 30.

²⁵⁶ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Mikołajowicach. Rok szkolny 1962/63 (14 XII 1962 r.), k. 31.

²⁵⁷ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Miłogostowicach. Rok szkolny 1962/63 (30 VIII 1962 r.), k. 33.

²⁵⁸ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Motyczynie. Rok szkolny 1962/63 (20 IX 1962 r.), k. 34.

²⁵⁹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Nowej Wsi Legnickiej. Rok szkolny 1962/63 (4 IX 1962 r.), k. 35.

²⁶⁰ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Ogonowicach. Rok szkolny 1962/63 (b.d.), k. 36.

cach²⁶¹, Piątnicy²⁶², Starych Piekarach²⁶³, Polance²⁶⁴, Raczkowej²⁶⁵, Rogowie Legnickim²⁶⁶, Rosochatej²⁶⁷, Rui²⁶⁸, Szczytnikach²⁶⁹, Tyńcu Legnickim²⁷⁰, Wielkich Piekarach²⁷¹ i Wilczycach²⁷².

Jeżeli porównamy z kolei dane z tabeli 3.7. z danymi z tabeli 3.9., to można zauważyć pewną niestabilność struktur harcerskich w powiecie, objawiającą się stałym tworzeniem i znikaniem drużyn ZHP.

W marcu 1964 r., zapowiadając konferencję sprawozdawczo-wyborczą hufca ZHP, na łamach „Wiadomości Legnickich” chwalono się danymi: „W 1962 roku ZHP zrzeszało w mieście 1050 członków, w powiecie 840; w roku 1963 – 2105 w mieście i 1300 w powiecie. Wzrosła również kadra instruktorów. W ciągu roku 1963 we wszystkich szkołach podstawowych w Legnicy powstały drużyny harcerskie. Na 5 kursach centralnych i 45 własnych – organizowanych przez Komendę Hufca – przeszkolono ponad 150 osób”²⁷³. Spis harcerski z listopada 1964 r. wykazał, że na terenie miasta działało 903 zuchów i 2157 harcerzy (osiemdziesiąt pięć drużyn), a na terenie powiatu 792 zuchów i 1239 harcerzy (sześćdziesiąt drużyn)²⁷⁴. Według informacji z kroniki Hufca Legnica-Miasto na dzień 15 listopada 1964 r. stan osobowy miejskiego hufca wynosił 903 zuchów i 2407 harcerzy (łącznie 3310 osób)²⁷⁵.

W 1967 r. na terenie miasta i powiatu było już ponad siedem tysięcy członków ZHP działających w 180 drużynach²⁷⁶. Według danych chorągwi w latach 1964–1968 stan hufca wzrósł o ponad 40%, z 5091 do 7139 harcerzy i zuchów, a wraz z kadrą liczył 7360 (**tab. 3.10.**). Stanowiło to wówczas 5,37% stanu chorągwi²⁷⁷.

²⁶¹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Pawłowicach. Rok szkolny 1962/63 (14 XII 1962 r.), k. 37.

²⁶² *Ibidem*, Wykaz organizacji (14 XII 1962 r.), k. 39.

²⁶³ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Starych Piekarach. Rok szkolny 1962/63 (3 IX 1962 r.), k. 40.

²⁶⁴ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Polance. Rok szkolny 1962/63 (4 IX 1962 r.), k. 42.

²⁶⁵ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Raczkowej. Rok szkolny 1962/63 (9 IX 1962 r.), k. 44.

²⁶⁶ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Rogowie Legnickim. Rok szkolny 1962/63 (4 IX 1962 r.), k. 45.

²⁶⁷ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Rosochatej. Rok szkolny 1962/63 (5 IX 1962 r.), k. 46.

²⁶⁸ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Rui. Rok szkolny 1962/63 (5 IX 1962 r.), k. 47.

²⁶⁹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Szczytnikach. Rok szkolny 1962/63 (5 IX 1962 r.), k. 51.

²⁷⁰ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Tyńcu Legnickim. Rok szkolny 1962/63 (4 IX 1962 r.), k. 53.

²⁷¹ *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Wielkich Piekarach. Rok szkolny 1962/63 (15 IX 1962 r.), k. 41.

²⁷² *Ibidem*, Wykaz organizacji uczniowskich SP w Wilczycach. Rok szkolny 1962/63 (b.d.), k. 57.

²⁷³ B. Freidenberg, *Pojutrze konferencja ZHP*, „Wiadomości Legnickie”, nr 10 z 6–12 III 1964, s. 2.

²⁷⁴ AChDZHPWr., sygn. 2/125, Analiza spisu harcerskiego Dolnośląskiej Komendy Chorągwi sporządzonego na dzień 1 XI 1964 r., b.p.

²⁷⁵ AHZHP, Kronika Z.H.P. Hufca..., b.p.

²⁷⁶ *Spod znaku lilijki*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LZJSWDOB), nr 59 z 10 III 1967, s. 2.

²⁷⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/90, Rozwój ilościowy Chorągwi Dolnośląskiej w latach 1964–1968. Stan w dniu 15 XII 1968 r., b.p.

Tabela 3.10. Stan liczbowy Hufca ZHP w Legnicy na dzień 15 grudnia 1968 r.

MŁODZIEŻ	ZUCHY	2320
	HARCERZE MŁODSI	3222
	HARCERZE STARSI	1040
PRZYBOCZNI		375
CZŁONKOWIE KRĘGÓW MKI, SKI, WKI		182
KADRA	DRUŻYNOWI	175
	PRZEWODNICY KRĘGÓW	6
	INSTRUKTORZY	40
R A Z E M		7360

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 0/90, b.p.

W 1969 r. legnicki hufiec był drugi co do wielkości w województwie²⁷⁸ – liczba członków w latach 1967–1969 wzrosła jednak tylko o niespełna 340 osób (głównie dopełnienie składu osobowego istniejących drużyn)²⁷⁹ – do 7405 osób²⁸⁰. W jego skład wchodziło siedemdziesiąt sześć drużyn zuchowych, siedemdziesiąt pięć drużyn młodszoharcerskich, dwadzieścia cztery drużyny starszoharcerskie i sześć kręgów instruktorskich²⁸¹. W prasie szczycono się drugą w kraju drużyną zuchów zorganizowaną w placówce Pogotowia Opiekuńczego²⁸². Do struktur ZHP należało 32,7% uczniów lokalnych szkół, co było wynikiem o 5% wyższym niż średnia chorągwiarna i wyróżniało to Legnicę wśród miast o podobnej wielkości. Aczkolwiek w ogólnej statystyce chorągwi plasowało to legnicki hufiec na dopiero trzynastym miejscu wśród dolnośląskich struktur harcerstwa²⁸³.

Od grudnia 1969 r. do grudnia 1970 r. stan liczbowy hufca wzrósł zaledwie o czterdzieści siedem osób i wyniósł 7452 członków. Dysponujemy szczegółowymi danymi z 1 XII 1970 r. wraz z porównaniem z danymi sprzed roku, aczkolwiek dotyczącymi tylko dzieci i młodzieży (tab. 3.11.). Wśród uczniów szkół podstawowych odsetek harcerzy wynosił 36,5% (5754 harcerzy i zuchów oraz 305 przybocznych). W przypadku zuchów (klasy II–V) było to 40,2%, a wśród harcerzy (klasy V–VIII) 31,40%²⁸⁴.

²⁷⁸ AChDZHPWr., sygn. 2/121, Informacja o rozwoju Związku Harcerstwa Polskiego na Dolnym Śląsku w r. 1969, b.p.; *Jak przybliżyć bohaterów?*..., s. 6.

²⁷⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/15, OCENA działalności programowej i organizacyjnej Hufca im. Bohaterów KBW w Legnicy za okres II kadencji (1967–1969) dokonana przez Komendę Dolnośląskiej Chorągwi Z.H.P. (b.d.), b.p.

²⁸⁰ AChDZHPWr., sygn. 2/121, Stan organizacji stanowiącej podstawę do naliczenia budżetów komend hufców na rok 1970, b.p.

²⁸¹ *Z życia ZHP. Harcerstwo...*, s. 4.

²⁸² H. Kruk, *Przysięga zuchów*, „Słowo Polskie” (wyd. ABC), nr 111 z 12 V 1969, s. 4.

²⁸³ AChDZHPWr., sygn. 0/15, OCENA działalności programowej..., b.p.

²⁸⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/91, Analiza stanu ilościowego Chorągwi Dolnośląskiej na podstawie spisu harcerskiego z dnia 1 XII 1970 r., b.p. Zob. także: AChDZHPWr., sygn. 2/121, Stan organizacji stanowiącej podstawę do naliczania budżetu Komend Hufców za rok 1971, b.p.

Tabela 3.11. Harcerze i zuchy należący do Hufca ZHP w Legnicy w latach 1969–1970.

PION	1969		1970	
	LICZBA OSÓB	LICZBA DRUŻYN	LICZBA OSÓB	LICZBA DRUŻYN
ZUCHY	2446	79	2479	80
HARCERZE	3257	76	3275	77
CZŁONKOWIE DRUŻYN SPECJALNOŚCIOWYCH	964	22	986	23
R A Z E M	6667	177	6740	180

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 0/91, b.p.

W kwietniu 1970 r. podawano, że we wszystkich szkołach podstawowych z ośmioma klasami istnieją drużyny harcerskie²⁸⁵. Zapowiadano dalszy rozwój szeregów – w październiku 1970 r. pisano w prasie o planach powołania trzydziestu drużyn specjalnościowych, trzech środowiskowych kręgów instruktorskich, dwóch kręgów studenckich i jednego kręgu wojskowego. Chciano, aby w każdej szkole podstawowej istniały przynajmniej dwie drużyny harcerskie i dwie zuchowe²⁸⁶. O ile było to możliwe w samej Legnicy, to o wiele większe wyzwanie stanowiło doprowadzenie do tego na terenie powiatu.

Kolejny zestaw ankiet statystycznych ze szkół (tak, jak w pozostałych przypadkach niepełny), jaki udało się odnaleźć, pochodzi z 1970 r. (**tab. 3.12.**).

Tabela 3.12. Stan harcerstwa w szkołach podstawowych w Legnicy i w powiecie legnickim w 1970 r.

PLACÓWKA	LICZBA HARCERZY	LICZBA ZUCHÓW	OPIEKUNOWIE	RADA PRZYJACIÓŁ HARCERSTWA
Szkoła Podstawowa nr 1	150	66	Maria Sycz (H) Daniel Trzebowski (H) Stanisław Jasak (Z) Alina Dziewońska (Z)	Tadeusz Jasak Jan Hupałowski Franciszek Drzystek
Szkoła Podstawowa nr 4	80	90	K. Sopotnicka E. Onylska	A. Kowal J. Popławska G. Stelmaszek
Szkoła Podstawowa nr 6	30	25	Józef Jarosz (H) Władysława Roztoczyńska (Z)	Krystyna Raże Jan Otwinowski Józef Jarosz
Szkoła Podstawowa nr 9	62	66	Wanda Kozakowska	nie powołano

²⁸⁵ AChDZHPWr., sygn. 2/121, Wykaz 8-klasowych szkół podstawowych, w których nie ma drużyn harcerskich według stanu na dzień 15 IV 1970 r., b.p.

²⁸⁶ *Nowy rok harcerski*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWSODB), nr 236 z 5 X 1970, s. 5.

Szkoła Podstawowa nr 10	70	60	Stanisław Kowalczyk Tekla Kuchnio Teresa Misiun	nie powołano
Szkoła Podstawowa nr 11	26	30	Wanda Piwowarczyk Elżbieta Szymańska	Jadwiga Świerkowska Maria Chmielewska Irena Kaczerzewska
Szkoła Podstawowa nr 15	52	28	Jan Miętki Marta Białecka Lidia Jakubowska Elżbieta Piotrowska	G. Ślaboszewski K. Kowalczyk Eugenia Wulf
Szkoła Podstawowa nr 18	100	75	Anna Pałys Alicja Rojek	Nowosielski Janina Janus Eleonora Wilk
Szkoła Podstawowa nr 19	40	60	Danuta Szyngiel (H) Leokadia Mrozowska (Z)	nie powołano
Bartoszków	8	20	Maria Družka (H) Irena Pieczkowska (Z)	Teresa Chmiel Feliixa Przesławska Jan Kaszczyszyn
Bieniowice	14	12	Bogusława Gwóźdź	brak informacji
Budziszów Wielki	20	36	Wiktoria Brzezina (H) Maria Wasilewska (Z)	nie powołano
Czerwony Kościół	18	-----	Janina Węglowska	nie powołano
Dąbie	25	23	Czesława Ciończyk (H) Andrzej Kaplukiewicz (Z)	Stanisław Tokarzewski Anna Gielar Stanisław Garbarczyk
Duninów	-----	19	-----	nie powołano
Gniewomierz	14	-----	Władysław Klich	nie powołano
Golanka Dolna	12	27	Jadwiga Chudziak	Teresa Dec Antonina Lipnicka Mieczysław Lipa
Grzybiany	15	-----	Celina Boradniewicz	Istnieje, nie podano jednak imion i nazwisk
Grzymalin	26	-----	Henryk Pawłowski	Henryk Górczak Władysław ? Zdzisława Spyрка Franciszek Rybicki Józef ?

Janków	20	15	Teresa Wójcik Halina Fabiś	I. Koźbial T. Miszczykowa
Janowice Duże	2	20	Aniela Chełminiak	Wacław Malinowski Emilia Olearska Zofia Tęcza
Kawice	20	15	Zdzisław Pleśnierowicz Czesława Pleśnierowicz	Paraska Chruszcz Janina Wojszwisło
Krajewo	-----	10	Weronika Jach	Ignacy Szlęk Genowefa Bujakiewicz Genowefa Furmanek
Kochlice	23	-----	Ryszard Gruczoł	Izydor Hojko Jan Urszel Bronisława Szwaja
Kosiska	20	30	Maria Czaja Maria Perenc	Czesława Wasilewska Józef Bugaj Maria Turek
Kościelec	30	15	Maria Łasinowicz	Franciszek Sztoń Teresa Gwoździk
Krotoszyce	20	33	Urszula ? Stefania ?	brak danych
Kunice	56	44	Kazimierz Pleśniak Edward Mielnik	T. Reps, K. Topa, L. Batóg, R. Łysa, M. Mikulski, J. Ostapów, C. Czuba
Legnickie Pole	30	25	Anna Grygajtis Krystyna Misiak	Zdzisław Hawrylak Paweł Antoniak
Mierzyce	27	25	Józefa Dobrzycka (H) Irena Dobrowolska (Z)	? Władysława Juschel
Miłkowice	38	35	K. Zarzycka Z. Bednarz	nie powołano
Miłogostowice	-----	15	Jani Turowska	nie powołano
Nowa Wieś Legnicka	-----	25	Zofia Strójwąg	brak danych
Polanka	24	17	Krystyna Hauspol Romualdka Rutkowska	Bronisław Kowalewski Jan Adamcewicz Stefania Wietecha Piotr ?

Prochowice nr 1	40	40	Barbara Dąbkiewicz (H) Janina Sikorska (Z)	w trakcie powołania
Prochowice nr 2	45	36	Anna Funf Władysław Wołoszyn	Józef Bernatek, Cezar Kornich, Zofia Goleń, Franciszek
Raczkowa	12	24	H. ? K. Kuczoł	J. Wasilewska P. Babeczko J. ?
Rosochata	19	24	Korpaczewski Kosińska	Edward Drożdżał Romana Małatyńska Bronisława Sobota
Ruja	23	-----	Władysław Pikulicki	nie powołano
Rzeszotary	10	17	Bogumiła Gerenda (H) Maria Czechowicz (Z)	nie powołano
Spalona	30	20	Barbara Kozłowska	nie powołano
Taczalin	22	20	Elżbieta Miller	brak danych
Ulesie	35	-----	Walentyna Lisowska	Regina Kloc Irena Maćkowicz Stefania Szymańczyk
Wądroże Wielkie	56	24	Alina Guss Krystyna Gorbai	
Wągorzno	23	18	Krystyna Piotrowska Ewa Łysa	nie powołano
Wilczyce	10	----	Katarzyna Durkot	
Winnica	15	18	Z. Mosiejewski L. Półtorak	A. Banach M. Duszeńko, J. Stojanowski

Źródło: zestawienie własne na podstawie APL, PPRNL, sygn. 970, k. 16–18, 20–22, 24–27, 29–33, 35, 37–42, 47–53, 55, 57, 59–60, 62, 64–65, 67–76, 79.

Z kolei w ośmiu szkołach nie odnotowano drużyn harcerskich (Gniewomirowice²⁸⁷, Granowice²⁸⁸, Księginice²⁸⁹, Kwiatkowice²⁹⁰, Lasowice²⁹¹, Pawłowice²⁹², Szczytyniki²⁹³, Tyniec

²⁸⁷ APL, PPRNL, sygn. 970, Pismo do Wydziału Prezydium PRN w Legnicy z 29 IX 1970 r., k. 56.

²⁸⁸ *Ibidem*, Szkoła Podstawowa w Granowicach (b.d.), k. 46.

²⁸⁹ *Ibidem*, Pismo do Wydziału Oświaty Prezydium PRN w Legnicy z 23 IX 1970 r., k. 54.

²⁹⁰ *Ibidem*, Szkoła Podstawowa w Kwiatkowicach (b.d.), k. 32.

²⁹¹ *Ibidem*, Szkoła Podstawowa w Lasowicach (b.d.), k. 78.

²⁹² *Ibidem*, Szkoła Podstawowa nr 24 w Pawłowicach (b.d.), k. 43.

²⁹³ *Ibidem*, Szkoła Podstawowa w Szczytynikach (b.d.), k. 67.

Legnicki²⁹⁴). Natomiast z Budziszowa Małego informowano, że nie ma tam drużyny zuchowej (o harcerzach nie wspomniano wcale)²⁹⁵.

Dane z okresu 1971–1972 wskazują na dalszy rozwój hufca²⁹⁶. W czerwcu 1972 r. na łamach „Gazety Robotniczej” podawano, że legnicki hufiec liczył ponad 8300 osób zorganizowanych w 200 drużynach²⁹⁷. Z kolei według danych hufca do ZHP należało 46,86% uczniów szkół podstawowych²⁹⁸. Jednakże skokowy, wcześniej niespotykany, przyrost miał miejsce między rokiem 1972 a 1974 – z 8486 do 13 564. W 1973 r. było to z kolei 11 278 osób²⁹⁹, a do ZHP należało 43,9% dzieci i młodzieży szkolnej (w szkołach podstawowych 55,45%)³⁰⁰. Wzrost był widoczny w skali całej chorągwi i należy go wiązać z ówczesnym naciskiem na budowę struktur harcerstwa w szkołach ponadpodstawowych. Miało się to odbywać poprzez program wychowania młodzieży o nazwie Harcerska Służba Polsce Socjalistycznej³⁰¹, określanej przez niektórych jako ZMP-bis³⁰². To właśnie Legnica posiadała największe struktury HSPS na terenie chorągwi, które w 1973 r. liczyły 101 drużyn (3236 członków)³⁰³. Przeprowadzono umasowienie jednostek harcerstwa w szkołach średnich. Przykładowo w Technikum Budowlanym w 1970 r. szczepek ZHP liczył trzy drużyny zrzeszające 87 harcerzy, to do powstałych w 1974 r. struktur HSPS należeć mieli wszyscy³⁰⁴. Chwalono się także tym, że hufiec jako pierwszy na Dolnym Śląsku podjął inicjatywę pasowania członków HSPS na obywateli PRL³⁰⁵. Umasowienie trwało też na poziomie szkół podstawowych. W 1974 r. szczepek ze Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy liczył łącznie trzynaście drużyn zuchowych i harcerskich³⁰⁶. To niejedyny taki przypadek³⁰⁷.

²⁹⁴ *Ibidem*, Szkoła Podstawowa w Tyńcu Legnickim (b.d.), k. 45.

²⁹⁵ APL, PPRNL, sygn. 970, Pismo do Wydziału Oświaty PPRN w Legnicy z 28 IX 1970 r., k. 28.

²⁹⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/92, Analiza stanu ilościowego Dolnośląskiej Chorągwi ZHP im. II Armii Wojska Polskiego według stanu na dzień 15 XI 1972 r., b.p.

²⁹⁷ *Jest ich 8.300*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 134 z 7 VI 1972, s. 4.

²⁹⁸ AChDZHPWr., sygn. 2/156, Analiza stanu ilościowego Dolnośląskiej Chorągwi ZHP im. II Armii Wojska Polskiego według stanu na dzień 15 XI 1972 r., b.p.

²⁹⁹ AChDZHPWr., sygn. 2/121, Stan organizacji stanowiący podstawę do naliczania budżetu komend hufców na 1974 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/79 t. 1, VI Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p.

³⁰⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/15, Ocena działalności programowo-organizacyjnej Hufca ZHP Legnica im. Bohaterów KBW za okres IV kadencji dokonana przez Komendę Dolnośląską Chorągwi ZHP (b.d.), b.p.; AChDZHPWr., sygn. 2/156, Analiza stanu ilościowego Chorągwi ZHP im. II Armii Wojska Polskiego według stanu na dzień 15 XI 1973 r., b.p.

³⁰¹ AChDZHPWr., sygn. 0/79 t. 1, VI Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p. Więcej o HSPS: W. Hausner, M. Wierzbicki, *op. cit.*, s. 224–225;

³⁰² E. Głowacka-Sobiech, *Harcerstwo w Polsce...*, s. 242 i n.

³⁰³ AChDZHPWr., sygn. 2/156, Analiza stanu ilościowego... 15 XI 1973 r., b.p.

³⁰⁴ *50 lat Zespołu Szkół Budowlanych im. Wojska Polskiego w Legnicy*, Legnica 2016, s. 186. O pierwszych latach harcerstwa w tej szkole: J. Paluszczak, K. Skaza, *Zarys monograficzny XX lat Technikum Budowlanego im. Ludowego Wojska Polskiego w Legnicy 1968–1988*, Legnica 1988, s. 36–37.

³⁰⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/30, Sprawozdanie z działalności..., b.p.

³⁰⁶ Wycinek: *Nasza dwutysięczna pięćsetna!*, [w:] ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p. Więcej o harcerstwie w tamtej placówce: *Złota dziewiętnastka. 50 lat Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy*, oprac. B. Witek, Legnica 2017, s. 14–17.

³⁰⁷ Zob. *Szkoła Podstawowa nr 10 im. Zofii Kossak w Legnicy. Zarys historii i tradycji 1956–2006*, Legnica 2006, s. 18.

Podsumowując, należy zauważyć, że w okresie od 1957 r. do 1974 r. liczba harcerzy i harerek w składzie Hufca ZHP w Legnicy wzrosła z 1041 do 13 564 osób (**tab. 3.13.**). Był to wówczas największy hufiec Chorągwi Dolnośląskiej³⁰⁸.

Tabela 3.13. Liczebność Hufca ZHP w Legnicy w latach 1957–1974.

ROK	LICZBA CZŁONKÓW HUFCA	LICZBA DRUŻYN W HUFCU	MIEJSCE HUFCA W STRUKTURACH CHORĄGWI DOLNOŚLĄSKIEJ ZHP POD WZGLĘDEM LICZBY	
			CZŁONKÓW	DRUŻYN
1957	1041	30	16	19
1958	1382	49	8	8
1959	1496	59	6	3
1960	1746	63	10	7
1961	2190	82	7	4
1962	2240	88	6	4
1963	3231	91	3	4
1964	5141	141	1	3
1965	5178	153	1	2
1966	6847	173	1	3
1967	7101	177	2	3
1968	7139	175	2	4
1969	7405	177	2	4
1970	7452	180	3	5
1971	8102	188	3	6
1972	8486	219	2	5
1973	11 278	297	2	3
1974	13 564	348	1	3

Źródło: A. Kiewicz, *Dolnośląskie harcerstwo w...*, s. 296–297.

Z jednej strony to efekt konsekwentnej budowy struktur, a z drugiej owoc stale rosnącego odgórnego nacisku na zakładanie drużyn, którego apogeum przypadło na pierwszą połowę lat 70. i powstanie drużyn HSPS w szkołach ponadpodstawowych (**tab. 3.14.**).

³⁰⁸ Pozwalał na to fakt, że Wrocław był podzielony na pięć hufców plus szósty hufiec dla powiatu wrocławskiego.

Tabela 3.14. Szczegółowa statystyka Hufca ZHP w Legnicy z lat 1973–1974.

ROK		1973 r.	1974 r.
DZIECI I MŁODZIEŻ NALEŻĄCA DO HUFGA	ZUCHY	3502	4418
	HARCERZE	3503	4211
	HARCERZE HSPS	3236	4080
DRUŻYNY		297	497

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 0/68, b.p.

Proces budowania szeregów hufca był jednak niezmiernie trudnym zadaniem. Na przeszkodzie rozwoju, ale i przede wszystkim stabilizacji, stały głównie problemy kadrowe. Chodziło o brak wystarczającej liczby instruktorów i drużynowych oraz opiekunów drużyn (nauczycieli), a także jakość pracy tych już zaangażowanych³⁰⁹. Poważną trudnością i czynnikiem zakłócającym rytm harcerskiej pracy na terenie szkół była duża fluktuacja kadry³¹⁰.

Z tego powodu do przywołanych powyżej danych należy podchodzić z dystansem i konfrontować je z pozostałymi źródłami, bo niejednokrotnie informacje przytaczane w innych dokumentach wskazują lub skłaniają do przypuszczeń, że w ramach hufca istniały tzw. martwe drużyny lub takie, których funkcjonowanie było tylko fasadowe. Przykładowo w 1958 r. w czasie wizytacji odnotowano istnienie harcerstwa w szkole w Kochlicach, aczkolwiek, jak dodawano w dokumentacji szkoły, brakowało zarówno listy członków, jak i wymaganych planów pracy³¹¹. To, że nie był to pojedynczy przypadek, potwierdza sprawozdanie z wizytacji szkół podstawowych w Legnicy z grudnia 1959 r., w którym napisano, że na trzydzieści siedem zarejestrowanych drużyn z powodu braku instruktorów w rzeczywistości działało dwadzieścia siedem (szesnaście drużyn harcerskich i jedenaście zuchowych). Ponadto w przypadku dziesięciu z tych działających z powodu braku odpowiedniego nauczyciela funkcję opiekunów pełnić musieli uczniowie szkół średnich lub inne osoby spoza szkół. Jak można przeczytać:

„Trudności największe wynikają z braku dostatecznej ilości oddanych harcerstwu opiekunów drużyn. Nauczyciele niechętnie przyjmują ten obowiązek na siebie, nie wykazują też dostatecznego zrozumienia dla roli wychowawczej harcerstwa, ani też dostatecznego zainteresowania. Kier.[ownicy] szkół utrzymują słaby kontakt z drużynowymi”³¹².

³⁰⁹ Np. APL, PPRNL, sygn. 977, Sprawozdanie roczne (29 VI 1959 r.), b.p.; *ibidem*, Wnioski i zalecenia z wizytacji Szkoły Podstawowej nr 6 w Legnicy przeprowadzonej przez ob. Ziemniaka Józefa – inspektora szkolnego w dniach 13–14, 24–25 II i 3, 5 III 1959 r. oraz w dniach 27 i 28 II br. przy współudziale ob. Bełz Marii – wizytatora okręgowego (16 III 1959 r.), b.p.; *ibidem*, Sprawozdanie roczne szkoły z oceny pracy za rok szkolny 1959/60 pod względem dydaktycznym i wychowawczym (25 VI 1960 r.), b.p.; APL, PPRNL, sygn. 982, Sprawozdanie opisowe Szkoły..., b.p.

³¹⁰ APL, PMiPRNL, sygn. 31, Informacja dotycząca spraw wychowawczych ZHP w Legnicy (1972 r.), k. 228.

³¹¹ APL, PPRNL, sygn. 939, Zarządzenie powizytacyjne (10 XI 1958 r.), k. 31.

³¹² APL, PPRNL, sygn. 941, Sprawozdanie z wizytacji szkolnictwa podstawowego m. Legnicy przeprowadzonej przez st.[arszego] wizytatora ob. Bełz Marię w dn. 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 21 i 22 grudnia 1959 r. w obecności inspektora szkolnego ob. Ziemniaka Józefa i podinspektora szkolnego ob. Domalewskiej Marii, k. 98.

O słabości i braku aktywności założonych drużyn harcerskich na terenie powiatu legnickiego informował pod koniec 1960 r. wysłany do nich wizytator³¹³. Z kolei w dokumencie ze stycznia 1962 r. podano, że w Szkole Podstawowej nr 1 w Legnicy istnieje tylko 27-osobowa drużyna żeńska (zaledwie 8% ogółu dziewcząt uczęszczających do tej placówki), a drużyny męskiej nie ma wcale z powodu braku instruktora³¹⁴. Jednocześnie kierownictwo szkoły zdawało sobie sprawę, że nie można do takiego zadania przydzielić przypadkowej osoby³¹⁵. W 1968 r. narzekano z kolei na niski poziom ZHP w Legnickim Polu³¹⁶. A to tylko jeden z przykładów. Niekiedy, jak np. w 1959 r. w Szkole Podstawowej nr 2 w Legnicy, jeden drużynowy opiekował się przez jakiś czas zarówno drużyną męską i żeńską, aczkolwiek w tym przypadku podawano, iż prowadzenie dwóch grup jednocześnie odbijało się ewidentnie na jakości pracy drużyny „dodatkowej”³¹⁷. Dlatego rok później każda z drużyn miała już własnego drużynowego³¹⁸, jednakże w 1966 r. znów pisano o ich braku³¹⁹. Sytuacja była więc zmienna, i jak widać w niektórych przypadkach niestabilność obsady stanowisk trwała nieustannie.

Niekiedy na przeszkodzie stała sama organizacja pracy i brak odpowiedniej współpracy³²⁰. W 1964 r. dyrektor Szkoły Podstawowej nr 16 informował:

„Mimo wielokrotnych kontaktów z komendą Hufca w Legnicy i przysyłania przez komendę harcerzy drużynowych nie udało się utrzymać i zorganizować drużyny harcerskiej. Albo drużynowy się spóźnia[ł], albo dzieci nie przychodz[ły] lub [była] za daleka odległość dla drużynowych na przybycie i tak zeszło cały rok”³²¹.

³¹³ APL, PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z wizytacji szkolnictwa podstawowego w powiecie legnickim przeprowadzonej w dniach 7–12 XI, 30 XI i 3 XII 1960 r., k. 100.

³¹⁴ APL, PPRNL, sygn. 971, Pismo Inspektora Szkolnego do kierownictwa Szkoły Podstawowej nr 1 w Legnicy z 12 I 1962 r., k. 211.

³¹⁵ APL, PMRNL, sygn. 971, Sprawozdanie opisowe z pracy szkoły nr 1 w Legnicy w roku szkolnym 1964/65 (26 VI 1965 r.), k. 274; *ibidem*, Odpis. Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dnia 24 VI 1966 r. poświęconej podsumowaniu pracy dydaktyczno-wychowawczej w roku szk.[olnym] 1965/66, k. 311.

³¹⁶ APL, PPRNL, 1020, Sprawozdanie z wizytacji Szkoły Podstawowej w Legnickim Polu, pow. Legnica, b.p.

³¹⁷ APL, PPRNL, sygn. 972, Wnioski i zalecenia z wizytacji Szkoły Podstawowej nr 2 w Legnicy, przeprowadzonej przez ob. Ziemiaka Józefa – Inspektora Szkolnego w dniach 4, 7, 10, 15, 17–18, 22 i 24 IV 1959 r. (28 IV 1959 r.), b.p.

³¹⁸ *Ibidem*, Rok szkolny 1960/61. Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dnia 30 VIII 1960 r., b.p.

³¹⁹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego w dniu 17 VI 1966 r., którego celem było podsumowanie pracy w roku szkolnym 1965/66, b.p.

³²⁰ We wrześniu 1971 r. Jan Lewandowski, ówczesny komendant legnickiego hufca, na posiedzeniu Rady Dolnośląskiej Chorągwi ZHP mówił: „W realizacji naszych zadań programowo-organizacyjnych pomaga nam szkoła – niemniej jednak chciałbym zwrócić uwagę, że nie ze wszystkimi kierownictwami szkół współpraca układa się dobrze – a sprawa dobrej współpracy jest bardzo istotna – od niej bowiem w dużej mierze zależy powodzenie w naszej pracy dydaktyczno-wychowawczej”, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/91, Protokół nr 11/3/71 z XI posiedzenia Rady Dolnośląskiej Chorągwi ZHP im. II Armii Wojska Polskiego we Wrocławiu odbytego w dniu 15 IX 1971 r., b.p.

³²¹ APL, PPRNL, sygn. 983, Sprawozdanie opisowe z całorocznej pracy szkoły (1 VII 1964 r.), b.p. Zob. także: *ibidem*, Sprawozdanie opisowe z całorocznej pracy szkoły, b.p.

Dwa lata później w tej samej szkole przywoływano przykład drużynowego z Zasadniczej Szkoły Energetycznej, który w pewnym momencie przestał przychodzić na zbiórki³²². Z drugiej strony wystarczyła zmiana na człowieka kompetentnego i solidnego, aby drużyna harcerska niejako z miejsca podniosła swoją pracę o kilka poziomów³²³.

Pojawiały się też problemy koordynacji pracy pomiędzy opiekunami drużyn a drużynowymi³²⁴. Władze szkół narzekały również na brak aktywności ze strony komendy hufca³²⁵. Niejednokrotnie szkoły zabiegały o przydział drużynowych przez wiele miesięcy³²⁶. Tak było chociażby w Zespole Szkół Przemysłu Spożywczego przy ul. Wrocławskiej 211, gdzie przy tamtejszej szkole zawodowej harcerstwo powstało we wrześniu 1964 r. (drużyny męska i żeńska), dopiero po kilku latach starań. Dyrekcja wysyłała prośby do hufca o przydział drużynowego, ale ten nie mógł nic zrobić, bo nie posiadał wówczas w swych szeregach kandydata na takie stanowisko. Sytuację uratował ostatecznie zatrudniony nauczyciel, który zgodził się podjąć takiego wyzwania³²⁷. W ten sposób powstała 55. Legnicka Drużyna Harcerska „Czerwonych Beretów” im. II Armii Wojska Polskiego, specjalizująca się w łączności i spadochroniarstwie³²⁸. W 1972 r. przy szkole powstał szczebel drużyn (komendantką została Krystyna Łoza), a w kwietniu 1975 r. otrzymał on sztandar oraz imię Powstańców Śląskich³²⁹.

Sporą część drużynowych przydzielanych do szkół podstawowych stanowiła młodzież szkół średnich³³⁰. Ówcześni harcerze wspominali, że były to osoby zaledwie kilka lat starsze od nich³³¹. Zdarzało się nawet, że w przypadku drużyn zuchowych (a nawet harcerskich) funkcję tę pełnili uczniowie starszych klas szkół podstawowych³³². Angażowano do tej roli również słuchaczy

³²² *Ibidem*, Odpis. Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego w dniu 24 VI 1966 r., b.p.

³²³ APL, PPRNL, sygn. 994, Sprawozdanie z wizytacji Szkoły Podstawowej o 6 nauczycielach w Bieniowicach (19 V 1969 r.), b.p.

³²⁴ APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie opisowe Kierownika..., b.p.

³²⁵ APL, PPRNL, sygn. 982, Sprawozdanie opisowe Szkoły Podstawowej nr 15 w Legnicy za rok szkolny 1958/59, b.p.

³²⁶ APL, PPRNL, sygn. 984, Podsumowanie wyników pracy..., b.p.

³²⁷ APWr., PWRNWr., sygn. XVIII/209, Sprawozdanie z wykonania zarządzeń powizytacyjnych stosownie do pisma KOS z dnia 16 I 1965 r., Nr KOS II EPU-52d/1/65 (10 IV 1965 r.), k. 235. W monografii szkoły podano, że harcerstwo w tej placówce stworzył Mikołaj Marcoń przy współpracy z Józefem Wiórką i Zbigniewem Kubackim, zob. *60-lecie „Spożywczaka”*, red. M. Miłkowska-Furmanek, G. Jankowska-Przybył, M. Misko, Legnica 2007, s. 22.

³²⁸ AHZHPL, Kronika Drużyny Czerwonych..., b.p.

³²⁹ *60-lecie „Spożywczaka”*..., s. 23.

³³⁰ Np. APL, PPRNL, sygn. 977, Sprawozdanie opisowe z całorocznej pracy dydaktyczno-wychowawczej w roku szkolnym 1963/64 (27 VI 1964 r.), b.p.; APL, PPRNL, sygn. 978, Sprawozdanie Szkoły Podstawowej nr 7 w Legnicy – za rok szkolny 1964/65 (24 VI 1965 r.), b.p.; APL, PPRNL, sygn. 980, Sprawozdanie z pracy Szkoły Podstawowej nr 10 za rok szkolny 1960/61, b.p.; APL, PPRNL, sygn. 982, Sprawozdanie opisowe Szkoły Podstawowej nr 15 w Legnicy za rok szkolny 1960/61, b.p.; APL, PPRNL, sygn. 984, Sprawozdanie z działalności Związku Harcerstwa Polskiego przy Szkole Podst.[awowej] nr 18 w Legnicy (b.d.), b.p.

³³¹ B. Żak, *Wspomnienia z czasów dzieciństwa, młodości i z pierwszej pracy* – maszynopis w zbiorach autora.

³³² APL, PPRNL, sygn. 984, Podsumowanie wyników pracy Szkoły Podstawowej nr 18 w Legnicy za rok szkolny 1961/62, b.p.; Archiwum Szkoły Podstawowej nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich w Legnicy [dalej: ASP1], sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny harcerskiej przy Szkole Podstawowej nr 1 w Legnicy, b.p.

Studium Nauczycielskiego³³³. Sięgano także po członków komunistycznej młodzieżówki – Związku Młodzieży Socjalistycznej (ZMS)³³⁴. Organizacja oddelegowywała swoich aktywistów na szkolenia do hufca³³⁵. Problemy z brakiem odpowiednich ludzi do pracy w ZHP starano się rozwiązać też poprzez tworzenie tzw. drużyn kadrowych w szkołach średnich (w tym przypadku Liceum Pedagogiczne w Legnicy), których członkowie byli przygotowywani do tego, aby po ukończeniu nauki każdy z harcerzy był gotów do podjęcia się roli drużynowego³³⁶.

To, że kadra hufca ograniczała się w gruncie rzeczy do uczniów i nauczycieli potwierdzają dane z połowy lat 70. (**tab. 3.15.**).

Tabela 3.15. Skład kadry Hufca ZHP w Legnicy (około 1975 r.).

KADRA	LICZBA	PROCENT
UCZNIOWIE	245	49,50%
STUDENCI	8	1,60%
NAUCZYCIELE	230	46,50%
WOJSKOWI	3	0,60%
TECHNICY, INŻYNIEROWIE	3	0,60%
ROBOTNICY	6	1,20%
R A Z E M	495	100%

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 0/68, b.p.

Innym problem to harcówki, a dokładniej ich brak. W 1963 r. podawano, że jedyną szkołą w Legnicy, gdzie każda drużyna posiadała własną harcówkę oraz pracownię do zajęć praktycznych było Technikum Samochodowe³³⁷. Harcerze nie mieli się więc gdzie spotykać, kiedy warunki atmosferyczne nie pozwalały na zbiórki i zebrania na dworze³³⁸. Zdarzało się, że mogli korzystać ze świetlic szkolnych, ale i z tym wiązało się sporo kłopotów oraz zamieszania organizacyjnego. Niekiedy problemy z odpowiednią harcówką starano się przezwyciężać poprzez zmianę form pracy harcerskiej, jak w I LO, gdzie w 1962 r. brak pomieszczenia dla harcerek sprawił, że organizowano więcej wyjść i wycieczek³³⁹. W zimniejsze miesiące było to jednak niemożliwe.

³³³ APL, PPRNL, sygn. 982, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej podsumowującego całoroczną pracę w roku szkolnym 1968/69 odbytego dnia 21 VI 1969 r., b.p.; *Reporter relacjonuje. Harcerze wśród nauczycieli*, „Wiadomości Legnickie”, nr 46 z 13–18 XI 1964, s. 2.

³³⁴ APWr., PWRNWr., sygn. XVII/58, Protokół z plenarnego..., k. 127. Sama współpraca z tą organizacją była w swoich założeniach szerzej zakrojona i dotyczyła jeszcze kilku innych kwestii, zob. APWr., Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy 1948–1975, sygn. 55, Sprawozdanie Sekretariatu KP ZMS ze swej działalności za okres od IV Powiatowej Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej (b.d.), k. 398–399.

³³⁵ *Współpraca harcerstwa z ZMS*, „Wiadomości Legnickie”, nr 14 z 5–11 IV 1963, s. 2.

³³⁶ *Harcerskie okrucy*, „Wiadomości Legnickie”, nr 9 z 1–7 III 1963, s. 8.

³³⁷ *Ibidem*.

³³⁸ APL, PPRNL, sygn. 972, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego w dniu 24 VI 1965 r., b.p.; APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie opisowe kierownika..., b.p.

³³⁹ APWr., PWRNWr., sygn. XVII/58, Protokół z plenarnego posiedzenia Rady Pedagogicznej w dniu 22 VI 1962 r., k. 128.

Niekiedy harcerze mogli liczyć na wsparcie w tym zakresie. Przykładowo, dzięki czynowi pracowników legnickiej parowozowni oraz Oddziału Trakcyjnego PKP odremontowano i urządzono harcówkę przy Szkole Podstawowej nr 1 w Legnicy (wówczas to dla tej placówki tzw. zakłady opiekuńcze)³⁴⁰. W uroczystości przekazania obiektu wzięli m.in. udział: komendant Chorągwi ZHP we Wrocławiu, zastępca dyrektora Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych we Wrocławiu, przewodniczący lokalnych rad narodowych, przedstawiciele PZPR oraz wojska³⁴¹.

W 1967 r. nawiązano współpracę z Towarzystwem Przyjaciół Dzieci, które umożliwiło drużynom ZHP korzystanie z pięciu świetlic środowiskowych tej organizacji³⁴². W 1970 r. dzięki życzliwości Legnickiej Spółdzielni Mieszkaniowej przekazano hufcowi pomieszczenia na harcówki³⁴³. Jedna z nich znajdowała się w bloku przy ul. Piekarskiej 9/11:

„(...) harcerze mają wspaniałe warunki do prowadzenia swych zajęć. Do ich dyspozycji oddano mieszkanie wyposażone w podstawowe sprzęty oraz urządzenia i naczynia kuchenne. W tym samym budynku, w piwnicach, obok »spółemowskiego« Ośrodka »Praktyczna Pani« czynna jest harcerska modelarnia, którą prowadzi zastępca komendanta Hufca HENRYK BIEGAŃSKI. W bieżącym tygodniu modelarnia wzbogaci się o cenny dar LOK-u szafę-narzędziownię, wartości 45 tys. zł»³⁴⁴.

Z kolei w 1973 r. opisywano funkcjonowanie harcówki przy ul. Artyleryjskiej:

„(...) czynna jest codziennie w godzinach 15–19. (...) pracami kieruje drużna phm Halina Fabiś i 4 innych wychowawców. Dzieci z okolicznych bloków przychodzą tu kiedy mają kłopoty z odrobieniem lekcji, a także by pobawić się i popracować w kółkach zainteresowań. Raz w tygodniu uczestniczą w seansach bajek filmowych»³⁴⁵.

³⁴⁰ APL, PMRNL, sygn. 120, Informacja z działalności zakładowych komitetów opiekuńczych nad szkołami w roku szkolnym 1969/70 na terenie miasta i powiatu Legnica (25 VI 1971 r.), k. 170; ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.; *Harcówka w darze od kolejarzy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 241 z 10 X 1968, s. 6.

³⁴¹ ASP1, sygn. 4/1, Kronika 1966–1974, b.p.; *Flaga na maszt!*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 245 z 15 X 1968, s. 4.

³⁴² APL, PMRNL, sygn. 115, Pismo inspektora szkolnego do Wydziału Organizacyjno-Prawnego Prezydium MRN w Legnicy z 22 XI 1967 r., k. 239; *ibidem*, Pismo komendanta Hufca Legnica Miasto do Wydziału Organizacyjno-Prawnego Prezydium MRN w Legnicy z 18 I 1968 r., k. 235. Był to jeden ze wspólnych wniosków Komisji Oświaty i Kultury oraz Komisji Porządku i Bezpieczeństwa Publicznego przy MRN w Legnicy z maja 1967 r., zob. *ibidem*, Wnioski Komisji Oświaty i Kultury oraz Komisji Porządku i Bezpieczeństwa Publicznego MRN w Legnicy w sprawie zagadnień dotyczących problemów wychowania dzieci i młodzieży – podjęte na wspólnym posiedzeniu w dniu 18 V 1967 r., k. 242; *ibidem*, Pismo Sekretarza Prezydium MRN w Legnicy do Komendy Hufca ZHP w Legnicy z 13 VI 1967 r., k. 244.

³⁴³ *Nowy rok harcerski...*, s. 5.

³⁴⁴ *Wiem wszystko o M/S „Legnica”...*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSPD*B-s), nr 69 z 23 III 1971, s. 6.

³⁴⁵ H. Kruk, *Zaproszenie do harcówki*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWPB), nr 294 z 11 XII 1973, s. 4.

Warto dodać, że w ten sposób harcówki pod patronatem LSM stały się, obok szkół i MDK, kolejną płaszczyzną działalności hufca wśród młodzieży i dzieci³⁴⁶.

3.4. Działalność ZHP na terenie Legnicy i powiatu legnickiego w latach 1957–1975

Obraz działalności harcerstwa w tym okresie ma dwa oblicza, które regularnie ścierały się ze sobą. Pierwsze, to te silnie naznaczone komunistyczną propagandą i ideologią. ZHP stanowił bowiem jedno ze środowisk, które wykorzystywano do systematycznego propagowania „wartości socjalistycznych”, odpowiedniego kształtowania obrazu obywatela Polski Ludowej wśród dzieci i młodzieży. Drugie oblicze, być może na co dzień mniej widoczne na zewnątrz, ale cały czas obecne w tym ruchu, to praca oparta w pewnej części na wartościach światowego skautingu oraz działalność pozwalająca młodemu człowiekowi na samorozwój, rozwijanie swoich zainteresowań i pasji, a także po prostu atrakcyjne spędzanie wolnego czasu. Pomimo obecnej w nim wysokiej dawki ideologizacji, harcerstwo stało się miejscem szczerego społecznego działania, przynoszącego biorącym w tym udział ludziom dużo satysfakcji. Jedną z osób, która mocno zaangażowała się w działalność legnickiego ZHP był Edward Blutstein:

„Od wczesnej młodości interesowało mnie harcerstwo. (...) rodzice wysłali mnie na kolonie zuchowe. Tam poznałem wielu ciekawych ludzi i się zaprzyjaźniłem. W szkole podstawowej byłem w drużynie. Te zbiórki mnie interesowały i mobilizowały. Zdobywaliśmy różne sprawności, chodziliśmy na wycieczki i organizowaliśmy biwaki. I tak się zaczęła moja przygoda z harcerstwem. Będąc w liceum, kontynuowałem swoją działalność w Związku Harcerstwa Polskiego. Byłem drużynowym. Zdobywałem kolejne stopnie: przewodnika, potem podharc mistrza i harcmistrza. Uczestniczyłem w szkoleniach organizowanych przez Komendę Chorągwi we Wrocławiu oraz Komendę Hufca, która mieściła się wtedy przy ul. Roosevelta. Kiedy Komenda Chorągwi zasugerowała, by w większych szkołach organizować szczepy, pomyślałem, że można byłoby założyć szczep w naszym liceum (...). Szczep szybko został zatwierdzony (...). Potem (...) zorganizowaliśmy dwa obozy”³⁴⁷.

3.4.1. Harcerze w realiach gomułkowsko-gierkowskiej Polski Ludowej

Kierunek obierany przez władze harcerskie na każdym poziomie był całkowicie zgodny z tym wytyczanym przez kierownictwo partii. Przykładowo, po słynnych wydarzeniach z marca

³⁴⁶ APL, PMiPRNL, sygn. 31, Informacja dotycząca spraw..., k. 228.

³⁴⁷ E. Blutstein, *Wspomnienia*, „Legnicki Almanach” 2019 (t. 1), s. 314–315.

1968 r.³⁴⁸, które dotknęły również Legnicę, gdzie w dniach 15–17 marca 1968 r. doszło do poważnych manifestacji ulicznych³⁴⁹, hufiec wyraził swoją solidarność z komunistyczną władzą i stojącym na jej czele Władysławem Gomułką. Został wystosowany do niego specjalny list wpisujący się w propagandowy nurt tamtych miesięcy, skupiający się na walce z „wichrzycielami politycznymi” i „syjonistami”. Poniżej jego treść:

„Harcerski aktyw instruktorów – wychowawców miasta i powiatu legnickiego, zebrany w dniu 5 maja 1968 r. na Konferencji Wyborczej delegatów na IV Walny Zjazd Komendy Hufca Związku Harcerstwa Polskiego im. Bohaterów Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy, przesyła na Wasze ręce, Drogi Towarzyszu Sekretarzu, słowa mocnego przywiązania do naszej ukochanej, socjalistycznej Ojczyzny – Polski Ludowej.

My instruktorzy Związku Harcerstwa Polskiego, będziemy strzegli naszą młodzież przed tymi, którzy chcieli uczynić z niej narzędzie dla swoich politykierskich, antynarodowych celów. Jesteśmy wychowawcami młodzieży: dobrze zdajemy sobie sprawę z wagi naszej pracy.

Domagamy się całkowitego oczyszczenia z elementów syjonistycznych i z innych wrogów naszej socjalistycznej rzeczywistości – aparatu politycznego, państwowego, administracyjnego, naukowego, kultury oraz organizacji społecznych. Domagamy się odsunięcia od wpływu na naszą młodzież wszystkich tych, którzy swym nihilizmem i kosmopolityzmem zatrują jej młode umysły i serca. Jednocześnie zapewniamy, że uczynimy wszystko, by jeszcze lepiej i skuteczniej wychować dzieci i młodzież na odpowiedzialnych współgospodarzy Polski Ludowej, świadomych społecznie i politycznie obywateli naszego kraju. Będziemy starać się, jak mówi Prawo Harcerskie, wychować naszą młodzież wierną ojczyźnie i sprawie socjalizmu, walczącą o pokój i szczęście ludzi. Zapewniamy Was Towarzyszu Sekretarzu, harcerska kadra instruktorska naszego Hufca będzie zawsze wierna wskazaniom Partii i w swej codziennej pracy ideowo-wychowawczej z rzeszami młodzieży będziemy zawsze służyć naszej Ludowej Ojczyźnie”³⁵⁰.

Harcerstwo było jednym z narzędzi, za pomocą którego chciano oddziaływać na młodego człowieka. Dlatego w planach pracy poszczególnych harcerskich drużyn uwzględniano „(...) problemy ideowo-wychowawcze związane z życiem kraju, miasta i szkoły”³⁵¹.

³⁴⁸ Więcej na temat tych wydarzeń: J. Eisler, „*Polskie miesiące*” czyli kryzys(y) w PRL, Warszawa 2008, s. 28–36.

³⁴⁹ M. Żak, *Marzec 1968 w Legnicy*, [w:] *Marzec '68. Przyczyny...*, s. 15–62.

³⁵⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/84 t. 2, List do I Sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Warszawie, b.p.

³⁵¹ APL, PPRNL, sygn. 971, Sprawozdanie z wizytacji Szkoły Podstawowej nr 1 w Legnicy przeprowadzonej przez podinspektora szkolnego ob. Annę Knapik w dniach 18 I–6 II 1969 r., k. 329.

Grupa harcerzy przechodząca w pochodzie pierwszomajowym na wysokości pl. Słowiańskiego. Góruje nad nimi napis: „Harcerze, ucicie się rzetelnie, bądźcie wzorem odwagi, sprawności i umiłowania Ojczyzny!”, 1965 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

W skład tego pojemnego pojęcia wchodził np. udział harcerzy i harcerek we wszelkich wydarzeniach wynikających z ówczesnego kalendarza świąt i uroczystości. Członkowie ZHP byli zaangażowani również we wszelkie akcje i uroczystości okolicznościowe³⁵². Harcerze byli stałymi uczestnikami corocznych pochodów pierwszomajowych³⁵³. Poprzedzały je zresztą długie przygotowania oraz akcje podejmowania czynów społecznych i zobowiązań³⁵⁴. W jednej z kronik w 1968 r. zanotowano: „Harcerze z całego powiatu mieli zbiórkę na »Patelni«³⁵⁵. Kiedy byliśmy już wszyscy ustawieni, ruszyliśmy na trasę pochodu. Maszerowaliśmy czwórkami. Przed trybuną honorową wszyscy zdjęliśmy chusty i zaczęliśmy nimi machać. Z lotu ptaka wyglądało to ślicznie, ponieważ chusty były kolorowe³⁵⁶. Oprócz udziału w pochodach angażowano ich do organizacji imprez towarzyszących. Przykładowo w 1962 r. w ogródku jordanowskim przy ul. Oświęcimskiej harcerze i harcerki z Liceum Pedagogicznego przygotowywali liczne atrakcje dla dzieci i młodzieży – wyścigi, konkursy, zabawy (w tym namiot bajek),

³⁵² Np. *Na srebrny jubileusz PRL. Uroczystość na nowym stadionie im. XXV-lecia w Legnicy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 141 z 16 VI 1969, s. 2; *W Legnicy. Uroczyste obchody święta LWP*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. ZLWSODB), nr 244 z 14 X 1970, s. 4.

³⁵³ Np. *Manifestacja jakiej jeszcze nie było*, „Wiadomości”, nr 18 z 6–12 V 1966, s. 2; *1 Maja na ziemi legnickiej*, „Wiadomości”, nr 18 z 5–11 V 1967, s. 2; *Dolny Śląsk w pierwszomajowym pochodzie*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. MKJZWLWODB), nr 103 z 2 V 1969, s. 3; *W pierwszomajowym pochodzie*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. DJWLSPD*B), nr 103 z 3 V 1971, s. 5; *530 tys. mieszkańców województwa w manifestacji 1-majowej*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. PDLJWSDB), nr 103 z 2 V 1972, s. 4.

³⁵⁴ ASP19, sygn. 1/3, *Kronika drużyny harcerskiej...*, b.p.

³⁵⁵ Chodzi o okrągły plac znajdujący się w legnickim Parku Miejskim.

³⁵⁶ ASP1, sygn. 4/21, *Kronika 25. drużyny...*, b.p. Zob. także: AILOL, *Kronika szkoły z lat 1967–1976*, b.p.

występy, a wieczorem ognisko³⁵⁷. ZHP brał też aktywny udział w obchodach czerwcowego Świąta Ludowego³⁵⁸ oraz w uroczystościach święta 22 lipca³⁵⁹.

Rokrocznie ważnym wydarzeniem dla legnickiego harcerstwa była przypadająca na luty rocznica „wyzwolenia” miasta. W 1960 r. zorganizowano z tej okazji aż cztery imprezy: bieg na stopnie harcerskie (6 lutego), capstrzyk (10 lutego), ognisko (13 lutego) i zabawę taneczną (14 lutego)³⁶⁰. Niekiedy w programie takich imprez znajdowało się także uroczyste wręczenie krzyży harcerskich³⁶¹, zaprzysiężenie nowych drużynowych/instruktorów³⁶². W 1970 r. w jednej z kronik odnotowano harcerski obchód miasta z pochodniami³⁶³. W obrębie drużyn organizowano z tej okazji małe konkursy, uroczystości etc.³⁶⁴

Harcerki i harcerze w pochodzie pierwszomajowym na obecnej ul. J. Libana. W tle gmach dworca kolejowego, 1965 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Podejmowanie wspomnianych już czynów społecznych wiązało się również z wieloma innymi ważnymi, z punktu widzenia władz, wydarzeniami (np. komunistyczne święta, zjazdy PZPR)³⁶⁵ lub rocznicami. W kwietniu 1964 r. w „Wiadomościach Legnickich” informowano:

³⁵⁷ *Program obchodu 1 Maja*, „Wiadomości Legnickie”, nr 17 z 27 IV–3 V 1962, s. 6; *Z życia ZHP. Harcerski maj*, „Wiadomości Legnickie”, nr 23 z 8–14 VI 1962, s. 5.

³⁵⁸ Np. *Reporter relacjonuje. Miła wizyta*, „Wiadomości”, nr 25 z 18–24 VI 1965, s. 2.

³⁵⁹ Np. *Święto Odrodzenia Polski. Pod znakiem uroczystości i imprez*, „Wiadomości”, nr 29 z 21–28 VII 1966, s. 2.

³⁶⁰ *O harcerstwie w...*, s. 6. Szerzej o programie tych wydarzeń: *Głos ma ZHP. Płonie ognisko piętnastolecia*, „Wiadomości Legnickie”, nr 10 z 11–17 III 1960, s. 4.

³⁶¹ Np. *Manifestacja przyjaźni i braterstwa*, „Wiadomości Legnickie”, nr 7 z 17–23 II 1961, s. 6; ASP19, sygn. 1/9, Kronika harcerska 1974/77, b.p.

³⁶² *Harcerskie okruchy...*, s. 8.

³⁶³ ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.

³⁶⁴ ASP19, sygn. 1/4, Kronika drużyny zuchowej..., b.p.

³⁶⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/15, OCENA działalności programowej..., b.p.; *W czynie zjazdowym*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 231 z 29 IX 1971, s. 4.

„Legniccy harcerze podjęli ostatnio wiele cennych zobowiązań dla uczczenia XX-lecia PRL i IV Zjazdu PZPR. Najcenniejsze wydają się dwa: urządzenie Harcerskiego Placu Wypoczynku przy Baszcie Chojnowskiej oraz wspólnie ze ZBoWiDem wybudowanie pamiątkowego obelisku nad Kaczawą, w miejscu gdzie w 1946 roku trzech podchorążych zostało zabitych (...).

Koszt urządzenia Harcerskiego Placu Wypoczynkowego przy ulicy Chojnowskiej oblicza się na sumę 100 tysięcy złotych. Harcerze legnickiego hufca przepracują około 10 tysięcy godzin.

Wszystkie drużyny podjęły wiele zobowiązań we własnym zakresie. Na przykład drużyny Zasadniczej Szkoły Budowlanej i Technikum Elektro-Energetycznego malują w zarządzie Zieleni Miejskiej ławki. Koszt tych prac oblicza się na sumę 20 tysięcy złotych.

Niektóre drużyny zobowiązały się naprawić zabawki dla maluchów w legnickich przedszkolach oraz otoczyć opieką place zabaw (...)”³⁶⁶.

Harcerze wpisywali się w ten sposób w bogate obchody szczębla miejskiego³⁶⁷.

Drużyna zuchowa z Kunic przed wyjściem na uroczystości pierwszomajowe, 1972 r. Archiwum Szkoły Podstawowej w Kunicach

³⁶⁶ *Harcerskie czyny przedzjazdowe. Plac wypoczynku. Pamiątkowy obelisk nad Kaczawą*, „Wiadomości Legnickie”, nr 16 z 17–23 IV 1964, s. 2. Wspominano o „harcerskim placu odpoczynku” już rok wcześniej, zob. *Harcerski czyn na XX rocznicę PRL*, „Wiadomości Legnickie”, nr 50 z 13–19 XII 1963, s. 2.

³⁶⁷ APL, PMRNL, sygn. 215, Plan obchodu XX PRL w Legnicy i powiecie legnickim na rok 1964, k. 211.

Czyny społeczne realizowano też na wyjazdach. W 1965 r. harcerze z Legnicy zajęli się np. pieleniem szkółki leśnej oraz oczyszczaniem lasu w okolicach miejsca letniego wypoczynku³⁶⁸. Z kolei, obozując kilka lat później w powiecie bolesławieckim, harcerze wykonali ogrodzenie szkoły w Osiecznicy³⁶⁹. W 1969 r. uczestnicy obozu w powiecie żagańskim pomagali przy żniwach³⁷⁰. Natomiast w 1970 r. czyny obozowe wpisano w chorągwiany program „Harcerski czyn na 25-lecie”³⁷¹. W 1973 r. ponad trzystu druhow i druhen obozujących w Zaborówcu przez cztery dni pracowało wolontarynie w Zakładach Przetwórczych w Rydzynie³⁷².

Szereg przedsięwzięć podjęto w ramach przypadających na lata 1960–1966 obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego³⁷³. Wraz z innymi organizacjami młodzieżowymi harcerze angażowali się w obchody XX rocznicy „wyzwolenia ziem zachodnich i północnych”³⁷⁴. Podejmowali z tej okazji zobowiązania³⁷⁵. Podobnie było w maju 1969 r., kiedy w ramach kolejnych obchodów rozpoczęto cykl spotkań pn. „Człowiek 25-lecia”³⁷⁶.

Strona kroniki harcerskiej upamiętniająca obchody Święta 1 Maja, 1974 r. Archiwum Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy (sygn. 1/3)

³⁶⁸ AChDZHPWr., sygn. 2/119, Informacja z przebiegu całokształtu Harcerskiej Akcji Letniej 1965 r. hufców Chorągwi Dolnośląskiej im. II Armii Ludowego Wojska Polskiego we Wrocławiu, b.p.

³⁶⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/90, V Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p.; *Dla uczczenia V Zjazdu. Piękny czyn legnickich harcerzy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 209 z 3 IX 1968, s. 3.

³⁷⁰ Zaświadczenie z 19 VII 1969 r., [w:] AHZHP, Kronika Z.H.P. Hufca..., b.p.

³⁷¹ AChDZHPWr., sygn. 2/121, Sprawozdanie z HAL-70 Dolnośląskiej Chorągwi ZHP im. II Armii Wojska Polskiego we Wrocławiu, b.p.

³⁷² *Harcerze w białych fartuchach*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDS), nr 195 z 17 VIII 1973, s. 4.

³⁷³ Np. D. K., *Harcerski alert trwa!*, „Wiadomości”, nr 18 z 6–12 V 1966, s. 2; *Serdeczne przyjęcie Sztafety Tysiąclecia. Wielki wiec mieszkańców Legnicy*, „Wiadomości”, nr 19 z 13–19 V 1966, s. 5. Jak pisało w sprawozdaniu Chorągwi Dolnośląskiej ZHP: „Wiedza, praca, zabawa – to główne zadania w działalności harcerstwa na Dolnym Śląsku w związku z obchodami 1000-lecia Państwa Polskiego przypadającymi na rok 1966. W realizacji programu obchodów uczestniczyła cała dolnośląska młodzież harcerska, włączając się do ogólnopolskiego programu ZHP pod hasłem »Harcerskie Wici Tysiąclecia«. Szczególnym akcentem tego programu był II Alert pod nazwą »Harcerski Związek Tysiąclecia«, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/90, V Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p.

³⁷⁴ *Apele. Igrzyska. Narady. Zobowiązania. Młodzież zainaugurowała obchody XX rocznicy wyzwolenia*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWDAB), nr 39 z 16 II 1965, s. 3.

³⁷⁵ *Harcerskie zobowiązania*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWDAB), nr 41 z 18 II 1965, s. 4.

³⁷⁶ *Harcerze rozpoczęli spotkania z ludźmi 25-lecia*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 123 z 26 V 1969, s. 5. W lutym zorganizowano spotkania z tzw. synami pułku, nad którymi poszczególne drużyny i szcypy objęły patronat, zob. *Harcerze patronują synom pułku*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 41 z 18 II 1970, s. 4. W maju na stadionie w parku miejskim urządzono wiec ludności połączony ze zlotem trzech pokoleń (członkowie ZBoWiD, żołnierze LWP, harcerze), zob. *Spotkanie trzech pokoleń*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 53 z 4 III 1970, s. 4.

Harcerze w trakcie uroczystości na radzieckim cmentarzu wojennym przy ul. Wrocławskiej, 1965 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Zresztą cały rok harcerski 1969/1970 został podporządkowany „XXV-leciu Legnicy i Dolnego Śląska”³⁷⁷. Zainaugurowano je imprezą w Kunicach, w której udział wzięli przedstawiciele władz miasta oraz komendant Dolnośląskiej Chorągwi ZHP³⁷⁸. Ponadto w tym samym czasie włączono się również do ogólnopolskiej kampanii „Iskra-70”, mającej na celu upamiętnienie i poznanie postaci Włodzimierza Lenina (w 1970 r. przypadała setna rocznica jego urodzin)³⁷⁹.

W 1973 r. wiele harcerskich imprez zaliczano do programu obchodów roku kopernikańskiego (500. rocznica urodzin Mikołaja Kopernika)³⁸⁰. Wkład młodzieży, w tym zwłaszcza harcerzy, był naprawdę duży³⁸¹. Patronowali tych obchodom w środowisku szkolnym³⁸². Or-

³⁷⁷ *Start do nowego roku harcerskiego „Iskra-70”*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 223 z 19 IX 1969, s. 5. W latach 1968–1970 harcerze realizowali „trzy dwudziestopięciolecia” (25-lecie LWP, 25-lecie Polski Ludowej i 25-lecie „powrotu Dolnego Śląska do Macierzy”), zob. Kronika 25. drużyny..., b.p. Pięć lat później hufiec zajmował się z kolei „(...) tematyką XXX-tych urodzin naszej Socjalistycznej Ojczyzny, XXX rocznicą zwycięstwa nad faszyzmem, XXX rocznicą powrotu Ziemi Zachodnich i Północnych do Macierzy”, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/30, Sprawozdanie z działalności..., b.p.

³⁷⁸ *Harcerskie spotkania*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 253 z 24 X 1969, s. 4.

³⁷⁹ *Start do nowego...*, s. 5; ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p. Zob. także: *Harcerskie nowinki. „Iskra – 70”*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 231 z 29 IX 1969, s. 5. O założeniach tej akcji: AChDZHPWr., sygn. 0/90, Wytyczne programowo-organizacyjne Dolnośląskiej Chorągwi im. II Armii Wojska Polskiego we Wrocławiu na rok 1969/1970, b.p.

³⁸⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/15, Ocena działalności programowo..., b.p.

³⁸¹ Szerzej: M. Kubasik, *Rok Kopernikański w Legnicy na tle Dolnego Śląska (1973 r.)*, „Legnicki Almanach” 2023 (t. 5), s. 108–111.

³⁸² *Z życia ZHP. Kopernik – nauka – przyszłość*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDS), nr 52 z 2 III 1973, s. 4. Była to decyzja dotycząca całego kraju, zob. APWr., Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu we Wrocławiu 1952–1983 [dalej: WKFJNW], sygn. 1/387, Materiały programowe dla harcerzy starszych na rok 1972/73, k. 324–326; AChDZHPWr., sygn. 2/121, Informacja Komendy Chorągwi Dolnośląskiej ZHP o realizacji zadań wynikających z planu obchodów 500-rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika (18 IX 1972 r.), b.p.

Harczerze „czerwonych beretów” przy Zespole Szkół Spożywczych w drodze na przywitanie Sztafety Tysiąclecia, 1966 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

ganizowali turnieje wiedzy³⁸³, czy bale ze strojami z epoki Kopernika³⁸⁴. Największe przedsięwzięcie to jednak międzynarodowa sesja popularnonaukowa zorganizowana w dniach 7–8 kwietnia 1973 r. przez harcerzy z Technikum Samochodowego. Wzięli w niej udział goście z ZSRR, Węgier, NRD oraz siedmiu szkół o takim profilu z całego kraju, nie zabrakło przedstawicieli lokalnych władz³⁸⁵. Jednym z punktów tego wydarzenia było także przyjęcie imienia słynnego astronoma przez szczerp z „samochodówki” i wręczenie mu sztandaru³⁸⁶. Co warto podkreślić, impreza podsumowywała całość szkolnych obchodów Roku Kopernikańskiego na terenie Dolnego Śląska³⁸⁷.

Wśród ogłaszanych akcji nie brakowało takich, jak „Wietnam”, gdzie zbierano środki na pomoc „walczącemu Wietnamowi”³⁸⁸. Pozyskiwano je m.in. poprzez zbiórkę przyborów

³⁸³ *Na zakończenie turnieju...*, s. 4.

³⁸⁴ *Karnawał u najmłodszych*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDS), nr 51 z 1 III 1973, s. 6; ASP19, sygn. 1/3, *Kronika drużyny harcerskiej...*, b.p.

³⁸⁵ *Uczniowie o Koperniku. Międzynarodowa sesja popularnonaukowa w Legnicy*, „Słowo Polskie” (wyd. ABC), nr 81 z 5 IV 1973, s. 4; *Harczerze o Koperniku*, „Słowo Polskie” (wyd. ABC), nr 85 z 10 IV 1973, s. 4.

³⁸⁶ *XXXV lat Technikum Samochodowego im. Wilhelma Piecka w Legnicy*, Legnica 1987, s. 9; *Harcerski szczerp im. M. Kopernika*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDB), nr 88 z 13 IV 1973, s. 4; *Harcerska popularnonaukowa sesja kopernikowska*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDB), nr 84 z 9 IV 1973, s. 5. Podobnie uczynił szczerp harcerski przy Szkole Podstawowej nr 6, który również uczynił swoim patronem Kopernika, zob. *W legnickiej „szóstce”*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDB), nr 56 z 7 III 1973, s. 4.

³⁸⁷ APWr., WKFNWr., sygn. 1/387, Dokument podsumowujący obchody Roku Kopernikańskiego, k. 15, 28; AChDZHPWr., sygn. 0/79 t. 1, VI Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p.

³⁸⁸ Polska, podobnie jak inne kraje tzw. bloku wschodniego, wspierała w tym konflikcie wojennym komunistyczny Wietnam Północny.

szkolnych oraz jagód (akcja „Złote runo”), które następnie sprzedawano³⁸⁹. Organizowano „Dni Solidarności z Wietnamem”³⁹⁰.

Stawiano też na integrację z młodzieżą z ZSRR³⁹¹. W przypadku harcerzy służyły temu organizowane spotkania z radzieckimi pionierami³⁹², których struktury działały przy legnickim garnizonie wojsk Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej. Przygotowywano wspólne akademie pierwszomajowe³⁹³, organizowano pomiędzy nimi turnieje³⁹⁴. W 1971 r. w „Gazecie Robotniczej” pisano:

„Od ponad trzech lat serdeczne więzy przyjaźni i współpracy łączą uczniów dwóch legnickich szkół podstawowych: polskiej – nr 11 i radzieckiej szkoły nr 30. Wspólne imprezy organizują także harcerze »11« oraz pionierzy »30«. Obie drużyny działają zresztą w oparciu o jednobrzmiący plan pracy, choć opracowany w dwóch językach. Przewiduje on podejmowanie prac społecznych na rzecz miasta, m.in. zasadzenie 150 drzew w parku miejskim. Drzewa te utworzą Aleję Dziecięcej Przyjaźni. 30 października harcerze i pionierzy zakończyli już plantowanie terenu. W sadzeniu drzewek przeszkodziły im jednak ostatnie przymrozki”³⁹⁵.

Z „kolegami” zza muru spotykali się również uczniowie innych szkół³⁹⁶. Inicjowano takie pomysły, jak wysyłanie listów do pionierów³⁹⁷. Ponadto nawiązywano kontakt z drużynami pionierskimi z ZSRR – np. w 1966 r. informowano, że harcerze ze Szkoły Podstawowej nr 6 w Legnicy utrzymywali go z pionierami z Kijowa³⁹⁸.

Spotkania z radziecką młodzieżą odbywano z okazji kolejnych rocznic Rewolucji Październikowej³⁹⁹. Czasem spotykano się także z żołnierzami radzieckimi. Z okazji pięćdziesiątej rocznicy tego wydarzenia w 1967 r. ogłoszona została szeroko zakrojona akcja „Aurora”, w czasie której harcerze „Spotykali się z uczestnikami Rewolucji”, żołnierzami Armii Radziec-

³⁸⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/90, V Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p.

³⁹⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/15, OCENA działalności programowej..., b.p.

³⁹¹ Zob. W. Kondusza, *Mała Moskwa, Rzecz o radzieckiej Legnicy*, Legnica 2011, s. 77–78.

³⁹² APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie opisowe kierownika Szkoły Podstawowej nr 6 w Legnicy z całokształtu pracy w roku szkolnym 1962/1963 (6 VII 1963 r.), b.p.; *ibidem*, Podsumowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej w roku szkolnym 1964/65 (26 VI 1965 r.), b.p.; *Harcerskie okruciny...*, s. 8.

³⁹³ APL, PPRNL, sygn. 981, Sprawozdanie z całorocznej pracy szkoły (23 VI 1960 r.), b.p.

³⁹⁴ *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 273 z 17 XI 1971, s. 8.

³⁹⁵ *Aleja Dziecięcej Przyjaźni*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 280 z 25 XI 1971, s. 6.

³⁹⁶ ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.

³⁹⁷ ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.

³⁹⁸ APL, PPRNL, sygn. 977, Odpis protokołu z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytej w dniu 24 VI 1966 r., b.p.

³⁹⁹ A.W., *Jak będziemy obchodzić 40 rocznicę Rewolucji Październikowej*, „Wiadomości Legnickie”, nr 17 z 11 X–10 XI 1957, s. 2; *Reporter relacjonuje*, „Wiadomości”, nr 9 z 3–9 III 1967, s. 2; *Przed rocznicą Wielkiego Października. „Julia” podejmuje radzieckich gości. Szkolny konkurs: ZSRR i kosmos*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LZJSWDOB), nr 53 z 3 III 1967, s. 3.

Podziękowanie prezesa Oddziału ZBoWiD w Legnicy dla harcerzy 6. Drużyny Harcerskiej przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy za pełnienie wart honorowych na cmentarzu komunalnym, 1972 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Harcerze byli też zaangażowani w wielomiesięczne obchody pięćdziesięciolecia Związku Radzieckiego (1972 r.)⁴⁰⁷, kolejnego ogromnego propagandowego wydarzenia⁴⁰⁸. ZHP przygotował własny program obchodów, w tym międzyszkolny turniej wiedzy pt. „Związek Radziecki – kraj naszych przyjaciół” (quizy, konkursy oraz spotkania z przedstawicielami PGWAR i pionierami)⁴⁰⁹. Rozgrywki ruszyły jeszcze pod koniec 1972 r.⁴¹⁰ Wzięli udział w zbiorce na

kiej, ogłaszali quizy i olimpiady z historii i życia Związku Radzieckiego, nawiązywali „przyjaźnie” z młodzieżą Kraju Rad⁴⁰⁰. Około 700 harcerzy miało okazję odwiedzić żołnierzy radzieckich w ich koszarach⁴⁰¹. Hufiec zorganizował festiwal piosenki radzieckiej⁴⁰². Urządzono wspólne seanse filmowe w kinie, podczas których „Młodzież obdarowywała się upominkami, wymieniała znaczki i emblematy swoich organizacji”⁴⁰³. Łącznie członkowie legnickiego hufca mieli zorganizować z tej okazji 243 imprezy⁴⁰⁴. Jedną z nich były szkolne quizy na temat „Co wiesz o Kraju Rad i Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej?”, współorganizowane z ZMS i szkolnymi kołami przyjaźni Związku Radzieckiego⁴⁰⁵. Nie sposób odnieść wrażenia, że kontakty te, podobnie jak np. organizowane równoległe spotkania polskich i radzieckich kobiet⁴⁰⁶, miały charakter fasadowy i służyły budowaniu propagandowego obrazu „przyjaźni”.

⁴⁰⁰ Z życia ZHP. Harcerstwo..., s. 4.

⁴⁰¹ AChDZHPWr., sygn. 0/15, OCENA działalności programowej..., b.p.

⁴⁰² AChDZHPWr., sygn. 0/90, V Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p.

⁴⁰³ W kinie „Bałtyk”. Pionierzy i harcerze, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJJSWDOB), nr 57 z 8 III 1967, s. 3.

⁴⁰⁴ Ibidem. Zob. także: Reporter relacjonuje, „Wiadomości”, nr 37 z 15–21 IX 1967, s. 2.

⁴⁰⁵ Obchody 50 rocznicy Rewolucji Październikowej, „Wiadomości”, nr 43 z 27 X–2 XI 1967, s. 2.

⁴⁰⁶ M. Kubasik, Liga Kobiet w Legnicy w latach 1946–1989. Wybrane zagadnienia, „Legnicki Almanach” 2021 (t. 3), s. 128.

⁴⁰⁷ Zob. 50 lat Związku Radzieckiego. Wieczornice i spotkania przyjaciół, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 225 z 21 IX 1972, s. 8.

⁴⁰⁸ Więcej o programie obchodów w kontekście Legnicy: M. Kubasik, Wokół budowy pomnika Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w Legnicy (1972–1973), „Legnicki Almanach” 2020 (t. 2), s. 82–87.

⁴⁰⁹ Bogaty program złotego jubileuszu, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 243 z 12 X 1972, s. 6.

⁴¹⁰ Proponujemy informujemy, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 266 z 8 XI 1972, s. 4.

Spotkanie kunickich harcerzy z radzieckimi pionierami (w środku stoi ich opiekun Kazimierz Pleśniak), 1970 r. Archiwum Szkoły Podstawowej w Kunicach

pomnik Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (akcja „Pomnik”)⁴¹¹ – ostatecznie projekt nie został zrealizowany⁴¹². Młodzież w harcerskich mundurach była również obecna w trakcie obchodów trzydziestolecia Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa⁴¹³.

Harcerze byli także wykorzystywani do działań pomocniczych przy organizowanych przez komunistów wyborach⁴¹⁴. Przykładowo, w okresie przedwyborczym „(...) chodząc po domach przypominali o obowiązku sprawdzania list wyborczych”⁴¹⁵. Z kolei w dniu wyborów pełnili m.in. warty przy urnach⁴¹⁶. W 1969 r., wzorując się na dorosłych, przeprowadzono również wybory do młodzieżowych rad narodowych⁴¹⁷.

⁴¹¹ *Harcerska akcja „Pomnik” – zakończona*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDB), nr 58 z 9 III 1973, s. 4; AHZHPL, Kronika Hufca ZHP..., b.p. W kronice zuchowskiej ze Szkoły Podstawowej nr 19 zapisano: „Nasza drużyna wzięła udział w akcji Pomnik. Za sprzedane butelki uzyskaliśmy 120 zł i 20 gr, które przekazaliśmy na budowę Pomnika Przyjaźni w naszym mieście”, zob. ASP19, sygn. 1/4, Kronika drużyny zuchowej..., b.p.

⁴¹² Więcej na ten temat: M. Kubasik, *Wokół budowy pomnika...*, s. 87–97.

⁴¹³ *W dowód sympatii*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJBWPS), nr 238 z 10 X 1974, s. 8.

⁴¹⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/90, V Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p. Szerzej o aktywności harcerzy w okresie kampanii wyborczych: AChDZHPWr., sygn. 2/121, Ocena udziału harcerstwa w kampanii przedwyborczej i wyborczej (b.d.), b.p.; *ibidem*, Informacja o udziale Dolnośląskiej Organizacji ZHP w kampanii wyborczej do Sejmu PRL (4 III 1972 r.), b.p.; AHZHPL, Kronika Drużyny Czerwonych..., b.p.

⁴¹⁵ APL, PPRNL, sygn. 977, Sprawozdanie opisowe z całorocznej pracy dydaktyczno-wychowawczej w roku szkolnym 1964/65 (28 VI 1965 r.), b.p.; AHZHPL, Kronika Hufca ZHP..., b.p. „Sprawdzanie list wyborczych to zadanie każdego obywatela PRL. Nasza drużyna ma za zadanie pomóc w tej czynności obwodowi wyborczemu nr 7 w Legnicy, który mieści się przy ulicy Pstrowskiego. Harcerki bardzo dobrze spisały się, ponieważ nasz obwód zajął I miejsce w sprawdzaniu list wyborczych”, zob. ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.

⁴¹⁶ ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.; ASP19, sygn. 1/9, Kronika harcerska 1974/77, b.p.

⁴¹⁷ *Harcerskie inicjatywy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 93 z 21 IV 1969, s. 5.

3.4.2. Między ideologią, nauką i... dobrą zabawą. Funkcjonowanie legnickiego harcerstwa w latach 1957–1975

Głównym miejscem działania harcerzy były oczywiście szkoły. Drużyny harcerskie uznawano za najaktywniejsze organizacje funkcjonujące przy tych placówkach⁴¹⁸. Jak zresztą pisano, ich działalność „(...) jest nieodzowna w działalności wychowawczej”⁴¹⁹ oraz, że „(...) pomaga wychowywać wartościowych obywateli”⁴²⁰. W 1960 r. wicekurator oświatowy mówił na II zjeździe Chorągwi Dolnośląskiej, że:

„(...) szkoła i drużyna harcerska stanowią (...) organiczną całość, która spełnia (...) wyraźnie określone zadania wychowawcze. Trudno sobie uzmysłowić, aby drużyna harcerska nie była powiązana ściśle z kierunkiem działalności szkoły, w szczególności z zagadnieniami wychowawczymi. Szkoła widzi w drużynie harcerskiej (...) ważnego sojusznika, z którym wspólnie ma realizować duże zadania wychowawcze”⁴²¹.

Uroczystość złożenia przysięgi harcerskiej w Wądrożu Wielkim, początek lat 70. XX w. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

⁴¹⁸ APL, PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z wizytacji..., k. 147; *ibidem*, Sprawozdanie z wizytacji..., k. 329; APL, PPRNL, sygn. 981, Sprawozdanie z wyników klasyfikacji za I-szy okres roku szkolnego 1959/60 oraz z pracy wychowawczej szkoły nr 11, b.p.

⁴¹⁹ APL, PPRNL, sygn. 1039, Pismo do kierownika Szkoły Podstawowej w Rui (31 I 1964 r.), k. 206.

⁴²⁰ H.S.I. [Harcerska Służba Informacyjna], *U naszych pociech. Głos ma ZHP*, „Wiadomości Legnickie”, nr 5 z 5–10 II 1960, s. 4.

⁴²¹ AChDZHPWr., sygn. 0/75, Stenogram dyskusji na II Zjeździe Chorągwi Dolnośląskiej Związku Harcerstwa Polskiego w dniu 20 i 21 II 1969 r. we Wrocławiu, b.p.

Ważnym wydarzeniem w życiu każdego harcerza była uroczystość przyrzeczenia harcerskiego. Towarzyszyły jej występy artystyczne, zabawy⁴²². W jednej z kronik szkolnych opisano jak wyglądała taka uroczystość (1968 r.):

„Wielka uroczystość w naszej szkole. Od samego rana wśród granatowych ubiorów uczniów przewijają się przyjemne, szare i zielone mundury harcerek i harcerzy. Migają pomarańczowo-zielone chusty. Wreszcie po pięciu lekcjach, ustawieni w czwórki, udaliśmy się do Młodzieżowego Domu Kultury. Tego dnia [o]czek[iw]aliśmy wszyscy z utęsknieniem i niecierpliwością (...). Był to dzień przyrzeczenia harcerskiego w naszej szkole. Przystępowało do niego ok. 140 osób. W auli Domu Kultury harcerze ustawili się w cztery szeregi pod sceną. Grono nauczycieli i Komenda Hufca usiedli naprzeciw nich. Tuż za nimi umieszcili się rodzice i pozostali uczniowie naszej szkoły. Uroczystość rozpoczęliśmy raportem. Zastępowi zameldowali dh. podharc mistrz[owi:] zastępy gotowe do przyrzeczenia. Z kolei dh. złożyła raport komendantowi Hufca. W chwilę później dh. Skotarczuk przywitał nas ciepłym przemówieniem. Powiedział nam o celach ZHP i o obowiązkach jakie czekają przyszłych harcerzy. Na komendę dh. szczepowego wystąpił poczet sztandarowy i osoby przyrzekające na sztandar (...). Nagle w ciszy rozległy się słowa dźwięczne, mocne, wydane z wielu piersi (...). Po przyrzeczeniu otrzymaliśmy krzyże i książeczki harcerskie. Od tej pory staliśmy się harcerzami”⁴²³.

Podejmowano się z tej okazji niekiedy także specjalnych zadań⁴²⁴.

Członkowie ZHP angażowali się we wszelkie imprezy i uroczystości szkolne⁴²⁵ oraz państwowe⁴²⁶. Reprezentowali szkoły na zewnątrz, które wysyłały delegacje harcerskie na najróżniejsze uroczystości (np. Dzień Kolejarza w Teatrze Miejskim, 1971 r.)⁴²⁷. Odwiedzali lokalne

⁴²² Np. *Reporter relacjonuje. Przyrzeczenie harcerskie*, „Wiadomości”, nr 14 z 7–13 V 1967, s. 2; *Uroczysty apel w „samochodówce”*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWPB), nr 264 z 6 XI 1973, s. 4.

⁴²³ ASP1, sygn. 4/1, Kronika 1966–1974, b.p. Z kolei w kronice z „dziewiętnastki” zapisano: „W dniu 26.III.1973 r. odbyło się (...) uroczyste przyrzeczenie harcerzy. Każdy w tej chwili był bardzo stremowany, bo przecież jest to jednak wielka chwila dla harcerza. Po uroczystym »przyrzekam« druhom i druhomom rozdano krzyże harcerskie. Wszyscy oczywiście musieli je oglądać ze wszystkich stron i dopiero przypiąć do bluzy. Potem poczęstowano harcerzami pączkami, (...) odśpiewano kilka znanych piosenek harcerskich”, zob. ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p. Zob. także: AIILOL, Kronika szkoły z lat 1967–1976, b.p.

⁴²⁴ ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.

⁴²⁵ Np. APL, PPRNL, sygn. 975, Sprawozdanie z wizytacji Szkoły Podstawowej nr 4 w Legnicy dokonanej przez z[astęp]cę Inspektora Szkolnego ob. Mariana Wysockiego w dniach 16, 17, 18, 19, 23, 26, 28, 31 XII [1965 r.] i 1, 4 IV 1966 r., b.p.; APL, PPRNL, sygn. 1009, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytej w dniu 26 VI 1965 r., b.p.; ASP19, sygn. 1/4, Kronika drużyny zuchowej..., b.p.

⁴²⁶ APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie z pracy organizacji szkolnych (2 VII 1964 r.), b.p.

⁴²⁷ ASP1, sygn. 4/1, Kronika 1966–1974, b.p.

zakłady pracy⁴²⁸. Wszystko to łączono z indoktrynacją i nie ma co ukrywać, że ułamek komunistycznej ideologii udałooby się odnaleźć praktycznie w każdym z działań drużyn ZHP. Nie można jednak sprowadzać tego problemu do tak jednostronnego opisu.

Na gruncie szkolnym harcerze organizowali zabawy, bale, wieczornice, kominki harcerskie oraz seanse filmowe⁴²⁹. Przygotowywano też konkursy dla młodszych klas⁴³⁰. Popularnością cieszyły się imprezy andrzejkowe, karnawałowe potańcówki⁴³¹. O zabawie zorganizowanej w lutym 1968 r. w Szkole Podstawowej nr 1 napisano w szkolnej kronice: „(...) zabawa harcerska przy adapterze. Sala balowa ustrojona była bibułkami, stoliki odsunięte zostały pod ścianę i nakryte do podwieczorku. Przyjemnie przygrywała muzyka. Bal odbył się w gabinecie matematycznym. Według harcerskiego obyczaju zabawa rozpoczęła się okrzykiem »Czuwaj!«”⁴³². Było bardzo różnorodnie, a wszystko zależało od pomysłowości oraz inwencji organizatorów, więc bawiono się np. przebierając się w stroje ludowe lub historyczne⁴³³. Młodzież spędzała miło czas oraz integrowała się⁴³⁴. Nie brakowało wystaw szkolnych,

Pamiątkowe zdjęcie drużyny harcerskiej ze Szkoły Podstawowej nr 18 w Legnicy wykonane po uroczystości złożenia przyrzeczenia harcerskiego, początek lat 70. XX w. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

⁴²⁸ ASP19, sygn. 1/4, Kronika drużyny ruchowej..., b.p.; ASP19, sygn. 1/5, Kronika drużyny ruchowej..., b.p.

⁴²⁹ APL, PPRNL, sygn. 976, Podsumowanie pracy dydaktyczno..., b.p.; APL, PPRNL, sygn. 977, Sprawozdanie opisowe kierownika Szkoły Podstawowej nr 6 w Legnicy z całokształtu pracy w roku szkolnym 1961/1962 (30 VI 1962 r.), b.p.; APL, PPRNL, sygn. 982, Sprawozdanie opisowe Szkoły..., b.p.

⁴³⁰ ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.

⁴³¹ *Ibidem*, Kronika 25. drużyny..., b.p.; ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.; ASP19, sygn. 1/9, Kronika harcerska 1974..., b.p.

⁴³² ASP1, sygn. 4/1, Kronika 1966–1974, b.p.

⁴³³ F.H., *Harcerze piszą...*, „Wiadomości Legnickie”, nr 6 z 9–15 II 1962, s. 3.

⁴³⁴ ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.

ale także popularnych wówczas konkursów typu „zgaduj-zgadula” czy gazetek ściennych⁴³⁵. Zapewniali różne atrakcje w czasie szkolnych przerw⁴³⁶. Organizowali zawody⁴³⁷ i szkolenia z zakresu pomocy medycznej⁴³⁸. Byli m.in. współorganizatorami zawodów kartingowych, odbywających się w Technikum Samochodowym⁴³⁹. W dalszym ciągu pomagano słabszym uczniom w nauce (tzw. pogotowie lekcyjne)⁴⁴⁰.

Zapraszano też na biwaki, ogniska oraz wycieczki (rajdy) w okolicach miasta, zarówno piesze, jak i rowerowe⁴⁴¹. Niekiedy z noclegiem pod namiotami⁴⁴². Były one jednymi z najlepiej odbieranych przez młodzież aktywności, które równocześnie doceniały dyrekcje szkół⁴⁴³. W kronice żeńskiej drużyny ze Szkoły Podstawowej nr 1 w Legnicy pod datą 31 maja 1968 r. zapisano:

„Biwak, wreszcie upragniony biwak.

Tego dnia nasza drużyna miała zaplanowany dwudniowy biwak do Pątnowa Legnickiego. Drogę do tej miejscowości odbyliśmy pieszo. Ponieważ zabłądziłyśmy, długo szukałyśmy dogodnego, wyznaczonego uprzednio, miejsca na rozbicie namiotów, aż posłużyła nam piękna polanka otoczona dookoła młodymi sosnami (...).

Było bardzo przyjemnie i wesoło od razu zabraliśmy się do stawiania namiotów. Resztę dnia spędziłyśmy na (...) wędrówkach i (...) rozmowach.

Pogoda była śliczna. W nocy pełniliśmy warty.

Następnego dnia (...). Po śniadaniu udaliśmy się do tutejszej szkoły oglądać – kibicować na zawodach sportowych.

(...) nasza kuchnia (...) przyrządzała smakowity obiad (...). Niektóre warzy-

⁴³⁵ APL, PPRNL, sygn. 982, Sprawozdanie opisowe Szkoły Podstawowej nr 15 w Legnicy za rok szkolny 1961/62, b.p.

⁴³⁶ APL, PPRNL, sygn. 974, Sprawozdanie z całorocznej pracy dydaktyczno-wychowawczej Szkoły Podstawowej nr 3 w Legnicy, za rok szk. [olny] 1962/63, b.p.

⁴³⁷ APL, PPRNL, sygn. 1024, Odpis. Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytej dnia 26 VI 1965 r., b.p.

⁴³⁸ L. Hałko, *„Dziecko! Ty będziesz pracowała na wszystkich działach”* – maszynopis w zbiorach autora.

⁴³⁹ *Kartingi po raz piąty*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 262 z 3 XI 1972, s. 4.

⁴⁴⁰ *Spotkanie nauczycieli-opiekunów drużyn harcerskich*, „Wiadomości Legnickie”, nr 14 z 5–11 IV 1963, s. 6; APL, PPRNL, sygn. 972, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dnia 25 czerwca 1964 r. poświęconego podsumowaniu całorocznej pracy roku szkolnego 1963/64, b.p.

⁴⁴¹ APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie opisowe kierownika..., b.p.; APL, PPRNL, sygn. 978, Sprawozdanie z pracy szkoły za rok szkolny 1962/63, b.p.; APL, PPRNL, sygn. 980, Sprawozdanie z pracy..., b.p.; APL, PPRNL, sygn. 981, Sprawozdanie z całorocznej pracy dydaktyczno-wychowawczej Szkoły Podstawowej nr 11 w Legnicy r. [ok.] szk. [olny] 1963/64, b.p.; APL, PPRNL, sygn. 984, Podsumowanie wyników pracy Szkoły Podstawowej nr 18 w Legnicy, b.p.

⁴⁴² APL, PPRNL, sygn. 976, Sprawozdanie z pracy..., b.p.; H.S.I., *Harcerze sadzą las*, „Wiadomości Legnickie”, nr 23 z 10–16 VI 1960, s. 4. W jednej z kronik szkolnych zapisano: „W dniach 31 V–2 VI [1968 r.] zorganizowała drużyna harcerska biwak (...). Namioty wypożyczyliśmy z Komendy Hufca. Garnki, patelnię i chochlę otrzymaliśmy w kuchni szkolnej, apteczkę od pani higienistki”, zob. ASP1, sygn. 4/1, Kronika 1966–1974, b.p.

⁴⁴³ Np. APL, PPRNL, sygn. 971, Sprawozdanie kierownika Szkoły nr 1 za rok szkolny 1963/1964 (27 VI 1964 r.), k. 268.

wa i ziemniaki (...) kupowałyśmy u gospodarzy. Mieliśmy troszeczkę kłopotu z wodą, ponieważ musieliśmy ją nosić chyba odległości 400 m. Ale to pestka. Po obiedzie zorganizowaliśmy podchody. Chociaż padał deszcz, były udane. Druhenki wróciły z pękami róż (...) i z radosnymi uśmiechami”⁴⁴⁴.

LEGNICKA SPÓŁDZIELNIA MIESZKANIOWA
Legnica, ul. Piekarska 28/30

Komenda Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w L e g n i c y ----- ul. Rosevelta	Telefony centrala 30-54 Konta bankowe NBP O - Legnica 1620-6-216 Bank Inwestycyjny O - Legnica 92-560-1-90

Na pismo z dnia: Zngk Nasz znak **S-0125/24/70** Data **29.01.1970 r.**

Sprawa: **podziękowanie.**

Zarząd Legnickiej Spółdzielni Mieszkaniowej składa
serdeczne podziękowanie Komendzie Hufca a zwłaszcza zastępcy
Komendanta Hufca druhowi Lewandowskiemu - za pomoc w organizowaniu i
prowadzeniu zabawy choinkowej w dniu 28 bm. dla dzieci mieszkańców
domów spółdzielczych.

Dziękujemy drużynie Harcerskiej przy szkole Podstawowej
nr.4 za pomysły, ciekawy i żywy program oraz doskonałe jego
wykonanie, a także za bawienie działwy spółdzielczej.

Dowiadomości

1. CZSBM O/Wrocław
2. Komitet Pow.PZPR - Legnica
3. Powiat.Zarząd ZMS - Legnica

[Signature] **Kierownik Spółdzielni**

[Signature] **Władysław Zdzimtra**

Podziękowanie Legnickiej Spółdzielni Mieszkaniowej dla legnickiego hufca i drużyny przy Szkole Podstawowej nr 4 w Legnicy za pomoc w organizacji zabawy choinkowej, 1970 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Wyruszano też dalej – np. do Książa, Lubięża⁴⁴⁵, Grodzca, Nowego Kościoła⁴⁴⁶, a nawet Poznania⁴⁴⁷. W 1959 r. harcerze z drużyny przy Liceum Pedagogicznym w Legnicy odbyli rajd rowerowy po Dolnym Śląsku – trasę stanowiła wielka pętla rozpoczynająca się i kończąca w Legnicy (przez Złotoryję, Lwówek Śląski, Gryfów Śląski, Świeradów-Zdrój, Jelenią Górę, Bolków, Strzegom i Jawor)⁴⁴⁸. Z kolei zuchy rozbijały swoje biwaki np. w Lasku Złotoryjskim⁴⁴⁹. W „terenach” obchodzono również Święto Pieczonego Ziemniaka, a w okresie zimo-

⁴⁴⁴ ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.

⁴⁴⁵ APL, PPRNL, sygn. 981, Sprawozdanie z całorocznej pracy Szkoły Podstawowej nr 11 w Legnicy – r. ok] szk.[olny] 1962/63, b.p.

⁴⁴⁶ H.S.I, Z życia ZHP. Kierunek: Grodziec, „Wiadomości Legnickie”, nr 25 z 22–28 VI 1962, s. 4; AHZHPL, Kronika Drużyny Czerwonych..., b.p.

⁴⁴⁷ ASP Kunice, Kronika szkoły z..., b.p.

⁴⁴⁸ Archiwum Kuratorium Oświaty we Wrocławiu, sygn. 1150, Kronika Rajdu Kolarskiego Dookoła Śląska. „16 Drużyna Harcerzy” im. Gen. Karola Świerczewskiego przy Liceum Pedagogicznym w Legnicy, czerwiec 1959, b.p.

⁴⁴⁹ *Ibidem*; APL, PPRNL, sygn. 984, Sprawozdanie z działalności Z.H.P. przy Szkole Podstawowej nr 18 w Legnicy, b.p.

wym urządzano kuligi oraz zawody w zjazdach saneczkowych⁴⁵⁰. Apogeum takich wypraw był okres wiosenno-letni. W lipcu 1960 r. w „Wiadomościach Legnickich” pisano: „Któż potrafi oprzeć się czarowi wiosny? Nie oparli mu się i harcerze. Od dwu miesięcy na szosach, polnych drogach, leśnych ścieżkach widać kilkunasto- lub kilkudziesięcioosobowe grupy dziewcząt i chłopców w szarych i zielonych mundurach. Objuczeni, ale roześmiani podróżują czym mogą: autostopem, rowerami, a wreszcie naturalnym, najpewniejszym środkiem lokomocji – na własnych nogach”⁴⁵¹. Początek tego wycieczkowego „sezonu” wyznaczał zaś pierwszy dzień wiosny i tradycyjne topienie Marzanny⁴⁵². W jednej z kronik w 1974 r. zapisano:

„Tego oto dnia zawitała do nas wiosna. Jak przystało na harcerzy musieliśmy ją godnie powitać. Z tej, tak wielkiej okazji, przygotowaliśmy Marzannę – symbol zimy, oraz króla śmiecia, który został uroczyście spalony wraz z Marzannami. Po odnalezieniu upragnionej Wiosny, odśpiewaliśmy kilka harcerskich piosenek na jej cześć. A następnie w radosnym podnieceniu udaliśmy się do domu”⁴⁵³.

Zwycięski zespół w jednym z turniejów harcerskich, początek lat 70. XX w. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

⁴⁵⁰ APL, PPRNL, sygn. 984, Sprawozdanie z działalności Z.H.P...., b.p.; ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.; ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej 1972/75, b.p.; ASP19, sygn. 1/4, Kronika drużyny zuchowej..., b.p.; AHZHPL, Kronika Drużyny Czerwonych..., b.p.

⁴⁵¹ H.S.I, *Na harcerskim szlaku*, „Wiadomości Legnickie”, nr 27 z 8–14 VII 1960, s. 3.

⁴⁵² *Harcerze piszą... Wiosna!*, „Wiadomości Legnickie”, nr 16 z 20–26 IV 1962, s. 1, 4; ASP19, sygn. 1/4, Kronika drużyny zuchowej..., b.p.

⁴⁵³ ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.

Harcerze byli w szkołach środowiskiem aktywnym i zaangażowanym. Drużyny ZHP prowadziły np. szkolne ogródki⁴⁵⁴, organizowały sklepiki szkolne, a także „(...) pomagały szkołom w zawiadamianiu rodziców o zapisie dzieci do szkoły (...)”⁴⁵⁵. Harcerze pełnili „dyżury porządkowe” na terenie swoich szkół⁴⁵⁶. Organizowali szkolne Izby Pamięci Narodowej⁴⁵⁷, m.in. poprzez zbórkę eksponatów⁴⁵⁸.

Na poziomie międzyszkolnym prowadzona była rywalizacja (współzawodnictwo) pomiędzy poszczególnymi szczepami czy drużynami⁴⁵⁹. Dla przykładu, jesienią 1970 r. w Młodzieżowym Domu Kultury odbył się turniej z udziałem drużyn z Technikum Samochodowego, Technikum Budowlanego i Liceum Medycznego⁴⁶⁰. O jego szczegółach opowiedziano na kartach „Gazety Robotniczej”:

„(...) warunkiem wygranej był pośpiech, błyskawiczny refleks, pomysłowość, dowcip i... gadatliwość. Małomówni, nieśmiali – odpadali w przedbiegach.

W ciągu 1 minuty trzeba było m.in. (w około 150 słowach) przedstawić osiągnięcia szczepu, w ciągu 2 minut – wykonać karykaturę szczepowej koleżanki lub kolegi, zaś w 4 minuty – umundurować druha, przypiąć mu odznaki i dystynkcje oraz przyszyć wszystkie sprawności.

Pośpiechu wymagano także od zaproszonych na imprezę dyrektorów szkół, z którymi wywiady na temat pracy szczepów przeprowadzono w ciągu 3 minut.

Jury punktowało ponadto: błyskawicznie wymyślone hasła i dowcipne powitania harcerskie oraz solowe i zespołowe wykonanie piosenek”⁴⁶¹.

Z kolei pod koniec 1972 r. harcerze ze szkół podstawowych brali udział w turnieju „Najaktywniejsi w społeczności i nauce”⁴⁶². To czteretapowe zawody organizowane cyklicznie wraz z MDK dla szczepów, drużyn harcerskich oraz zuchowych o puchar komendanta hufca i nagrodę inspektora szkolnego⁴⁶³. Zwycięzcami zostali harcerze ze Szkoły Podstawowej nr 19.

⁴⁵⁴ APL, PMRNL, sygn. 112, Protokół z kontroli odbytej przez członków Komisji Kultury i Oświaty MRN w Legnicy w dniu 5 IV 1962 r., k. 125.

⁴⁵⁵ APL, PPRNL, sygn. 972, Sprawozdanie opisowe z całorocznej pracy szkoły. Rok szkolny 1959/60, b.p.

⁴⁵⁶ APL, PPRNL, sygn. 985, Sprawozdanie z plenarnego posiedzenia Rady Pedagogicznej w dniach 29 i 30 VI 1964 r., k. 108.

⁴⁵⁷ *Dziełem harcerzy – Izba Pamięci Narodowej*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 118 z 20 V 1970, s. 6; *Dwa kolory mundurów – dwa pokolenia legniczan*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWPB), nr 102 z 1 V 1974, s. 6. W legnickiej „czwórce” zachowała się kronika poświęcona takiemu miejscu, zob. Archiwum Szkoły Podstawowej nr 4 im. Włodzimierza Puchalskiego, Kronika Izby Pamięci Narodowej (b.d.).

⁴⁵⁸ ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.

⁴⁵⁹ APL, PMiPRNL, sygn. 31, Informacja dotycząca spraw..., k. 228; ASP19, sygn. 1/7, Kronika drużyny harcerskiej 1974/76, b.p.; AHZHP, Kronika Hufca ZHP..., b.p.

⁴⁶⁰ *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWSODB), nr 294 z 11 XII 1970, s. 4.

⁴⁶¹ *Z życia ZHP. 150 słów na minutę*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWSODB), nr 2 z 2 I 1971, s. 5.

⁴⁶² *Harcerze „jedyńki” – najlepsi*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 266 z 8 XI 1972, s. 4; *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 272 z 15 XI 1972, s. 4.

⁴⁶³ *Najaktywniejsi w nauce i szkole*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSB), nr 27 z 1 II 1973, s. 6. Zob. także: ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.

W ich kronice można przeczytać: „Uff już koniec. Nareszcie możemy spokojnie odetchnąć, finał turnieju mamy już za sobą. Było to dla nas wielkie przeżycie, bo przecież to nie jest bagatela. A do tego wielkie zwycięstwo i oczywiście radość całej drużyny. Otrzymaliśmy puchar, z którym szliśmy przez ulice z dumą wspominając przeżycia z turnieju”⁴⁶⁴. Wiele z nich poruszało tematy polityczne, jak w 1974 r., kiedy odbył się turniej, gdzie tematem przewodnim było trzydziestolecie PRL⁴⁶⁵.

Jeden z zespołów biorących udział w I Festiwalu Ognisk Harcerskich (21–22 kwietnia 1971 r.). W kronice Hufca ZHP w Legnicy zapisano: „Do festiwalu zostało zgłoszonych 13 drużyn. Prezentowane programy obejmowały kategorie: chóry, zesp.[oły] wokalne, taneczno-wok.[alne], teatry poezji, estrady, kabarety”. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Ważną rolę w codziennym funkcjonowaniu szeregów ZHP odgrywały gry terenowe. Niektóre z nich miały dosyć spektakularny charakter, a młodym ludziom kibicowali przedstawiciele lokalnych władz. Wiosną 1959 r. obszerną relację z takiej akcji zamieszczono w „Wiadomościach Legnickich”:

„Rozpoczęło się (...) na ul. Jordana w Legnicy. Zbiórka, raport i podział na trzy grupy. Pierwsza i druga – szkoły podstawowe, trzecia – szkoły średnie. Starsi grup i drużynowi otrzymali zadania. (...) będzie [to] całodzienna gra terenowa, składająca się z czterech etapów. Pierwszy – to marsz rozpoznawczy po wyznaczonej trasie w[edł]u g mapy, odszukanie ciekawego człowieka i zrobienie dobrego czynu społecznego.

⁴⁶⁴ ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.

⁴⁶⁵ *Zwyciężyli harcerze ze Śpalonej*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. DLJSWPB), nr 103 z 2 V 1974, s. 8.

Każdej grupie dano kilka map, kompas, lornetki i radiostację (...). Przed wyruszeniem jeszcze nastraszone nas, że będzie trudno, daleko, trzeba wysiłku, kto nie podał niech wystąpi... Nikt nie wystąpił. Dodano przytem, że czeka nas wiele emocji, atrakcji i rozrywki, a hasłem dnia jest: »ruch, śpiew i śmiech«. Grupa najmłodsza miała trasę 6 km przez Jaszków. Druga 7 km przez Lipce, a trzecia najstarsza – 8 km przez Ulesie. W czasie marszu utrzymujemy łączność radiostacją ze sztabem, przekazując meldunki i swoje położenie. »Rampa, rampa tu Widok, słyszę Was bardzo dobrze, znajdujemy się w 7478 d. tu Widok, odbiór«. Za chwilę otrzymaliśmy ze »sztabu« radiogram przekazany alfabetem Morsa. Musieliśmy go odczytać i tak samo dać odpowiedź. W miejscowości Ulesie znaleźliśmy »ciekawego człowieka« – był to najstarszy mieszkaniec, z którym przeprowadziliśmy rozeznanie wsi. Potem drużyny rozeszły się na pewien czas po wsi. Każda pomagała ludności jak mogła. Drużyna pielęgniarzek udzieliła pierwszej pomocy chorym i skaleczonym. Druhowie skopali ogródek pewnej babci, która nie wiedziała jak im dziękować.

Druhny zaopiekowały się dziećmi chorych i słabych matek. W innych grupach podobnie czyniono dobre uczynki. Nawet najmłodsza grupa pomagała robotnikom PGR-u, a druhny doily krowy. Ale czas był ograniczony i musieliśmy iść dalej. (...) doszliśmy na strzelnicę.

(...) każda drużyna z grupy wystawiła pięcioosobowy patrol. Krótkie, lecz dobitne objaśnienia druha podchorążego i pierwszy patrol rusza naprzód... Patrzymy – dowódca ma pistolet maszynowy, a reszta karabinki. Biegną. Nagle z boku wybucha czarny dym. Teren skażony. Na moment w dymie nie widać ich. Są... biegną dalej – szybciej, bo to na czas. Zdejmują w ruchu maski (...). Teraz znów przekładają karabinki do lewej ręki i rzucają granaty ćwiczebne (...). Przeskakują rów i zatrzymują się na linii wyjściowej do strzelania (...)

Po strzelaniu znowu coś nowego. Dowódca patrolu otrzymał kartkę z zadaniem: - azymut 280° odl.[egłość] 1200 m, drugi kierunek 3° odl.[egłość] 500 m. (...)»⁴⁶⁶.

Legniccy harcerze brali udział w alertach Naczelnika ZHP⁴⁶⁷. Miały one dwojakie znaczenie, bo z jednej strony stanowiły atrakcyjną zabawę dla harcerzy, lecz z drugiej posiadały w sobie również pierwiastek ideologii i propagandy. Nie bez powodu zaliczano je zresztą do zadań ideowo-wychowawczych⁴⁶⁸.

⁴⁶⁶ F.S., *Harcerze wyruszyli w...*, s. 5.

⁴⁶⁷ Centralną akcją programową ZHP, zobowiązującą wszystkich harcerzy i instruktorów do wykonania określonych zadań, ogłaszano wtedy, gdy miały zaistnieć ważne potrzeby społeczne, zob. *Leksykon harcerstwa*, red. O. Pietkiewicz, Warszawa 1988, s. 21. Pierwszy alert ogłoszono w 1965 r., zob. K. Pawluczuk, *Gdańskie materiały I alertu Naczelnika Związku Harcerstwa Polskiego w zasobie archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Zarys problematyki akcji i próba jej analizy*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2024 (nr 17), s. 47 i n.

⁴⁶⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/15, Ocena działalności programowo..., b.p.

MIEJSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO KOMUNIKACYJNE
W LEGNICY, UL. HIBNERA 2

KONTO BANKOWE: RACHUNEK ROZLICZENIOWY W NBP O/M W LEGNICY 1620-6-213

TELEFONY: Centrala 30-86, 87 ul. Hibnera 2 Dyrektor 28-05 Dyspozytor 27-21 Półk. kontrolny 27-88 ul. Dworcowa	Nazw znak: _____ Dotyczy: _____	Legnica, dnia 12.10. 1972 r. Komenda Hufca <u>Legnica</u> Dyrekcja Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w Legnicy, zawiadamia, że uczniowie Technikum Samochodowego będący członkami 12 Drużyny Harcerskiej MSR im. Tadeusza Kościuszki pomogli w zorganizowaniu i przeprowadzeniu międzyszakładowej spartakiady sportowej, która odbyła się dn. 8.10.1972 r. na stadionie legnickim. Wkład w organizację i przeprowadzenie spartakiady wynosi 100 godzin.

23 PA7 1972

Podziękowanie Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w Legnicy dla członków 12. Drużyny Harcerskiej MSR im. T. Kościuszki przy Technikum Samochodowym w Legnicy za pomoc w zorganizowaniu i przeprowadzeniu międzyszakładowej spartakiady sportowej, 1972 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

W 1969 r. przechwalano się, że w III i IV alercie wzięły udział wszystkie drużyny⁴⁶⁹. Z kolei w 1973 r. przeprowadzono takowy pod tytułem „Hasło Lenino – odzew 30” (IX alert)⁴⁷⁰:

„Realizacja alertowych zadań trwała 3 dni. W ich zakres wchodziły m.in. uroczyste szkolne apele, festyny sprawnościowo-obronne, spotkania z kombatan-tami i żołnierzami LWP, z rodzicami synów odbywających obowiązkową służ-bę wojskową, społeczny czyn alertowy. Członkowie 80 drużyn, 100 harcerskich i 80 drużyn Harcerskiej Służby Polsce Socjalistycznej – porządkowali i upięk-szali miejsca pamięci narodowej, tereny szkół, aleję Podchorążych. Podjęto też zbiórkę oraz drobne prace zarobkowe, z których dochód przekazany będzie na Centrum Zdrowia Dziecka”⁴⁷¹.

⁴⁶⁹ *Ibidem*, OCENA działalności programowej..., b.p. Głównymi zadaniami IV alertu były: zbiórka na Pomnik Centrum Zdrowia Dziecka, czynny społeczny, organizowanie 9 maja tzw. Apeli Zwycięstwa w szkołach, zaciągnięcie wart honorowych, zorganizowanie ogniska i spotkanie z kombatan-tem, zob. ASP1, sygn. 4/1, Kronika 1966–1974, b.p.

⁴⁷⁰ Inne alerty z tego okresu: I Alert: Harcerski zwiad wiosenny (1965 r.), II Alert: Harcerski zwiad tysiąclecia (1966 r.), III Alert: Harcerska próba sprawności (1967 r.), IV Alert: Harcerstwo bohaterskim dzieciom polskim (1968 r.), V Alert: Harcerstwo ludziom 25-lecia PRL (1969 r.), VI Alert: Alert zwycięstwa (1970 r.), VII Alert: Naszej biało-czerwonej (1971 r.), VIII Alert: Sprawni i zdrowi – dziś i jutro (1972 r.), Alert X: Nasz dom – Polska Ludowa (1974 r.) i Alert XI: Kierunek zwycięstwo (1975 r.).

⁴⁷¹ *Hasło Lenino – odzew 30*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDS), nr 225 z 21 IX 1973, s. 4. Zob. także: ASP Kunice, Kronika Drużyny Zuchowej..., b.p.

Wykonywanie poszczególnych zadań posiadało jednocześnie element rywalizacji⁴⁷². Zakończenie każdej z takich akcji miało uroczysty charakter. W 1975 r. opisano takie wydarzenie w Szkole Podstawowej nr 19: „W obecności przedstawiciela Oddziału ZBoWiD (...) dyrektora szkoły (...), przedstawicieli Hufca ZHP i grona nauczycielskiego odczytano meldunek o wykonaniu podjętych zadań. (...) Następnie 60 zuchów złożyło uroczyście obietnicę zuchową otrzymując legitymacje i znaczki”⁴⁷³.

Jak czytamy w kronice: „W dniach 29.04.73 r. i 13.05.73 r. harcerze, zuchy i instruktorzy pracowali społecznie przy porządkowaniu i upiększaniu miasta i powiatu”, 1973 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Wiele informacji o funkcjonowaniu ówczesnego harcerstwa można znaleźć w sprawozdaniach poszczególnych drużyn. W sprawozdaniu drużyny ZHP w Szkole Podstawowej nr 18 w Legnicy z 1964 r. chwalono zwłaszcza dziewczęta:

„Najlepiej i najatrakcyjniej pracowała drużyna zuchowa dziewcząt prowadzona przez Elę Zawalską, która pracę swą traktowała bardzo poważnie. Zbiórki przygotowane i przeprowadzone przez nią były bardzo przemyślane. Prócz zbiorów w szkole organizowała szereg zabaw i uroczystości, jak: powitanie wiosny, Dzień Zucha, Wieczór Świątojański.

Dużą pomysłowością charakteryzowała się praca drużyny żeńskiej. Drużyna ta bardzo aktywnie uczęszczała na zbiórki. Włączyła się wspólnie z zespołem artystycznym (...) do obchodów Dni Legnicy oraz wzięła udział w uroczystości na-

⁴⁷² ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.

⁴⁷³ Wycinek: *Uroczysty apel w szkole nr 19*, [w:] ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.

dania Komendzie Hufca imienia Bohaterów KBW dając część artystyczną (...). Harcerki brały czynny udział w organizowaniu harcówki, odśnieżaniu terenu obok szkoły oraz przygotowaniu zabawy dla rodziców (...)»⁴⁷⁴.

Tak natomiast opisywano w 1966 r. działalność harcerzy ze Szkoły Podstawowej nr 5 w Legnicy:

„(...) harcerze wzięli udział w ogólnopolskiej sztafecie poświęconej bezpieczeństwu na drogach publicznych. Drużyna pracowała pod hasłem Tysiąclecia Państwa Polskiego i więzi z zakładami pracy. Do ciekawych imprez zorganizowanych przez OH należy zaliczyć wieczornice w rocznicę »Wojska Polskiego«, »Święta Górnika«, »Dnia Kobiet«, »Święta 1 Maja«, »Dnia Matki«. Harcerze naszej szkoły wzięli udział w turnieju »Tysiąclecia« zorganizowanym przez Komendę Hufca. (...). W okresie wiosennym organizowano wiele wycieczek i ciekawych imprez jak turniej »Raz na tysiąc lat«, zdobywano sprawności. Obie drużyny wzięły udział w pochodzie 1-Majowym oraz w powitaniu sztafety i złożenia uroczystego ślubowania na stadionie⁴⁷⁵. W związku z M.D.D. [Międzynarodowy Dzień Dziecka – M.Ż.] zorganizowano wycieczki nad jezioro [w] Rzeszotar[ach]. Na okres letni zaplanowano zorganizowanie lata zuchowego dla dzieci pozostających w Legnicy»⁴⁷⁶.

W tym samym roku w Szkole Podstawowej nr 7 w Legnicy aktywność drużyn ZHP w zakresie imprez i uroczystości ujęto w formie kalendarium:

„1 września – uroczyste rozpoczęcie roku harcerskiego i zuchowego.
12 października – Dzień Wojska Polskiego.
1 listopada – Święto Zmarłych (porządkowanie grobów i pełnienie straży wraz z wojskiem).
7 listopada – Rocznica Wielkiej Rewolucji Październikowej (uroczysta zbiórka).
15 listopada – z okazji wykopów – »Święto Pieczonego Ziemniaka«.
29 listopada – »andrzejki« – zabawa z wróżbami.
Styczeń: udział harcerzy w zabawie noworocznej – bal historyczny.
15 stycznia – Turniej pt. »Raz na 1000-lat« (...).
21 marca – »Pierwszy Dzień Wiosny« – topienie Marzanny (uroczystość nad Kaczawą.

⁴⁷⁴ APL, PPRNL, sygn. 984, Sprawozdanie z działalności Związku..., b.p.

⁴⁷⁵ Wiosną 1966 r. z okazji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego został zorganizowany przejazd kolumn pojazdów przez kraj (cztery trasy) – całe przedsięwzięcie nazwano Sztafetą Tysiąclecia. W miejscowościach na jej trasie organizowano szereg imprez, występów i zawodów. Dochodziło też do uroczystych apeli, w czasie których meldowano m.in. wykonanie powziętych z tej okazji czynów. Sztafeta zawitała m.in. do Legnicy, zob. *W niedzielę witamy Sztafetę Tysiąclecia*, „Wiadomości”, nr 18 z 6–12 V 1966, s. 2.

⁴⁷⁶ APL, PPRNL, sygn. 976, Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej w dniu 24 VI 1966 r. poświęcony podsumowaniu pracy w roku szkolnym 1965/66 (27 VI 1966 r.), b.p.

1 maja – Święto Pracy (...).

Harcerze i zuchy w czasie trwającego »Alertu« 26 IV–6 V realizowali kampanię »Więź«:

- a) z ludźmi pracy (spotkanie z przodownikami pracy),
- b) z nowoczesną techniką (przegląd ciekawych czasopism),
- c) z zakładami produkcyjnymi (wycieczka do Fabryki Fortepianów i Pianin w Legnicy).

15 maja – drużyny witały Sztafetę 1000-lecia.

18 maja – drużyna harcerska zorganizowała wycieczkę historyczną do Leg.[nickiego] Pola, gdzie przeprowadzono przyrzeczenie (...).

(...)

W czasie trwających »Dni Legnicy« urządziliśmy bieg harcerski dla drużyny pod hasłem: »Nasze miasto w świetle«. Harcerze i zuchy uczestniczyli w żaknadzie.

21 czerwca – »Noc Kupały« – harcerze zorganizowali biwak⁴⁷⁷.

Harcerstwo działało prężnie w szkołach średnich. W 1962 r. o działalności harcerek z I Liceum Ogólnokształcącego pisano:

„W m-cach zimowych życie drużyny skupiło się wokół teatrzyku kukielkowego, który przejawiał dosyć ożywioną działalność. Zespół kukielkowy dał szereg przedstawień lalkowych dla dzieci ze szpitala dziecięcego oraz dla dzieci służby zdrowia. Inną formą pracy drużyny były »kominki harcerskie« organizowane wspólnie z drużyną harcerską Technikum Samochodowego. Dla młodszych harcerek organizowano wieczory bajek. W dniu 1.6.b.r. drużyna zorganizowała w ogródku jordanowskim festyn dla dzieci. Przez dwa ostatnie miesiące trwały intensywne przygotowania drużyny do obozu harcerskiego w Sosnowce, (...). W czasie trwania obozu drużyna ma zamiar w ramach czynu społecznego przepracować parę dni na żniwach⁴⁷⁸.

ZHP funkcjonował też przy placówkach przyzakładowych, jak np. szkoła kolejowa przy ul. Łąkowej (drużyna nr 60, drużynowy Ludwik Bałowski). W 1967 r. opisano krótko jej działalność:

„W szkole przy Lokomotywni w Legnicy drużyna harcerska bierze czynny udział w pracach Domu Kultury, który z kolei przygotowuje cykl prelekcji np. »Ukształtowanie postawy młodego człowieka«, »Grzeczność na co dzień« oraz szereg innych prelekcji na tematy inne nie ujęte cyklicznie, o których młodzież nie ma możliwości dowiedzieć się w szkole. Ponadto harcerze korzystają i biorą

⁴⁷⁷ APL, PPRNL, sygn. 978, Sprawozdanie z pracy..., b.p.

⁴⁷⁸ APWr., PWRNWr., sygn. XVII/58, Protokół z plenarnego..., k. 128.

udział w spotkaniach autorskich z zasłużonymi ludźmi, oglądają filmy oświatowe, które są wyświetlane w Domu Kultury [„Kolejarz”] raz w tygodniu”⁴⁷⁹.

Zajęcia praktyczne przy radiostacji, b.d. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Nieodłączny element wychowywania harcerzy stanowiła działalność kulturalna⁴⁸⁰. Dlatego organizowano m.in. harcerskie zespoły artystyczne⁴⁸¹, które przygotowywały występy dla innych uczniów⁴⁸², ale także na lokalne uroczystości i święta⁴⁸³. Najlepsze z nich reprezentowały hufiec na harcerskich festiwalach⁴⁸⁴. W 1973 r. ośmioosobowy zespół wokально-muzyczny „Hazard” (wspólny projekt hufca i MDK) odniósł sukces na zgrupowaniu Komendy Głównej ZHP we Fromborku i w nagrodę ruszył w tournée po Związku Radzieckim⁴⁸⁵. Dobrą okazją do przeglądu lokalnych zespołów były hufcowe festiwale ognisk harcerskich:

⁴⁷⁹ APWr., Związek Zawodowy Kolejarzy – Zarząd Okręgu we Wrocławiu 1945–1973, sygn. 63, Informacja z oceny realizacji wytycznych CRZZ w sprawie organizacji drużyn harcerskich w zasadniczych kolejowych szkołach zawodowych, b.p.

⁴⁸⁰ AChDZHPWr., sygn. 2/121, Informacja o działalności kulturalnej na terenie Chorągwi Dolnośląskiej (marzec 1969 r.), b.p. W przywołanym dokumencie znajduje się informacja o istnieniu czegoś takiego, jak „szczęp artystyczny z Legnicy”, aczkolwiek brak innych informacji na ten temat.

⁴⁸¹ APL, PPRNL, sygn. 971, Sprawozdanie z wizytacji..., k. 329.

⁴⁸² APL, PPRNL, sygn. 978, Sprawozdanie Szkoły Podstawowej..., b.p.; APL, PPRNL, sygn. 982, Sprawozdanie opisowe Szkoły..., b.p.; ASP Kunice, Kronika Drużyny Zuchowej..., b.p.

⁴⁸³ APL, PPRNL, sygn. 974, Sprawozdanie z całorocznej pracy dydaktyczno-wychowawczej Szkoły Podstawowej nr 3 w Legnicy za rok szkolny 1963/64 (1 VII 1964 r.), b.p.

⁴⁸⁴ *Festiwal ognisk harcerskich*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDB), nr 117 z 18 V 1973, s. 4.

⁴⁸⁵ *Legnicy harcerze koncertują w Moskwie, Kijowie i Odessie*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. PDSJSWSPDB), nr 197 z 20 VIII 1973, s. 5.

„V Festiwal Ognisk Harcerskich Komendy Hufca ZHP w Legnicy zorganizowany z okazji Dnia Zwycięstwa w Młodzieżowym Domu Kultury okazał się interesującą imprezą zarówno ze względu na wysoki poziom artystyczny, jak i ciekawie zaaranżowane propozycje repertuarowe występujących zespołów i solistów. Wśród zespołów śpiewaczych najlepszy okazał się chór pod dyрекcją Marii Sycz, a w grupie zespołów słowno-muzycznych – »Motyle« z Szkoły nr 5, którego opiekunką jest Lucyna Rymarczuk. Z grup wokalnych bezkonkurencyjne okazały się »Małgośki« z Szkoły nr 3 – zdobywczyń m.in. pierwszego miejsca w Wojewódzkim Konkursie Piosenki Radzieckiej dla Szkół Podstawowych pn. »Młode głosy«. Wśród zespołów teatralnych najwyżej ocenieni zostali uczniowie Szkoły nr 19 (opiekun Maria Miszko). Z tej samej szkoły najlepszy okazał się również teatrzyk kukiełek, który prowadzi Barbara Dutkiewicz⁴⁸⁶. Z zespołów wokalo-instrumentalnych najwięcej uznania (...) zdobyła grupa »HAIW« z Technikum Samochodowego. Najlepszą solistką V festiwalu uznano Ewę Sielicką uczennicę I Liceum Ogólnokształcącego⁴⁸⁷.

Zdarzało się, że służyli lokalnej społeczności i odwiedzali np. lokalne kluby seniora, jak w lutym 1969 r., gdy harcerze i zuchy z Kunicy zapewnili „(...) bardzo miłe popołudnie urozmaicone recytacjami, występami akordeonistów, tańcami” członkom klubu seniora przy ul. Wrocławskiej⁴⁸⁸. Nie była to pierwsza tego typu akcja w wykonaniu kunickich struktur ZHP⁴⁸⁹.

Wśród zespołów artystycznych ZHP wyróżniał się m.in. wspomniany już chór harcerski przy Szkole Podstawowej nr 1 w Legnicy, prowadzony przez Marię Sycz⁴⁹⁰. Nie tylko uświetniał uroczystości szkolne (niekiedy określano ich mianem „Harcerskiego Zespołu Estradowego”⁴⁹¹) lub miejskie (np. występ w teatrze z okazji trzeciej rocznicy nadania hufcowi imienia Bohaterów KBW w 1969 r.⁴⁹²), ale odnosił szereg sukcesów na scenie lokalnej oraz wojewódzkiej (w 1969 r. wygrał eliminacje powiatowe międzyszkolne zespołów artystycznych, a w eliminacjach wojewódzkich otrzymał nagrodę specjalną)⁴⁹³. Podobne sukcesy odnosił regularnie (w 1973 r. wygrał także eliminacje wojewódzkie), a w 1970 r. stał się jednym

⁴⁸⁶ Tytuły dwóch pierwszych przedstawień: „O strasliwym smoku i dzielnym szewczyku, pięknej królowie i królu Gwoźdźniku” i „O krasnoludkach i sierotce Marysi”, zob. ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.

⁴⁸⁷ *Notatnik kulturalny. Dobry poziom i ambitny repertuar*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. JSWPB), nr 110 z 15 V 1975, s. 8.

⁴⁸⁸ *Uśmiech za uśmiech*, „Gazeta Robotnicza” (LSWODB), nr 34 z 10 II 1969, s. 5.

⁴⁸⁹ ASP Kunice, Kronika szkoły z..., b.p.

⁴⁹⁰ *Sztandar dla pierwszej legnickiej szkoły*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 43 z 20 II 1970, s. 4.

⁴⁹¹ ASP1, sygn. 4/3, Kronika Szkoły Podstawowej nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich w Legnicy 1973–1983, b.p.

⁴⁹² ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.

⁴⁹³ ASP1, sygn. 4/1, Kronika 1966–1974, b.p.

z „bohaterów” reportażu o Legnicy nakręconym przez Telewizję Polską⁴⁹⁴. W tym samym roku zespół wystąpił na czwartej edycji Dolnośląskiego Turnieju Chórów „Legnica Cantat” (2–7 czerwca)⁴⁹⁵. 5 czerwca o godzinie 18 na scenie legnickiego teatru dzieci oraz ich opiekunka zaprezentowali pięć utworów:

- G. da Palestrina – „Vide Domine”
- Constantini – „Confitemini Domino”
- I. Pfeiffer – „Kępa, kierz”
- I. Pfeiffer – „Matusiu moja”
- M. Zawadzki – „Grób nieznanego żołnierza”⁴⁹⁶.

Chór harcerski Szkoły Podstawowej nr 1 w Legnicy pod kierownictwem Marii Sycz w trakcie występu na Legnica Cantat 4 w 1970 r. Zbiory Muzeum Miedzi w Legnicy

Harczerze-chórzysci z jedynki wystąpili na następnej edycji tej imprezy (6 czerwca 1972 r.)⁴⁹⁷. Zdobyli jedną z nagród, a ponadto kilka dni później odwiedziła ich kompozytorka Irena Pfeiffer (1912–1996), której utwory chór zaprezentował 6 czerwca 1972 r. przed publicznością. Z tej okazji na podwórzu szkolnym odbył się specjalny apel⁴⁹⁸. W 1974 r. w szkolnej kronice o poczynaniach zespołu zapisano:

⁴⁹⁴ *Ibidem*. Zob. także: ASP1, sygn. 4/3, Kronika Szkoły Podstawowej..., b.p.

⁴⁹⁵ *Notatnik kulturalny*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 92 z 21 IV 1970, s. 4.

⁴⁹⁶ APL, Legnickie Centrum Kultury im. Henryka Karlińskiego w Legnicy 1978–1989 [dalej: LCK], sygn. 2/41, Szczegółowy program turnieju „Legnica Cantat” 4, k. 4.

⁴⁹⁷ APL, LCK, sygn. 2/42, Legnica Cantat 5. Komunikat nr 1 (6 III 1972 r.), k. 76; *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 133 z 6 VI 1972, s. 4.

⁴⁹⁸ ASP1, sygn. 4/1, Kronika 1966–1974, b.p.

„Chór harcerski prowadzony przez p. Marię Sycz od kilku lat zdobywa czołowe miejsca podczas występów i eliminacji. W kwietniu br. odbyły się przeglądy szkolnych zespołów artystycznych, w czasie których chór naszej szkoły uplasował się na I pozycji, a w maju na eliminacjach okręgowych w Świdnicy wyróżnił się ambitnym programem, za co otrzymał nagrodę pieniężną. Ponadto w czerwcu podczas Przeglądu Harcerskiego zdobył również I miejsce”⁴⁹⁹.

Rok później odnotowano:

„(...) odbył się Przegląd Szkolnych Zespołów Artystycznych. Naszą szkołę reprezentował chór prowadzony przez p. Marię Sycz. Podobnie jak w poprzednich latach – zdobył I miejsce. W nagrodę otrzymał piękny puchar, zestaw interesujących nagrań płytowych oraz dyplom. Podczas uroczystego apelu »żaków« p. Sycz wręczyła cenne pamiątki p. dyrektorowi – St.[anisławowi] Korysiowi, który podziękował chórowi za ofiarną pracę i życzył dalszych sukcesów. Zespół »śpiewaczek« uczestniczył w Przeglądzie Wojewódzkim w Lubinie, gdzie również uplasował się na wysokiej pozycji”⁵⁰⁰.

Sukcesy odnosiły też inne harcerskie zespoły, jak np. łącznościowcy, którzy przez kilka lat nie mieli sobie równych i sięgali po takie trofea, jak puchar szefa wojsk łączności Ministerstwa Obrony Narodowej w czasie zorganizowanych w Warszawie centralnych „Manewrów Zwycięstwa”⁵⁰¹.

Harcerze i harcerki byli regularnymi uczestnikami prac użyteczno-społecznych⁵⁰². Nie tylko tych na terenie i w okolicach szkół⁵⁰³. Dla przykładu w 1960 r. około stu członków ZHP posadziło 400 drzew w Jaśkowicach⁵⁰⁴. Z kolei w 1961 r. harcerki ze Szkoły Podstawowej nr 10 w Legionicy brały udział w podobnej akcji w Kunicach⁵⁰⁵. W tym samym roku pojawił się pomysł, aby zaangażować harcerzy do uporządkowania szkolnych obiektów sportowych⁵⁰⁶. Natomiast każdego roku w okolicach 1 listopada zajmowali się czyszczeniem grobów na cmentarzu⁵⁰⁷. Dbali

⁴⁹⁹ ASP1, sygn. 4/3, Kronika Szkoły Podstawowej..., b.p.

⁵⁰⁰ *Ibidem*.

⁵⁰¹ *Zdobyli puchar szefa wojsk łączności*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWPB), nr 121 z 28 V 1975, s. 6.

⁵⁰² APL, PPRNL, sygn. 972, Protokół z posiedzenia..., b.p.; APL, PPRNL, sygn. 977, Sprawozdanie opisowe Kierownika..., b.p.; APL, PPRNL, sygn. 1015, Odpis z protokołu z posiedzenia Rady Pedagogicznej poświęconej podsumowaniu pracy szkoły za rok szk.[olny] 1964/65, b.p.

⁵⁰³ Np. APL, PPRNL, sygn. 1009, Odpis protokołu z posiedzenia Rady Pedagogicznej przy Szkole Podstawowej w Kawicach odbytego w dniu 28 VI 1966 r., b.p.

⁵⁰⁴ *Harcerze sadzą las*..., s. 4.

⁵⁰⁵ APL, PPRNL, sygn. 980, Sprawozdanie z pracy..., b.p.

⁵⁰⁶ APL, PMRNL, sygn. 206, Sprawozdanie z przeprowadzonej w dniach od 11 do 14 czerwca br. kontroli niektórych wydziałów Prezydium MRN oraz jednostek budżetowych podległych Prezydium zgodnie z zaleceniem Prezydium MRN z dnia 22 V 1961 r., k. 248.

⁵⁰⁷ APL, PPRNL, sygn. 978, Sprawozdanie Szkoły Podstawowej..., b.p.; AHZHP, Kronika Drużyny Czerwonych..., b.p.

o nagrobki weteranów, zwłaszcza przed Dniem Zwycięstwa⁵⁰⁸. Pełnili również warty honorowe na cmentarzu⁵⁰⁹.

Na konferencji sprawozdawczo-wyborczej hufca w 1963 r. zobowiązano wszystkie drużyny harcerskie do „(...) podjęcia akcji na rzecz miasta w postaci stałej opieki nad zieleńcami przy ścisłej współpracy z Zarządem Zieleni Miejskiej”⁵¹⁰. W 1970 r. w czasie wiosennych roztopów w ramach „Stop – dziecko na krze” patrolowali Kaczawę⁵¹¹. Oprócz tego, ponad dwadzieścia drużyn z legnickiego hufca brało udział w akcji dokarmiania zwierząt i likwidacji wnyków⁵¹². Innym działaniem było to o kryptonimie „Czystość”, gdzie członkowie ZHP walczyli z zaśmiecaniem ulic⁵¹³.

Natomiast w 1970 r. harcerzy włączono do prac poprzedzających Narodowy Spis Powszechny. Jak pisała w październiku 1970 r. „Gazeta Robotnicza”: „We wrześniu sprawdzili oni, czy wszystkie ulice posiadają tabliczki z nazwami, a budynki – właściwą numerację. Drużyny opracują także szkice sytuacyjne rejonów statystycznych i wypełnią karty pomiaru mieszkań, aby ułatwić pracę rachmistrzów. W listopadzie zadaniem ZHP będzie rozwieszenie ulotek, plakatów i odezów. W czasie trwania spisu harcerze będą pełnić rolę łączników”⁵¹⁴.

Zbiórka harcerzy ze „Spożywcza” przed wyruszeniem do akcji przedwyborczej, druga połowa lat 60. XX w. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

⁵⁰⁸ ASP19, sygn. 1/7, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.

⁵⁰⁹ *Proponujemy informujemy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 271 z 14 XI 1972, s. 6.

⁵¹⁰ *Harcerska konferencja w Legnicy*, „Wiadomości Legnickie”, nr 47 z 23–29 XI 1962, s. 4.

⁵¹¹ *Stop – dziecko na krze!*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 43 z 20 II 1970, s. 4.

⁵¹² *Harcerze budują – chuligani niszczą*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 46 z 24 II 1970, s. 4.

⁵¹³ *Z życia ZHP. Legnicki...*, s. 6.

⁵¹⁴ *Przed narodowym spisem powszechnym. Harcerze w akcji*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LWSODB), nr 237 z 6 X 1970, s. 4.

Prowadzili działalność dobroczynną, np. poprzez zbiórki butelek, z której dochód przeznaczano na paczki dla dzieci z ubogich rodzin⁵¹⁵. Wspierano w ten sposób też podopiecznych pogotowia opiekuńczego⁵¹⁶. Ponadto Hufiec ZHP w Legnicy zajął pierwsze miejsce w województwie wrocławskim pod względem zebranych środków na Pomnik Centrum Zdrowia Dziecka⁵¹⁷. Harcerze organizowali apele połączone ze zbiórką pieniędzy na ten cel⁵¹⁸. Zbiórkę ponawiano⁵¹⁹. Służbę zdrowia wspierano również lokalnie – w 1974 r. informowano, że harcerki z Liceum Medycznego włączyły się do akcji upiększania przestrzeni szpitalnych i zobowiązały się do pomalowania oraz odświeżenia wyposażenia sal w szpitalu przy ul. Reymonta⁵²⁰. Brano udział w innych zbiórkach ogólnopolskich, jak np. w tej na Zamek Królewski w Warszawie⁵²¹.

Harcerki z drużyny przy Liceum Pedagogicznym włączały się w opiekę nad dziećmi z Państwowego Pogotowia Opiekuńczego⁵²². Z kolei ich koleżanki z I Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy otoczyły swoim wsparciem dzieci ze szpitala chirurgicznego⁵²³.

3.5. Obozowe i nieobozowe akcje harcerzy

Obowiązkowym i systematycznie realizowanym punktem w kalendarzu legnickiego hufca była organizacja wypoczynku⁵²⁴. Przygotowywane przez Związek Harcerstwa Polskiego obozy oraz inne formy wakacyjnej aktywności wpisywano w szerszą politykę władz zmierzającą do zapewnienia jak największej liczbie dzieci i młodzieży zorganizowanych form spędzania letniej (i zimowej) przerwy w nauce. Razem z innymi podmiotami hufiec każdego roku starał się przygotowywać atrakcyjną ofertę wyjazdów, półkolonii etc.⁵²⁵ Z kolei w latach 60. pojawiają się informacje o współorganizowanych przez niego koloniach (wraz z Wydziałem Oświaty i TPD)⁵²⁶. Odbýwały się także obozy szkoleniowe⁵²⁷.

⁵¹⁵ APL, PPRNL, sygn. 981, Sprawozdanie z całorocznej..., b.p.

⁵¹⁶ Pismo dyrektora Państwowego Pogotowia Opiekuńczego w Legnicy do dyrekcji Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy z 20 XII 1972 r., [w:] ASP19, sygn. 1/4, Kronika drużyny zachowej..., b.p.; Pismo dyrektora Państwowego Pogotowia Opiekuńczego w Legnicy do dyrekcji Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy z 10 I 1974 r., [w:] ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.

⁵¹⁷ *Z życia ZHP. Harcerstwo...*, s. 4. Zob. także: AChDZHPWr., sygn. 0/79 t. 1, VI Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p.

⁵¹⁸ ASP1, sygn. 4/1, Kronika 1966–1974, b.p.; ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.

⁵¹⁹ ASP19, sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej..., b.p.

⁵²⁰ *Więcej barw w szpitalnej sali. Przyszłe pielęgniarki chwytają za pędzle*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWPB), nr 3 z 4 I 1974, s. 4.

⁵²¹ ASP19, sygn. 1/4, Kronika drużyny zachowej..., b.p.

⁵²² APL, PMRNL, sygn. 115, Protokół z dokonanej kontroli Państwowego Pogotowia Opiekuńczego w Legnicy, k. 90.

⁵²³ APL, PPRNL, sygn. 985, Sprawozdanie z plenarnego posiedzenia Rady Pedagogicznej w dniu 24 VI 1965 r., k. 169.

⁵²⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/15, OCENA działalności programowej..., b.p.

⁵²⁵ *Reporterska sonda (31). Lato młodych legniczank*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 139 z 14 VI 1971, s. 5.

⁵²⁶ W. Waszak, *Złot legnickich kolonistów*, „Wiadomości Legnickie”, nr 33 z 17–23 VIII 1962, s. 3.

⁵²⁷ *Idem*, *Legnicy harcerze nad polskim morzem*, „Wiadomości Legnickie”, nr 30 z 1–7 VIII 1959, s. 6.

Pamiątkowe zdjęcie uczestników kolonii zachowawczej z 1958 r., kiedy odpoczywano w Giebułtowiu. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Hufiec mógł liczyć na wsparcie swoich inicjatyw. Wyjazdy finansowano ze środków władz oświatowych, ale niekiedy również przez lokalne zakłady pracy⁵²⁸. Zwracano się o pomoc do władz miasta⁵²⁹, które jej udzielały⁵³⁰. Zdarzało się, iż harcerze i harcerki zbierali pieniądze na wakacyjne wyjazdy, przeprowadzając zbiórki, np. złomu, makulatury czy butelek⁵³¹.

Najwięcej miejsca poświęcano oczywiście tradycyjnym letnim obozom. W 1957 r. na obóz letni organizowany przez legnicki hufiec ZHP w Sławie Śląskiej pojechało 150 dzieci⁵³². Na łamach „Wiadomości Legnickich” swoją wizytę na nim opisał ówczesny zastępca komendanta Franciszek Szymkowiak (1922–1981)⁵³³:

„Była godzina 7 rano, gdy dotarłem do miejsca przeznaczenia, to jest do lasu rosnącego na brzegu jeziora pomiędzy Sławą a Lubogoszczą (...).

Znałem już to miejsce, dlatego pewnie skierowałem swe kroki do widocznych ze skraju lasu namiotów (...).

Po przywitaniu się obejrzałem cały teren harcerzy i zajrzałem do kuchni, aby zobaczyć czy przygotowuje się śniadanie. Oczywiście kucharz już gotował mleko, a dyżurny zastęp harcerzek smarował masłem jeszcze ciepłe bułeczki.

⁵²⁸ *Piękne czyny*, „Wiadomości Legnickie”, nr 14 z 28 VIII–7 IX 1957, s. 3.

⁵²⁹ APL, PMRNL, sygn. 115, Pismo do Prezydium MRN w Legnicy z 23 V 1967 r., k. 193.

⁵³⁰ Np. *Harcerze zbierają złom*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 102 z 30 IV 1968, s. 3.

⁵³¹ *Harcerze zbierają złom na obozy letnie*, „Wiadomości Legnickie”, nr 8/9 z V 1957, s. 6.

⁵³² APL, PMRNL, sygn. 190, Notatka informacyjna w sprawie przygotowań do akcji letniej w 1957 r., k. 291; *Lasy, góry, rzeka. Na wypoczynek i słońce...*, „Wiadomości Legnickie”, nr 11 z 2–20 VII 1957, s. 1.

⁵³³ Więcej o tej osobie: E. Łaborewicz, *Franciszek Szymkowiak – polityk, społecznik, komunista, legniczanie*, „Legnicki Almanach” 2022 (t. 4), s. 373–394.

Nie zdążyłem przejść do obozu harcerek, który znajduje się w drugim końcu lasu, gdy usłyszałem gwizdki na pobudkę. Mycie i sprzątanie odbyło się w rekordowym tempie, bowiem gdy przyszedłem do obozu harcerek, jeden z zastępów był już gotów do wymarszu na śniadanie.

Wkrótce lasek zapełnił się gwarem i śpiewem harcerek i harcerzy, którzy zastępami podążali do jadalni mieszczącej się na świeżym powietrzu między dwoma obozami. Szybko zniknęły bułeczki i wypróżniały się kubeczki gorącego mleka. Nic dziwnego, że wszyscy się spieszyli, bowiem stała przed nimi perspektywa wyjścia do pobliskiego miasteczka na spacer, a później kąpiel w jeziorze. Była to niedziela i dlatego nie odbywały się normalne zajęcia. Dzień upłynął wśród druhen i druhów mile i przyjemnie i z żalem musiałem wracać wieczorem w rozpalone mury miasta do codziennej pracy⁵³⁴.

W latach 1958–1959 obóz rozbijano w Jarosławcu⁵³⁵, a rok później w Szklarskiej Porębie Górnej⁵³⁶. W 1961 r. pisano o zamiarze wysłania dzieci do Orzechowa koło Ustki (klasy VI i VII, 100 osób) i Sławy Śląskiej (szkoły średnie, 100 osób)⁵³⁷. Ostatecznie nad morze wyjechało 200 osób⁵³⁸. W kolejnym roku harcerze wyruszyli w Karkonosze⁵³⁹ oraz rozbili swoje namioty w podlegnickich Kochlicach⁵⁴⁰. W 1963 r. „stacjonowali” w okolicach Wejherowa, w Pobierowie i w Kliczkowie (pow. bolesławiecki)⁵⁴¹. Wyjazdy nad Morze Bałtyckie odbywały się także w następnych latach⁵⁴². W 1965 r. wspomniano zaś o obozach harcerskich w powiatach bolesławieckim i bystrzyckim⁵⁴³. Rok później zgrupowanie obozu

⁵³⁴ F. Szymkowiak, *Jeden dzień w obozie harcerskim*, „Wiadomości Legnickie”, nr 12 z 22 VII 1957, s. 3.

⁵³⁵ APL, PMRNL, sygn. 200, Sprawozdanie z wykonania budżetu na III kwartał 1959 r., k. 244; APL, PMRNL, sygn. 201, Sprawozdanie z wykonania planu gospodarczego i budżetu za rok 1959 w zakresie oświaty, k. 346; *O harcerstwie w...*, s. 6.

⁵³⁶ APL, PMRNL, sygn. 204, Sprawozdanie opisowe z wykonania dochodów i wydatków jednostkowego budżetu Prezydium MRN w Legnicy za 3 kwartały 1960 r., k. 162; APL, PMRNL, sygn. 205, Sprawozdanie opisowe z wykonania budżetu Inspektoratu Oświaty za rok 1960, k. 339; APL, PMRNL, sygn. 111, Informacja o przygotowaniu do akcji letniej Inspektora Oświaty Prezydium MRN w Legnicy za rok 1960 (3 V 1960 r.), k. 189.

⁵³⁷ APL, PMRNL, sygn. 206, Informacja ze stanu przygotowań do akcji letniej na rok 1961 r., k. 216, 218.

⁵³⁸ APL, PMRNL, sygn. 207, Sprawozdanie opisowe z działalności Inspektoratu Oświaty i jednostek podległych w zakresie wykonania budżetu za I półrocze 1961 r., k. 201.

⁵³⁹ APL, PMRNL, sygn. 209, Informacja Wydziału Oświaty w Legnicy z przygotowań do akcji letniej w 1962 r., k. 641. W innym dokumencie pojawia się informacja o obozie harcerskim przy kolonii organizowanej przez Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej, zob. APL, PMRNL, sygn. 210, Sprawozdanie opisowo-analityczne z wykonania budżetu za III kw[artał] 1962 r., k. 252.

⁵⁴⁰ APL, PMRNL, sygn. 114, Protokół nr V/62 z posiedzenia Komisji Oświaty i Kultury PRN odbytego w dniu 19 VI 1962 r., k. 37.

⁵⁴¹ *Udało się harcerskie lato*, „Wiadomości Legnickie”, nr 38 z 6–12 IX 1963, s. 4; APL, PMRNL, sygn. 212, Informacja Wydziału Oświaty ze stanu przygotowania do akcji letniej w 1963 r. (27 V 1963 r.), k. 216–217.

⁵⁴² *W gościnie pod namiotami*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 182 z 3 VIII 1971, s. 4.

⁵⁴³ *Reporter relacjonuje. Nasi mali na koloniach i obozach*, „Wiadomości”, nr 29 z 16–22 VII 1965, s. 2.

zlokalizowano w Kliczkowie koło Bolesławca⁵⁴⁴. Było to jedno z miejsc, do którego pojechano również w 1967 r.⁵⁴⁵ i w 1968 r.⁵⁴⁶ (w tym drugim przypadku harcerze obozowali też w Parowej i w Barcinku)⁵⁴⁷. Rok później zgromadzenie znajdowało się w Trzebowie (powiat żagański)⁵⁴⁸. Z kolei od przełomu lat 60. i 70. coraz większą popularnością cieszyły się obozy wędrowne⁵⁴⁹. W 1969 r. trasa jednego z takich, w którym udział brały legnickie harcerki, liczyła 114 kilometrów i przebiegała z Kudowy-Zdroju do Łądko-Zdroju⁵⁵⁰. Sama skala organizacji zwiększała się, bo w 1970 r. łącznie zorganizowano dziewięć obozów harcerskich, a rok później dziesięć⁵⁵¹. Wraz z harcerzami na wyjazdy zabierano też dzieci z rodzin dysfunkcyjnych – w 1972 r. kilkudziesięcioosobowa grupa takich małoletnich towarzyszyła im na obozie w okolicach Wschowy⁵⁵².

W latach 60. wielokrotnie miejscem wyjazdów harcerskich legnickiego hufca była Ławszowa (powiat bolesławiecki)⁵⁵³. W 1969 r. „Gazeta Robotnicza” pisała, że legnicki hufiec przymierza się tam do budowy stałego obozowiska:

„Projekt tego przyszłego ośrodka szkoleniowo-wypoczynkowego przewiduje urządzenie kuchni, jadalni, izolatek i pomieszczeń sanitarnych oraz uporządkowanie i oświetlenie terenów nad Kwisą. (...) zakończenie robót nie nastąpi wcześniej jak w roku 1972”⁵⁵⁴.

Legnicy harcerze rozbijali tam obozy także na początku lat 70.⁵⁵⁵ Jednakże w czerwcu 1973 r. w tym samym dzienniku informowano o decyzji o stworzeniu stałego obozowiska w Wygnańcach (pow. wschowski), gdzie mieli spędzić zbliżające się wakacje legnicy druhowie i drużyny:

„Godna podkreślenia jest decyzja podjęta przez Radę Przyjaciół [ZHP], a dotycząca budowy stałej bazy obozowej legnickiego Hufca ZHP. Od decyzji do

⁵⁴⁴ *U legnickich harcerzy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LZJWODB), nr 199 z 23 VIII 1966, s. 3.

⁵⁴⁵ APL, PMRNL, sygn. 115, Informacja Wydziału Oświaty ze stanu przygotowań do akcji letniej (5 VI 1967 r.), k. 168.

⁵⁴⁶ AHZHPL, Kronika Z.H.P. Hufca..., b.p.

⁵⁴⁷ *Na wakacyjnych szlakach...*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 182 z 2 VIII 1968, s. 3.

⁵⁴⁸ *Dzielni harcerze*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 201 z 25 VIII 1969, s. 5.

⁵⁴⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/92, Ocena Akcji Letniej..., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/79 t. 1, VI Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p.

⁵⁵⁰ ASP1, sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny..., b.p.

⁵⁵¹ *Wypocznij na 10 obozach*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSWODB), nr 125 z 28 V 1970, s. 6.

⁵⁵² *Wakacje 72. Na półkoloniach – ilość miejsc nieograniczona. 180 harcerskich zastępów poprowadzi zajęcia w „zielonych świetlicach”*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 148 z 23 VI 1972, s. 4.

⁵⁵³ W 1967 r. na łamach „Wiadomości” podano, że harcerze spędzali tam już szóste wakacje, zob. B. Panek, *Lato legnickich harcerzy*, „Wiadomości”, nr 31 z 4–10 VIII 1967, s. 2. Zob. także: *Reporter relacjonuje*, „Wiadomości”, nr 30 z 28 VII–3 VIII 1967, s. 2. Zob. także: AHZHPL, Kronika Z.H.P. Hufca..., b.p.

⁵⁵⁴ *Sami sobie. Nad Kwisą obozowisko legnickich harcerzy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. ODB), nr 255 z 27 X 1969, s. 5.

⁵⁵⁵ *W gościnie pod...*, s. 4.

realizacji droga była krótka. Stałe obozowisko powstaje w Wygnańczech. Wspólnymi siłami zakładów pracy, na kilku hektarach dzierżawionego terenu (las, polanki, plaża nad jeziorem) stanie kompleks pawilonów socjalno-sanitarnych. Pozostała powierzchnia obozowiska będzie wielkim polem namiotowym. (...)

Pierwszy etap budowy bazy harcerskiej w Wygnańczech będzie zakończony na 30-lecie PRL. Dalsze prace (...) będą realizowane stopniowo, ale systematycznie⁵⁵⁶.

Zbiórka na obozie w Kleczkowie (powiat bolesławiecki), 1965 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Zaledwie miesiąc później podano, że obozowisko hufca zostało przeniesione do Zaborówca⁵⁵⁷. Rok później zapowiadano inwestycję w tej miejscowości (m.in. łaźnia polowa), którą zrealizować miały legnickie zakłady pracy⁵⁵⁸. Dużą część robót wykonali w czynnie społecznym sami harcerze⁵⁵⁹. Jednocześnie miejscowość ta na długie lata została miejscem stałej bazy obozowej hufca⁵⁶⁰.

⁵⁵⁶ *Stała baza obozowa legnickich harcerzy*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSFDB), nr 141 z 15 VI 1973, s. 4.

⁵⁵⁷ H. Kruk, *Wśród sosen Zaborówca*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDS), nr 168 z 17 VII 1973, s. 4.

⁵⁵⁸ *Zanim harcerze rozbiją namioty. W Zaborówcu stanie polowa łaźnia*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LSBWPB), nr 114 z 15 V 1974, s. 6.

⁵⁵⁹ AHZHPL, Kronika „Hufiec ZHP...”, b.p.

⁵⁶⁰ AChDZHPWr., sygn. 2/121, Działalność Chorągwi Dolnośląskiej w okresie marzec 1973 r. do września 1974 r., b.p. Zob. także: AChDZHPWr., sygn. 80/275/IV, Informacja z wykonania zaleceń wydanych przez zespół wizytacyjny GK ZHP w dniu 7 VIII 1974 r. na Zgrupowaniu Obozów Hufca Legnica (8 VIII 1974 r.), b.p.; APL, PMiPRNL, sygn. 36, Sprawozdanie z przebiegu akcji wypoczynku dla dzieci i młodzieży w powiecie legnickim – 1973, k. 95.

Organizowano wyjazdy dla zuchów. O najstarszych z nich wiemy z kroniki z lat 1958–1960, gdy dzieci wyjechały najpierw do Giebułtowa, a później dwukrotnie do Sosnowki⁵⁶¹. W 1962 r. zuchy po raz kolejny wyjechały do Sosnowki⁵⁶². Rok później informowano zaś o obozie zuchowskim w Sobótce⁵⁶³.

Odbываły się również zimowiska. Pierwsza odnaleziona informacja o jednym z nich pochodzi z 1958 r., kiedy takowe odbyło się w Bierutowicach⁵⁶⁴. Organizowano je dosyć regularnie w kolejnych latach⁵⁶⁵ i nie zawsze były to wyjazdy w góry. Dla przykładu na przełomie 1965 i 1966 r. legnicki harcerze obóz zimowy „rozbili” w Warszawie⁵⁶⁶.

Od początku lat 60. harcerze przygotowywali Nieobozową Akcję Letnią (tzw. harcerskie półkolonie) dla dzieci i młodzieży, która na czas wakacji pozostawała w mieście. Początkowo służył im do tego celu, m.in. plac zabaw (wcześniej ogródek jordanowski) przy ul. Oświęcimskiej⁵⁶⁷. Rozbijano tam na ten czas namioty, przygotowywano sprzęt sportowy, a następnie organizowano zabawy oraz gry⁵⁶⁸. Latem 1962 r. w lokalnej prasie opublikowano następujące ogłoszenie:

„Jeżeli Twoje dziecko nie wyjechało na kolonie i spędza wakacje w Legnicy, skieruj je do Sztabu Nieobozowej Akcji Letniej Hufca Legnica – miasto ul. Oświęcimska nr 14 (naprzeciw Ogródka Jordanowskiego).

Dziecko pod opieką instruktorów harcerskich znajdzie zajęcie na cały dzień.

W programie akcji nieobozowej organizuje się między innymi: przygotowanie przedstawienia kukiełkowego, wyświetlanie bajek filmowych, wycieczki do ciekawych zakładów pracy oraz atrakcyjnych miejscowości, olimpiadę sportową i wiele innych przyjemnych zajęć.

CZEKAMY NA TWOJE DZIECKO!”⁵⁶⁹.

W 1963 r. powołano czterdzieści grup harcerskich, które organizowały gry, zabawy, rozgrywki sportowe i wycieczki dla dzieci pozostających w czasie wakacji w Legnicy⁵⁷⁰. W połowie lat

⁵⁶¹ AHZHPL, Kronika „ZHP Hufiec Legnica. Kolonie zuchowe”, b.p.

⁵⁶² APL, PMRNL, sygn. 210, Sprawozdanie opisowo-analityczne..., k. 252.

⁵⁶³ *Z życia ZHP. Harcerskie lato*, „Wiadomości Legnickie”, nr 37 z 14–20 IX 1962, s. 5.

⁵⁶⁴ F. Szymkowiak, *Zimowisko hufca Legnicy*, „Wiadomości Legnickie”, nr 1 z I 1958, s. 4. W skład komendy obozu weszli: Grzegorz Urlich (komendant obozu), Jan Kwiatkowski (oboźny), Tatiana Kobanij (lekarz obozowy), Zygmunt Marszałek (instruktor W-F) i Waleria Komar (skarbnik obozu), zob. Rozkaz specjalny z 27 XII 1957 r., b.p. – kserokopia udostępniona przez Fundację ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie.

⁵⁶⁵ *O harcerstwie w...*, s. 6; *Skąd harcerze wracali*, „Wiadomości Legnickie”, nr 5 z 3–9 II 1961, s. 4; *Reporter relacjonuje. Harcerze na zimowiskach*, „Wiadomości”, nr 4 z 22–28 I 1965, s. 2; AChDZHPWr., sygn. 1/146, Rozkaz Dolnośląskiej Komendy Chorągwi ZHP we Wrocławiu nr 1/66 z 1 I 1966 r., b.p.

⁵⁶⁶ AHZHPL, Kronika Z.H.P. Hufca..., b.p.

⁵⁶⁷ APL, PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z wizytacji Wydziału Oświaty Prezydium MRN w Legnicy przeprowadzonej przez okręgowego wizytatora wychowania pozaszkolnego ob.[ywatela] Stanisława Stadke w dniach 27 i 28 VII 1962 r. odnośnie prac pozalekcyjnych i pozaszkolnych w lecie 1962 r., k. 108; APL, PMRNL, sygn. 115, Informacja Wydziału Oświaty..., k. 168.

⁵⁶⁸ APL, PPRNL, sygn. 942, Sprawozdanie z wizytacji..., k. 108.

⁵⁶⁹ *Z życia ZHP*, „Wiadomości Legnickie”, nr 30 z 27 VII–2 VIII 1962, s. 5.

⁵⁷⁰ A. Jastrzębska, *Wakacje w mieście nie muszą być nudne*, „Wiadomości Legnickie”, nr 27 z 5–11 VII 1963, s. 1.

60. w zajęciach tych wzięło udział dwa i pół tysiąca dzieci (sztab znajdował się w siedzibie hufca przy ul. Roosevelta 1)⁵⁷¹. Program zajęć publikowano w prasie:

„W piątki, soboty i niedziele organizowane będą 2-3-dniowe biwaki za miastem. Komenda Hufca przeznaczyła na ten cel 20 namiotów. Środy poświęcone będą imprezom typu kulturalnego, jak zwiedzanie zabytków, muzeów, poznawanie Legnicy, organizowanie konkursów itp. We wtorki odbywać się będą różne imprezy sportowe, połączone ze zdobywaniem odznak sprawności obronnej itd. Program przewiduje też dzień bezpieczeństwa. W tym wypadku chodzić będzie o zapoznanie młodzieży z przepisami ruchu drogowego i zachowania się na ulicach miasta. »Dzień malucha« polegać będzie na organizowaniu przez zastępy zabaw i gier dla dzieci najmłodszych”⁵⁷².

Obóz harcerski w Trzebowie (powiat żagański), 1969 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

W następnych latach inicjatywa nadal się rozwijała, a w jej organizację włączały się lokalne stowarzyszenia (TPD) i spółdzielnie⁵⁷³. W 1967 r. zaproszono natomiast do „obo-

⁵⁷¹ Wycinek: *Gaz na obozie! 2,5 tysiąca dzieci w zastępach nieobozowych*, [w:] AHZHPL, Kronika Z.H.P. Hufca..., b.p.

⁵⁷² Wycinek: *Nieobozowa akcja legnickich harcerzy*, [w:] AHZHPL, Kronika Z.H.P. Hufca..., b.p.

⁵⁷³ *Wypoczną na 10...*, s. 6.

zu w mieście” dzieci pracowników PGR z terenu powiatu. W programie przewidziano: „(...) zapoznanie z życiem i pracą ludzi w mieście, z zabytkami i historią Legnicy – także zwiedzanie zakładów pracy”⁵⁷⁴. W 1971 r. informowano natomiast o dwóch „stanicach nieobozowego lata” (przy Szkole Podstawowej nr 5 w Legnicy i Szkole Podstawowej nr 2 w Prochowicach)⁵⁷⁵. W następnym roku, oprócz dwóch stanic, ponad setka zastępów przystąpiła do pracy w Nieobozowej Akcji Letniej. Ich zadaniem było prowadzenie zajęć z dziećmi oraz wsparcie przy żniwach⁵⁷⁶: „Terenem ich działania będą świetlice rejonowe w mieście, kluby »Ruch« i »Rolnika« na wsi, a w pogodne dni – także ogródki jordanowskie i wiejskie dziedzince. Hasłem pracy harcerskiej na wsi będzie »Chleb« – czyli pomoc w akcji żniwnej. Przy współpracy z kołami ZMW starsi druhowie będą czynnie uczestniczyć w akcji »Każdy kłos na wagę złota«”⁵⁷⁷. W 1973 r. udział w NAL wzięło trzysta dzieci, które: „(...) były stałymi gośćmi na basenie przy ul. Oświęcimskiej, chodziły do kin oraz szkolnej świetlicy, gdzie »Bolkowi i Lolkowi«, filmom oświatowo-wychowawczym i społecznym poświęcono aż 64 seanse. Uczestnicy półkolonii brali też udział w harcerskich biwakach w przyszkolnym ogrodzie oraz na obozie ZHP w Zaborówcu, odbywali wycieczki do Wrocławia, w Kotlinę Kłodzką i Jeleniogórską, nad jezioro Czocho i gdzie indziej”⁵⁷⁸.

Liczba uczestników letnich akcji ZHP zmieniała się – np. w 1965 r. były to 852 osoby, a w 1968 r. wykazano 567 osób⁵⁷⁹. Lata 1969–1970 to dalszy spadek (374 i 395)⁵⁸⁰. Z kolei w 1971 r. wzięły w nich udział 873 osoby, a rok później 969 osób⁵⁸¹. W 1973 r. było już 1234 uczestników – w tym przypadku dysponujemy dokładnymi informacjami:

»Akcja obozowa

a – obóz stały o charakterze szkoleniowo-wypoczynkowym w Wygnańcach; 2 turnusy w dniach 4.VII–24.VII.73 [r.], 25.VII–14.VIII.73 [r.]; ilość uczestników w każdym turnusie 210 (ogółem 420 osób).

b – obóz stały wypoczynkowy w Dźwirzynie, pow. Kołobrzeg; 2 turnusy w dniach 28.VI–18.VII.73 [r.], 18.VII–7.VIII.73 [r.]; ilość uczestników w każdym turnusie 100 (ogółem 200 osób).

c – obóz stały szkoleniowy w Lubinie o specjalności lotniczej; 1 turnus 30 uczestników 1.VII–20.VII.73 [r.]

d – 4 obozy wędrownie krajowe w miesiącu lipcu i sierpniu; ilość uczestników 84.

⁵⁷⁴ *Reporter relacjonuje*, „Wiadomości”, nr 31 z 4–10 VIII 1967, s. 2.

⁵⁷⁵ *W gościnie pod...*, s. 4.

⁵⁷⁶ *Lato z zielonym liściem*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJWSDB), nr 196 z 18 VIII 1972, s. 4.

⁵⁷⁷ *Wakacje 72*. Na..., s. 4.

⁵⁷⁸ *Żegnajcie udane legnickie wakacje!*, „Gazeta Robotnicza” (wyd. LJSWSPDB), nr 206 z 30 VIII 1973, s. 8.

⁵⁷⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/90, Wykaz ilości uczestników Akcji Letniej w latach 1965 i 1968, b.p.

⁵⁸⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/79 t. 1, VI Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza..., b.p.

⁵⁸¹ AChDZHPWr., sygn. 0/92, Ocena Akcji Letniej 1972 Dolnośląskiej Chorągwi ZHP im. II Armii Wojska Polskiego we Wrocławiu, b.p.

e – wakacje w mieście (Legnica) dla dzieci głównie z powiatu i miasta; 2 turnusy w dniach 25.VI–18.VII.73 [r.], 19.VII–11.VIII.73 [r.]; ilość uczestników po 150 na turnusie (ogółem 300).

f – wakacje w mieście (Prochowice) w lipcu i sierpniu; ilość uczestników 200 ogółem⁵⁸².

Przytoczone powyżej dane wskazują, że do liczby uczestników obozów wliczano również dzieci obozujące w Legnicy. Nie mamy jednak pewności, że podobnie postąpiono z innymi wykazanymi wartościami.

W 1974 r. na łamach tygodnika „Konkrety” podawano, że legnicki hufiec i sąsiadujący z nim hufiec lubiński należą do przodujących pod tym względem na terenie całego województwa wrocławskiego⁵⁸³. Udało się dotrzeć do dokładnych danych statystycznych za lata 1973–1975 (**tab. 3.16.**). Wynika z nich m.in., że od 1974 r. kilkudziesięciu harcerzy brało udział tzw. akcjach centralnych, które organizowały władze zwierzchnie ZHP.

Tabela 3.16. Rozmiary Harcerskiej Akcji Letniej Hufca ZHP w Legnicy w latach 1973–1975.

ROK	OBOZY			PÓŁKOLONIE	AKCJE CENTRALNE	RAZEM
	STAŁE	WĘDROWNE	KRÓTKO- TURNUSOWE			
1973	576	186	147	118	-----	1027
1974	689	264	136	156	59	1304
1975	824	362	117	126	67	1496
RAZEM	2089	812	400	400	126	3827

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 05/28, b.p.

Legniccy harcerze odpoczywali m.in. w okolicach Szczecinka, co było pokłosiem umowy, jaką zawarły władze hufca z hufcem w Szczecinku (wymiana młodzieży)⁵⁸⁴.

⁵⁸² APL, PMiPRNL, sygn. 35, Pismo Komendanta Hufca ZHP w Legnicy do Wydziału Organizacyjno-Prawnego Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy (7 IV 1973 r.), k. 73.

⁵⁸³ Cz. Pańczuk, *Czego dusza zapagnie*, „Konkrety”, nr 32 z 9 VIII 1974, s. 6.

⁵⁸⁴ AChDZHPWr., sygn. 05/28, Analiza Harcerskiej Akcji Letniej 1975 r. Hufca ZHP w Legnicy, b.p.

Rozdział IV

Między chorągwią a hufcem. Legnickie harcerstwo w okresie schyłkowego PRL-u (1975–1989)

4.1. Zarys historii Legnickiej Chorągwi ZHP w latach 1975–1989

4.1.1. Powstanie i struktury Legnickiej Chorągwi ZHP do 1989 r.

Przeprowadzona w połowie 1975 r. reforma administracyjna w Polsce, na mocy której zlikwidowano trójstopniowy podział administracyjny (województwo – powiat – gmina), zastępując go podziałem dwustopniowym (województwo – gmina), przy jednoczesnym zwiększeniu liczby województw do czterdziestu dziewięciu¹, uczynił Legnicę miastem wojewódzkim². W skład nowo utworzonego województwa legnickiego weszły tereny należące dotychczas do województwa wrocławskiego (Legnica, powiat legnicki, powiat lubiński oraz część powiatu bolesławieckiego, jaworskiego, średzkiego, złotoryjskiego) i województwa zielonogórskiego (powiat głogowski i część powiatu szprotawskiego)³.

Zmiany administracyjne kraju pociągnęły za sobą korektę w strukturze organizacyjnej Związku Harcerstwa Polskiego, którą dostosowano do nowego podziału województw – powstało więc czterdzieści dziewięć chorągwi⁴ oraz 2320 hufców i gminnych związków drużyn (GZD). Te pierwsze tworzone w gminach, gdzie harcerstwo liczyło co najmniej 500 osób, a w pozostałych funkcjonowały GZD⁵.

Pod jurysdykcją legnickiej chorągwi znalazły się więc struktury ZHP wchodzące dotychczas w skład Chorągwi Dolnośląskiej i Chorągwi Zielonogórskiej (uchwała Rady Naczelnej ZHP z dnia 11 czerwca 1975 r.)⁶. W oficjalnej statystyce wykazywano trzydzieści osiem hufców: Chocianów, Chojnów miasto, Chojnów gmina, Gaworzyce, Głogów miasto, Głogów gmina, Grębocice, Gro-madka, Jawor, Jerzmanowa, Kotla, Krotoszyce, Kunice, Legnica, Legnickie Pole, Lubin miasto, Lubin gmina, Męcinka, Miłkowice, Mściwojów, Paszowice, Pęcław, Pielgrzymka, Polkowice miasto, Polko-

¹ Dz. U. 1975 nr 16 poz. 91: Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych. Zob. także: *Kronika Komunizmu w Polsce*, oprac. W. Bernacki, A. Dziurok, M. Korkuć i in., Kraków 2009, s. 321; W. Sienkiewicz, *Polska od roku 1944. Najnowsza historia*, Warszawa 2012, s. 19.

² K.J. Kostrzanowski, *Partie polityczne, organizacje młodzieżowe i społeczne, administracja i samorząd w latach 1945–1989*, [w:] *Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, Wrocław–Legnica 1998, s. 447; W. Łaszewski, T. Rollauer, *Legnica. Dzieje miasta*, Wrocław 2004, s. 179–180.

³ A. Bojakowski, *Miasto Legnica jako stolica województwa legnickiego w dwudziestolecu 1975–1995*, „Szkice Legnickie” 1996 (t. 18), s. 38. Zob. także: *Województwo między stojące*, „Konkrety”, nr 23 z 6 VI 1975, s. 3; *Nasze województwo*, „Konkrety”, nr 29 z 18 VII 1975, s. 8–9.

⁴ *Leksykon harcerstwa*, red. O. Fietkiewicz, Warszawa 1988, s. 57–58.

⁵ A. Kiewicz, *Harcerstwo w Polsce Ludowej*, Wrocław 2003, s. 296. W statystyce legnickiej chorągwi podziału tego nie stosowano i wszystkie te jednostki wykazywane były jako hufce.

⁶ *Wizytówka Chorągwi Legnickiej ZHP*, „Sygnały Harcerskie” wrzesień 1985 (wydanie specjalne z okazji X-lecia Chorągwi Legnickiej), s. 1.

wice gmina, Przemków, Prochowice, Radwanice, Rudna, Ruja, Ścinawa, Udanin, Warta Bolesławiecka, Wądroże Wielkie, Zagrodno, Złotoryja miasto, Złotoryja gmina, Żukowice. Z czasem ich liczba spadła i w 1988 r. było ich już dwadzieścia⁷. Do 1987 r. funkcjonował podział hufców na trzy grupy:

- I grupa: hufce miejskie i rejonowe;
- II grupa: hufce miejsko-gminne z obsadą etatową;
- III grupa: hufce miejsko-gminne i gminne bez obsady etatowej.

Nowy podział dzielił je już tylko na dwie kategorie: hufce miejskie i rejonowe (Chojnów, Głogów, Jawor, Legnica, Lubin, Polkowice, Złotoryja) oraz hufce miejsko-gminne i gminne (Chocianów, Przemków, Rudna, Ścinawa, Wądroże Wielkie, Grębocice, Krotoszyce, Kunice, Legnickie Pole, Miłkowice, Prochowice, Warta Bolesławiecka, Żukowice)⁸.

Latem 1975 r. przystąpiono do tworzenia struktur organizacyjnych legnickiej chorągwi ZHP. W lipcu pracę rozpoczął Wydział Organizacyjny Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w Legnicy, którego pracownicy przeszli szkolenia. Jego kierownikiem został Adam Syc (w styczniu 1976 r. zastąpił go Roman Przybylski)⁹. Jeszcze w tym samym miesiącu założono podstawową dokumentację komendy oraz zatrudniono większość kadry etatowej chorągwi. Rozpoczęto organizację kursów dla kadry kierowniczej oraz rozmowy z kandydatami do władz hufców. Działania te trwały przez kolejne tygodnie sierpnia oraz września¹⁰. W międzyczasie pod koniec sierpnia powołano władze chorągwi. Do inauguracyjnego posiedzenia Rady Chorągwi, liczącej trzydzieści sześć osób¹¹, doszło 25 sierpnia 1975 r. W jego trakcie na komendanta chorągwi wybrano Romana Szałęgę, a do

⁷ Archiwum Chorągwi Dolnośląskiej Związku Harcerstwa Polskiego im. hm. Stefana Mirowskiego we Wrocławiu [dalej: AChDZHPWr.], sygn. 0/33, Informacja o przebiegu kampanii sprawozdawczo-wyborczej do władz hufców ZHP, b.p. W 1987 r. komendant chorągwi tłumaczył: „Z chwilą powstania Chorągwi Legnickiej początkowo w każdej jednostce administracyjnej znajdowała się siedziba hufca. Z jednej strony wpłynęło to na przybliżenie instancji harcerskich do terenu, ale z drugiej strony okazało się, że liczne hufce gminne były zbyt słabe pod względem organizacyjnym”, zob. *Harcerze i miedź. Rozmowa z Kazimierzem Pleśniakiem – komendantem Chorągwi Legnickiej ZHP*, „Polska Miedź”, nr 16 z 23–29 IV 1987, s. 7.

⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/49, Sprawozdanie Rady Chorągwi za lata 1985–1988, b.p.

⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/9, Protokół z VII posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 5 I 1976 r., b.p.

¹⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/1, Informacja o pracy i zamierzeniach Wydziału Organizacyjnego Chorągwi Legnickiej ZHP (28 X 1975 r.), b.p.

¹¹ Zachowany w aktach chorągwi niepełny spis zawiera imiona i nazwiska dwudziestu sześciu osób: Bogusław Baczmański, Henryk Biegański, Grażyna Bukowska, Waldemar Carbuch, Zbigniew Chrzanowski, Daniel Cyganowski, Natalia Czekaj, Alfred Duś, Jerzy Fraszczyk, Czesław Kargol, Stanisław Kijek, Tadeusz Koniak, Tekla Kuchnio, Zofia Kwaśniak, Jan Kwiatkowski, Stefania Lalak, Aniela Lasoń, Władysława Leszczyńska, Jan Lewandowski, Aniela Łopatowska, Władysław Łuczak, Helena Markowska, Waldemar Michalski, Janusz Mieszczak, Mirosław Momot, Andrzej Nowak, Aleksander Pieniążek, Jadwiga Pittner, Kazimierz Pleśniak, Krystyna Pluto, Tadeusz Podwiński, Zdzisław Pruszyński, Arkadiusz Rodak, Nazim Rudkowski, Danuta Rudź, Lech Sołtys, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/1, Wykaz członków Rady Chorągwi Legnickiej ZHP, b.p. Z kolei na liście przedstawionej w opracowaniu poświęconym ludziom dolnośląskiego harcerstwa wykazano czterdzieści dwie osoby wchodzące w skład rady chorągwi w okresie od sierpnia 1975 r. do 7 lutego 1976 r.: B. Baczmański, H. Biegański, G. Bukowska, W. Carbuch, D. Cyganowski, N. Czekaj, A. Duś, J. Fraszczyk, C. Kargol, S. Kijek, T. Koniak, T. Kuchnio, J. Kwiatkowski, S. Lalak, A. Lasoń, W. Leszczyński, J. Lewandowski, A. Łopoto, W. Łuczak, W. Michalski, Janusz Mieszczak, M. Momot, Helena Morkowska, A. Nowak, A. Pieniążek, J. Pittner, K. Pleśniak, K. Pluto, T. Podwiński, A. Rodak, N. Rutkowski, D. Rudź, Danuta Skrzypek, L. Sołtys, Klaudiusz Sosiński, Zdzisław Staszkievicz, Adam Syc, Roman Szałęga, Jerzy Szumlakowski, Franciszek Szymkowiak, Wiesław Woźniak, zob. *Słownik biograficzny instruktorów harcerskich Dolnego Śląska w latach 1945–1990*, Wrocław 1995, s. 564.

pięcioosobowej komendy chorągwi dobrano także: Zdzisława Staszewicza (zastępcę), Henryka Biegańskiego (zastępcę), Wiesława Woźniaka (komendanta szczeplu HSPS w Złotoryi) i Krystynę Plutę (członkinię Rady Hufca ZHP w Głogowie). Z kolei do trzynastoosobowego prezydium Rady Chorągwi, oprócz wyżej wspomnianych osób, powołano: Daniela Cyganowskiego (członka komendy Hufca ZHP w Lubinie), Teklę Kuchnio (komendantkę szczeplu ZHP w Legnicy), Danutę Rudź (drużynową w Hufcu ZHP w Jaworze), Helenę Morkowską (komendantkę GZD w Złotoryi), Mieczysława Szyszkowskiego (członka komendy hufca ZHP w Głogowie), Nazima Rutkowskiego (kierownika Wydziału Prokuratury Wojewódzkiej – przewodniczącego Komisji Instruktorskiej), Jana Lewandowskiego (Przewodniczącego Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej) i Tadeusza Podwińskiego (Kuratora Oświaty i Wychowania w Legnicy)¹². Natomiast 28 sierpnia 1975 r. odbyło się pierwsze posiedzenie komendy chorągwi, w trakcie którego m.in. zatwierdzono składy osobowe wydziałów i komisji stopni instruktorskich¹³. Na przestrzeni następnych lat wielokrotnie dochodziło do zmian osobowych w tych gremiach¹⁴. Chorągiew, jak i harcerstwo, były mocno osadzone w ówczesnym „systemie”. We władzach zasiadał niejeden działacz partyjny, a komitet wojewódzki kontrolował jej działalność, natomiast władze chorągwi typowały kandydatów na członków Wojewódzkiej Rady Narodowej¹⁵.

W 1985 r., z okazji obchodów dziesięciolecia istnienia legnickiej chorągwi¹⁶, swoimi wspomnieniami na temat powstania jej zrębów organizacyjnych podzielił się R. Szałęga:

„Chorągiew Dolnośląska tzw. matka rozwiązana została 4 września 1975 roku. W tym okresie pełniłem funkcję z-cy Komendanta Chorągwi Dolnośląskiej ds. organizacyjnych (...).

(...) przypađło mi w udziale tworzenie nowych Chorągwi z kreowaniem składow osobowych (...) włącznie.

(...)

Pewnego lipcowego dnia (...) pojechałem do Legnicy na posiedzenie Rady

¹² AChDZHPWr., sygn. 0/1, Protokół nr 1/75 z inauguracyjnego posiedzenia Rady Chorągwi w dniu 25 VIII 1975 r., b.p.; *ibidem*, Wykaz członków Prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP, b.p.

¹³ AChDZHPWr., sygn. 0/9, Protokół nr 1/75 z pierwszego posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej w dniu 27 VIII 1975 r., b.p.

¹⁴ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/2, Uchwała nr 6/77 Rady Chorągwi Legnickiej Związku Harcerstwa Polskiego im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego” z dnia 1 XII 1977 r. w sprawie zmian w składzie Rady Chorągwi, b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/4, Uchwała nr 14/21/78 Rady Chorągwi Legnickiej Związku Harcerstwa Polskiego im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego” z dnia 28 XII 1978 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/12, Uchwała nr 5 Rady Chorągwi Legnickiej ZHP im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego” z dnia 20 VI 1980 r. w sprawie zmian w składzie Rady Chorągwi, b.p. Szczegółowy wykaz zmian we władzach chorągwi na przestrzeni lat przedstawiono w: *Słownik biograficzny instruktorów...*, s. 564–567.

¹⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 5/84 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 21 III 1984 r., b.p.

¹⁶ Zob. Legnicka Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Gumińskiego [dalej: LBP], sygn. VII/29, [drukulotny] Zaproszenie na okolicznościowy koncert z okazji X-lecia Chorągwi Legnickiej ZHP (Legnica, 20 IX 1985 r.); *Harcerskie święto w Legnicy*, „Słowo Polskie”, nr 201 z 23 IX 1985, s. 5.

Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej i pozostałem na dzień następny dla załatwienia niektórych spraw związanych z tworzeniem okręgu legnickiego i zostałem tam na następne pięć lat i jeden dzień. Sprawy potoczyły się wartko. Kolejne zadania związane z organizowaniem Chorągwi tak mnie zajęły, że ani się obejrzałem jak w wyniku ustaleń Głównej Kwatery ZHP z władzami województwa legnickiego, powołany zostałem na Komendanta Chorągwi Legnickiej ZHP.

(...) Na swoich zastępców zaproponowałem Henryka Biegańskiego Komendanta Hufca Legnica i Zdzisława Staszkiwicza Komendanta Hufca Lubin – propozycje zostały zaakceptowane (...).

(...) Zgodnie z podziałem administracyjnym województwa postanowiliśmy stworzyć 38 jednostek organizacyjnych tj. 17 hufców i 21 gminnych związków drużyn (...).

W krótkim czasie mieliśmy pełną obsadę. (...) pod koniec sierpnia na obozie Hufca Lubin w Wygnańczech odbyła się pierwsza narada szkoleniowo-organizacyjna naszej Chorągwi. Przedstawiliśmy całą koncepcję organizacyjną Chorągwi z jej kompetencjami, zadaniami i sposobami ich realizacji. Wiele uwagi poświęciliśmy kampanii wyborczej do władz Chorągwi Legnickiej, a także inauguracji nowego roku harcerskiego 1975/76. Obok tych ważnych spraw były też zajęcia z musztry i wspólne ogniska.

Chorągwianna inauguracja roku harcerskiego „Start-75”. Z rąk II Sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR Włodarczyka delegacja 130. Drużyny Harcerskiej im. P. Findera odbiera atrybuty drużyny sztandarowej, 1975 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

(...)

25 września 1975 r. na boisku gościnnego Zespołu Szkół Budowlanych w Legnicy odbyła się uroczysta inauguracja roku harcerskiego 1975/76 Chorągwi Legnickiej ZHP. Z każdego hufca i gminnego związku drużyn przybyły liczne delegacje z komendantami na czele. W obecności (...) gości (...) komendanci meldując mi gotowość do nowego roku harcerskiego, meldowali jednocześnie pełną mobilność swoich jednostek organizacyjnych. Była to dla nas wszystkich bardzo podniosła chwila¹⁷.

Początkowo chorągiew urzędowała w gmachu Zespołu Szkół Ekonomicznych przy pl. Słowiańskim 5 – zajmowano pomieszczenia nad salą gimnastyczną szkoły¹⁸. Od 1977 r. siedziba zlokalizowana była przy ul. Lenina 8 (dzisiaj ul. Witelona) – główne wejście znajdowało się jednak od ul. św. Piotra¹⁹. Natomiast komendant Szałęga wspomina, że pierwsze tygodnie pracy chorągwi on i jego ludzie spędzili w pomieszczeniach MDK, gdzie mieściła się również siedziba hufca²⁰.

W 1980 r. stanowisko komendanta chorągwi objął Kazimierz Pleśniak²¹, którego po dwóch kadencjach zastąpił w 1989 r. Wacław Ryżewski²². Ostatecznie w czasie swego istnienia na czele chorągwi stało czterech komendantów (**tab. 4.1.**).

Tabela 4.1. Komendanci Legnickiej Chorągwi ZHP.

KOMENDANT	CZAS SPRAWOWANIA FUNKCJI
Roman Szałęga	1 VII 1975 r. – 20 VI 1980 r.
Kazimierz Pleśniak	20 VI 1980 r. – 17 I 1989 r.
Wacław Ryżewski	17 I 1989 r. – 1 III 1991 r.
Andrzej Szymkowiak	1 III 1991 r. – 17 XII 1991 r.

Źródło: *Słownik biograficzny instruktorów...*, s. 556; A. Kiewicz, *Harcerstwo w Polsce...*, s. 519.

Natomiast w dniach 7–8 lutego 1976 r. w Zespole Szkół Budowlanych i w Młodzieżowym Domu Kultury doszło do pierwszej Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Chorągwi Legnickiej²³. Kolejne organizowano regularnie w następnych latach.

¹⁷ *O początkach Chorągwi Legnickiej ZHP – mówi jej I komendant – hm PL Roman Szałęga*, „Sygnały Harcerskie” wrzesień 1985 (wydanie specjalne z okazji X-lecia Chorągwi Legnickiej), s. 1–2.

¹⁸ Rozmowa: Marek Charańczuk, rozmowa z 28 sierpnia 2025 r.

¹⁹ 28 kwietnia 2012 r. na ścianie budynku od ul. św. Piotra zamontowano pamiątkową siedzibę upamiętniającą siedzibę Legnickiej Chorągwi ZHP; zob. C. Kowalak, *Pomniki i tablice pamiątkowe w Legnicy po II wojnie światowej*, Legnica 2012, s. 101. Wydarzenie to towarzyszyło uroczystemu spotkaniu były pracowników chorągwi i podległych jej hufców, jakie wówczas zorganizował Kazimierz Pleśniak; zob. Z. Budych, *Dawni pracownicy Komendy Chorągwi ZHP w Legnicy spotkali się po latach. Wspomnienia zielonego mundurka*, „Konkrety.pl”, nr 18 z 2 V 2012, s. 10; A. Grzebińska, *Spotkali się po latach, by rozmawiać, wspominać i wspólnie bawić się, śpiewać piosenki i cieszyć*, „Panorama Legnicka”, nr 19 z 8–14 V 2012, s. 14.

²⁰ *O początkach Chorągwi...*, s. 1–2.

²¹ AChDZHPWr., sygn. 1/14, Rozkaz L 7/80 z dnia 1 VII 1980 r., b.p.

²² *Rozmówki „GR” Szanse wychowania przez pracę*, „Gazeta Robotnicza”, nr 21 z 25 I 1989, s. 6.

²³ AChDZHPWr., sygn. 0/1, Ocena przygotowania i przebiegu I Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Chorągwi Legnickiej, b.p.; *Ambitne zadania harcerzy z Chorągwi Legnickiej ZHP*, „Gazeta Robotnicza”, nr 31 z 9 II 1976, s. 5. Pierwotnie konferencja miała odbyć się 17–18 stycznia 1976 r., zob. AChDZHPWr., sygn. 0/30, Uchwała nr 1/75 Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 12 XI 1975 r., b.p.

Reforma administracyjna pociągnęła za sobą zmiany w radach przyjaciół harcerstwa. Powołana została Wojewódzka Rada Przyjaciół Harcerstwa – dzieliła się na Miejskie i Gminne Rady Przyjaciół Harcerstwa (te drugie zostały zasilone w sporej części przez dotychczasowych członków rad powiatowych)²⁴. Przewodniczącym WRPH został Tadeusz Podwiński, wówczas kurator oświaty i wychowania. Jeżeli chodzi o rady niższego szczebla, to przeważali wśród nich sekretarze partyjni, ale nie brakowało też naczelników miast i gmin. W 1977 r. rady działały już we wszystkich hufcach²⁵. Ich rolą była „(...) pomoc w organizacji przedsięwzięć programowych i tworzeniu materialnych warunków dobrej pracy (...)”²⁶. Tematykę ich posiedzeń dzielono na cztery główne zagadnienia:

- współdziałanie z zakładami pracy;
- zabezpieczenie finansowe, sprzętowe i transport w czasie akcji letniej i zimowej;
- sprawy pozyskiwania kadry i tworzenia robotniczych kręgów instruktorskich;
- realizacja zadań w zakresie czynów społecznych²⁷.

Omawiano więc na nich zarówno np. sprawy letnich i zimowych wyjazdów harcerzy, jak i ich zaangażowanie w akcję wyborczą do rad narodowych²⁸. Członkowie rad, piastujący wysokie stanowiska, pozyskiwali także środki pieniężne na działalność ZHP²⁹.

Na początku lat 80. działalność WRPH zamarła. Reaktywowano ją 25 lutego 1982 r., czyli w pierwszych miesiącach stanu wojennego, co również miało swoje znaczenie³⁰. W jej skład weszło trzydzieści pięć osób, a przewodniczącym został Walerian Waszak (wówczas wiceprezes legnickiego oddziału ZBoWiD)³¹, a od grudnia 1984 r. Eugeniusz Barczyński (wówczas przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej)³². Do realizacji celów programowych powołano cztery zespoły problemowe: ds. koordynacji terenowych rad przyjaciół harcerstwa, ds. instruktorskich, ds. rozbudowy i tworzenia bazy oraz pomocy materialnej oraz zespół ds. ideowo-wychowawczych³³.

²⁴ AChDZHPWr., sygn. 5/28, Informacja o stanie organizacji Rad Przyjaciół Harcerstwa w nowej strukturze organizacyjnej województwa legnickiego, b.p.

²⁵ *Ibidem*, Informacja o Ruchu Przyjaciół Harcerstwa Chorągwi Legnickiej ZHP im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego” w roku 76/77, b.p.

²⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie z działalności Gminnej Rady Przyjaciół Harcerstwa w Kunicach w roku 1976, b.p.

²⁷ *Ibidem*, Informacja o Ruchu..., b.p.

²⁸ *Ibidem*, Protokół nr 3/4/78 z plenarnego posiedzenia Wojewódzkiej Rady Przyjaciół Harcerstwa w Legnicy w dniu 20 II 1978 r., b.p.

²⁹ *Ibidem*, Informacja o Ruchu..., b.p.

³⁰ Przewodniczący Waszak w wywiadzie udzielonym w kilka miesięcy później mówił: „Nasz główny cel zamyka się w rozbudzaniu działań umacniających i rozwijających harcerstwo. Pragniemy oddziaływać na rodziców, instruktorów ZHP oraz wszystkich sojuszników i sympatyków, a także kształtować patriotyczne i obywatelskie postawy młodzieży. Zdajemy sobie sprawę, że podjęliśmy się tego w niezwykle skomplikowanej sytuacji społeczno-politycznej oraz w obowiązującym stanie wojennym. Dlatego też chcąc właściwie kształtować postawy młodzieży i kontynuować najlepsze tradycje organizacji zamierzamy wzmoczyć aktywność kadry instruktorskiej, rozwijać samorządność organizacyjną poszczególnych ogniw ZHP, stale powiększać grono naszych przyjaciół”, zob. *Przed harcerskim latem*, „Konkrety”, nr 19 z 18 VI 1982, s. 5.

³¹ AChDZHPWr., sygn. 5/42, Sprawozdanie Wojewódzkiej Rady Przyjaciół Harcerstwa Chorągwi Legnickiej ZHP im. Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego w Legnicy za 1982 r., b.p.

³² *30 lat minęło*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 22 IV 1988), s. 9.

³³ AChDZHPWr., sygn. 5/42, Sprawozdanie Wojewódzkiej Rady..., b.p.

Tak jak wcześniej, rada była mocno zaangażowana m.in. w organizację wypoczynku letniego harcerzy (w tym zdobycie środków finansowych na ten cel)³⁴ oraz starała się wspierać wszelkie inicjatywy i inwestycje chorągwi³⁵. Ponadto przy wszystkich hufcach działały rady terenowe Ruchu Przyjaciół Harcerstwa, a przy szczepach i drużynach 105 kół RPH, składających w dużej części z rodziców harcerzy, którzy, jak pisano: „(...) stale poszukują nowych, atrakcyjnych form dotarcia do młodzieży i rodziców, zakładów pracy, instytucji i organizacji”³⁶.

W 1977 r. na wniosek WRPH chorągiew otrzymała patrona³⁷. Zostali nim przodownicy pracy Zagłębia Miedziowego. Na łamach tygodnika „Konkrety” pisano o tym w dosyć mocno patetycznym tonie:

„(...) postanowili, że za patronów swojej działalności przyjmą ludzi, których dobrze znają, których spotykają codziennie w drodze do szkoły, z którymi nieraz mieszkają pod jednym dachem, słowem tych, co tworzą dzień dzisiejszy regionu – górników i hutników, robotników wszystkich specjalności i rolników. Wybrali spośród nich najlepszych – przodowników pracy – i ich poprosili, by zechcieli użyczyć swego imienia (...) i swymi nazwiskami wszelkie działania podejmowane przez zuchów, harcerzy i instruktorów. Sami zaś zobowiązali się, że będą pracować nad tym, by stać się godnymi następcami swych patronów, by druga zmiana, która stanie za kilka lat przy maszynach, nie tylko nie była gorsza – by była jeszcze lepsza od swych poprzedników”³⁸.

Przygotowania zainicjowano jednak już rok wcześniej³⁹. Ich owocem była trwająca od 19 września 1976 r. do 10 kwietnia 1977 r. kampania „Bohater”⁴⁰, w toku której miano dążyć do (zapis oryginalny):

- zapoznania się z osiągnięciami Narodu Polskiego i Zagłębia Miedziowego;
- zebrania najistotniejszych informacji z różnych dziedzin gospodarki województwa legnickiego;
- poznania tych, którzy stworzyli dzisiejsze Zagłębie Miedziowe i przyczynili się do jego świetności;

³⁴ Np. *Udane lato legnickich harcerzy*, „Konkrety”, nr 35 z 8 X 1982, s. 2; *Apel WRPH do zakładów pracy i instytucji województwa legnickiego*, „Konkrety”, nr 27 z 5 VII 1985, s. 2.

³⁵ A. Szydłowska, *Wzajemnie potrzebni*, „Konkrety”, nr 17 z 26 IV 1985, s. 10.

³⁶ *30 lat minęło...*, s. 9. Zob. także: *Sobie wzajemnie potrzebni*, „Sygnały Harcerskie” wrzesień 1985 (wydanie specjalne z okazji X-lecia Chorągwi Legnickiej), s. 3.

³⁷ W. Waszak, *Wzajemnie potrzebni*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 22 IV 1983), s. 1.

³⁸ *Ich wzorem – najlepsi*, „Konkrety”, nr 17 z 29 IV 1977, s. 4.

³⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/9, Protokół nr 5/76 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego dnia 12 IV 1976 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/1, Protokół z III posiedzenia Rady Chorągwi Legnickiej Związku Harcerstwa Polskiego z dnia 26 IV 1976 r., b.p.

⁴⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/9, Plan zabezpieczenia właściwego przebiegu kampanii zmierzającej do nadania Chorągwi Legnickiej ZHP im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego”, b.p.; *ibidem*, Protokół z IV posiedzenia Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 19 IX 1976 r., b.p. Początek kampanii był zarazem dniem uroczystości związanych z inauguracją harcerskiego roku 1976/1977.

- wzbudzenia szacunku dla ludzi i pracy ludzkiej;
- określanie zadań dla siebie jako przyszłej awangardy naszego regionu i kraju⁴¹.

A wszystko po to, aby „(...) popularyzować wśród młodzieży ludzi dobrej roboty, przodujące zakłady i wyróżniające się w pracy brygady”⁴².

W ramach kampanii harcerze odbyli 400 spotkań z przodownikami pracy oraz 440 wycieczek do zakładów pracy LGOM, zorganizowano sześćdziesiąt osiem harcerskich koncertów pod nazwą „Z harcerskim pozdrowieniem przodownikom pracy Zagłębia Miedziowego”, urządzono w szkołach ponad sto galerii „ludzi dobrej roboty” oraz stworzono 245 albumów, 132 gazetki i trzydzieści dwie kroniki opisujące historię LGOM, przeprowadzono konkursy plastyczne („Zagłębie Miedziowe w oczach dziecka”) dla ponad 380 drużyn zuchowych oraz cykle sprawnościowe „Górnik” i „Hutnik”, w czasie których najmłodsi członkowie ZHP zapoznawali się z pracą w kombinacie. Ponadto każdy szczebel Harcerskiej Służby Polsce Socjalistycznej zorganizował Sesję Młodych Obywateli, w trakcie których omawiano następującą tematykę: „Udział młodzieży w realizacji zadań społeczno-gospodarczego rozwoju województwa”, „Przodownictwo w realizacji Uchwał VII Zjazdu Partii – nakazem i patriotycznym obowiązkiem każdego członka społeczności szkolnej”, „Zadania ZHP w życiu szkoły i środowiska”⁴³. Ponadto pracowano społecznie na rzecz funduszu budowy Centrum Zdrowia Dziecka⁴⁴.

Chorągiew otrzymała imię na mocy uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Legnicy z dnia 23 IV 1977 r.⁴⁵ W trakcie omawiania tego punktu obrad zastępca przewodniczącego WRN uzasadniał tę decyzję następująco:

„Komenda Chorągwi ZHP województwa legnickiego wniosła duży wkład w rozwój Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego. Na wysokie uznanie zasługują szczególnie podejmowane inicjatywy w zakresie kształtowania i rozwijania związków emocjonalnych dzieci i młodzieży z nowopowstałym województwem legnickim, jego dniem dzisiejszym i perspektywami rozwoju;

⁴¹ *Ibidem*, UCHWAŁA (Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 19 IX 1976 r.) w sprawie przebiegu kampanii zmierzającej do nadania Chorągwi Legnickiej ZHP im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego”, b.p.

⁴² *Harcerska uroczystość*, „Konkrety”, nr 39 z 24 IX 1976, s. 2. W następnych latach akcja była kontynuowana, ale już na niższych szczeblach harcerskiej organizacji. Mobilizacja jednostek ZHP do „(...) podejmowania kampanii programowych »Bohater« zmierzających do nadania imion” została wpisana w plan pracy chorągwi na rok 1978/1979, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/4, Protokół nr 9/26/78 z posiedzenia Prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 28 VIII 1978 r., b.p.

⁴³ AChDZHPWr., sygn. 0/2, Sprawozdanie z realizacji Uchwały Rady Chorągwi Legnickiej Związku Harcerstwa Polskiego z dnia 19 IX 1976 r. w sprawie przeprowadzenia kampanii programowej pn. „BOHATER” zmierzającej do nadania Chorągwi Legnickiej ZHP im. „PRZODOWNIKÓW PRACY ZAGŁĘBIA MIEDZIOWEGO” (24 IV 1977 r.), b.p. Zob. także: *Ich wzorem – najlepsi...*, s. 4.

⁴⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/2, Sprawozdanie z realizacji..., b.p. *Sztandar dla Chorągwi Legnickiej ZHP*, „Gazeta Robotnicza”, nr 92 z 25 IV 1977, s. 2.

⁴⁵ Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy [dalej: APL], Wojewódzka Rada Narodowa w Legnicy 1975–1990 [dalej: WRNL], sygn. 217, Uchwała nr VII/37/77 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Legnicy z dnia 23 IV 1977 r., k. 14.

upowszechnianie w środowisku młodzieży uczącej się wzorców i postaw ludzi czynu Zagłębia Miedziowego – przodowników pracy i racjonalizatorów, działaczy politycznych i społecznych, wszelkich wartości zespołowego działania. Godną podkreślenia stała się akcja organizowania »Galerii Przodowników Pracy« – w trakcie której pokazano ludzi, którzy tworzą współczesność LGOM-u, a także odbycie 400 spotkań z przodownikami pracy Zagłębia oraz organizowanie 68 harcerskich koncertów pod hasłem »Harcerze przodownikom pracy Zagłębia Miedziowego«.

Swoją zaangażowaną postawą harcerze województwa legnickiego dowiedli, że w pełni Chorągiew ich zasługuje, by nadać jej imię »Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego«⁴⁶.

Dzień później w Lubinie odbyło się posiedzenie Rady Chorągwi Legnickiej, podczas którego złożono m.in. sprawozdanie z kampanii programowej „Bohater”⁴⁷. Następnie w czasie uroczystego apelu nad tamtejszym zalewem małomickim doszło do oficjalnego nadania imienia i wręczenia harcerzom chorągwanego sztandaru. W obecności ponad sześciu tysięcy reprezentantów wszystkich hufców i szczepli chorągwi oraz przedstawicieli władz wojewódzkich, oświatowych, organizacji młodzieżowych i zastępcy naczelnika ZHP dokonali tego trzej przodownicy pracy: Stanisław Rogalski (Zakłady Górnicze „Lubin”), Stefan Kubów (Huta Miedzi „Legnica”) i Edmund Zieliński (Huta Miedzi „Głogów”). Wszystko zakończyła defilada i występy harcerskich zespołów artystycznych⁴⁸.

W następnych latach harcerze obchodzili Tydzień Bohatera Chorągwi⁴⁹, który organizowano w trzeciej dekadzie kwietnia, w rocznicę nadania imienia chorągwi⁵⁰. Było to święto całej chorągwi, a w jego programie znajdowały się koncerty, występy i przeglądy zespołów artystycznych, spotkania, ogniska, ale także podejmowano się z tej okazji czynów społecznych. W latach 80. jednym z ważniejszych punktów obchodów był koncert zespołów

⁴⁶ APL, WRNL, sygn. 135, Protokół z sesji nr 7 WRN w Legnicy z 23 IV 1977 r., k. 7.

⁴⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/2, Protokół nr 2/7/77 z posiedzenia Rady Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego dnia 24 IV 1977 r. w Lubinie, b.p. Wcześniej zatwierdziło je prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP: *ibidem*, Protokół z posiedzenia Prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 20 IV 1977 r., b.p.

⁴⁸ *Ibidem*, Założenia organizacyjne uroczystości nadania im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego” Chorągwi Legnickiej Związku Harcerstwa Polskiego, b.p. Zob. także: *Ich wzorem – najlepsi...*, s. 4; *Sztandar dla Chorągwi...*, s. 2. Kilka dni później organizację i przebieg wydarzenia omówiono na posiedzeniu komendy chorągwi, zob. AChDZHPWr., Protokół nr 9/29/77 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 28 IV 1977 r., b.p.

⁴⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w dn.[iu] 8 IV 1982 r., b.p.; *ibidem*, Protokół nr 5/83 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 11 III 1983 r., b.p.; *Tydzień bohatera chorągwi*, „Polska Miedź”, nr 16 z 18–24 IV 1985, s. 2; *Tydzień Bohatera Chorągwi*, „Konkrety”, nr 18 z 2 V 1986, s. 2.

⁵⁰ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/13, Scenariusz koncertu „Harcerze – ludziom pracy Zagłębia Miedziowego” organizowanego z okazji V rocznicy nadania Chorągwi Legnickiej im. Przodowników pracy Zagłębia Miedziowego, b.p.; AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 4/84, b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/33, Program tygodnia Bohatera Chorągwi Legnickiej ZHP 23–30 IV 1986 r., b.p.

harcerskich dedykowany klasie robotniczej (np. „Harcerze – Przodownikom Pracy Zagłębia”)⁵¹ – odbywały się w Teatrze Letnim w Legnicy. W 1987 r. wystąpiły na nim: Harcerski Zespół „Mozaika” z Przemkowa, Harcerski Zespół „Krajka” ze Złotoryi, Harcerski Zespół „Przyjaciółki” z Jawora, Harcerski Zespół „Lotos” z Legnicy, Harcerski Zespół „Świetliki” z Polkowic oraz Zespół Taneczny ze Ścinawy⁵². Natomiast o imprezie z 1988 r., gdzie oprócz święta chorągwi, obchodzono także trzydziestolecie Ruchu Przyjaciół Harcerstwa⁵³, można było przeczytać:

„Wczoraj odbył się w Teatrze Letnim w Legnicy uroczysty koncert »Harcerze przodownikom pracy i przyjaciołom ZHP«, zorganizowany przed świętem 1 Maja przez Chorągiew Legnicką ZHP im. Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego. Wzięli w nim udział m.in. wiceprzewodniczący Centralnej Komisji Kontrolno-Rewizyjnej PZPR Jerzy Wilk i I sekretarz KW PZPR Henryk Nowak. Obecna była także delegacja Komsomołu z zaprzyjaźnionego obwodu orenburskiego w ZSRR z Niną Tarasenko.

Krzyże »Za zasługi dla ZHP« otrzymali: Wojciech Janusz – pośmiertnie oraz Maksymilian Korzeniowski, Teresa Malicka, Bogdan Sałata i Jerzy Radzio. Wśród wyróżnionych zbiorowo innymi odznakami harcerskimi znalazły się: Prokuratura Wojewódzka, Wojewódzki Sztab Wojskowy, Związek PGR, WPHW, Sąd Wojewódzki, WZSP, PZU i inne jednostki”⁵⁴.

Do patrona nawiązywano w organizowanym od 1982 r. rajdzie „Szlakiem Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego”⁵⁵ – jednym z punktów na jego trasie było zwiedzanie zakładów kombinatu (np. Huta Miedzi „Głogów” oraz kopalnie w Polkowicach i w Rudnej)⁵⁶. Szczególny charakter miał rajd z 1987 r., którym uczczono dwie okrągłe rocznice – 10. rocznicę nadania imienia chorągwi, jak i 30. rocznicę odkrycia złóż miedzi⁵⁷. W tygodniku „Konkrety” ukazywał

⁵¹ Archiwum Kuratorium Oświaty we Wrocławiu [dalej: AKOWr.], sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy (1979–1987), b.p.; AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 4/84, b.p. W 1986 r. i w 1987 r. odbył się pn. „Harcerze ludziom pracy Zagłębia Miedziowego”, zob. LBP, sygn. VII/291, [druk ulotny] Zaproszenie na uroczysty koncert „Harcerze ludziom pracy Zagłębia Miedziowego” organizowany z okazji Święta Chorągwi Legnickiej (Legnica, 24 IV 1986 r.); „Harcerze – ludziom pracy”, „Konkrety”, nr 18 z 1 V 1987, s. 2.

⁵² LBP, sygn. VII/291, [broшура] Koncert „Harcerze Przodownikom Pracy Zagłębia Miedziowego” (Legnica, 24 IV 1987 r.).

⁵³ LBP, sygn. VII/29, [druk ulotny], Zaproszenie na uroczysty koncert „Harcerze – Przodownikom Pracy Zagłębia Miedziowego” (Legnica, 25 IV 1988 r.).

⁵⁴ *Harcerze przodownikom pracy i przyjaciołom ZHP*, „Gazeta Robotnicza”, nr 96 z 26 IV 1988, s. 2.

⁵⁵ N. Mielcarek, *Tropami Bohatera*, „Polska Miedź”, nr 20 z 15–21 V 1986, s. 12; *idem*, *Na tropie bohatera*, „Konkrety”, nr 19 z 9 V 1986, s. 13; *Udany rajd harcerzy*, „Słowo Polskie”, nr 107 z 9 V 1988, s. 5.

⁵⁶ *Turysta. Harcerze na szlakach LGOM*, „Polska Miedź”, nr 17 z 24–30 IV 1986, s. 14; *Legnicy harcerze obchodzą Tydzień Bohatera Chorągwi*, „Gazeta Robotnicza”, nr 93 z 20 IV 1989, s. 6; *Szlakiem LGOM*, „Konkrety”, nr 19 z 12 V 1989, s. 12.

⁵⁷ LBP, sygn. VII/291, [broшура] VI Rajd Harcerzy Starszych „Szlakiem LGOM-u” Lubin–Polkowice–Głogów (24–26 IV 1987 r.).

się w tym okresie dodatek „Konkrety Harcerskie”. Współpracowano też z gazetą „Polska Miedź”, gdzie od 1985 r. ogłaszano w kwietniu plebiscyt na instruktora roku⁵⁸. W pierwszej edycji wygrał Władysław Gałka⁵⁹. Odwiedzano też groby zmarłych działaczy ZHP⁶⁰. Natomiast w 1985 r. sztandar chorągwi został udekorowany krzyżem „Za zasługi dla ZHP”⁶¹. Rok wcześniej stworzona została Harcerska Honorowa Księga Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego, gdzie wpisywano osoby uznane za zasłużone⁶². W 1988 r. były w niej wpisane 172 nazwiska⁶³. Rok później podawano, że znalazło się w niej następne szesnastcie nazwisk⁶⁴.

Patronów miały niektóre hufce. Oprócz legnickich Bohaterów Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, w grupie tej znaleźli się m.in.: Bohaterzy spod Lenino (Kunice), Bojownicy o Wolność i Demokrację (Żukowice), Karol Świerczewski (Chojnów miasto), Feliks Dzierżyński (Chojnów gmina)⁶⁵, Bohaterowie Rewolucji Październikowej (Jawor), Batalion Czwartaków (Krotoszyce), II Armia Wojska Polskiego (Prochowice), ale również Dzieci Głogowskie (Głogów), Budowniczości Zagłębia Miedziowego (Lubin), I Dywizja Ludowego Wojska Polskiego (Polkowice), Pionierzy Ziem Zachodnich (Złotoryja), Janusz Korczak

⁵⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/35, Protokół nr 5/86 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 8 II 1986 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/33, Protokół nr 2/87 z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 10 III 1987 r., b.p. Kandydatów do plebiscytu wybierała Komenda Chorągwi, spośród ludzi wytypowanych przez hufce, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/35, Protokół nr 7/86 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 5 III 1986 r., b.p. Zob. także: *Plebiscyt harcerski*, „Polska Miedź”, nr 15 z 11–17 IV 1985, s. 7; *Plebiscyt harcerski*, „Polska Miedź”, nr 14 z 3–9 IV 1986, s. 8–9; *Plebiscyt harcerski*, „Polska Miedź”, nr 12 z 26 III–1 IV 1987, s. 8–9; *Plebiscyt harcerski*, „Polska Miedź”, nr 14 z 7–13 IV 1988, s. 8–9; *Plebiscyt harcerski*, „Polska Miedź”, nr 13 z 30 III 1989, s. 8–9. W 1990 r. informację o plebiscycie opublikowano w „Konkretach”: *Plebiscyt harcerski. Instruktor roku*, „Konkrety”, nr 16 z 20 IV 1990, s. 5.

⁵⁹ B. Konczal, *Jak być dobrym instruktorem*, „Polska Miedź”, nr 20 z 16–22 V 1985, s. 7; *Kalendarium 1985–86*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 18 IV 1983), s. 8.

⁶⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 9/83 z posiedzenia Komendy Chorągwi z dnia 3 V 1983 r., b.p.; *ibidem*, Protokół nr 7/84 z posiedzenia Komendy Chorągwi z dnia 7 V 1984 r., b.p.

⁶¹ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Protokół nr 6/85 z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 3 IX 1985 r., b.p.; *O właściwy kształt ZHP. Rozmowa z komendantem Chorągwi Legnickiej ZHP im. Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego hm. PL Kazimierzem Pleśniakiem*, „Polska Miedź”, nr 41 z 11–17 X 1984, s. 4. W 1989 r. podawano, że łącznie chorągiew została odznaczona osiemnastoma odznakami zbiorowymi, zob. *Potrafią zainteresować dzieci i młodzież. Legnicy harcerze mają się czym chwalić*, „Słowo Polskie”, nr 31 z 6 II 1989, s. 5.

⁶² Np. AChDZHPWr., sygn. 0/33, Protokół nr 4/85 z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 18 IV 1985 r., b.p.; *ibidem*, Protokół nr 4/86 z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 11 IV 1986 r., b.p. Powstała z myślą o „(...) dokumentowaniu najwartościowszych postaw patriotycznych i obywatelskich ludzi zagłębia miedziowego, mogących służyć za wzór młodemu pokoleniu w wyborze drogi służby dla Polski Ludowej”, zob. *Jest taka księga...*, „Polska Miedź”, nr 3 z 17–23 I 1985, s. 9; *Wpisano do księgi*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 17 z 24 IV 1987), s. 8; *Wpisano do harcerskiej księgi honorowej*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 22 IV 1988), s. 8.

⁶³ *Tydzień bohatera legnickich harcerzy*, „Słowo Polskie”, nr 102 z 3 V 1988, s. 6.

⁶⁴ *Wpisani do księgi*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 21 IV 1989), s. 8.

⁶⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/34, Uchwała nr 3/86 Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 29 IX 1986 r. w sprawie przeprowadzenia kampanii sprawozdawczo-wyborczej w hufcach, b.p.; *ibidem*, Uchwała nr 2/86 Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 29 IX 1986 r. w sprawie połączenia hufców Chojnów m.[iasto] i Chojnów gm.[ina], b.p.

(Chocianów), Pionierzy Ziemi Odzyskanych (Przemków), Pionierzy Zagłębia Miedziowego (Wądroże Wielkie), Wincenty Witos (Grębocice)⁶⁶, Jan Wyżykowski (Warta Bolesławiecka)⁶⁷.

Delegacja Chorągwi Legnickiej ZHP na VI Zjazd ZHP przed wejściem do budynku Zespołu Szkół Przemysłu Spożywczego przy ul. Wrocławskiej, 1977 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Pierwsze odnalezione informacje o stanie osobowym chorągwi pochodzą z pisma z 1 października 1975 r. Wynika z niego, że w tamtym czasie liczyła 43 153 osoby (41 625 zuchów i harcerzy, 1528 instruktorów)⁶⁸. W lutym 1976 r. na łamach prasy podawano, że chorągiew liczy ponad czterdzieści osiem tysięcy harcerzy i zuchów⁶⁹. Następne dane pochodzą już z przeprowadzanych każdego roku spisów harcerskich. Z tego przeprowadzonego w 1976 r. wynika, że do największych hufców, liczących ponad dwa tysiące członków, należały: Hufiec Legnica (12 440), Hufiec Lubin (4775), Hufiec Głogów (4692), Jawor (2871) i Złotoryja (2226)⁷⁰. Rok później barierę tę pokonał Hufiec Polkowice (2009)⁷¹. Wzrost liczby członków chorągwi trwał do końca dekady⁷². Stan zorganizowania w poszczególnych hufcach był jednak różny. Przykładowo

⁶⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/49, Sprawozdanie Rady Chorągwi..., b.p.

⁶⁷ *Warta Bolesławiecka. Sztandar dla harcerzy*, „Konkrety”, nr 24 z 17 VI 1988, s. 2.

⁶⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/9, Pismo komendanta Chorągwi Legnickiej ZHP w Legnicy do Głównej Kwatery ZHP w Warszawie z 1 X 1975 r., b.p.

⁶⁹ *Ambitne zadania harcerzy...*, s. 5.

⁷⁰ AChDZHPWr., sygn. 2/67, Analiza stanu ilościowego Chorągwi Legnickiej Związku Harcerstwa Polskiego według stanu na dzień 15 X 1976 r., b.p.

⁷¹ *Ibidem*, Analiza spisu harcerskiego Chorągwi Legnickiej Związku Harcerstwa im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego” w Legnicy według stanu na dzień 15 XI 1977 r., b.p.

⁷² *Ibidem*, Analiza stanu ilościowego... [15 X 1976 r.], b.p.; *ibidem*, Analiza spisu harcerskiego... [15 XI 1977 r.], b.p.; *ibidem*, Analiza spisu harcerskiego Chorągwi Legnickiego Związku Harcerstwa Polskiego im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego” wg stanu na dzień 15 XI 1978 r., b.p.; *ibidem*, Analiza spisu harcerskiego wg stanu na dzień 15 XI 1979 r., b.p.

w 1977 r. najwyższy wskaźnik odnotowano w Kunicach (98,3%), a najniższy w Rui (42,2%)⁷³. W 1978 r. najniższy wskaźnik wykazano w Udaninie (60,2%)⁷⁴. W 1979 r. stopień zorganizowania wyniósł 80,2%, czyli o 16,1% więcej niż średnia w całym kraju (64,1%)⁷⁵.

Spis harcerek z 1979 r. wykazał, że liczba członków Chorągwi Legnickiej ZHP osiągnęła pułap pięćdziesięciu siedmiu tysięcy (**tab. 4.2.**).

Tabela 4.2. Liczebność Chorągwi Legnickiej ZHP wraz ze stanem zorganizowania w latach 1975–1980.

ROK	LICZBA CZŁONKÓW CHORĄGWI		STAN ZORGANIZOWANIA
	Bez kadry instruktorskiej	Z kadry instruktorską	
1975	46 910	48 804	brak danych
1976	49 159	51 001	67% (z przybocznymi 69,6%)
1977	51 684	53 763	71,2% (z przybocznymi 74,5%)
1978	52 481	54 824	71,6% (z przybocznymi 75,6%)
1979	55 181	57 704	80,2%
1980	49 745	52 226	71,1% (pion HSPS 63,7%)

Źródło: zestawienie własne na podstawie AChDZHPWr., sygn. 0/4, 0/9, 0/34, 0/49, 2/67.

Był to efekt prowadzonej wówczas intensywnej akcji umasowienia harcerstwa, które zgodnie z ustaleniami Komitetu Wykonawczego Rady Głównej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej z 27 VI 1973 r. miało być organizatorem i koordynatorem działalności ideowo-politycznej młodzieży⁷⁶. W 1977 r. podawano, że 40% kadry instruktorskiej to członkowie PZPR⁷⁷.

Harcerstwo dosyć mocno rozbudowało się w szkołach średnich. Według danych z października 1976 r. we wszystkich trzydziestu szkołach ponadpodstawowych na terenie województwa (szesnaście liceów, szesnaście zespołów szkół zawodowych, trzy licea zawodowe i dwie zasadnicze szkoły zawodowe) istniały szczepy HSPS. W ich ramach działały 383 drużyny skupiające 9828 harcerek (55,1% ogółu uczniów). Mieli oni do swojej dyspozycji 136 Harcerskich Klubów Specjalnościowych (dwadzieścia dziewięć klubów wiedzy społeczno-politycznej, dwadzieścia sześć klubów turystyczno-krajoznawczych, szesnaście klubów naukowo-technicznych, piętnaście klubów kultury i sztuki, dziewięć klubów łączności, pięć klubów pożarniczych, cztery kluby motoryzacyjne, trzy kluby młodych wychowawców, jeden klub lotniczy i dwadzieścia osiem innych HKS-ów). Cały czas planowano dalszy wzrost szeregów i liczby klubów⁷⁸.

⁷³ *Ibidem*, Analiza spisu harcerskiego... [15 XI 1977 r.], b.p.

⁷⁴ *Ibidem*, Analiza spisu harcerskiego... [15 XI 1978 r.], b.p.

⁷⁵ *Ibidem*, Analiza spisu harcerskiego... [15 XI 1979 r.], b.p.

⁷⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/2, Aktualny stan rozwoju ZHP w szkołach ponadpodstawowych na terenie Legnickiej Chorągwi ZHP oraz zamierzenia dotyczące dalszej intensyfikacji działań w tym zakresie w 1977 r., b.p.

⁷⁷ *Ibidem*, Analiza upartyjnienia kadry instruktorskiej Chorągwi Legnickiej (b.d.), b.p.

⁷⁸ *Ibidem*, Aktualny stan rozwoju..., b.p.

Początek lat 80. i rewolucja „Solidarności” to dla całego harcerstwa czas kryzysu⁷⁹. Odbiło się to na jego szeregach, które między rokiem 1980 a 1981 zmniejszyły się w całym kraju z 3 149 150 osób do 1 890 744⁸⁰.

Poważny regres kadrowy przeżyła również legnicka chorągiew. Najpierw spis z 1980 r. wykazał, że liczba jej członków spadła o 5478 osób⁸¹, a w następnym roku stan osobowy zmniejszył się o ponad 40%⁸² – liczba zuchów z 19 319 w 1980 r. do 12 801 w 1981 r. (spadek o 33,74%), liczba harcerzy z 19 097 w 1980 r. do 11 620 w 1981 r. (spadek o 39,16%), liczba harcerzy starszych z 9124 w 1980 r. do 2745 w 1981 r. (spadek o 69,92%)⁸³.

Pod koniec 1981 r. chorągiew liczyła ledwie trzydzieści tysięcy członków (**tab. 4.3.**).

Tabela 4.3. Liczebność Chorągwi Legnickiej ZHP w latach 1981–1988.

ROK	ZUCHY I HARCERZE	INSTRUKTORZY	RAZEM
1981	28 612	1446	30 058
1982	34 941	1485	36 426
1983	35 410	1441	36 851
1984	40 035	1515	41 550
1985	40 569	1610	42 179
1986	43 283	1647	44 930
1987	42 471	1458	43929
1988	42 343	1666	44 009

Źródło: zestawienie własne na podstawie AChDZHPWr., sygn. 0/4, 0/9, 0/34, 0/49, 2/67.

Odchodzili ludzie, a wraz z nimi rozpadały się struktury. W 1981 r. liczba drużyn zmniejszyła się do 1001 (w roku poprzednim wynosiła 1804)⁸⁴ – był to więc poważny spadek aż o 44,52% (**tab. 4.4.**).

⁷⁹ Zob. K. Marszałek, *Dziedzictwo którego nie można odrzucić. Próba interpretacji wybranych źródeł z lat 1918–2015 do dziejów Harcerstwa Polskiego*, Kraków 2016, s. 176.

⁸⁰ A. Kiewicz, *Harcerstwo w Polsce...*, s. 399.

⁸¹ AChDZHPWr., sygn. 2/67, Analiza spisu harcerskiego wg stanu na dzień 15 XI 1980 r., b.p.

⁸² AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytej w dniu 10 XII 1981 r., b.p. Zob. także: *Każdego dnia służymy Zagłębiu Miedziowemu – mówi komendant Chorągwi hm PL Kazimierz Pleśniak*, „Sygnały Harcerskie” wrzesień 1985 (wydanie specjalne z okazji X-lecia Chorągwi Legnickiej), s. 2.

⁸³ AChDZHPWr., sygn. 2/67, Analiza spisu harcerskiego Chorągwi Legnickiej im. Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego wg stanu na dzień 15 XI 1981 r., b.p.

⁸⁴ *Ibidem*, Analiza spisu harcerskiego... [15 XI 1980 r.], b.p.; *ibidem*, Analiza spisu harcerskiego... [15 XI 1981 r.], b.p.

Tabela 4.4. Jednostki organizacyjne wchodzące w skład Chorągwi Legnickiej ZHP (1975–1988).

ROK	DRUŻYNY					SZCZEPY	OŚRODKI
	zuchowe	harcerskie	HSPS	starszoharcerskie	RAZEM		
1975	616	515	364	-----	1495	138 ⁸⁵	6
1976	626	519	383	-----	1528	136 ⁸⁶	6
1977	635	632	398	-----	1665	150	0
1978	672	693	401	-----	1766	147	0
1979	736	729	412	-----	1877	145	0
1980	724	729	351	-----	1804	105	0
1981	477	421	-----	103	1001	120	0
1982	529	448	-----	105	1082	113	0
1983	533	468	-----	111	1112	125	0
1984	602	512	-----	132	1246	116	0
1985	616	582	-----	147	1345	124	0
1986	610	539	-----	154	1303	127	0
1987	628	568	-----	159	1355	134	0
1988	637	561	-----	171	1369	159	0

Źródło: zestawienie własne na podstawie AChDZHPWr., sygn. 0/4, 0/9, 0/34, 0/49, 2/67.

Liczba harcerzy w niektórych małych gminnych hufcach spadła tak mocno, że zachwiała ich strukturami. Aby temu zaradzić, rozpoczęto przyłączać najsłabsze hufce do tych większych⁸⁷. Jako pierwsze „zniknęły” hufce: Głogów gmina, Jerzmanowa, Męcinka, Mściwojów, Paszowice, Radwanice, Złotoryja gmina – nie odnotowano ich w spisie harcerskim z 1981 r. (**tab. 4.5.**). W kwietniu 1982 r. na łamach „Konkretów” podawano, że chorągiew zrzeszała wówczas 31 550 zuchów, harcerzy i instruktorów w 31 hufcach, 150 szczepach, 980 drużynach, 53 kręgach instruktorskich⁸⁸. Problemów nie brakowało, a istniały nawet kłopoty z obsadzeniem niektórych stanowisk komendantów hufców⁸⁹. Zmiany w strukturze hufców, mające na celu poprawę ich codziennego funkcjonowania, trwały w latach następnych. Pod koniec 1982 r. podjęta została uchwała o likwidacji hufców Lubin gmina, Polkowice gmina i Ruja⁹⁰. W spisie harcerskim z 1982 r. nie ujęto też już hufca Pęcław⁹¹. Na początku 1984 r.

⁸⁵ W innym dokumencie wykazano 134 szczepy, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/9, Spis harcerski – 1976 r., b.p.

⁸⁶ W innym dokumencie wykazano 132 szczepy, zob. *ibidem*.

⁸⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/32, Protokół z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w dniu 21 IX 1981 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 4/82, b.p.

⁸⁸ *Trochę statystyki*, „Konkrety”, nr 12 z 10 IV 1982, s. 6. W styczniu 1985 r. komendant chorągwi podawał, że między 1980 a 1981 r. liczba członków spadła z 56 000 do 29 000, zob. *Coś za coś...*, s. 8.

⁸⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w dniu 3 XI 1981 r. w Legnicy, b.p.

⁹⁰ AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 9/82, b.p.

⁹¹ AChDZHPWr., sygn. 2/67, Analiza spisu harcerskiego wg stanu na dzień 15 XI 1982 r., b.p.

ten sam los spotkał hufce: Pielgrzymka, Udanin i Kotła⁹², a ponadto w spisie z listopada tego samego roku nie wykazano również już hufca Zagrodno⁹³. We wrześniu 1986 r. połączono w jeden Hufiec Chojnów-miasto i Chojnów-gmina⁹⁴, a dwa lata później zlikwidowano hufce w Gromadce i Gaworzycach⁹⁵.

Tabela 4.5. Liczebność Chorągwi Legnickiej ZHP z podziałem na hufce w wybranych latach (bez kadry).

HUFIEC	1975	1977	1979	1981	1983	1985	1987
Chojnów m.	1375	1190	1637	558	1131	1306	3031
Chocianów	931	1004	1093	749	877	786	639
Głogów m.	4424	5017	7532	3662	3896	4988	5503
Jawor m.	2986	2774	3546	2462	3828	5051	5234
Legnica	12 279	12 855	13 229	3515	5925	8063	8474
Lubin m.	3472	5567	7268	2785	4232	4452	5214
Polkowice m.	1284	1868	2161	626	1593	2016	2945
Przemków	577	830	918	570	665	745	870
Ścinawa m.	1262	1071	1096	806	803	970	1369
Złotoryja m.	2213	2445	2776	1769	2069	3952	3945
Kunice	521	508	538	338	371	430	435
Lubin gm.	1134	1219	1404	534	-----	-----	-----
Miłkowice	576	569	588	272	304	522	520
Polkowice gm.	902	1005	1284	848	-----	-----	-----
Rudna	625	682	757	555	703	764	721
Zagrodno	801	630	511	390	515	-----	-----
Chojnów gm.	700	1153	1158	807	872	966	-----
Gaworzycy	315	341	337	417	660	303	289
Głogów gm.	513	558	526	-----	-----	-----	-----
Grębocice	543	497	558	272	352	455	415
Gromadka	500	512	539	408	398	601	569
Jerzmanowa	219	223	261	-----	-----	-----	-----
Kotła	431	388	438	371	235	-----	-----

⁹² AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 1/84, b.p.

⁹³ AChDZHPWr., sygn. 2/67, Analiza spisu harcerskiego Chorągwi Legnickiej ZHP im. Przdowników Pracy Zagłębia Miedziowego według stanu na dzień 15 XI 1984 r., b.p.

⁹⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Protokół nr 7/86 z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 29 IX 1986 r., b.p.; *ibidem*, Informacja o przebiegu kampanii sprawozdawczo-wyborczej do władz hufców ZHP, b.p.

⁹⁵ *Ibidem*, Protokół nr 9/88 z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 2 XI 1988 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/34, Omówienie sprawozdania finansowego Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP za rok 1987, b.p.

Krotoszyce	274	279	316	312	338	378	278
Legnickie Pole	385	486	475	447	209	429	358
Męcinka	447	417	557	-----	-----	-----	-----
Mściwojów	350	343	442	-----	-----	-----	-----
Paszowice	329	328	360	-----	-----	-----	-----
Pęcław	181	156	219	133	-----	-----	-----
Pielgrzymka	433	364	484	424	445	-----	-----
Prochowice	572	678	811	734	657	900	940
Radwanice	412	400	374	-----	-----	-----	-----
Ruja	146	167	374	243	-----	-----	-----
Udanin	596	532	576	198	206	-----	-----
Warta Bolesławiecka	739	743	711	433	356	1039	632
Wądroże Wielkie	500	556	611	589	646	791	809
Złotoryja gm.	401	491	458	-----	-----	-----	-----
Żukowice	595	540	591	454	486	585	638
RAZEM	45 023	49 386	56 013	27 166	32 772	40 492	43 929

Źródło: zestawienie własne na podstawie AChDZHPWr., sygn. 0/4, 0/9, 0/34, 0/49, 2/67.

Tabela 4.6. Drużyny harcerskie wchodzące w skład Chorągwi Legnickiej ZHP z podziałem na hufce w wybranych latach z okresu 1975–1989.

HUFIEC	LICZBA DRUŻYN						
	1975	1977	1979	1981	1983	1985	1987
Chojnów m.	61	47	55	20	33	46	79
Chocianów gm.	22	33	28	24	27	30	25
Głogów m.	129	169	260	115	133	230	215
Jawor m.	109	119	130	90	159	147	160
Legnica	413	387	403	135	141	182	192
Lubin m.	141	191	230	86	124	127	157
Polkowice m.	44	61	70	23	71	71	92
Przemków	17	24	28	19	23	29	31
Ścinawa m.	30	30	28	34	27	37	49
Złotoryja m.	99	100	92	67	59	112	110
Kunice	22	21	20	17	17	16	18
Lubin gm.	41	41	41	21	-----	-----	-----
Miłkowice	16	17	18	12	16	19	16
Polkowice gm.	27	34	40	36	-----	-----	-----
Rudna	12	21	33	19	29	25	26
Zagrodno	24	25	24	24	16	-----	-----

Chojnów gm.	21	35	36	29	35	39	-----
Gaworzyce	9	11	13	19	21	13	12
Głogów gm.	12	16	17	-----	-----	-----	-----
Grębocice	18	16	16	10	14	16	17
Gromadka	16	15	15	12	12	19	16
Jerzmanowa	7	7	8	-----	-----	-----	-----
Kotła	13	12	15	11	9	-----	-----
Krotoszyce	10	10	10	11	12	10	10
Legnickie Pole	14	14	13	23	12	19	20
Męcinka	11	21	21	-----	-----	-----	-----
Mściwojów	18	10	13	-----	-----	-----	-----
Paszowice	7	8	9	-----	-----	-----	-----
Pęcław	6	7	7	4	-----	-----	-----
Pielgrzymka	15	16	21	18	20	-----	-----
Prochowice	21	23	29	26	19	33	33
Radwanice	8	16	17	-----	-----	-----	-----
Ruja	5	5	14	12	-----	-----	-----
Udanin	12	14	12	7	6	-----	-----
Warta Bolesławiecka	19	27	26	18	17	26	23
Wądroże Wielkie	19	26	27	28	29	27	31
Złotoryja gm.	17	17	17	-----	-----	-----	-----
Żukowice	13	19	21	23	21	23	23
RAZEM	1495	1665	1877	1001	1112	1296	1355

Źródło: zestawienie własne na podstawie AChDZHPWr., sygn. 0/4, 0/9, 0/34, 0/49, 2/67.

Likwidacja w 1981 r. HSPS pociągnęła za sobą jednocześnie tzw. ofensywę starszoharcerską⁹⁶. Chorągiew powołała Chorągwiany Sztab Ofensywy, na czele którego stanęła Alicja Dzido (jej zastępcą został Nikodem Mielcarek)⁹⁷. W następnych latach odnotowywano coraz większą liczbę członków chorągwi⁹⁸. Były to efekty tzw. odnowy, zainicjowanej na VII Zjeździe ZHP w marcu 1981 r.⁹⁹ W październiku 1982 r. pisano, że władze harcerstwa mają już kryzys za sobą¹⁰⁰. Z kolei w 1985 r. w „Konkretach” opisywano to w sposób następujący: „(...) legnickie harcerstwo zdołało obronić swoją tożsamość ideową w latach 1980–1981. Oparło się próbom zepchnięcia go z drogi socjalistycznego rozwoju. Zdołało skupić i skonso-

⁹⁶ AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 1/82, b.p.

⁹⁷ *Ibidem*, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 5/82, b.p.

⁹⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Uwagi do analizy spisu harcerskiego wg stanu na dzień 15 XI 1984 r., b.p.

⁹⁹ *Liczmy na przyjaciół. Rozmowa z komendantem Chorągwi Legnickiej ZHP – hm PL Kazimierzem Pleśniakiem*, „Konkrety”, nr 12 z 10 IV 1982, s. 6.

¹⁰⁰ *W Legnickiej Chorągwi ZHP. Nowe drużyny i zastępy środowiskowe*, „Gazeta Robotnicza”, nr 207 z 20 X 1982, s. 6.

lidować kadrę wokół pryncypiów socjalistycznego wychowania. Dziś cieszy się powszechnym szacunkiem i społecznym autorytetem”¹⁰¹.

W drugiej połowie lat 80. nadal były to jednak liczby niższe, niż przed rokiem 1980 (**tab. 4.3.**). W styczniu 1985 r. na łamach „Polskiej Miedzi” wykazano 40 035 członków chorągwi, w tym 18 071 zuchów, 16 816 harcerzy młodszych, 3633 harcerzy starszych i 1515 instruktorów¹⁰². Tutaj także odnotowywano z każdym rokiem pewien wzrost (**tab. 4.7.**).

Tabela 4.7. Stan osobowy Chorągwi Legnickiej ZHP w latach 1985–1988 wraz z rozbiem na poszczególne kategorie członków.

ROK	1985	1986	1987	1988
ZUCHY	18 071	18 743	19 139	19 399
HARCERZE MŁODSI	17 043	18 770	18 999	18 566
HARCERZE STARSI	3845	4123	4333	4378
INSTRUKTORZY	1610	1647	1458	1663
R A Z E M	40 569	43 283	43 929	44 009

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 0/49, Sprawozdanie Rady Chorągwi za lata 1985–1988.

W 1986 r. spis harcerski wykazał, iż chorągiew liczyła 43 283 członków (18 743 zuchów, 22 893 harcerzy oraz 1647 instruktorów), co oznaczało, że w ciągu roku nastąpił wzrost o 2714 osób¹⁰³. To głównie efekt nowej polityki, która nie stawiała na ilość członków organizacji. Mówiła o tym na łamach „Polskiej Miedzi” Marta Chmielewska, wówczas dyrektorka Szkoły Podstawowej nr 10 w Legnicy i działaczka ZHP. Jednocześnie zwracała uwagę na niepokojący trend – dużą liczbę nauczycieli wśród drużynowych¹⁰⁴. Podobnie twierdził K. Pleśniak, ówczesny komendant chorągwi, który w rozmowie dla „Konkretów” powiedział m.in., że „(...) dzisiaj nie idzie nam wcale o ilość”¹⁰⁵. W praktyce nie zawsze tak było.

Jeżeli zaś chodzi o zasygnalizowaną wyżej kadrę instruktorską, chociaż niekiedy na łamach gazet chciano przekonywać inaczej¹⁰⁶, to zdecydowaną większość z nich stanowili pedagodzy¹⁰⁷. Był to po części efekt polityki prowadzonej przez władze oświatowe. Niekiedy bowiem zatrudnianym nauczycielom stawiano warunek, że otrzymają etat, kiedy zobowiążą się do prowadzenia w swojej klasie „pracy harcerskiej”. Jak wspomina Bożena Przybylska, dla niej, osoby od dziecka związanej z harcerstwem, nie stanowiło to większego problemu, ale

¹⁰¹ *Pierwsze kroki*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 19 IV 1985), s. 8–9.

¹⁰² BM., *Legnicka Chorągiew ZHP w liczbach*, „Polska Miedź wydanie harcerskie” (dod. do „Polska Miedź”, nr 3 z 17–23 I 1985), s. 7.

¹⁰³ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Uwagi do analizy..., b.p.

¹⁰⁴ HM MARTA CHMIELEWSKA *dyrektor Szk. Podst. nr 10 w Legnicy*, „Polska Miedź wydanie harcerskie” (dod. do „Polska Miedź”, nr 3 z 17–23 I 1985), s. 7.

¹⁰⁵ *Coś za coś*, „Konkrety”, nr 2 z 11 I 1985, s. 8.

¹⁰⁶ *W gminie Kunice. Nie tylko nauczyciele wychowują młodzież*, „Słowo Polskie”, nr 87 z 20 IV 1979, s. 4; *Odnaczenia dla strażaków w harcerskich mundurach*, „Słowo Polskie”, nr 14 z 17 I 1985, s. 6.

¹⁰⁷ *Trochę statystyki...*, s. 6; *O właściwy kształt...*, s. 4.

dotyczyło to także nauczycieli, którzy nigdy nie byli związani z ZHP¹⁰⁸. Potwierdził to w rozmowie opublikowanej w 1985 r. K. Pleśniak, jednocześnie wskazując, że taka polityka wcale nie wzmocniała szeregów ZHP: „Jeden przypadkiem zostaje instruktorem, innemu dyrektor szkoły poleca opiekę nad szczepem czy drużyną (...). Jednego to zachęci, zafascynuje, innego harcerstwo nie wciągnie. (...) ci, którzy harcerstwa nie »czuli« wykruszyli się”¹⁰⁹.

Fakt dużego odsetka nauczycieli wśród instruktorów potwierdzają dane z drugiej połowy lat 80. (tab. 4.8.).

Tabela 4.8. Kadra instruktorska Chorągwi Legnickiej ZHP w latach 1985–1988.

ROK	INSTRUKTORZY			
	NAUCZYCIELE	UCZNIOWIE I STUDENCI	INNE ZAWODY	RAZEM
1985	1065 (66,15%)	266 (16,52%)	279 (17,33%)	1610
1986	1144 (69,46%)	311 (18,88%)	192 (11,66%)	1647
1987	954 (65,43%)	278 (19,07%)	226 (15,50%)	1458
1988	1175 (73,16%)	331 (20,61%)	100 (6,23%)	1606 ¹¹⁰

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 0/49, Sprawozdanie Rady Chorągwi za lata 1985–1988.

W kwietniu 1989 r. w „Konkretach harcerskich” podano szczegółowe dane na temat struktur wojewódzkich ZHP. Chorągiew zrzeszała 19 399 zuchów, 22 944 harcerzy i 1666 instruktorów. Działali w dwudziestu hufcach, gdzie istniało 126 szczepów harcerskich i trzydzieści dwa szczepy starszoharcerskie oraz siedemdziesiąt jeden kręgów instruktorskich. W 254 placówkach oświatowych posiadali 112 harcówek i 102 klasoharcówki oraz osiemnaście harcówek w innych obiektach. Drużyn specjalnościowych było 264: czterdzieści pięć MSR, osiemnaście pożarniczych, dwadzieścia trzy żeglarskie, jedenaście łączności, sześć lotniczych, jedenaście sanitarnych, pięć sportów obronnych, czterdzieści artystycznych i 105 turystycznych¹¹¹.

Przez cały ten okres na terenie chorągwi działały także drużyny Nieprzetartego Szlaku, funkcjonujące na terenie placówek specjalnych, zakładów wychowawczych, zakładów poprawczych. W drugiej połowie lat 70. w strukturze komendy chorągwi istniał osobny Wydział „Nieprzetartego Szlaku”¹¹². W styczniu 1981 r. podawano, że należy do niego 650 osób z dziesięciu placówek¹¹³. Zarówno wtedy, jak i w następnych latach wykazywano takich drużyn około trzydziestu i istniały na terenie hufców: Legnica, Lubin, Złotoryja, Jawor, Głogów, Rudna,

¹⁰⁸ Rozmowy: Bożena Przybylska, 26 marca i 7 sierpnia 2025 r.

¹⁰⁹ *Coś za coś...*, s. 8.

¹¹⁰ W dokumencie podano liczbę 1666, jednak ta jest niezgodna z wartością rozbitą na poszczególne kategorie. Z kolei w zestawieniu z tabeli 4.7 (opartej na tym samym dokumencie) podana została liczba 1663.

¹¹¹ *Wizytówka Chorągwi*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 21 IV 1989), s. 8.

¹¹² AChDZHPWr., sygn. 44/66, Program działania harcerstwa w placówkach specjalnych na terenie województwa legnickiego w latach 1977–80, b.p.

¹¹³ *Harcerski „nieprzetarty szlak”*, „Słowo Polskie”, nr 14 z 20 I 1981, s. 4.

Warta Bolesławiecka¹¹⁴. W 1988 r. informowano, że było ich dwadzieścia dziewięć: dwanaście zuchowych, dwanaście harcerskich i pięć starszoharcerskich¹¹⁵.

4.1.2. Zarys działalności Legnickiej Chorągwi ZHP do 1989 r.¹¹⁶

Chorągiew sprawowała opiekę i kontrolę nad ruchem harcerskim na terenie województwa. Pracę hufców oparto na wytycznych wydawanych przez jej władze, które z kolei opracowywane były na podstawie materiałów przesyłanych z komendy głównej. Dokonywano wizytacji poszczególnych hufców¹¹⁷. Koordynowano współzawodnictwo pomiędzy hufcami¹¹⁸, organizowano w tym kierunku specjalne akcje, jak współzawodnictwo o Złoty Kłosa Komendanta Chorągwi Legnickiej ZHP¹¹⁹, czy odbywające się cyklicznie manewry techniczno-obronne ZHP¹²⁰. Jak pisano w 1988 r. w „Konkretach Harcerskich”:

„Manewry techniczno-obronne weszły na trwałe do harcerskiego kalendarza i stanowią istotny element w procesie wychowania patriotyczno-obronnego. Są dobrym sprawdzianem opanowania technik harcerskich i kondycji fizycznej harcerek i harcerzy. Umożliwiają zaliczanie w atrakcyjnej formie wielu zadań dla zdobycia sprawności, znaków służb i stopni harcerskich.

Na program MTO dla drużyn harcerskich składa się uczestnictwo w: • zawodach z jednego wieloboju (sanitarny, łączności, modelarski, lotniczy, rowerowy, »łowy na lisa«, pożarniczy); • biegu terenowym lub grze terenowej; • młodzieżowym wieloboju sprawnościowym.

¹¹⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/49, Sprawozdanie Rady Chorągwi..., b.p. Jak czytamy w tym dokumencie: „(...) posługują się wypracowanymi, właściwymi sobie metodami, włączając się w proces rewalidacji czy resocjalizacji. Realizują propozycje programowe GK, KCh, KH. Uczestniczą w imprezach organizowanych przez Komendę Chorągwi i komendy hufców (...). Mają też swoje wypracowane formy (...). Tradycją stało się uczestnictwo harcerzy Nieprzetartego Szlaku w HAL (...)”. Zob. także: *W drużynach „Nieprzetartego Szlaku” powracają do normalnego życia*, „Gazeta Robotnicza”, nr 97 z 27 IV 1988, s. 8.

¹¹⁵ 30 lat „Nieprzetartego Szlaku”, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 22 IV 1988), s. 8. Z kolei w grudniu 1988 r. w „Gazecie Robotniczej” podano, że było ich trzydzieści dziewięć, zob. 30 lat pracy drużyn „Nieprzetartego Szlaku”, „Gazeta Robotnicza”, nr 291 z 15 XII 1988, s. 6.

¹¹⁶ Zagadnienie to zostało przedstawione w sposób skrótowy i wymaga osobnego opracowania, wychodzącego poza ramy tematyczne niniejszej książki.

¹¹⁷ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/2, Protokół nr 19/39/77 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 1 X 1977 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/12, Ocena działalności ZHP w szczepach Hufca Grębocice (10 I 1980 r.), b.p.; *ibidem*, Terminarz wizytacji hufców w roku 1980, b.p.

¹¹⁸ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/9, IX posiedzenie Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP [z] dnia 4 VI 1976 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w dniu 10 X 1981 r., b.p.; *ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w dniu 4 XI 1982 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/33, Protokół nr 8/86 z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 22 X 1986 r., b.p.

¹¹⁹ AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 6/83, b.p. Akcja polegała na jak największym zaangażowaniu się harcerzy w pomoc przy żniwach, co czyniono już od dobrych kilku lat, zob. *Harcerska operacja „Chleb – 83”*, „Słowo Polskie”, nr 161 z 17 VIII 1983, s. 6.

¹²⁰ Np. *Harcerskie manewry*, „Konkrety”, nr 22 z 30 V 1986, s. 2.

W programie MTO dla drużyn starszoharcerskich znajdują się: • zawody jednego z wielobojów (sanitarnego, łącznościowego, modelarskiego, lotniczego, motorowerowego, »łowy na lisa«, pożarniczego, żeglarskiego lub spadochronowego; • gra terenowa; • letni trójbój obronny»¹²¹.

Warto wspomnieć, że w lipcu 1980 r. chorągiew została gospodarzem VII Okręgowych Manewrów Techniczno-Obronnych ZHP z udziałem reprezentacji trzynastu chorągwi¹²². Co więcej, w odbytych następnie VII Centralnych Manewrach Techniczno-Obronnych Muszaki 80, pierwsze miejsce zajęła drużyna z Jawora¹²³.

Obecna była też rywalizacja na niwie sportowej pomiędzy hufcami, szczepami i drużynami¹²⁴. Istniała całkiem duża różnorodność dyscyplin, gdzie w szranki ze swoimi kolegami stawali harcerze.

Istotnym zagadnieniem była oczywiście kwestia organizacji wypoczynku dla dzieci i młodzieży. Na posiedzeniach i zebraniach regularnie omawiano letni¹²⁵ i zimowy¹²⁶ wypoczynek młodzieży (w tym Nieobozową Akcję Letnią)¹²⁷. W czerwcu 1977 r. na łamach „Gazety Robotniczej” pisano:

„Z obozów stałych i wędrownych skorzysta w tym roku ok.[oło] 9 tys.[ięcy] zuchów i harcerzy z województwa legnickiego, natomiast z nieobozowej akcji letniej ponad 13 tys.[ięcy].

Główny obóz, a właściwie zgrupowanie obozów Komenda Chorągwi Legnickiej ZHP organizuje w Wygnańcach. Większość harcerzy będzie wypoczywać i szkolić się na obozach w województwach zielonogórskim i leszczyńskim,

¹²¹ *Najsprawniejsi na start*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 22 IV 1988), s. 9.

¹²² *Kalendarium ważniejszych wydarzeń*, „Sygnały Harcerskie” wrzesień 1985 (wydanie specjalne z okazji X-lecia Chorągwi Legnickiej), s. 4.

¹²³ *Na zdjęciu: Harcerze [...]*, „Konkrety”, nr 31 z 1 VIII 1980, s. 2.

¹²⁴ *Np. Krótko*, „Konkrety”, nr 12 z 25 III 1988, s. 12; *Krótko*, „Konkrety”, nr 14 z 8 IV 1988, s. 12.

¹²⁵ *Np. AChDZHPWr.*, sygn. 0/1, Protokół z 13/76 posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 30 VIII 1976 r., b.p.; *AChDZHPWr.*, sygn. 0/2, Protokół ze wspólnego wyjazdowego posiedzenia Prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP i Prezydium Wojewódzkiej Rady Przyjaciół Harcerstwa odbytego 11 VI 1977 r. w bazie obozowej Hufca ZHP Legnica w Zaborówcu, b.p.; *ibidem*, Założenia w sprawie zasad organizacji Harcerskiej Akcji Letniej 1978 w Chorągwi Legnickiej ZHP, b.p.; *AChDZHPWr.*, sygn. 0/4, Protokół nr 4/14/78 z posiedzenia Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 16 IX 1978 r., b.p.; *AChDZHPWr.*, sygn. 0/33, Założenia programowo-organizacyjne Harcerskiej Akcji Letniej 1987 w Chorągwi Legnickiej ZHP, b.p.

¹²⁶ *Np. AChDZHPWr.*, sygn. 0/5, Założenia organizacyjne harcerskiej akcji zimowej 78 Chorągwi Legnickiej ZHP im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego”, b.p.; *AChDZHPWr.*, sygn. 0/4, Założenia programowo-organizacyjne harcerskiej akcji Zima – 1979, b.p.; *AChDZHPWr.*, sygn. 0/13, Protokół nr 23/82 z posiedzenia Komendy Chorągwi w Legnicy z dnia 28 XII 1982 r., b.p.; *AChDZHPWr.*, sygn. 0/33, Wnioski z HAZ – 85, b.p.; *ibidem*, Harcerska Akcja Zimowa 1988. Efekty liczbowe, b.p.

¹²⁷ *Np. AChDZHPWr.*, sygn. 0/2, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego dnia 4 VII 1977 r. w Chocianowie, b.p.; *AChDZHPWr.*, sygn. 0/9, Uchwała nr 2/76 Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 26 II 1976 r., b.p.

a hufce: jaworski, chojnowski i głogowski urządzają obozy nad morzem. Po raz pierwszy legnicka chorągiew organizuje tego lata dużą akcję żeglarską. Obejmuje ona prawie 400 dziewcząt i chłopców, z których część wyjedzie na Mazury. 60 harcerzy weźmie udział w zainicjowanej przed kilku laty akcji „Bieszczady” przy turystycznym zagospodarowaniu tego regionu, natomiast 110 uczestniczyć będzie w centralnym rajdzie pn. »Azymut huta Katowice«. Program rajdu przewiduje m.in. udział w robotach przy realizacji tej inwestycji¹²⁸. W 125 obozach wędrownych będzie uczestniczyć ok.[oło] 2,5 tys.[iąca] harcerzy i harcerzy. Trasy prowadzić będą po całym kraju. Ponad 100 osób wyjedzie na obozy do NRD, Bułgarii, Jugosławii i na Węgry (...). Na obozach w Wygnańcach i Rozewiu nad morzem wypoczywać będzie wraz z legnickimi harcerzami także 50 radzieckich pionierów¹²⁹.

Latem 1979 r. harcerze z województwa legnickiego zorganizowali osiem ośrodków wypoczynku: Wygnańcyce (baza obozowa hufca Lubin-miasto) i Zaborówiec (zgrupowanie obozów hufca Legnica) w województwie leszczyńskim, Gądków (obóz hufca Złotoryja-miasto) i Radomicko (wspólny obóz hufców w Kunicach oraz w Wądrożu Wielkim)¹³⁰ w województwie zielonogórskim, Pobierowo (obóz hufca Głogów-miasto) i Pogorzelica (zgrupowanie obozów hufca Chojnów) w województwie szczecińskim, Rozewie (zgrupowanie obozów hufca Jawor) i Ostrowo (obóz hufca Polkowice-miasto) w województwie gdańskim¹³¹. Chorągiew prowadziła na terenie województwa także Nieobozową Akcję Letnią¹³². Warto wspomnieć, że w latach 80. NAL promowano też na łamach tygodnika „Konkrety”, gdzie w okresie letnim ukazywał się kącik „wakacje po harcersku”. Organizowano również wyjazdy zagraniczne¹³³, w tym na zasadzie wymiany młodzieży¹³⁴. W 1988 r. do radzieckiego Orenburga wyjechała 280-osobowa grupa harcerzy¹³⁵, a do Lubina i Chróstnika trafili pionierzy z ZSRR¹³⁶. Na obozy

¹²⁸ A. Stokrocka, *Po młodzieżowym lecie*, „Konkrety”, nr 40 z 7 X 1977, s. 13.

¹²⁹ *Atrakcyjne lato legnickich harcerzy*, „Gazeta Robotnicza”, nr 135 z 17 VI 1977, s. 4.

¹³⁰ Zob. więcej: *Udane lato kunkich harcerzy*, „Gazeta Robotnicza”, nr 188 z 22 VIII 1979, s. 6.

¹³¹ A. Jeżowski, *Zamawiam słońce na dwa miesiące*, „Konkrety”, nr 28 z 13 VII 1979, s. 11. Zob. także: *Nad morzem i w Karkonoszach wypoczywali legnicy harcerze*, „Słowo Polskie”, nr 190 z 24 VIII 1979, s. 4.

¹³² *Harcerskie wakacje*, „Konkrety”, nr 27 z 4 VII 1980, s. 9; M. Kuncaitis, *Lato młodych ludzi*, „Konkrety”, nr 32 z 9 VIII 1985, s. 8–9.

¹³³ Np. *Harcerski wypoczynek w kraju i za granicą*, „Słowo Polskie”, nr 163 z 12 VII 1984, s. 6; A. Neczyński, *Dziecięta przyjaźni*, „Konkrety”, nr 32 z 9 VIII 1985, s. 8; T. Koniak, *Przed harcerskim latem*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 18 IV 1986), s. 8–9; *Pod namiotami do NRD, nad morza Azowskie i Czarne. Atrakcyjne wakacje legnickich harcerzy*, „Gazeta Robotnicza”, nr 158 z 9 VII 1987, s. 6.

¹³⁴ Zob. *Harcerskie „czuwaj” rozlega się za granicą*, „Gazeta Robotnicza”, nr 170 z 24 VII 1986, s. 6; *Die Sonne znaczy słońce*, „Polska Miedź”, nr 32 z 7–13 VIII 1986, s. 4; *Harcerze z Legnickiego wypoczywali w pięciu krajach*, „Słowo Polskie”, nr 215 z 15 IX 1986, s. 5; *Legnica. Wakacyjna wymiana*, „Konkrety”, nr 33 z 14 VIII 1987, s. 2.

¹³⁵ *Obóz przyjaźni*, „Polska Miedź”, nr 33 z 18 VIII 1988, s. 7.

¹³⁶ *Kolonia przyjaźni*, „Konkrety”, nr 33 z 19 VIII 1988, s. 8–9.

przyjeżdżali goście z zagranicy¹³⁷, m.in. radzieccy pionierzy¹³⁸ oraz młodzież z NRD, Czechosłowacji¹³⁹ i Bułgarii¹⁴⁰. Według danych za 1986 r. chorągiew zorganizowała letni wypoczynek dla łącznie 20 863 osób (10 175 osób akcja obozowa, 10 688 NAL)¹⁴¹.

Legniccy harcerze w Berdiańsku nad Morzem Azowskim, 1985 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Warto nadmienić, że w latach 80. Legnicka Chorągiew ZHP w ciekawy sposób rozwinęła Nieobozową Akcję Letnią (NAL), gdzie jedną z form działania stały się „Wędrujące stancje”, polegające na odwiedzaniu małych miasteczek i wsi, rozbijaniu w nich na kilka dni harcerskich obozowisk przy jednoczesnym zaproszeniu do nich lokalnych dzieci i młodzieży¹⁴². Pomysł skierowano do małych ośrodków, gdzie dostęp do tego typu akcji, zabaw i form letniego wypoczynku był o wiele mniejszy niż w miastach¹⁴³. Kazimierz Pleśniak, wówczas komendant chorągwi i człowiek osobiście zaangażowany w ten projekt, wspomina, że harcerze byli przyjmowani przez mieszkańców takich miejscowości z dużą serdecznością, wręcz z radością¹⁴⁴. Po raz pierwszy wyruszono w teren województwa

¹³⁷ Np. M. Kuncaitis, *Obóz przyjaźni*, „Konkrety”, nr 30 z 27 VII 1984, s. 8–9.

¹³⁸ Np. *Harcerska przygoda*, „Konkrety”, nr 26 z 1 VII 1977, s. 2.

¹³⁹ Np. *Harcerze w rozjazdach*, „Konkrety”, nr 28 z 13 VII 1984, s. 2.

¹⁴⁰ Np. *Pionierzy z Bułgarii*, *ibidem*.

¹⁴¹ APL, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy 1975–1990 [dalej: KWPZPRL], sygn. 836, Informacja o przebiegu letniego wypoczynku dzieci i młodzieży – AKCJA „LATO ‘86” (18 IX 1986 r.), b.p.

¹⁴² *Wierzbowa. Stancja NAL na szlaku*, „Konkrety”, nr 33 z 14 VIII 1987, s. 2.

¹⁴³ *Udane lato. Z hm. PL Kazimierzem Pleśniakiem – komendantem Chorągwi Legnickiej ZHP rozmawia Maria Kuncaitis*, „Konkrety”, nr 37 z 16 IX 1983, s. 14.

¹⁴⁴ Rozmowa: Kazimierz Pleśniak, 10 kwietnia 2025 r.

w 1982 r.¹⁴⁵ Inicjatywa legnicznan została dostrzeżona i doceniona na zewnątrz. W sierpniu 1984 r. pisano o niej w wydawanej w Warszawie „Trybunie Ludu” (organ prasowy Komitetu Centralnego PZPR):

„Inicjatywa ta ma niemałe walory. Po pierwsze – najmłodszy są otaczani opieką, o co w czasie prac polowych jest na wsi trudno. Po drugie zaś – dwudniowy pobyt pod namiotem niejednokrotnie stanowi dla dzieci wiejskich pierwszą okazję zetknięcia się z harcerską przygodą, jest inspiracją do zakładania zastępów tzw. nieobozowego lata. O tym, że pomysł trafił w dziesiątkę, świadczy ogromne zainteresowanie zajęciami prowadzonymi w »Wędrującej Stanicy« – w Mikołajowicach np. na harcerskie ognisko przyszło ponad 200 mieszkańców tej wsi. Nie tylko najmłodszych, bo dzieci sprowadziły także swoich rodziców”¹⁴⁶.

W 1985 r. planowano, że z gościny „wędrujących” obozów skorzysta dwa i pół tysiąca osób¹⁴⁷. Owoce akcji, które zbierano każdego roku, oceniano bardzo pozytywnie:

„We wszystkich 80 miejscowościach, do których dotarły wędrujące stancje, pozostało coś więcej niż tylko wspomnienie. Zawiązało się 800 zastępów nieobozowej akcji letniej. Ich kolorowe meldunki z trudem mieszczą się w obszernym segregatorze. Znaczna część spośród pięciu tysięcy dzieci, które w ub.[iegłym] roku wstąpiły do ZHP, to właśnie uczestnicy stanicowych wakacji. W spotkaniach przy ogniskach, jakie odbywały się we wszystkich miejscach postoju, brali też udział dorośli. Instruktorzy przekonali wówczas wielu rodziców, że w przyszłości warto wysłać dzieci na takie prawdziwe obozy i biwaki.

W niektórych wsiach po odjeździe stancji podjęto czyny społeczne. Na przykład w Mikołajowicach, gm.[ina] Legnickie Pole, zbudowane wcześniej przez ZMW [Związek Młodzieży Wiejskiej – M.Ż.] boisko wzbogacono o ogródek jordanowski. Dorośli pomagali też np. przy budowie ogrodzenia oraz sadzeniu żywopłotu. Naczelnik gminy Jerzy Kukuła bardzo by chciał, żeby w przyszłym roku harcerze odwiedzili więcej wsi”¹⁴⁸.

¹⁴⁵ *Kalendarium. Ostatnie 4 lata*, „Polska Miedź wydanie harcerskie” (dod. do „Polska Miedź”, nr 3 z 17–23 I 1985), s. 8.

¹⁴⁶ *W Legnickiej Chorałwi ZHP „Wędrująca Stanica”*, „Trybuna Ludu”, nr 206 z 28 VIII 1984, s. 3.

¹⁴⁷ *Harcerskie stancje wędrujące i służba miastu Kopernika*. „Zielone” wakacje w kraju i za granicą, „Gazeta Robotnicza”, nr 136 z 13 VI 1985, s. 6.

¹⁴⁸ *Najmłodszy uczestnik przynosił ze sobą pieluszki. Wszyscy chcieli spać w namiotach. Ze Starego Łomu obóz nie mógł wyjechać, bo na drodze rozłożono kwiaty. Po wędrujących harcerskich stanicach zostało coś więcej niż dobre wspomnienia*, „Gazeta Robotnicza”, nr 221 z 21–22 IX 1985, s. 4.

Chociaż nie brakowało problemów z ich organizacją, to sam pomysł przyjął się dobrze i został nawet podchwycyony przez inne chorągwie¹⁴⁹. Zwracano uwagę na dosyć łatwe tworzenie takiego przedsięwzięcia – w 1987 r. udało się ich przeprowadzić na terenie województwa legnickiego siem, a przewinęło się przez nie około dziesięć tysięcy dzieci. W prasie przytaczano relacje z terenu:

„W drugim tygodniu sierpnia na podwórku szkoły w Kotli zatrzymała się nyska. Wysiadło z niej troje młodych ludzi. Szybko rozstawili kilka namiotów, wyznaczyli miejsce na ognisko, ustawili proste sprzęty... Ciekawość przygończyła tu od razu gromadkę dzieci. Zostały na dłużej. Starsze pobiegły do mamy po karteczkę. Zezwolenie rodziców było bowiem warunkiem spędzenia nocy w namiotach i zasmakowania prawdziwego harcerskiego życia. (...). Przychodziło nawet po kilkadziesiąt dziewcząt i chłopców. Przeważnie nie należeli do harcerstwa, sporo z nich nigdzie też nie wyjeżdżało na wakacje. Największa frekwencja była na ogniskach. Zjawiało się wtedy też wielu dorosłych”¹⁵⁰.

Inną inicjatywą, odnotowywaną w prasie w drugiej połowie lat 70. jako coś prekursorskiego, skierowaną tym razem tylko do młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych, którą próbowano wdrażać na terenie chorągwi, były harcerskie ośrodki kuratorskie. Jak pisano w 1979 r. w „Słowie Polskim”: „(...) powstają w wyniku zacieśniającej się współpracy między ruchem młodzieżowym a Prokuraturą Wojewódzką w dziedzinie profilaktyki społecznej. Harcerze – kuratorzy, uczniowie szkół średnich, obejmują opieką pedagogiczną swoich młodszych kolegów, zagrożonych demoralizacją i niedostosowaniem społecznym, a także tych, którzy już weszli w konflikt z prawem i zostali oddani pod nadzór kuratorski. Praca resocjalizacyjna z nimi odbywa się w systemie harcerskich drużyn środowiskowych, do których dzieci potrzebujące pomocy kierowane są przez macierzyste szkoły”¹⁵¹. W lutym 1979 r. podawano, że na terenie województwa działało ich szesnaście, a w „Gazecie Robotniczej” pisano, że „Młodzi kuratorzy stają się już postrachem wagarowiczów (...)”¹⁵². W wywiadzie udzielonym przez A. Syca, wówczas już zastępcę komendanta chorągwi, można przeczytać, że ośrodki były tylko jedną z form pracy ZHP w kierunku pomocy dzieciom zagrożonym i dotkniętym demoralizacją. Chciano działać wraz z władzami szkolnymi oraz... z samymi rodzicami¹⁵³. Brak jednak informacji o działaniach harcerskich ku-

¹⁴⁹ P. Cegłowski, *Legnickich harcerzy dotknęła nasza powszechna niemożność, bo okazało się, że oni też cierpią na brak ludzi do pracy. Wędrujące stacje: w tym roku już gorzej*, „Gazeta Robotnicza”, nr 244 z 18–19 X 1986, s. 3.

¹⁵⁰ *Potrzeba tak niewiele: kilka namiotów, najprostsze wyposażenie, samochód dostawczy i po 50 zł na łepk wiejskiego dzieciaka, który wakacje musi spędzać w domu „bo może się przydać”*. Wędrujące stacje legnickich harcerzy znów tego lata wyruszyły na szlak, „Gazeta Robotnicza”, nr 195 z 22–23 VIII 1987, s. 3. Zob. także: *Witane radośnie przez dzieci. Wędrujące stacje harcerskie odwiedzają legnickie wsie*, „Gazeta Robotnicza”, nr 176 z 31 VII 1989, s. 5.

¹⁵¹ *Pierwsze w kraju kluby wiedzy obywatelskiej. Inicjatywy legnickich harcerzy*, „Słowo Polskie”, nr 17 z 24 I 1979, s. 8. Zob. także: A. Stokrocka, *Ratowanie dzieciństwa*, „Konkrety”, nr 3 z 19 I 1979, s. 6.

¹⁵² *Kuratorzy w harcerskich mundurkach*, „Gazeta Robotnicza”, nr 44 z 26 II 1979, s. 5.

¹⁵³ *Rozmowa dnia. Żeby nie było za późno*, „Słowo Polskie”, nr 71 z 30 III 1979, s. 1–2.

ratorów w latach późniejszych skłania do refleksji, że inicjatywa ta zapewne załamała się wraz z nadejściem dekadę lat 80.

W kręgu zainteresowania władz chorągwi znajdowały się też szkolenia¹⁵⁴ oraz akcje edukacyjno-oświatowe¹⁵⁵, ideologizacja młodzieży („praca ideowo-wychowawcza”)¹⁵⁶, udział harcerzy w obchodach licznych świąt (np. 1 Maja¹⁵⁷, rewolucja październikowa¹⁵⁸, święto MO i SB, święto LWP, Dzień Nauczyciela¹⁵⁹, Dzień Kobiet¹⁶⁰, Miesiąc Pamięci Narodowej i Dzień Zwycięstwa¹⁶¹, Dzień Dziecka¹⁶²), rocznic (np. XXXV-lecie PRL¹⁶³, XXXV-lecie powrotu Ziemi Zachodnich i Północnych do Macierzy¹⁶⁴ świąt lokalnych, jak rocznice „wyzwolenia” poszczególnych miast¹⁶⁵, Rok Grunwaldzki¹⁶⁶, 40-lecie Woj-

¹⁵⁴ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/2, Protokół nr 15/35/77 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 28 VII 1977 r. – Legnica MDK, b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 3/84 z posiedzenia Komendy Chorągwi z dnia 21 II 1984 r., b.p.

¹⁵⁵ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/4, Program zamierzeń Chorągwi Legnickiej ZHP im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego” w zakresie intensyfikacji działań na rzecz poprawy stanu bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w ruchu drogowym w latach 1979–1980, b.p.

¹⁵⁶ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/2, Protokół nr 4/9/77 z posiedzenia Rady Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego dnia 30 IX 1977 r. w MDK Legnica, b.p.; *ibidem*, Program działania Chorągwi Legnickiej ZHP w zakresie dalszego pogłębiania socjalistycznej świadomości młodzieży oraz kształtowania jej intelektualnych i emocjonalnych więzi z Polską Zjednoczoną Partią Robotniczą, Legnica październik 1977 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/4, Program wychowania i kształcenia politycznego w chorągwi legnickiej w 1978/79 roku, b.p.

¹⁵⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/9, Protokół nr 7/76 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 10 V 1976 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej odbytej w dniu 20 V 1982 r., b.p.

¹⁵⁸ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/1, Protokół nr 16/76 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 18 X 1976 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/5, Informacja na temat obchodów 60. rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej w Chorągwi Legnickiej ZHP, b.p.

¹⁵⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/9, Protokół nr 16/76 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 18 X 1976 r., b.p.

¹⁶⁰ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 4/83 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 28 II 1983 r., b.p.

¹⁶¹ AChDZHPWr., sygn. 0/12, Program obchodów Miesiąca Pamięci Narodowej i Dnia Zwycięstwa, b.p.

¹⁶² *Naszemu dzieciom*, „Konkrety”, nr 22 z 3 VI 1977, s. 3; AChDZHPWr., sygn. 0/35, Protokół nr 14/86 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 28 maja 1986 r., b.p. Zachował się afisz z 1978 r., zapowiadający „Chorągwiane Święto Zucha z okazji Międzynarodowego Dnia Dziecka” w dniach 31 maja i 1 czerwca organizowane przez chorągiew i MDK w Legnicy. Pierwszego dnia w legnickim parku odbył się turniej sportowy, a drugiego koncert w muszli koncertowej, przegląd teatryków zuchowych, festyn i pokaz modeli lotniczych, zob. LBP, [afisz] Komenda Chorągwi Legnickiej ZHP Młodzieżowy Dom Kultury w Legnicy zapraszają wszystkie dzieci na Chorągwiane Święto Zucha [...].

¹⁶³ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/4, Projekt. Harcerska służba ojczyźnie w roku XXXV-lecia PRL pod hasłem „Tobie ojczyzno – praca każdego z nas”, b.p.; AChDZHPWr., sygn. 5/28, Udział zuchów, harcerzy i instruktorów Chorągwi Legnickiej ZHP w realizacji zadań określonych programem obchodów 35-lecia Polski Ludowej, b.p.; *Legniccy harcerze na 35-lecie PRL*, „Gazeta Robotnicza”, nr 118 z 28 V 1979, s. 3.

¹⁶⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/12, Protokół nr 1/80 z wyjazdowego posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w Grębocicach w dniu 9 I 1980 r., b.p.

¹⁶⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w dniu 19 I 1982 r., b.p.

¹⁶⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Protokół nr 7/88 z posiedzenia prezydium Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 6 IX 1988 r., b.p. Harcerze wzięli udział w zlocie ZHP na polach Grunwaldu, zob. W. Bogusz, *Przed nami harcerskie lato. Już za parę dni...*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 22 IV 1988), s. 9; M. Kuncaitis, *Grunwald, Grunwald sławimy...*, „Konkrety”, nr 30 z 29 VII 1988, s. 4.

ska Polskiego¹⁶⁷) oraz akcji i kampanii (np. Międzynarodowy Rok Dziecka¹⁶⁸, Harcerska Służba Wiśle¹⁶⁹, Bezpieczeństwo Polski nie jest dane raz na zawsze¹⁷⁰). Przeprowadzano również alerty naczelnika ZHP¹⁷¹. Była też organizatorem niezliczonej liczby imprez skierowanych do wszystkich hufców.

Harcerze przechodzący w pochodzie pierwszomajowym. W tle pl. Wilsona, lata 80. XX w. Zbiory Marka Charańczuka

Jedną z ciekawszych inicjatyw była Operacja „Orsk” zapoczątkowana w 1979 r. Latem harcerze wsparli swoją pracę uruchomioną zaledwie kilka tygodni wcześniej i należącą do miedziowego kombinatu walcownię miedzi w Orsku (gmina Rudna)¹⁷², czyli Hutę Miedzi „Cedynia” w Orsku¹⁷³. Jak czytamy w „Gazecie Robotniczej”:

¹⁶⁷ Np. *Spotkanie pokoleń, rajdy i zloty. Legnicy harcerze na 40-lecie Wojska Polskiego*, „Gazeta Robotnicza”, nr 216 z 2 XI 1982, s. 5.

¹⁶⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/4, Protokół nr 1/31/79 z posiedzenia Prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 15 I 1979 r., b.p.

¹⁶⁹ *Ibidem*, Protokół nr 2/32/79 z posiedzenia wyjazdowego Prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 19 II 1979 r. w Jaworze, b.p.

¹⁷⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/12, Plan zabezpieczenia działań polityczno-organizatorskich i propagandowych kampanii NT. „Bezpieczeństwo Polski nie jest dane raz na zawsze”, b.p.

¹⁷¹ Np. „*Tu gdzie nasz dom*”, „Konkrety”, nr 22 z 3 VI 1977, s. 2; *Alertowy czyn harcerzy*, „Słowo Polskie”, nr 115 z 22 V 1980, s. 4.

¹⁷² AChDZHPWr., sygn. 0/12, Główne kierunki programowe Chorągwi Legnickiej ZHP na rok harcerski i szkolny 1980/81, b.p.; *Operacja „ORSK 81”*. *Legnicy harcerze pracują dla przemysłu miedziowego*, „Słowo Polskie”, nr 177 z 9 VIII 1979, s. 4.

¹⁷³ Pierwotnie zamierzano tam zbudować walcownię miedzi, hutę ołowiu i hutę miedzi. Ostatecznie powstała jedynie walcownia, aczkolwiek do dzisiaj funkcjonuje jako Huta Miedzi „Cedynia” w Orsku, zob. więcej: M. Makuch, M. Żak, *45 lat Huty Miedzi Cedynia*, Orsk 2024, s. 22–58.

„(...) harcerze rozbili kilkanaście namiotów w Chobieni nad Odrą, zakładając tu swoje stacje. Stąd właśnie jeżdżą codziennie do (...) bezwlewkowej walcowni miedzi w Orsku (...). Przez 6 godzin w ciągu dnia pracują przy różnych robotach porządkowych, zagospodarowaniu terenów wokół walcowni, urządzaniu tzw. małej architektury, ustawianiu elementów propagandowych i innych. Część harcerzy pracuje także w produkcji i magazynach wyrobów gotowych. Pomagają więc zarówno budowniczym tego obiektu, jak i młodej, nie w pełni jeszcze skompletowanej załodze walcowni”¹⁷⁴.

Chorągiew angażowała się w święta branżowe (Dzień Górnika)¹⁷⁵, a w połowie lat 80. harcerze sprawowali opiekę nad kilkudziesięcioma miejscami pamięci narodowej (pomniki walki i męczeństwa)¹⁷⁶.

Warto wspomnieć, iż od 1982 r.¹⁷⁷ chorągiew posiadała własne trzystopniowe (brązowa, srebrna, złota) odznaczenie „Zasłużony dla Chorągwi Legnickiej”¹⁷⁸, przyznawane indywidualnie, jak i zbiorowo. Tylko w latach 1985–1988 przyznano ją 412 razy (138 złotych, 112 srebrnych i 162 brązowych)¹⁷⁹.

W 1983 r. wśród odznaczonych znalazła się m.in. organizacja pionierska przy Północnej Gru-

Druk ulotny wydany z okazji pięćdziesiątej rocznicy wybuchu II wojny światowej, 1989 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

¹⁷⁴ *Operacja „Orsk”*, „Gazeta Robotnicza”, nr 182 z 15 VIII 1979, s. 1.

¹⁷⁵ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/1, Protokół nr 18/76 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 18 XI 1976 r., b.p.; *ibidem*, Obchody Dnia Górnika w Chorągwi Legnickiej ZHP, b.p.

¹⁷⁶ A. Stokrocka, *Stawka na nieprzeciętność*, „Konkrety”, nr 2 z 14 I 1977, s. 10; *Opiekują się miejscami pamięci*, „Słowo Polskie”, nr 1 z 2 I 1985, s. 6; *Harcerze opiekują się pomnikami walki i męczeństwa*, „Gazeta Robotnicza”, nr 254 z 30 X 1985, s. 6.

¹⁷⁷ AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 1/82, b.p.; *Czy wiecie, że*, „Konkrety Harcerskie” 22 IV 1983 (dod. do tygodnika „Konkrety” – nr 16 z 22 IV 1983), b.p.

¹⁷⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/32, Protokół z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w dniu 31 III 1981 r., b.p.; *ibidem*, Protokół z posiedzenia plenarnego Rady Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w dniu 28 IX 1981 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w dniu 29 X 1982 r., b.p. Pierwsze informacje o zamiarze stworzenia takiego odznaczenia pochodzą z pierwszych lat istnienia chorągwi, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/2, Protokół nr 2/22/77 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 17 I 1977 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/4, Protokół nr 11/28/78 z posiedzenia Prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 31 X 1978 r., b.p.

¹⁷⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/49, Liczba odznaczeń i odznak przyznanych instruktorom Legnickiej Chorągwi ZHP w latach 1985–1988. Odznaczenia i odznaki przyznane sojusznikom, b.p.

pie Wojsk Armii Radzieckiej¹⁸⁰. To pokłosie stałej współpracy, chociaż lepszym wydaje się w tym przypadku określenie kontakt z tą organizacją. Za współpracę z organizacjami młodzieżowymi z innych państw (ZSRR i kraje tzw. demokracji ludowej) odpowiadał w strukturach chorągwi Zespół Wychowania Internacjonalistycznego¹⁸¹. Tego rodzaju inicjatywy były zapewne dobrze widziane wśród komunistycznych władz, więc w grudniu 1985 r. Rada Chorągwi Legnickiej ZHP przyjęła nawet specjalną uchwałę w sprawie „(...) dalszej intensyfikacji działań w zakresie wychowania internacjonalistycznego (...)”¹⁸². Praca w tym kierunku opierała się na czterech filarach¹⁸³:

- współpracy z zarządem Komsomołu i Organizacji Pionierskiej przy PGWAR w Legnicy (organizacja spotkań w drużynach i szczepach, udział delegacji ZHP w obchodach ważniejszych świąt państwowych ZSRR i radzieckich stowarzyszeń młodzieżowych, udział w organizacji Regionalnych Dni Przyjaźni¹⁸⁴, organizacja wspólnych zabaw i dyskotek w Domu Przyjaźni z udziałem młodzieży z radzieckich szkół w Legnicy)¹⁸⁵;
- rozwoju współpracy i kontaktów z organizacjami młodzieżowymi w krajach Demokracji Ludowej (rozwijanie korespondencji z pionierami z ZSRR i innych krajów)¹⁸⁶;
- poznawaniu historii i tradycji innych organizacji młodzieżowych;
- mobilizowaniu harcerzy i instruktorów do udziału w ruchu na rzecz pokoju (podejmowanie apeli i rezolucji, udział w manifestacjach i obchodach rocznic).

¹⁸⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 1/83 z posiedzenia Komendy Chorągwi w Legnicy z dnia 13 I 1983 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 2/83, b.p.

¹⁸¹ W protokole z października 1984 r. zapisano: „Przyjęto program współdziałania Chorągwi Legnickiej ZHP z Organizacją Pionierską PGWAR na rok 1984/85 przedstawiony przez Zespół Wychowania Internacjonalistycznego Komendy Chorągwi”, zob. *ibidem*, Protokół nr 15/84 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 24 X 1984 r., b.p.

¹⁸² AChDZHPWr., sygn. 0/34, Uchwała nr 4/85 Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 2 XII 1985 r. sprawie dalszej intensyfikacji działań w zakresie wychowania internacjonalistycznego w Chorągwi Legnickiej ZHP, b.p.

¹⁸³ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 16/84 z posiedzenia Komendy Chorągwi z dnia 5 XI 1984 r., b.p.

¹⁸⁴ Jak wyglądało takie wydarzenie przedstawiono w protokole z 1988 r.: „Odbędą się one w dniach 2–5 XI.88 r. W dniu 3.XI. br. w Młodzieżowym Domu Kultury w Legnicy odbędzie się uroczyste spotkanie harcerzy, pionierów i komsomolców PGWAR, po którym delegacje pionierów i komsomolców wyjadą na spotkanie do poszczególnych hufców, a harcerze zostaną zaproszeni do szkół radzieckich w celu wymiany doświadczeń”, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/35, Protokół nr 16/88 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 22 X 1988 r., b.p.

¹⁸⁵ W dokumentacji chorągwi zachował się szczegółowy, siedmiostronicowy program takiej współpracy na rok szkolny 1985/1986, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/34, Plan współpracy z WLKZM i Organizacją Pionierską PGWAR na rok 1985/86, b.p. Zob. także: *W kręgu przyjaźni*, „Słowo Polskie”, nr 50 z 28 II 1985, s. 6.

¹⁸⁶ W połowie lat 80. legnicka chorągiew współpracowała z organizacjami z ZSRR (np. Zaporowski Obwodowy Komitet Leninowskiego Komunistycznego Związku Młodzieży Ukrainy, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/34, Odpis. Plan wspólnych przedsięwzięć Zaporowskiego Obwodowego Komitetu Leninowskiego Komunistycznego Związku Młodzieży Ukrainy, Zarządu Wojewódzkiego Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej, Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej, Komendy Chorągwi Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy na lata 1985–1987, b.p.) oraz Bułgarii (Dymitrowski Komsomolski Związek Młodzieży Okręgu Stara Zagora BRL, zob. *ibidem*, Odpis-projekt. Umowa o współpracy pomiędzy zaprzyjaźnionymi organizacjami młodzieżowymi Dymitrowskiego Komsomolskiego Związku Młodzieży Okręgu Stara Zagora BRL, a socjalistycznymi związkami młodzieży – ZHP, ZSMP, ZMW województwa legnickiego PRL na okres 1986–1987 r., b.p.).

Jak podkreślano, z racji obecności garnizonu radzieckiego w Legnicy, harcerze i zuchy z tamtejszego hufca należeli do tych, którzy mieli „(...) szczególną okazję do rozwijania postaw internacjonalistycznych”¹⁸⁷.

Legnicę odwiedzali też pionierzy z innych krajów, jak np. w kwietniu 1983 r., gdy w MDK doszło do spotkania harcerzy z pionierami i komsomolcami z Bułgarii (członkowie Zespołu Pieśni i Tańca działającego przy Domu Pioniera w Starej Zagorze)¹⁸⁸. W 1984 r. harcerze z legnickiego hufca wzięli z kolei udział w akcji wysyłania „kart pokoju” do zaprzyjaźnionych organizacji w Bułgarii, NRD i Czechosłowacji¹⁸⁹.

Jesienią każdego roku ważnym wydarzeniem była inauguracja roku harcerskiego (tzw. Harcerski Start)¹⁹⁰, odbywająca się w różnych miastach lub miejscach województwa (1976 r. Legnica¹⁹¹, 1977 r. Głogów¹⁹², 1978 r. Jawor¹⁹³, 1980 r. Złotoryja¹⁹⁴, 1981 r. Wzgórza Dalkowskie¹⁹⁵, 1982–1983 r. Legnica¹⁹⁶, 1984 r. Głogów¹⁹⁷, 1985 r. Legnica, połączony z trzydniowymi obchodami dziesięciolecia chorągwi¹⁹⁸, 1986 r. Polkowice¹⁹⁹, 1987 r. Chojnów²⁰⁰, 1988 r. Lubin²⁰¹, 1989 r. Legnica²⁰²). Jak wyglądała taka uroczystość można zobaczyć na przykładzie Jawora, kiedy w 1978 r. opisano ją na łamach „Gazety Robotniczej”:

¹⁸⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/49, Sprawozdanie z realizacji Uchwały VI Zjazdu ZHP „Jutro Socjalistycznej Polski Budujemy dziś” w drużynach zuchowych Komendy Chorągwi Legnickiej Związku Harcerstwa Polskiego im. „Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego”, b.p.

¹⁸⁸ AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej nr 4/83, b.p. Kontakty z nimi trwały już od kilku lat, zob. *Bułgarscy pionierzy gośćmi legnickich harcerzy*, „Słowo Polskie”, nr 154 z 8 VIII 1983, s. 5.

¹⁸⁹ *Karty pokoju do zaprzyjaźnionych pionierów*, „Gazeta Robotnicza”, nr 239 z 6–7 X 1984, s. 6.

¹⁹⁰ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbyty w dniu 30 VIII 1982 r., b.p.

¹⁹¹ *Harcerska uroczystość*, „Konkrety”, nr 39 z 24 IV 1976, s. 2.

¹⁹² *Legnicka chorągiew ZHP przed nowymi zadaniami*, „Gazeta Robotnicza”, nr 211 z 19 IX 1977, s. 5.

¹⁹³ AChDZHPWr., sygn. 0/4, Ramowy przebieg uroczystości inauguracji roku harcerskiego 1978/79 w Jaworze 16–17 IX 1978 r., b.p.

¹⁹⁴ „*Harcerski start 1980/81*”, „Konkrety”, nr 38 z 19 IX 1980, s. 2.

¹⁹⁵ *Harcerski start na Dalkowskich Wzgórzach*, „Gazeta Robotnicza”, nr 186 z 22 IX 1981, s. 3.

¹⁹⁶ *W Legnickiem. Rok harcerski 1982/83 – rozpoczęty*, „Gazeta Robotnicza”, nr 184 z 20 IX 1982, s. 5; *Inauguracja harcerskiego roku pracy w Legnicy*, „Gazeta Robotnicza”, nr 221 z 19 IX 1983, s. 2.

¹⁹⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Scenariusz chorągwianej inauguracji roku harcerskiego 1984/85, b.p.; *Harcerzem być, to wcale nie wada*, „Słowo Polskie”, nr 245 z 16 X 1984, s. 6; „*Byliśmy – Jesteśmy – Będziemy*”, „Konkrety”, nr 38 z 21 IX 1984, s. 2.

¹⁹⁸ *Harcerskie święto w...*, s. 5; *Harcerski złot*, „Polska Miedź”, nr 40 z 3–9 X 1985, s. 12. Wydarzenie odbyło się na stadionie w Parku Miejskim, zob. LBP, [druk ulotny] Zaproszenie na uroczystą inaugurację roku harcerskiego 1985/86 (Legnica, 21 IX 1985 r.); AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

¹⁹⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Scenariusz chorągwianej inauguracji roku harcerskiego 1986/87 w Polkowicach w dniu 13 IX 1986 r., b.p. Więcej: *Harcerski start '86*, „Polska Miedź”, nr 39 z 25 IX–1 X 1986, s. 1.

²⁰⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/35, Protokół nr 15/87 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 18 VIII 1987 r., b.p.

²⁰¹ *Ibidem*, Protokół nr 6/88 z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 9 VI 1988 r., b.p.; *Złot legnickiej Chorągwi ZHP*, „Gazeta Robotnicza”, nr 225 z 27 IX 1988, s. 5; *Harcerska służba*, „Polska Miedź”, nr 40 z 6 X 1988, s. 7.

²⁰² *Jutro „Harcerski start”*, „Konkrety”, nr 39 z 29 IX 1989, s. 2.

„(...) na Rynku w Jaworze zgromadziło się ponad 3 tys.[iące] harcerek i harcerzy ze wszystkich hufców Chorągwi Legnickiej ZHP (...). Komendant (...) Roman Szałęga powitał przybyłych gości, a wśród nich m.in. członka Sekretariatu Komitetu Wojewódzkiego PZPR tow. Hieronima Harasimiuka, prezesa Zarządu Wojewódzkiego ZBoWiD Jana Binka oraz gospodarzy Jawora.

W trakcie uroczystości w Rynku grupie instruktorów harcerskich wręczono kandydackie i członkowskie legitymacje partyjne. Jedna osoba otrzymała odznaczenie im. Janka Krasickiego, siedem – krzyże „Za Zasługi dla ZHP”, a ośmiu instruktorów najwyższe stopnie harcerskie – Harcmistrza Polski Ludowej. Puchary komendanta chorągwi za zajęcie pierwszych miejsc we współzawodnictwie pomiędzy hufcami w roku harcerskim 1977/78, obejmującym całokształt działalności, otrzymały: Hufiec Miejski ZHP w Głogowie i Hufiec Gminny w Kunicach. Kilku jednostkom nadano także tytuły »Wzorowego Kręgu Instruktorskiego« oraz »Szczepu Sztandarowego«.

Głos zabrał również członek Sekretariatu KW PZPR tow. Hieronim Harasimiuk. Wysoko ocenił on dorobek harcerzy Chorągwi Legnickiej ZHP, życząc im dalszych sukcesów w pracy, w tym zwłaszcza w realizacji wytyczonego przez partię programu, zmierzającego do systematycznej poprawy warunków życia ludności oraz głównego celu tegorocznej działalności harcerskiej, wyrażonego w haśle »Godni patriotycznych postaw rośniemy na przyszłości miarę«.

Uroczystość w Rynku zakończyła defilada drużyn i szczepów harcerskich, po czym odbyły się występy zespołów artystycznych²⁰³.

Zaproszenie na uroczystą inaugurację chorągwanego roku harcerskiego 1989/1990, 30 września 1989 r. Zbiory Legnickiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Gumińskiego

Największym przedsięwzięciem związanym z legnicką chorągwią było uruchomienie Domu Harcerza. Pomysł ten został po raz pierwszy wyartykułowany w listopadzie 1982 r.

²⁰³ Inauguracja roku harcerskiego w Chorągwi Legnickiej ZHP, „Gazeta Robotnicza”, nr 213 z 19 IX 1978, s. 5.

na plenum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Legnicy, kiedy w uchwale z tego zebrania zapisano postanowienie „(...) o powołaniu do życia w Legnicy DOMU HARCERZA, placówki kulturalno-oświatowej funkcjonującej pod patronatem ZHP a (...) wzbogacającej działalność programową Związku poprzez umożliwienie pozyskania dodatkowej, niezbędnej bazy materialnej służącej do rozwoju działalności kulturalnej, politycznej i kształceniowej wśród dzieci i młodzieży”²⁰⁴. Przewi-

Cegielka na Dom Harcerza w Legnicy (b.d.) Zbiory Marcina Makucha

dywano, że będzie pełnił trzy funkcje: specjalnościową, kształcącą i kulturalną²⁰⁵. Przedsięwzięciu patronowała Wojewódzka Rada Przyjaciół Harcerstwa²⁰⁶.

Powstanie tego typu obiektu nie było jednak sprawą prostą i przeciągnęło się do końca dekady. Dopiero w styczniu 1985 r. przekazano na ten cel obiekt przy ul. Okrzei 9 i przystąpiono do prac remontowych oraz adaptacyjnych pod nową funkcję²⁰⁷. Zbierano środki na ten cel. Przeznaczano na to m.in. zarobione przez harcerzy pieniądze²⁰⁸. Organizowano też loterie fantowe²⁰⁹. Wydano cegielki. Finalnie nie udało się go uruchomić w pierwotnie zakładanym terminie (wrzesień 1988 r.). Prace przeciągnęły się ostatecznie aż do 1989 r. Wiosną tego roku informowano, że otwarcie Domu Harcerza będzie miało miejsce we wrześniu. Jego ofertę przedstawiano następująco:

„Nowa placówka służyć ma nie tylko harcerzom, ale również dzieciom i młodzieży niezorganizowanej. Będzie to ośrodek rozwoju zainteresowań, dokszał-

²⁰⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Informacja o stanie robót przy adaptacji budynku na Dom Harcerza (28 IX 1987 r.), b.p. W tezach z tej uchwały zapisano, że jednym z zadań jest „utworzenie w każdym mieście klubów o charakterze młodzieżowym”, zob. APL, KWPZPRL, sygn. 833, Tezy do kontroli realizacji uchwały KW PZPR w Legnicy z dnia 15 XI 1982 [r.] w sprawie młodzieży, b.p.

²⁰⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Protokół nr 8/87 z posiedzenia Prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 30 XI 1987 r., b.p. „Dom harcerza będzie wojewódzkim centrum doksztalcania kadry instruktorskiej i funkcyjnych drużyn, ośrodkiem poradnictwa metodycznego oraz ośrodkiem rozwoju zainteresowań. Przewiduje się tu działalność harcerskiego zespołu artystycznego oraz takich klubów jak: komputerowe, łączności, wodne”, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/35, Protokół nr 7/87 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 6 IV 1987 r., b.p.

²⁰⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/49, Ruch Przyjaciół Harcerstwa, b.p.

²⁰⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Informacja o stanie..., b.p. Zob. także: AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 16/84 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 5 XI 1984 r., b.p.

²⁰⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Protokół nr 3/86 z posiedzenia Prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 21 III 1986 r., b.p.

²⁰⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/35, Terminarz przedsięwzięć i uroczystości organizowanych z okazji X-lecia Chorągwi Legnickiej ZHP i Harcerskiego Startu 1985/86, b.p.

cania młodzieżowej kadry instruktorskiej i funkcyjnych ZHP. Mieścić się tu będzie poradnia metodyczna dla instruktorów ZHP i innych organizatorów wolnego czasu dzieci i młodzieży. Przewiduje się działalność różnych kół, klubów i sekcji: komputerowych, modelarskich, fotograficznych, filmowych, wideo, łączności, turystycznych, żeglarskich, kolekcjonerskich itp. (...) można będzie także oglądać program telewizji satelitarnej. Zlokalizowanie, obok budynku, amfiteatru umożliwi organizowanie wielu imprez masowych na wolnym powietrzu. W jednym z pomieszczeń urządzona zostanie sala historii i tradycji legnickiego harcerstwa”²¹⁰.

We wrześniu 1989 r. rozpoczęto zapisy do kół, klubów i sekcji zainteresowań²¹¹, a termin otwarcia powiązano z inauguracją roku harcerskiego 1989/1990 (30 września 1989 r.)²¹².

Ostatecznie doszło do tego 2 października 1989 r. Miesiąc później działalność zaczęły sekcje, poradnia metodyczna i biblioteka. Jego dyrektorem został K. Pleśniak. Jak podkreślano, placówka miała mieć charakter wojewódzki²¹³. Jeszcze w październiku w ścianę budynku przy ul. Okrzei wmurowano pamiątkową tablicę upamiętniającą 50. rocznicę utworzenia Szarych Szeregów²¹⁴.

W listopadzie 1989 r. na łamach „Słowa Polskiego” podzielono się pierwszymi informacjami na temat działalności Domu Harcerza:

„(...) w kilkudziesięciu sekcjach »Domu Harcerza« działa ponad siedmiuset harcerzy i niezrzeszonej młodzieży. Największym zainteresowaniem cieszą się koła komputerowe, taneczne, języków obcych, plastyczne i fotograficzne. W każdej z tych specjalności trzeba było zorganizować po kilka grup, które odbywają zajęcia o różnych porach – od rana do wieczora. Przed południem zajęcia ma tam młodzież, która uczęszcza do szkół na popołudniowe zmiany. (...) są jeszcze wolne miejsca w niektórych (...) sekcjach zainteresowań. Można więc jeszcze zapisać się do koła młodych ekologów, sekcji turystyki, haftu i robót ręcznych. Nie mają jeszcze kompletu uczestników: koło teatralne, klub krótkofalowców, koło małego majsterkowicza, klub międzynarodowy. »Dom Harcerza« zamierza też w najbliższym czasie rozpocząć wydawanie legnickiej gazety ulicznej. Będzie ona redagowana przez młodzież mającą uzdol-

²¹⁰ *Dom Harcerza przestaje być marzeniem*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 21 IV 1989), s. 9.

²¹¹ *Legnicki Dom Harcerza wkrótce podejmie działalność. Otwarty nie tylko dla druhów*, „Gazeta Robotnicza”, nr 225 z 28 IX 1989, s. 6.

²¹² LBP, sygn. VII/29, [druk ulotny] Zaproszenie na uroczystą inaugurację roku harcerskiego 1989/90 (30 IX 1989 r.). Zob. także: *Jutro „Harcerski start”...*, s. 2; *Otwarto Dom Harcerza*, „Konkrety”, nr 40 z 6 X 1989, s. 2.

²¹³ Z. Szczeciński, *Dzięki pomocy przyjaciół i zaangażowaniu harcerzy. „Dom Harcerza” w Legnicy otworzył podwoje*, „Słowo Polskie”, nr 243 z 19 X 1989, s. 6.

²¹⁴ *Pamięci Szarych Szeregów*, „Konkrety”, nr 42 z 20 X 1989, s. 2. Zob. także: C. Kowalak, *Pomniki i tablice...*, s. 42.

nienia dziennikarskie. Opieką merytoryczną wszechnicę dziennikarską przy »Domu Harcerza« objęli legnickcy dziennikarze»²¹⁵.

Jeśli chodzi o inne ważne inwestycje, to trzeba wspomnieć, że w drugiej połowie lat 80. rozpoczęto budowę ośrodka żeglarskiego nad Jeziorem Kunickim. Już wcześniej działał w tej miejscowości chorągwiany klub żeglarski²¹⁶. W grudniu 1987 r. w „Gazecie Robotniczej” informowano, że przystąpiono do montażu elementów pawilonu magazynu, a cały obiekt zostanie oddany do użytku w następnym roku²¹⁷.

4.2. Legnicki Hufiec ZHP w latach 1975–1989

4.2.1. Statystyka i struktury legnickiego hufca w latach 1975–1989

Następny rozdział w historii hufca rozpoczął się we wrześniu 1975 r., kiedy na skutek zmian administracyjnych jego obszar został ograniczony tylko do samej Legnicy. 4 września kierownictwo nad nim objął nowy komendant – Tadeusz Biernat²¹⁸. Z kolei 16 września miało miejsce pierwsze posiedzenie powołanej tego samego dnia Rady Hufca, podczas którego omówiono plan pracy i zamierzenia legnickiego harcerstwa na przyszłe miesiące²¹⁹. Nowy rok harcerski zainaugurowano 21 września 1975 r. apelem delegacji wszystkich szczepów oraz Świętem Harcerskim Osiedla (teren osiedla Legnickiej Spółdzielni Mieszkaniowej przy ul. Jaworzyńskiej). Trzy dni później odbyła się konferencja wyborcza hufca, podczas której wybrano delegatów na konferencję chorągwianą²²⁰. Rozkazem z 15 października 1975 r. ustalono skład kierownictwa hufca:

- Władysław Gałka (kierownik referatu zuchowego);
- Marek Charańczuk (kierownik referatu harcerskiego);
- Jerzy Fraszczyk (kierownik referatu HSPS);
- Jerzy Zdrzalik (kierownik referatu drużyn wodnych);
- Jan Jacyniak (kierownik referatu drużyn MSR);
- Wojciech Watral (kierownik referatu kultury);
- Ryszard Koper (kierownik HOŁ).

²¹⁵ W „Domu Harcerza” coraz gwarniej, „Słowo Polskie”, nr 268 z 20 XI 1989, s. 5.

²¹⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 30 VI 1982 r., b.p.

²¹⁷ *Żagle popularne, ale drogie. Harcerska inicjatywa nad jeziorem kunickim*, „Gazeta Robotnicza”, nr 291 z 12–13 XII 1987, s. 6.

²¹⁸ Funkcję sprawował do października 1977 r., kiedy przeszedł do pracy „(...) w aparacie partyjnym”, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/68, Rozkaz L2/77 z dnia 2 XI 1977 r., b.p.

²¹⁹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Rady Hufca odbytego w dniu 16 IX 1975 r., b.p.

²²⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/30, Sprawozdanie z działalności Komendy Hufca za okres od 1 IX 1974 r. do grudnia 1975 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/68, Pismo Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 15 IX 1975 r., b.p.

Ponadto przewodniczącym Komisji Rewizyjnej został Jerzy Ziębiec, przewodniczącym Komisji Kształcenia i Stopni Franciszek Szymkowiak, kierownikiem Ośrodka Propagandy i Informacji Aleksander Rawski²²¹. Miesiąc później kierownikiem referatu sportu i rekreacji został mianowany Zbigniew Kotliński²²². Zmiany kadrowe i organizacyjne na różnych szczeblach trwały jeszcze przez jakiś czas²²³.

Tabela 4.9. Komendanci Hufca ZHP w Legnicy w latach 1975–1989.

KOMENDANT	OKRES SPRAWOWANIA FUNKCJI
Tadeusz Biernat	4 IX 1975 r. – 21 X 1977 r.
Adam Wac	21 X 1977 r. – 8 X 1979 r. ²²⁴
Roman Przybylski	8 X 1979 r. – 11 X 1982 r. ²²⁵
Małgorzata Górnicka	11 X 1982 r. – 26 X 1989 r.
Jacek Książek	od 26 X 1989 r.

Źródło: C. Kowalak, *Legnickie harcerstwo w latach 1945–2000 (kalendarium)*, „Szkice Legnickie” 2004 (t. 25), s. 333.

Początkowo siedziba hufca znajdowała się w dalszym ciągu przy ul. Mickiewicza 3²²⁶, jednakże w 1978 r. przeniesiono ją do jednej z Kamienic Śledziowych (Rynek 30)²²⁷.

Funkcjonowała Miejska Rada Przyjaciół Harcerstwa. Na jej czele stał I sekretarz Komitetu Miejskiego PZPR²²⁸, a w prezydium zasiadali prezydent miasta, inspektor oświaty i wychowania, a także komendant hufca. Oprócz tego, członkami gremium byli dyrektorzy lokalnych zakładów pracy. Siedziba MRPH znajdowała się w lokalu hufca²²⁹. Po załamaniu na początku lat 80., reaktywowano ją dopiero w połowie tej dekady, a przewodniczącym został Prezydent Miasta²³⁰.

Jak już wspomniano, w 1975 i 1976 r. kontynuowano organizowanie corocznego Święta Osiedla, odbywającego się przy ul. Jaworzyńskiej. Brała w nim udział młodzież z całego miasta, walcząca

²²¹ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Rozkaz L 2/75 z dnia 15 X 1975 r., b.p.

²²² *Ibidem*, Rozkaz L 4/75 z dnia 20 XI 1975 r., b.p.

²²³ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w Legnicy z dnia 17 X 1975 r., b.p.; *ibidem*, Pismo komendanta Hufca ZHP w Legnicy do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Legnicy z 25 II 1976 r., b.p.; *ibidem*, Pismo komendanta Hufca ZHP w Legnicy do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Legnicy z 22 III 1976 r., b.p.

²²⁴ *Ibidem*, Uchwała nr 4/79 Rady Hufca Związku Harcerstwa Polskiego im. „Bohaterów KBW” w Legnicy z dnia 8 X 1979 r. w sprawie zmian w składzie Rady i Komendy Hufca, b.p.

²²⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Protokół z posiedzenia Rady Hufca Legnica odbytego w dniu 11 X 1982 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz L 8/82 z dnia 15 X 1982 r., b.p.

²²⁶ W piśmie z grudnia 1975 r. można przeczytać, że hufiec korzystał tam z jednego pomieszczenia (pokój nr 16) oraz niewielką powierzchnią magazynową, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/68, Pismo zastępcy komendanta Hufca ZHP w Legnicy do Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z 15 XII 1975 r., b.p.

²²⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/31 I, Sprawozdanie Rady Hufca ZHP Legnica za okres od VI Zjazdu ZHP, b.p.

²²⁸ AChDZHPWr., sygn. 5/28, Protokół z posiedzenia Miejskiej Rady Przyjaciół Harcerstwa w Legnicy odbytego w dniu 26 XI 1976 r., b.p.

²²⁹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Miejskiej Rady Przyjaciół Harcerstwa odbytego dnia 3 IV 1979 r. a auli Młodzieżowego Domu Kultury w Legnicy, b.p.

²³⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Ocena działalności Hufca ZHP im. Bohaterów Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Legnicy za okres kadencji 1984–1986 (25 X 1986 r.), b.p.

Święto Osiedla w 1976 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

o puchar komendanta hufca²³¹. Ostatnia wzmianka o takim wydarzeniu pochodzi z 1977 r.²³² W kolejnych latach zrezygnowano z tej inicjatywy²³³. Natomiast od 1986 r. w maju²³⁴, w rocznicę nadania hufcowi imienia Bohaterów KBW, organizowano Święto Hufca²³⁵. Ważne miejsce odgrywały w nim kontakty z byłymi i aktualnymi żołnierzami z polskiego garnizonu w Legnicy (tzw. spotkania pokoleń)²³⁶. W aktach hufca zachował się szczegółowy program święta z 1986 r. (22–24 maja):

„22 V. Harcerskie odwiedziny u byłych żołnierzy KBW

22. V. Zaciągnięcie wart honorowych przy grobach i pomnikach poległych żołnierzy KBW

22 V. Uroczyste spotkania, kominki, wieczornice, ogniska z kombatantami KBW i żołnierzami LWP

23 V. Odwiedziny w COSWŁ, zwiedzanie Izby Tradycji

24 V. Uroczysty koncert dedykowany żołnierzom KBW, LWP, rodzicom i instruktorom

²³¹ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Komendy... [12 X 1976 r.], b.p.

²³² W jednej z kronik znajduje się fotorelacja z tej imprezy – niestety bez szerszego opisu, zob. AHZHPL, Kronika Hufca ZHP Legnica (1975–1979), b.p.

²³³ Rozmowa: Marek Charańczuk, rozmowa z 13 sierpnia 2025 r. Potwierdzałby to także fakt, że nie udało się odnaleźć informacji o następnych edycjach tej imprezy.

²³⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego 20 V 1986 r., b.p.; *ibidem*, Sprawozdanie Rady Hufca..., b.p.

²³⁵ *Ibidem*, Rozkaz specjalny z dnia 24 V 1986 r., b.p.

²³⁶ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP odbytego 24 IV 1987 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/77, Pismo zastępcy komendanta Hufca ZHP w Legnicy ds. organizacyjnych do Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w Legnicy z 30 V 1988 r., b.p.

- 24 V. Złot drużyn Hufca Legnica
- 24 V. Nadanie imienia 18. Harcerskiej Drużynie Pożarniczej
- 24 V. Spotkanie pokoleń COSWŁ
- 24 V. Pokazy w wykonaniu drużyn specjalnościowych
- 24 V. Gry, zabawy, konkursy organizowane przez harcerzy dla mieszkańców osiedla
- 24 V. Uroczyste ogniska harcerskie sumujące Święto Hufca²³⁷.

Inicjatywę tę porzucono z kolei wraz z przemianami politycznymi w kraju i rezygnacją z noszenia takiego imienia przez hufiec²³⁸, aczkolwiek jeszcze w 1989 r. w odezwie dotyczącej kolejnej edycji tych uroczystości pisano o niej kwiecistym i mocno propagandowym tonem:

„W dniu dzisiejszym mija 24. rocznica nadania naszemu Hufcowi imienia Bohaterów Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Przyjęliśmy to imię z dumą, z wielkim szacunkiem i uznaniem dla żołnierzy, którzy w pierwszych powojennych dniach walczyli za polskość tych ziem, za dzisiejsze oblicze naszej Ojczyzny.

Szczycimy się tym, że bohaterem naszego Hufca są żołnierze KBW. Od nich przejęliśmy takie cechy, jak: patriotyzm, umiłowanie Ojczyzny, bohaterstwo, walkę o lepsze, o szczęście i pokój.

Święto Hufca imienia Bohaterów KBW jest szczególną okazją, by podkreślić naszą pamięć o żołnierzach, którzy polegli już w wolnej i niepodległej Polsce w walce z nieprzyjacielem niechętnym władzy ludowej (...). (...) chylimy czoła przed tymi, którzy za nas przelewali krew, którzy szczęśliwe dzieciństwo wywalczyli nam odwagą i bezgranicznym oddaniem sprawie pokoju i wolności²³⁹.

W grudniu 1975 r. podano, że do hufca należało 13 079 osób (65,5% zorganizowania) skupionych w 305 drużynach²⁴⁰. W arkuszu kontrolnym hufca z 8 września 1978 r. wskazano, że stan dzieci i młodzieży wynosił 12 855 osób (3964 zuchów, 4360 harcerzy, 4531 członków HSPS) należących do 387 drużyn. Ponadto kadra instruktorska hufca liczyła 420 osób²⁴¹. W listopadzie tego samego roku podawano, że w hufcu istnieje dwadzieścia jeden szczepów (jedenaście w szkołach podstawowych i dziesięć w szkołach ponadpodstawowych)²⁴². Nato-

²³⁷ *Ibidem*, Związek Harcerstwa Polskiego Hufiec im. „Bohaterów KBW” w Legnicy. Program obchodów święta hufca, b.p. Szczegółowy program wydarzenia z 1989 r.: AChDZHPWr., sygn. 0/77, Pismo zastępcy komendanta Hufca ZHP w Legnicy ds. organizacyjnych do Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w Legnicy z 22 V 1989 r., b.p.

²³⁸ Informacja: Marek Charańczuk, rozmowa z 13 sierpnia 2025 r.

²³⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Rozkaz specjalny z 18 V 1989 r., b.p.

²⁴⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/30, Sprawozdanie z działalności Komendy Hufca za okres od 1 IX 1974 r. do grudnia 1975 r., b.p.

²⁴¹ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Arkusz kontrolny Hufca Legnica w zakresie stanu gotowości po roku harcerskim 1978/1979, b.p.

²⁴² *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca odbytego w dniu 23 XI 1978 r., b.p.

miast w lutym 1979 r., przy okazji omówienia spisu harcerskiego 1978 r., przedstawiono stopień zorganizowania poszczególnych szczepów HSPS – wykazano ich jedenaście (**tab. 4.10.**).

Tabela 4.10. Stopień zorganizowania harcerzy w szczepach HSPS należących do Hufca ZHP w Legnicy (dane z lutego 1979 r.).

SZCZEP	LICZBA UCZNIÓW	LICZBA HARCERZY	PROCENT ZORGANIZOWANIA
I Legnicki Szczęp Drużyn HSPS (ZSS)	995	311	31,25%
II Legnicki Szczęp Drużyn HSPS (ZSB)	878	735	83,71%
III Legnicki Szczęp Drużyn HSPS (ZSH)	292	260	89,04%
IV Legnicki Szczęp Drużyn HSPS (ZSE)	792	461	58,20%
V Legnicki Szczęp Drużyn HSPS (ZSPS)	1098	460	41,89%
VI Legnicki Szczęp Drużyn HSPS (ZSM)	346	297	85,83%
VII Legnicki Szczęp Drużyn HSPS (ZSO)	318	316	99,37%
VIII Legnicki Szczęp Drużyn HSPS (I LO)	640	540	84,37%
IX Legnicki Szczęp Drużyn HSPS (II LO)	563	378	67,14%
X Legnicki Szczęp Drużyn HSPS (ZSE-M) ²⁴³	636	348	54,71%
XI Legnicki Szczęp Drużyn HSPS (IV LO)	117	71	60,68%

Źródło: zestawienie własne na podstawie AChDZHPWr., sygn. 0/68, b.p.

Jeżeli chodzi o szczepy szkół podstawowych to przedstawiały się one następująco:

- XII Legnicki Szczęp Drużyn Harcerskich (SP 1);
- XIII Legnicki Szczęp Drużyn Harcerskich (SP 2);
- XIV Legnicki Szczęp Drużyn Harcerskich (SP 3);
- XV Legnicki Szczęp Drużyn Harcerskich (SP 4);
- XVI Legnicki Szczęp Drużyn Harcerskich (SP 5);
- XVII Legnicki Szczęp Drużyn Harcerskich (SP 6);
- XVIII Legnicki Szczęp Drużyn Harcerskich (SP 10);
- XIX Legnicki Szczęp Drużyn Harcerskich (SP 14);
- XX Legnicki Szczęp Drużyn Harcerskich (SP 15);
- XXI Legnicki Szczęp Drużyn Harcerskich (SP 18);
- XXII Legnicki Szczęp Drużyn Harcerskich (SP 19)²⁴⁴.

Kolejny spis z listopada 1979 r. wykazał 13 791 członków, w tym:

1. 3486 zuchów w 114 drużynach zuchowych;
2. 4609 harcerzy w 133 drużynach harcerskich;
3. 4887 harcerzy w 143 drużynach HSPS;

²⁴³ Jako ciekawostkę należy dodać, że w 1979 r. szczep otrzymał patrona. Został nim Ernesto Che Guevara, zob. *ibidem*, Aneks do rozkazu L2/79, b.p.

²⁴⁴ *Ibidem*, Załącznik nr 1 [do rozkazu L2/79 z dnia 4 II 1979 r.], b.p.

Wysoki był stopień zorganizowania (tab. 4.11.).

Tabela 4.11. Poziom zorganizowania struktur Hufca ZHP w Legnicy (spis harcerski z 1979 r.).

GRUPA	WIEK	LICZBA UCZNIÓW	LICZBA CZŁONKÓW ZHP	% ZORGANIZOWANIA
Zuchy	7–10	3950	3486	88,2%
Harcerze	10–15	5153	4609	89,4%
Harcerze HSPS	15–20	6902	4887	70,8%

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 0/68, b.p.

Jak jednak zastrzegano, poziom zorganizowania w poszczególnych szkołach wyglądał różnie – przywołano przykład Zespołu Szkół Hutniczych (100%) i Zespołu Szkół Elektryczno-Mechanicznych (poniżej 50%)²⁴⁵.

Otwarcie nowego sklepu Składnicy Harcerskiej w marcu 1979 r. Jak pisano w tygodniku ZHP „Motywy” [nr 14 z 8 kwietnia 1979 r.]: „(...) można kupić artykuły sportowe i turystyczne, mundurki organizacyjne, sprzęt elektryczny i elektrotechniczny, zabawki i olbrzymi zestaw przyborów i materiałów do majsterkowania. Uroczyste otwarcie placówki połączone było z podpisaniem umowy patronackiej nad sklepem pomiędzy Komendą Hufca ZHP im. Bohaterów KBW w Legnicy a Dyrekcją Oddziału CSH we Wrocławiu. Uroczystość zakończył występ harcerskiej orkiestry dętej z Przemkowa”. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

W informacji z wizytacji hufca z kwietnia 1980 r. napisano, że do hufca należało wówczas 13 299 zuchów i harcerzy. Zorganizowani byli w 121 drużynach zuchowych, 139 drużynach harcerskich i w 143 drużynach HSPS oraz w osiemdziesięciu klubach specjalnościowych (np. wiedzy o partii, MSR, turystyczne). Jeżeli chodzi o te ostatnie, to w szkołach podstawowych było ich czterdzieści siedem: siedemnaście drużyn MSR, czternaście pożarniczych, dziesięć tu-

²⁴⁵ *Ibidem*, Informacja o pracy Komendy Hufca ZHP im. „Bohaterów KBW” w Legnicy, maj 1980 r., b.p.

rystycznych i szesnaście artystycznych. W szkołach ponadpodstawowych wykazano ich osiemdziesiąt: jedenaście turystycznych, siedem artystycznych, dziesięć wiedzy o partii, sześć wiedzy społeczno-politycznej, dziewięć młodych racjonalizatorów, siedem fotograficznych²⁴⁶. W informacji z maja 1981 r. podawano, że do hufca należy 80% uczącej się młodzieży²⁴⁷.

Kryzys z początku lat 80. dotknął legnicki hufiec w sposób szczególny (**tab. 4.12.**). Najpierw w 1980 r. odnotowano spadek liczby członków o blisko 20% (z 13 229 osób w 1979 r. do 10 679 w 1980 r.)²⁴⁸, a spis z roku 1981 r. wykazał zaledwie 3730 osoby, co stanowiło spadek względem roku poprzedniego aż o ponad 65%²⁴⁹.

Tabela 4.12. Liczebność Hufca ZHP w Legnicy w latach 1975–1988.

ROK	ZUCHY	HARCERZE	HSPS	HARCERZE STARSI	INSTRUKTORZY	RAZEM
1975	4193	3940	4146	-----	brak danych	12 279
1976	4164	3993	4283	-----	brak danych	12 440
1977	3964	4360	4531	-----	brak danych	12 855
1978	3687	4183	4186	-----	brak danych	12 056
1979	3486	4609	4887	-----	247	13 229
1980	3132	3859	3688	-----	210	10 679
1981	1559	1232	-----	724	215	3730
1982	2669	2186	-----	703	217	5775
1983	2819	2458	-----	757	175	6209
1984	3285	3273	-----	965	204	7727
1985	3400	3463	-----	963	237	8063
1986	3473	3500	-----	1063	242	8278
1987	3428	3679	-----	1161	206	8474
1988	3536	3698	-----	1175	225	8634

Źródło: zestawienie własne na podstawie AChDZHPWr., sygn. 2/67.

To też jedyny w tym okresie chorągwany spis harcerski, gdzie hufiec ZHP Legnicy nie zajął pierwszego miejsca pod względem liczby członków (w hufcu w Głogowie odnotowano ich 3662). Legnickie struktury były wówczas piątym hufcem pod względem najniższego poziomu zorganizowania młodzieży w szeregach ZHP (27%)²⁵⁰.

²⁴⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/12, Informacja z lustracji Komendy Hufca ZHP w Legnicy pod kątem realizacji zaleceń z lustracji przeprowadzonej w 1977 r., b.p. Zob. także: *ibidem*, Informacja o działalności Harcerskich..., b.p.

²⁴⁷ APL, Urząd Miejski w Legnicy 1972–1990 [dalej: UML], sygn. 141, Informacja o rodzajach i działalności stowarzyszeń wyższej użyteczności na terenie m.[iasta] Legnicy – rejestrowanych i nadzorowanych przez Urząd Miejski (Legnica, maj 1981 r.), k. 90.

²⁴⁸ AChDZHPWr., sygn. 2/67, Analiza spisu harcerskiego... [15 XI 1979 r.], b.p.; *ibidem*, Analiza spisu harcerskiego... [15 XI 1980 r.], b.p.

²⁴⁹ *Ibidem*, Analiza spisu harcerskiego... [15 XI 1981 r.], b.p.

²⁵⁰ *Ibidem*.

Tak duże osłabienie szeregów hufca przełożyło się również na kryzys w jego codziennym funkcjonowaniu²⁵¹. A był on na tyle poważny, że w październiku 1982 r. zwrócono się do władz chorągwi o przedłużenie kadencji władz hufca, co uzasadniano tym, iż „(...) w ostatnim roku z szeregów ZHP odeszło wielu harcerzy i instruktorów. W wielu szkołach działają pojedyncze drużyny. Mimo prowadzonej pracy mającej na celu rekrutację nowych członków ZHP trzeba stwierdzić, że praca ta w chwili obecnej nie przyniosła jeszcze oczekiwanych efektów. (...) przeprowadzenie kampanii sprawozdawczo-wyborczej (...) byłoby w chwili obecnej bardzo trudne i niewskazane”²⁵².

Rozwój liczby drużyn oraz stanu osobowego w następnych latach nie był już tak imponujący (tab. 4.6., 4.12.). Niekiedy to całkowita stagnacja – przykładowo w latach 1984–1985 przybyło zaledwie po dwie drużyny zuchowe, harcerskie i starszoharcerskie²⁵³. Z kolei stan zorganizowania w szkołach podstawowych od 1984 r. do listopada 1986 r. zwiększył się z 54% do 61%, w przypadku szkół ponadpodstawowych z 28% do 32%²⁵⁴. Natomiast w dokumencie podsumowującym funkcjonowanie hufca za lata 1984–1986 podano, że działało w nim wówczas siedemnaście szczepów harcerskich i pięć szczepów starszoharcerskich. I chociaż wzrost liczby zuchów i harcerzy był niski, to i tak oceniano to jako zjawisko pozytywne, porównując ten stan do wybitnie trudnej sytuacji z początku lat 80.²⁵⁵ Dane za lata 1986 i 1987 pokazują kontynuację trendu. W 1987 r. w skład hufca wchodziły siedemdziesiąt cztery drużyny zuchowe (spadek względem 1986 r. o trzy), siedemdziesiąt trzy drużyny harcerskie (wzrost o dwie) i czterdzieści pięć drużyn starszoharcerskich (wzrost o cztery)²⁵⁶. Przeprowadzony w listopadzie 1987 r. spis harcerski wykazał 8474 członków, w tym: 3428 zuchów, 3679 harcerzy, 1161 harcerzy starszych i 206 instruktorów²⁵⁷.

Jednym ze sposobów przeciwdziałania spadkowi liczby członków hufca miało być położenie większego nacisku na działalność drużyn specjalnościowych²⁵⁸, które w oczach mło-

²⁵¹ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół ze wspólnego posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z Komendą Hufca ZHP w Legnicy odbytego dnia 4 IX 1981 r., b.p.

²⁵² AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Pismo Komendanta Hufca ZHPW w Legnicy do Rady Chorągwi Legnickiej z 11 X 1982 r., b.p.

²⁵³ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Sprawozdanie Rady Hufca z okres 1984–1986 (listopad 1986 r.), b.p.

²⁵⁴ *Ibidem*.

²⁵⁵ *Ibidem*, Ocena działalności Hufca..., b.p.

²⁵⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/38 III, Sprawozdanie Rady Hufca za okres 1986–1988, b.p. W informacji, jaką przedstawiono w listopadzie 1987 r. przez Komitet Miejski PZPR w Legnicy, podano, że w hufcu działało sześćdziesiąt sześć drużyn zuchowych, sześćdziesiąt jeden drużyn harcerskich i trzydzieści dwie drużyny starszoharcerskie, zob. APL, Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy 1975–1989 [dalej: KMPZPRL], sygn. 73, Informacja na temat pracy politycznej Hufca ZHP w Legnicy, k. 96.

²⁵⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego 7 XII 1987 r., b.p.

²⁵⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/34, Uchwała nr 5/85 Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 30 XII 1985 r. w sprawie dalszego rozwoju działalności specjalnościowej w Chorągwi Legnickiej ZHP, b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego w dniu 28 X 1983 r., b.p. Zob. także: *Harcerze zawsze gotowi pospieszyć z pomocą*, „Słowo Polskie”, nr 196 z 17 IX 1985, s. 6.

dzieży miały o wiele bardziej atrakcyjny charakter²⁵⁹. Przyciągały do ZHP młodych ludzi ze szkół średnich²⁶⁰, gdzie odpływ był największy. Według informacji komendy przedstawionej w maju 1986 r., w strukturach hufca działały wówczas drużyny: lotniczo-spadochronowa, łączności, wodna, wodno-desantowa, dwie drużyny sanitarne, dwie pożarnicze, drużyna sztabowa, komputerowa (lub mikrokomputerowa²⁶¹), a także trzy drużyny MSR, dwie artystyczne. W ramach różnych drużyn działały też zastępy specjalnościowe. Stan ten uznano za niewystarczający i tłumaczono go w sposób następujący:

„Zbyt (...) małe zainteresowanie komend szczepów, brak bazy i szczupłe środki finansowe, brak kadry specjalnościowej to główne czynniki determinujące rozwój działalności (...). (...) zbyt małe zainteresowanie działalnością specjalnościową przejawiają drużyny harcerskie”²⁶².

Co ciekawe, w zestawieniu nie ujęto drużyn turystycznych, ponieważ uznano, że w rzeczywistości dzieli je niezbyt wiele od drużyn ogólnoharcerskich²⁶³. Oczywiście stan liczbowy drużyn specjalnościowych zmieniał się na przestrzeni poszczególnych lat.

Funkcjonowały drużyny wodne. Legnicki hufiec, jako jeden z nielicznych w chorągwi, posiadał w tej kwestii doświadczenie (w latach 70. istniał legnicki retmanat podlegający pod chorągwany kapitanat drużyn wodnych). W 1977 r. działalność rozpoczął natomiast Chorągwany Klub Żeglarski, gdzie skrzydła mogli rozwijać również harcerze z Legnicy. Organizowano specjalne obozy dla takiej młodzieży, podczas których miała ona możliwość przejścia kursu teoretycznego, a następnie zaliczenia kursu na stopień sternika czy żeglarza jachtowego, wysyłano harcerzy na rejsy (w tym pełnomorskie po Bałtyku). W drugiej połowie lat 70. legnicki retmanat posiadał trzy łodzie żaglowe Omega, łódź do silników przyczepnych oraz silnik DE-25²⁶⁴. W 1985 r. podawano informację o dwóch „omegach”²⁶⁵. Harcerze z Legnicy korzystali z bazy nad Jeziorem Kunickim oraz z Zaborówca²⁶⁶. Jednakże, jak wynika z informacji z 1986 r., legnicki retmanat już wówczas nie istniał, a na rozwinięcie takiej działalności brakowało sprzętu i funduszy. Jedyna drużyna wodna działała wówczas przy Zespole Szkół Hutniczych²⁶⁷.

Z kolei przy Zespole Szkół Budowlanych w Legnicy od 1983 r. istniała 32. Drużyna Wodno-Desantowa „Żabochlapy” (drużynowi – Robert Miętkiewicz, Mirosław Gargaś). Specjali-

²⁵⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Informacja o dotychczasowej działalności środowisk specjalnościowych w Chorągwi Legnickiej ZHP – do 1985 r., b.p. Zob. także: Z. Łuszcz, *Jak działać skutecznie?*, „Konkrety”, nr 6 z 11 II 1983, s. 11.

²⁶⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Protokół z posiedzenia Rady Hufca ZHP Legnica odbytego 14 V 1986 r., b.p.

²⁶¹ *Ibidem*, Sprawozdanie Rady Hufca..., b.p.

²⁶² *Ibidem*, Informacja dotycząca działalności drużyn specjalnościowych w Hufcu ZHP Legnica, b.p.

²⁶³ *Ibidem*.

²⁶⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/12, Seminarium drużyn wodnych Legnica 1979. Materiały, b.p.

²⁶⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Informacja z dotychczasowej..., b.p.

²⁶⁶ *Ibidem*, Informacja z dotychczasowej..., b.p.

²⁶⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Informacja dotycząca działalności..., b.p.

zowała się w survivalu, spadochroniarstwie, żeglarstwie, wspinaczce górskiej i wędrówkach²⁶⁸. Jak pisano w 1986 r.: „Jej działalność jest oparta o sporty obronne. Prawie wszystkie swoje działania podejmuje w terenie. Harcerze tej drużyny, odwiedzając inne drużyny, propagują działalność obronną przez prowadzenie szkoleń i zajęć praktycznych, a zwłaszcza dla harcerzy ze szkół podstawowych”²⁶⁹.

17. Harcerska Drużyna Spadochronowa w Legnicy powstała wiosną 1983 r. (drużynowy Józef Lipiec, przyboczny Arkadiusz Psujek) jako drużyna lotnicza. W lutym 1985 r. doszło do zmiany specjalności drużyny²⁷⁰, a rozkazem komendanta hufca z 5 maja 1985 r. nadano jej imię 1. Samodzielnej Kompanii Komandosów Polskich „Commando”²⁷¹. W 1985 r. o jej działalności pisano: „Istotnym jej osiągnięciem jest organizacja w ub.[ieglým] r.[oku] obozu spadochronowego przy Aeroklubie Zagłębia Miedziowego, a w r.[oku] b.[iezącym] samodzielnego obozu w ramach zgrupowania obozów Hufca Legnica [w Zaborówcu]. Drużyna uzyskuje znaczną pomoc (...) od Spółdzielni Mieszkaniowej Piekary, która też przygarnęła ją do klubu osiedlowego [klub „Azymut”]²⁷². Wspierała ją również Szkoła Podstawowa nr 16 w Legnicy. W 1986 r. doszło do nadania jej członkom pierwszych odznak spadochronowych, a latem tego samego roku zorganizowano kolejny obóz – tym razem w Lubinie, gdzie oddali łącznie kilkaset skoków. Dwa miesiące później wzięli udział w pokazowych skokach spadochronowych podczas inauguracji roku harcerskiego w Polkowicach²⁷³. Była to drużyna koedukacyjna, prowadząca szkolenia we własnym zakresie²⁷⁴. Jej program szkolenia stanowił połączenie wiedzy ogólnoharcerskiej i ogólnowojskowej (m.in. strzelanie, samoobrona, skoki spadochronowe, wspinaczka, sztuka przetrwania, terenoznawstwo)²⁷⁵.

W latach 80. funkcjonowały w legnickim hufcu drużyny pożarnicze. Jedną z nich była Młodszoharcerska Drużyna Pożarnicza przy Klubie Osiedlowym SKRZAT w Legnicy²⁷⁶. Druga to Starszoharcerska Drużyna Pożarnicza przy Zespole Szkół Elektryczno-Mechanicznych. Obie mogły liczyć na wsparcie lokalnej komendy straży pożarnej oraz Legnickiej Spółdzielni Mieszkaniowej²⁷⁷. Z kolei w 1986 r. odnotowano dwie drużyny sanitarne przy Zespole Szkół Medycznych. Wraz z Zarządem Wojewódzkim PCK organizowano dla nich dedykowane obozy szkoleniowe²⁷⁸. Istniała drużyna sztabowa, w ramach której działały zastępy o różnych specjalnościach (m.in. łączność polowa, sanitarna, techniczna)²⁷⁹.

²⁶⁸ Informacja: Mirosław Gargaś, 15 czerwca 2025 r.

²⁶⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Informacja dotycząca działalności..., b.p.

²⁷⁰ Informacja: Arkadiusz Psujek, 20 maja 2025 r.

²⁷¹ *Ibidem*; AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Rozkaz z 5 V 1986 r., b.p.

²⁷² AChDZHPWr., sygn. 0/33, Informacja z dotychczasowej..., b.p.

²⁷³ Informacja: Arkadiusz Psujek, 20 maja 2025 r.

²⁷⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Informacja dotycząca działalności..., b.p.; Zob. także: Kronika 17. Harcerskiej Drużyny Spadochronowej (do 1991 r.) – zbiory Arkadiusza Psujka.

²⁷⁵ Informacja: Arkadiusz Psujek, 20 maja 2025 r.

²⁷⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Informacja z dotychczasowej..., b.p.

²⁷⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Informacja dotycząca działalności..., b.p.

²⁷⁸ *Ibidem*, Informacja dotycząca działalności..., b.p.

²⁷⁹ *Ibidem*.

Jedno z wielu zajęć sprawnościowych 17. Harcerskiej Drużyny Spadochronowej „Commando”, lata 80. XX w. Zbiory Arkadiusza Psujka

Z powodzeniem działali nadal łącznościowcy, czyli Harcerski Klub Łączności SP 6 ZCZ przy Młodzieżowym Domu Kultury w Legnicy²⁸⁰ oraz 111. Harcerska Drużyna Łączności „Fala” w Legnicy (drużynowy Ryszard Koper)²⁸¹. W drugiej połowie lat 70. nie tylko należeli do czołowych sekcji legnickiego MDK²⁸², ale w swojej kategorii byli najlepsi w całym kraju. W 1979 r. na łamach prasy pisano o ich dominacji w kraju:

„Harcerski Klub Łączności SP-6, działający od 1971 r. (...) od kilku lat nie ma sobie równych w kraju. Od 1974 r. nieprzerwanie uzyskuje najwyższe lokaty na centralnych manewrach techniczno-obronnych ZHP, zwycięża w ogólnopolskich zawodach klubowych radiostacji harcerskich, zdobywając najwyższe trofeum – puchar naczelnika ZHP. Kolejny puchar, za osiągnięcia w 1978 r., otrzymał 11 marca na krajowym spotkaniu przedstawicieli najlepszych klubów radiowych w Koninie.

Radiowcy w harcerskich mundurkach mają w swoim dorobku kontakty z krótkofalowcami całego świata. Do połączeń najbardziej egzotycznych należą m.in. kontakty z Afganistanem, Mozambikiem czy Oceanią. Za międzynarodowe sukcesy otrzymali wiele dyplomów i nagród od zagranicznych związków krótkofalarskich. Klub liczy obecnie około 30 członków. Kieruje nim od początku instruktor MDK Ryszard Koper. Uzupełnia jego działalność klub radiotechniczny, w któ-

²⁸⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Informacja z dotychczasowej..., b.p.

²⁸¹ AChDZHPWr., sygn. 0/35, Protokół nr 4/88 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 10 III 1988 r., b.p.

²⁸² APL, Legnickie Centrum Kultury im. Henryka Karlińskiego w Legnicy 1978–1989 [dalej LCK], sygn. 2/14, Sprawozdanie z działalności Młodzieżowego Domu Kultury za rok 1978, k. 34–35.

rym najmłodszy adept łączności zdobywają podstawowe umiejętności i licencje krótkofalowców²⁸³.

Sukcesy odnosili również w następnej dekadzie. Wówczas przy MDK działał Harcerski Ośrodek Łączności (HOŁ). Należeli do niego harcerze z różnych drużyn²⁸⁴. W 1986 i 1988 r. jego członkowie wzięli udział w Centralnych Manewrach Techniczno-Obronnych ZHP w konkurencji „Łowy na lisa”, gdzie zajęli kolejno trzecie i siódme miejsce. Ponadto zdobyli pierwsze miejsce w Ogólnopolskich zawodach „łowy na lisa” o memoriał Floriana Marciniaka (1988 r.)²⁸⁵.

Druk ulotny legnickiego klubu łączności ZHP przy Młodzieżowym Domu Kultury, lata 80. XX w. Zbiory Arkadiusza Psujka

W 1986 r. w hufcu istniały trzy drużyny Młodzieżowej Służby Ruchu (MSR) – przy Zespole Szkół Samochodowych i Szkole Podstawowej nr 7. Jak zaznaczano, był to stan niezadowalający, hufiec i Inspektorat Służby Ruchu Drogowego starał się zaradzić temu problemowi, jednakże bez większych rezultatów, bo powstające drużyny szybko się rozpadały²⁸⁶. Oczywiście

²⁸³ *Od pięciu lat – niewyciężeni*, „Słowo Polskie”, nr 55 z 12 III 1979, s. 3; *Sukces SP-6-ZCZ*, „Konkrety”, nr 10 z 9 III 1979, s. 14. Zob. także: *Sukces krótkofalowców*, „Konkrety”, nr 4 z 28 I 1977, s. 2; AChDZHPWr., sygn. 0/31 I, Sprawozdanie Rady Hufca..., b.p. W piśmie z lutego 1979 r. zastępca MDK pisał, że „Młodzi krótkofalowcy z Harcerskiego Ośrodka Łączności przy Młodzieżowym Domu Kultury w Legnicy (...) są niepokonani od 1976 r.”, zob. APL, LCK, sygn. 2/14, Pismo zastępcy dyrektora MDK do Wydziału Oświaty i Wychowania w Legnicy Urzędu Miejskiego w Legnicy z 28 II 1979 r., k. 71.

²⁸⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Informacja dotycząca działalności..., b.p.

²⁸⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/49, Sprawozdanie Rady Chorągwi..., b.p.; *Na zawodach amatorskiej radiolokacji sportowej. Sukces ekipy legnickich harcerzy*, „Gazeta Robotnicza”, nr 254 z 2 XI 1988, s. 6.

²⁸⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Informacja dotycząca działalności..., b.p. Na przestrzeni lat drużyny MSR działały w innych legnickich szkołach, jak np. w SP 19, zob. Archiwum Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy [dalej: ASP19], sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego im. Synów Pułku 1975/78, b.p.

na przestrzeni lat drużyny MSR działały w wielu innych legnickich szkołach²⁸⁷. Pojawiają się też informacje o harcerskim klubie komputerowym przy Zespole Szkół Elektryczno-Mechanicznych, którym placówka udostępniała swoją pracownię²⁸⁸.

Na terenie hufca pracowały drużyny „Nieprzetartego szlaku”²⁸⁹. Na przestrzeni lat 70. i 80. funkcjonowały przy: Szkole Podstawowej nr 8 przy ul. Wrocławskiej 117, Państwowym Pogotowiu Opiekuńczym przy ul. Wojska Polskiego 7 oraz w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym przy obecnej ul. Rycerskiej 13²⁹⁰. W tym ostatnim przypadku istniał tam Szczep im. Bohaterów Westerplatte pod kierunkiem Kazimierza Laszkiewicz²⁹¹ (w 1988 r. zastąpiła ją Anna Wojtkowska)²⁹². Pracę tamtejszych drużyn oceniano pozytywnie²⁹³.

Dosyć ciekawym i rzadko spotykanym przypadkiem była drużyna działająca od 1974 r. w internacie Zespołu Szkół Samochodowych w Legnicy. Jak pisano w 1985 r. na łamach „Konkretów”: „Życie organizacyjne w internacie toczy się w harcówce. Uczniowie sami ją urządzili i sprawili, by czas upływał tu przyjemnie. Miejsce to jest nie tylko przeznaczone na zbiórki – tu spotykają się na co dzień w gronie przyjaciół. Prócz tego w internacie urządzili przytulną kawiarenkę, którą sami prowadzą”²⁹⁴. Funkcję drużynowego do grudnia 1987 r. pełnił Zbigniew Łabaz, kiedy zastąpił go Andrzej Głab²⁹⁵.

Drużyny harcerskie z legnickiego hufca ubiegały się o otrzymanie prestiżowego miana tzw. drużyny sztandarowej, a zuchy o tytuł „Mistrzowskiej Drużyny Zuchowej”. W 1979 r. zdobyło je jedenaście drużyn harcerskich i czterdzieści trzy drużyny zuchowe²⁹⁶. Natomiast w lipcu 1980 r. taki tytuł w legnickim hufcu po raz drugi otrzymały:

- 491. DH „Planetariusze” przy SP nr 6 w Legnicy (drużynowa Lucyna Rymarczyk);
- 494. DH „Kosmiczna Brać” przy SP nr 6 w Legnicy (drużynowa Krystyna Szymonik);
- 547. DH im. Janusza Kusocińskiego przy SP nr 10 w Legnicy (drużynowa Maria Romaniak);
- 549. DH im. Bohaterów Warszawy przy SP nr 10 w Legnicy (drużynowa Marta Chmielewska);
- 578. DH im. Janiny Broniewskiej przy SP nr 14 w Legnicy (drużynowa Józefa Kowalonek);
- 660. DH im. Emilii Plater przy SP nr 19 w Legnicy (drużynowa Anna Sołtys).

²⁸⁷ Archiwum Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy [dalej: ASP19], sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego im. Synów Pułku 1975/78, b.p.

²⁸⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Informacja z dotychczasowej..., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Informacja dotycząca działalności..., b.p.

²⁸⁹ Przy szkole specjalnej funkcjonowała wówczas drużyna pod kierunkiem Marii Sokołowskiej, zob. *50 lat Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego im. Marii Grzegorzewskiej w Legnicy 1949–1999*, Legnica 1999, s. 5.

²⁹⁰ AChDZHPWr., sygn. 44/66, Wykaz jednostek „Nieprzetartego Szlaku na terenie Chorągwi Legnickiej”, b.p.; *ibidem*, Informacja o działalności Nieprzetartego Szlaku w Chorągwi Legnickiej ZHP (1988 r.), b.p.

²⁹¹ „Harcerzem być to zaszczyt nie lada”, „Polska Miedź wydanie harcerskie” (dod. do „Polska Miedź”, nr 3 z 17–23 I 1985), s. 10.

²⁹² AChDZHPWr., sygn. 0/77, Rozkaz L 5/88 z 2 V 1988 r., b.p.

²⁹³ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Ocena działalności Hufca..., b.p.

²⁹⁴ *Z harcerzami można się dogadać*, „Konkrety”, nr 16 z 19 IV 1985, s. 9.

²⁹⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Rozkaz L 10/87 z 1 XII 1987 r., b.p.

²⁹⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Rozkaz L9/79 z dnia 15 X 1979 r., b.p.

Harcerki z 195. Drużyny Harcerskiej przy Zespole Szkół Włókienniczych w Legnicy, pierwsza połowa lat 80. XX w. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Po raz pierwszy otrzymały:

- 442. DH im. Bartosza Głowackiego przy SP nr 4 w Legnicy (drużynowa Jadwiga Gnabsik);
- 474. DH im. Feliksa Dzierżyńskiego przy SP nr 5 w Legnicy (drużynowy Andrzej Kaczmarek);
- 477. DH im. Marcelego Nowotki przy SP nr 5 w Legnicy (drużynowy Marek Szewczyk);
- 502. DH „Słoneczne Bractwo” przy SP nr 6 w Legnicy (drużynowa Janina Tomczuk);
- 505. DH „Astronauci” przy SP nr 6 w Legnicy (drużynowa Helena Kajsan);
- 506. DH „Kopernicy” przy SP nr 6 w Legnicy (drużynowa Walentyna Darska);
- 543. DH „Astronauci” przy SP nr 10 w Legnicy (drużynowa Irena Czajkowska);
- 576. DH im. Władysława Broniewskiego przy SP nr 14 w Legnicy (drużynowa Łucja Kasperowska);
- 584. DH im. Henryka Dobrzańskiego przy SP nr 14 w Legnicy (drużynowa Ewa Świerbutowicz);
- 661. DH im. Żaka Kusto²⁹⁷ przy SP nr 19 w Legnicy (drużynowa Anastazja Betlej)²⁹⁸.

Wśród drużyn HSPS tytułem wyróżniono wówczas po raz pierwszy:

- 1. Drużynę HSPS im. Janka Krasickiego przy Zespole Szkół Samochodowych w Legnicy (drużynowy Andrzej Hajduk);
- 73. Drużynę HSPS im. Stanisława Skalskiego przy Zespole Szkół Hutniczych w Legnicy (drużynowy Marian Mikołajewski).

Nie ma co ukrywać, że pod tym względem na tle innych hufców, Legnica nie była środowiskiem

²⁹⁷ W dokumencie zastosowano zapis fonetyczny. Właściwy zapis: Jacques-Yves Cousteau.

²⁹⁸ AChDZHPWr., sygn. 1/14, Rozkaz specjalny z dnia 15 VII 1980 r., b.p.

przodującym. Potwierdzają to dane z roku następnego, kiedy w 1981 r. taki tytuł otrzymała drugi raz 576. Drużyna Harcerska im. W. Broniewskiego przy SP nr 14 w Legnicy. Po raz pierwszy natomiast:

- 541. Drużyna Harcerska im. A.J. Pośpiechów przy Szkole Podstawowej nr 10 w Legnicy (drużynowa Remigiusza Adamska);
- 575. Drużyna Harcerska im. Szarych Szeregów przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy (drużynowa Wacława Golczyk)²⁹⁹.

Jednocześnie w rozkazie z 1980 r. wyróżniono drużyny zuchowe tytułem „Mistrzowskiej Drużyny Zuchowej”. W Legnicy po raz trzeci otrzymały go dwie drużyny, drugi raz dwadzieścia jeden drużyn oraz czternaście drużyn po raz pierwszy. Wyróżniano też kręgi instruktorskie – w 1980 r. tytuł „Wzorowego kręgu instruktorskiego” otrzymał Krąg Instruktorski „Kopernicy” przy Szczepie im. Mikołaja Kopernika w Legnicy oraz drużyny zuchowe³⁰⁰. Walkę o te tytuły prowadzono również w latach następnych³⁰¹, chociaż niekiedy nadal brakowało poważniejszego zaangażowania ze strony drużyn³⁰².

Obóz wędrowny harcerzy ze Szkoły Podstawowej nr 10 w Legnicy na Kaszubach. Na czele Marta Chmielewska, 1979 r. Zbiory Marty Chmielewskiej

W pracy harcerskiej bardzo wiele zależało od postawy dyrektora danej placówki oświatowej. Na tym tle wyróżniała się m.in. Marta Chmielewska, wówczas dyrektorka Szkoły Podstawowej nr 10 w Legnicy, a wcześniej nauczycielka i komendantka szkolnego szczepu ZHP przy tej placówce. W czerwcu 1985 r. na łamach „Konkretów” poświęcono tamtejszemu harcerstwu dużą część artykułu:

²⁹⁹ *Ibidem*, Rozkaz L 2/81 z dnia 1 II 1981 r., b.p.

³⁰⁰ *Ibidem*, Rozkaz specjalny z dnia 15 VII 1980 r., b.p.

³⁰¹ Np. AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

³⁰² AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Ocena działalności Hufca..., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/77, Protokół z posiedzenia Rady Hufca ZHP Legnica odbytego 9 IX 1987 r., b.p.

„Wystarczy przejrzeć roczniki »Świata Młodych« (...), aby co rusz natknąć się na wzmianki o szczepie harcerskim z legnickiej szkoły numer 10. Zastępowi z tej szkoły dwukrotnie zwyciężali w plebiscytach »Najlepszy z najlepszych zastępowych«, a w 1981 roku miano najlepszego zdobywa jeden z zastępców. W 1979 roku szczep otrzymał imię Dzieci Walczącej Warszawy.

- Była to ogromna satysfakcja dla młodzieży, instruktorów, wychowawców i sympatyków harcerstwa, tym bardziej, że szkoła nie posiadała dotąd imienia. Imię dla szczepu zostało wybrane bardzo trafnie i przemawia do wyobraźni naszych dzieci. Harcerze, utrzymują kontakty z powstańcami (...).

Harcerze ze Szczepu im. Dzieci Walczącej Warszawy zaliczają się do najbardziej wytrwałych »rajdowiczów« w województwie. Uczestniczą chętnie w obozach, biwakach, rajdach, zlotach organizowanych przez legnicką chorągiew i centralne władze związku, a oprócz tego organizują własne imprezy turystyczne, w których obok innych instruktorów, uczestniczy też dyrektor Chmielewska.

- Jestem ciągle harcerką. Nieraz zdarzają się na lekcjach takie sytuacje, że uczniowie zapominają się i mówią do mnie »druhno«. Cieszy mnie to, bo świadczy o tym, że jesteśmy ze sobą blisko, a przecież »wszyscy harcerze to jedna rodzina«. Nie wyobrażam sobie, że mogłabym zrezygnować z rajdów czy obozów. Nie uznaję wczasów, dla mnie wakacyjny odpoczynek – to obóz wędrowny. Wożę swoich harcerzy, gdzie mogą (...).

W Szkole Podstawowej nr 10 instruktorzy harcerscy mają do perfekcji opanowaną znajomość tras i szlaków turystycznych. To, co w innych szkołach jest ogromnym problemem organizacyjnym, tutaj stanowi chleb powszedni, a chętnych na biwaki i obozy zawsze jest więcej niż miejsc³⁰³.

Aż 90% uczniów z tej szkoły należało do ZHP, a wśród wielu inicjatyw warto wspomnieć próbę zastąpienia samorządu uczniowskiego czymś na wzór harcerskiej rady uczniowskiej (ostatecznie przetrwała tylko rok ze względu na sprzeciw władz oświatowych)³⁰⁴.

Wśród harcerskich szczepów nie brakowało ciekawych inicjatyw, jak działający przy II Liceum Ogólnokształcącym Harcerski Klub Młodego Biologa³⁰⁵, który w 1979 r. za osiągnięcia w działalności naukowej otrzymał tytuł „Przodujący Zespół Harcerskiego Czynu XXXV-lecia Polski Ludowej”³⁰⁶. Jego członkowie zajmowali się m.in. badaniami roślinności w dorzeczu Kaczawy³⁰⁷.

³⁰³ A. Szydłowska, *Tu odnalazłam siebie*, „Konkrety”, nr 25 z 21 VI 1985, s. 5.

³⁰⁴ *Ibidem*. Więcej o harcerstwie w tej placówce: *Szkoła Podstawowa nr 10 im. Zofii Kossak w Legnicy. Zarys historii i tradycji 1956–2006*, Legnica 2006, s. 17–27.

³⁰⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w dniu 19 XI 1979 r., b.p.

³⁰⁶ *Ibidem*, Rozkaz L9/79 z..., b.p.

³⁰⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/31 I, Sprawozdanie Rady Hufca..., b.p.

Informacja z kroniki szkolnej o nagrodzie przyznanej harcerskiemu Klubowi Młodego Biologa przy II Liceum Ogólnokształcącym w Legnicy, 1979 r. Archiwum II Liceum Ogólnokształcącego im. S. Wyspiańskiego w Legnicy

Harcerstwo w Legnicy docierało do kręgów studenckich. W połowie lat 70. w legnickiej filii Politechniki Wrocławskiej powstał Studencki Krąg Instruktorski „Tupus”³⁰⁸. Natomiast słuchacze Studium Nauczycielskiego prowadzili w latach 80. drużynę starszoharcerską³⁰⁹ oraz istniał tam krąg instruktorski „Hades”³¹⁰.

Podobnie jak na poziomie chorągwi, tak i w legnickim hufcu najpoważniejszym problemem kadrowym było pozyskanie odpowiedniej liczby instruktorów, którzy reprezentowaliby właściwy poziom tzw. harcerskiej pracy. Już w listopadzie 1975 r. w ramach gabinetu metodycznego hufca uruchomiono Hufcową Szkołę Harcerską³¹¹. Na jej czele stanął Jan Janiga³¹². Starano się pozyskać instruktorów z innych zawodów niż nauczyciele. W kwietniu 1979 r. mówiono o potrzebie zorganizowania pięciu robotniczych kręgów instruktorskich³¹³. Problem istniał, bo spis harcerski z listopada 1979 r. wykazał, że kadra instruktorska hufca liczyła 562 osoby, z czego połowę to nauczyciele, a kolejne 45% uczniowie³¹⁴. Ponadto w 1980 r. wskazywano, że w hufcu istnieje duża rotacja kadry³¹⁵ – w skali roku aż 40%. Ten stan rzeczy wynikał zaś z faktu, że dużą część instruktorów stanowili uczniowie, którzy po ukończeniu

³⁰⁸ A. Stokrocka, „Nie będę siedział cicho...”, „Konkrety”, nr 50 z 16 XII 1977, s. 5; *Politechnika Wroclawska Filia w Legnicy 1968–1998*, Wrocław 1998, s. 14.

³⁰⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Rozkaz L 10/85 z 3 XII 1985 r., b.p.

³¹⁰ APL, Studium Nauczycielskie w Legnicy 1983–1992, sygn. 19, Kronika ZHP, k. 36.

³¹¹ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Wykaz poleceń nr 2 dla szczepów i drużyn na okres od 15 X do 15 XI 1975 r., b.p.

³¹² *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komisji Kształcenia i Stopni odbytego w dniu 11 X 1975 r. dotyczącego kształcenia w Hufcu Legnica, b.p.

³¹³ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w Legnicy odbytego 4 IV 1979 r., b.p.

³¹⁴ *Ibidem*, Informacja o pracy..., b.p.

³¹⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/12, Protokół nr 8/80 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w dniu 24 IV 1980 r. w Legnicy, b.p.

szkoły odchodzili z ZHP³¹⁶. W 1982 r. podawano, że większość drużynowych drużyn zucho- wych to uczennice ósmej klasy, co przekładało się m.in. na ich jakość pracy. Jak mówiła jedna z druhen: „(...) nie mają odpowiedniego przeszkolenia, brak im doświadczenia, chociaż chęci mają bardzo duże. Generalnie dzieci nie potrafią jeszcze pracować z dziećmi”³¹⁷. Zalecano, aby otoczyć opieką szczepy i drużyny, gdzie drużynowymi i instruktorami były osoby bez doświadczenia³¹⁸. Ostatecznie nie udało się jednak odwrócić tego trendu – w połowie lat 80. nauczyciele stanowili 68% instruktorów³¹⁹. Również w następnych latach problemy kadrowe nie zostały rozwiązane, a działania podejmowane przez władze hufca, jak np. zakładanie krę- gów pracy, zakończyły się niepowodzeniem³²⁰.

W drugiej połowie lat 70. liczba instruktorów wzrastała (z 424 w 1977 r. do 602 w 1980 r.)³²¹. Sytuacja w kolejnej dekadzie wyglądała już inaczej, a według spisu z 1987 r. instruktorów było już tylko 206³²². Było to dużym zmartwieniem dla władz hufca i nie po- trafiono temu zaradzić³²³. A przecież już w 1984 r. podawano, iż brak odpowiedniej liczby instruktorów wpływa negatywnie na działalność drużyn starszoharcerskich³²⁴. Jednocześnie analizując ich pracę zwracano m.in. uwagę na małe zaangażowanie kadry³²⁵.

4.2.2. Działalność Hufca ZHP w Legnicy w latach 1975–1989

Tak jak w latach poprzednich, tak i w omawianym okresie, ruch harcerski naznaczony był in- doktrynacją, ideologią niedemokratycznych władz, działaniami o tle politycznym. W ramach przedsięwzięć harcerskich prowadzono „(...) dalsze zacieśnianie współdziałania szkoły i har- cerstwa w socjalistycznym wychowaniu młodzieży szkolnej (...)”³²⁶. Jednocześnie dostrze- gano też, iż nie można ograniczać się tylko do terenu placówek oświatowych. Twierdzono,

³¹⁶ *Ibidem*, Informacja z lustracji..., b.p.

³¹⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w siedzibie Komendy Hufca w Legnicy w dniu 9 II 1982 r. (nr 1), b.p.

³¹⁸ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytego w siedzibie Komendy Hufca w Legnicy w dniu 9 II 1982 r. (nr 2), b.p.

³¹⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Plan zamierzeń programowo-organizacyjnych hufca na rok 1985/86, b.p.

³²⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie Rady Hufca..., b.p.

³²¹ AChDZHPWr., sygn. 0/31 I, Sprawozdanie Rady Hufca..., b.p.

³²² AChDZHPWr., sygn. 0/38 III, Sprawozdanie Rady Hufca..., b.p.

³²³ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego 7 XII 1987 r., b.p.

³²⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego w dniu 18 I 1984 r., b.p.

³²⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/38 III, Protokół z IX Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Hufca ZHP Legnica odbytej 23 XI 1988 r., b.p.

³²⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/2, Projekt. USTALENIA Kolegium Kuratora Oświaty i Wychowania i Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w sprawie współdziałania harcerstwa i szkoły w realizacji Uchwały VI Zjazdu ZHP, b.p. „ZHP (...) jest kręgosłupem socjalistycznego wychowania młodzieży w szkołach podstawowych i mocnym ogniem tego procesu w szkołach ponadpodstawowych”, zob. E. Nowak, *ZHP – sojusznik szkoły?*, „Konkrety Harcerskie” (dod. do tygodnika „Konkrety” – nr 16 z 18 IV 1986), s. 8.

że ZHP musi podążać za młodzieżą „(...) wszędzie, gdzie ona rzeczywiście przebywa”³²⁷. Jak można przeczytać w jednym z dokumentów z końca lat 70.:

„W naszej pracy docieramy z harcerskim działaniem do różnych placówek, które na ogół mają charakter ogólnomiejski. Nie tylko do placówek wychowania pozaszkolnego, ale również do kina, klubu młodzieżowego, teatru, biura podróży, muzeum z własnymi atrakcyjnymi pomysłami. W większym stopniu nasililiśmy działalność środowiskową w osiedlach, gdzie pomocą służą nam Spółdzielnia Mieszkaniowa, udostępniając pomieszczenia i sprzęt”³²⁸.

ZHP nadal był przekąźnikiem informacji propagandowych napływających ze strony partii komunistycznej. Przekazywanie i upowszechnianie takiej wiedzy wśród młodzieży uznawano za jedno z najważniejszych zadań harcerstwa, bowiem za pomocą tego chciano „(...) pogłębić w świadomości młodzieży przekonanie o słuszności przyjętych rozwiązań, wyjaśnić im istotę celów i zadań budownictwa socjalistycznego”³²⁹. W styczniu 1979 r. powstał nawet projekt uchwały w sprawie „Dalszej intensyfikacji pracy ideowo-politycznej wśród członków ZHP na rzecz kształtowania socjalistycznej świadomości społecznej młodzieży oraz pogłębiania jej więzi z Polską Zjednoczoną Partią Robotniczą”³³⁰. Ważnym elementem tego kierunku działalności były obchody wypadających na dany rok rocznic państwowych – angażowanie harcerzy do takich wydarzeń, jak 35-lecie Ludowego Wojska Polskiego, czy 30-lecie zjednoczenia polskiego ruchu robotniczego (rok 1978)³³¹, dawało dużą przestrzeń do wszelkiego typu indoktrynacji. Program pracy harcerskiej był zaś odbiciem ustalanych i przesyłanych z Warszawy uchwał władz ZHP lub po prostu najwyższych władz partyjnych. W jednym z dokumentów pisano: „W II połowie 1978 r. wzięliśmy pod uwagę program budowy rozwinętego społeczeństwa socjalistycznego przyjętego na VII Zjeździe PZPR i materiały z plenarnych posiedzeń KC PZPR, oraz wytycznych II Krajowej Konferencji Partyjnej zwróciliśmy uwagę na obchody 35. rocznicy PRL (...)”³³². Rytm pracy szczepów i drużyn opierano z kolei na bieżących zarządzeniach komendanta, który w kolejnych rozkazach przedstawiał najważniejsze wydarzenia w najbliższym okresie oraz zarządzał działania związane z nimi. A te były wypełnione wydarzeniami, inicjatywami mocno osadzonymi w realiach PRL-u. I tak przykładowo w październiku 1986 r., m.in. zarządził, że z okazji „(...) Dnia Milicjanta, Wojska Polskiego i Komisji Edukacji Narodowej

³²⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/5, Charakterystyka działania Hufca ZHP Legnica w środowisku wielkiej aglomeracji przemysłowej, b.p.

³²⁸ *Ibidem*.

³²⁹ *Ibidem*, Referat, b.p.

³³⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Projekt. Uchwała nr 3/I/79 Rady Hufca ZHP im. „Bohaterów KBW” w Legnicy z dnia 19 stycznia 1979 r. w sprawie „Dalszej intensyfikacji pracy ideowo-politycznej wśród członków ZHP na rzecz kształtowania socjalistycznej świadomości społecznej młodzieży oraz pogłębiania jej więzi z Polską Zjednoczoną Partią Robotniczą”, b.p.

³³¹ *Ibidem*, Rozkaz L-1/78 z dnia 4 IX 1978 r., b.p.

³³² *Ibidem*, Pismo komendanta Hufca ZHP w Legnicy do Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z 12 I 1979 r., b.p.

odbyć uroczyste zbiórki, kominki, spotkania, na które zaprosić przedstawicieli RUSW, LWP i emerytowanych nauczycieli i wychowawców”³³³, a ponadto „(...) do dnia 30 października br. uporządkować groby żołnierskie, instruktorskie, działaczy ZBoWiD na cmentarzu (...)”³³⁴.

Wskazuje się niekiedy, że w latach 80. doszło to pewnego „poluzowania” ideologicznego, aczkolwiek przyglądając się dokumentacji legnickich władz harcerskich, trudno wskazać istotniejszą zmianę dotychczasowej polityki. I choć doszło do pewnych przeobrażeń, zarówno organizacyjnych, jak i mentalnych, to trzeba być tutaj ostrożnym, bo w zasadniczym zakresie klucz funkcjonowania drużyn wydaje się bardzo podobny.

Nieodzownym elementem działalności ZHP była więc „praca polityczna”. W uchwale VI Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Hufca ZHP Legnicy z października 1980 r. do zagadnień ideowo-politycznych zaliczono m.in.: realizację zadań programowych władz ZHP w kwestii działalności ideowo-politycznej; utrzymywanie kontaktów z weteranami „Ruchu Robotniczego”, działaczami politycznymi, przodownikami, przedstawicielami wojska, ale też Armii Radzieckiej i radzieckich organizacji młodzieżowych; krzewienie świeckiej obrzędowości i obyczajowości; tworzenie emocjonalnych więzi młodzieży z miejscem zamieszkania poprzez czyny i prace społeczne³³⁵. Członkowie ZHP upamiętniali również rocznicę powstania PZPR, odwiedzali i obdarowywali „działaczy ruchu robotniczego”³³⁶. Zadaniem, przyświecającym ideologom harcerskim, była chęć kreacji świadomego (czyli akceptującego i popierającego panujący w państwie ustrój i wszystko z tym związane) obywatela Polski Ludowej – w jednej z kronik zuchowych opis szkolnej uroczystości harcerskiej okraszono sentencją: „Socialistycznej biało-czerwonej [Polsce] serca, myśli i uczuć żar”³³⁷.

Harcerstwo było poniekąd kuźnią kadr przyszłych działaczy komunistycznych. Warto chociażby wspomnieć, iż członków istniejącej do 1981 r. HSPS po zakończeniu nauki zachę-

Wyróżnienie (dyplom) dla legnickiego hufca za udział w kampanii programowej „Tropami 40-lecia LWP”, 1983 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

³³³ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Rozkaz L 9/86 z 2 X 1986 r., b.p.

³³⁴ *Ibidem*.

³³⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/31 I, Projekt. Uchwała VI Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Hufca ZHP Legnica (27 X 1980 r.), b.p.

³³⁶ ASP19, sygn. 1/19, Kronika Drużyny Zuchowej „Polne Kwiaty” kl. 1A 1979–1980, b.p.

³³⁷ AKOWr., sygn. 1253, Kronika klasy I-VIII c (563. Drużyny Zuchowej „Wesołe Niedźwiadki”, a następnie drużyny harcerskiej) przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy z lat 1978–1986, b.p.

cano do wstąpienia w szeregi Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (ZSMP)³³⁸, co budzi jednoznaczne skojarzenia z okresem stalinizmu i „transferem” z OH ZMP do ZMP. Przygotowywać do tego miały ich kluby wiedzy politycznej (lub kluby wiedzy o partii), których zadanie to kształcenie „(...) przodującego w nauce i pracy społecznej aktywu młodzieżowego (...)”³³⁹. Takie harcerskie kluby działały m.in. w „samochodówce” i „energetyku”³⁴⁰. W 1979 r. na terenie miasta odnotowano zaś dziesięć klubów wiedzy obywatelskiej³⁴¹. Jeszcze innych rekomendowano do przyjęcia w szeregi PZPR – od września 1979 r. do kwietnia 1980 r. z Legnicy wytypowano pięćdziesiąt sześć takich osób³⁴². Jak podkreślano: „Zależy nam jednak na jakości i odpowiedzialności rekomendowanych, a nie na ich ilości”³⁴³.

W listopadzie 1985 r. o wynikach „pracy politycznej” hufca dyskutowano na posiedzeniu egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy³⁴⁴, oceniając ją „wysoko”³⁴⁵. Przekładając to na język komunistycznej propagandy, pisano tak:

„Jesteśmy organizacją ideowo-wychowawczą, stąd też za naczelne zadanie uznajemy pracę nad kształtowaniem postaw patriotycznych i obywatelskich, nad wychowaniem zucha i harcerza na człowieka odważnego i mądrego, wrażliwego na przejawy znieczulicy i niesprawiedliwości, operatywnego i oddanego służbie Ojczyźnie. Łącząc się w kręgu przyjaźni z dziećmi postępowych krajów świata opowiadamy się za pokojem i bezpieczeństwem na świecie. Walczyć o to będziemy jak tylko potrafimy najlepiej”³⁴⁶.

Wprost stwierdzono również, że związek realizował program partii komunistycznej³⁴⁷. A działań o takim charakterze nie brakowało. Nadal wykorzystywano ich do prac związanych z wy-

³³⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/9, Informacja dotyczy: rekomendacji członków HSPS do bratnich młodzieżowych organizacji ideowo-politycznych, b.p. Organizacja powstała w 1976 r. na skutek połączenia Związku Młodzieży Socjalistycznej, Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej i Socjalistycznego Związku Młodzieży Wojskowej.

³³⁹ *Kluby wiedzy politycznej*, „Konkrety”, nr 46 z 18 XI 1977, s. 3. W 1980 r. informowano, że członkowie klubu uczestniczą w zajęciach Wszechnicy Wiedzy Społeczno-Politycznej, zorganizowanej wspólnie przez legnicką chorągiew i Wojewódzką Bibliotekę Publiczną, prowadzoną m.in. przez pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/68, Informacja o pracy..., b.p.

³⁴⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/5, Charakterystyka działania Hufca ZHP Legnica w środowisku wielkiej aglomeracji przemysłowej, b.p. Zob. także: A. Stokrocka, *Jak się sprawdza*, „Konkrety”, nr 10 z 10 III 1978, s. 8–9.

³⁴¹ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica w dniu 14 I 1980 r., b.p.

³⁴² AChDZHPWr., sygn. 0/12, Informacja o działalności Harcerskich Klubów o Partii, Wiedzy Społeczno-Politycznej i Kół Młodych Racjonalizatorów. Stan przygotowań do rekomendacji w szeregi PZPR oraz bratnich organizacji młodzieży pracującej (24 IV 1980 r.), b.p.

³⁴³ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Informacja o pracy..., b.p.

³⁴⁴ APL, Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy 1975–1989 [dalej: KMPZPRL], sygn. 73, Protokół z posiedzenia Egzekutywy KM PZPR w Legnicy z dnia 21 XI 1985 r., k. 80.

³⁴⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP odbytego 22 XI 1985 r., b.p.

³⁴⁶ *Ibidem*, Uchwała VIII Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Hufca ZHP im. Bohaterów KBW w Legnicy, listopad 1986 r., b.p.

³⁴⁷ APL, KMPZPRL, sygn. 73, Informacja na temat..., k. 96.

borami do sejmu i rad narodowych³⁴⁸. W 1976 r. w dwudziestu lokalach wyborczych zarządzono warty harcerskie, a instruktorom i członkom HSPS nakazano przystąpić do głosowania grupowo i w mundurach już o godzinie 8.30³⁴⁹. Natomiast w 1980 r. zaangażowano ich m.in. do sprawdzania list wyborczych oraz do pomocy przy przygotowywaniu lokali wyborczych³⁵⁰. Harcerze pełnili niejednokrotnie warty honorowe pod Pomnikiem Wdzięczności dla Armii Radzieckiej³⁵¹. Aktywnie obchodzili takie rocznice, jak wybuch Rewolucji Październikowej³⁵², byli stałymi uczestnikami pochodów pierwszomajowych³⁵³. W piśmie z końca lat 70., skierowanym do dyrektora jednej z legnickich szkół, napisano:

„Komenda Hufca ZHP w Legnicy informuje, że w związku ze zbliżającym się Świętem Pracy Szczep Waszej szkoły będzie uczestniczył w manifestacji 1-Majowej. Prosimy o zmobilizowanie i przygotowanie wszystkich harcerzy do udziału w manifestacji. Szczególnie zależy nam na prezencji i umundurowaniu drużyn, na elementach dekoracyjnych, estetycznie wykonanych elementach sprawności harcerskich, chorągiewkach, chustach i innych niesionych przez młodzież w kolumnie. W manifestacji winna uczestniczyć cała kadra instruktorska idąca w kolumnie ze szczepem”³⁵⁴.

Z kolei w harcerskich kronikach zapisywano, że „(...) uczestniczyliśmy w pochodzie. Naszą szkołę reprezentowaliśmy godnie, jak przystoi na harcerzy (...). Byliśmy dumni z tego, że możemy brać udział w tej uroczystej manifestacji”³⁵⁵.

Tak jak wcześniej, tak i teraz aktywnie uczestniczyli w corocznych obchodach rocznicy „wyzwolenia Legnicy”. W 1976 r. w wydanym z tej okazji rozkazie zarządzono:

„- dzień 11 luty – dniem mundurowym na terenie wszystkich szkół legnickich;
- wszystkie drużyny i szczepy harcerskie Hufca zorganizują w dniach 10–12 luty wieczornice i kominki harcerskie poświęcone rocznicy wyzwolenia miasta,

³⁴⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/9, Informacja nt. udziału w kampanii wyborczej do Sejmu i rad narodowych hufców, GZD i szczepów Chorągwi Legnickiej ZHP (12 XII 1976 r.), b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/12, Informacja dotyczy: udział jednostek harcerskich w kampanii wyborczej do Sejmu i Rad Narodowych, b.p.

³⁴⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Rozkaz L/5 z dnia 15 III 1976 r., b.p.

³⁵⁰ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w dniu 18 III 1980 r., b.p.

³⁵¹ *Ibidem*, Pismo komendanta Hufca ZHP w Legnicy do Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Legnicy z 31 X 1975 r., b.p.

³⁵² *Ibidem*, Pismo komendanta Hufca ZHP w Legnicy do Wydziału Organizacyjnego Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z 9 XI 1978 r., b.p.

³⁵³ W wytycznych dla szczepów oraz drużyn z kwietnia i maja 1976 r.: „W związku ze zbliżającym się Świętem Pracy zobowiązuje się wszystkie drużyny harcerskie i HSPS do aktywizacji swojej działalności. Należy w okresie bezpośrednio poprzedzającym Święto 1 – Maja przeprowadzić uroczyste apele, wieczornice, spotkania z aktywistami ruchu robotniczego, kombatanami, itd.”, zob. *ibidem*, Wykaz poleceń nr 4/76 dla szczepów i drużyn harcerskich Hufca na okres 15 IV–25 V [1976 r.], b.p.

³⁵⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Pismo do „Tow. Dyrektor Komendant Szczepu”, b.p.

³⁵⁵ ASP19, sygn. 1/9, Kronika harcerska 1974–1977, b.p.

Rocznica „wyzwolenia Legnicy”. Harcerze trzymający wartę pod Pomnikiem Wdzięczności dla Armii Radzieckiej na pl. Słowiańskim, druga połowa lat 70. XX w. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

na które należy zaprosić przedstawicieli władz politycznych i administracyjnych miasta, przedstawicieli Wojsk Radzieckich i LWP, kombatanów i członków ZBoWiD oraz długoletnich, zasłużonych mieszkańców miasta;
- w godzinach rannych i popołudniowych zaciągnąć harcerskie warty na cmentarzu wojsk radzieckich oraz pod Pomnikiem Braterstwa Broni³⁵⁶.

Niekiedy była to również dobra data np. do otwarcia nowej harcówki w szkole, jak w 1983 r. w przypadku Szkoły Podstawowej nr 10 w Legnicy³⁵⁷. Zdarzało się, że organizowano z tej okazji wycieczki po mieście³⁵⁸. Te i inne rocznice (jak chociażby 9 maja, czyli Dzień Zwycięstwa, kiedy m.in. zaciągano warty honorowe w miejscach pamięci, spotykano się z kombatanami oraz porządkowano radziecki cmentarz wojenny i groby polskich żołnierzy³⁵⁹) były dla ZHP „Ważnym kierunkiem (...) działalności ideowo-wychowawczej (...)”³⁶⁰. Zresztą we wrześniu

³⁵⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Rozkaz specjalny L 3/76 z dnia 10 II 1976 r., b.p. Zob. także: AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Rozkaz L 2/87 z 2 II 1987 r., b.p.

³⁵⁷ Kronika Szkoły Podstawowej nr 10 w Legnicy z lat 1982–2003 – udostępniła Marta Chmielewska.

³⁵⁸ Np. AS19, sygn. 1/19, Kronika Drużyny Zuchowej „Polne Kwiaty”..., b.p.

³⁵⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Pismo zastępcy komendanta Hufca ZHP w Legnicy ds. organizacyjnych do Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z 30 V 1988 r., b.p.; AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

³⁶⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Informacja o pracy..., b.p.

1983 r. Komenda Hufca przyjęła uchwałę, która zobowiązywała każdą drużynę i szczerp do udziału we wszystkich świętach państwowych i regionalnych³⁶¹.

W zagadnienie to wpisywały się też regularne kontakty z radzieckimi organizacjami młodzieżowymi. Chociaż nie brakowało tutaj wielu pięknych słów o przyjaźni i braterstwie, to jednak zasadniczo wzajemne relacje wznagły się w okolicach radzieckich świąt, przez co miały one zazwyczaj charakter czysto fasadowy. Dobrą okazję do takich spotkań stanowiły obchody radzieckich świąt i rocznic. Jedną z okazji obchodzonych była 60. rocznica powstania ZSRR. W programie obchodów zapisano m.in. spotkania przedstawicieli ZHP z radzieckimi pionierami. Ogłoszono konkurs plastyczny³⁶². Podobnie jak w przypadku rocznic wybuchu rewolucji październikowej, gdzie zobowiązywano drużyny do odwiedzania radzieckich pionierów, organizowania z nimi spotkań oraz do wysyłania młodzieży zza wschodniej granicy kartek z życzeniami³⁶³. Harcerze brali także udział w takich uroczystościach organizowanych przez lokalne placówki kultury³⁶⁴.

Kontakty z radziecką organizacją utrzymywano poprzez współpracę ze szkołą PGWAR przy ul. Jaworzyńskiej³⁶⁵. W kronice szczerpu ze Szkoły Podstawowej nr 14 opisano szczegółowo jedną z takich imprez z 1984 r.:

„Dnia 26 października br. 582. DH im. Szarych Szeregów brała udział w uroczystości zorganizowanej w ramach obchodów 67. rocznicy wybuchu Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej. Impreza odbyła się w Domu Przyjaźni Polsko-Radzieckiej.

Miała ona charakter przyjacielskiego spotkania pionierów radzieckich z polskimi harcerzami.

W spotkaniu brali udział dostojni goście: ze strony radzieckiej konsul generalny ZSRR w Poznaniu Iwan Bojko, ze strony polskiej władze polityczne i administracyjne województwa.

Na wstępie przedstawiono wszystkim zebranym przybyłym gości, a harcerze udekorowali ich biało-czerwonymi chustami.

Część oficjalną uroczystości rozpoczęło przemówienie konsula. Następnie zabrał głos sekretarz KW PZPR Piotr Czaja. W swoich wystąpieniach podkreślali oni znaczenie przyjaźni i współpracy naszych narodów.

W części artystycznej wystąpiła drużyna harcerska reprezentująca Chorągiew Le-

³⁶¹ AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego 30 IX 1983 r., b.p.

³⁶² APL, KWPZPRL, sygn. 545, Projekt. Program obchodów 60-lecia powstania ZSRR w woj.[ewództwie] legnickim (grudzień 1982 r.), k. 6.

³⁶³ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Rozkaz L 10(86) z 31 X 1986 r., b.p.

³⁶⁴ Pismo dyrektora Domu Kultury Kolejarza w Legnicy do Dyrektora Szkoły [Podstawowej] nr 1 w Legnicy, [w:] Archiwum Szkoły Podstawowej nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich w Legnicy [dalej: ASP1], sygn. 4/3, Kronika Szkoły Podstawowej nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich w Legnicy 1973–1983, b.p.

³⁶⁵ AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczerpu Harcerskiego..., b.p.

gnicką ZHP – drużyna z Hufca (...) z Jawora. Zaprezentowali oni kilka piosenek i wierszy, po czym oddali głos kolegom radzieckim. Obejrzelśmy ich interesujący program, na który składały się tańce ludowe, piosenki oraz wiersze rosyjskich i radzieckich pisarzy i poetów. Całość zakończył pokaz gimnastyczny.

W dalszej części przedstawiciele legnickich harcerzy wręczyli gościom pamiątkę w postaci harcerskiego krzyża wykonanego z miedzi.

Na zakończenie wszyscy zebrani złączyli się w krąg przyjaźni i odśpiewali w dwóch językach piosenkę »Zawsze niech będzie słońce«, która wyraziła potrzebę przyjaźni wśród ludzi całego świata.

Spotkanie z pionierami umocniło przyjaźń i braterstwo między młodzieżą Polski i Związku Radzieckiego³⁶⁶.

Organizowano też obchodzone wspólnie „Regionalne dni przyjaźni” (np. w 1986 r. odbył się taki w MDK)³⁶⁷. Pionierzy odwiedzali polskie szkoły³⁶⁸, brali udział np. w zabawach andrzejkowych („harcerski wieczór wróżb z przyjaciółmi”)³⁶⁹. Urządzano wspólne akcje porządkowania radzieckich grobów na cmentarzu³⁷⁰. Ponadto w strukturach hufca tworzone były zastępy przyjaźni, które miały nawiązywać kontakty z rówieśnikami z ZSRR. W 1976 r. istniała również jedna drużyna przyjaźni (Szkoła Podstawowa nr 19)³⁷¹. W następnych latach inicjatywę tę rozwijano³⁷², a w 1980 r. podawano, że około 320 legnickich harcerzy utrzymywało systematyczną korespondencję z „przyjaciółmi” z Kraju Rad³⁷³. Takimi narzędziami krzewiono wśród harcerzy „idee wychowania internacjonalistycznego”³⁷⁴.

Tak jak wcześniej harcerze byli obecni w życiu miasta – w jednej z kronik odnotowano ich udział w barwnym korowodzie „Satyrykonu”³⁷⁵.

Angażowali się w wiele inicjatyw o charakterze historyczno-upamiętniającym. Włączano się także w obchody miesiąca pamięci narodowej w kwietniu, gdy zalecano harcerzom otoczenie „(...) szczególną opieką wszystkie miejsca walk i męczeństwa, mogiły, pomniki, obeliski, tablice pamiątkowe. Żadne z nich nie może być zapomniane”³⁷⁶. W 1988 r. inauguracja legnickich obchodów odbyła się na cmentarzu komunalnym przy obecności byłych

³⁶⁶ *Ibidem*.

³⁶⁷ *Ibidem*. Zob. także: *Przyjaźń = drużba*, „Konkrety”, nr 45 z 7 XI 1986, s. 2.

³⁶⁸ ASP19, sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

³⁶⁹ AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

³⁷⁰ *Ibidem*.

³⁷¹ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Pismo zastępcy komendanta Hufca ZHP w Legnicy do Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z 19 II 1976 r., b.p.

³⁷² AChDZHPWr., sygn. 0/31 I, Sprawozdanie Rady Hufca..., b.p.

³⁷³ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Informacja o pracy..., b.p.

³⁷⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Sprawozdanie Rady Hufca..., b.p.

³⁷⁵ ASP1, sygn. 4/3, Kronika Szkoły Podstawowej..., b.p.

³⁷⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Rozkaz L 4/86 z 7 IV 1986 r., b.p. Zob. także: AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Rozkaz specjalny L 1/84 z 2 IV 1984 r., b.p.; AKOWr., sygn. 1253, Kronika Drużyny Zuchowej „Polne Kwiaty”..., b.p.

żołnierzy KBW oraz członków ZBoWiD³⁷⁷. Choć nie brakowało w nich elementów propagandowych, to jednocześnie, aby być uczciwym, trzeba też dodać, że znajdowało się w tym wszystkim również miejsce na szczerą umiłowanie do ojczyzny i jej historii.

Poszczególne szczepy opiekowały się miejscami pamięci narodowej. Pod koniec lat 70. w Legnicy było ich jedenaście:

1. radziecki cmentarz wojenny (opiekun: szczep przy ZSPS);
2. aleja zasłużonych na Cmentarzu Komunalnym (opiekun: szczep przy SP 6);
3. zbiorowy grób trzech zabitych podchorążych Szkoły Oficerskiej KBW na Cmentarzu Komunalnym (opiekun: szczep przy SP 1);
4. „Muzeum Krematorium” (opiekun: szczep przy I LO);
5. pomnik Braterstwa Broni (opiekun: Hufiec Legnica);
6. pomnik Wdzięczności dla Armii Radzieckiej (opiekun: szczep przy ZSPS);
7. obelisk na szlaku wkroczenia wojsk Armii Radzieckiej do Legnicy – przy ul. Złotoryjskiej (opiekun: szczep przy SP 15);
8. Obelisk ku czci trzech zabitych podchorążych Szkoły Oficerskiej w Parku Miejskim (opiekun: szczep przy II LO);
9. Pomnik przemarszu żołnierzy II Armii Wojska Polskiego przez Legnicę w 1945 r. (opiekun: szczep przy SP 4);
10. pomnik ku czci bojowników Getta Warszawskiego (opiekun: szczep przy SP 4);
11. tablica upamiętniająca męczeństwo i zagładę ludności w Gross Rosen (opiekun: szczep przy SP 1)³⁷⁸.

Ważnym wydarzeniem dla harcerskiej braci były kolejne zjazdy ZHP, którym towarzyszyły liczne akcje i przedsięwzięcia podejmowane na poziomie hufca, szczepów i drużyn. W 1977 r. to zarówno spotkania podsumowujące pracę, jak i imprezy artystyczne, kominiki, okolicznościowe zbiórki (w tym te z udziałem rodziców), apele w szkołach, audycje w szkolnych radiowęzłach oraz czyny społeczne³⁷⁹. Prowadzono akcję współzawodnictwa pomiędzy szczepami i drużynami (osobno pion szkół podstawowych i pion szkół ponadpodstawowych)³⁸⁰.

Nadal istniała współpraca z legnicką jednostką wojskową, przy której funkcjonował harcerski krąg instruktorski. Wojskowi byli drużynowymi, instruktorami, ale wspierali ZHP również w organizacji zajęć techniczno-obronnych i pomagali w letnich akcjach³⁸¹. Z kolei harcerze w okolicach święta Wojska Polskiego urządzali spotkania z żołnierzami, kombatan-

³⁷⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Pismo zastępcy komendanta Hufca ZHP w Legnicy ds. organizacyjnych do Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w Legnicy z 28 IV 1988 r., b.p.

³⁷⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Zestawienie miejsc pamięci narodowej i jednostek opiekujących się nimi, b.p. Zob. także: C. Kowalak, *Pomniki i tablice...*, s. 15–16, 19, 21–23, 30.

³⁷⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Rozkaz specjalny L 8/77 z dnia 23 III 1977 r., b.p.

³⁸⁰ *Ibidem*, Projekt. Regulamin współzawodnictwa Szczepów w Hufcu Legnickim ZHP im. Bohaterów KBW w 1977/78 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz L7/76 z dnia 4 czerwca 1976 r., b.p.

³⁸¹ *Elewi z harcerskimi lilijkami*, „Słowo Polskie”, nr 220 z 22 IX 1987, s. 6.

Wizyta harcerzy w Domu Dziecka, druga połowa lat 70. XX w. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

tami, odwiedzali ich w jednostce oraz w domach etc.³⁸² Organizowano też wspólne posiedzenia komendy hufca z dowództwem polskiego garnizonu³⁸³.

Miejscem, gdzie harcerze mogli czuć się jak u siebie, był Młodzieżowy Dom Kultury przy ul. Mickiewicza, z którym w dalszym ciągu kontynuowano współpracę. W założeniach pracy dydaktyczno-wychowawczej tej placówki uwzględniano m.in. rozwijanie form i zakresu współpracy z ZHP (1. udostępnianie swojej bazy dla potrzeb drużyn harcerskich, 2. wspólna organizacja zajęć w okresie wakacji, ferii zimowych i dni wolnych od nauki, 3. organizacja wspólnie z harcerzami cyklicznych i okolicznościowych imprez oraz zajęć klubowych)³⁸⁴. Harcerstwo wzbogacało ofertę wychowawczą placówki. Jak czytamy w sprawozdaniu z 1978 r.: „Młodzieżowy Dom Kultury zabezpiecza warunki lokalowe oraz niezbędną kadrę instruktorską dla potrzeb harcerskich kół, zespołów zainteresowań. Udostępnia pomieszczenia oraz pracownię dla harcerskich drużyn specjalistycznych. Umożliwia drużynom organizację zajęć w warunkach gwarantujących uzyskanie wysokiej efektywności pracy między innymi poprzez wykorzystanie w czasie zajęć nowoczesnych środków dydaktycznych³⁸⁵. W styczniu 1979 r. dodawano, że w MDK odbywały się wszystkie ważniejsze przedsięwzięcia kulturalne zarówno legnickiego hufca, jak i chorągwi³⁸⁶. Współpraca trwała przez następne lata³⁸⁷.

³⁸² AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Komendy... [12 X 1976 r.], b.p.

³⁸³ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w Legnicy w dniu 22 X 1979 r., b.p.

³⁸⁴ APL, LCK, sygn. 2/14, Założenia pracy dydaktyczno-wychowawczej oraz upowszechniania kultury w środowisku dzieci i młodzieży w roku 1978, k. 2.

³⁸⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie z działalności..., k. 36.

³⁸⁶ *Ibidem*, Informacja o działalności Młodzieżowego Domu Kultury za okres styczeń 1979 r., k. 55.

³⁸⁷ Np. *Ibidem*, Informacja o działalności Młodzieżowego Domu Kultury w okresie od 1 I–30 IX 1984 r., k. 212.

Harcerze angażowali się w akcje społeczne i dobroczynne³⁸⁸. Sprawowali m.in. opiekę nad Domem Dziecka w Golance³⁸⁹, gdzie ufundowali dla wychowanków placówki dwie książeczki mieszkaniowe z wkładem dziesięciu tysięcy złotych³⁹⁰. Byli zaangażowani w organizację tam zabaw choinkowych³⁹¹. Odwiedzali i obdarowywali też dzieci z Pogotowia Opiekuńczego³⁹², Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego oraz te przebywające w szpitalach³⁹³. Angażowali się w zbiórki pieniędzy na schroniska dla zwierząt³⁹⁴. Stale przekazywali zebrane pieniądze podczas zbiórek na Centrum Zdrowia Dziecka, a także na fundusz budowy „Daru Młodzieży”³⁹⁵. W kwietniu 1977 r. na łamach „Konkretów” przywołano przykład działalności harcerzy z „energetyka”:

„Otrzymaliśmy informację o bardzo wdzięcznych inicjatywach harcerzy hufca legnickiego. 183. Drużyna Harcerska Młodzieżowej Służby Ruchu działająca przy Zespole Szkół Elektryczno-Mechanicznych w Legnicy powołała (...) Harcerską Służbę Krwi. Druhowie z tej drużyny oddali już w stacjach krwiodawstwa blisko siedem litrów tego życiodajnego płynu. 183. drużyna czeka na naśladowców. Na popularyzację i uznanie zasługuje także inna akcja, którą prowadzą wszystkie drużyny legnickiego hufca ZHP. Mianowicie harcerze postanowili przyjąć z pomocą ofiarom tragicznego trzęsienia ziemi w Rumunii (...)”³⁹⁶.

Ponadto młodzież odwiedzała kluby seniora, obdarowując ich członków drobnymi upominkami oraz umilała czas występami artystycznymi³⁹⁷. Pomagali również przedszkolom, gdzie np. w czynie społecznym porządkowali ogródki³⁹⁸.

Harcerze nadal byli głównymi organizatorami obchodów Dnia Dziecka³⁹⁹. W dalszym ciągu odpowiadano na alerty naczelnika ZHP⁴⁰⁰. W zuchowej kronice ze Szkoły Podstawowej

³⁸⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/9, Protokół nr 17/76 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 4 XI 1976; AChDZHPWr., sygn. 0/5, Charakterystyka działania Hufca..., b.p.

³⁸⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/12, Informacja z lustracji..., b.p.

³⁹⁰ *Harcerze fundują książeczki mieszkaniowe*, „Słowo Polskie”, nr 79 z 10 IV 1979, s. 6.

³⁹¹ AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Rozkaz L 1/83 z dnia 3 I 1983 r., b.p.

³⁹² Np. *ibidem*; ASP19, sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

³⁹³ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Rozkaz L 1/89 z 4 I 1989 r., b.p.

³⁹⁴ Pismo Prezesa Towarzystwa Opieki Nad Zwierzętami w P.R.L. Oddział w Legnicy do Szczepu ZHP im. Synów Pułku przy Szkole Podstawowej nr 19 w Legnicy, [w:] ASP19, sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

³⁹⁵ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/31 I, Sprawozdanie Rady Hufca..., b.p.; ASP19, sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.; AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

³⁹⁶ *Harcerska Służba Krwi*, „Konkrety”, nr 14 z 8 IV 1977, s. 2. W kwestii pomocy dla Rumunii: ASP19, sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

³⁹⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Ocena działalności Hufca..., b.p.

³⁹⁸ Pismo Dyrektora Państwowego Przedszkola nr 8 w Legnicy do Dyrektora Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy z 8 IX 1975 r., [w:] ASP19, sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

³⁹⁹ *Dziecięce święto*, „Konkrety”, nr 23 z 4 VI 1976, s. 3.

⁴⁰⁰ Np. ASP19, sygn. 1/9, Kronika harcerska 1974–1977, b.p.; ASP19, sygn. 1/15, Kronika Drużyny Zuchowej..., b.p.; AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

nr 14 w Legnicy opisano działania drużyny na XIII Alert Naczelnika ZHP ogłoszony w 1977 r. pod hasłem „Tu gdzie nasz dom”:

- „1. Zrobiliśmy wywiady z naszymi mamusiami.
2. Zrobiliśmy wystawę pt. „Moja Mama”.
3. Przeprowadziliśmy uroczysty wieczorek dla naszych mamus. Były wiersze, piosenki i stokrotki, które wręczyliśmy wraz z życzeniami.
4. Przez cały czas pomagamy mamusiom w domu. Każdy z nas ma zapisane swoje obowiązki i spełniamy je.
5. Na zbiórce mówiliśmy o Matkach – bohaterkach ostatniej wojny, bo również dzięki nim mamy dzisiaj spokojny dom, szczęśliwe dzieciństwo”⁴⁰¹.

Wśród wielu inicjatyw można wymienić także udział w takich przedsięwzięciach, jak obchody Miesiąca Kultury Zdrowotnej, czy akcja „Szukamy Pionierów Ziemi Legnickiej”⁴⁰². W kalendarzu ZHP znalazło się również miejsce na Dzień Matki, który w 1986 r. przybrał dosyć ciekawą formę. Otóż zorganizowano wtedy zuchowy jarmark kwiatów („Kwiaty dla mojej Mamy”), ulokowany przy siedzibie hufca w legnickich śledziówkach⁴⁰³. Nie był to pierwszy taki pomysł. We wrześniu 1981 r. w tym samym miejscu odbył się „Zuchowy jarmark owocowo-warzywny”⁴⁰⁴.

Hufiec opiekował się legnickimi terenami zielonymi⁴⁰⁵, co jakiś czas przeprowadzając na ich terenie prace porządkowe⁴⁰⁶. W kronice szczepu z SP 19 zachował się dokument z października 1977 r., gdzie władze Komitetu Osiedlowego nr 2 w Legnicy dziękowały harcerzom „(...) za udział w porządkowaniu naszej dzielnicy w jesiennym czynie społecznym. (...) skwerów, żywopłotów, terenów wokół kortów tenisowych i terenu (...) w rejonie ul. Świerczewskiego”⁴⁰⁷. Ponadto członkowie ZHP podejmowali się czynów polegających np. na uporządkowaniu terenów pod przyszłe skwery i zieleńce⁴⁰⁸. Inne miejsca, gdzie harcerze podejmowali się licznych prac społecznych, to szkoły oraz ich okolice⁴⁰⁹. Oczywiście nie brakowało też zobowiązań związanych np. z pierwszomajowym świętem pracy⁴¹⁰.

⁴⁰¹ AKOWr., sygn. 1253, Kronika Drużyny Zuchowej „Polne Kwiaty”..., b.p.

⁴⁰² AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Komendy... [4 IV 1979 r.], b.p.

⁴⁰³ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Założenia programowo-organizacyjne zuchowego jarmarku kwiatów pn. Kwiatki dla mojej Mamy, b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/77, Pismo zastępcy komendanta Hufca ZHP w Legnicy ds. organizacyjnych do Wydziału Zuchowego Komendy Chorągwi Legnickiej z 30 V 1985 r., b.p.

⁴⁰⁴ AKOWr., sygn. 1253, Kronika 461. Drużyny Zuchowej „Jagodowe Ludki” przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy z lat 1979–1982, b.p.

⁴⁰⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/1, Protokół nr 17/76 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 4 XI 1976 r., b.p. Była to akcja ogólnochorągwiowa, zob. *Cenne inicjatywy harcerzy*, „Słowo Polskie”, nr 111 z 17 V 1978, s. 8.

⁴⁰⁶ Np. *Złot aktywistów TPPR*, „Konkrety”, nr 40 z 7 X 1977, s. 3.

⁴⁰⁷ Pismo przewodniczącego Komitetu Osiedlowego nr 2 w Legnicy do Dyrekcji Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy z 15 X 1977 r., [w:] ASP19, sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

⁴⁰⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/9, Informacja nt. udziału..., b.p.

⁴⁰⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Informacja o pracy..., b.p.; ASP19, sygn. 1/9, Kronika harcerska 1974..., b.p.

⁴¹⁰ *Ibidem*, Informacja o pracy..., b.p.

W 1982 r. wyróżniono działające w hufcu Harcerskie Pogotowie Zimowe⁴¹¹. Była to inicjatywa, w ramach której w okresie od października do kwietnia, pod hasłem „Harcerska Zima – Harcerska Pomoc”⁴¹², harcerze pomagali przetrwać osobom potrzebującym i starszym trudny okres zimowy poprzez pomoc i wsparcie w codziennych obowiązkach⁴¹³. Harcerskie pogotowia działały na terenie całej chorągwi i nie zatrzymał ich nawet wprowadzony w grudniu 1981 r. stan wojenny⁴¹⁴. O początkach tej działalności w Legnicy pisano w prasie:

„Harcerze zawsze spieszyli z pomocą ludziom w podeszłym wieku, chorym, bez rodziny. Legniccy druhowie ze szczepów przy Zespole Szkół Medycznych i Zespole Szkół Hutniczych opiekują się takimi osobami od kilku lat. Po prostu tak dyktuje im serce. Obecnie, w obliczu nadchodzącej trudnej zimy te spontaniczne dotąd akcje rozkazem naczelnika ZHP, przybiorą zorganizowane formy pomocy na szeroką skalę (...).

Komenda legnickiego hufca powołała już sześciuosobowy sztab tej akcji w mieście. Kierownictwo objęła harcmistrz Małgorzata Górniak. W poniedziałek sztab »HPZ« poinformował mieszkańców w wydanej ulotce, że ludzie starzy, zniedołężniali i samotni mogą liczyć na pomoc druhów w zakupie artykułów pierwszej potrzeby, prasy i papierosów, w utrzymaniu higieny osobistej, sprzątaniu mieszkań, przyniesieniu węgla z piwnicy itp. Zapotrzebowania na harcerskie usługi można zgłaszać codziennie (pisemnie lub osobiście) w komendzie legnickiego Hufca ZHP (...) albo telefonicznie (...).

W każdą środę tygodnia w siedzibie Legnickiej Spółdzielni Mieszkaniowej w osiedlu Kopernika (...) instruktor ZHP będzie dyżurował w godz.[inach] 13–17 i przyjmował zgłoszenia o pomoc harcerzy. Jeszcze tego samego dnia grupy operacyjne ze szkół podstawowych nr 6, 7, 14 oraz Zespołu Szkół Przemysłu Spożywczego w tej dzielnicy dotrą do potrzebujących.

(...) grupy »HPZ« będą także rejestrować uszkodzenia urządzeń elektrycznych i wodociągowych w mieszkaniach i budynkach, zgłaszać o niezabezpieczonych na zimę oknach i drzwiach w klatkach schodowych, braku oświetlenia, bądź niepotrzebnie palących się lampach itp.”⁴¹⁵.

⁴¹¹ AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 1/82, b.p. Była to inicjatywa obecna też w innych hufcach chorągwi, zob. *Pogotowie zimowe ZHP. Harcerze spieszą z pomocą starszym i chorym*, „Gazeta Robotnicza”, nr 10 z 12–13 I 1985, s. 6.

⁴¹² AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Rozkaz L 10/82 z dnia 2 XII 1982 r., b.p.

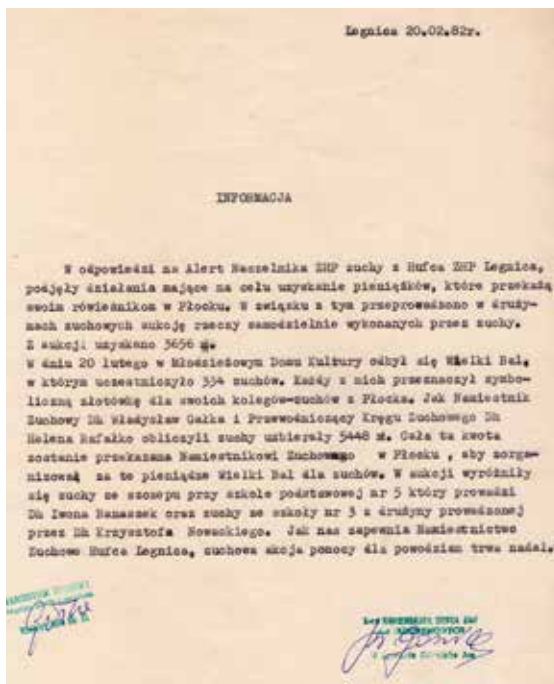
⁴¹³ Wycinek prasowy: *Telefonicznie po pomoc zimową*, „Słowo Polskie”, nr 301 z 28 XII 1987 r., [w:] Archiwum Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy im. Janusza Korczaka [dalej: AHZHPL], Kronika Komendy Hufca ZHP im. Bohaterów KBW w Legnicy (1986–1987), b.p.

⁴¹⁴ *Harcerskie pogotowie zimowe*, „Sygnały Legnickie”, nr 1 z 23 XII 1981, s. 2. W styczniu 1982 r. na łamach tej samej gazety pisano, że „Nabiera rozmachu działalność HARCERSKIEGO POGOTOWIA ZIMOWEGO w Legnickiem. Harcerze spieszą z pomocą wszystkim potrzebującym: ludziom samotnym i niedołącznym. W celu poprawy operatywności ZHP nawiązało ścisły kontakt z takimi organizacjami, jak PKPS, PCK, ZOZ, TPD i ZBoWiD. Wspólnie ustalono formy harcerskiej pomocy. Mimo iż zawieszono łączność, punkty pogotowia zimowego we wszystkich miastach i gminach województwa nie narzekają na brak zgłoszeń”, zob. *Wieści spod lilijki*, „Sygnały Legnickie”, nr 3 z 9 I 1982, s. 2.

⁴¹⁵ U.Z., *Można dzwonić w każdą środę. Harcerze spieszą z pomocą ludziom starym, schorowanym, samotnym*, „Gazeta Robotnicza”, nr 228 z 19 XI 1981, s. 6.

Nad jak najlepszą pracą pogotowia czuwał powoływany każdego roku sztab⁴¹⁶. W lutym 1986 r. podawano, że harcerze z HPZ mieli pod swoją stałą opieką trzydzieści jeden osób, a kolejne czterdzieści dwie korzystały z ich pomocy doraźnie. Dużą aktywnością w tej dziedzinie wykazywały się Szczep im. Dzieci Walczącej Warszawy przy Szkole Podstawowej nr 10 oraz harcerze z Zespołu Szkół Włókienniczych przy Zakładach Przemysłu Dziwiarskiego „Milana” w Legnicy⁴¹⁷. Idea rozwinęła się – na początku 1988 r. stałą opieką objętych było pięćdziesiąt dziewięć osób, a pomocą doraźną następne czterdzieści sześć – wśród szkół wyróżniających się wymieniano Szkołę Podstawową nr 3, 10, 11 oraz „włókniarza”, „energetyka” i „spożywcza”⁴¹⁸. Natomiast w styczniu 1989 r. Jacek Książek, wówczas zastępca komendanta hufca na łamach prasy informował, że legnicka młodzież ma siedemdziesięciu dziewięciu stałych podopiecznych, których odwiedzano dwa razy w tygodniu oraz dziewięćdziesiąt dwie osoby, którym pomocy udzielano doraźnie. Jak mówił: „3–4-osobowe patrole wyręczają podopiecznych w różnych pracach domowych, których oni nie mogą wykonać. Przynoszą opał, sprzątaj, myją okna, zawieszają firanki, odnoszą bieliznę do magła itp.”⁴¹⁹.

Na początku 1982 r. legnicy harcerze zaangażowali się w pomoc powodzianom (powódź zatorowa na Wiśle w Płocku). Naczelnik ZHP ogłosił wówczas Alert Powodziowy⁴²⁰, do którego włączyły się również legnickie struktury ZHP⁴²¹. Zbierano pieniądze poprzez zbiórki, licytacje oraz specjalny bal dedykowany, ale także: odzież, środki higieny, żywność, zabawki itd.⁴²²

Informacja o działaniach podjętych przez Hufiec ZHP w Legnicy dla powodzian z Płocka, 1982 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

⁴¹⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP odbytego 8 X 1986 r., b.p.

⁴¹⁷ *Harcerze spieszą z pomocą ludziom starszym*, „Gazeta Robotnicza”, nr 43 z 20 II 1986, s. 6; AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca odbytego 15 I 1986 r., b.p.

⁴¹⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca odbytego 11 I 1988 r., b.p.

⁴¹⁹ *Posprzątaj mieszkanie, napalą w piecu, zrobią zakupy. Członkowie PCK i harcerze – ludziom starsym i samotnym*, „Gazeta Robotnicza”, nr 26 z 31 I 1989, s. 6.

⁴²⁰ Rozkaz specjalny 1/82 Naczelnika ZHP z 12 I 1982 r., [w:] AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p. Zob. także: AChDZHPWr., sygn. 1/15, Informator Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP nr 2/82, b.p. W pomoc zaangażowała się cała chorągiew i łącznie zebrano 1 352 476 złotych, zob. *ibidem*; AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP odbytej w dniu 13 IX 1982 r., b.p.

⁴²¹ Rozkaz specjalny Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 13 I 1982 r., [w:] AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.; Apel Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP, [w:] *ibidem*.

⁴²² AHZHP, Kronika 195. Drużyny Harcerskiej przy Zespole Szkół Włókienniczych w Legnicy (1981–1985), b.p.

Początek każdego następnego roku harcerskiej pracy był też obchodzony na poziomie hufca⁴²³, ale i szkół (szczepów)⁴²⁴, gdzie przeprowadzano uroczystości związane np. z przekazaniem zuchów do drużyn harcerskich, czy ze złożeniem przyrzeczenia harcerskiego. W 1976 r. opisano to wydarzenie w kronice Szkoły Podstawowej nr 1 w Legnicy:

„W dniu 18 września 1976 r. (...) odbył się uroczysty apel z okazji rozpoczęcia Roku Harcerskiego.

W uroczystości wzięli udział: harcmistrz hufca, harcmistrz szczepu, druh Dyrektor, młodzież i grono pedagogiczne.

Po zdaniu raportu Pani Harcmistrz Hufca mówiła o rozpoczęciu pracy dla wszystkich harcerzy i życzyła im wesołych przygód oraz satysfakcji z wykonywanych zadań. Potem zabrała głos Pani Harcmistrz Szczepu. Wszedł poczet sztandarowy. Po przemówieniu Dyrektora odbyło się przyrzeczenie nowych zuchów i harcerzy. Rozdano im krzyże harcerskie.

Chór pod kierownictwem Marii Sycz zaśpiewał bardzo ładną harcerską piosenkę. Było w sumie bardzo uroczyście”⁴²⁵.

Z kolei w kronice szczepu przy „czternastce” w 1979 r. odnotowano:

„1.09.1979 r. Harcerski Start 1979 w naszym szczepie zainaugurowaliśmy uroczystym apelem, połączonym z obchodami 40. rocznicy napaści hitlerowskich Niemiec na Polskę. Na apelu został odczytany Rozkaz Specjalny Naczelnika ZHP Hm PL Jerzego Wojciechowskiego z dnia 31 VIII 1979 r.”⁴²⁶.

Ponadto organizowano pochody⁴²⁷, występy artystyczne⁴²⁸, odwiedzano i składano kwiaty w miejscach pamięci narodowej⁴²⁹ i podejmowano się czynów społecznych. „Harcerski Start” to również czas rozrywki i imprez (np. „Harcerska Giełda Piosenki Obozowej”, złazy harcerskie, kominki, zabawy, zawody sportowe, ogniska)⁴³⁰. Z obchodów hufcowych zrezygnowano w 1977 r., ze względu

⁴²³ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w Legnicy w dniu 24 IX 1979 r., b.p.; ASP19, sygn. 1/9, Kronika harcerska 1974..., b.p. W 1982 r. zorganizowano imprezę w Parku Miejskim, gdzie odbyły się zawody (tor przeszkód, gra terenowa, bieg terenowy ze strzelaniem na wojskowej strzelnicy), zob. AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Pismo zastępcy komendanta Hufca ZHP w Legnicy ds. organizacyjnych do Komendy Chorągwi Legnickiej z 6 XI 1982 r., b.p.

⁴²⁴ Np. Archiwum II Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Wyspiańskiego w Legnicy [dalej: AILOL], Kronika szkoły z lat 1976–1980, b.p.

⁴²⁵ ASP1, sygn. 4/3, Kronika Szkoły Podstawowej..., b.p. Niekiedy, jak w 1980 r., przyrzeczenie harcerskie składano w przeddzień święta 1 Maja, zob. *ibidem*.

⁴²⁶ AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

⁴²⁷ Kronika Szkoły Podstawowej nr 10 w Legnicy z lat 1982–2003 – udostępniła Marta Chmielewska.

⁴²⁸ ASP19, sygn. 1/14, Kronika drużyny harcerskiej 1976–1977, b.p.

⁴²⁹ ASP19, sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

⁴³⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w Legnicy z dnia 12 X 1976 r., b.p.; ASP1, sygn. 4/3, Kronika Szkoły Podstawowej..., b.p.; ASP19, sygn. 1/7, Kronika Drużyny Harcerskiej 1974–1976, b.p.; ASP19, sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

na powódź, jaka nawiedziła Legnicę kilka tygodni wcześniej⁴³¹. Ograniczono się do obchodów na poziomie szczepów, jednakże miały się one skupić na czynach porządkowych i usuwaniu licznych skutków powodzi⁴³². Każdego roku wysyłano delegację na uroczystości chorągwianej inauguracji harcerskiego roku⁴³³.

Równolegle widać, że podobnie jak w latach poprzednich, naturalnym środowiskiem funkcjonowania harcerstwa była przestrzeń szkolna. Działalność członków ZHP nie różniła się zbyt od tego, co działo się w latach wcześniejszych. Szkolne obchody świąt państwowych, miejskich, uroczystości z okazji pierwszego dnia wiosny, miesiąc pamięci narodowej, 1 Maja, 9 Maja, Dzień Matki, Dzień Dziecka, Święto Wojska Polskiego, Święto Milicjanta, ale i harcerskie alerty oraz rajdy⁴³⁴. To tylko te najbardziej charakterystyczne momenty w kalendarzu drużyn ZHP, na bazie których budowano program pracy harcerskiej.

Ważną postacią (lub grupą) dla harcerskich i zuchowych drużyn był patron danej szkoły. Wokół jego (lub ich) postaci organizowano szkolne obchody (rocznica śmierci, wybuchu powstania), przeprowadzano konkursy z wiedzy o życiu i działalności. Przykładowo w Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy taką postacią był Karol Świerczewski⁴³⁵.

Harcerze i zuchy reprezentowali swoje szkoły w trakcie oficjalnych spotkań i uroczystości. W grudniu 1978 r. zuchy ze Szkoły Podstawowej nr 19 zaprezentowały swoje talenty przed górnikami, którzy z okazji Dnia Górnika odwiedzili ich szkołę: „5.XII gościliśmy na apelu

Kronikarska informacja o działalności Szczepu im. Dzieci Walczącej Warszawy (Szkoła Podstawowa nr 10 w Legnicy), 1982 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

⁴³¹ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w Legnicy odbytego w dniu 31 VIII 1977 r., b.p. O legnickiej powodzi z 1977 r.: C. Kowalak, *Powódź w Legnicy w 1977 roku*, „Szkice Legnickie” 2005 (t. 26), s. 261–286; A. Szczepański, „Powódź tysiąclecia” w Legnicy w 1977 r., „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2018 (nr 2), s. 29–44.

⁴³² AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Komendy... [12 X 1976 r.], b.p.

⁴³³ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP odbytego 10 IX 1985 r., b.p.; *ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP odbytego 22 IX 1986 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/77, Rozkaz L 7/88 z 1 IX 1988 r., b.p.

⁴³⁴ Najlepszym źródłem wiedzy na ten temat są kroniki drużyn zuchowych i harcerskich, gdzie cyklicznie odnotowywano wszystkie takie wydarzenia, zob. zbiór kronik harcerskich i zuchowych ze Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy (szczegółowy wykaz w bibliografii).

⁴³⁵ AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

górników. Nasza drużyna przygotowała program artystyczny: wiersze, piosenki i płaś. Wręczyliśmy górnikom kwiaty. Podziękowaliśmy im za codzienny trud⁴³⁶. Najczęściej jednak po prostu dobrze się bawiono, np. na biwakach, czy na zlotach drużyn⁴³⁷. We wrześniu 1977 r. w kronice jednej z drużyn zuchowych w „dziewiętnastce” zapisano:

„Dnia 29.IX wyjechaliśmy za miasto. Zabraliśmy ze sobą kiełbaski i ziemniaczki. Zuchy z III b przygotowały chrust na ognisko. Rozpaliliśmy ognisko i zaczęliśmy piec nasze kiełbaski. Były znakomite. Potem wrzuciliśmy do popiołu nasze ziemniaki. Byliśmy umorusani, ale pieczone ziemniaczki bardzo nam smakowały. Bawiliśmy się wesoło przy ognisku i chociaż wiał silny wiatr było nam gorąco⁴³⁸.”

Z kolei w kronice zuchowej ze Szkoły Podstawowej nr 14 w Legnicy opisano zabawę, którą zorganizowali jej nowi przybocznicy:

„Spotkaliśmy się po raz pierwszy z naszymi przybocznymi. Polubiliśmy się od razu. Na zbiórce drużyny zorganizowały konkurs rysunkowy na pojazd XXI wieku. Każda szóstka wybrała najciekawsze projekty. Następną zbiórka będzie polegała na wykonaniu pojazdów jako modeli. Wspólnie wybierzemy najlepszą szóstkę i najciekawszy model⁴³⁹.”

Imprezy tego rodzaju, jak Święto Pieczonego Ziemniaka, czy Święto Latawca, skierowane głównie do zuchów, miały na celu zabawę i aktywne spędzanie wolnego czasu⁴⁴⁰. Dużo radości sprawiały starszym i młodszym członkom ZHP różne wyjazdy oraz wycieczki⁴⁴¹. Popularne były chociażby zabawy andrzejkowe⁴⁴². Zdarzały się np. takie inicjatywy, jak „Wieczór poezji miłosnej” w II Liceum Ogólnokształcącym (listopad 1977 r.), gdzie przy akompaniamencie gitary dziewczęta recytowały wiersze⁴⁴³. Aktywnie pracowano też w harcówkach, gdzie działały m.in. zespoły pomocy w nauce⁴⁴⁴. W szkołach organizowano zawody i turnieje dla poszczególnych zastępów i drużyn⁴⁴⁵.

⁴³⁶ ASP19, sygn. 1/11a, Kronika Szczepu Harcerskiego im. Synów Pułku przy Szkole Podstawowej nr 19 im. Gen. A. Zawadzkiego w Legnicy (1978 r.), b.p. Zob. także: ASP19, sygn. 1/15, Kronika Drużyny Zuchowej „Promyki” 1976–1978, b.p.

⁴³⁷ AHZHP, Kronika 195. Drużyny..., b.p.

⁴³⁸ ASP19, sygn. 1/15, Kronika Drużyny Zuchowej..., b.p.

⁴³⁹ AKOWr., sygn. 1253, Kronika Drużyny Zuchowej „Misia Uszatka” przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy (1980–1984), b.p.

⁴⁴⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Rozkaz L 9/86 z 2 X 1986 r., b.p.

⁴⁴¹ ASP19, sygn. 1/15, Kronika Drużyny Zuchowej..., b.p.; ASP19, sygn. 1/18, Kronika Drużyny Harcerskiej PCK 1978–1980, b.p.

⁴⁴² AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

⁴⁴³ AILOL, Kronika szkoły z lat 1976–1980, b.p.

⁴⁴⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia..., b.p.

⁴⁴⁵ ASP19, sygn. 1/9, Kronika harcerska 1974..., b.p.; ASP19, sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

Tradycyjne powitanie wiosny, połowa lat 70. XX w. Zbiory Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy

Nadal nie brakowało przedsięwzięć natury artystycznej na różnym poziomie. Harcerze dbali w szkołach o występy artystyczne towarzyszące różnym wydarzeniom i uroczystościom⁴⁴⁶. Równocześnie starano się inicjować i wspierać działania o charakterze artystycznym w drużynach, w tym tych zuchowych. Przykładowo w kwietniu 1986 r. w auli Szkoły Podstawowej nr 9 odbył się Hufcowy Festiwal Śpiewających Drużyn Zuchowych⁴⁴⁷. Inicjatywę powtarzano w następnych latach (w 1988 r. wygrała drużyna zuchowa „Skrzatki” przy Szkole Podstawowej nr 18 prowadzona przez Marię Strzygielską)⁴⁴⁸. Harcerze i zuchy odwiedzali ze swoimi występami także lokalne zakłady pracy⁴⁴⁹. W 1979 r. na łamach „Konkretów” przywołano przykład 565. Drużyny Zuchowej „Słoneczna Gromada” przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy, której członkowie po wizycie w teatrze i obejrzeniu spektaklu „Farfurka królowej Bony” postanowili założyć swój własny zespół teatralny. Występowali w szkołach i przedszkolach.

⁴⁴⁶ ASP1, sygn. 4/18, Kronika Samorządu Uczniowskiego założona 1 III 1985 r., b.p.

⁴⁴⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Rozkaz [bez daty], b.p.

⁴⁴⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Pismo zastępcy komendanta Hufca ZHP w Legnicy ds. organizacyjnych do Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w Legnicy z 12 IV 1988 r., b.p.

⁴⁴⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Pismo dyrektora Zakładów Przemysłu Odzieżowego „Elpo” w Legnicy do Szkoły Podstawowej nr 18 w Legnicy z 12 III 1984 r., b.p.; AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

lach⁴⁵⁰. W marcu 1981 r. pokazy artystyczne harcerzy z 582. DH im. Szarych Szeregów (Szkoła Podstawowa nr 14) uświetniły odbywający się wówczas Zjazd Wojewódzki PTTK w Legnicy. Występowano też w zakładach pracy⁴⁵¹. Legniccy harcerze brali również udział w ogólnopolskich przeglądach. W 1985 r. działający przy MDK w Legnicy Harcerski Zespół „Lotos” pod kierownictwem Krzysztofa Bielaka zdobył trzecie miejsce na Harcerskim Festiwalu Kultury Młodzieży Szkolnej w Kielcach, ale otrzymał także nagrodę prezydenta Kielc, nagrodę dziennikarzy⁴⁵². Nie był to zresztą pierwszy występ legnickiego zespołu na tym festiwalu⁴⁵³.

Festiwal Piosenki Zuchowej, 1976 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Równolegle cały hufiec włączał się w przedsięwzięcia szczebla chorągwanego⁴⁵⁴, jak np. manewry techniczno-obronne⁴⁵⁵, gdzie wysyłano zespoły, które uzyskały najlepsze wyniki na

⁴⁵⁰ *Zuchy – dzieciom*, „Konkrety”, nr 10 z 9 III 1979, s. 14. W kronice drużyny/klassy zapisano: „Po wizycie w teatrze legnickim (...) postanowiliśmy zabawić się w aktorów. Dorotka przyniosła książeczkę z serii »Teatryk malucha« pt. »Kopciuszek«. Pani przydzieliła rolę i zaczęły się próby. Nasze mamy przygotowały nam piękne stroje i 6 grudnia 1978 r. odbyła się pierwsza premiera. Po premierze zaprezentowaliśmy naszą bajkę kolegom z młodszych klas. Byliśmy też z wizytą w legnickich przedszkolach oraz w internacie Zakładu Wychowawczego. W planie mamy przygotowanie następnej bajki. Będzie to »Królewna Śnieżka« (...)", zob. AKOWr., sygn. 1253, Kronika klasy I-VIII a (565. Drużyny Zuchowej „Słoneczna gromada", a następnie drużyny harcerskiej) przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy, b.p.

⁴⁵¹ AKOWr., sygn. 1253, Kronika Szczepu Harcerskiego..., b.p.

⁴⁵² AChDZHPWr., sygn. 0/49, Kultura, b.p.; A. Szydłowska, „Lotos” zachwycił prezydenta, „Konkrety”, nr 41 z 11 X 1985, s. 5.

⁴⁵³ Np. XXX lecie Zespołu Szkół Budowlanych im. Wojska Polskiego w Legnicy, Legnica 1996, s. 11.

⁴⁵⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP odbytego 7 IV 1986 r., b.p.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca odbytego 7 X 1985 r., b.p.

manewrach hufcowych⁴⁵⁶. Harcerze legniccy reprezentowali hufiec w trakcie obchodów Tygodnia Bohatera Chorągwi, Rajdu „Szlakiem LGOM-u” i wiele innych⁴⁵⁷.

Działalność tę doceniano. We wrześniu 1975 r. hufiec otrzymał odznakę „Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej” oraz pamiątkowy medal „Braterstwo Broni na Straży Pokoju i Socjalizmu”⁴⁵⁸. Wśród innych wyróżnień nadanych mu w drugiej połowie lat 70. wymieniano odznakę „Za Zasługi dla Związku Bojowników o Wolność i Demokrację” oraz szczególnie ważny z punktu widzenia działacza harcerskiego „Krzyż za Zasługi dla ZHP”⁴⁵⁹.

4.2.3 Nie tylko Zaborówiec. Letni i zimowy wypoczynek legnickich harcerzy w latach 1975–1989

O tym, że działania związane z letnimi i zimowymi akcjami organizacji wyjazdów oraz zajęć dla dzieci i młodzieży były jednym z filarów pracy ZHP, które przynosiły ogromne korzyści zarówno organizatorowi, jak i podopiecznym, przekonywano niejednokrotnie⁴⁶⁰. Jednocześnie uważano, że harcerski „model” wypoczynku jest najwłaściwszy, bo oferował „(...) najciekawsze i najpożyteczniejsze sposoby letniego wypoczynku”⁴⁶¹. Dlatego też harcerstwo było w tym czasie jednym z głównych organizatorów wakacyjnych wyjazdów, obozów oraz zajęć dla dzieci i młodzieży w mieście⁴⁶².

Aby realizacja takich projektów była możliwa, potrzebowano odpowiednio wysokiego zabezpieczenia finansowego. Dlatego o wsparcie finansowe zabiegano⁴⁶³ i otrzymywano je od władz miasta⁴⁶⁴, ale również od lokalnych przedsiębiorstw. W 1975 r. na liście zakładów zaangażowanych w akcję letnią ZHP w Legnicy wymieniono czterdzieści podmiotów⁴⁶⁵. Rok później wykazano dwadzieścia jeden zakładów „wyróżniających się” w po-

⁴⁵⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Pismo zastępcy komendanta Hufca ZHP ds. organizacyjnych do Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z 30 V 1988 r., b.p.

⁴⁵⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Ocena działalności Hufca..., b.p.

⁴⁵⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/30, Sprawozdanie z działalności..., b.p.

⁴⁵⁹ *Inicjatywy legnickich harcerzy*, „Słowo Polskie”, nr 154 z 10 VII 1978, s. 3.

⁴⁶⁰ „Harcerska Akcja Letnia jako naturalne i atrakcyjne przedłużenie harcerskiej działalności w ciągu roku szkolnego, stanowi jednocześnie kontynuację oddziaływania wychowawczego na zuchów, harcerzy i młodzież nieorganizowaną. Jest jednocześnie kuźnią kadr instruktorskich i szkołą przygotowania aktywu dziecięco-młodzieżowego do realizacji programowych w nowym roku harcerskim”, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/2, Wytoczne prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 28 II 1977 r. z w sprawie programowania działalności ideowo-wychowawczej w okresie Harcerskiej Akcji Letniej – 77, b.p.

⁴⁶¹ A. Stokrocka, *Wykorzystać każdy dzień*, „Konkrety”, nr 24 z 17 VI 1977, s. 10.

⁴⁶² APL, WRNL, sygn. 520, Stan przygotowań do organizacji wypoczynku dzieci i młodzieży w sezonie zimowym 1976/77, k. 8, 11; APL, UML, sygn. 258, Sprawozdanie z wypoczynku letniego dzieci i młodzieży szkolnej w czasie wakacji 1980 r., k. 22.

⁴⁶³ APL, UML, sygn. 257, Pismo komendanta Hufca ZHP w Legnicy do Wydziału Oświaty i Wychowania Urzędu Miejskiego w Legnicy z 10 III 1977 r., k. 80–81.

⁴⁶⁴ *Ibidem*, Pismo inspektora oświaty i wychowania Urzędu Miejskiego w Legnicy do Komendy Hufca ZHP w Legnicy z 5 IV 1977 r., k. 79.

⁴⁶⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Załącznik nr 1. Udział legnickich zakładów pracy w HAL-75, b.p.

Zajęcia z udzielania pierwszej pomocy, 1976 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

mocy organizacji oraz przeprowadzeniu hufcowej HAL⁴⁶⁶. Wsparcie z ich strony trwało przez cały opisywany okres.

Główną bazą obozową hufca był zlokalizowany w woj. leszczyńskim Zaborówiec⁴⁶⁷, gdzie legniczanie przyjeżdżali od 1973 r. Organizowano tam oficjalne uroczystości szczepła chorągwanego⁴⁶⁸. W 1977 r. w programie takiego wydarzenia zapisano: oficjalną inaugurację HAL, zwiedzanie zgrupowania obozów, obiad, spotkanie z kadrą instruktorską, harcerski festyn obozowy i ognisko⁴⁶⁹. W drugiej połowie lat 70. podjęto działania zmierzające do wykupienia tych terenów na własność, na co władze Legnicy wyraziły zgodę jeszcze w 1974 r.⁴⁷⁰ Harcerze mogli liczyć na regularną pomoc legnickich zakładów pracy w remontach i rozbudowie ośrodka⁴⁷¹. W połowie lat 80. hufiec miał możliwość zorganizowania tam turnusu dla 350 uczestników⁴⁷².

⁴⁶⁶ *Ibidem*, Załącznik nr 3. Udział legnickich Zakładów Pracy w organizacji Akcji Letniej – 76 (wyróżniające się), b.p. Zob. także: *ibidem*, Protokół z posiedzenia poszerzonego Komendy Hufca ZHP w Legnicy odbytego w dniu 30 VIII 1976 r., b.p.

⁴⁶⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 15/83 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 28 X 1983 r., b.p.

⁴⁶⁸ *Rozpoczęcie harcerskiego lata*, „Konkrety”, nr 24 z 17 VI 1977, s. 2; *Z wizytą u harcerzy*, „Konkrety”, nr 28 z 11 VII 1986, s. 2.

⁴⁶⁹ LBP, sygn. VII/29, [druk ulotny] Zaproszenie na Inaugurację Harcerskiej Akcji Letniej – 1977 (Zaborówiec, 12 VI 1977 r.).

⁴⁷⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Pismo komendant Hufca ZHP w Legnicy do Głównej Kwatery ZHP w Warszawie z 2 IV 1976 r., b.p. Zob. także: *ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca w dniu 5 IV 1976 r., b.p.

⁴⁷¹ Np. *Ibidem*, Protokół z wyjazdowego posiedzenia prezydium Miejskiej Rady Przyjaciół Harcerstwa w Legnicy w dniu 19 III 1981 r., b.p.

⁴⁷² AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Plan zamierzeń programowo..., b.p.

Obóz harcerski w Zaborówcu, druga połowa lat 70. XX w. Zbiory Marka Charańczuka

Bogaty opis funkcjonowania zaborowieckiej bazy obozowej przekazała w swoich wspomnieniach Hanna Szurczak:

„Na początku wakacji, a może tuż przed nimi do Zaborówca przyjeżdżali pełnoletni instruktorzy, którzy rozstawiali obóz. Mieszkaliśmy w tzw. dziesiątkach, wojskowych namiotach, do których wchodziło po dziesięć »kanadyjek«, czyli wojskowych prycz polowych. To były składane łóżka. Na drewniane ramy napięty był brezent. Najfajniej było trafić na takie mało używane, bo jeśli miało już swoją historię, to bywało mocno wyciągnięte i zapadało się w nie. Przy przyjeździe rozdzielano nas na tzw. podobozы i zapoznawano z kadrą. To zazwyczaj byli bardzo młodzi ludzie, nie przyjeżdżały z nami nasze drużynowe. Po przydzieleniu do podobozу mogliśmy pobrać z magazynu koce, takie szare (zapewne też wojskowe). Mieliśmy ze sobą sprytnie zeszyte prześcieradła, tworzące coś w rodzaju śpiwora. Dzięki temu łóżka w namiocie wyglądały jednako, jak w wojsku. Nasze prywatne rzeczy przywoziliśmy w brezentowych, niewielkich plecakach. I w tych plecakach pozostawały, stojąc spakowane przy łóżkach. Mieliśmy też swoje menażki, zestawy sztućców (alumiiniowe niezbędniiki, połączone nitem w jedno) i metalowe kubki, które stały na polowej szafce. Dzień zaczynał się pobudką ogłaszaną przez wartowników. Naszym obowiązkiem było zareagować szybko: wstać, zaścielić łóżko i wyjść przed namiot w stroju do gimnastyki. Cały podobóz wybiegał do lasu na krótką przebieżkę

z ćwiczeniami gimnastycznymi. Po powrocie mycie w korytkach, czyli prowizorycznej umywalni na świeżym powietrzu, oczywiście pod zimną wodą ciągniętą wprost z jeziora. Powrót do namiotów, przebranie się w strój dzienny i ustawienie się przed namiotem z menażkami. Następnie wspólny wymarsz na śniadanie do stołówki. Tam, czekając w kolejce aż poprzedni podobóz, który wyrobił się wcześniej, pobierze swój posiłek, czasami śpiewaliśmy, żeby się nam nie nudziło. Stołówka to namiot, w którym pracowały kucharki wspierane przez oddelegowanych do tego zadania obozowiczów. Posiłki wydawane z wielkich kotłów, nakładane z rozmachem do naszych menażek. Nie było łatwo wziąć za jednym zamachem menażkę zupy mlecznej, talerz chleba i czegoś do chleba oraz herbaty lub kawy zbożowej do kubka. A trzeba było to zrobić, bo gdy już zajęliśmy swoje miejsca przy długich stołach, to mogliśmy od nich odejść dopiero na komendę obozowego. Kończąc oczywiście jedzenie niezależnie od tego, czy każda menażka była pusta.

Wydaje mi się, że po posiłku odbywały się apele na podobozach. Były na nich wyznaczane warty, dyżury w namiotach, dyżury na kuchni i robione podsumowania ewentualnych wydarzeń z nocy. Warty były dwójakiego rodzaju. Każdy podobóz trzymał wartę na swoim terenie, czyli pilnował porządku wewnątrz i nie zezwalał, by pojawił się ktoś spoza. A tym kimś mogli być harcerze z sąsiedniego podobozu, którzy zechcieliby dokonać zuchwałego zaboru naszych totemów! Oprócz tego rotacyjnie podobóz wyznaczał wartowników, którzy pilnowali całego obozu. Teren nie był ogrodzony, a jedynie symbolicznie wyznaczony na leśnej polanie nad jeziorem. Po zakończeniu akcji letniej wszystkie urządzenia znikają, no może poza korytkami i kranami. Latryny, kopane na początku lata, były zasypanye, a w następnym roku wykopywane w innym miejscu.

Warta trwała całą dobę, ale zastęp wartowniczy był podzielony na pary. Każda para trzymała wartę przez kilka godzin (dwie lub cztery, nie pamiętam). Nocne warty bywały trudne. Na podobozach nie było strasznie, bo w namiocie kadry zawsze był ktoś dorosły, a instruktorzy kładli się spać dość późno. Na wartownikach nie spoczywała taka wielka odpowiedzialność, choć i oni musieli co jakiś czas robić tzw. obchody, czyli sprawdzali teren wokół. Wartownicy pilnujący całego obozu nieraz trzęśli portkami, bo noc w lesie jest dla mieszczucha, nawet harcerza, mało przyjemna. Zdarzało się, że robiąc obchód panikowałam, słysząc szelest. Światło latarki na skraj lasu, a tu... pojawiała się cała rodzina jeży! I wtedy wielka ulga, że to jednak tylko zwierzęta. Wartownikom na obchodach nie towarzyszyli dorośli instruktorzy, oni siedzieli w wartowni.

Warta nocna miewała swoje dobre strony. Wartownika nie zaskakiwał nocny alarm, bo go nie obowiązywał. A alarm nie był przyjemny dla pozostałych, bo

oznaczał konieczność zerwania się z łóżka, chwycenia swojego plecaka i wybiegnięcia przed namiot. W trakcie dnia chyba takie akcje się nie zdarzały, natomiast regularnie przeprowadzano poranną inspekcję, czyli sprawdzanie porządków w namiotach. Znowu, podobnie jak w wojsku, dochodziło do robienia tzw. pilotów, czyli zrywania z kanadyjki wszystkiego, co na niej leżało w nieładzie. Oczywiście nieład był uznaniowy. No i tutaj wartownicy nie byli już bezpieczni, bo ich łóżka także podlegały inspekcji.

Podobozy żyły własnym życiem, wieczorami organizowały własne ogniska i fajnie było, jeśli trafiało się na kadrę z gitarą. Wówczas te spotkania przy ognisku były magiczne. Długo w noc patrzyliśmy w ogień, słuchając dźwięków gitary, wspólnie śpiewając i patrząc w gwiazdy. Wszystkie trudy dnia szły w niepamięć, pozostawał czysty romantyzm.

Cały obóz również się spotykał. Na takie okazje podobozy szykowały swoje programy artystyczne. Były występy wokalne indywidualne i grupowe, były kabarety, zapewne też i deklamacje. No i wspólne ognisko, ułożone w studnię tak, że zapalało się od jednej zapalniczki i płonęło długo w noc. Tak, takich chwil się nie zapomina.

Na czym spędzaliśmy całe dni? Obowiązki związane z utrzymaniem porządku i bezpieczeństwa już omówiłam. A teraz czas na edukację. Poznawaliśmy otaczający nas świat. A był taki ciekawy! Zbieraliśmy wiedzę o lesie, poznawaliśmy go ucząc się roślin i życia zwierząt. Głównie przez obserwację, ale też dzięki spotkaniom z ludźmi, np. leśnikami. Poznawaliśmy historię okolicznych wsi, wysyłani na zwiady w poszukiwaniu ciekawych miejsc i ciekawych osób. Może to właśnie wtedy zakiełkowała we mnie potrzeba słuchania i dokumentowania? Kto wie. Niezależnie, w którym momencie się to stało, to harcerstwo ukształtowało mnie jako społecznika wrażliwego na drugiego człowieka i ciekawego świata⁴⁷³.

Z kolei w kronice zgrupowania z 1976 r. opisano szczegóły poszczególnych zadań (i jednocześnie atrakcji), jakie stawiano przed uczestnikami obozu:

„(...) odbył się terenowy zwiad, na który wyruszyły poszczególne obozy wraz ze swoimi komendantami. Druhny i druhowie wyruszyli wzdłuż różnych tras, które zostały ustalone na odprawie komendantów. Każda grupa wyruszająca na zwiad miała do wykonania następujące zadania:

1. Wykonać szkic sytuacyjny.
2. Plan miejscowości, na którym powinny znaleźć się ważniejsze zakłady przemysłowe, zabytki.
3. Najciekawszy ludzie – historia miejscowości.

⁴⁷³ H.M. Szurczak, *Wspomnienia z lat 1969–1977* – maszynopis w zbiorach autora.

Raid obozowy w Zaborówcu, 1976 r. Zbiory Hanny Szurczak

4. Pamiątka (symbol) miejscowości.
5. Jak młodzież tych miejscowości spędza wakacje?
6. Sporządzenie w kronice zapisu obozu⁴⁷⁴.

„(...) odbyły się manewry techniczno-obronne, w których brały udział wszystkie obozy. W ulewach deszczu wszyscy uczestnicy przebywali wyznaczoną trasę pokonując trudny tor przeszkód. Najlepsza grupa pokonała trasę w rekordowym czasie 12 minut⁴⁷⁵.

„O godzinie 10.00 nastąpiło uroczyste rozpoczęcie olimpiady obozowej, zapalenie znicza olimpijskiego, ślubowanie sędziów sprawiedliwych.

Po otwarciu olimpiady obozowej cały dzień 17 czerwca i przedpołudnie 18 czerwca trwały konkurencje sportowe. Rozrywki odbywały się w konkurencjach: biegach, skokach wzwyż i w dal, turnieju 2 ogni, sokolim oku, sznurowaniu tramppek, wyprawie po skarb, sztafecie chust, wbijaniu gwoździ w deskę, wyścigach na 3 nogach, wodnej sztafecie, piłce nożnej – uczestnicy kontra instruktorzy⁴⁷⁶.

⁴⁷⁴ AHZHPL, Kronika Zgrupowania Obozów ZHP Hufiec Legnica – Zaborówiec 1976, b.p.

⁴⁷⁵ *Ibidem*.

⁴⁷⁶ *Ibidem*.

Uczestnicy kolonii zuchowej w Zaborówcu, 1978 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

„(...) wszystkie obozy wyruszyły na rajd. (...) wyruszyły wzdłuż różnych tras i do różnych miejscowości. Miały do wykonania następujące zadania:

1. Znaleźć ludzi dobrej roboty i przeprowadzić z nimi wywiad.
2. Wykonać czyn społeczny.
3. Wyjaśnić nazwę miejscowości docelowej – pochodzenie.
4. Sporządzić kronikę rajdu i umieścić w niej trasy rajdu.
5. Ułożyć i zaprezentować na ognisku gawędę i dwie piosenki na temat »Nasz rajd«.
6. (...) zorganizować ognisko.
7. Najpóźniej do godziny 22.00 zgłosić do komendy zgrupowania dotarcie do punktu docelowego⁴⁷⁷.

W trakcie obozów urządzano jeszcze wiele innych zabaw i atrakcji. W kronikach zachowały się m.in. informacje o festiwalu piosenki zuchowej, festiwalu kultury harcerskiej, spartakiadach, podchodach, grach terenowych, o wyświetlanych filmach (obozowe kino), zawodach w warcaby, wycieczkach do miast województwa leszczyńskiego, teatrzykach kukielkowych tworzonych przez dzieci⁴⁷⁸. Warto dodać, że w 1979 r. zameldowali się tam „harczerze-artysty” z całej chorągwi, którzy szlifowali swoje umiejętności i dbali o formę przed wyjazdem na

⁴⁷⁷ *Ibidem*. Zob. także: APL, KMPZPRL, sygn. 79, Sprawozdanie z HAL..., k. 149.

⁴⁷⁸ AHZHPL, Kronika kolonii zuchowej – Zaborówiec (1978 r.), b.p.; AHZHPL, Kronika HAL’79 Zaborówiec – Hufiec ZHP Legnica, b.p.; AHZHPL, Kronika I-go Turnusu Międzynarodowego Obozu w Zaborówcu 4–27 VII 1984 r., b.p.; AHZHPL, Kronika Zgrupowania Obozów Hufca ZHP Legnica – Zaborówiec’85, b.p.

Harcerski Festiwal Sztuki w Kielcach⁴⁷⁹. Jednocześnie wypoczywali i poznawali od najlepszej strony „harcerskie życie”⁴⁸⁰.

Oprócz wyjazdów do Zaborówca kierowano dzieci i młodzież do innych miejscowości⁴⁸¹. Niejednokrotnie działało to na zasadzie wymiany z innymi hufcami, korzystano też z obiektów należących np. do PKP (Leśna koło Lubania)⁴⁸². Legniczanie wysyłali swoich podopiecznych także na wakacyjne wyjazdy w ramach akcji chorągwiowych i centralnych⁴⁸³. Jednymi z tych ostatnich były „Bieszczady-40” i „Azymut Huta Katowice”⁴⁸⁴. W 1977 r. wyjechało tam sześćdziesięciu harcerzy z Zespołu Szkół Samochodowych i Zespołu Szkół Budowlanych⁴⁸⁵.

Uczestnicy obozu harcerskiego w Zaborówcu, 1979 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Liczba uczestników akcji letniej wzrastała. W 1976 r. oprócz zgrupowania w Zaborówcu (cztery turnusy, łącznie 950 osób plus 134 członków kadry) wykazano dwie kolonie zuchowe w Sichowie (dwa turnusy, łącznie dziewięćdziesiąt pięć osób plus dwudziestu jeden członków kadry) oraz osiemnaście obozów wędrownych w kraju (łącznie 347 osób plus trzydziestu pięciu członków kadry), obóz wędrowny za granicą (NRD, 25 osób). Do tego doliczyć trzeba cztery stacje NAL

⁴⁷⁹ Zob. *Artystyczne lato*, „Konkrety”, nr 28 z 13 VII 1979, s. 2. Zob. także: AHZHPL, *Kronika HAL’79 Zaborówiec...*, b.p.

⁴⁸⁰ E. Han-Jesioneł, *Wśród artystów – amatorów*, „Konkrety”, nr 32 z 10 VIII 1979, s. 6.

⁴⁸¹ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/68, *Ocena Harcerskiej Akcji Letniej Hufca Legnica 1976 r.*, b.p.; APL, KMPZPRL, sygn. 79, *Plan organizacji wypoczynku letniego dzieci i młodzieży 1987 r.* Załącznik nr 1, k. 148.

⁴⁸² APL, KMPZPRL, sygn. 79, *Sprawozdanie z HAL 87 Hufca ZHP Legnica*, k. 149.

⁴⁸³ AChDZHPWr., sygn. 0/68, *Ocena Harcerskiej Akcji...*, b.p.

⁴⁸⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/31 I, *Sprawozdanie Rady Hufca...*, b.p.

⁴⁸⁵ A. Stokrocka, *Wykorzystać każdy dzień...*, s. 10.

(160 osób plus dwudziestu członków kadry) oraz uczestników akcji centralnych (III Centralny Rajd ZHP – dziewiętnaście osób, Budowa Huty Katowice – trzy grupy po piętnaście osób oraz „Bieszczady 40” – trzydzieści pięć osób)⁴⁸⁶. W 1978 r. w obozach i koloniach wychowawczych hufca wzięło udział 1031 osób, w obozach wędrownych 396, a z Nieobozowej Akcji Letniej skorzystało 2448⁴⁸⁷. Na osiedlach i w świetlicach ZHP prowadził tzw. małe formy wczasów⁴⁸⁸. Harcerska stacja funkcjonowała w Lasku Złotoryjskim, gdzie każdego dnia obejmowano opieką około siedemdziesiąt dzieci⁴⁸⁹. Rok później informowano, że „Czynna jest od 1 lipca do 15 sierpnia. Dzieci przebywają tam na 6 turnusach po 6 dni. Uczestnicy otrzymują nieodpłatnie 3 posiłki”⁴⁹⁰.

Organizowano również zimowiska. W 1976 r. odbyło się ono w Świdnicy (uczniowie szkół podstawowych) oraz w Malborku (uczniowie szkół ponadpodstawowych). W samej Legnicy funkcjonowało tzw. zimowisko dochodzące w Szkole Podstawowej nr 3⁴⁹¹. W 1978 r. hufiec zorganizował wyjazdy dla 548 osób⁴⁹². W 1979 r. harcerze z Legnicy odwiedzili ponownie Malbork⁴⁹³, ale spędzili też ferie zimowe w górach (Jawornik k. Wisły, Ustron) ⁴⁹⁴. Łącznie chciano wysłać około 250 osób⁴⁹⁵. Ponadto wraz z władzami miasta przygotowano akcję „Zima w mieście”, którą zamierzano objąć trzy tysiące dzieci⁴⁹⁶. Siedzibą Nieobozowej Akcji Zimowej był zaś Młodzieżowy Dom Kultury przy ul. Mickiewicza⁴⁹⁷. Zimowe obozy organizowano niekiedy na zasadzie wymiany, jak np. w 1984 r., kiedy harcerze z Kaczawy wyjechali do Poznania⁴⁹⁸, a w Szkole Podstawowej nr 9 zameldowali się harcerze ze stolicy

⁴⁸⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Załącznik nr 2. Zestawienie jednostek obozowych wraz z ilością uczestników.

⁴⁸⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/58, Sprawozdanie z realizacji założeń i przebiegu Harcerskiej Akcji Letniej w 1978 r. w Chorągwi Legnickiej ZHP, b.p.

⁴⁸⁸ APL, UML, sygn. 257, Program miejski wypoczynku dzieci i młodzieży legnickiej na lata 1976–1980, k. 57.

⁴⁸⁹ *Ibidem*, Program wypoczynku letniego dzieci i młodzieży w roku 1978, k. 126; *ibidem*, Pismo inspektora oświaty i wychowania Urzędu Miejskiego w Legnicy do Kuratorium Oświaty i Wychowania Urzędu Wojewódzkiego w Legnicy z 20 VI 1978 r., k. 131, 133. Zob. także: APL, UML, sygn. 258, Program wypoczynku dzieci i młodzieży w czasie wakacji (Legnica, maj 1980 r.), k. 5.

⁴⁹⁰ APL, UML, sygn. 257, Informacja na temat wypoczynku „Lato w mieście” na terenie Legnicy, k. 173.

⁴⁹¹ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Rady Hufca odbytego 17 I 1976 r., b.p.; APL, UML, sygn. 257, Wypoczynek dzieci i młodzieży (1976 r.), k. 10.

⁴⁹² APL, UML, sygn. 257, Sprawozdanie z przebiegu wypoczynku dzieci i młodzieży szkół podstawowych i ponadpodstawowych w okresie ferii zimowych 1978 r., k. 118.

⁴⁹³ AChDZHPWr., sygn. 0/58, Protokół z obrad I Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Chorągwi Legnickiej ZHP, b.p.

⁴⁹⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Rady Hufca ZHP odbytego dnia 19 I 1979 r., b.p.

⁴⁹⁵ APL, UML, sygn. 257, Program wypoczynku zimowego dzieci i młodzieży w 1979 r., k. 168. Jednakże w sprawozdaniu podsumowującym wypoczynek zimowy legnickich dzieci i młodzieży wspomniano, że „(...) Komenda Hufca ZHP bardzo znacznie obniżyła ilość form wyjazdowych. Zorganizowała tylko 2 zimowiska dla 60 osób”, zob. *ibidem*, Sprawozdanie z przebiegu wypoczynku dzieci i młodzieży szkół podstawowych i ponadpodstawowych w okresie ferii zimowych 1979 r., k. 198.

⁴⁹⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/68, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w Legnicy odbytego w dniu 19 I 1979 r., b.p.

⁴⁹⁷ APL, UML, sygn. 258, Program zimowego wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej na okres ferii zimowych – 1980 r., k. 37.

⁴⁹⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego w dniu 22 II 1984 r., b.p.

Wielkopolski⁴⁹⁹. Natomiast zajęcia organizowane dla dzieci i młodzieży w mieście przygotowywano przy współpracy z MDK i Osiedlowym Domem Kultury „Kopernik”⁵⁰⁰.

W 1980 r. na potrzeby konferencji sprawozdawczo-wyborczej przygotowano zbiorcze dane statystyczne dotyczące liczby uczestników letnich i zimowych akcji hufca, jednakże bez rozbicia na wyjazdy i zajęcia na miejscu (**tab. 4.13.**).

Tabela 4.13. Statystyka zbiorcza uczestników Harcerskiej Akcji Letniej/Nieobozowej Akcji Letniej i Harcerskiej Akcji Zimowej/Nieobozowej Akcji Zimowej w latach 1977–1980.

ROK	HAL/NAL	HAZ/NAZ
1977	2700	1924
1978	3264	1892
1979	3696	1691
1980	4122	1591

Źródło: AChDZHPWr., sygn. 0/31 I, b.p.

W latach 80. hufcową stanicę NAL urządzano w Legnickim Polu⁵⁰¹. W 1983 r. przygotowano tam miejsce dla 150 dzieci⁵⁰². Wypoczywano również na obozach wędrownych – tylko w 1985 r. przeprowadzono ich siedem⁵⁰³. W ramach harcerskich akcji letnich organizowano też kursy szkoleniowe⁵⁰⁴. W 1985 r. były to kursy na zastępowych, przybocznych, PCK, kwatermistrzowskie, pożarnicze, żeglarskie, sportów obronnych. Przeprowadzano je na obozach⁵⁰⁵.

Z kolei organizacja zimowisk stawała się z biegiem czasu dla hufca coraz większym wyzwaniem, wręcz problemem, bo w przeciwieństwie do letnich wyjazdów, nie dysponował on odpowiednim zapleczem, czyli ośrodkiem. Dlatego, od pewnego momentu starano się koncentrować na zapewnieniu jak najlepszej realizacji NAZ⁵⁰⁶.

W mieście organizowano inicjatywy szczebla chorągwanego – w 1983 r. stacja Nieobozowej Akcji Letniej Chorągwi Legnickiej ZHP zlokalizowana została w Szkole Podstawowej nr 19 w Legnicy⁵⁰⁷.

⁴⁹⁹ APL, UML, sygn. 259, Informacja z przebiegu akcji zimowej wypoczynku dzieci i młodzieży w roku 1984, k. 16. Odwiedzili Legnicę także rok później, zob. *ibidem*, Informacja o przebiegu akcji zimowej wypoczynku dzieci i młodzieży w roku 1985, k. 164.

⁵⁰⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Rozkaz L 1/84 z dnia 10 I 1984 r., b.p.

⁵⁰¹ *Ibidem*, Informacja o przebiegu HAL-83, b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Rozkaz L 6/87 z 2 VI 1987 r., b.p.

⁵⁰² APL, UML, sygn. 259, Informacja z przebiegu akcji letniej wypoczynku dzieci i młodzieży w roku 1983, k. 3.

⁵⁰³ AChDZHPWr., sygn. 0/35, Obozy wędrownie HAL-85, b.p.

⁵⁰⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/45 II, Rozkaz L 3/84 z dnia 7 III 1984 r., b.p.

⁵⁰⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Sprawozdanie z HAL – 85 Hufca ZHP Legnica, b.p.

⁵⁰⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego 18 XI 1987 r., b.p.

⁵⁰⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 12/83 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 4 VI 1983 r., b.p.

Dyplom dla legnickiego hufca za organizację Harcerskiej Akcji Zimowej, 1988 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Latem odbywała się także wymiana dzieci i młodzieży z zagranicą⁵⁰⁸, w trakcie której harcerze wyjeżdżali na wypoczynek do innych krajów, a jednocześnie do Polski przyjeżdżali delegacje z innych państw. Aczkolwiek zazwyczaj wyjazdy dotyczyły małej liczby harcerzy – od kilku do kilkunastu osób wyjeżdżających do danego ośrodka⁵⁰⁹. Dlatego rozmowy o przydziałach na takie wyjazdy niejednokrotnie budziły wiele emocji⁵¹⁰. Wynikało to z faktu, że akcją kierowała chorągiew, która przydzielała ograniczoną liczbę miejsc dla każdego z hufców. W skali całego Hufca ZHP w Legnicy wyglądało to już trochę lepiej, bo w latach 1984–1986 na zagraniczny wypoczynek wyjechało 325 harcerzy⁵¹¹. W 1984 r. dwudziestu harcerzy wyjechało na obóz w Czechosłowacji⁵¹². Był też wtedy wyjazd do ZSRR⁵¹³. Rok później legniccy druhowie i drużyny pojechali do Bułgarii⁵¹⁴. Natomiast w 1987 r. w obozach zagranicznych uczestniczyło czterdziestu trzech legniczan ze szkół średnich: w ZSRR (siedem osób), Bułgarii (osiemnaście osób), Czechosłowacji (osiem osób) i NRD (dziesięć osób)⁵¹⁵. W 1988 r. ponownie wysłano młodzież do Bułgarii⁵¹⁶.

W ramach wymiany przyjmowano też gości z zagranicy⁵¹⁷. W 1984 r. w Zaborówcu zameldowali się pionierzy z Czechosłowacji i Bułgarii⁵¹⁸, a w latach 1986 i 1987 z Bułgarii⁵¹⁹, NRD i ZSRR⁵²⁰. W kronice z 1985 r. zapisano:

„Dnia 9.08.85 r. (wtorek) z niecierpliwością oczekiwaliśmy na przyjazd pionierów z Bułgarii. Z tej okazji każdy z podobozów sprzątał teren obozowiska, by było czysto, a także urządzaliśmy świetlicę.

⁵⁰⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/35, Protokół nr 16/86 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 25 VI 1986 r., b.p.

⁵⁰⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca odbytego 22 IV 1985 r., b.p.

⁵¹⁰ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego 12 V 1986 r., b.p.

⁵¹¹ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Sprawozdanie Rady Hufca..., b.p. Natomiast w latach 1985–1988 skali całej Chorągwi Legnickiej ZHP w zagranicznych wyjazdach udział wzięły 4893 osoby (ZSRR, Bułgaria, NRD, Czechosłowacja, Jugosławia, Kuba, Korea i Dania), zob. AChDZHPWr., sygn. 0/49, Sprawozdanie Rady Chorągwi..., b.p.

⁵¹² AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 7/84 z posiedzenia Komendy Chorągwi z dnia 7 V 1984 r., b.p.

⁵¹³ *Ibidem*, Protokół nr 10/84 z posiedzenia Komendy Chorągwi w dniu 17 VIII 1984 r., b.p.

⁵¹⁴ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Protokół nr 3/85 z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 21 III 1985 r., b.p.

⁵¹⁵ *Ibidem*, Protokół nr 4/87 z posiedzenia prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 13 V 1987 r., b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP odbytego 25 V 1987 r., b.p.

⁵¹⁶ *Ibidem*, Protokół nr 4/88 z posiedzenia Prezydium Rady Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 7 IV 1988 r., b.p.

⁵¹⁷ AChDZHPWr., sygn. 0/35, Protokół nr 9/87 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 4 V 1987 r., b.p. W latach 1985–1988 skali całej Chorągwi Legnickiej ZHP przyjęto łącznie 2544 osoby, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/49, Sprawozdanie Rady Chorągwi..., b.p.

⁵¹⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 10/84..., b.p.

⁵¹⁹ *Z wizytą u...*, s. 2; AChDZHPWr., sygn. 0/33, Informacja w sprawie wymiany zagranicznej w Chorągwi Legnickiej ZHP w 1987 r., b.p.

⁵²⁰ W. Piotrkowski, *Na skraju jeziora*, „Polska Miedź”, nr 34 z 21–27 VIII 1986, s. 8; AChDZHPWr., sygn. 0/35, Protokół nr 9/87..., b.p.; APL, KMPZPRL, sygn. 79, Sprawozdanie z HAL..., k. 149.

Około godziny 18.00 przyjechali pionierzy. Wszyscy przeszli do budynku, w którym dostali swoje pokoje. Wieczorem odbyło się ognisko centralne pod hasłem »Poznajmy się«. W czasie ogniska każdy z podobozów zaprezentował swój program.

Na następny dzień był apel, na którym został wybrany poczet sztandarowy i wciągnięte zostały flagi narodowe Polski i Bułgarii⁵²¹.

„Dnia 16.07.85 – wtorek

O godz.[nie] 11.00 zgrupowanie powitało grupę młodzieży z NRD. Grupa ta stanowiła zespół artystyczny. Po zaproszeniu młodzieży na obozy i po przyjacielskich rozmowach odbył się koncert artystyczny grupy niemieckiej. Harcerze przyjęli koncert z wielkim zainteresowaniem (...).

Zgrupowanie nasze otrzymało wiele słów pochwalnych ze strony naszych gości. Wieczorem na prośbę gości z Bułgarii przeprowadzono dyskotekę⁵²².

„22-lipca. Odbył się apel centralny, na którym pożegnaliśmy miłych gości z Bułgarii. Po apelu odbyło się ognisko (...). Pod koniec naszego uroczystego ogniska ponownie harcerskim słowem i piosenką żegnaliśmy pionierów z Bułgarii⁵²³.

„(...) minęło 13 dni wspólnego pobytu z pionierami w naszej bazie obozowej. Mieliśmy okazję poznać na co dzień charakter, pracę i zabawę członków organizacji pionierskiej. Wierzimy, że pionierzy bułgarscy doznali wielu przygód, uśmiechu i pogody ducha na »szlaku harcerskiej przygody«. Oczekiwaliśmy pionierów z ciekawością i niecierpliwością. Pożegnaliśmy ich okrzykiem »Do zobaczenia za rok«⁵²⁴.

W 1987 r. oficjalna inauguracja chorągwianej Harcerskiej Akcji Letniej odbyła się z udziałem gości zza zachodniej granicy w Zgrupowaniu Obozów Hufca ZHP Legnica w Zaborówcu⁵²⁵. Już rok wcześniej na łamach prasy określono go mianem „międzynarodowego obozu pokoju i przyjaźni“⁵²⁶. Międzynarodowe obozy organizowano również w samej Legnicy, gdzie w 1984 r. powstały w internacie Zespołu Szkół Elektryczno-Mechanicznych przy ul. Piechoty oraz w Hotelu Nauczycielskim przy ul. Skarbowej⁵²⁷. Odpowiednie

⁵²¹ AHZHPL, Kronika Zgrupowania Obozów..., b.p.

⁵²² *Ibidem*.

⁵²³ *Ibidem*.

⁵²⁴ *Ibidem*.

⁵²⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/33, Protokół nr 13/87 z posiedzenia Komendy Chorągwi Legnickiej ZHP w dniu 17 VI 1987 r., b.p.

⁵²⁶ Z wizytą u..., s. 2; *Kronika tygodnia*, „Polska Miedź”, nr 29 z 17–23 VII 1986, s. 2; AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Założenia programowo-organizacyjne Harcerskiej Akcji Letniej – 86 Hufca ZHP Legnica, b.p.

⁵²⁷ APL, UML, sygn. 259, Informacja z przebiegu..., k. 32.

przyjęcie gości z zagranicy było dla władz hufca sprawą prestiżową, więc kierowano do tego zadania najlepszych instruktorów⁵²⁸.

Wyjeżdżano także na zagraniczne wycieczki, jak w 1984 r., kiedy do Kraju Rad wyruszył „Pociąg Przyjaźni”⁵²⁹. W tym samym roku grupa harcerzy odwiedziła Pragę⁵³⁰.

⁵²⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Protokół z posiedzenia..., b.p.

⁵²⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/13, Protokół nr 8/84 z posiedzenia Komendy Chorągwi z dnia 14 VI 1984 r., b.p.

⁵³⁰ *Fakty. 80-osobowa grupa harcerzy*, „Konkrety”, nr 31 z 3 VIII 1984, s. 2.

Rozdział V

Od kryzysu do kryzysu.

Zarys historii harcerstwa ziemi legnickiej po 1989 roku

5.1. Przemiany w legnickim harcerstwie po 1989 r. Pierwszy rozłam i zarys dziejów lokalnych struktur ZHR

Zmiany polityczne przełomu lat 80. i 90. XX w. dotarły także do harcerstwa, które musiało zmierzyć się z oceną działań, jakie ZHP latami realizował na polecenie komunistycznych władz. Dekady funkcjonowania w niedemokratycznych realiach spowodowały niechęć sporej części młodzieży do ruchu harcerskiego, ponieważ wcześniej niejednokrotnie wręcz przymuszano młodych ludzi do aktywności w jego strukturach. W kwietniu 1989 r. na łamach „Gazety Robotniczej” przywołano wypowiedź jednej z uczennic klasy czwartej w legnickim I Liceum Ogólnokształcącym, a zarazem drużynowej w Szkole Podstawowej nr 4:

„Spotykam się z opiniami rówieśników, że nadal zdarza się zapisywanie do ZHP niejako »na siłę«. A to tylko zniechęca. W mojej klasie pozostałam sama z grupy harcerzy. Wykruszyli się, gdyż ZHP zyskało wśród młodzieży opinię organizacji »czerwonej«. Wzięło się to stąd, że najczęściej nas stawia się na warcie pod pomnikami w czasie różnych uroczystości”¹.

Działaczom harcerskim zarzucano przede wszystkim koniunkturalizm. Maciej Zalewski z tygodnika „Konkrety” w marcu 1990 r. pisał, że:

„Tak na dobrą sprawę nikt przecież w ZHP nie uważał się za pioniera. Niewielu naprawdę przejmowało się daniną z ceremoniału i tradycji, jaką trzeba było oddać polityce. »Robili swoje«, po drodze zdobywając nadzwyczajną »harcerską« sprawność »oportunisty«. Najmniej liczni dorastali do buntu”².

W całym ruchu harcerskim odczuwało się tzw. odwilż. W październiku 1988 r. utworzono Porozumienie Niezależnych Środowisk i Organizacji Harcerskich oraz Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej w Trójmieście (tzw. mały ZHR)³. Monopol ZHP na harcerstwo zaczął pękać. W lutym 1989 r. doszło do powstania Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej (ZHR)⁴. Kolejny

¹ *Kłopoty i radości legnickich harcerzy. Gdy brak miejsca na harcówkę i pieniędzy na łódź...*, „Gazeta Robotnicza”, nr 85 z 11 IV 1989, s. 8.

² M. Zalewski, *Jest problem. Nie jesteśmy pionierami*, „Konkrety”, nr 10 z 9 III 1990, s. 3.

³ W. Hausner, M. Wierzbicki, *Sto lat harcerstwa*, Warszawa 2015, s. 284–285.

⁴ *Ibidem*, s. 285.

przełom przyniósł Zjazd ZHP w marcu 1989 r., którego numer zmieniono z IX na XXVI, nawiązując w ten sposób do ciągłości harcerskiej tradycji, a jednocześnie postanowiono na nim m.in. wykreślić ze statutu organizacji zapis o uznawaniu kierowniczej roli PZPR⁵. Jak można było przeczytać na łamach „Konkretów”: „Przyjęto deklarację w sprawie kierunku przebudowy harcerstwa i list do harcerskich pokoleń. Zjazd opowiedział się za tym, aby harcerstwo było ruchem, który łączy do wartości wspólnych [sic!]. Ma być organizacją patriotyczną, obywatelską, niepolityczną, zorientowaną na wartości akceptowane wspólnie przez wszystkie strony dialogu społecznego. ZHP ma przestrzegać zasad tolerancji światopoglądowej, nie organizować, ale i nie ograniczać udziału swoich członków w życiu religijnym”⁶. Zmieniono też treść przyrzeczenia i prawa harcerskiego⁷. Przede wszystkim drużyny harcerskie uzyskały faktyczną wolność programową (pod warunkiem zgodności ze wskazaniami Prawa Harcerskiego i Statutu ZHP)⁸.

Związek stał się organizacją wolną, aczkolwiek w jego szeregach pozostawały nadal osoby z „poprzedniego” systemu. Nie przeszkadzało to jednak w tym, aby przesłać do legnickiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” pismo, w którym zwrócono się o oddelegowanie przedstawiciela KO do składu Miejskiej Rady Przyjaciół Harcerstwa⁹. W przestrzeni publicznej pojawił się głos o konieczności rehabilitacji harcerzy pokrzywdzonych przez poprzedni ustrój. W marcu 1990 r. Wacław Ryżewski, ówczesny komendant chorągwi, podał na łamach „Konkretów” imiona i nazwiska członków Legnickiej Chorągwi ZHP szykanowanych za sprzeciw w stanie wojennym (Jerzy Kozdraś, Jan Kusek, Ryszard Rzęsa, Tadeusz Stasiewicz). Jednocześnie domagał się zadośćuczynienia im za poniesione krzywdy¹⁰. Nie udało się dotrzeć do innych materiałów źródłowych na ten temat.

Do ZHP wróciła religia. Symboliczne wydarzenie stanowił wyjazd kilkudziesięcioosobowej grupy harcerzy do Katynia w 1990 r., gdzie na miejscu odprawiono mszę, apel poległych oraz zebrano do specjalnej urny ziemię, która miała zostać rozdysponowana pomiędzy harcerskie izby tradycji¹¹. Podobnych „znaków” było coraz więcej. Harcerze brali udział w mszach świętych towarzyszącym różnym wydarzeniom¹². W lipcu 1992 r. w prasie wspomniano, że na obozie w Zaborówcu odbyła się niedzielna msza¹³. Nową tradycją stało się też Światło Betlejemskie¹⁴.

⁵ *Ibidem*, s. 288.

⁶ *Po IX Zjeździe ZHP, „Konkrety Harcerskie”* (dod. do tygodnika „Konkrety”, nr 16 z 21 IV 1989), s. 9.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Archiwum Chorągwi Dolnośląskiej Związku Harcerstwa Polskiego im. hm. Stefana Mirowskiego we Wrocławiu[dalej: AChDZHPWr.], sygn. 0/77, Protokół [nr] 9 z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w Legnicy odbytego w dniu 22 XI 1989 r., b.p.

⁹ *Ibidem*, Pismo komendanta Hufca ZHP w Legnicy do Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” w Legnicy z 8 IX 1989 r., b.p.

¹⁰ M. Zalewski, *Jest problem. Nie...*, s. 3.

¹¹ *Harcerze odwiedzili Katyń*, „Gazeta Robotnicza”, nr 142 z 20 VI 1990, s. 4.

¹² AChDZHPWr., sygn. 0/77, Pismo zastępcy komendanta Hufca ZHP w Legnicy ds. Programowych do Komendy Chorągwi ZHP w Legnicy z 22 V 1990 r., b.p.

¹³ *Po raz dwudziesty w Zaborówcu*, „Gazeta Legnicka”, nr 134 z 10–12 VIII 1992, s. 8.

¹⁴ *Zapłonęło Światło Betlejemskie*, „Gazeta Legnicka”, nr 252 z 24–27 XII 1992, s. 5; E. Legawiec, *Betlejemskie światło pokoju*, „Gazeta Dolnośląska” (dod. do „Gazety Wyborczej”), nr 299 z 23 XII 1993, s. 1; *Betlejemskie światło pokoju*, „Gazeta Legnicka”, nr 249 z 23 XII 1993, s. 1, 16.

Zmienił się język. W dokumentacji pojawiały się życzenia z okazji Bożego Narodzenia¹⁵. Wcześniej pisano m.in. o imprezach „choinkowych”, czy „gwiazdkowych”.

W 1990 r. zorganizowane zostały hufcowe obchody Dnia Myśli Braterskiej. Współpracowano przy ich organizacji z działającą przy ZHR Radą Duszpasterstwa Harcererek i Harcerzy Ziemi Legnickiej¹⁶. W lutym 1993 r. gościł na nich m.in. Tadeusz Gumiński (1906–2003), żołnierz Armii Krajowej, honorowy obywatel Legnicy oraz przedwojenny harcerz z Łowicza¹⁷. Wcześniej nie było takiej możliwości. Obchodzono go co najwyżej na poziomie drużyn¹⁸. W następnych latach uroczystość ta weszła na stałe do harcerskiego kalendarza¹⁹.

ZHP zaczął również „dostrzegać” inne organizacje harcerskie. Oficjalnie mówiono wręcz o otwartości względem „ruchów odrodzeniowych i alternatywnych” i wyrażano chęć nawiązania współpracy, np. z powstałym w 1989 r. Związkiem Harcerstwa Rzeczypospolitej²⁰. Ostatecznie drogi tych dwóch organizacji się rozeszły, a współpraca, przynajmniej na poziomie kierownictw, należała do rzadkości²¹.

Warto wspomnieć, iż w latach 80. w legnickim hufcu istniało grono harcerzy, które sprzeciwiało się układowi panującemu pomiędzy ZHP a komunistycznymi władzami. Jednym z nich był Mariusz Pociękin (1964–2022), który niejednokrotnie dawał swój wyraz sprzeciwu wobec kierunku działania hufca. W grudniu 1986 r. jego sprawa trafiła pod obrady komendy hufca, gdzie omawiano przebieg kampanii sprawozdawczo-wyborczej. Jak można wywnioskować z treści protokołu, niestety sporządzonego bez opisu szerszego kontekstu, mężczyzna stanął w opozycji do oficjalnego nurtu wypowiedzi i wyraził swoją dezaprobatę wobec działania organizacji (na piśmie). Z dalszej lektury dokumentu wynika z kolei, że nie było to pierwsze tego typu zachowanie instruktora. Zastanawiano się, jak rozwiązać „problem” niepokornego działacza. „(...) my instruktorzy jesteśmy bezsilni wobec niego, (...) znają wszyscy jego działalność, ale nikt na piśmie nie złożył skargi”²² – mówiła jedna z uczestniczek spotkania. Z kolei komendantka hufca zaproponowała zawieszenie go i skonsultowanie sprawy z radcą prawnym. Ostatecznie wygrała opcja zdecydowana i bezkompromisowa wysunię-

¹⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Rozkaz L. 10/89 z 1 XII 1989 r., b.p.

¹⁶ *Ibidem*, Protokół nr 2/90 z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w Legnicy w dniu 9 II 1990 r., b.p.

¹⁷ *Dzień myśli braterskiej*, „Gazeta Legnicka”, nr 39 z 25 II 1993, s. 3. O jego działalności w łowickim harcerstwie w: M. Żak, *Od Żychlina do Legnicy. Życiowa droga Tadeusza Gumińskiego (1906–2003)*, [w:] Tadeusz Gumiński. *Życie – dzieło – pamięć*, red. M. Żak, Legnica 2023, s. 20–25.

¹⁸ Informacja: Marek Charańczuk, rozmowa z 17 sierpnia 2025 r. Potwierdzałby to również fakt, że w dokumentacji hufca z lat wcześniejszych nie natrafiono na wzmianki o Dniu Myśli Braterskiej.

¹⁹ Np. *Jak harcerze świętowali Dzień Myśli Braterskiej. Sobota pełna przygód*, „Konkrety.pl”, nr 9 z 29 II 2012, s. 16–17.

²⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Protokół nr 1/90 z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w Legnicy z 16 I 1990 r., b.p.

²¹ *Są różne emocje... Rozmowa z hm. Jackiem Książkiem, komendantem legnickiego hufca Związku Harcerstwa Polskiego*, „Gazeta Robotnicza”, nr 204 z 22–23 X 1994, s. 13; *Różnimy się, to normalne... Rozmowa z hm. Mariuszem POCIEJKINEM z legnickiego szczeblu Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej*, „Gazeta Robotnicza”, nr 205 z 24 X 1994, s. 13.

²² AChDZHPWr., sygn. 0/26 I, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca Legnica odbytego 1 XII 1986 r., b.p.

ta przez jeszcze innego działacza: „(...) postąpić zgodnie z regulaminem odpowiedzieć na pisma, ze względu na to, że nie można udzielić urlopu proponuje skreślić z listy instruktorów ZHP, a drużynę rozwiązać”²³. Tydzień później, podczas kolejnego zebrania komendy, sprawa została ledwie napomknięta. Odnotowano, że „Komenda zdecydowała, że Hufcowa Komisja Instruktorska (...) zajmie odpowiednie stanowisko zgodne z regulaminem i Statutem ZHP”²⁴.

Rozkazem z 6 I 1987 r. M. Pociękin został odwołany z funkcji drużynowego 25. Wydzielonej Drużyny Starszoharcerskiej im. Orła Piastowskiego²⁵. Nie udało się dotrzeć do innych materiałów na ten temat. Jego sprawa powróciła w listopadzie 1988 r. W protokole z odbywającej się wówczas konferencji sprawozdawczo-wyborczej hufca zapisano, że zrezygnowano z postępowania wobec niego „(...) z braku wniosku zainteresowanych”²⁶. Szczupłość informacji, jakie posiadamy, sprawia, że niemożliwe jest przedstawienie dalszego ciągu działań wobec tego harcerza. Bez wątpienia, był on za swoje poglądy prześladowany. Jego brat wspomina, że w latach 80. jedna z instruktoerek ZHP złożyła na niego doniesienie do Służby Bezpieczeństwa, związane z jego działalnością harcerską²⁷. Jednakże z akt z początku lat 90. wynika, że do pewnego momentu nadal pozostawał aktywnym członkiem legnickiego hufca²⁸, który opuścił dopiero wtedy, gdy utwierdził się w przekonaniu, że gruntowne przeobrażenie jego struktur, oczyszczenie się z ciąży na nim przeszłości nie będzie możliwe przez opór sporej części środowiska²⁹. Wraz z nim z ZHP odeszła jego drużyna. Wstąpili wówczas do ZHP-18³⁰. Jak wspomina Helena Makowska:

„(...) drużyna funkcjonowała jeszcze jako ZHP-1918, nosiliśmy nad prawą kieszenią naszywki biało-czerwone z czarnym napisem ZHP-1918, mieliśmy bordowe chusty, posiadaliśmy też plakietki z napisem 25. Wydzielona Drużyna Starszoharcerska im. gen. Baden-Powella, wyszyty napis Bi-Pi u góry lewego rękawa”³¹.

Natomiast po zjednoczeniu ZHP-18 i ZHR (po zjeździe z października 1992 r.) rozpoczęto działalność w ZHR jako 25. Wydzielona Legnicka Drużyna Harcerzy im. gen. Roberta Baden-Powella (drużynowy: Piotr Pociękin)³². Siedziba szczepu ZHR znajdowała

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP odbytego 11 XII 1986 r., b.p. W tym samym dokumencie został wymieniony wśród dziesięciu instruktorów, którym nie przyznano nagród instruktorskich, pomimo wniosku wystawionego przez krąg instruktorski i komendę szczepu.

²⁵ *Ibidem*, Rozkaz L. 1(87) z 6 I 1987 r., b.p.

²⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/38 III, Protokół z IX Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Hufca ZHP Legnica odbytej 23 XI 1988, b.p.

²⁷ Informacja: Piotr Pociękin, 3 września 2025 r.

²⁸ W 1991 r. był uczestnikiem I Zjazdu Hufca ZHP Legnica z marca 1991 r., zob. AChDZHPWr., sygn. 0/78, Protokół z I Zjazdu Hufca ZHP Legnica odbytego 2 III 1991 r., b.p.

²⁹ *Różnimy się, to...*, s. 13.

³⁰ Informacja: Piotr Pociękin, 3 września 2025 r.

³¹ Informacja: Helena Makowska, 3 września 2025 r.

³² Informacja: Piotr Pociękin, 3 września 2025 r.

się w Szkole Podstawowej nr 3 w Legnicy, funkcjonującej w Zamku Piastowskim. Dysponowali tam małą harcówką oraz przestrzenią magazynową. Ponieważ w ZHR nie funkcjonowały drużyny koedukacyjne, obok 25. WLDH, powstała 25. Wydzielona Legnicka Drużyna Harcerzek im. Olgi Drahonowskiej-Małkowskiej (drużynowa: Andżelika Pociękin, z domu Gołębiowska), związana z parafią Matki Bożej Częstochowskiej na Osiedlu Sienkiewicza. Praktycznie do ostatnich lat XX w. było to prężnie działające środowisko harcerskie, organizujące zarówno zimowiska, letnie obozy, rajdy, jak i liczne akcje. Na przełomie 1998 i 1999 r. doszło praktycznie do całkowitej wymiany kadry, wielu członków drużyn odeszło. Podjęto jeszcze próby odbudowania środowiska, aczkolwiek z czasem zaprzestało ono swojej aktywności.

W drugiej połowie lat 90. XX w. w Legnicy, za sprawą ks. Krzysztofa Bojko (1963–2013)³³, który w 1996 r. został przeniesiony do parafii Podwyższenia Krzyża Świętego, na Osiedlu Piekary, narodziło się drugie środowisko ZHR. W 1997 r. powstała 7. Legnicka Drużyna Harcerzy „Krzyżowcy” (drużynowy: ks. K. Bojko) oraz 3. Legnicka Drużyna Harcerzek „FIAT” (drużynowa: Anna Koch, później Jaworska, od czerwca 2006 r. Dorota Sękowska). Natomiast jesienią 2006 r. drużyna zmieniła nazwę na 3. Legnicka Drużyna Harcerzek „Zorza”. Ponadto w 2000 r. powstała 13. Legnicka Gromada Zuchenek „Leśne duszki”, zawiązana przez A. Koch i 13. Legnicka Gromada Zuchowa „Leśni rycerze”, założona przez Tomasza Skalskiego. Dzieci z tych dwóch gromad przechodziły później odpowiednio do „Krzyżowców” i „Zorzy”.

3. LDH „Zorza” przestała istnieć w 2010 r. Mniej więcej w tym samym czasie struktury ZHR zaczynają budować się wokół parafii Matki Boskiej Częstochowskiej. To tam we wrześniu 2009 r. powstała 4. Legnicka Gromada Zuchenek „Leśna Czereda” (drużynowa: Helena Makowska) oraz 4. Legnicka Drużyna Harcerzek „Rozdroże” (drużynowa: Gabriela Gąsiorow-

³³ Człowiek ten był związany z harcerstwem od pierwszej połowy lat 70., kiedy wstąpił do drużyny zuchowej. W 1980 r. został członkiem Kręgu Instruktorów Harcerskich im. Andrzeja Małkowskiego, ruchu zaliczanego do tzw. odnowy harcerstwa. Działalność harcerską kontynuował jako kleryk – w 1984 r. rozpoczął organizowanie Harcerskiego Ruchu Liturgicznego. Założył także w seminarium Harcerski Krąg Klerycki oraz był współorganizatorem Duszpasterstwa Harcerskiego we Wrocławiu. W drugiej połowie lat 80. zaangażował się w organizację Krajowego Porozumienia Kręgów Kleryckich przy krajowym Duszpasterstwie Harcerskim. Po otrzymaniu święceń kapłańskich w 1988 r. i rozpoczęciu pracy duszpasterskiej w parafii pw. Aniołów Stróżów został przewodniczącym Porozumienia Kręgów Kleryckich, a także pozostał aktywnym działaczem harcerskim – zaangażował się w pracę w ZHR. W 1992 r. mianowano go Diecezjalnym Duszpasterzem Harcerskim w Diecezji Legnickiej. W 1993 r. został kapłanem Zespołu Głównej Kwatery Harcerzy ZHR oraz członkiem Rady Krajowej Duszpasterstwa Młodzieży Harcerskiej, a w czasie III Walnego Zjazdu ZHR wybrano go do Rady Naczelnej ZHR, a w latach 1993–1995 był Kapłanem Naczelnym ZHR. W 1994 r. przeniesiono go parafii św. Michała Archaniola w Polkowicach, rok później do parafii św. Jana Chrzciciela w Zgorzelcu, a w 1996 r. do Legnicy. Wszędzie, gdzie służył tworzył drużyny harcerskie. W 1999 r. współtworzył Dolnośląski Hufiec Harcerzy „Zachód”. W 2002 r. został proboszczem parafii Przemienienia Pańskiego w Białej (gmina Chojnów), gdzie kontynuował swoją działalność harcerską, ale też rozwinął współpracę ze środowiskiem kresowian i sybiraków. W grudniu 2023 r. Rada Powiatu Legnickiego nadała mu tytuł „Zasłużony dla powiatu legnickiego, zob. Uchwała nr LVIII/363/2023 Rady Powiatu Legnickiego z dnia 15 grudnia 2023 r. w sprawie nadania tytułu honorowego „Zasłużony dla powiatu legnickiego”.

ską) – ta druga przetrwała jednak tylko rok. Rok później H. Makowska utworzyła i była pierwszą drużynową 7. Legnickiej Drużyny Harcerek „Horyzont”, składającej się m.in. z dawnych członkiń „Zorzy”³⁴. We wrześniu 2012 r. drużynową została Patrycja Piwowar, a we wrześniu 2017 r. drużyna ta podzieliła się na dwie części, co miało ułatwić założenie drugiej drużyny („Ad Astra”). W lutym 2018 r. „Horyzont” w koalicji z Poczta Harcerską „Azymut”⁹⁵ założył własne stowarzyszenie harcerskie: Harcerską Organizację Perspektywa. W drugiej dekadzie XXI w. działały w Legnicy także: 1. Legnicka Drużyna Harcerzy „Lwy Judy”, zawiązana przez kleryka Marcina Brykowskiego, 1. Legnicka Gromada Zuchenek „Odważne Lwiątko”, założona przez Annę Żurakowską, 7. Legnicka Gromada Zuchenek „Mieszkanki Gwiazdnej Doliny”, stworzona przez Wiktoria Kobiec i 7. Legnicka Drużyna Harcerek „Aurora”, zorganizowana przez Angelikę Karasek³⁵.

5.2. Ostatnie lata Chorągwi Legnickiej ZHP

W styczniu 1989 r. na IV Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Chorągwi Legnickiej ZHP uznano za konieczne zmiany w strukturze chorągwi, zmierzające do stworzenia silnych hufców³⁶. Dlatego stopniowo hufce z mniejszych miast i miejscowości wcielono do hufców miejskich³⁷. Uchwałą Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 18 grudnia 1989 r. zarządzono:

- wyłączyć gminę Pęcław z Hufca ZHP w Rudnej i włączyć ją do Hufca ZHP w Głogowie;
- włączyć Hufiec ZHP w Żukowicach do Hufca ZHP w Głogowie;
- włączyć hufce w Przemkowie i Chocianowie do Hufca ZHP w Polkowicach;
- włączyć Hufiec ZHP w Rudnej do Hufca ZHP w Lubinie;
- włączyć Hufiec ZHP w Warcie Bolesławieckiej do Hufca ZHP w Chojnowie;
- włączyć hufce w Kunicach, Legnickim Polu, Prochowicach, Wądrożu Wielkim do Hufca ZHP w Legnicy³⁸.

Natomiast we wrześniu 1990 r. postanowiono włączyć hufiec w Miłkowicach do Hufca ZHP Legnica, a hufiec w Ścinawie do Hufca ZHP Lubin³⁹. Kilka miesięcy później do legnickiego hufca przyłączono też hufiec w Krotoszycach⁴⁰. Podczas kampanii sprawozdawczo-wyborczej

³⁴ Opracowane na podstawie: <https://7ldhhoryzont.wixsite.com/horyzont/historia-zhr-w-legnicy> [dostęp: 1 września 2025 r.] oraz informacji od: Patrycja Piwowar-Janicka, 12 sierpnia 2025 r.; rozmowa: Helena Makowska, 1 września 2025 r.; Informacja: Helena Makowska, 3 września 2025 r.

³⁵ Zob. <https://7ldhhoryzont.wixsite.com/horyzont/historia> [dostęp: 1 września 2025 r.].

³⁶ AChDZHPWr., sygn. 0/49, Uchwała IV Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej na lata 1989–1992 (17 I 1989 r.), b.p.

³⁷ *Ibidem*, Uchwała nr 6/90 Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 12 IX 1990 r., b.p. W przypadku hufca w Legnicy już w listopadzie 1989 r. na forum komendy hufca pojawiła się sprawa przyłączenia hufców z Krotoszyc, Kunic, Legnickiego Pola, Miłkowic i Prochowic, zob. AChDZHPWr., sygn. 0/77, Protokół [nr] 9..., b.p.

³⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Uchwała nr 1 Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 18 XII 1989 r. w sprawie łączenia, podziału i określenia granic terytorialnych hufców, b.p.

³⁹ AChDZHPWr., sygn. 0/49, Uchwała nr 5/90 Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 12 IX 1990 r., b.p.

⁴⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Rozkaz nr 10/90 z 3 XII 1990 r., b.p.

Koperta harcerskiej poczty Chorągwi Legnickiej ZHP. Zbiory Arkadiusza Psujka

przeprowadzonej w pierwszej połowie 1991 r. w skład chorągwi wchodziło już tylko osiem hufców (Legnica, Lubin, Głogów, Jawor, Złotoryja, Chojnów, Polkowice, Chocianów)⁴¹.

Trzeba odnotować, że we wrześniu 1990 r. pożegnano się z dotychczasowym patronem. Wtedy bowiem Rada Chorągwi podjęła uchwałę w sprawie anulowania imienia chorągwi (Przodowników Pracy Zagłębia Miedziowego)⁴².

Przełom lat 80. i 90. to także kolejny kryzys osobowy. W listopadzie 1990 r. w prasie podawano, że chorągiew liczyła 16 500 członków⁴³. W kwietniu 1992 r. na terenie województwa do ZHP należało już dziewięć tysięcy osób⁴⁴.

Nie tylko kryzys polityczny, ale również gospodarczy i ekonomiczny z przełomu lat 80. i 90. XX w. zachwiały ZHP. Jeszcze w lutym 1989 r., wybrany ledwie miesiąc wcześniej na stanowisko komendanta legnickiej chorągwi Wacław Ryżewski, mówił w wywiadzie: „Teraz ZHP musi niejako połączyć działalność wychowawczą, z pewnymi formami działalności gospodarczej, po prostu z wypracowywaniem pieniędzy (...). Nie chodzi tu (...) o to, żeby harcerstwo (...) stało się »spółdzielnią«, ale musimy sobie we własnym zakre-

⁴¹ *I tajny Zjazd Chorągwi Legnickiej ZHP*. Phm Andrzej Szymkowiak – komendantem, „Gazeta Robotnicza”, nr 89 z 16 IV 1991, s. 5. W jednej z gazet podano błędnie, że istniało tylko sześć hufców, zob. Szef z lilijką, „Słowo Polskie”, nr 88 z 15 IV 1991, s. 7.

⁴² AChDZHPWr., sygn. 0/49, Uchwała nr 4/90 Rady Chorągwi Legnickiej ZHP z dnia 12 IX 1990 r., b.p.

⁴³ *Czas harcerskich zjazdów. Małe szanse na wspólną organizację*, „Gazeta Robotnicza”, nr 267 z 15 XI 1990, s. 7.

⁴⁴ *Nowa struktura ZHP*, „Gazeta Legnicka”, nr 66 z 2 IV 1992, s. 6.

się radzić z niektórymi potrzebami, bo koszty rosną szybko, tymczasem dotacje pozostają za nimi w tyle⁴⁵. Potwierdziło to nadchodzące lato. Można tutaj przywołać przykład legnickiego hufca, gdzie z kilkudziesięciu zakładów pracy, do których wysłano pismo z prośbą o wsparcie finansowe wakacyjnego wypoczynku, odpowiedziało zaledwie kilka i to niekiedy przekazując kwotę naprawdę symboliczną⁴⁶. Ratunkiem okazała się pomoc „w naturze”, gdy pracownicy legnickich przedsiębiorstw własnymi rękami wykonali wiele prac remontowych w Zaborówcu⁴⁷.

Już wiosną 1990 r. prasa informowała o dużym ograniczeniu liczby osób objętych letnią akcją chorągwi⁴⁸. Dotyczyło to również wyjazdów zagranicznych⁴⁹. Wskazywano, że z wypoczynku skorzystało o połowę mniej dzieci i młodzieży niż rok wcześniej – aby udało się wysłać chociaż tyle z nich, musiano zrezygnować z wynagrodzeń dla opiekunów⁵⁰. Zmniejszono działalność wędrujących stanic⁵¹. Pomimo trudności, rok później starano się utrzymać liczbę miejsc na wakacyjne wyjazdy na podobnym poziomie⁵². Na początku lat 90. udało się też nawiązać współpracę z francuską organizacją skautowską, dzięki której młodzież z terenu województwa mogła wyjechać do Francji⁵³.

W kwietniu 1991 r. I Zjazd Chorągwi Legnickiej ZHP wybrał nowe władze – komendantem został Andrzej Szymkowiak, a w skład komendy weszli: Jolanta Czaja, Władysław Gałka, Jan Lorenc⁵⁴. Informowano, że władze chorągwi mają zamiar w nadchodzącej kadencji m.in. odbudować pion zuchowy, reaktywować ruch przyjaciół harcerstwa i rozbudowywać szeregi⁵⁵. Jednak kilka miesięcy później okazało się, że dobiega końca historia legnickiej chorągwi. Rozkazem naczelnika ZHP z 17 grudnia 1991 r. reorganizacji uległa struktura dolnośląskiego harcerstwa. W miejsce czterech dotychczasowych chorągwi powołano jedną z siedzibą we Wrocławiu. Proces likwidacji zakończył się pod koniec marca 1992 r., kiedy odbył się Zjazd Chorągwi ZHP Dolnego Śląska z udziałem szesnastu delegatów z województwa legnickiego⁵⁶.

⁴⁵ *Nie chcemy się odgradzać. Z Wacławem Ryżewskim – komendantem Chorągwi Legnickiej ZHP rozmawia Grzegorz Chmielowski*, „Konkrety”, nr 7 z 17 II 1989, s. 6.

⁴⁶ *Lato blisko, a w kasie... pustki. Kto pomoże druhom wyjechać na wakacje?*, „Gazeta Robotnicza”, nr 118 z 20–21 V 1989, s. 6.

⁴⁷ *Harcerze mają przyjaciół*, „Słowo Polskie”, nr 144 z 22 VI 1989, s. 6.

⁴⁸ *Wysokie koszty ograniczają akcję letnią. Obozy tylko dla bogatych*, „Słowo Polskie”, nr 89 z 17 IV 1990, s. 6.

⁴⁹ *Harcerskie Lato '90. Mniej wyjazdów za granicę*, „Gazeta Robotnicza”, nr 149 z 28 VI 1990, s. 7.

⁵⁰ *W Bieszczadach dla turystów. Legnicy harcerze urządzili hotelik pod namiotami*, „Gazeta Robotnicza”, nr 182 z 6 VIII 1990, s. 5.

⁵¹ *Skromniejsze wakacje choć równie przyjemne*, „Słowo Polskie”, nr 238 z 11 X 1990, s. 6.

⁵² *Harcerze czekają na pomoc kuratorium. Odpoczynek dla 22 tys. dzieci*, „Słowo Polskie”, nr 159 z 10 VII 1991, s. 8.

⁵³ *Nasi harcerze pojedą do Francji*, „Słowo Polskie”, nr 74 z 28 III 1991, s. 8.

⁵⁴ *Nowe w ZHP*, „Konkrety”, nr 15 z 12 IV 1991, s. 2; *Szef z lilijką...*, s. 7.

⁵⁵ *I tajny Zjazd...*, s. 5.

⁵⁶ *Nowa struktura ZHP...*, s. 6.

Prezentacja sprzętu harcerskiego w trakcie Drugiego Zjazdu Hufca ZHP w Legnicy. Zbiory Arkadiusza Psujka

5.3. Legnicki Hufiec ZHP po 1989 r. – zarys zagadnienia

W kwietniu 1989 r. pisano w prasie, że w Legnicy działa siedem tysięcy członków ZHP, skupionych w 181 drużynach. Wśród „wybijających” się z tej grupy wymieniono te przy Młodzieżowym Domu Kultury, Szkołach Podstawowych nr 11 i 18, a także dwóch szkołach zawodowych (włókienniczej i elektroenergetycznej). Nie brakowało drużyn specjalnościowych lub zespołów aspirujących do takiego miana. Narzekano jednak, że niektóre z nich były nimi tylko z nazwy, bo brakowało im podstawowego wyposażenia⁵⁷.

W październiku 1989 r. Rada Hufca powzięła uchwałę w sprawie zatwierdzenia odznaki „Zasłużony dla Hufca ZHP Legnica”⁵⁸. Natomiast 26 października 1989 r. z funkcji komendantki hufca ustąpiła Małgorzata Górnicka. Jej miejsce zajął Jacek Książek⁵⁹, który został ponownie wybrany w 1991⁶⁰ i 1992 r.⁶¹ W 1995 r. ustąpił na rzecz Krzysztofa Patrzka⁶². J. Książek wrócił na swoje stanowisko w październiku 1997 r.⁶³ i sprawował tę funkcję przez kilkanaście następnych lat (**tab. 5.1.**)⁶⁴.

⁵⁷ *Kłopoty i radości...*, s. 8.

⁵⁸ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Rozkaz L9/89 z 2 XI 1989 r., b.p.

⁵⁹ *Ibidem*, Rozkaz L/9 z 2 XI 1989 r., b.p.

⁶⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/78, Protokół z I Zjazdu..., b.p.

⁶¹ *II Zjazd Hufca ZHP Legnica. Jacek Książek komendantem!*, „Gazeta Legnicka”, nr 230 z 24 XI 1992, s. 4.

⁶² *Nowy komendant*, „Konkrety”, nr 44 z 2 XI 1995, s. 5.

⁶³ AChDZHPWr., sygn. 50/431, Raport Komendanta Hufca ZHP Legnica za okres od 25 X do 30 XI 1997 r. (2 XII 1997 r.), b.p.; *ibidem*, Rozkaz L. 6./97 Komendanta Hufca ZHP Legnica z 8 XII 1997 r.

⁶⁴ *Harcerze po zjeździe*, „Konkrety”, nr 42 z 21 X 1999, s. 3; Archiwum Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka [dalej: AHZHPL], Zbiór wycinków prasowych [dalej: Zwpl], Wycinek: *Został Książek*. W 2007 r. zrezygnował ze swojej funkcji kilka miesięcy przed końcem kadencji (mandat wygasł 21 czerwca 2007 r., zob. AHZHPL, Rozkaz L. 8/2007 Komendantki Hufca ZHP w Legnicy z 6 VII 2007 r.), a jego następczynią została dotychczasowa zastępczyni komendanta (zob. *Komendant w spódnicy*, „Konkrety.pl”, nr 23 z 27 VI 2007, s. 7.). Dzięki temu zachował prawo do startu w następnych wyborach, w których po raz kolejny zwyciężył (zob. AHZHPL, Rozkaz L. 1/2008 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 9 I 2008 r.; *Harcerstwo to jego życie*, „Konkrety.pl”, nr 46 z 5 XII 2007, s. 9.).

Tabela 5.1. Komendanci i komendantki Hufca ZHP w Legnicy od 1989 r.

KOMENDANT/KOMENDANTKA	CZAS SPRAWOWANIA FUNKCJI
Małgorzata Górnicka	do 26 X 1989 r.
Jacek Książek	26 X 1989 r. – 28 X 1995 r.
Krzysztof Patrzek	28 X 1995 r. – 16 X 1997 r.
Jacek Książek	16 X 1997 r. – 21 VI 2007 r.
Renata Biernacik	21 VI 2007 r. – 25 XI 2007 r.
Jacek Książek	25 XI 2007 r. – 13 X 2011 r.
Renata Biernacik	13 X 2011 r. – 22 X 2011 r. jako pełnomocniczka Komendy Chorągwi ds. Hufca Legnica
Andrzej Nowak	22 X 2011 r. – 1 II 2012 r.
Renata Biernacik	1 II 2012 r. – 20 X 2012 r. jako pełnomocniczka Komendy Chorągwi ds. Hufca Legnica
	20 X 2012 r. – 9 IX 2013 r.
Piotr Szymański	9 IX 2013 r. – 30 IX 2013 r. jako pełnomocnik Komendy Chorągwi ds. Hufca Legnica
	30 IX 2013 r. – 14 X 2020 r.
Rafał Derkacz & Anna Drożdż	15 X 2020 r. – 14 XI 2020 r. jako pełnomocnicy Komendy Chorągwi ds. Hufca Legnica
Anna Drożdż & Piotr Śniegocki	14 XI 2020 r. – 21 XI 2020 r. jako pełnomocnicy Komendy Chorągwi ds. Hufca Legnica
Sławomir Waś	21 XI 2020 r. – 10 II 2021 r.
Anna Drożdż & Sławomir Waś	11 II 2021 r. – 24 VI 2021 r. jako pełnomocnicy Komendy Chorągwi ds. Hufca Legnica
Agnieszka Kłopotowska	13 II 2021 r. – 2 III 2021 r.
Sławomir Waś	od 24 VI 2021 r.

Źródło: zestawienie własne na podstawie danych udostępnionych przez Hufiec ZHP w Legnicy.

W październiku 1990 r. hufiec podjął uchwałę o rezygnacji z patronatu „Bohaterów KBW”. Następnie wystąpiono z wnioskiem w tej sprawie do władz chorągwi⁶⁵, które przychyliły się do tej decyzji i uchwałą Rady Chorągwi „Bohaterowie KBW” ostatecznie zniknęły z nazwy hufca⁶⁶. Jednocześnie zrezygnowano w tamtym momencie z nadania nowego imienia. W maju 1990 r. informowano, iż większość członków hufca poparło pomysł, aby jego nazwa brzmiała: Hufiec ZHP Legnica⁶⁷. W dyskusjach pojawiały się też głosy o konieczności weryfikacji kadry instruktorskiej przez specjalnie powołany do tego zespół. Nie wszyscy jednak byli do tego przekonani, bo jak twierdzili „(...) temat jest bardzo delikatny i należy to robić bardzo ostrożnie”⁶⁸. Ostatecznie nie podjęto takiej akcji⁶⁹, co z całą pewnością źle wpłynęło na odbiór legnickiego harcerstwa w niektórych środowiskach.

Zmiany, jakie zaszły w strukturze Związku Harcerstwa Polskiego na Dolnym Śląsku na początku lat 90., dotarły również do legnickiego hufca, który objął swoim zasięgiem siedem okolicznych gmin (Miłkowice, Legnickie Pole, Krotoszyce, Ruja, Kunice, Prochowice i Wądroże Wielkie). W 1999 r. decyzją komendanta chorągwi odłączono od hufca gminę Wądroże Wielkie i przyłączono ją do hufca w Jaworze⁷⁰. Natomiast od 4 kwietnia 2012 r. obszar działania legnickiego hufca został rozszerzony o teren miasta i gminy Chojnów, gdzie tamtejszy hufiec został rozwiązany⁷¹.

Zmiana realiów funkcjonowania, zwłaszcza finansowego⁷², zmusiła hufiec do prowadzenia działalności gospodarczej, która przynosiłaby zysk organizacji. Działano tutaj w różnych kierunkach – w pierwszych latach po tzw. przełomie świadczone usługi kserograficzne, kolportaż wydawnictw i prasy, prace porządkowe na zlecenie, wynajem sprzętu, usługi transportowe etc.⁷³ Jednym z najbardziej charakterystycznych przedsięwzięć podejmowanych przez harcerzy była sprzedaż w okolicach 1 listopada zniczy⁷⁴. Hufiec musiał skomercjalizować w następnych latach także swoją bazę obozową⁷⁵ oraz obiekt nad Jeziorem Kunickim⁷⁶.

⁶⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Uchwała Rady Hufca ZHP w Legnicy w sprawie zniesienia Hufcowi ZHP w Legnicy nazwy „Imienia Bohaterów KBW” nadanego Uchwałą nr 46/65 Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy z dnia 20 maja 1965 r., b.p.; *ibidem*, Protokół z posiedzenia Rady Hufca ZHP w Legnicy w dniu 4 X 1990 r., b.p.

⁶⁶ *Ibidem*, Rozkaz L 10/90 z 3 XII 1990 r., b.p.

⁶⁷ *Ibidem*, Protokół nr 5 z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego z 30 V 1990 r., b.p.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Informacja: Marek Charańczuk, rozmowa z 17 sierpnia 2025 r.

⁷⁰ AChDZHPWr., sygn. 489, Informacja o realizacji zadań statutowych przez komendanta i Komendę Hufca ZHP w Legnicy w okresie od 25 X 1997 r. (październik 1999 r.), b.p.

⁷¹ AHZHPL, Rozkaz L. 4/2012 Pełnomocnika Komendanta Chorągwi Dolnośląskiej ds. Hufca ZHP w Legnicy z 31 V 2012 r.

⁷² AChDZHPWr., sygn. 0/307 t. II, Sprawozdanie Komendanta Hufca..., b.p.

⁷³ B.F., *Najlichnieszy hufiec z najlepszym zastępem!*, „Gazeta Legnicka”, nr 233 z 27–29 XI 1992, s. 11; B. Chabior, *Harcerska szkoła życia. Sprawność: biznesmen*, „Gazeta Dolnośląska” (dod. do „Gazety Wyborczej”), nr 27 z 3 II 1993, s. 1; *Biznes z „lilijką”...*, s. 6.

⁷⁴ Np. *Pamiętali*, „Gazeta Legnicka”, nr 209 z 2 XI 1994, s. 2; *Harczerze sprzedają znicze*, „Gazeta Robotnicza”, nr 200 z 16 X 1995, s. 11.

⁷⁵ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Protokół nr 6 z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego 8 VI 1989 r., b.p.

⁷⁶ *Najlichnieszy hufiec z najlepszym zastępem!*, „Gazeta Legnicka”, nr 233 z 27–29 XI 1992, s. 11.

Zwracano się z apelami o pomoc, a w latach dwutysięcznych zachęcano do odpisu 1% z podatku⁷⁷. Stale poszukiwano mecenasów.

W 1997 r. siedziba hufca została przeniesiona do lokalu w oficynie przy ul. Zielonej⁷⁸. Utrata dotychczasowej, prestiżowej lokalizacji w centrum miasta, bezsprzecznie odbiła się na kondycji legnickiego ZHP⁷⁹.

Członkowie 17. Harcerskiej Drużyny Spadochronowej „Commando”, pierwsza połowa lat 90. XX w. Zbiory Arkadiusza Psujka

Zgodnie z ówczesnym trendem spadała liczebność hufca. Jego stan osobowy w latach 1990–1991 przedstawiono w poniższej tabeli:

Tabela 5.2. Liczebność Hufca ZHP w Legnicy z lat 1990–1991.

PION	ZUCHÓW	HARCERSKI	STARSZO-HARCERSKI	DRUŻYNY WIELOPOZIOMOWE	RAZEM
ROK					
1990	1608	1701	572	211	4092
1991	1285	1353	413	226	3277

Źródło: zestawienie własne na podstawie AChDZHPWr., sygn. 0/307 t. II.

⁷⁷ AHZHP, Rozkaz L. 1/2007 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 11 I 2007 r.; *ibidem*, Rozkaz L. 2/2008 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 5 II 2008 r.

⁷⁸ AChDZHPWr., sygn. 50/431, Raport Komendanta Hufca... (2 XII 1997 r.), b.p.

⁷⁹ W grudniu 1995 r. na łamach „Słowa Polskiego” pojawiła się z kolei informacja, że siedziba hufca ma zostać przeniesiona do budynku przy ul. Mickiewicza, „(...) po byłych laboratoriach sanepidu”, zob. ZHP przy Mickiewicza, „Słowo Polskie”, nr 281 z 4 XII 1995, s. 15.

Zmniejszała się liczba gromad i drużyn – z 166 w 1990 r. do 154 w 1991 r. O połowę, z szesnastu do ośmiu, spadła liczba kregów instruktorskich. Dawał o sobie znać brak instruktorów, drużynowych oraz niski poziom osób zaangażowanych na te stanowiska⁸⁰.

W 1992 r. w prasie informowano, że legnicki hufiec był najliczniejszym w całej Dolnośląskiej Chorągwi, a zastęp „Bobrzanie”, wchodzący w skład 421. DH „Słowianie”, zdobył tytuł najlepszego zastępu chorągwi. Do innych wyróżniających się drużyn zaliczono: 61. Starszoharcerską Drużynę Żeglarską im. W. Wagnera (opiekun: Paweł Frydlewicz), 101. DH „Fala” (opiekun: Ryszard Koper), 17. HDS „Commando” im. I Samodzielnej Kompanii Komandosów Polskich (opiekun: Józef Lipiec), 132. DW-D „Żabochłapy” im. Majora Hubala (opiekunowie: Renata i Mirosław Gargaś), 616. Gromadę Zuchową „Skrzatki” przy Szkole Podstawowej nr 18 (opiekun: Maria Szczygielska) i 698. Gromadę Zuchową „Bajkowe Skrzaty” przy Szkole Podstawowej nr 7 (opiekun: Stefania Morawska). Doceniano również działalność 9. Drużyny Starszoharcerskiej „Obieżyświaty” przy Zespole Szkół Włókienniczych (opiekun: Helena Muszyńska), która opiekowała się osobami starszymi i potrzebującymi pomocy. Wśród kregów instruktorskich wykazywał się szczególnie MKI „Agricola” prowadzony przez Grzegorza Kopera⁸¹. Nadal przy Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Legnicy działała drużyna „Nieprzetartego szlaku”⁸².

Harcerze z 290. Harcerskiej Drużyny Specjalnej „Czerwone Berety” podczas warty pod ścianą krematorium na legnickim cmentarzu komunalnym, lata 90. XX w. Drużyna powstała w listopadzie 1991 r., a jej założycielem był Marek Charańczuk. Jej terenem działania była wówczas Szkoła Podstawowa nr 11 w Legnicy i od samego początku nosiła imię gen. Stanisława F. Sosabowskiego. W 2001 r. drużyna została podzielona na trzy jednostki (gromada zuchowa, drużyna młodszoharcerska i drużyna starszoharcerska), które razem tworzyły 3. Szczep Legnickich Drużyn Harcerskich i Zuchowych. Zbiory Marka Charańczuka

⁸⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/307 t. II, Sprawozdanie Komendanta Hufca z minionej kadencji (21 XI 1992 r.), b.p.; AChDZHPWr., sygn. 0/78, Protokół z I Zjazdu..., b.p.

⁸¹ B.F., *Najliczniejszy hufiec z...*, s. 11.

⁸² „Nieprzetarty szlak”, „Gazeta Legnicka”, nr 89 z 10 V 1993, s. 7.

Ponadto wśród drużyn specjalistycznych można jeszcze wymienić 290. Harcerską Drużynę Specjalną „Czerwone Berety” (opiekun: Marek Charańczuk), 694. Drużynę Harcerską „Treakers” im. J. Bytnara (opiekun: Krzysztof Lewandowski), 17. Harcerską Drużynę Pożarniczą (opiekun: Jan Janiga). Z kolei przy Hufcowym Ośrodku Wodnym w Kunicach funkcjonował Harcerski Klub Żeglarski „Zefir”, którego komandorem był Teodor Krische. Od 1989 r. przy 121. Wielopoziomowej Drużynie Harcerskiej „Wagabundy” istniała poczta harcerska. W 1992 r. informowano, że: „(...) zostały wypuszczone do obiegu 43 grafiki (pozycje) na ilościściowych kopertach i kartkach. W sumie nakład wyniósł ponad 4.500 sztuk”⁸³.

W styczniu 1993 r. podawano, że do hufca należało niecałe trzy i pół tysiąca harcerzy⁸⁴. Liczba ta nadal spadała⁸⁵. Harcerstwo przestało być ruchem masowym. Spis harcerski 15 marca 1999 r. wykazał, że hufiec zrzesza łącznie 1193 członków (sześć gromad zuchowych, dwadzieścia jeden drużyn harcerskich, cztery drużyny starszoharcerskie, siedem drużyn wielopoziomowych oraz 6 kręgów instruktorskich) – to zresztą wzrost względem 1997 r. o 19%. Instruktorów naliczono 115⁸⁶. Wahania liczby członków były stałe (**tab. 5.3.**).

Tabela 5.3. Stan liczbowy Hufca ZHP Legnica z lat 2000–2002.

ROK	LICZBA CZŁONKÓW
2000	979
2001	1120
2002	1205
2003	1094

Źródło: AChDZHPWr., bez sygn. („KH Legnica – Dokumentacja Zjazdu Hufca 25 X 2003, 18 II 2006, 21 VI 2007”), b.p.

W obliczu przemian, jakie przyniósł ze sobą świat na przełomie drugiego i trzeciego tysiąclecia, a które odcisnęły się mocno na młodzieży, pozyskiwanie nowych członków stało się o wiele trudniejsze niż dotychczas. Młodzi ludzie nie garnęli się już tak chętnie do harcerstwa – mieli wiele innych alternatyw, z których korzystali. Dlatego nagłą potrzebą stało się uatrakcyjnienie działalności harcerskiej w oczach młodzieży. Zwracał na to uwagę w listopadzie 1995 r. ówczesny komendant hufca Krzysztof Patrzek, który zaznaczał także, iż „(...) Harcerstwo musi być frajdą i zabawą”⁸⁷. Podobne słowa padały w latach następnych⁸⁸ i w tym kierunku starano się zmierzać.

⁸³ AChDZHPWr., sygn. 0/307 t. II, Sprawozdanie Komendanta Hufca..., b.p.

⁸⁴ *Biznes z „lilijką”*. Harcerz też zarobi, „Gazeta Robotnicza”, nr 17 z 20 I 1993, s. 6.

⁸⁵ AHZHPL, Zw p, Wycinek: *III Zjazd Hufca*.

⁸⁶ AChDZHPWr., sygn. 489, Informacja o realizacji..., b.p.

⁸⁷ *Fajda w mundurze. Rozmowa z podharc mistrzem Krzysztofem Patrkiem, nowym komendantem Hufca ZHP w Legnicy*, „Słowo Polskie”, nr 257 z 4–5 XI 1995, s. 1.

⁸⁸ Np. *Subkultura w mundurze. Rozmowa z Renatą Biernacik, zastępcą komendanta Hufca ZHP w Legnicy*, „Panorama Legnicka”, nr 26 z 28 VI 2005, s. 8; *Harcerstwo chce być atrakcyjniejsze. Mają w tym pomóc policja, wojsko i straż*. W XXI wieku harcerze muszą skakać i fruwać, „Polska Gazeta Wrocławska”, nr 304 z 31 XII 2011–1 I 2012, s. 6.

Na dzień 1 stycznia 2003 r. w hufcu działało osiem gromad zuchowych, siedemnaście drużyn harcerskich (w tym dwie drużyny Nieprzetartego Szlaku), cztery drużyny starszoharcerskie, siedem drużyn wielopoziomowych, cztery kręgi instruktorskie, dwa szczepy harcerskie, Harcerski Klub Żeglarski, Harcerski Ośrodek Łączności oraz Poczta Harcerska. Hufiec liczył 234 zuchów, 636 harcerzy, 172 harcerzy starszych oraz pięćdziesięciu dwóch instruktorów⁸⁹. Do najlepiej działających drużyn zaliczano: 6. Drużynę Harcerską „Piranie”, 45. Drużynę Harcerską NS „Stokrotki”, 114. Drużynę Wędrowniczą „Legion”, 292. Starszoharcerską Drużynę Specjalną „Twetty”, 421. Drużynę Harcerską „Słowianie”, 710. Drużynę Harcerską „Kedyw”, 17. Harcerską Drużynę Spadochronową „Commando”, 38. Drużynę Harcerską, 290. Drużynę Specjalną „Czerwone Berety”⁹⁰.

W następnych latach liczba członków nadal spadała (**tab. 5.4.**), a systematyczny odpływ dzieci i młodzieży stanowił poważne zmartwienie władz hufca⁹¹.

Tabela 5.4. Stan liczbowy Hufca ZHP Legnica z lat 2004–2006 podziałem na grupy.

ROK	ZUCHY	HARCERZE	HARCERZE STARSI	WĘDROW- NICY	INSTRUK- TORZY	STARSZYNA	RAZEM
2004	130	223	214	187	53	-----	807
2005	184	305	305	147	70	8	765
2006	182	221	132	70	48	6	659

Źródło: AChDZHPWr., bez sygn. („KH Legnica – Dokumentacja Zjazdu Hufca 25 X 2003, 18 II 2006, 21 VI 2007”), b.p.

W marcu 2000 r. reaktywowano ponownie legnicką Radę Przyjaciół Harcerstwa⁹², o której powołanie postulowano rok wcześniej na zjeździe hufca⁹³. Ta zaś jako Powiatowa Rada Przyjaciół Harcerstwa w Legnicy obejmowała swoim zasięgiem również hufiec w Chojnowie. Jej przewodniczącym został Mieczysław Kasprzak (starosta powiatowy w latach 1998–2006), a w jej skład weszli przedstawiciele administracji samorządowej, zakładów pracy, firm oraz przyjaciele harcerstwa. W marcu 2008 r. nową przewodniczącą została Dorota Purgal (zastępca Prezydenta Miasta Legnicy w latach 2003–2018)⁹⁴. Rada przestała funkcjonować w drugiej dekadzie XXI w., aczkolwiek jej działalność była od pewnego momentu nad wyraz nikła. Natomiast w lutym 2025 r. w czasie spotkania dawnych i obecnych instruktorów harcerskich powołana została Rada Przyjaciół Harcerstwa Ziemi Legnickiej.

⁸⁹ AChDZHPWr., bez sygn. („KH Legnica – Dokumentacja Zjazdu Hufca 25 X 2003, 18 II 2006, 21 VI 2007”), Ocena działalności Komendanta i Komendy Hufca ZHP Legnica (24 X 2003 r.), b.p.; *ibidem*, Program rozwoju hufca ZHP Legnica 2003/2007, b.p.

⁹⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie Komendanta i Komendy Hufca ZHP Legnica (październik 2003 r.), b.p.

⁹¹ *Ibidem*, Informacja o realizacji zadań statutowych przez Komendanta i Komendę Hufca ZHP w Legnicy za okres od 25 X 2003 r. do 17 II 2006 r., b.p.

⁹² *Przyjaciele harcerzy*, „Konkrety”, nr 13 z 30 III 2000, s. 2.

⁹³ *Harcerze po zjeździe...*, s. 3.

⁹⁴ AChDZHPWr., bez sygn. („Rada Przyjaciół Harcerstwa w Hufcach”), Sprawozdanie z działalności Powiatowej Rady Przyjaciół Harcerstwa w Legnicy (b.d), b.p.

Harcerze działali na wielu polach, włączając się w liczne akcje społeczne i dobroczynne. W dalszym ciągu funkcjonowało Harcerskie Pogotowie skierowane do osób potrzebujących⁹⁵. Opiekowano się bezdomnymi kotami⁹⁶. Przez wiele lat harcerze angażowali się w działania w ramach Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy⁹⁷. Cyklicznie organizowano tradycyjne powitanie wiosny (w tym Rajd Marzanna)⁹⁸. We wrześniu 1994 r. odbył się pierwszy Zlot Drużyn Hufca ZHP Legnica⁹⁹. Z kolei z okazji rocznicy bitwy pod Legnicą organizowano rajd „Tarcza”¹⁰⁰. Nadal organizowano imprezy z okazji Dnia Dziecka¹⁰¹ i obchodzono Miesiąc Pamięci Narodowej, apelując do harcerzy, aby otoczyli „(...) szczególną opieką wszystkie miejsca walki i męczeństwa, mogiły, pomniki, obeliski, tablice pamiątkowe”¹⁰². Byli angażowani do tzw. zadań specjalnych, do których z całą pewnością można zaliczyć wizytę papieża Jana Pawła II w Legnicy (2 czerwca 1997 r.)¹⁰³. Grupa harcerzy wspierała służby porządkowe na miejscu, gdzie odbywała się msza, jak i na trasie przejazdu przez miasto¹⁰⁴. ZHP pomagał też kilka tygodni później, kiedy Dolny Śląsk nawiedziła powódź – legnicki hu-

Dyplom za udział jednej z legnickich drużyn w Harcerskim Rajdzie „Granica”, 1995 r.
Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. J. Korczaka

⁹⁵ Np. AHZHPL, Zwsp, Wycinek: *Czuwają zimą. Harcerze rozpoczęli akcję pomocy osobom starszym i niepełnosprawnym*; AHZHPL, Rozkaz L. 1/2010 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 6 I 2010 r.

⁹⁶ *Niezawodni jak harcerze*, „Panorama Legnicka”, nr 52 z 21 XII 2004, s. 6.

⁹⁷ Np. *Jak i gdzie zagra orkiestra Owsia*, „Gazeta Robotnicza”, nr 3 z 4 I 1996, s. 9; *Dziękujemy wam za serca*, „Słowo Polskie Gazeta Wrocławska”, nr 7 z 10 I 2005, s. 3; *Hufiec ZHP zyskał zaufanie Owsia* i kolejny raz organizuje legnicki finał WOŚP. *Dwa finały jednej orkiestry*, „Panorama Legnicka”, nr 1 z 3 I 2006, s. 20; *Galeria Piastów zagra z Owsia i ZHP*, „Gazeta Legnicka”, nr 1 z 10 I 2013, s. 9. Zob. także: AHZHPL, Rozkaz L. 13/2007 Komendantki Hufca ZHP w Legnicy z 15 X 2007 r.; *ibidem*, Rozkaz L. 1/2009 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 5 I 2009 r.; *ibidem*, Rozkaz L. 1/2013 Komendantki Hufca ZHP w Legnicy z 21 I 2013 r.

⁹⁸ Np. AChDZHPWr., sygn. 0/77, Protokół nr 4 z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego w dniu 10 IV 1990 r., b.p.

⁹⁹ AHZHPL, Zwsp, Wycinek: *Zlot na sportowo*.

¹⁰⁰ AChDZHPWr., sygn. 50/431, Raport Komendanta Hufca ZHP w Legnicy za okres 1–30 IV 1996 r., b.p.

¹⁰¹ *Ibidem*, Raport Komendanta Hufca ZHP w Legnicy za okres 1–30 VI 1996 r., b.p.

¹⁰² AChDZHPWr., sygn. 0/77, Rozkaz L4/90 z 2 IV 1990 r., b.p.

¹⁰³ Więcej na temat wizyty papieża w Legnicy: M. Kubasik, *Pielgrzym w Legnicy*, Legnica 2018.

¹⁰⁴ AChDZHPWr., sygn. 50/431, Rozkaz specjalny L. 1/97 Komendanta Hufca Legnica z 3 VI 1997 r.; *ibidem*, Rozkaz specjalny L. 2/97 z 3 VI 1997 r. (b.d.), b.p.; *Legniccy harcerze wspierali ochronę Papieża*, „Panorama Legnicka”, nr 14 z 5 IV 2005, s. 2.

fiec zorganizował wypoczynek dla 360 dzieci powodziian z terenów zalanych¹⁰⁵. Harcerze brali również udział w umacnianiu wałów nad Kaczawą.

Hufiec dysponował bazą wodną w Kunicach. Organizowano tam m.in. regaty¹⁰⁶. Rywalizowano o Puchar Komendanta Hufca ZHP w Legnicy¹⁰⁷. Chociaż zaplecze było okazałe, to brakowało środków na jego regularne i efektywne wykorzystanie, a także naprawy i remonty. Funkcjonowało dzięki grupie pasjonatów skupionych w klubie żeglarskim „Klipper”, powstałym w 1994 r.¹⁰⁸ Z kolei w 1997 r. przy Hufcowej Bazie Żeglarskiej działalność rozpoczęła 52. Drużyna Wodna pod kierunkiem Józefa Lipca¹⁰⁹. Zdarzało się, że w bazie organizowano też hufcowe uroczystości Harcerskiego Startu¹¹⁰. Jednakże od początku XXI w. baza coraz wyraźniej podupadała, a w dodatku hufiec nie miał środków na jej utrzymanie¹¹¹.

Uczniowie ze Szkoły Podstawowej nr 10 w Legnicy składają przyrzeczenie harcerskie, druga połowa lat 90. XX w. Zbiory Marty Chmielewskiej

Z kolei w drugiej połowie lat 90. i na początku XXI w. harcerze z legnickiego hufca przez kilka lat użytkowali opuszczone bunkry w lesie w okolicach Miłogostowic. Było to możliwe

¹⁰⁵ *Wakacyjno-powodziowe lato harcerzy. W szlachetnym celu*, „Słowo Polskie”, nr 211 z 12 IV 1997, s. 15.

¹⁰⁶ Np. G. Spała, *Wygrali z wiatrem*, „Gazeta Legnicka” nr 199 z 12 X 1993, s. 12; M. Mokrzanowska, *Regaty na zakończenie sezonu. Harcerz w kąpieli*, „Gazeta Wrocławska”, nr 248 z 23 X 2000, s. 3.

¹⁰⁷ Np. AHZHPL, Zw p, Wycinek: *Ostatnie regaty*.

¹⁰⁸ *Żaglówki czekają na harcerzy*, „Gazeta Robotnicza”, nr 189 z 1–2 X 1994, s. 13; „*Klipper*” *przed sezonem*, „Gazeta Robotnicza”, nr 40 z 27 II 1995, s. 12; AChDZHPWr., 50/431, Raport Komendanta Hufca ZHP Legnica za okres 1–31 I 1997 r., b.p.

¹⁰⁹ AChDZHPWr., sygn. 50/431, Rozkaz L. 1/97 Komendanta Hufca w Legnicy z 12 II 1997 r.; *ibidem*, Rozkaz L. 3/97 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy, b.p.

¹¹⁰ AHZHPL, Rozkaz L.10/2007 Komendantki Hufca ZHP w Legnicy z 6 IX 2007 r.

¹¹¹ AHZHPL, Zw p, Wycinek: *Kłopotliwa baza*.

dzięki umowie, jaką podpisano z Nadleśnictwem Legnica¹¹². Powstała tam harcerska baza, w której każda z drużyn specjalnościowych otrzymała własny bunkier – urządzono kuchnię, magazyny, miejsce noclegowe. Organizowano tam zabawy i gry terenowe, ogniska, kilkudniowe obozowiska, a wszystko w otoczeniu pięknego sosnowego lasu. Dużym atutem tej lokalizacji było to, iż można tam dojść z Legnicy na piechotę¹¹³. Razem z innymi podmiotami zorganizowano tam imprezę „Wiosna niepełnosprawnych”¹¹⁴.

Przekrojowo aktywność legnickich harcerzy w pierwszych latach XXI w. przedstawiono w ocenie z działalności władz hufca z 2003 r.:

„Środowiska hufca uczestniczą w przedsięwzięciach centralnych (Rajd »Arse-nał«, Światowy Zlot Harcerstwa w Gnieźnie, Festiwal w Kielcach, Akcja Grosik, Sprzątania Świata, Akcja ZNICZ, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy). Organizowanych jest wiele przedsięwzięć własnych hufca (m.in. Dzień Myśli Braterskiej, Imieniny Zucha, Rajd Marzanna, Regaty Żeglarskie, Zlot Hufca, Experimentalne Śpiewanki, Betlejemskie Światło Pokoju, Dzień Wody, Dzień Ziemi, Harcerskie Pogotowie Zimowe, Wiosna Niepełnosprawnych, Rejs po Morzu Bałtyckim i Północnym, Warsztaty Komputerowe, Turniej Drużyn, Rajd »Tarcza«, Dzień Rodziny, Hufcowe Warsztaty KLANZA).

Środowiska hufca aktywnie uczestniczą w przedsięwzięciach organizowanych przez Komendę Chorągwi (m.in. Przegląd Twórczości Artystycznej Zuchów i Harcerzy Dolnego Śląska, złoty Chorągwi, Regaty »O Wielką Błękitną Wstęgę Komendantki Chorągwi Dolnośląskiej ZHP«, Wyprawa Polarna Zuchów, »Święto Flag«) oraz w przedsięwzięciach organizowanych przez inne środowiska hufcowe (m.in. Rajd Złotoryjski, Turniej Drużyn Harcerskich »Gitara«, Rajd »Świr«, Festiwal Piosenki Harcerskiej i Turystycznej »Koniczynka«, Rajd »Bastylion«, Harcerski Festiwal Piania Artystycznego »Kogucik«, Rajd Nocny na Ślęzy»¹¹⁵.

Cały czas harcerze byli obecni podczas uroczystości miejskich (np. rocznica wybuchu II wojny światowej¹¹⁶, Święto Odzyskania Niepodległości¹¹⁷, obchodzone nadal „Wyzwolenie Legnicy”¹¹⁸, 1 Maja i 3 Maja¹¹⁹).

¹¹² AChDZHPWr., sygn. 50/431, Protokół nr 1 z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego w dniu 17 XI 1997 r., b.p.

¹¹³ Informacja: Marek Charańczuk, rozmowa z 29 sierpnia 2025 r.

¹¹⁴ AHZHPL, ZWP, Wycinek: *W poradzieckiej leśnej bazie. Wiosna niepełnosprawnych; ibidem*, Wycinek: *I Wiosna Niepełnosprawnych. W poradzieckiej bazie*.

¹¹⁵ AChDZHPWr., bez sygn. („KH Legnica – Dokumentacja...), Ocena działalności Komendanta..., b.p. Podobnie rzecz miała się w latach następnych, zob. *ibidem*, Sprawozdanie Komendanta i Komendy Hufca ZHP Legnica (luty 2006 r.), b.p.

¹¹⁶ AHZHPL, Rozkaz L. 9/2007 Komendantki Hufca ZHP w Legnicy z 14 VIII 2007 r.

¹¹⁷ *Ibidem*, Rozkaz L. 14/2007 Komendantki Hufca ZHP w Legnicy z 6 XI 2007 r.

¹¹⁸ *Ibidem*, Rozkaz L. 2/2009 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 5 II 2009 r.

¹¹⁹ *Ibidem*, Rozkaz L. 6/2009 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 6 V 2009 r.

W pierwszych latach po 1989 r. założenia letniej akcji nie różniły się niczym od tych z poprzednich lat. W 1990 r. chciano bowiem zorganizować obozy stałe (Zaborówiec, Ostrowo), kolonie ruchowe (Zaborówiec), obozy wędrownie (dziesięć obozów po dwadzieścia dwie osoby), obozy specjalnościowe (żeglarski, PCK, kwatermistrzowski), obozy zagraniczne (Bułgaria), oddelegować zespoły do udziału w akcjach centralnych (Bieszczady-Wetlina, obozy naukowe „Frombork”, Centralny Obóz Łączności, Morska Akcja Szkoleniowa, PZHS) i chorągwiowych, zorganizować stanice NAL w Legnickim Polu, zastępy NAL (pięćdziesiąt zastępów po siedem osób oraz dwadzieścia gromad po siedem osób) i kursy na drużynowych. Łącznie miała ona objąć 2005 osób (1115 osób HAL, 890 osób NAL)¹²⁰. Te jednak zostały zweryfikowane przez ówczesne realia, głównie finansowe.

Z kolei odbywająca się kilka miesięcy wcześniej akcji zimowa ograniczyła się do jednego zimowiska dla trzydziestu osób. Na więcej nie pozwoliły kwestie finansowe. Dlatego też skupiono się na Nieobozowej Akcji Zimowej¹²¹, opartej na Młodzieżowym Domu Kultury, Spółdzielczym Domu Kultury „Kopernik” i MDK „Dom Harcerza”, w skład której weszły: zajęcia, gry zabawy, konkursy, turnieje, harcerskie kino filmów fabularnych, imprezy sportowe, turystyczne i kulturalne¹²². W 1991 r. informowano natomiast, że na zimowisko wysłano z hufca 120 dzieci¹²³.

W następnych latach na akcję letnią składały się wyjazdy do Zaborówca, goszczenie w nim harcerzy z innych hufców (dzięki temu legnicy harcerze odwiedzali m.in. ośrodki nad morzem), obozy specjalistyczne (np. żeglarskie na Mazurach), czy wyjazdy na obozy w dalsze rejony kraju, jak Bieszczady (drużyny starszoharcerskie) oraz stanice NAL („Lato w mieście”)¹²⁴. Pomimo trudnej sytuacji finansowej, hufcowi udawało się zorganizować każdego następnego roku wyjazdy dla kilkuset dzieci, zarówno tych w harcerskich mundurach, jak i tych niezrzeszonych¹²⁵.

Nadal podtrzymywano kontakty zagraniczne, lecz teraz były one dobrowolne i możliwe także z tzw. Zachodem. Latem 1992 r. na łamach „Gazety Legnickiej” ukazał się artykuł opisujący wizytę francuskich harcerzy w Zaborówcu:

¹²⁰ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Protokół nr 3/90 z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego w dniu 12 III 1990 r., b.p.; *ibidem*, Założenia organizacyjno-programowe Harcerskiej Akcji Letniej 1990 Hufca ZHP Legnica, b.p.

¹²¹ AChDZHPWr., sygn. 0/77, Protokół nr 8 z posiedzenia Komendy Hufca ZHP Legnica odbytego 8 XI 1989 r., b.p.

¹²² *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komendy Hufca ZHP w Legnicy w dniu 13 XII 1989 r., b.p.

¹²³ *Gdy pobyt kosztuje 500–700 tys. zł. Tylko 700 zuchów i harcerzy wyjedzie na zimowisko*, „Gazeta Robotnicza”, nr 24 z 29 I 1991, s. 4.

¹²⁴ Np. *Po słońce do Zaborówca*, „Gazeta Legnicka”, nr 96 z 19 V 1993, s. 4; N. Mielcarek, *Wakacyjnych wspomnień czar*, „Konkrety.pl”, nr 34 z 25 VIII 2010, s. 21; M. Nikodemski, *Na obozie fajnie jest*, „Konkrety.pl”, nr 32 10 VIII 2011, s. 20–21.

¹²⁵ Np. *Na wakacje z harcerzami*, „Konkrety”, nr 20 z 16 V 1996, s. 16–17; *Gotowa jest już harcerska oferta wakacyjna. Czas pomyśleć o lecie*, „Panorama Legnicka”, nr 18 z 2 V 2005, s. 6; *Na wakacje z harcerzami*, „Konkrety.pl”, nr 18 z 6 V 2009, s. 14.

Zbiórka na obozie w Zaborówcu 2004 r. Zbiory Hufca ZHP w Legnicy im. J. Korczaka

„Do przebywających w Zaborówcu w województwie leszczyńskim, harcerzy legnickich przyjechali w dniu 11.07.92 r. harcerze francuscy. Czterdziestoosobowa grupa (...) pod opieką Jacquesa CHAMPEAU z DAMMARIE-Les-LYS koło MEUN pod Paryżem, przybyła na zaproszenie Komendy Hufca ZHP w Legnicy. (...)

Młodzi Francuzi przybyli do Zaborówca ok. godz. 18.00 i zostali powitani przez kierownictwo Komendy Hufca, komendanta hm Jacka KSIĄŻKA oraz Komendanta Zgrupowania obozów hm Andrzeja Nowaka.

Po zakwaterowaniu w przygotowanych namiotach, młodzież francuska zaczęła poznawać teren Zgrupowania i jego najbliższe otoczenie.

Pierwszą wspólną imprezą był międzypaństwowy mecz piłkarski, zainspirowany przez Francuzów, a wygrany przez polskich harcerzy. Szczególnie wyróżnili się tutaj Florient RENY i Michał MICHALCZEWSKI.

Harcerze francuscy mogli przyjrzeć się imprezom organizowanym według programów poszczególnych podobozów.

Największym zainteresowaniem cieszyły się pokazy harcerzy komandosów z 290. HDS »Czerwone Berety« przy Szkole Podstawowej nr 11 w Legnicy, które polegały na zjeżdżaniu na linie z bardzo wysokiego drzewa na plażę nad jeziorem.

Inną ciekawą imprezą było ognisko harcerskie zorganizowane przez podobóz PCK. Obserwatorom szczególnie podobał się chóralny śpiew tej grupy.

Oficjalne otwarcie podobozu francuskiego odbyło się 12.07. bardzo uroczyście, na maszty wciągnięto dwie flagi, polską i francuską¹²⁶.

¹²⁶ *Młodzi Francuzi wśród legnickich harcerzy*, „Gazeta Legnicka”, nr 136 z 14 VII 1992, s. 5.

Rok później doszło do rewizyty we Francji. Goście z zagranicy odwiedzali Zaborówiec w latach następnych¹²⁷. Możliwe były też wyjazdy na harcerskie zloty (Jamboree), jak w 1994 r., kiedy do Holandii wyruszyła grupa harcerzy z 543. DH im. Tadeusza Zawadzkiego „Zośka” ze Szkoły Podstawowej nr 10 w Legnicy¹²⁸. Z kolei kontakty z francuską organizacją odnowiono w drugiej połowie lat 90., dzięki czemu harcerze z Legnicy wypoczywali na obozie we Francji¹²⁹. Nie był to ich ostatni wyjazd zagraniczny, bo te organizowano jeszcze niejednokrotnie.

5.4. Kryzys legnickiego harcerstwa w drugiej i trzeciej dekadzie XXI wieku

U progu drugiego dziesięciolecia XXI w. legnickie harcerstwo zmagало się z wieloma problemami. Najwięcej mówiło się, przynajmniej na łamach lokalnej prasy, na temat finansowej niewydolności hufca¹³⁰, który miał poważne kłopoty nawet z utrzymaniem własnego majątku. Gwoździem do trumny hufcowych finansów było nadmierne obciążenie budżetu kosztami utrzymania etatowych pracowników. Dlatego w następnych latach zrezygnowano z takiego rozwiązania i praca w harcerstwie stała się dla wszystkich pracą społeczną (wolontariat).

Aby doraźnie poprawić finanse stowarzyszenia, w marcu 2011 r. władze hufca, za zgodą władz zwierzchnich ZHP (uchwała Głównej Kwatery 75/2011 z 7 IX 2011 r.), postanowiły sprzedać ośrodek w Kunicach¹³¹. W ten sposób pozbawiono harcerzy dostępu do dogodnie zlokalizowanego obiektu, w dodatku w przeciwieństwie do Zaborówca, położonego zaledwie kilka kilometrów od Legnicy. Z drugiej strony, dzięki uzyskanym środkom ze sprzedaży bazy, udało się m.in. przeprowadzić remont w Zaborówcu¹³².

Pod koniec 2011 r. o legnickim harcerstwie zrobiło się głośno z powodu informacji, że w hufcu przeprowadzana jest kontrola w związku z wykrytymi nieprawidłowościami finansowymi. Dotychczasowy, wieloletni komendant J. Książek został zawieszony (jego miejsce jako pełnomocnik Komendanta Chorągwi ds. Hufca ZHP w Legnicy zajęła R. Biernacik)¹³³. Niebawem nowym komendantem został Andrzej Nowak¹³⁴. Ostatecznie kontrola nie wykazała, aby zawieszony komendant dopuścił się defraudacji pieniędzy, ani naraził ZHP na jakiegokolwiek straty finansowe. Aczkolwiek za nieprawidłowości w dokumentacji finansowej chorągwi sąd harcerski wymierzył mu karę nagany i pozbawił na cztery lata wszelkich praw członka ZHP¹³⁵.

¹²⁷ *Na obozie fajnie...*, s. 20.

¹²⁸ *Na zlot do Holandii*, „Gazeta Legnicka”, nr 145 z 1 VIII 1994, s. 1, 3.

¹²⁹ AChDZHPWr., sygn. 489, Informacja o realizacji..., b.p.; AHZHPL, Zwp, Wycinek: *Z harcerzami do Francji; Do Zaborówca i nad Atlantyk*, „Konkrety”, nr 16 z 23 IV 1998, s. 2.

¹³⁰ Np. *Legnicy harcerze mają PRL-owskiego orła*, „Gazeta Legnicka”, nr 9 z 26 IV 2010, s. 5; *Harcerze potrzebują pomocy*, „Panorama Legnicka”, nr 17 z 27 IV 2010, s. 10.

¹³¹ Wszystkie dane otrzymałem bezpośrednio od Komendy Chorągwi Dolnośląskiej ZHP we Wrocławiu.

¹³² *Czuj, czuj, czuwaj! Zaborówiec przejdzie remont*, „Konkrety.pl”, nr 9 z 29 II 2012, s. 17; *Więści z ulicy Zielonej. Czuj, czuj, czuwaj! Odnowiony Zaborówiec*, „Konkrety.pl”, nr 18 z 2 V 2012, s. 8; *Więści z ulicy Zielonej. Czuj, czuj, czuwaj! Zaborówiec zaprasza*, „Konkrety.pl”, nr 28 z 11 VII 2012, s. 10.

¹³³ AHZHPL, Rozkaz L. 12/2011 Komendanta Hufca Legnica z 29 XI 2011 r.

¹³⁴ *Legnicy harcerze mają nowego komendanta*, „Echo Miasta”, nr 80 z 27 X 2011, s. 3.

¹³⁵ P. Kanikowski, *Ekskomendant: Nic nie ukradłem*, „Polska Gazeta Wrocławska”, nr 301 z 28 XII 2011, s. 5; *Ujawniono wyrok na Jacka Książka*, „Polska Gazeta Wrocławska”, nr 302 z 29 XII 2011, s. 4.

O sprawie powiadomiono prokuraturę¹³⁶. Jak opisał tę sytuację w sposób dyplomatyczny Marian Łata, ówczesny komendant chorągwi: „(...) były komendant próbował oszczędzać w sposób, który obrócił się przeciwko niemu. Nie wolno tego robić za wszelką cenę”¹³⁷.

Z kolei komendant Nowak w wywiadzie udzielonym jednej z gazet mówił, że jego głównym zadaniem będzie ustabilizowanie sytuacji wewnętrznej hufca oraz odbudowa struktur ZHP w lokalnych szkołach, bo liczba członków nadal systematycznie spadała¹³⁸. Jednakże już w lutym 2012 r. złożył on niespodziewanie rezygnację¹³⁹, a jego miejsce zajęła Renata Biernacik (najpierw jako pełnomocnik wyznaczony przez chorągiew, od września już oficjalnie jako komendantka)¹⁴⁰. Ta zaś w wywiadzie z listopada 2012 r. informowała, że stan osobowy hufca liczył ponad trzysta osób (młodzież wraz z instruktorami) – dwa szczepy, jedenaście drużyn, trzy gromady, cztery kręgi instruktorskie oraz poczta harcerska¹⁴¹. Warto również wspomnieć, że w 2012 r. patronem hufca został Janusz Korczak. Uroczystość nadania imienia poprzedziła rozpoczęta w listopadzie 2011 r.¹⁴² akcja „Bohater”, zakończona rozkazem komendanta Chorągwi Dolnośląskiej z 31 sierpnia 2012 r.¹⁴³ Do uroczystości nadania imienia doszło w niedzielę 9 września w muszli koncertowej w Parku Miejskim, w obecności władz miasta. Wszystkiemu towarzyszyły występy zespołów artystycznych¹⁴⁴.

Pod koniec 2013 r. komendantem został Piotr Szymański (wcześniej, od września pełnił funkcję pełnomocnika chorągwi ds. Hufca ZHP w Legnicy)¹⁴⁵, którego wybrano ponownie na to stanowisko w 2015 r.¹⁴⁶ oraz w 2019 r.

Pomimo wyżej zarysowanych trudności, działalność hufca można w tym okresie oceniać dosyć pozytywnie. Harcerstwo nadal wypełniało przydzielone mu od lat zadania

¹³⁶ Całą sprawę opisano w: *Czym zawinił Książek?*, „Panorama Legnicka”, nr 1 z 3–9 I 2012, s. 9; *Legnicki hufiec ZHP pod lupą prokuratora*, „Polska Gazeta Wrocławska”, nr 9 z 12 I 2012, s. 6.

¹³⁷ Cyt. za: P. Kanikowski, *Legnicy harcerze mają nowego komendanta*, „Panorama Legnicka”, nr 43 z 25–31 X 2011, s. 4.

¹³⁸ *Będę jak pan Kleks. Rozmowa z harcmistrzem Adamem Nowakiem, komendantem Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy*, „Konkrety.pl”, nr 47 z 23 XI 2011, s. 11.

¹³⁹ AHZHPL, Rozkaz L. 2/2012 Pełnomocnika Komendanta Chorągwi Dolnośląskiej ds. Hufca ZHP w Legnicy z 20 II 2012 r.; *Harcerze zostali bez szefa*, „Gazeta Legnicka”, nr 3 z 9 II 2012, s. 16.

¹⁴⁰ AHZHPL, Rozkaz L. 9/2012 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 24 X 2012 r.; *Harcerze mają nowego komendanta*, „Gazeta Legnicka”, nr 20 z 28 IX 2012, s. 2; *Wieści z ulicy Zielonej. Czuj, czuj, czuwaj! Nowy komendant legnickiego hufca*, „Konkrety.pl”, nr 40 z 3 X 2012, s. 10.

¹⁴¹ AHZHPL, Rozkaz L. 2/2012 Pełnomocnika Komendanta Chorągwi Dolnośląskiej ds. Hufca ZHP w Legnicy z 20 II 2012 r.; *Czuj, czuj, czuwaj! Integracja przede wszystkim*, „Konkrety.pl”, nr 47 z 21 XI 2012, s. 8.

¹⁴² AHZHPL, Rozkaz L. 12/2011...

¹⁴³ AHZHPL, Rozkaz L. 8/2012 Pełnomocnika Komendanta Chorągwi Dolnośląskiej ds. Hufca ZHP w Legnicy z 23 IX 2012 r.; AChDZHPWr, Rozkaz L. 13/2012 Komendanta Chorągwi Dolnośląskiej z 31 VIII 2012 r.

¹⁴⁴ *Wieści z ulicy Zielonej. Czuj, czuj, czuwaj! Hufiec z nowym sztandarem i bohaterem*, „Konkrety.pl”, nr 40 z 3 X 2012, s. 10.

¹⁴⁵ AChDZHPWr, bez sygn. („Zjazdy sprawozdawcze 2013 [cz. 1]”), Protokół Zjazdu Sprawozdawczego Hufca ZHP Legnica im. Janusza Korczaka odbytego w dniu 30 XI 2013 r., b.p.; AHZHPL, Rozkaz L. 9/2013 Pełnomocnika ds. Hufca Legnica z 23 IX 2013 r.; *Legnicy harcerze mają nowego komendanta!*, „Gazeta Legnicka”, nr 24 z 5 XII 2013, s. 2.

¹⁴⁶ AHZHPL, Rozkaz L. 1/2016 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 24 I 2016 r. *Harcerze znów postawili na Szymańskiego*, „Tygodnik Regionalny Konkrety”, nr 45 z 11 XI 2015, s. 16.

wspierania i pomocy potrzebującym, aktywności w przestrzeni publicznej miasta, ale też typowej harcerskiej pracy, ukierunkowanej na edukację i wychowanie członków drużyn zgodnie z zasadami skautingu. Zawdzięczano to przede wszystkim oddaniu kadry instruktorskiej. Harcerze brali udział w licznych akcjach, przedsięwzięciach, sami je także organizowali (np. konkursy dla drużyn z całej Polski), stawali w szranki z kolegami z innych hufców, startowali na harcerskich festiwalach, a w razie potrzeby służyli pomocą¹⁴⁷. Aktywnym środowiskiem w ramach hufca była Poczta Harcerska Azymut 95 (drużynowy: Jerzy Janicki), która w ramach swojej działalności tworzyła m.in. obrazy filmowe¹⁴⁸. Regularnie przeprowadzała rekonstrukcje historyczne¹⁴⁹. Natomiast w maju 2016 r. na legnickim lotnisku pod hasłem „One Team – One Intention” odbył się trzydniowy ogólnopolski zlot harcerski. Udział w nim wzięło kilkuset harcerzy z innych miasta Dolnego Śląska oraz goście z zagranicy. Ambicją władz hufca było uczynienie z tego przedsięwzięcia imprezy cyklicznej. To się jednak nie udało.

Szeregi hufca topniały – na początku 2014 r. wykazano zaledwie piętnaście drużyn, w tym cztery drużyny próbne:

- Próbną Gromadą Zuchową przy Szkole Podstawowej nr 19 w Legnicy (drużynowa: Aleksandra Janicka);
- Próbną Drużyną Harcerską przy Szkole Podstawowej w Miłkowicach (drużynowa: Anna Bączkowska)¹⁵⁰;
- Próbną Drużyną Harcerską w Bieniowicach (drużynowy: Piotr Matysik);
- Próbną Drużyną Starszoharcerską przy ZSO nr 2 (drużynowa: Anna Skrok);
- 7. Drużyna Starszoharcerska „SKY” przy Szkole Podstawowej nr 4 w Legnicy (drużynowa: Anna Juszczyk);
- 12. Gromada Zuchowa „Odważni podróżnicy” przy Szkole Podstawowej nr 4 w Legnicy (drużynowa: Klaudia Hano);
- 45. Drużyna Harcerska Nieprzetartego Szlaku „Stokrotki” (drużynowy: Ireneusz Piotrowski);
- 50. Gromada Zuchowa „Skrzaty” przy Szkole Podstawowej nr 10 w Legnicy (drużynowa: Małgorzata Lewandowska);
- 69. Drużyna Wędrownicza „K2” przy KH (drużynowy: Paweł Jezierski);
- 177. Drużyna Harcerska „Azymut” (drużynowy: Krzesimir Janicki);
- 181. Drużyna Harcerska „Brzask” przy Szkole Podstawowej nr 19 w Legnicy (drużynowa: Patrycja Pater);
- 290. Drużyna Specjalna „Czerwone Berety” im. Gen. S.F. Sosabowskiego przy Szkole

¹⁴⁷ Szczegółowe opisanie wszystkich działań harcerzy wymagałoby znacznego rozszerzenia tej części książki, dlatego zagadnienia te zostały tutaj tylko zasygnalizowane.

¹⁴⁸ P. Kanikowski, *Harcerze zrobili film*, „24 tygodnik Legnica Lubin”, nr 17 z 30 IV 2015, s. 2.

¹⁴⁹ Np. Żywa lekcja historii w legnickiej szkole, „Panorama Legnicka”, nr 37 z 13 IX 2016, s. 19.

¹⁵⁰ Rozkazem z 31 marca 2014 r. otrzymała nazwę: 13. Drużyna Harcerska „Jeżyki”, zob. AHZHPL, Rozkaz L. 3/2014 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 29 IV 2014 r.

Podstawowej nr 6 w Legnicy (drużynowa: Patrycja Szprycha);

- 293. Starszoharcerska Drużyna Specjalna „Kamyki” (drużynowa: Ewa Serafin);
- 710. Drużyna Wędrownicza „Kedyw” im. Grota-Roweckiego przy ośrodku MONAR (drużynowy: Artur Torbiński);
- Poczta Harcerska 95 Legnica (naczelnik: Jerzy Janicki)¹⁵¹.

Ponadto istniał jeden szczepek (3. Szczepek Legnickich Drużyn Harcerskich i Zuchowych im. Aleksandra Kamińskiego, komendant: Rafał Cichoń) oraz działały trzy kręgi instruktorskie: KI „Agricola” (przewodniczący: Marcin Urbański), KI „Nieprzemakalni” (przewodniczący: Jędrzej Górny) i KI „Niezniszczalni” (przewodniczący: Piotr Szymański)¹⁵². Na początku 2016 r. wykazano z kolei jedenaście drużyn i jeden krąg instruktorski¹⁵³, a już w marcu rozwiązano następną¹⁵⁴, aczkolwiek we wrześniu otworzono okresy próbne trzem nowym¹⁵⁵, co pokazuje, że nie zasypiano gruszek w popiele, a aktywnie starano się odwrócić tę niekorzystną sytuację.

Chociaż wieloletni trend był jednoznaczny, to nie sprawy kadrowe okazały się ostatecznie największym problemem hufca, a narastające latami antagonizmy pomiędzy instruktorami. Poszczególne grupy, posiadające częstokroć mocno odmienne spojrzenie na harcerską działalność, a jednocześnie potrzebujące większej swobody, coraz częściej nie widziały w nim dla siebie wystarczająco dużej przestrzeni do pracy. Apogeum tego problemu przypadło na ostatnie lata drugiej dekady XXI w., kiedy na skutek konfliktu z władzami komendy hufca odeszły dwa silne zespoły. Pierwszy rozłam miał miejsce w 2018 r., gdy odłączyła się od niego Poczta harcerska „Azymut” 95, w tamtym czasie stanowiąca znaczny odsetek członków całego hufca. Rok później odeszły dwie kolejne drużyny, które założyły nową organizację. Doszło więc do znacznego rozbitcia i osłabienia legnickiego ZHP.

Kolejny kryzys przypadł na rok 2020 i 2021 r., kiedy narastający od kilku lat konflikt w relacjach władz hufca z władzami chorągwi zaowocował decyzjami zmierzającymi do naprawy sytuacji. Hufiec stale popadał m.in. w kłopoty finansowe, ale wiele uwag miano też do dokumentacji prowadzonej przez jednostkę. Jesienią 2020 r. komendant P. Szymański i jego komenda zostali zawieszeni, zarządzanie hufcem powierzono pełnomocnikom komendy chorągwi. W odpowiedzi na tę sytuację, zawieszona komenda zwróciła się o pomoc do instruktora Hufca Ziemi Dzierżoniowskiej ZHP harcmistrza Sławomira Wasia. Spotkanie kadry hufca z byłym członkiem Rady Naczelnej ZHP, skarbnikiem Chorągwi, członkiem jej Sądu Harcerskiego i Komisji Rewizyjnej odbyło się 11 listopada 2020 r. Spisano na nim kontrakt, przed-

¹⁵¹ AHZHPL, Rozkaz L. 1/2014 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 31 I 2014 r.

¹⁵² *Ibidem*.

¹⁵³ *Ibidem*, Rozkaz L. 1/2016 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 24 I 2016 r.

¹⁵⁴ *Ibidem*, Rozkaz L. 2/2016 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 19 III 2016 r.

¹⁵⁵ *Ibidem*, Rozkaz L. 5/2016 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 7 IX 2016 r.

stawiający drogę dochodzenia do naprawy funkcjonowania Hufca¹⁵⁶. Na Nadzwyczajnym Zjeździe Hufca 24 listopada 2020 r. S. Waś został wybrany na komendanta hufca. Do końca roku zostały uporządkowane sprawy organizacyjne i dokumentacyjne. Działania nowego komendanta szybko zaczęły być poważnie krytykowane przez część instruktorów, a realizacja kontraktu była dość jednostronna. Zapraszający S. Wasia do Legnicy podjęli działania, aby pozbawić go funkcji. Jednak 10 lutego on sam złożył rezygnację, a dzień później został jednym z pełnomocników komendy chorągwi (razem z Anną Drożdż). Aczkolwiek 13 lutego 2022 r. odbył się Nadzwyczajny Zjazd Hufca i nową komendantką została wybrana Agnieszka Kłopotkowska. Wybór jej oraz nowej komendy zakwestionowała komenda chorągwi, która 2 marca 2021 r. zawiesiła nowe władze, powierzając prowadzenie hufca S. Wasiowi i A. Drożdż jako pełnomocnikom komendy chorągwi. Z kolei były komendant P. Szymański i skupione wokół niego środowisko instruktorskie, nie czekając na dalszy bieg wydarzeń, wraz z dwiema drużynami postanowiło opuścić struktury ZHP i założyć własną organizację o bliźniaczo podobnej nazwie (ZHP21)¹⁵⁷. W wyniku następnego Zjazdu Nadzwyczajnego Hufca w czerwcu 2021 r. komendantem Hufca ZHP w Legnicy ponownie wybrano S. Wasia¹⁵⁸.

Następne miesiące są dla hufca okresem odbudowy struktur i stabilizacji działalności – liczebność hufca w najgorszym momencie spadła poniżej setki. W marcu 2022 r. było już trochę lepiej – ponad sto osób, dziewięć jednostek i jedenastu instruktorów¹⁵⁹. Zarysowana wyżej sytuacja wstrząsnęła posadami hufca, przynosząc nawet widmo jego likwidacji, o czym dyskutowano na Nadzwyczajnym Zjeździe Hufca w kwietniu i maju 2022 r. Ostatecznie jednogłośnie podjęto decyzję kontynuowania jego działalności¹⁶⁰. Następne miesiące to więc czas reaktywacji (wzmoczenia) aktywności Hufca ZHP w Legnicy, który w pierwszej kolejności położył szczególny nacisk na zwiększenie liczebności szeregów oraz wyraźne zaznaczenie jego obecności w przestrzeni publicznej miasta i powiatu. Do tego trzeba dodać liczne wy-

¹⁵⁶ Treść kontraktu „1. Nadzwyczajny Zjazd Hufca ZHP Legnica powinien odwołać Komendę Hufca zawieszoną przez Komendę Chorągwi; 2. Ww. Zjazd powinien wybrać komendanta Hufca spoza środowiska, aby chłodnym okiem spojrzeć on na dotychczasową działalność Hufca; 3. Nowy komendant powinien zaproponować minimalny skład Komendy Hufca i wraz z nią poprowadzić środowisko do Zjazdu Sprawozdawczego w 2021 roku; 4. Głównym celem w/w wyborów jest zbudowanie zespołu, który zaproponuje i wesprze działania jednostek Hufca w czasie pandemii i po jej zakończeniu; 5. Dodatkowym celem w/w wyborów jest uporządkowanie spraw Hufca, w tym spraw członkowskich, sprawozdawczości, rozliczeń, zarządzania majątkiem; 6. Miarą działań nowej Komendy Hufca będzie m.in. normalizacja stosunków Hufca z Komendą Chorągwi Dolnośląskiej ZHP z poszanowaniem praw i obowiązków obu stron; 7. Zadaniem nowych władz Hufca będzie doprowadzenie do tego, aby nikt zainteresowany losem legnickiego środowiska nie był pozbawiony możliwości realizacji czynnego i biernego prawa wyborczego na Zjeździe Sprawozdawczym; 8. Uzupełniona Komisja Rewizyjna Hufca i nowo wybrana Komenda Hufca powinny złożyć mandaty na Zjeździe Sprawozdawczym Hufca, który wybierze nowe władze Hufca na drugą połowę kadencji” – udostępnił Sławomir Waś.

¹⁵⁷ AHZHPL, Raport pełnomocników ds. Hufca ZHP Legnica za kwiecień 2021 r.; P. Kanikowski, *Harcerze kontra harcerze*, „Tygodnik 24 Legnica–Lubin”, nr 10 z 19 III 2021, s. 2; Informacja: Sławomir Waś, 3 września 2025 r.

¹⁵⁸ AHZHPL, Raport pełnomocników ds. Hufca ZHP KH Legnica za czerwiec 2021 r.

¹⁵⁹ AHZHPL, Raport Komendanta Hufca ZHP w Legnicy za marzec 2022 r.

¹⁶⁰ AHZHPL, Raport Komendanta Hufca ZHP w Legnicy za kwiecień 2022 r.; *ibidem*, Raport Komendanta Hufca ZHP w Legnicy za maj 2022 r.

jazdy, kursy, szkolenia, uroczystości oraz imprezy oraz akcje o charakterze strictly harcerskim, gdzie zawsze pojawiali się jego reprezentanci. Ponadto, zgodnie z zasadami przyświecającymi ruchowi harcerskiemu, hufcowe drużyny włączały się aktywnie we wszelkie akcje pomocowe, z czego w tym czasie na pierwszym miejscu należy wymienić oczywiście pomoc uchodźcom z Ukrainy. Zainicjowano też udział hufca w Szlachetnej Paczce.

Powołanie Rady Przyjaciół Harcerstwa Ziemi Legnickiej w Dniu Myśli Braterskiej 22 lutego 2025 r.
Fot. Jerzy Nowakowski

Hufiec organizuje wyjazdy na harcerskie obozy, a także zimowiska do różnych ośrodków w całej Polsce. A dofinansowuje je z dzierżawy swojego majątku w Zaborówcu. Dzięki tak prowadzonym działaniom zuchy i harcerze poznają kolejne urokliwe zakątki Polski. Jednocześnie dzięki temu dziś hufiec jest stabilny finansowo i prawidłowo wypełnia swoje obowiązki organizacyjne.

W ostatnich latach Hufiec ZHP w Legnicy zorganizował lub zaangażował się m.in. w następujące projekty, przedsięwzięcia i akcje:

- trzy „Szlachetne Paczki” z Legnicy i okolicy dla rodzin wskazanych przez wolontariuszy stowarzyszenia „Wiosna”;
- wyjazd na kolonię do Stegny dla siedmiu osób, które przyjechały do Legnicy z ogarniętej wojną Ukrainy;
- biegi „Tropem Wilczym” w Legnicy i Chojnowie;
- wsparcie finansowe dla jednej z zuchów, która straciła ojca;
- rokroczne dzielenie się Betlejemskim Światłem Pokoju z instytucjami i mieszkańcami Legnicy i powiatu legnickiego;
- darmowe seanse filmowe w Kinie „Piast” dla harcerzy i rodziców;
- wznowienie i realizację kolejnych Rajdów „Marzanna” w Prochowicach, Legnickim Polu, Legnicy i w Krainie Łęgów Odrzańskich;
- paczki świąteczne dla kombatanów przed Wigilią 2022 r.;

- coroczne spotkania wigilijne dla zuchów i harcerzy w Legnicy;
- kolonie w Stegnie, Świętousciu i Wiciach, obozy w Zaborówcu, Niesulicach, Wygnańcach i Rozewiu, zimowiska w Murzasichlu;
- Dolnośląskie Chorągwiane przekazanie Betlejemskiego Światła Pokoju w 2023 r. w Prochowicach, w którym wzięło udział około 600 osób;
- finansowanie kształcenia instruktorskiego wszystkim chętnym do udziału w szkoleniach;
- kwesty na rzecz Polaków na Wschodzie w ramach akcji „Mogiłę Pradziada Ocal od Zapomnienia” (w 2024 r. harcerze w Legnicy zebrali najwyższą kwotę z miast Dolnego Śląska);
- udział w wyprawach na Ukrainę, Litwę i do Mołdawii z darami dla mieszkających tam Polaków oraz w celu przeprowadzenia prac przy mogiłach z XIX i XX w.;
- finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy w 2021 r.;
- rokroczne obchody Dnia Myśli Braterskiej;
- urodziny zuchowe – raz na 4 lata zuch jest pępkiem świata! 29 lutego 2024 r.;
- obchody 25-lecia Dolnego Śląska – festyn w Jezierzanach;
- wsparcie dla Ukrainy sprzętem noclegowym dla dwudziestu pięciu osób;
- sprzęt noclegowy do ośrodków dla uchodźców w Kunicach i Prochowicach;
- służbę ośmiu harcerzy w Przemyślu po wybuchu wojny na Ukrainie;
- służbę harcerzy na wałach Kaczawy w obronie Legnicy przed powodzią w 2024 r.;
- pomoc w pakowaniu darów legniczian dla miejscowości dotkniętych powodzią;
- udział w Imieninach Ulicy NMP, FLOP, uroczystościach państwowych i samorządowych w Chojnowie, Legnicy i Prochowicach;
- projekt i finansowanie nowej tablicy szaroszeregowej w miejsce skradzionej (ostatecznie poprzedni prezydent miasta sam wmurował tablicę);
- kilkaset zbiorów zuchowych i harcerskich dla dzieci i młodzieży z Legnicy;
- tablicę pamiątkową 80-lecia harcerstwa na ziemi legnickiej, której wmurowanie nastąpi 5 listopada br. w rocznicę wydania rozkazu komendanta Chorągwi powołującego Hufiec ZHP w Legnicy;
- obchody 80-lecia harcerstwa na ziemi legnickiej, których zakończenie odbędzie się 4 października br. na Jubileuszowej Gali w Akademii Rycerskiej;
- zwycięski projekt w Budżecie Obywatelskim Dolnego Śląska, w ramach którego możliwe było wydanie monografii historycznej o dziejach harcerstwa na ziemi legnickiej¹⁶¹.

5.5. Harcerstwo ziemi legnickiej w 2025 roku

Dzisiaj środowisko harcerskie jest podzielone na kilka odrębnych organizacji. Oprócz tego funkcjonują również drużyny niezależne lub należące do organizacji z innych miast. Chociaż ich członków dzielą niejednokrotnie poglądy i opinie na temat działalności oraz tzw. pracy harcerskiej, wszyscy wywodzą się z tego samego pnia idei badenpowellovskiego skautingu. Większość z nich utrzymuje ze sobą kontakt i w miarę możliwości współpracuje.

¹⁶¹ Opracowano na podstawie informacji od: Sławomir Waś, 5 września 2025 r.

Tradycją legnickiego ruchu harcerskiego jest coroczny Bratni Krąg na Rynku w Dniu Myśli Braterskiej.
Fot. Jerzy Janicki

Na terenie miasta i powiatu działają¹⁶²: Hufiec Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy im. Janusza Korczaka, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, Organizacja Harcerska Pro Mundi, Harcerska Organizacja Perspektywa (HOP), ZHP21¹⁶³, Skauci Europy, 5. Legnicka Drużyna Harcerska „Via”, 9. Harcerska Drużyna Pożarnicza AGAT im. cc ppłk. Adama Boryczki „Brona” wchodząca w skład Harcerskiej Organizacji Wychowawczo-Patriotycznej „Cichociemni” (Legnickie Pole) oraz Harcerska Młodzieżowa Drużyna Pożarnicza w Rzeszotarach.

Hufiec ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka

Związek Harcerstwa Polskiego jest ogólnopolskim, patriotycznym stowarzyszeniem i prowadzi działalność pożytku publicznego. ZHP posiada osobowość prawną. Osobowość prawną posiadają także chorągwie jako terenowe jednostki organizacyjne. Te z kolei gromadzą jednostki terenowe, czyli hufce, np. Hufiec ZHP w Legnicy.

ZHP wraz ze wszystkimi jego jednostkami terenowymi działa zgodnie z zasadami, celami i metodą wprowadzonymi przez założyciela skautingu Roberta Baden-Powella i rozwiniętymi przez Andrzeja Małkowskiego. Jest dobrowolnym stowarzyszeniem otwartym dla wszystkich bez względu na płeć, pochodzenie, rasę czy wyznanie bądź jego brak. Jest stowarzyszeniem apolitycznym, niezależnym ideowo i organizacyjnie od partii, ruchów i organizacji o charakterze politycznym. Jest członkiem światowej rodziny skautowej zrzeszonej w Światowej Organizacji Ruchu Skautowego (WOSM), Światowym Stowarzyszeniu Przewodniczek i Skautek (WAGGGS) i Międzynarodowym Bractwie Skautów i Przewodniczek (ISGF).

¹⁶² Oczywiście, istnieje prawdopodobieństwo, że nie udało się dotrzeć do wszystkich organizacji oraz drużyn i być może istnieją jeszcze inne tego typu podmioty.

¹⁶³ W książce nie znalazł się opis ZHP21, ponieważ komendant tej organizacji odmówił współpracy przy publikacji.

Misją ZHP jest wychowywanie młodego człowieka, czyli wspieranie go we wszechstronnym rozwoju i kształtowaniu charakteru przez stawianie wyzwań. ZHP wychowuje młodych ludzi na prawych, aktywnych, zaradnych i odpowiedzialnych obywateli w duchu wartości zawartych w Prawie Harcerskim. Podstawą wychowania w ZHP są normy moralne, wywodzące się z uniwersalnych, kulturowych i etycznych wartości chrześcijaństwa. ZHP uznaje prawo każdego członka Związku do osobistego wyboru systemu wartości duchowych.

Za główne cele swojego działania ZHP uznaje:

- stwarzanie warunków do wszechstronnego, intelektualnego, społecznego, duchowego, emocjonalnego i fizycznego rozwoju człowieka,
- nieskrępowane kształtowanie osobowości człowieka odpowiedzialnego, przy poszanowaniu jego prawa do wolności i godności, w tym wolności od nałogów,
- upowszechnianie i umacnianie w społeczeństwie przywiązania do wartości: wolności, prawdy, sprawiedliwości, demokracji, samorządności, równouprawnienia, tolerancji i przyjaźni,
- stwarzanie warunków do nawiązywania i utrwalania silnych więzi międzyludzkich ponad podziałami rasowymi, narodowościowymi i wyznaniowymi,
- upowszechnianie wiedzy o świecie przyrody, przeciwstawianie się jego niszczeniu przez cywilizację, kształtowanie potrzeby kontaktu z nieskażoną przyrodą.

ZHP realizuje swoje cele m.in. poprzez:

- zrzeszanie swoich członków w podstawowych jednostkach organizacyjnych,
- prowadzenie całorocznej działalności wychowawczej, edukacyjnej oraz oświatowej wśród dzieci i młodzieży, z wykorzystaniem harcerskiej metody wychowawczej,
- współdziałanie z rodzicami, w szczególności poprzez koła przyjaciół harcerstwa oraz wspieranie ich w wychowaniu dzieci i młodzieży,
- prowadzenie działalności charytatywnej,
- podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturalnej,
- działalność na rzecz osób z niepełnosprawnością, a w szczególności dotyczącą rehabilitacji i rewalidacji osób niepełnosprawnych (Nieprzetarty Szlak),
- działalność wspomagającą rozwój wspólnot i społeczności lokalnych,
- działalność w zakresie wypoczynku dzieci i młodzieży,
- działalność w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego,
- działalność w zakresie ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego,
- działalność w zakresie turystyki i krajoznawstwa,
- upowszechnianie i ochronę wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także wspomaganie rozwoju demokracji,
- pomoc ofiarom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i wojen w kraju i za granicą,
- promocję i organizację wolontariatu,
- działalność wydawniczą i informacyjną,

- dbałość o dobra kultury związane z historią harcerstwa, ich ochronę oraz udostępnianie dla celów naukowo-badawczych i wychowawczych,

ZHP realizuje swoje cele oraz prowadzi działalność wychowawczą opartą na metodzie harcerskiej także wśród osób nie zrzeszonych w ZHP. Metoda harcerska to sposób działania odznaczający się:

- pozytywnością,
- indywidualnością,
- wzajemnością oddziaływań,
- dobrowolnością i świadomością celów,
- pośredniością,
- naturalnością,

będący jednocześnie systemem wspierania samorozwojuuchów, harcerzy i instruktorów przez:

- Przrzeczenie i Prawo,
- uczenie w działaniu,
- uczestnictwo w małych grupach,
- stale doskonalony i stymulujący program.

ZHP realizuje cele przez Harcerski System Wychowawczy rozumiany jako jedność zasad harcerskiego wychowania, metody i programu, w którym istotną rolę odgrywa osobisty przykład instruktora. Zasady harcerskiego wychowania to: służba, braterstwo, praca nad sobą. Program działania powstaje samorządnie w drużynach oraz w innych podstawowych jednostkach organizacyjnych ZHP.

Hufiec ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka w 80. roku istnienia harcerstwa na ziemi legnickiej jest jedną z mniejszych jednostek terenowych Chorągwi Dolnośląskiej ZHP. Według stanu na 1 września 2025 r. liczy 140 członków działających w następujących jednostkach organizacyjnych:

- 1. Gromada Zuchowa „Chochliki” (drużynowa: Anna Drożdż);
- 2. Prochowicka Gromada Zuchowa „Wilczki” (drużynowa: Jolanta Kozubal);
- 3. Drużyna Starszoharcerska „Szczyty” (drużynowy: Maksymilian Wenek);
- 13. Drużyna Harcerska „Pryzmat” (drużynowa: Maria Kulisz);
- 14. Drużyna Wędrownicza „Orion” (drużynowy: Radosław Parzybut);
- 15. Drużyna Harcerska „Antares” (drużynowa: Emma Styczeń);
- 22. Prochowicka Drużyna Harcerska „Wilki” (drużynowa: Jolanta Kozubal);
- 45. Drużyna Harcerska Nieprzetartego Szlaku „Stokrotki” (drużynowy: Ireneusz Piotrowski);
- 710. Drużyna Wielopoziomowa „Kedyw” (drużynowy: Artur Torbiński);
- Legnicki Krąg Instruktorski (przewodnicząca: Anna Drożdż);
- 1. Szczep Gromad i Drużyn Specjalnościowych „Alfa” (komendant: Maksymilian Wenek)¹⁶⁴.

Drużyną wyjątkową w skali całego hufca jest 710. DW „Kedyw” im. gen. Stefana Grota-Ro-

¹⁶⁴ AHZHPL, Rozkaz L. 7/2025 Komendanta Hufca ZHP w Legnicy z 1 IX 2025 r.

weckiego powstała 5 maja 1986 r., której drużynowym od samego początku jest A. Torbiński. Dla drużyny i jej członków szczególnie ważne są: tradycja, historia, patriotyzm. Do jej najważniejszych działań w ostatnich latach należały m.in. wyjazdy na akcję „Mogiłę Pradziada Ocal od Zapomnienia”, w ramach której porządkowane są polskie cmentarze na Ukrainie. „Kedyw” odbył też służbę w Przemyśle po agresji Rosji na Ukrainę. Drużyna często reprezentuje ZHP ze sztandarem legnickiego hufca na uroczystościach państwowych, samorządowych i religijnych. W latach 1993–2003 drużyna organizowała rajdy harcerskie „Tarcza”, upamiętniające bitwę pod Legnicą z 1241 r. Od 1987 r. do 1999 r. brała udział w Białej Służbie podczas pielgrzymek papieża Jana Pawła II do Polski. W początkowych latach istnienia jeździła regularnie na Rajdy „Arsenał” do Warszawy. W 1997 r. brała aktywny udział w ratowaniu Legnicy przed powodzią. W latach 80. członkowie „Kedywu” współorganizowali Duszpasterstwo Harcerskie Ziemi Legnickiej. Brali udział w Pieszych Pielgrzymkach na Jasną Górę, do Krzeszowa i do Legnickiego Pola. 26 kwietnia 2021 r. Rada Miejska Legnicy uznała 710. DW „Kedyw” za „Zasłużoną dla Legnicy”. Natomiast 20 września 2021 r. podczas uroczystej XXXIV Sesji Rady Miejskiej Legnicy, która odbyła się w Sali Królewskiej Akademii Rycerskiej, przewodnicząca Rady Miasta udekorowała proporzec drużyny odznaką „Zasłużonej dla Legnicy”.

Hufcem zarządza komenda w składzie:

- Sławomir Waś – komendant;
- Marek Charańczuk – z-ca komendanta;
- Anna Drożdż – skarbnik;
- Jolanta Kozubal – członkini komendy;
- Maria Kulisz – członkini komendy.

W skład Komisji Rewizyjnej Hufca wchodzi:

- Sonia Szymkowiak-Kołba – przewodnicząca;
- Artur Torbiński – wiceprzewodniczący;
- Aleksandra Kozubal – członkini.

W Hufcu działa Komisja Stopni Instruktorskich z uprawnieniami do prowadzenia prób przewodnikowskich. Przewodniczy jej M. Charańczuk, a współpracują z nim S. Szymkowiak-Kołba i Arkadiusz Tomczuk.

W roku Harcerstwa na Dolnym Śląsku, ustanowionym Rezolucją Sejmiku Województwa Dolnośląskiego, na sztandarze Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka zawisła Odznaka „Zasłużony dla Legnicy”, stanowiąca szczególnie zaszczytne wyróżnienie za wieloletni wkład w wszechstronny rozwój miasta oraz zaangażowanie w działalność społeczną na jego rzecz. Rada Miejska Legnicy nadała tę odznakę na wniosek podpisanych pod nim mieszkańców. Także w 2025 r. hufcowi został nadany na sztandar Złoty Krzyż Związku Piłsudczyków RP. Piłsudzczyzy docenili też proporcem i ryngrafem osobistą działalność A. Torbińskiego¹⁶⁵.

¹⁶⁵ Opracowano na podstawie informacji od: Sławomir Waś, 5 września 2025 r.

Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej

Aktualnie w Legnicy istnieje jedna gromada ZHR. Jest to 5. Legnicka Gromada Zuchenek „Leśna ferajna” działająca przy parafii Matki Bożej Częstochowskiej. Grupa została założona 3 września 2021 r. przez Helenę Makowską, która była również jej pierwszą drużynową¹⁶⁶. Z dniem 12 maja 2023 r. jednostka została powołana rozkazem hufcowej w struktury Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej. Od tego dnia drużynową jest Magdalena Ździebło, która pełni tę funkcję do chwili obecnej. W roku harcerskim 2023/2024 przyboczną była Milena Socha. Gromada należy do 3. Dolnośląskiego Hufca Harcerok „Wywierzysko”, który łączy w sobie oprócz legnickiej drużyny jednostki z Głogowa, Trzebnicy, Wińska (powiat wołowski), Oławy, Obornik Śląskich. W skład „Leśnej ferajny” wchodzi obecnie 12 zuchenek z Legnicy i okolic. Trzeba również wspomnieć, iż w okresie od września 2023 r. do stycznia 2025 r. działał w Legnicy zastęp harcerok „Róża pustyni” z zastępową Matyldą Jarosz. Zastęp ten należał do 1. Głogowskiej Drużyny Harcerok „Agat” im. Heleny Kmieć, która jest siostrzaną drużyną gromady. Harcerki i zuchenki razem uczestniczyły m. in. w ognisku patriotycznym zorganizowanym przez 1. GDH „Agat” w Głogowie z okazji 11 listopada w 2023 r. oraz służbie podczas festynu parafialnego przy Parafii Matki Bożej Częstochowskiej w Legnicy w latach 2023 i 2024. Co roku w październiku reprezentacja gromady uczestniczy w pielgrzymce do grobu św. Jadwigi, która wyrusza z Wrocławia do Trzebnicy. Na jej zakończenie odbywa się apel otwierający rok harcerski Dolnośląskiej Chorągwi Harcerok „Rzeka” im. św. Jadwigi Śląskiej oraz uroczysta msza święta wszystkich grup pielgrzymkowych. W roku 2024 drużynowa Magdalena Ździebło była główną koordynatorką grupy nr 19 tej pielgrzymki organizowanej przez Duszpasterstwo ZHR Okręg Dolnośląski. Gromada współpracuje również z 7. Wińszczańską Drużyną Harcerok „Polana”, której ZZ-t „Niezapominajki” w kwietniu 2025 r. uczestniczył razem z gromadą w Marszu Henryka II Pobożnego z Legnicy do Legnickiego Pola. W roku 2024 i 2025 dołączyła się również do zbiórki darów dla potrzebujących organizowanej przez zaprzyjaźnionych z gromadą wolontariuszy „Szlachetnej Paczki”. Zuchenki angażują się również w macierzystej parafii m. in. poprzez przygotowanie Jasełek w lutym 2025 r.

Planowana jest dalsza współpraca z drużynami harcerok m.in. poprzez uczestnictwo niektórych druhen z Wińska w zbiórkach gromady oraz powołanie z początkiem 2026 r. nowego zastępu przy 1. GDH „Agat”, aby docelowo doprowadzić do powstania drużyny harcerok i dalej wspierać rozwój legnickiego środowiska Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej¹⁶⁷.

Harcerska Organizacja Perspektywa (HOP)

Organizacja powstała w lutym 2018 r., a jej organizatorami były Poczta Harcerska Azymut 95, dotychczasowy filar legnickiego hufca ZHP, oraz 7. Legnicka Drużyna Harcerok Horyzont, która odłączyła się od struktur ZHR.

Stan organizacyjny HOP, która liczy łącznie około siedemdziesięciu członków, prezentuje się następująco:

¹⁶⁶ Opracowano na podstawie rozmowy z: Helena Makowska, 1 września 2025 r.

¹⁶⁷ Opracowano na podstawie informacji od: Magdalena Ździebło, 22 września 2025 r.

- Poczta harcerska Azymut 95 (drużynowy hm. Jerzy Janicki);
- 7. Legnicka Drużyna Harcererek Horyzont (drużynowa: Patrycja Piwowar-Janicka);
- Samodzielny zespół Chwila Refleksji;
- 9. Wędrownicza Drużyna Róże (drużynowa: Wiera Szczerba);
- 1. Gromada Zuchowa Leśne Jagody (drużynowa: Joanna Kubicka);
- Harcerski Zespół Filmowy HOP Studio;
- Harcerska Grupa Rekonstrukcyjna HOP;
- Harcerska grupa ratownicza Ratujmy Razem [RR] (prowadzący: Maja Grudzińska, Marcei Malczuk);
- 300. Drużyna Wędrownicza Awangarda (drużynowy: Hubert Tatys);
- 33. Drużyna Wędrownicza Wataha (drużynowy: Sławomir Obara).

Harcerska Organizacja Perspektywa - obóz 2025. Fot. Patrycja Piwowar-Janicka

Każda drużyna jest zobowiązana do realizacji programów specjalnościowych (wyłączając zuchy). Dużą uwagę przykładą się do wysokiego poziomu harcerskiego, a towarzyszące im zawołanie brzmi: „Wszystko co robimy, robimy dobrze”. W trakcie roku harcerskiego podopieczni szkoleni są w zakresie skoków spadochronowych, przeprowadzane są certyfikowane przez Ministerstwo Obrony Narodowej szkolenia załóg lotniczych na rzecz obronności kraju, szkolenia strzeleckie i z pierwszej pomocy przedmedycznej. Organizacja ma ośmiu skoczków spadochronowych posiadających „Gapę” (Harcerski Znak Spadochronowy).

Praca zespołu filmowego była nagradzana już niejednokrotnie na festiwalach. Każdego roku produkuje kilka filmów krótkometrażowych. Na swoim koncie mają również większe produkcje – w maju 2025 r. odbyła się premiera pełnometrażowego filmu „Tajemnica Holołownika Radgost” w reżyserii Patrycji Piwowar-Janickiej. Zespół Chwila Refleksji regularnie zdobywa wyróżnienia na festiwalach o zasięgu ogólnopolskim. Jego członkowie są autorami śpiewników, ale także sami organizują konkursy piosenki. Grupa ratownicza RR to z kolei

profesjonalny zespół ratowników, zajmujących się zabezpieczeniem imprez szkolnych i sportowych. Przeprowadzają szkolenia dla dzieci i młodzieży (pokazy oraz lekcje z zakresu pierwszej pomocy). Grupa rekonstrukcyjna HOP od wielu lat organizuje pokazy historyczne dla mieszkańców Dolnego Śląska. W Legnicy odbywają się one tradycyjnie 1 sierpnia oraz 11 listopada. Natomiast Poczta Harcerska Azymut 95 wydaje kalendarze harcerskie, śpiewniki i tradycyjne karty pocztowe, upamiętniające ważne wydarzenia i rocznice. Posiada też własne znaczki oraz wydawnictwa akcydensowe oraz zajmuje się obsługą działu pocztowego. Ponadto trzymają pieczę nad wszystkimi akcjami zarobkowymi organizacji¹⁶⁸.

Organizacja Harcerska Pro Mundi

Organizacja Harcerska Pro Mundi powstała w 2019 r. Jej rdzeń stanowiły dwie grupy: 290. Drużyna Specjalna „Czerwone Berety” im. gen. Stanisława F. Sosabowskiego i 280. Drużyna Starszoharcerska „Desant”. Nazwa „Pro Mundi” wskazuje na szczególne zwrócenie się w stronę świata i ludzi poprzez aktywne włączanie się w kształtowanie otaczającej człowieka rzeczywistości, pełnienie służby na rzecz środowiska naturalnego, jak i lokalnej wspólnoty oraz animację działań społecznych.

Pierwszą siedzibą organizacji były trzy sale w budynku przy ul. Witelona 10. Od 2025 r. organizacja dysponuje już całym piętrem przy ul. Szkolnej 7. Z początkowych dwudziestu pięciu osób OH Pro Mundi rozrosła się w pewnym momencie nawet do ponad setki zuchów i harcerzy, aczkolwiek obecnie liczba członków ustabilizowała się na poziomie około siedemdziesięciu pięciu osób. Należą do niej osoby od 6. do 18. roku życia. Komendantem organizacji jest Mateusz Materek, a jego zastępcą Dawid Czaja. Zespołem Programowym kieruje Julia Fylak, a Zespołem Informacji i Promocji Hanna Kołodziejczyk. Obecnie w jej strukturach funkcjonują trzy drużyny i gromada zuchowa w Legnicy oraz jedna drużyna starszoharcerska w Chojnowie:

- 3. Gromada Zuchowa „Hakuna Matata” (drużynowy: Mateusz Materek);
- 4. Męska Drużyna Harcerska „Pancerni” (drużynowy: Adam Sobczak);
- 22. Drużyna Starszoharcerska „Ignis” w Chojnowie (drużynowy: Michał Rejczyk);
- 280. Drużyna Starszoharcerska „Desant” im. Obrońców Westerplatte (drużynowy: Kacper Żak);
- 290. Drużyna Specjalna „Czerwone Berety” im. gen. Stanisława F. Sosabowskiego (drużynowy: Ksawery Majchrzak).

Śródroczna działalność wychowawcza prowadzona jest podczas cotygodniowych zbiórek. W ich trakcie harcerze, poprzez rozmaite aktywności i zabawę, zdobywają wiedzę i umiejętności, które mogą być im przydatne nie tylko „w lesie” (np. terenoznawstwo, rozpalanie ognisk, nawigacja), ale również w dalszym życiu: udzielanie pierwszej pomocy, przewodzenie grupie, zdolność logicznego myślenia, budowanie kompetencji społecznych. Kilka razy w roku organizowane są wyjazdy na weekendowe biwaki, raz w roku na zimowisko oraz obóz

¹⁶⁸ Opracowane na podstawie informacji od: Jerzy Janicki, 12 sierpnia 2025 r.

letni. Ten ostatni stanowi podsumowanie całorocznej pracy wychowawczej. Równocześnie w organizacji nie brakuje też przykładów sięgania po nowoczesne technologie. Szczególny nacisk kładziony jest na młodych liderów – zastępowych, przybocznych, drużynowych (coroczne kursy Tour de Scout's Lider). Harcerze są obecni w życiu miasta (roczne, uroczystości, wydarzenia miejskie), organizują jeden z legnickich sztabów WOŚP¹⁶⁹.

Skauci Europy. Stowarzyszenie Harcerstwa Katolickiego „Zawisza”. Federacja Skautingu Europejskiego

Historia Skautów Europy w Legnicy sięga 2008 r., kiedy powstał pierwszy zastęp dziewcząt („Gronostaj”) – należał wówczas do Sieci Samodzielnych Zastępów Bluszcz Dolnośląski (struktura skupiająca zastępy z miast i miejscowości, gdzie nie było szans na drużynę). Jego założycielka to Maria Rutkowska. W 2011 r. wraz ze wzrostem liczebności udało się powołać 2. Drużynę Legnicką (jednostki damskie oznaczano cyframi parzystymi). W jej skład wchodziły początkowo trzy zastępy: „Gronostaj”, „Łasica” (Legnica) i „Wydra” (z Bolesławca). Z czasem doszedł czwarty – „Kuna” (Legnica). Z kolei w 2013 r. powstała 2. Gromada Legnicka „Wilczki” (dziewczeta od 9. do 12. roku życia). Razem te dwie jednostki tworzyły 2. Szczep Legnicki, a funkcję szczepowej pełniła Krystyna Rutkowska. Natomiast w 2015 r. doszło do utworzenia wraz ze szczepem z Lubina 2. Hufca Legnickiego (hufcowa: Maria Rutkowska). Hufiec działał przynajmniej do 2022 r.¹⁷⁰

W tym samym roku powstała gromada męska, która w 2016 r. otrzymuje miano 1. Gromady Legnickiej i działa w ramach 1. Hufca Jeleniogórsko-Legnickiego. Dwa lata później powstaje zastęp harcerski „Sokół”¹⁷¹.

Obecnie w Legnicy działa jeden zastęp żeński – „Gronostaj”, który należy do 2. Hufca Gryfowsko-Legnickiego. Funkcję zastępowej pełni Maria Rams¹⁷².

5. Legnicka Drużyna Harcerska „Via”

Około dwudziestoosobowa drużyna działająca od 4 grudnia 2024 r. przy Caritas Diecezji Legnickiej. Zasadniczo mogą do niej należeć dzieci od 11. roku życia. Głównym obszarem jej działania jest Parafia Matki Boskiej Częstochowskiej. Jej założycielką i opiekunką jest Helena Makowska. W swojej pracy sięgają do wartości ZHR, aczkolwiek nie są powiązani z tą organizacją.

9. Harcerska Drużyna Pożarnicza AGAT im. cc ppłk. Adama Boryczki „Brona” w Legnickim Polu

Drużyna powstała w ramach działającej od 1983 r. Harcerskiej Organizacji Wychowawczo-Patriotycznej „Cichociemni” z Brzegu Dolnego. Idea stworzenia takiej drużyny harcerskiej w Legnickim Polu pojawiła się w listopadzie 2023 r. na gali 40-lecia dolnobrzeskiej organizacji.

¹⁶⁹ Opracowane na podstawie informacji od: Mateusz Materek, 7 lipca 2025 r.

¹⁷⁰ Opracowane na podstawie informacji od: Maria Rutkowska-Gorus, 4 września 2025 r.

¹⁷¹ Opracowane na podstawie informacji: Ignacy Jabłoński, 4 września 2025 r.

¹⁷² Informacja: Maria Rutkowska-Gorus, 5 września 2025 r.

Fundamentem próbnej drużyny harcerskiej, powołanej rozkazem L5/2023 z 16 grudnia 2023 r., była działająca od 2015 r. Młodzieżowa Drużyna Pożarnicza przy Ochotniczej Straży Pożarnej w Legnickim Polu. Opiekunem 9. Próbnej Harcerskiej Drużyny Pożarniczej „Cichociemni” Legnickie Pole został Piotr Gajewski. Powołanie pełnoprawnej drużyny harcerskiej pod nazwą 9. Harcerska Drużyna Pożarnicza AGAT im. cc płk. Adama Boryczki „Brona” odbyło się w lipcu 2024 r. Harcówka drużyny mieści się w OSP Legnickie Pole przy ul. Książąt Śląskich 6. Pierwszymi harcerzami składającymi przyrzeczenie 20 grudnia 2024 r. byli Kalina Plezia, Bartosz Molski i Rafał Plezia. W chwili obecnej drużyna w swoim składzie ma około trzydzieści dwie osoby. Jest drużyną wielopoziomową od zuchów do harcerzy starszych.

Głównym celem działalności drużyny jest edukacja dzieci i młodzieży w zakresie pożarnictwa i ratownictwa, w tym ratownictwa medycznego. Sztandarowymi wydarzeniami organizowanymi przez drużynę są Młodzieżowe Manewry w Ratownictwie organizowane nieprzerwanie od 2021 r. przy stałej współpracy z HOWP „Cichociemni”. Członkowie drużyny uczestniczą również w zawodach sportowo-pożarniczych na poziomie gminnym i powiatowym. Ponadto cała Harcerska Organizacja „CICHOCIEMNI” a wraz z nią 9. HDP AGAT organizuje i/lub uczestniczy w okolicznościowych wydarzeniach patriotycznych, edukacyjnych, sportowych, ratowniczych, harcerskich itp. Łącznie w ciągu roku jest około 120 wydarzeń.

Drużyna harcerska ma własny proporzec nadany przez Sztab Naczelny HOWP „Cichociemni” w trakcie Marszu Henryka II Pobożnego w Legnickim Polu 12 kwietnia 2025 r. Proporce w obecności dużej części środowiska harcerskiego ziemi legnickiej, dolnobrzeskiej i dolnośląskiej otrzymały dodatkowo 1. Dolnobrzeska Drużyna Harcerska „Saboty”, 8. Specjalnościowa Dolnobrzeska Drużyna Starszoharcerska „Grom”, harcerskie jednostki organizacyjne działające na terenie Wołowa (w tym: Wołowska Gromada Zuchowa „Niedźwiadki”, 4. Wołowska Drużyna Starszoharcerska „Chaos”, 5. Wołowska Drużyna Harcerska „Ultrafiolet”) i Krąg Instruktorski im gen. bryg. Elżbiety Zawackiej „ZO”¹⁷³.

Harcerska Młodzieżowa Drużyna Pożarnicza w Rzeszotarach

Została założona 1 października 2021 r. przez Angelikę Karasek, która pełni również funkcję drużynowej. Działa przy jednostce Ochotniczej Straży Pożarnej w Rzeszotarach (tam też znajduje się jej siedziba). Jest to wielopoziomowa, koedukacyjna drużyna licząca obecnie czterdziestu czterech członków. Jej kadra instruktorska wywodzi się z organizacji ZHP21. W swojej pracy poświęca wiele uwagi kwestiom wyszkolenia w obszarze działań ratowniczo-gaśniczych, które stawia na pierwszym miejscu¹⁷⁴.

¹⁷³ Opracowane na podstawie informacji od: Rafał Plezia, 5 września 2025 r. oraz Piotr Gajewski, 5 września 2025 r.

¹⁷⁴ Opracowano na podstawie rozmowy z: Angelika Karasek, 3 września 2025 r.

Zakończenie

Harcerze, których pierwsze ślady obecności nad Kaczawą odnajdujemy na przełomie wiosny i lata 1945 r., od samego początku byli nierozzerwalnie związani z powojennymi losami miasta. Wśród pionierów, pierwszych mieszkańców powojennej Legnicy, znaleźli się oddani harcerstwu działacze, a także liczni młodzi ludzie, którzy wstąpili wówczas do tego ruchu, albo kontynuowali w nim swoją działalność rozpoczętą przed lub w trakcie II wojny światowej. Otrzymywali tam nie tylko wiedzę oraz umiejętności, ale przede wszystkim system wartości, na którym oparli swój styl życia, przywiązanie do uczciwej pracy i umiłowanie do ojczyzny oraz wyznawanej wiary. Dlatego też bolesne dla nich było to, co nastąpiło później, bo należy pamiętać, że historia legnickiego harcerstwa jest w dużym stopniu naznaczona czasami komunizmu. Niedemokratyczna władza najpierw zlikwidowała Związek Harcerstwa Polskiego i zastąpiła go organizacją quasi-harcerską, stworzoną na wzór radzieckiej Organizacji Pionierskiej. Kiedy te działania, wpisujące się w politykę państwa w czasach stalinizmu, spotkały się z oporem społeczeństwa wyrażonym w 1956 r., reaktywowano ZHP w formie fasadowej, organizacji uzależnionej całkowicie od partii komunistycznej i stanowiącej narzędzie do ideologizacji młodego pokolenia (chciano poprzez związek wychowywać „obywateli socjalistycznej Polski”). Organizacja stała się przekątnikiem partyjnej ideologii i propagandy.

Warto pamiętać, że nawet wtedy istniała przestrzeń na działalność pozytywną – harcerze pracowali i działali na rzecz dobra ogółu, wspierali potrzebujących, pomagali w licznych przedsięwzięciach o najróżniejszym charakterze, organizowali kwesty, angażowali się we wszelkie akcje społeczne etc. Sama aktywność w harcerstwie, poprzez zajęcia jakie ono oferowało, była wówczas dla dzieci i młodzieży niejednokrotnie wysoce atrakcyjna. Niekiedy chodziło też o zwykłe przyjemności i wesołe spędzenie wolnego czasu wśród swoich rówieśników (ognisko, biwak, wycieczka, obóz). Nie do końca jednoznacznie należy również oceniać ich działalność związaną z upamiętnianiem zasłużonych ludzi i rocznic historycznych. Chociaż można znaleźć w tym wiele propagandy, to jednak harcerze oddawali hołd i zapewniali należne miejsce w pamięci społecznej kombatanom, powstańcom. Równocześnie rozwijano w nich zainteresowania dziejami własnego kraju i miejsca zamieszkania. Inną natomiast kwestią jest realne przełożenie warstwy ideologicznej na poziom harcerskich szeregów. Na tej płaszczyźnie nie ma też jednoznacznej i prostej odpowiedzi, bo z jednej strony, rozmawiając z niektórymi z dawnych harcerzy i harcerek można usłyszeć, że nigdy nie czuli się jednostkami poddawanyymi ideologizacji, a zapisanie się do ZHP było dla nich pewnego rodzaju kluczem do przygody i chęcią działalności społecznej. Z drugiej strony trzeba zauważyć skuteczne działania władz w tym kierunku polegające właśnie na tym, aby człowiek poddany, nie był tego świadomy. Ostatecznie nie da się jednak ustalić, jak dalece wymierne efekty przynosił wysoki nacisk na propagowanie treści ideologicznej władz ZHP i jak w wielu przypadkach cała ta propagandowa otoczka była tylko pozorna. Wszystko to oraz inne wątki działalności

ZHP z tego okresu sprawiają, że oceniając legnickie harcerstwo w latach 1956/1957–1989 nie można stwierdzić, że sprawa jest czarno-biała. Widać bowiem w tym wszystkim sporo odcieni szarości.

Stan „zniewolenia” trwał do 1989 r., kiedy wraz z uwolnieniem ZHP z objęć monopartyjnego systemu politycznego, skończył się zarazem monopol tej organizacji na prowadzenie działalności odwołującej się do idei skautingu – po kilkudziesięciu latach powstały inne stowarzyszenia realizujące tzw. harcerską pracę. Dla samego związku funkcjonowanie w realiach demokratycznego państwa, gdzie nikt ani nie wymuszał na młodych ludziach przynależność do ZHP, ani nie wspierał odgórnie rozwoju szeregów harcerskich w szkołach, ani nie zapewniał odpowiedniego finansowania i pomocy „sponsorów”, stało się dużym wyzwaniem. Zasadniczo legnicy działacze harcerscy musieli niejako nauczyć się działać na nowo i popełnili wtedy niejedną błąd. Nie można również nie wspomnieć o ogromnych podziałach w lokalnym środowisku harcerskim, które silnie eskalowały w drugiej połowie poprzedniej dekady. Dzisiaj instruktorzy, wywodzący się z legnickiego ZHP, pracują w kilku autonomicznych organizacjach.

Trzeba zaznaczyć, że chociaż legnicki ruch harcerski miał swoje lepsze i gorsze momenty, to zawsze, gdy tylko mógł i zaszła taka potrzeba, był środowiskiem aktywnym, zaangażowanym, gotowym do pracy i poświęcenia na rzecz ogółu. Taki też stara się być i dzisiaj. Doceniać trzeba wartości wychowawcze i patriotyczne, jakie szerzył i szerzy w młodym pokoleniu.

Na zakończenie należy dodać, że dzieje legnickiego harcerstwa to historia otwarta, która cały czas zapisuje następne kartki. Jednakże tylko od samych harcerzy zależy, czy napiszą jej dalsze koleje wspólnie, czy osobno.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie [AAN]:

- zespół nr 1400: Polska Partia Robotnicza. Komitet Centralny w Warszawie 1944–1948 [KCPPR]

Archiwum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu [AAiBKWr.]:

- XX lat kościoła katolickiego na Śląsku (sygn. IA28a 293)

Archiwum Chorągwi Dolnośląskiej Związku Harcerstwa Polskiego im. hm. Stefana Mirowskiego we Wrocławiu [AChDZHPWr.]:

- teczki o sygnaturach: 0/1, 0/2, 0/4, 0/5, 0/9, 0/12, 0/13, 0/15, 0/26 I, 0/30, 0/31 I, 0/32, 0/33, 0/34, 0/35, 0/38 III, 0/45 II, 0/49, 0/58, 0/68, 0/75, 0/76, 0/77, 0/78, 0/79 t. 1, 0/84 t. 2, 0/90, 0/91, 0/92, 0/307, 0/307 t. II, 1/14, 1/15, 1/139, 1/146, 2/67, 2/119, 2/121, 2/123, 2/124 t. 2, 2/153, 2/156, 44/66, 5/28, 50/431, 80/275/IV, 489
- teczki bez sygnatur:
 1. „KH Legnica – Dokumentacja Zjazdu Hufca 25 X 2003, 18 II 2006, 21 VI 2007”
 2. „Rada Przyjaciół Harcerstwa w Hufcach”
 3. „Zjazdy sprawozdawcze 2013 [cz. 1]”

Archiwum Harcerskie Fundacji ZWHP „Szare Polówki” w Krakowie [AHFZWHP „Szare Polówki”]:

- sygn. 001-001-031-1945, Notatnik Wojciechowskiego
- sygn. 001-001-022-1946, Karta uczestnictwa nr 00739
- sygn. 001-001-029-1946, Projekt zaproszenia
- sygn. 001-001-003-1947, Rozkaz L/7 z 14 I 1947 r.
- sygn. 001-001-005-1947, Zaproszenie na zebranie organizacyjne Koła Przyjaciół Harcerstwa (23 III 1947 r.)
- sygn. 001-001-008-1947, Zaproszenie na imprezę harcerską.
- sygn. 001-002-001-1947, Protokół z rewii harcerskiej wystawiony w sali Domu Kultury w Złotoryi w dniu 8 III 1947 r.
- sygn. 001-002-010-1947, Wstęp i zakończenie rewii – konferansjerka
- sygn. 001-001-002-1957, Życiorys harcerski Władysława Wojciechowskiego
- sygn. 001-001-001-1963, Życiorys zawodowy Władysława Wojciechowskiego
- kserokopie rozkazów z lat 1956–1958 (OHPL/ZHP)

Archiwum Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy im. Janusza Korczaka [AHZHPL]:

- Kronika „ZHP Hufiec Legnica. Kolonie zuchowe” (1958–1960)
- Kronika Drużyny Czerwonych Beretów im. II Armii WP w Legnicy (1965–1975)
- Kronika Z.H.P. Hufca Miasto-Legnica (1965–1970)
- Kronika Hufca ZHP Legnica (1971–1973)
- Kronika Hufca ZHP Legnica (1975–1979)
- Kronika Zgrupowania Obozów ZHP Hufiec Legnica – Zaborówiec 1976
- Kronika kolonii zuchowej – Zaborówiec (1978 r.)
- Kronika I-go Turnusu Międzynarodowego Obozu w Zaborówcu 4–27 VII 1984 r.
- Kronika Zgrupowania Obozów Hufca ZHP Legnica – Zaborówiec’85
- Kronika Komendy Hufca ZHP im. Bohaterów KBW w Legnicy (1986–1987)
- Rozkazy z lat 2007–2010, 2012–2014, 2016
- Raporty z lat 2021–2022, 2025
- Zbiór wycinków prasowych

Archiwum I Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Legnicy [AILOL]:

- Księga protokołów z posiedzeń rad pedagogicznych z lat 1945–1949
[Księga protokołów 1945–1949]

Archiwum II Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Wyspiańskiego w Legnicy [AILOL]:

- Kronika szkoły z lat 1967–1976
- Kronika szkoły z lat 1976–1980

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie [AIPNBU]:

- teczka o sygnaturze 678/1734

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu [AIPNWr.]:

- teczki o sygnaturach: 039/9052, 145/136, 145/193

Archiwum Kuratorium Oświaty we Wrocławiu [AKOWr.]:

a) sygn. 1150: kolekcja kronik Liceum Pedagogicznego w Legnicy:

- Kronika Państwowego Liceum Pedagogicznego w Legnicy (1948 r.)
- Kronika Rajdu Kolarskiego Dookoła Śląska. „16. Drużyna Harcerzy” im. Gen. Karola Świerczewskiego przy Liceum Pedagogicznym w Legnicy, czerwiec 1959

b) sygn. 1253: kolekcja kronik Szkoły Podstawowej nr 14 w Legnicy:

- Kronika 461. Drużyny Zuchowej „Jagodowe Ludki” przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy (1979–1982)
- Kronika Drużyny Zuchowej „Misia Uszatka” przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy (1980–1984)

- Kronika Drużyny Zuchowej „Polne Kwiaty” przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy (1976–1980)
- Kronika klasy I-VIII a (565. Drużyny Zuchowej „Słoneczna gromada”, a następnie drużyny harcerskiej) przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy
- Kronika klasy I-VIII c (563. Drużyny Zuchowej „Wesołe Niedźwiadki”, a następnie drużyny harcerskiej) przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy (1978–1986)
- Kronika Szczepu Harcerskiego przy Szkole Podstawowej nr 14 w Legnicy (1979–1987)

Archiwum Państwowe we Wrocławiu [APWr.]:

- zespół nr 331: Urząd Wojewódzki Wrocławski 1945–1950 [UWWr.]
- zespół nr 332: Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu 1950–1973 [PWRNWr.]
- zespół nr 523: Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci. Zarząd Wojewódzki we Wrocławiu 1945–1949 [RTPDZWWr.]
- zespół nr 550: Związek Bojowników o Wolność i Demokrację. Zarząd Wojewódzki we Wrocławiu 1949–1989 [ZBoWiDZWWr.]
- zespół nr 640: Związek Zawodowy Kolejarzy – Zarząd Okręgu we Wrocławiu 1945–1973
- zespół nr 1110: Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu we Wrocławiu 1952–1983 [WKFJNWr.]
- zespół nr 1197: Wojewódzki Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej we Wrocławiu 1945–1948 [WKPPSWr.]
- zespół nr 1200: Związek Młodzieży Polskiej. Zarząd Wojewódzki we Wrocławiu 1946–1956 [ZMPZWWr.]
- zespół nr 1202: Związek Walki Młodych. Zarząd Wojewódzki we Wrocławiu 1945–1948 [ZWMWr.]
- zespół nr 1848: Związek Młodzieży Polskiej. Zarząd Powiatowy w Legnicy 1948–1956 [ZMPZPL]
- zespół nr 1849: Związek Młodzieży Polskiej. Zarząd Miejski w Legnicy 1948–1956 [ZMPZML]
- zespół nr 2016: Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy, woj. wrocławskie 1948–1975 [KPPZPRL]

Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy [APL]:

- zespół nr 70: Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy 1950–1971 [PMRNL]
- zespół nr 71: Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy 1950–1971 [PPRNL]
- zespół nr 77: Starostwo Powiatowe w Legnicy 1944–1950 [SPL]
- zespół nr 144: Kolekcja OT II. Szczątki różnych zespołów akt polskich 1945–1986
- zespół nr 182: Zbiór afiszy i plakatów 1945–2021 [ZAiP]
- zespół nr 200: Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy

1972–1975 [PMiPRNL]

- zespół nr 351: Urząd Miasta i Powiatu w Legnicy 1973–1975
- zespół nr 381: Komitet Wojewódzkiej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy 1975–1990 [KWPZPRL]
- zespół nr 421: Urząd Miejski w Legnicy 1972–1990 [UML]
- zespół nr 490: Zarząd Miejski w Legnicy 1945–1950 [ZML]
- zespół nr 652: Wojewódzka Rada Narodowa w Legnicy 1975–1990 [WRNL]
- zespół nr 689: I Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki w Legnicy 1945–1993 [ILOL]
- zespół nr 697: Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy 1975–1989 [KMPZPRL]
- zespół nr 863: Studium Nauczycielskie w Legnicy 1983–1992
- zespół nr 920: Legnickie Centrum Kultury im. Henryka Karlińskiego w Legnicy 1978–1989 [LCK]

Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Legnicy

- Kronika parafii św. Piotra i Pawła z lat 1945–1986

Archiwum Szkoły Podstawowej im. ks. Jana Twardowskiego w Dąbiu:

- Kronika szkoły 1946–1978

Archiwum Szkoły Podstawowej nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich w Legnicy [ASP1]:

- bez sygn., Kronika szkoły 1945–1955
- sygn. 4/1, Kronika 1966–1974
- sygn. 4/3, Kronika Szkoły Podstawowej nr 1 im. Powstańców Wielkopolskich w Legnicy 1973–1983
- sygn. 4/18, Kronika Samorządu Uczniowskiego założona 1 III 1985 r.
- sygn. 4/21, Kronika 25. drużyny harcerskiej przy Szkole Podstawowej nr 1 w Legnicy 1968–1973

Archiwum Szkoły Podstawowej nr 2 w Legnicy [ASP2]:

- Kronika szkoły 1946–1981

Archiwum Szkoły Podstawowej nr 4 im. Włodzimierza Puchalskiego w Legnicy [ASP4]:

- Kronika z lat 1946–1956
- Kronika Izby Pamięci Narodowej (b.d.)

Archiwum Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy [ASP19]:

- sygn. 1/3, Kronika drużyny harcerskiej 1972–1975

- sygn. 1/4, Kronika drużyny zuchowej „Promyki” 1972–1974
- sygn. 1/5, Kronika drużyny zuchowej „Skrzaty” 1973–1974
- sygn. 1/7, Kronika Drużyny Harcerskiej 1974–1976
- sygn. 1/9, Kronika harcerska 1974–1977
- sygn. 1/10, Kronika drużyny zuchowej „Promyki” 1974–1975
- sygn. 1/11, Kronika Szczepu Harcerskiego im. Synów Pułku 1975/78
- sygn. 1/11a, Kronika Szczepu Harcerskiego im. Synów Pułku przy Szkole Podstawowej nr 19 im. Gen. A. Zawadzkiego w Legnicy (1978 r.)
- sygn. 1/14, Kronika drużyny harcerskiej 1976–1977
- sygn. 1/15, Kronika Drużyny Zuchowej „Promyki” 1976–1978
- sygn. 1/18, Kronika Drużyny Harcerskiej PCK 1978–1980
- sygn. 1/19, Kronika Drużyny Zuchowej „Polne Kwiaty” kl. 1A 1979–1980

Archiwum Szkoły Podstawowej w Kunicach [ASP Kunice]:

- Kronika szkoły z lat 1945–1974
- Kronika Drużyny Zuchowej im. Piastowskiego Orła w Kunicach z lat 1970–1977

Archiwum Wojskowe w Oleśnicy [AWL]:

- zespół nr 721: Centrum Szkolenia Wojsk Łączności im. Marcelego Nowotki w Legnicy 1946–1999 [CSZWŁL]

Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie [AŻIH]:

- zespół nr 303 IX: Centralny Komitet Żydów w Polsce. Wydział Oświaty 1945–1950 [CKŻP-WO]

Kolekcje biblioteczne, muzealne oraz zbiory prywatne:

Biblioteka Narodowa w Warszawie [BNW]:

- sygn. DŻS XIX 7, [Afisz]: [Inc.:] 30 Dolnośląska Drużyna Harcerzy urządza w sobotę dnia... i w niedzielę dnia... 1947 r. o godzinie... w sali Kina „Polonia” wielką rewię p.t. „Prosto z mostu” [...]
- sygn. DŻS XIX 8, [Afisz]: [Inc.:] Zapraszamy Obywateli miast i wsi naszego powiatu na I-y Świetlicowy Zlot Młodzieży Dorosłej Ziemi Śląskiej który odbędzie się w Legnicy, w niedzielę dnia 15 czerwca 1947 roku [...]

Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu [BUWr.]:

- sygn. GSL DZS 02030, [Afisz teatralny. Inc.:] Związek Harcerstwa Polskiego w Lignicy urządza w sali Kina „Polonia” dnia 3-go marca 1946 r. o godz. 16-ej rewję p.t. Bomba śmiechu [...]

- sygn. GSL DZS 02399, [Afisz teatralny. Inc.:] W niedzielę, dnia 16 marca b.r. w sali Kina „Polonia” odbędzie się rewia p.t. Humorem, tańcem, muzyką i piosenką witamy wiosnę [...] [Druki ulotne] / Sekcja Artystyczna Związku Harcerstwa Polskiego w Legnicy

Jeleniogórska Biblioteka Cyfrowa:

- [Afisz] Rozkaz! Harcerze! Harcerki! [Jel. Góra, 26 VII 1945 r.], źródło: <https://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/publication/14992/edition/14413#description>. [dostęp 5 IV 2025 r.]
- Rozkaz L.1. Komendy Chorągwi Harcerzy Dolnego Śląska ZHP z 5 XI 1945 r., źródło: <https://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/publication/14026/edition/13515#structure> [dostęp: 20 III 2025 r.]

Legnicka Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Gumińskiego [LBP]:

- afisz: Komenda Chorągwi Legnickiej ZHP Młodzieżowy Dom Kultury w Legnicy zapraszają wszystkie dzieci na Chorągwanie Święto Zucha [...]
- sygn. VII/29, [druk ulotny] Zaproszenie na uroczystą inaugurację roku harcerskiego 1989/90 (30 IX 1989 r.)
- sygn. VII/29, [druk ulotny], Zaproszenie na uroczysty koncert „Harcerze – Przodownikom Pracy Zagłębia Miedziowego” (Legnica, 25 kwietnia 1988 r.)
- sygn. VII/291, [broszura] VI Rajd Harcerzy Starszych „Szlakiem LGOM-u” Lubin–Polkowice–Głogów (24–26 IV 1987 r.)
- sygn. VII/291, [broszura] Koncert „Harcerze Przodownikom Pracy Zagłębia Miedziowego” (Legnica, 24 IV 1987 r.)
- sygn. VII/291, druk: *500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika. Sesja popularno-naukowa ZHP i Technikum Samochodowego w Legnicy*, Legnica, dnia 7–8 IV 1973 r.
- sygn. VII/291, druk ulotny: *Zaproszenie na okolicznościowy koncert z okazji X-lecia Chorągwi Legnickiej ZHP* (Legnica, 20 IX 1985 r.)
- sygn. VII/291, [druk ulotny] Zaproszenie na uroczysty koncert „Harcerze ludziom pracy Zagłębia Miedziowego” organizowany z okazji Święta Chorągwi Legnickiej (Legnica, 24 IV 1986 r.)
- LBP, sygn. VII/29 [druk ulotny] Zaproszenie na uroczystą inaugurację roku harcerskiego 1985/86 (Legnica, 21 IX 1985 r.)

Muzeum Miedzi w Legnicy [MML]:

- Kronika Publicznej Szkoły Powszechnej nr 5 w Legnicy (nr inw. ML/HP/1712)
- Kserokopia książki służbowej Józefa Olszuka (bez nr. inw.)

Zbiory prywatne:

- Kronika 17. Harcerskiej Drużyny Spadochronowej (do 1991 r.) – zbiory Arkadiusza Psujka
- Kronika 543. Drużyny Harcerskiej im. Tadeusza Zawadzkiego „Zośka” – udostępniła Marta Chmielewska
- Kronika Szkoły Podstawowej nr 10 w Legnicy z lat 1982–2003 – udostępniła Marta Chmielewska
- Promocja w Szkole Oficerskiej K.B.W., „Na straży”, nr 7/8 z 1947, s. 7 – wycinek ze zbiorów Beaty Schnel

Akty prawne:

Dz. U. 1975 nr 16 poz. 91: Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych.

Uchwała nr LVIII/363/2023 Rady Powiatu Legnickiego z dnia 15 grudnia 2023 r. w sprawie nadania tytułu honorowego „Zasłużony dla powiatu legnickiego”.

Rozmowy/informacje:

Informacja: Piotr Gajewski, 5 września 2025 r.

Informacja: Mirosław Gargaś, 15 czerwca 2025 r.

Informacja: Jerzy Janicki, 12 sierpnia 2025 r.

Informacja: Ignacy Jabłoński, 4 września 2025 r.

Informacja: Helena Makowska, 3 września 2025 r.

Informacja: Mateusz Materek, 7 lipca 2025 r.

Informacja: Patrycja Piwowar-Janicka, 12 sierpnia 2025 r.

Informacja: Rafał Plezia, 5 września 2025 r.

Informacja: Piotr Pociękin, 3 września 2025 r.

Informacja: Arkadiusz Psujek, 20 maja 2025 r.

Informacja: Maria Rutkowska-Gorus, 4–5 września 2025 r.

Informacja: Sławomir Waś, 3 i 5 września 2025 r.

Informacja: Magdalena Ździebło, 22 września 2025 r.

Rozmowa: Marek Charańczuk, 13, 17, 29 sierpnia 2025 r.

Rozmowa: Angelika Karasek, 3 września 2025 r.

Rozmowa: Helena Makowska, 1 września 2025 r.

Rozmowa: Kazimierz Pleśniak, 10 kwietnia 2025 r.

Rozmowy: Bożena Przybylska, 26 marca i 7 sierpnia 2025 r.

Prasa:

„24 tygodnik Legnica Lubin” / „Tygodnik 24 Legnica–Lubin” 2015, 2021
„Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1950
„Echo Miasta” 2011
„Gazeta Dolno-Śląska” 1945
„Gazeta Legnicka” (dziennik) 1992–1994
„Gazeta Legnicka” (dwutygodnik) 2010–2013
„Gazeta Robotnicza” (wyd. B) 1958
„Gazeta Robotnicza” (wyd. L) 1964–1975, 1976–1979, 1981–1991, 1993–1996
„Gazeta Wrocławska” 2000, 2003, 2004
„Gazeta Wyborcza” 1993
„Konkrety” 1975–1980, 1982–1991, 1995–1996, 1999–2000, 2005
„Konkrety.pl” 2007, 2009–2000, 2010–2012
„Legnickie Słowo Polskie” 1949–1951
„Motywy” 1970
„Naprzód Dolnośląski” 1945–1947
„Panorama Legnicka” 2004–2006, 2010–2012, 2016
„Pionier” 1945
„Polska Gazeta Wrocławska” 2011–2012
„Polska Miedź” 1984–1989
„Słowo Polskie” 1978–1979, 1981, 1983–1985, 1987–1991, 1995, 1997–1998
„Słowo Polskie” (wyd. AB) 1947, 1965
„Słowo Polskie” (wyd. ABC) 1969, 1973
„Słowo Polskie” (wyd. ABCDE) 1949
„Słowo Polskie” (wyd. L) 1951
„Słowo Polskie Gazeta Wrocławska” 2005
„Sygnały Harcerskie” wrzesień 1985 (wydanie specjalne z okazji X-lecia Chorągwi Legnickiej)
„Sygnały Legnickie” 1981–1989
„Śląski Dziennik Ludowy” 1949
„Świat Młodych” 1950
„Trybuna Dolnośląska” 1947
„Trybuna Ludu” 1984
„Tygodnik Regionalny Konkrety” 2015
„Wiadomości” 1965–1967
„Wiadomości Kościelne” 1948
„Wiadomości Legnickie” 1956–1964
„Wrocłowski Kurier Ilustrowany” 1947–1948

Publikacje źródłowe:

Wybór źródeł do dziejów ZHP. Tom II. Walka, sowietyzacja, odwilż, kryzys i upadek (1944–1988), wybór i oprac. K. Marszałek, Kraków 2014.

Źródła internetowe:

Drużyny kolejowe Hufca Lubliniec w latach 1937–1939:

- źródło: <http://www.historia.lubliniec.zhp.pl/index.php/druzyny-kolejowe>

7. *Legnicka Drużyna Harcerska „Horyzont”*. Historia drużyny:

- <https://7ldhhoryzont.wixsite.com/horyzont/historia>

7. *Legnicka Drużyna Harcerska „Horyzont”*. ZHR w Legnicy:

- <https://7ldhhoryzont.wixsite.com/horyzont/historia-zhr-w-legnicy>

Wspomnienia:

Blutstein E., *Wspomnienia*, „Legnicki Almanach” 2019 (t. 1), s. 307–326.

Freidenberg B., *Ahoj, budo!*, „Panorama Legnicka”, nr 50 z 9–15 XII 2003, s. 20.

Freidenberg B., *Ahoj, przygodo*, „Panorama Legnicka”, nr 49 z 2–8 XII 2003, s. 20.

Freidenberg B., *Bozia z castingu*, „Panorama Legnicka”, nr 52 z 23–29 XII 2003, s. 28.

Freidenberg B., *Ćwiki pod Wieżą Sikorskiego*, „Panorama Legnicka”, nr 16 z 19–25 IV 2000, s. 9.

Freidenberg B., *Czeski zawrót*, „Panorama Legnicka”, nr 51 z 16–22 XII 2003, s. 20.

Freidenberg B., *Francja elegancja*, „Panorama Legnicka”, nr 48 z 25 XI–1 XII 2003, s. 20.

Freidenberg B., *Gazda ocenia harcerskie „chody”...*, „Panorama Legnicka”, nr 19 z 10–16 V 2000, s. 9.

Freidenberg B., *Legnickie wspomnienia. Gazda sprawdza nasze chaty... (VII)*, „Gazeta Legnicka”, nr 227 z 19 XI 1992, s. 3.

Freidenberg B., *Harcerze byli pierwsi*, „Panorama Legnicka”, nr 29 z 16–22 VII 2002, s. 11.

Freidenberg B., *Legnickie wspomnienia. „Buda” poprawiła nam humory (IV)*, „Gazeta Legnicka”, nr 223 z 13–15 XI 1992, s. 3.

Freidenberg B., *Legnickie wspomnienia. Od zbiórki książek do jasełka!*, „Gazeta Legnicka”, nr 74 z 14 IV 1992, s. 3.

Freidenberg B., *Legnickie wspomnienia. Odpoczynek pod Wieżą Sikorskiego (V)*, „Gazeta Legnicka”, nr 224 z 16 XI 1992, s. 3.

Freidenberg B., *Legnickie wspomnienia. Pierwsza na Dolnym Śląsku drużyna harcerska! (I)*, „Gazeta Legnicka”, nr 218 z 5 XI 1992, s. 3.

Freidenberg B., *Legnickie wspomnienia. Pierwsza wigilia i pierwsze „Jasełka” w Legnicy*, „Gazeta Legnicka”, nr 252 z 24–27 XIII 1992, s. 9.

- Freidenberg B., *Legnickie wspomnienia. Sam cesarz strzegł parku...*, „Gazeta Legnicka”, nr 93 z 13 V 1992, s. 3.
- Freidenberg B., *Legnickie wspomnienia. W listopadowe Święto*, „Gazeta Legnicka”, nr 221 z 10–11 XI 1992, s. 3.
- Freidenberg B., *Legnickie wspomnienia. Za wiwatowanie Mikołajczykowi, ukarani! (II)*, „Gazeta Legnicka”, nr 218 z 6–8 XI 1992, s. 3.
- Freidenberg B., *Nadkaczawski przekładaniec. Prezydent ubrał harcerzy...*, „Gazeta Legnicka”, nr 79 z 23–25 IV 1993, s. 5.
- Freidenberg B., *Odpowiedź ilustrowana*, „Gazeta Legnicka”, nr 98 z 21–23 V 1993, s. 8.
- Freidenberg B., *Pierwsza na Dolnym Śląsku drużyna harcerska! (I)*, „Gazeta Legnicka”, nr 218 z 5 XI 1992, s. 3.
- Freidenberg B., *Pierwsza wigilia, jasełka...*, „Panorama Legnicka”, nr 33 z 27 XII 1995 –2 I 1996, s. 4.
- Freidenberg B., *Pierwsza zaszczytna warta*, „Gazeta Legnicka”, nr 70 z 9–12 IV 1993, s. 8.
- Freidenberg B., *Pionierskie lata*, „Panorama Legnicka”, nr 12 z 19–25 III 2002, s. 11.
- Freidenberg B., *W ślady księdza*, „Panorama Legnicka”, nr 1 z 1–6 I 2003, s. 11.
- Freidenberg B., *Wielkanocne „Czuwaj”*, „Panorama Legnicka” nr 14 z 2–8 IV 2002, s. 11.
- Freidenberg B., *Wyrzuceni za brawa dla premiera!*, „Panorama Legnicka”, nr 27 z 3–9 VII 1996, s. 11.
- Freidenberg B., *Z mojego sztambucha. Pożegnanie z lilijką*, „Panorama Legnicka”, nr 20 z 17–23 V 2000, s. 9.
- Hańko L., *„Dziecko! Ty będziesz pracowała na wszystkich działach”* – maszynopis w zbiorach autora.
- Kamienni i inni „My, pierwsza dekada” 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2007.
- Marzec ’68. Przyczyny i następstwa*, red. M. Kubasik, M. Żak, Legnica 2018.
- My, pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, Legnica 2006.
- Niepublikowane wspomnienia Henryka Zakrzewskiego – kopię rękopisu udostępniła Elżbieta Kot.
- Pałkówna nie oblała matury! My, pierwsza dekada 1945–1955*, red. R. Bojar, R. Gajewski, D. Szmigiel, Legnica 2009.
- Szurczak H.M., *Wspomnienia z lat 1969–1977* – maszynopis w zbiorach autora.
- Żak B., *Wspomnienia z czasów dzieciństwa, młodości i z pierwszej pracy* – maszynopis w zbiorach autora.

Literatura:

- 50 lat Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego im. Marii Grzegorzewskiej w Legnicy 1949–1999, Legnica 1999.
- 50 lat Zespołu Szkół Budowlanych im. Wojska Polskiego w Legnicy, Legnica 2016.
- 50-lecie Szkoły Podstawowej nr 3 im. K.K. Baczyńskiego w Legnicy 1946–1996, Legnica [1996].
- 60 lat Hufca ZHP Legnica. Takie były początki..., oprac. N. Mielcarek, Legnica 2005.
- 60-lecie „Spożywczaka”, red. M. Miłkowska–Furmanek, G. Jankowska–Przybył, M. Miszko, Legnica 2007.
- Bojakowski A., *Miasto Legnica jako stolica województwa legnickiego w dwudziestoleciu 1975–1995*, „Szkice Legnickie” 1996 (t. 18), s. 37–41.
- Codogni P., *Rok 1956*, Warszawa 2006.
- Czopowicz S., *Szczera wola i zniewolenie. Harcerstwo w Polsce 1945–1980. Zarys problematyki ideowej i wychowawczej*, Warszawa 2010.
- Dziuba A., *Odbudowa, komasacja, likwidacja. Polityka komunistów wobec organizacji społecznych w Polsce w latach 1944–1952*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2024 (t. 22), s. 23–51.
- Eisler J., „Polskie miesiące” czyli kryzys(y) w PRL, Warszawa 2008.
- Eisler J., *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna PRL*, Warszawa 2018.
- Eisler J., *Siedmiu wspañiałych. Poczet pierwszych sekretarzy KC PZPR*, Warszawa 2014.
- Friszke A., *Przystosowanie i opór. Studia z dziejów PRL*, Warszawa 2007.
- Jarosz D., *Główne kierunki działalności państwa w zakresie stalinizacji wychowania dzieci w Polsce w latach 1948–1956*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne” 1998 (nr 2), s. 105–140.
- Głowacka-Sobiech E., *Harcerstwo w Polsce w latach 1944–1990*, Poznań 2013.
- Hauser W., Wierzbicki M., *Sto lat harcerstwa*, Warszawa 2015.
- Jarosz D., *Dni oświaty książki i prasy w systemie propagandy kulturalnej władz Polski Ludowej 1946–1956*, „Polska 1944/45–1989” 2011 (t. 10), s. 43–60.
- Karliński H., Grabska T., *Pionierskie lata amatorskiego ruchu teatralnego w Legnicy (1945–1955)*, „Kultura Dolnośląska” 1975 (nr 4), s. 10–15.
- Kersten K., *Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948*, Poznań 1990.
- Kersten K., *Rok 1956 – przełom? Kontynuacja? Punkt zwrotny?*, „Polska 1944/45–1989” 1997 (t. 3), s. 7–18.
- Kiewicz A., *Harcerstwo w Polsce Ludowej*, Wrocław 2003.
- Kiewicz A., *Dolnośląskie harcerstwo w latach 1945–1975*, Wrocław 1982.
- Kochanowski J., *Rewolucja międzypaździernikowa. Polska 1956–1957*, Kraków 2017.
- Kondusza W., *Mała Moskwa, Rzecz o radzieckiej Legnicy*, Legnica 2011.
- Kowalak C., *Legnickie harcerstwo w latach 1945–2000 (kalendarium)*, „Szkice Legnickie” 2004 (t. 25), s. 307–340.
- Kowalak C., *Pomniki i tablice pamiątkowe w Legnicy po II wojnie światowej*, Legnica 2012.

Kowalak C., *Powódź w Legnicy w 1977 roku*, „Szkice Legnickie” 2005 (t. 26), s. 261–286.

Kronika Komunizmu w Polsce, oprac. W. Bernacki, A. Dziurok, M. Korkuć i in., Kraków 2009.

Kubasik M., *Liga Kobiet w Legnicy w latach 1946–1989. Wybrane zagadnienia*, „Legnicki Almanach” 2021 (t. 3), s. 95–138.

Kubasik M., *Pielgrzym w Legnicy*, Legnica 2018.

Kubasik M., *Rok Kopernikański w Legnicy na tle Dolnego Śląska (1973 r.)*, „Legnicki Almanach” 2023 (t. 5), s. 103–120.

Kubasik M., *Wokół budowy pomnika Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w Legnicy (1972–1973)*, „Legnicki Almanach” 2020 (t. 2), s. 81–100.

Kubasik M., Żak M., *Legnica w 1956 roku*, Legnica 2017.

Legnica. Zarys monografii miasta, red. S. Dąbrowski, Wrocław–Legnica 1998.

Legnicka Jedynka. 70 lat I Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Legnicy, red. H. Tamioła, Legnica 2015.

Leksykon harcerstwa, red. O. Fietkiewicz, Warszawa 1988.

Łaborewicz E., *Franciszek Szymkowiak – polityk, społecznik, komunista, legniczanie*, „Legnicki Almanach” 2022 (t. 4), s. 373–394.

Łaszewski W., Rollauer T., *Legnica. Dzieje miasta*, Wrocław 2004.

Machcewicz P., *Polski rok 1956*, Warszawa 1993.

Makuch M., Żak M., *45 lat Huty Miedzi Cedynia*, Orsk 2024.

Marszałek K., *Dziedzictwo, którego nie można odrzucić. Próba interpretacji wybranych źródeł z lat 1918–2015 do dziejów Harcerstwa Polskiego*, Kraków 2016.

Mieczkowski J., *Ogólnożydowska Organizacja Harcerska w Polsce. Autonomiczna sekcja Związku Harcerstwa Polskiego (1948–1950)*, „Harcerstwo”, nr 4/5 z 1992, s. 38–41.

Między Kamińskim i Kuroniem. Ewolucja Związku Harcerstwa Polskiego w latach 1956–1964, red. M. Wenklar, Kraków 2021.

Morawiec W., *Wojsko Polskie w Legnicy w latach 1945–2008*, „Szkice Legnickie” 2015 (t. 36), s. 219–255.

Muzeum Miedzi w Legnicy. Dzieje i zbiory, red. K. Byś, M. Makuch, Legnica 2022.

Nie tylko partia? Organizacje społeczne w Polsce Ludowej 1944–1989, red. T. Ruzikowski, Warszawa 2017.

Palczyński M., *„Łączmy się przeciw wrogom jedności!” Związek Walki Młodych i inne organizacje dla młodzieży na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, Wrocław 2014.

Palczyński M., *Kongres Jedności? Likwidacja legalnego niezależnego ruchu młodzieżowego w Polsce w 1948 r.*, „Pamięć i Przyszłość” 2014 (nr 2), s. 56–61.

Palczyński M., *Związek Walki Młodych i jego członkowie na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948. Zarys problemu*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014 (t. 1), s. 309–338.

Paluszczyk J., Skaza K., *Zarys monograficzny XX lat Technikum Budowlanego im. Ludowego Wojska Polskiego w Legnicy 1968–1988*, Legnica 1988.

Pawluczuk K., *Gdańskie materiały I alertu Naczelnika Związku Harcerstwa Polskiego w zasobie*

archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Zarys problematyki akcji i próba jej analizy, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2024 (nr 17), s. 47–72.

Pedryc A., *Historia Szkoły Podstawowej w Prochowicach*, Prochowice 2005.

Persak K., *Odrodzenie harcerstwa w 1956 roku*, Warszawa 1996.

Politechnika Wrocławska Filia w Legnicy 1968–1998, Wrocław 1998.

Sienkiewicz W., *Polska od roku 1944. Najnowsza historia*, Warszawa 2012.

Słownik biograficzny instruktorów harcerskich Dolnego Śląska w latach 1945–1990, Wrocław 1995.

Smalewski J. S., *Legniczanie znani – sławni – zasłużeni*, Legnica 2008.

Solarz A., *Harcerze jeleniogórscy 1945–1950. Część I*, Jelenia Góra 2016.

Szaynok B., *Ludność żydowska na Dolnym Śląsku 1945–1950*, Wrocław 2000.

Szczepański A., „Powódź tysiąclecia” w Legnicy w 1977 r., „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2018 (nr 2), s. 29–44.

Szkoła Podstawowa nr 10 im. Zofii Kossak w Legnicy. Zarys historii i tradycji 1956–2006, Legnica 2006.

Tadeusz Gumiński. *Życie – dzieło – pamięć*, red. M. Żak, Legnica 2023.

Trzymamy straż nad Odrą. Propaganda, fakty, dokumenty, oprac. R. Ptaszyński, Szczecin 2007.

XXV-lecie Technikum Samochodowego im. Wilhelma Piecka w Legnicy (1952–1967), Legnica 1967.

XXX-lecie Zespołu Szkół Budowlanych im. Wojska Polskiego w Legnicy, Legnica 1996.

XXXV lat Technikum Samochodowego im. Wilhelma Piecka w Legnicy, Legnica 1987.

Złota dziewiętnastka. 50 lat Szkoły Podstawowej nr 19 w Legnicy, oprac. B. Witek, Legnica 2017.

Żak M., *Czerwony młyn. Historie z powojennej Legnicy*, Legnica 2021.

Żak M., *Drudzy w mieście. Życie codzienne ludności polskiej w Legnicy w latach 1945–1948*, Wrocław 2024.

Żak M., *Narodziny „Małej Moskwy”. O wysiedleniu ludności polskiej w Legnicy za rzekę Kaczawę w lipcu 1945 roku*, „Dzieje Najnowsze” 2019 (nr 4), s. 91–121.

Żak M., *Powojenna Legnica w świetle wspomnień Bronisława Freidenberga*, „Szkice Legnickie” 2015 (t. 36), s. 183–218.

Czy z zaczepki w komentarzach na portalu Facebook może powstać książka? Taka właśnie jest geneza tego wydawnictwa. Krótka wymiana zdań pomiędzy nietutejszym, prowadzącym Hufiec ZHP, a miłośnikiem Legnicy i jej historii. I oto dr Marek Żak podejmuje wyzwanie! Wtedy jeszcze nie wiedziałem jak uznany i nagradzany autor mierzyć się będzie z historią tutejszego harcerstwa. Dziś jestem mu dozgonnie wdzięczny. I jestem pewien, że czytelnicy podzielą ze mną to odczucie.

To nie jest kalendarium wydarzeń. To opowieść o tym, co wydarzyło się w ciągu 80 lat ruchu harcerskiego na ziemi legnickiej. Oczywiście obawiałem się treści, bo przecież większość tych lat ZHP działał w warunkach państwa o ograniczonej suwerenności, a w samej Legnicy gnieździła się „czerwona zaraza”. Powstało dzieło oparte wyłącznie na prawdziwej historycznej, świetnie udokumentowanej, z rozbudowanymi odwołaniami źródłowymi. Zachęcam do lektury. Warto dowiedzieć się, dlaczego w 1945 r. siedzibą władz dolnośląskiego harcerstwa nie została Lignica (dziś Legnica), tylko Jelenia Góra. Jak nasz ruch ewoluował i jak funkcjonuje współcześnie. Niech będzie to pamiątka dla wszystkich, którzy są historią, dniem dzisiejszym i przyszłością ruchu harcerskiego na ziemi legnickiej.

hm. Sławomir Waś

(komendant Hufca ZHP w Legnicy im. Janusza Korczaka)

MAREK ŻAK – historyk, regionalista, doktor nauk humanistycznych, adiunkt i kierownik Działu Historii Górnictwa i Hutnictwa Miedzi w Muzeum Miedzi w Legnicy. Członek stowarzyszenia „Pamięć i Dialog”. W badaniach koncentruje się na historii powojennej ze szczególnym uwzględnieniem Legnicy, swojego rodzinnego miasta. Jest autorem i współautorem książek: „Legnica w 1956 roku” (2017), „Zarys dziejów kolei w Legnicy” (2019), „Czerwony młyn. Historie z powojennej Legnicy” (2021), „Pociągi potrzebne od zaraz. Rewolucja kolejowa na Dolnym Śląsku” (2023), „45 lat Huty Miedzi Cedynia” (2024), „Drudzy w mieście. Życie codzienne ludności polskiej w Legnicy w latach 1945–1948” (2024) oraz „Moc dla miasta. Historia legnickiej energetyki” (2025). To również redaktor i współredaktor prac zbiorowych: „Marzec’68. Przyczyny i następstwa” (2018), „Tadeusz Gumiński. Życie – dzieło – pamięć” (2023) oraz rocznika „Legnicki Almanach” (tom I, IV, V, VII). Za swoje prace był sześciokrotnie nominowany do nagrody „Legnicka książka roku”, w tym dwa razy został jej laureatem (2017, 2023). W 2022 r. wrocławski Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” przyznał mu główną nagrodę w drugiej edycji konkursu na wydanie naukowej monografii historycznej. Z kolei w 2023 r. za zasługi na rzecz popularyzacji wiedzy historycznej na polu lokalnym Rada Miejska w Legnicy wyróżniła go odznaką „Zasłużony dla Legnicy”. W 2025 r. otrzymał Nagrodę Marszałka Województwa Dolnośląskiego za wybitne osiągnięcia w dziedzinie kultury. Ma na swoim koncie kilkadziesiąt tekstów naukowych oraz ponad trzysta popularnonaukowych, publikowanych głównie na łamach lokalnej prasy.

ISBN 978-83-902625-3-6

Hufiec ZHP w Legnicy
im. Janusza Korczaka

**DOLNY
ŚLĄSK**

ZADANIE SFINANSOWANO Z BUDŻETU
SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO
www.dolnyślask.pl